

Ελεύθερα, δίκαια και ζωντανά

<https://freefairandalive.org>

Frei, fair und lebendig – Die Macht der Commons
Transcript Verlag, 2019, ISBN 978-3-8376-5574-2

Free, Fair, and Alive – The Insurgent Power of the Commons
New Society Publishers, 2019, ISBN 978-086-571-921-7

Τα έργα υποστηρίχθηκαν από το Ίδρυμα Heinrich Böll [www.boell.de].

Creative Commons Αναφορά-Παρόμοια Διανομή 4.0
<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode.el>

Το παρόν έργο υποστηρίχθηκε από το Ινστιτούτο Γκαίτε Αθήνας.

Εικόνες: Mercè M. Tarré

1η έκδοση, Νοέμβριος 2022

Σχεδιασμός βιβλίου: Περικλής Δουβίτσας
Τυπογραφική διόρθωση: Δημήτρης Αλεξάκης

ISBN: 978-960-504-337-7

© Εκδόσεις ΝΕΦΕΛΗ και οι συγγραφείς
Ασκληπιού 6, Αθήνα 106 80
τηλ.: 210 3639962 – fax: 210 3623093
www.nefelibooks.com

Silke Helfrich – David Bollier

ΕΛΕΥΘΕΡΑ, ΔΙΚΑΙΑ ΚΑΙ ΖΩΝΤΑΝΑ

Η ανατρεπτική δύναμη των Κοινών

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Αλέξανδρος Σχισμένος

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Νικόλας Κανάβαρης, Αλίκη Κοσυφολόγου, Γιάννης Περπερίδης,
Δήμητρα Τσώλη, Λίνα Φιλοπούλου, Μαργαρίτα Πήτα

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΦΕΛΗ

ΑΘΗΝΑ 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	19
ΜΕΡΟΣ Ι:	
ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΩΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ	29
1. Τα Κοινά και το Κοινωνείν	30
2. Η οντομεταστροφή στα Κοινά	49
3. Η γλώσσα και η δημιουργία των Κοινών	76
ΜΕΡΟΣ ΙΙ:	
Η ΤΡΙΑΔΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝ	121
Εισαγωγή	122
4. Η κοινωνική ζωή του Κοινωνείν	131
5. Ομότιμη διακυβέρνηση μέσω Κοινών	150
6. Τροφοδότηση μέσω των Κοινών	203
ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ:	
ΔΙΕΥΡΥΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΣΥΜΠΛΗΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝ	243
Εισαγωγή	244
7. Αναστοχασμός για την ιδιοκτησία	251
8. Σχετικοποιώντας την ιδιοκτησία	285
9. Η κρατική εξουσία και τα Κοινά	337
10. Ας κλιμακώσουμε το Κοινωνείν	377
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	417

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μία μετάφραση από κοινού, αλλά από μακριά

Όταν άρχισε το εγχείρημα της μετάφρασης του ανά χείρας βιβλίου, κάποιοι γνωρίζαμε το εν λόγω έργο και το έργο των συγγραφέων του, τόσο σε θεωρητικό όσο και σε πρακτικό επίπεδο, ενώ κάποιοι άλλοι γνωρίζαμε απλώς το αναδυόμενο θεωρητικό και πρακτικό πεδίο των Κοινών. Μεταξύ μας δεν γνωρίζομασταν. Ανταποκριθήκαμε σ' ένα δημόσιο κάλεσμα με κριτήριο αυτό που είχαμε ήδη από κοινού: διαφορετικές εμπειρίες συλλογικής δημιουργίας και σύμπραξης, και την ανεξάντλητη βούληση να τις διευρύνουμε. Κατά τη διάρκεια της μετάφρασης, ο καθένας και η καθεμιά από εμάς είχαμε την ευκαιρία να εισέλθουμε πιο βαθιά στα ζητήματα που θίγει το βιβλίο και αφορούν την καθημερινή μας συμβίωση, και να εισαχθούμε σε αυτό που οι συγγραφείς ονομάζουν το σύμπαν των Κοινών.

Δυστυχώς, αυτή η προσπάθεια, παρότι κοινή, δεν έγινε στον ίδιο τόπο και χρόνο, από κοντά. Οι αναγκαίοι υγειονομικοί περιορισμοί και τα μέτρα κοινωνικής απομόνωσης και απόστασης, λόγω της πανδημίας, μας εμπόδισαν να συναντηθούμε από κοντά και να σχηματίσουμε και μία κοινότητα παρουσίας, πέρα από την ψηφιακή κοινότητα επικοινωνίας. Δυστυχώς, αυτό κατέστη αδύνατον και η προσπάθειά μας είναι εν τέλει ένα παράδειγμα για το πώς μπορεί να δημιουργηθεί ένα πνευματικό αγαθό, εν προκειμένω η μετάφραση, από κοινού, βασισμένο αποκλειστικά στην ψηφιακή τηλεπαρουσία. Παρότι το βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας αποδεικνύει ότι αυτό είναι εφικτό, θα πρέπει να τονίσουμε τα εξής:

Μας έλειψαν η σωματική παρουσία και η πραγματική γνωριμία, και αυτό όρθωσε πολλά εμπόδια στην απόπειρά μας και μας στέρησε πολλές προοπτικές. Η συνεργασία μας περιορίστηκε στον συντονισμό και στην ανταλλαγή μηνυμάτων και βιντεοκλήσεων. Δεν καταφέραμε να δημιουργήσουμε ενιαία, κοινή χρονικότητα, εντός της οποίας η συνεργασία θα οδηγούσε σε απροσδιόριστους συσχετισμούς και βαθύτερη ανταλλαγή ιδεών και προτάσεων, αλλά περιοριστήκαμε στην αποσπασματική χρονικότητα κοινής συνεργασίας. Δεν καταφέραμε να απολαύσουμε μαζί τον ελεύθερο χρόνο μετά την ολοκλήρωση κάθε σταδίου του έργου.

Καταφέραμε, όμως, να ολοκληρώσουμε το έργο και να έρθουμε πιο κοντά, ακόμη και χωρίς πραγματικά να συναντηθούμε. Καταφέραμε να γνωριστούμε με τη Silke και να συνομιλήσουμε μαζί της, να ανταλλάξουμε απόψεις και

προτάσεις και να δοκιμάσουμε τρόπους οριζόντιας συνεργασίας. Το εγχείρημά μας είναι μια απόπειρα των ψηφιακών κοινών στο μοτίβο της συνεργασίας με έναν θεσμικό συντάιρο. Αυτός ήταν το Ινστιτούτο Γκαίτε, που μας παρείχε τις επαφές και κάποια αναγκαία μέσα για τον συντονισμό μας, δίχως να παρέμβει στο έργο μας με οποιονδήποτε τρόπο, πέρα από τη βοήθεια και τις συμβουλές της συνεργατίδας μας κ. Νικολέττας Σταθοπούλου, που υπήρξε ισότιμο μέλος της κοινής μας ομάδας.

Τα γενικά χαρακτηριστικά της προσπάθειάς μας μπορούν να συνοψιστούν σε μια σχιαγράφιση των γενικών αρχών των Κοινών, όπως αυτή που μας πρόσφερε η Silke στο Εργαστήριο “Translating the Commons”, που διοργανώθηκε διαδικτυακά από το Ινστιτούτο Γκαίτε στις αρχές Οκτωβρίου του 2020.

Εκεί, η Silke μάς εισήγαγε στο σύμπαν των Κοινών, αναδεικνύοντας πώς η πρακτική του αμοιβαίου Κοινωνείν δεν περιορίζεται απλώς στην από κοινού παραγωγή και διαχείριση των κοινών πόρων, αλλά επίσης αποτελεί οδηγό για μια διαφορετική συνάρθρωση των κοινωνικών σχέσεων, βασισμένων στην αμοιβαιότητα, την ίση συνεισφορά, την επικοινωνία και την εμπιστοσύνη.

Μας παρουσίασε τον γενικότερο ορίζοντα δυνατοτήτων των συλλογικών προσπαθειών που βασίζονται στα Κοινά. Σύμφωνα με την έρευνά της, τα Κοινά δεν αφορούν μόνο έργα μικρής κλίμακας για τη βελτίωση της καθημερινής ζωής, αλλά ένα όραμα επαναπροσδιορισμού του μέλλοντός μας, μέσω της επανεφεύρεσης της κοινωνικής οργάνωσης, της οικονομίας, των υποδομών, της πολιτικής και της ίδιας της κρατικής εξουσίας. Τα Κοινά είναι μια κοινωνική μορφή που επιτρέπει στους ανθρώπους να απολαμβάνουν την ελευθερία χωρίς να καταπιέζουν τους άλλους, να θεσπίζουν δικαιοσύνη χωρίς γραφειοκρατικό έλεγχο, να προωθούν την ενότητα χωρίς καταναγκασμό και να διεκδικούν την κυριαρχία χωρίς εθνικισμό.

Στον πυρήνα της ανάλυσής της βρέθηκαν έννοιες και πρακτικές συνδιαμόρφωσης και επικοινωνίας, βασισμένες στην ετεραρχία, την ατομική δημιουργικότητα και την από κοινού συγκρότηση νέων κοινωνικών δικτύων. Η τριάδα των Κοινών βασίζεται στη νέα συνάρθρωση της κοινωνικής ζωής, της ομότιμης διακυβέρνησης και της από κοινού οργανωμένης τροφοδότησης των συνεργατικών εγχειρημάτων. Η Silke μάς μίλησε για την αναγκαία οντολογική στροφή, δηλαδή τον μετασχηματισμό της αντίληψής μας για τον κόσμο μέσα από έμπρακτες σχέσεις κοινής παραγωγής και διαχείρισης της γνώσης, της κατασκευής και της συνεργασίας.

Τα Κοινά αναδύονται έτσι ως η μόνη βιώσιμη εναλλακτική στο κυρίαρχο καπιταλιστικό σύστημα εκμετάλλευσης, που βασίζεται στο κίνητρο του κέρδους, τον φόβο και τον αποκλεισμό. Στη διάλεξή της η Silke μάς παρουσίασε τα ποικίλα μοτίβα συνύπαρξης και συνεργασίας επ’ ίσοις όροις, που διαμορφώνονται κατά τη

συγκρότηση ομάδων και συλλογικοτήτων που βασίζονται στα Κοινά, ενώ έδωσε έμφαση στην ανάγκη μετάφρασης των κύριων εννοιών στην ελληνική γλώσσα, όχι με όρους ακριβούς απόδοσης, αλλά κυρίως με όρους μεταφοράς τους στο πλαίσιο των ιδιαιτεροτήτων της ελληνικής εμπειρίας.

Στο εργαστήριο που ακολούθησε, με τα μέλη της μεταφραστικής ομάδας που ανέλαβε την ελληνική μετάφραση του βιβλίου της, μας εξήγησε τους δημιουργικούς τρόπους απόφασης της απόδοσης των όρων που επινόησαν με τον D. Bollier. Έτσι, μας εισήγαγε στο πνεύμα της δημιουργικής μετάφρασης, της transladaptation, που λαμβάνει υπόψη τις συγκεκριμένες κάθε φορά ιδιαιτερότητες κάθε γλώσσας και κοινωνικού περιβάλλοντος, προκειμένου να γίνει η ορολογία σαφής και να αντιληφθούμε τις κύριες μορφές δράσης και θεώρησης κάθε όρου.

Στο πλαίσιο του εργαστηρίου οργανώσαμε από κοινού, ως ομάδα, τον τρόπο συνεργασίας και επικοινωνίας όσον αφορά το έργο της μετάφρασης, με εκούσιες αναλήψεις κεφαλαίων και τη συγκρότηση οριζόντιων δομών επικοινωνίας ανάμεσα στα μέλη και τις ομάδες της μεταφραστικής κοινότητας. Μιλήσαμε για τις πιθανές αποδόσεις των όρων στην ελληνική, χωρίς να χάνεται ο πλούτος των νοηματικών τους συνδηλώσεων, μελετώντας παράλληλα τις αποδόσεις που έχουν ήδη εμφανιστεί στην ισπανική και τη γερμανική. Η βοήθεια της Silke υπήρξε ανεκτίμητη, τόσο για τη βαθύτερη κατανόηση της προσέγγισής της όσο και για τη διασαφήνιση των κεντρικών εννοιών. Όπως μας τόνισε η ίδια, κάθε μετάφραση του βιβλίου αποτελεί δημιουργική του απόδοση σε άμεση συσχέτιση με τις ιδιαιτερότητες κάθε τόπου και τις μορφές των Κοινών που έχουν αναπτυχθεί. Το βιβλίο και η μετάφραση αποτελούν μέρος μιας μεγάλης από κοινού διαδικασίας.

Η Silke μάς παρουσίασε τις βασικές θέσεις του βιβλίου ως ένα έργο εν εξελίξει, που λαμβάνει υπόψη τους κοινωνικούς μετασχηματισμούς και τη βιωμένη εμπειρία που προκύπτει από αυτούς, και μας βοήθησε να συγκροτήσουμε και τη δική μας μεταφραστική προσπάθεια, ως μια συνεργασία βασισμένη στους τρόπους και τις πρακτικές των Κοινών, ενσωματώνοντας τη δική μας εμπειρία στο γενικότερο θεωρητικό πλαίσιο υπέρβασης των κυρίαρχων νορμών και στερεοτύπων.

Προσπαθώντας να δράσουμε ως κοινωνοί, αντιμετωπίσαμε την ιδιαίτερη συνθήκη που βιώσαμε, τον περιορισμό της επικοινωνίας κυρίως στο ψηφιακό διαδικτυακό πεδίο, αναζητώντας ευφάνταστους, δημιουργικούς τρόπους υπέρβασής τους με τη χρήση των διαθέσιμων ψηφιακών κοινών (πλατφόρμες open source, εργασία με κοινά έγγραφα προσβάσιμα σε όλους, επικοινωνία ανά τακτά διαστήματα και αλληλοβοήθεια σε κάθε δυσκολία που προκύπτει). Η αμοιβαία εμπιστοσύνη, η συλλογική επινοητικότητα και το έμπρακτο ενδιαφέρον για την προοπτική των Κοινών μάς βοηθούν να αντιμετωπίσουμε αυτή την

αναπάντεχη συνθήκη, διανοίγοντας νέους τρόπους επικοινωνίας σ' έναν κοινό ορίζοντα συνεργασίας, πέραν των χωρικών περιορισμών.

Όπως σε κάθε εγχείρημα των Κοινών, έτσι και η από κοινού παραγωγή του πνευματικού μας έργου, δηλαδή της δημιουργικής απόδοσης του βιβλίου, συγκροτεί νέους όρους αντίληψης και υπέρβασης των κυρίαρχων στερεοτύπων και μας καλεί να βρούμε επινοητικούς, ελεύθερους και δίκαιους τρόπους συνύπαρξης στον ορίζοντα ενός ελεύθερου, δίκαιου και ζωντανού κοινού κόσμου. Το αποτέλεσμα της προσπάθειάς μας και η σημασία της θα κριθούν από την κάθε αναγνώστρια και τον κάθε αναγνώστη του βιβλίου, αλλά και από τον βαθμό στον οποίο οι ιδέες που παρουσιάζονται εδώ θα εμπνεύσουν τη συλλογική πράξη, πέρα από τα αδιέξοδα του παρόντος.

Αλέξανδρος Σχισιμένος

Αν χρειάζεται να δώσω έμφαση σε μία και μόνο πτυχή από τους λόγους που με οδήγησαν στη μετάφραση αυτού του βιβλίου, θα έλεγα ότι έγκειται στην πεποίθηση ότι η συλλογική δουλειά συνιστά μονόδρομο και όχι μία ακόμα εναλλακτική. Συνιστά μια πρόταση που αναγνωρίζει ότι η ετερογένεια δεν είναι ένα άχθος που χρειάζεται να εξομοιωθεί, αλλά, αντίθετα, υπόσχεση ζωντανίας, ανανέωσης και πληρότητας για ένα έργο. Ο διπλός στόχος που τέθηκε στη μεταφραστική ομάδα μου κέντρισε το ενδιαφέρον: από τη μία να επικοινωνήσει, να προτείνει μεταφραστικές λύσεις, να προσαρμόσει ζητήματα που αφορούν τα Commons στην ελληνική γλώσσα, αλλά και να προσπαθήσει να μεταφέρει τον παλμό που διεθνώς διαπερνά τη συζήτηση. Από την άλλη να δουλέψει από κοινού χωρίς πολλά προαπαιτούμενα και συμφωνίες.

Αυτός ο διπλός στόχος μου αποκαλύπτει την ιδιαίτερη σημασία που είχε κατά τον σχεδιασμό της μεταφραστικής διαδικασίας, από τους συγγραφείς του βιβλίου, η μετάφραση να μην αφορά κάποιο μεμονωμένο άτομο, αλλά μία ομάδα παραγωγής. Το γεγονός ότι η από κοινού μετάφραση και η «επιτυχής» μετάφραση τίθενται ως στόχοι με ίδια βαρύτητα αντικατοπτρίζει τον πολιτικό χαρακτήρα αυτής της επιλογής, η οποία αντίκειται στο κυρίαρχο πρότυπο παραγωγής. Οι κάθετες ιεραρχικές σχέσεις αποτελούν αυτοματοποιημένη διαδικασία, την οποία είμαστε όλες/οι εξοικειωμένες/οι να αναγνωρίζουμε, να αποδεχόμαστε και να επιτελούμε. Η προσπάθεια για κάτι διαφορετικό δεν είναι ούτε αυτονόητη, ούτε προσιτή – αυτή άλλωστε είναι και η σαγήνη των Κοινών.

Σε αυτήν τη δυσκολία, όσες/οι διαβάσουν το βιβλίο ας σημειώσουν τη χρονική σύμπτωση της προσπάθειας αυτής με τα περιοριστικά μέτρα λόγω Covid-19 και τα όρια που επέβαλλε στην κοινωνική διεπαφή και συνεργασία. Σε προσω-

πικό επίπεδο, η μετάφραση με κρατούσε ενεργό σε τηλεπαφή με την υπόλοιπη ομάδα στη συνθήκη του εγκλεισμού και έδινε την προοπτική του συλλογικού αποτελέσματος και της ελπίδας.

Όσες/οι διαβάσουν το βιβλίο ως σημειώσουν ότι η ολοκλήρωση της μετάφρασης συμπίπτει χρονικά με το ταξίδι των Ζαπατίστας στην Ευρώπη και στην Ελλάδα. Αυτό το ταξίδι που επιδιώκει να φέρει έναν τυφώνα ελπίδας μέσα στην γκρίζα καθημερινότητα, ειδικά των τελευταίων χρόνων, λειτουργεί ως έμπρακτη εκδοχή εκείνων των Κοινών που θέτουν ως στόχο μια χειραφετική προοπτική για όλες/ους τις καταπιεσμένες/ους και δίνουν έμπνευση για να συνεχίζουμε, να προσπαθούμε και να τα καταφέρνουμε.

Νικόλας Κανάβαρης

Το εγχείρημα της συλλογικής μετάφρασης ενός βιβλίου έχει ιδιαίτερες απαιτήσεις, καθώς προϋποθέτει, εκτός από τους συμφωνημένους μεταφραστικούς τόπους, και τη διαμόρφωση μιας μεταφραστικής συναντίληψης γύρω από το αντικείμενο της μετάφρασης και το περιεχόμενο του. Παρ' όλα αυτά, η συλλογική μετάφραση είναι μια διαδικασία που έχει, το δίχως άλλο, και εκπαιδευτικό χαρακτήρα, ενώ συχνά προτείνεται και ως μέθοδος για την άσκηση μελλοντικών επαγγελματιών μεταφραστών και μεταφραστριών.¹ Στην προκειμένη περίπτωση, η μετάφραση του βιβλίου των David Bollier και Silke Helfrich, *Ελεύθερα, Δίκαια και Ζωντανά: Η ανατρεπτική δύναμη των Κοινών*, θέτει ακόμη ψηλότερα τον πήχη των μεταφραστικών απαιτήσεων, αναφορικά με τον χαρακτήρα της συνεργασίας και της κοινής πρακτικής που πρέπει να αναπτυχθεί. Το να γίνουν οι μεταφραστές και οι μεταφράστριες κοινωνοί, και η διαδικασία της μετάφρασης μια διαδικασία μέσα από την οποία υλοποιείται το «κοινοποιείν», προϋποθέτει χρόνο, γνωριμία με τον/τη συγγραφέα του βιβλίου, συστηματική και συλλογική μελέτη και φυσικό χώρο.

Η διαδικασία της μετάφρασης του βιβλίου στην ισπανική υλοποίησε σε μεγάλο βαθμό τους παραπάνω όρους, καθώς υπήρξε ο χρόνος και ο φυσικός κοινός χώρος για να συναντηθούν τα μέλη της μεταφραστικής ομάδας με τη συγγραφέα του βιβλίου, να μοιραστούν σκέψεις για τα θέματα των Κοινών και να δοκιμάσουν μεταφραστικές επιλογές. Για το εγχείρημα της μετάφρασης του βιβλίου στα ελληνικά δεν ήταν δυνατόν να εξασφαλιστούν οι ίδιες ή παρόμοιες συνθήκες. Η Covid-19 επικαθόρισε τη μορφή και τον χαρακτήρα της μεταφρα-

---

1. Βλ. Eleonora Fois, "Collective Translation as training to the profession", *La Main de Thôt* no 4, 2017.

στικής διαδικασίας, αποτρέποντας τη βαθύτερη γνωριμία των μεταφραστών και μεταφραστριών μεταξύ τους αλλά και με τη συγγραφέα Silke Helfrich. Η επικοινωνία, μέσω των ηλεκτρονικών πλατφορμών, έδωσε διέξοδο και έκανε εφικτή την ολοκλήρωση της μετάφρασης, χωρίς, ωστόσο, να είναι δυνατό να λειτουργήσει ως υποκατάστατο μιας ζωντανής, ισότιμης και πλούσιας διά ζώσης συνεργασίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η έννοια της από κοινού πρακτικής προσέλαβε πιο αφηρημένα χαρακτηριστικά, και η συλλογική μετάφραση δεν έγινε εφελτήριο για μια εκπαίδευση στα Κοινά και στην πρακτική του «κοινοποιείν», εφόσον της έλειψε καθαυτή η πρακτική.

Από την άλλη πλευρά, οι αντίξοες συνθήκες μέσα στις οποίες το εγχείρημα αυτό πραγματοποιήθηκε, ευνόησαν την εκ νέου επινόηση της αμοιβαιότητας και την οικοδόμηση κοινωνικών σχέσεων στη βάση της εμπιστοσύνης. Ειδικότερα, χωρίς την τελευταία, η προσπάθεια θα ήταν επισφαλής και μονίμως υπό διακινδύνευση. Υπό την έννοια αυτή, η εμπειρία της συλλογικής μετάφρασης ή, ακριβέστερα, μιας μετάφρασης των πολλών, έγινε, έστω σποραδικά, αναζήτησή μιας συλλογικής εμπειρίας και του νοήματός της, με φόντο την υγειονομική κρίση και την περιορισμένη κοινωνικότητα που αυτή επέβαλε. Και ίσως, χωρίς υπερβολή, το ότι η προσπάθεια δεν εγκαταλείφθηκε στη μέση, αλλά, αντίθετα, ολοκληρώθηκε με επιτυχία και στο προδιαγεγραμμένο χρονικό πλαίσιο, αντανακλά και μια συνομολογημένη ή ανομολόγητη κοινή διάθεση υπέρβασης ενός μέρους των περιορισμών της πανδημίας και των οδυνηρών οικονομικών, κοινωνικών και ψυχολογικών συνεπειών της πολιτικής της διαχείρισης. Αν μη τι άλλο, το βιβλίο προτείνει τη μέθοδο για την εξεύρεση συλλογικών λύσεων στα κοινά μας προβλήματα. Εν προκειμένω, η τρέχουσα γενικευμένη κρίση της φροντίδας αποτελεί προνομιακό πεδίο για τη δοκιμή αυτής της μεθοδολογίας εργασίας και συλλογικής αντίστασης.

Εξάλλου, όπως αναφέρεται στην ελληνική έκδοση του βιβλίου, οι φόβοι και οι ανασφάλειές μας τροφοδοτούνται, μεταξύ άλλων, «από την αίσθηση της αδυναμίας μας, την αίσθηση πως εμείς, ως άτομα, δεν μπορούμε να αλλάξουμε τις συγκαιρινές τροχιές της ιστορίας».² Ωστόσο, όπως εύστοχα σημειώνεται λίγο πιο κάτω, εμείς πρέπει να πασχίσουμε να βρούμε τις απαντήσεις στα δύο θεμελιώδη ερωτήματα: «Τι μπορούμε να κάνουμε μαζί; Πώς μπορούμε να το κάνουμε αυτό, πέραν των συμβατικών θεσμών που μας απογοητεύουν;»³

Αλίκη Κοσφυλόγου

2. Από την εισαγωγή της ελληνικής έκδοσης, σ. 19.

3. Ό.π.

Η μετάφραση ενός βιβλίου αποτελεί μεγάλη πρόκληση. Ένας λόγος που έλαβα μέρος στο παρόν μεταφραστικό εγχείρημα ήταν η περιέργειά μου να ανακαλύψω τον κόσμο των Κοινών, μιας και ασχολούμαι εν μέρει με αυτόν σε επίπεδο διδακτορικής διατριβής – αναζητώντας τις μεταμορφώσεις της τεχνολογίας υπό τις αξίες των Κοινών. Ωστόσο, αυτό που βίωσα ήταν κάπως διαφορετικό. Δεν ήταν απλώς η μετάφραση ενός βιβλίου, όπως και άλλες που έχω πραγματοποιήσει· ήταν ένα βίωμα συλλογικότητας· μία συνεργατική εμπειρία· μία από κοινού δημιουργία.

Για τη μετάφραση του βιβλίου των Silke και Bollier πραγματοποιήθηκε μία συνάντηση ατόμων, διαφορετικών προσωπικοτήτων, ενδιαφερόντων και βιωμάτων, που κατάφεραν να φέρουν εις πέρας, με αμοιβαιότητα και συνεργασία, ένα εγχείρημα που τις περισσότερες περιπτώσεις υλοποιείται από έναν άνθρωπο με τη δική του προσωπική χρονικότητα. Το εγχείρημα αυτό έδειξε πως κάθε πρωτοβουλία μπορεί να ολοκληρωθεί με την από τα κάτω οργάνωση, χωρίς ιεραρχίες και ανισότητες. Από ένα μεταφραστικό εγχείρημα μέχρι και τα παραδείγματα που παρατίθενται στο ίδιο το βιβλίο, φαίνεται πως η ιεραρχική και εταιρική οργάνωση του καπιταλισμού δεν αποτελεί μονόδρομο. Ακόμη και στις συνθήκες της πανδημίας, μία ομάδα ανθρώπων κατάφερε να δείξει ότι ένα τέτοιο εγχείρημα μπορεί να υλοποιηθεί με επιτυχία. Η τεχνολογία του Διαδικτύου δεν είναι κάτι ολοκληρωμένο. Μπορεί να σχεδιαστεί υπό τις αξίες των Κοινών, αν όλοι καταλάβουμε ότι συμβάλουμε σε αυτό. Έτσι ξεκλειδώνονται οι δυνατότητές του, οι οποίες κατέστησαν δυνατό και το εγχείρημά μας. Τέλος, εξίσου σημαντικό στοιχείο, που διαφοροποίησε το παρόν μεταφραστικό εγχείρημα, ήταν η άμεση επαφή με τη συγγραφέα, η επεξήγηση όρων και εννοιών από την ίδια, καθώς και η προσωπική συζήτηση καθενός από εμάς μαζί της. Σίγουρα, πολλά ακόμη εγχειρήματα μπορούν να υλοποιηθούν σύμφωνα με τις αρχές των Κοινών. Ίσως τότε, ο άνθρωπος καταλάβει την τρωτότητά του και την ανάγκη του συνυπάρχειν με τη φύση και με τους συνανθρώπους του.

Γιάννης Περπερίδης

Η εμπειρία μας ως commoners

Η αρχική επαφή μου με το βιβλίο των Helfrich - Bollier και με την πρόσκληση για τη σύσταση μεταφραστικής ομάδας του *Free, Fair and Alive* προέκυψε λόγω της εμπλοκής μου στην ομάδα Εργαστήριο για τα Αστικά Κοινά και της συμμετοχής μου σε ένα ευρύ δίκτυο ατόμων και συλλογικοτήτων που μελετούν και

εξασκούν τα Κοινά. Η προοπτική της λειτουργίας της μεταφραστικής ομάδας, με βάση τις αρχές που διέπουν τα Κοινά, ήταν αυτό που κίνησε αρχικά το ενδιαφέρον μου να συμμετάσχω στο παρόν εγχείρημα, σε συνδυασμό με την εμπειρία που θα αποκτούσα μελετώντας στο πλαίσιο ενός σημαντικού θεσμού, σε συνεργασία με άτομα αντίστοιχων ενδιαφερόντων και πολυποικίλων αφετηριών.

Η μετάφραση του βιβλίου συνέπεσε χρονικά με αλλαγές στην καθημερινότητα και με τα μέτρα περιορισμού των επαφών λόγω της Covid-19, γεγονός που επηρέασε άμεσα τον τρόπο συντονισμού της μεταφραστικής διαδικασίας και της λειτουργίας της ομάδας. Η πρόκληση αντιμετωπίστηκε άμεσα από όλους τους συντελεστές και οδήγησε στη χρήση νέων εργαλείων και μεθόδων διαμοιρασμού εργασίας. Με σκοπό την αποτελεσματικότερη συνεργασία, έγινε χρήση ψηφιακών εργαλείων ανοιχτής μορφής και δημιουργήθηκε διαδικτυακό γλωσσάριο βασικών όρων για τη εν εξελίξει ασύγχρονη συζήτηση ως προς την εξεύρεση καταλληλότερης ερμηνείας τους. Τα νέα εργαλεία και οι δεξιότητες που δημιουργήθηκαν από το αίσθημα του κατεπείγοντος και αναδύθηκαν με αποφάσεις από κάτω προς τα πάνω, για να καλύψουν τις βασικές ανάγκες της ομάδας, θα ενδυναμώσουν ανάλογες συλλογικές δραστηριότητες, με στόχο να θεμελιώσουμε τα νέα δίκτυα φροντίδας που κατασκευάζουμε, ώστε να φανταστούμε τον κόσμο διαφορετικά.

Δήμητρα Τσώλη

Το κάλεσμα για τη συλλογική, αυτο-οργανωμένη και βασισμένη στην ομότιμη παραγωγή-μετάφραση του βιβλίου *Free, Fair and Alive. The Insurgent Power of the Commons*, το είδα τυχαία στο facebook του Ινστιτούτου Γκαίτε, και σχεδόν αμέσως έκανα αίτηση. Ένα κάλεσμα που έγινε μέσα ή βγαίνοντας μόλις από το πρώτο λοκντάουν, μια περίοδο δύσκολη για όλες και όλους μας, λόγω των υγειονομικών περιορισμών και της κοινωνικής αποστασιοποίησης που είχε επιβληθεί, άρα ταυτόχρονα πρόκληση και δυνατότητα ενδυνάμωσης, συνεργατικότητας και αλληλεγγύης που οικοδομείται μέσα από τις σχέσεις μιας κοινότητας. Κίνητρό μου ήταν το ενδιαφέρον για τη μετάφραση του βιβλίου και την ορολογία που αφορά τα Κοινά και το Κοινωνείν, σε μια προσπάθεια να καλυφθεί το «λεξιλογικό κενό» στην ελληνική απόδοση των όρων, αλλά και η ίδια διαδικασία συλλογικής μετάφρασης από μία ομάδα άγνωστων μεταξύ τους ανθρώπων, η οποία, συγκροτώντας μια μεταφραστική κοινότητα, ως πρακτική και μορφή συνεργασίας, θα αναπαράγει τα Κοινά.

Αφού καθορίσαμε τον τρόπο συνεργασίας και επικοινωνίας, έγιναν εκούσιες

αναλήψεις των κεφαλαίων προς μετάφραση από την καθεμιά και τον καθένα, και συγκροτήθηκαν οριζόντιες δομές επικοινωνίας ανάμεσά μας. Οι αποφάσεις για τα επόμενα βήματα λαμβάνονταν πάντοτε συνεργατικά. Ήταν ένα πολύ λειτουργικό μοντέλο που έφερε εις πέρας με επιτυχία τον κοινό σκοπό της ομάδας. Ωστόσο, λόγω της πανδημίας και των υγειονομικών περιορισμών, τα σχέδια της ομάδας για διά ζώσης συναντήσεις δεν πραγματοποιήθηκαν μέχρι την ολοκλήρωση της μετάφρασης. Περιοριστήκαμε κυρίως στις διαδικτυακές συναντήσεις και στον διαμοιρασμό ορολογίας και κειμένων με χρήση συγκεκριμένων ψηφιακών εργαλείων.

Η βιωμένη εμπειρία των μελών της ομάδας σε αντίστοιχα εγχειρήματα δεν μπόρεσε να επικοινωνηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό, ωστόσο έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι, παρά την κατάσταση, δημιουργήθηκε κλίμα αμοιβαιότητας, ίσης συνεισφοράς, επικοινωνίας και εμπιστοσύνης ανάμεσά μας.

Λίνα Φιλοπούλου

Η μετάφραση ενός βιβλίου που αφορά τον κόσμο των Κοινών δεν μπορεί παρά να ξεκινά με το ερώτημα του Κοινωνείν στον ίδιο τον τρόπο υλοποίησης του μεταφραστικού εγχειρήματος. Αυτή η φυσική τάση, όπως διατυπώθηκε από τη Silke στην πρώτη μας συνάντηση, προσιωνίζεται, αν μη τι άλλο, ένα ενδιαφέρον πόνημα που περιγράφει ενώ ταυτόχρονα δημιουργεί και το ίδιο έναν νέο τρόπο κοινωνικής συμβίωσης και συνεργατικής παραγωγής. Η πράξη του Κοινωνείν είναι, άλλωστε, το βασικότερο συστατικό αυτής της «οντολογικής μετάβασης» σε έναν διαφορετικό τρόπο αντίληψης της παραγωγής της εργασίας, έξω από την καπιταλιστική εξιστόρηση.

Η μεταφραστική διαδικασία στην οποία συμμετείχα ήταν πολύ πιο μοναχική απ' ό,τι μια συλλογική προσπάθεια θα μπορούσε να εγδυθεί. Η απρόβλεπτη πανδημία και οι συνεχείς ανακατατάξεις έκαναν το εγχείρημα μια απομακρυσμένη εμπειρία, που ξεδιπλώθηκε σε διαφορετικές χρονικότητες, παρέμεινε όμως κοινή για όλες/ους μας γύρω από τον κορμό της συλλογικής προσπάθειας. Είναι δύσκολο να υπολογίσω την «αξία» αυτής της κοινής εμπειρίας, μιας και τα σπουδαιότερα μαθήματά της είναι αυτά που μας δημιουργούν αμφισβητήσεις και μας ξεμαθαίνουν τον τρόπο της ζωής μας. «Ξηλώνουν» τους μύθους της κάθετης ιεραρχικής οργάνωσης, της ανταγωνιστικότητας και της συνεχούς ιδιώτευσης για την επιδίωξη του κέρδους, και στη θέση τους καλλιεργούν νέες αξίες και κοσμοθεωρήσεις που βασίζονται στη συνεργατικότητα και την αλληλοσύνδεση ανθρώπων και έμβιων όντων.

Το κοινό μεταφραστικό εγχείρημα αποτυπώνει με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο την κοινή ανάγκη που έχουμε ως ετερότητες να συνυπάρξουμε δημιουργικά και να δημιουργήσουμε ένα νέο παράδειγμα εναλλακτικής συμβίωσης: μια εναλλακτική ελπίδας στον ζόφο της καπιταλιστικής πραγματικότητας, που εξομοιώνει κάθε παράταιρη φωνή και απομυζεί όλους τους πόρους, φυσικούς και ανθρώπινους. Ο κόσμος των Κοινών μοιάζει να είναι ένα παράθυρο σ' έναν κόσμο που αλλάζει και προτεραιοποιεί αξίες εκ διαμέτρου αντίθετες από αυτές που προωθεί το καπιταλιστικό σύστημα στη νεοφιλελεύθερη έκφρασή του. Η φροντίδα, η κοινή εμπειρία, η εμπιστοσύνη και η αλληλοσύνδεση με το ανθρώπινο και το φυσικό περιβάλλον είναι κάποιες από τις αξίες τις οποίες συνειδητά καλλιεργεί και διαφυλάσσει το Κοινωνείν.

Εύχομαι το βιβλίο αυτό να αποτελέσει για τους Έλληνες αναγνώστες χρήσιμη εισαγωγή στο λεξιλόγιο και τη μεθοδολογία των Κοινών, και να δώσει ερεθίσματα στο συλλογικό φαντασιακό να οραματιστεί ένα καλύτερο μέλλον: συνεργατικό, σε αρμονική σύνδεση με το περιβάλλον και με την ανθρώπινη κοσμο-κοινότητα.

Μαργαρίτα Πήτα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αυτό το βιβλίο είναι αφιερωμένο στην υπέρβαση μιας επιδημίας φόβου, μέσω της ανάδειξης μιας ρεαλιστικής ελπίδας. Όσο επιτρέπουμε να είμαστε δέσμοι των φόβων μας, δεν θα βρούμε τις λύσεις που χρειαζόμαστε για τη δημιουργία ενός νέου κόσμου. Ασφαλώς, έχουμε πολλούς λόγους να είμαστε φοβισμένοι – την απώλεια της δουλειάς μας, την αυταρχική διακυβέρνηση, τις εταιρικές καταχρήσεις, το φυλετικό και εθνικό μίσος. Πάνω απ' όλα υπάρχει και η υπερθέρμανση του πλανήτη, γεγονός που αποτελεί υπαρκτή απειλή για τον γήινο πολιτισμό. Παρακολουθούμε με θαυμασμό τα ερευνητικά σκάφη να εντοπίζουν νερό στον Άρη, ενώ οι αρχές αγωνίζονται να βρουν νερό για τους ανθρώπους στη Γη. Οι τεχνολογίες ίσως επιτρέψουν σύντομα στους ανθρώπους να επιμελούνται τα γονίδια των αγέννητων μωρών τους, σαν να ήταν κείμενο σε έναν υπολογιστή, ενώ τα μέσα για τη φροντίδα των αρρώστων, των γηραιών και των άστεγων παραμένουν άπιαστο όνειρο.

Ο φόβος και η απόγνωση τροφοδοτούνται από την αίσθηση της αδυναμίας μας, την αίσθηση πως εμείς, ως άτομα, δεν μπορούμε να αλλάξουμε τις τροχιές της ιστορίας. Αλλά η αδυναμία μας σχετίζεται κατά πολύ με τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τα δεινά που μας κατακλύζουν – ως άτομα, μόνα και διαχωρισμένα. Ο φόβος και η κατανοητή αναζήτησή μας για ατομική ασφάλεια παραλύουν την αναζήτησή μας για συλλογικές, συστημικές λύσεις – τις μόνες λύσεις που θα είναι αληθινά αποτελεσματικές. Πρέπει να επαναδιατυπώσουμε το δίλημά μας: *Τι μπορούμε να κάνουμε μαζί; Πώς μπορούμε να το κάνουμε, πέραν των συμβατικών θεσμών που μας απογοητεύουν;*

Τα καλά νέα είναι πως έχουν φυτευτεί αμέτρητοι σπόροι συλλογικού μετασχηματισμού. Πράσινες δόσεις ελπίδας μπορούν να εντοπιστούν στις αγροικολογικές φάρμες της Κούβας και σε κοινοτικά δάση της Ινδίας, σε κοινοτικά συστήματα Wi-Fi στην Καταλονία και σε ομάδες νοσηλείας σε γειτονιές στην Ολλανδία. Αναφύονται σε δεκάδες εναλλακτικά τοπικά νομίσιμα, σε νέους τύπους ηλεκτρονικών πλατφορμών για συνεργασία και σε εκστρατείες για την ανάκτηση των πόλεων για τους καθημερινούς ανθρώπους. Η ομορφιά τέτοιου είδους πρωτοβουλιών έγκειται στο ότι βρίσκουν άμεσα λύσεις για τις ανάγκες. Οι άνθρωποι αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες για να επινοήσουν νέα συστήματα που να λειτουργούν πέρα από την καπιταλιστική νοοτροπία, για το κοινό συμφέρον, με σεβασμό προς τη Γη.

Το 2009, μία απογοητευμένη ομάδα φίλων στο Ελσίνκι παρακολουθούσε άλλη μία σύνοδο κορυφής για την κλιματική κρίση να οδηγείται σε αδιέξο-

δο. Αναρωτήθηκαν τι θα μπορούσαν να κάνουν οι ίδιοι για να αλλάξει η οικονομία. Το αποτέλεσμα, μετά από αναλυτική σκέψη, ήταν το «πιστωτικό ανταλλακτήριο» («credit exchange») της γειτονιάς, όπου οι συμμετέχοντες συμφωνούν να ανταλλάσσουν υπηρεσίες ο ένας με τον άλλον, από γλωσσικές μεταφράσεις και μαθήματα κολύμβησης έως και φροντίδα κήπου ή επιμέλεια κειμένων. Δώσε μία ώρα από την εξειδίκευσή σου σε έναν γείτονα· λάβε μία ώρα από τα ταλέντα ενός άλλου. Η «Τράπεζα Χρόνου του Ελσίνκι», όπως ονομάστηκε στη συνέχεια, έχει μετατραπεί σε ισχυρή παράλληλη οικονομία με περισσότερα από 3.000 μέλη. Με ανταλλαγές δεκάδων χιλιάδων ωρών υπηρεσιών, έχει γίνει μία κοινωνικά εύχρηστη εναλλακτική στην οικονομία της αγοράς και μέρος ενός ευρύτερου διεθνούς δικτύου τραπεζών χρόνου.

Στην Μπολόνια της Ιταλίας, μία ηλικιωμένη γυναίκα ήθελε να φτιαχτεί ένα παγκάκι στο αγαπημένο σημείο συνάθροισης της γειτονιάς. Όταν οι κάτοικοι ζήτησαν από την αυτοδιοίκηση να εγκαταστήσουν ένα παγκάκι οι ίδιοι, οι γραφειοκράτες απάντησαν πως δεν υπήρχαν οι απαραίτητες προϋποθέσεις για να γίνει κάτι τέτοιο. Το γεγονός αυτό πυροδότησε διεργασίες προκειμένου να δημιουργηθεί ένα σύστημα για τον συντονισμό των συνεργασιών των πολιτών με την αυτοδιοίκηση της Μπολόνια. Ο δήμος δημιούργησε, τελικά, τον Κανονισμό της Μπολόνια για τη Φροντίδα και την Αναγέννηση των αστικών Κοινοτήτων, προκειμένου να οργανώσει εκατοντάδες «συνθήκες συνεργασίας» μεταξύ των πολιτών και της αυτοδιοίκησης – για την αποκατάσταση εγκαταλελειμμένων κτιρίων, τη διαχείριση νηπιαγωγείων ή τη φροντίδα αστικών χώρων πρασίνου. Εκτοτε, η προσπάθεια αυτή έχει οδηγήσει σε ένα κίνημα Co-City στην Ιταλία, το οποίο ενορχηστρώνει παρόμοιες συνεργασίες σε πολλές πόλεις.

Αλλά μπροστά στα τεράστια προβλήματα της κλιματικής κρίσης και της οικονομικής ανισότητας δεν είναι, άραγε, αυτές οι προσπάθειες ελάχιστες και τοπικές; Αυτή η πεποίθηση αποτελεί το λάθος που κάνουν οι συντηρητικοί. Παραμένουν τόσο εστιασμένοι στους θεσμούς εξουσίας, που μας απογοητεύουν, και τόσο εμμονικοί με την παγκοσμιοποίηση, που αποτυγχάνουν να αναγνωρίσουν τις πραγματικές δυνάμεις μεταβολής που δημιουργούνται σε μικρούς τόπους, από μικρές ομάδες ανθρώπων, μακριά από τον έλεγχο της εξουσίας. Όσοι αμφιβάλουν για «το μικρό» χλευάζουν τους αγρότες που σπέρνουν ρύζι, καλαμπόκι και φασόλια: «Πρόκειται να ταΐσετε ολόκληρη την ανθρωπότητα με... σπόρους!» Οι μικρές αρχικές κινήσεις με προσαρμοστικές ικανότητες αποτελούν στην πραγματικότητα πανίσχυρα μέσα για την αλλαγή του συστήματος.

Αυτήν τη στιγμή, ένα τεράστιο σύμπαν κοινωνικών πρωτοβουλιών από τα κάτω προς τα πάνω (bottom-up) –οικείων και καινοτόμων, σε όλους τους τομείς της ζωής, και σε βιομηχανικά και σε υπαίθρια περιβάλλοντα– ανταπο-

κρίνονται με επιτυχία σε ανάγκες τις οποίες η οικονομία της αγοράς και η ισχύς του κράτους αδυνατούν να αντιμετωπίσουν. Οι περισσότερες από αυτές τις πρωτοβουλίες είναι απαρατήρητες ή ασύμβατες με ένα ευρύτερο μοτίβο. Το ευρύ κοινό είτε τις αγνοεί είτε τις θεωρεί περιθωριακές. Άλλωστε υπάρχουν έξω από το κυρίαρχο σύστημα εξουσίας – το κράτος, το κεφάλαιο και τις αγορές. Τα συμβατικά μυαλά πάντοτε στηρίζονταν στα αποδεδειγμένα πράγματα και δεν είχαν το κουράγιο για πειράματα, παρά το γεγονός ότι οι υποτιθέμενες επιτυχημένες φόρμουλες της οικονομικής ανάπτυξης, του φονταμενταλισμού της αγοράς και των εθνικών γραφειοκρατιών έχουν καταστεί δυσλειτουργικές. Το ερώτημα δεν είναι κατά πόσον μία ιδέα ή ένα εγχείρημα είναι μεγάλης ή μικρής κλίμακας, αλλά κατά πόσον οι δυνατότητές τους εμπεριέχουν το σπέρμα της αλλαγής για το όλον.

Προς αποφυγήν κάθε παρεξήγησης: τα Κοινά δεν σχετίζονται μονάχα με μικρής κλίμακας εγχειρήματα για τη βελτίωση της καθημερινής ζωής. Αποτελούν ένα αρχικό όραμα για να μπορούμε να φανταστούμε ξανά το μέλλον μας μαζί και να επινοήσουμε εκ νέου την κοινωνική οργάνωση, την οικονομία, την υποδομή, την πολιτική και την ίδια την κρατική εξουσία. Τα Κοινά αποτελούν κοινωνική μορφή που επιτρέπει στους ανθρώπους να απολαμβάνουν την ελευθερία χωρίς να καταπιέζουν άλλους· να πραγματώνουν τη δικαιοσύνη χωρίς τον γραφειοκρατικό έλεγχο· να ενθαρρύνουν τη συνύπαρξη χωρίς τον καταναγκασμό και να αξιώνουν την κυριαρχία χωρίς τον εθνικισμό. Ο αρθρογράφος George Monbiot έχει συνοψίσει τις αρετές των Κοινών με ωραίο τρόπο: «τα Κοινά [...] παρέχουν στη ζωή της κοινότητας έναν ξεκάθαρο στόχο. Βασίζονται στη δημοκρατία στην πιο αληθινή της μορφή. Αποστρέφονται την ανισότητα. Παρέχουν κίνητρα για την προστασία του κόσμου της ζωής. Δημιουργούν, με λίγα λόγια, μία πολιτική του ανήκειν».¹

Το παραπάνω αντανakλώνται στον τίτλο μας, ο οποίος περιγράφει τα θέματα, τη δομή και το όραμα των Κοινών: *Ελευθερα, Δίκαια και Ζωντανά*. Κάθε χειραφέτηση από το υπάρχον σύστημα πρέπει να τιμά την ελευθερία με την ευρύτερη ανθρώπινη έννοια, όχι μόνο τη νεοφιλελεύθερη οικονομική ελευθερία του αποξενωμένου ατόμου. Πρέπει να θέτει τη δικαιοσύνη, που έχει συμφωνηθεί αμοιβαία, στο κέντρο κάθε συστήματος τροφοδότησης και διακυβέρνησης. Και είναι αναγκαίο να αναγνωρίζει την ύπαρξή μας ως έμβια όντα σε μία Γη που και η ίδια είναι ζωντανή. Κανένας μετασχηματισμός δεν μπορεί να συμβεί χωρίς να πραγματώνονται αυτοί οι στόχοι ταυτόχρονα. Αυτή είναι

---

1. Georges Monbiot, “Don’t Let the Rich Get Even Richer on the Assets We All Share”, *The Guardian*, 27/9/2017 (<https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/sep/27/rich-assets-resources-prosperity-commons-george-monbiot>).

η ατζέντα των Κοινών – να συμφιλώνει τις προτεραιότητες της πολιτικής μας κουλτούρας που συστηματικά τίθενται η μία απέναντι στην άλλη: την ελευθερία, τη δικαιοσύνη και την ίδια τη ζωή.

Πολύ περισσότερο από στρατηγική μηνυμάτων, τα Κοινά αποτελούν ανατρεπτική κοσμοαντίληψη. Αυτός ακριβώς είναι ο λόγος για τον οποίο αντιπροσωπεύουν μία νέα μορφή δύναμης. Όταν άνθρωποι ενώνονται, προκειμένου να πετύχουν κοινούς στόχους και να συγκροτηθούν οι ίδιοι ως Κοινά, δημιουργείται ένα νέο κύμα συμπαγούς κοινωνικής δύναμης. Όταν πολλοί τέτοιοι θύλακες ενέργειας από τα κάτω προς τα πάνω (bottom-up) συγκλίνουν, μία νέα πολιτική δύναμη εκδηλώνεται. Και επειδή οι κοινωνοί (commoners) είναι αφοσιωμένοι σε ένα ευρύ σύνολο φιλοσοφικά ενσωματωμένων (integrated) αξιών, η δύναμή τους είναι λιγότερο ευάλωτη απέναντι στην αφομοίωση (co-optation). Η αγορά και το κράτος έχουν αναπτύξει ένα πλούσιο ρεπερτόριο πολιτικών του διαίρει και βασιλεύει για να εξουδετερώσουν τα κοινωνικά κινήματα που αναζητούν την αλλαγή. Εν μέρει ικανοποιούν μια δέσμη αιτημάτων, για παράδειγμα, αλλά μονάχα επιβάλλοντας νέα κόστη σε κάποιον άλλον. Ναι στην περισσότερη νομικά κατοχυρωμένη ισότητα των φυλών και των φύλων, αλλά μόνο στο εσωτερικό του υπερβολικά άδικου συστήματος του καπιταλισμού και με χωρίς αυστηρή επιβολή. Ή, ναι στην αυξημένη περιβαλλοντική προστασία, αλλά μόνο χρεώνοντας υψηλότερα αντίτιμα ή μέσω της λεηλασίας του Παγκόσμιου Νότου για τους φυσικούς του πόρους. Ή, ναι στην καλύτερη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη και στις οικογενειακές-φιλικές πολιτικές εργασίας, αλλά μόνο σε ένα τέτοιου είδους πλαίσιο που να διατηρεί τα εταιρικά κέρδη. Η ελευθερία τίθεται σε αντίθεση με τη δικαιοσύνη και τούμπαλιν, και η καθεμία ξεχωριστά τίθεται επίπλεον ενάντια στις ανάγκες της Μητέρας Γης. Και έτσι, το φρούριο του καπιταλισμού αφήνει διαρκώς έξω τις απαιτήσεις για αλλαγή του συστήματος.

Η φιλοδοξία των Κοινών είναι να διαλύσουν αυτή την ατελείωτη ιστορία της αφομοίωσης (co-optation) και της χειραγωγούμενης φτωχοποίησης του γείτονα (beggar-thy-neighbor manipulation). Στόχος τους είναι να αναπτύξουν μία ανεξάρτητη, παράλληλη κοινωνική οικονομία, πέραν του συστήματος αγοράς/κράτους, που πραγματώνει μια διαφορετική λογική και ήθος. Το σύμπαν των Κοινών δεν «κυνηγά» την ελευθερία, τη δικαιοσύνη και τη φιλική προς το περιβάλλον τροφοδότηση, ως διακριτούς στόχους που απαιτούν αντισταθμίσιμα μεταξύ τους. Τα Κοινά αναζητούν να ενσωματώσουν και να ενοποιήσουν αυτούς τους στόχους ως ίσες προτεραιότητες. Αποτελούν αδιαχώριστο πρόταγμα. Επιπροσθέτως, αυτό το πρόταγμα δεν είναι απλώς φιλόδοξο· βρίσκεται στην καρδιά του Κοινωνείν (communings) ως ανατρεπτική κοινωνική πρακτική.

Δεν αποτελεί έκπληξη πως το όραμα των Κοινών που περιγράφουμε εδώ είναι αρκετά διαφορετικό από την εικόνα που παρουσιάζεται (και χλευάζεται)

από τη νεότερη οικονομική επιστήμη και την πολιτική δεξιά. Γι' αυτούς, τα Κοινά αποτελούν πόρους χωρίς ιδιοκτήτες, που είναι ελεύθεροι προς εκμετάλλευση και ως εκ τούτου αποτελούν ένα αποτυχημένο καθεστώς διαχείρισης – μία ιδέα που έγινε δημοφιλής από το γνωστό κείμενο του Garret Hardin, «Η τραγωδία των Κοινών» (περισσότερα ως προς αυτό στη συνέχεια). Διαφωνούμε. Τα Κοινά αποτελούν ισχυρή τάξη αυτο-οργανωμένων κοινωνικών πρακτικών για την ικανοποίηση αναγκών με δίκαιους τρόπους που δεν αποκλείουν κανέναν. Αποτελούν μορφή ζωής. Είναι ένα πλαίσιο που περιγράφει έναν διαφορετικό τρόπο ύπαρξης στον κόσμο και διαφορετικούς τρόπους γνώσης και πράξης.

Το σύστημα αγοράς/κράτους συχνά κάνει λόγο για τον τρόπο που επιτελεί εργασίες για τους ανθρώπους, ή, αν η συμμετοχή επιτρέπεται, [κάνει λόγο] για τον τρόπο που εργάζεται μαζί με τους ανθρώπους. Αλλά τα Κοινά πετυχαίνουν σημαντικά πράγματα μέσω των ανθρώπων. Δηλαδή, οι καθημερινοί άνθρωποι παρέχουν την ενέργεια, τη φαντασία και τη σκληρή δουλειά. Φτιάχνουν τη δική τους τροφοδότηση και διαχείριση. Οι κοινωνοί (commoners) είναι εκείνοι που ονειρεύονται τα συστήματα, επινοούν τους κανόνες, παρέχουν την τεχνογνωσία, κάνουν τη δύσκολη δουλειά, παρακολουθούν τη συμμόρφωση με τους κανόνες και αντιμετωπίζουν τους παραβάτες.

Τα Κοινά περιλαμβάνουν μία μετατόπιση της ταυτότητας. Χρειάζεται οι άνθρωποι να εξελιχθούν σε διαφορετικούς ρόλους και οπτικές. Απαιτούν νέους τρόπους συσχέτισης με τους άλλους ανθρώπους. Είναι απαραίτητο να επανεκτιμήσουμε ποιος έχει σημασία στην οικονομία και την κοινωνία μας, καθώς και τον τρόπο που γίνεται η ουσιαστική εργασία. Ιδωμένα εκ των έσω, τα Κοινά αποκαλύπτουν ότι μπορούμε να δημιουργήσουμε αξίες με νέους τρόπους και να δημιουργήσουμε νοήματα για τον εαυτό μας στην πορεία. Μπορούμε να ξεφύγουμε από τα καπιταλιστικά αξιακά δεσμά, δημιουργώντας αξιακά δίκτυα αμοιβαίας δέσμευσης. Αλλάζοντας τα μικρομοτίβια της κοινωνικής ζωής, στην πράξη, μεταξύ μας, μπορούμε να ξεκινήσουμε να αποαποικιοποιήσουμε τον εαυτό μας από την ιστορία και την κουλτούρα μέσα στις οποίες γεννηθήκαμε. Μπορούμε να αποδράσουμε από την αίσθηση της αδυναμίας και της απομόνωσης που καθορίζει σε τόσο μεγάλο βαθμό τη σύγχρονη ζωή. Μπορούμε να αναπτύξουμε πιο υγιείς, δίκαιες εναλλακτικές.

Δεν προκαλεί έκπληξη το ότι οι φύλακες της κυρίαρχης τάξης –σε κυβερνήσεις, σε εταιρείες, στα μέσα, στην ανώτερη εκπαίδευση, στη φιλανθρωπία– προτιμούν να δουλεύουν στο εσωτερικό του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου. Είναι ικανοποιημένοι να λειτουργούν με στενόμυαλα μοτίβια σκέψης και φτηνές αντιλήψεις για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, ειδικά με το αφήγημα της πρόοδου μέσω της οικονομικής ανάπτυξης. Προτιμούν η πολιτική εξουσία να συσσωρεύεται σε συγκεντρωτικές δομές, όπως το έθνος-κράτος, η εταιρεία, η γραφειο-

κρατία. Αυτό το βιβλίο στοχεύει να διαλύσει τέτοιου είδους προκαταλήψεις και να ανοίξει τον δρόμο σε νέα πεδία ρεαλιστικών επιλογών.

Ωστόσο, αυτό το βιβλίο δεν αποτελεί ακόμη μία κριτική στον νεοφιλελεύθερο καπιταλισμό. Παρόλο που συχνά είναι πολύ αξιόλογες, ακόμη και οι πιο διεισδυτικές κριτικές δεν μας βοηθούν κατ' ανάγκη να φανταστούμε πώς να αναδιαμορφώσουμε τους θεσμούς μας και να χτίσουμε έναν νέο κόσμο. Αυτό που πραγματικά χρειαζόμαστε σήμερα είναι ο δημιουργικός πειραματισμός και το κουράγιο να ξεκινήσουμε νέα μοτίβα δράσης. Χρειάζεται να μάθουμε πώς να εντοπίζουμε τα μοτίβα της πολιτιστικής ζωής που να μπορούν να επιφέρουν την αλλαγή, παρά την τεράστια ισχύ του κεφαλαίου.

Τους ακτιβιστές που προσανατολίζονται σε πολιτικά κόμματα και εκλογές, νομοθέτηση και χάραξη πολιτικής, τους συμβουλεύουμε να στραφούν προς ένα πιο βαθύ, πιο σημαντικό επίπεδο πολιτικής ζωής – τον κόσμο του πολιτισμού και της κοινωνικής πρακτικής. Οι συμβατικοί τρόποι πολιτικής που εργάζονται από κοινού με τους συμβατικούς θεσμούς απλώς δεν μπορούν να πραγματοποιήσουν το είδος των αλλαγών που χρειαζόμαστε. Η δεκαεξάχρονη Σουηδή ακτιβίστρια για το κλίμα, η Γκρέτα Τούνμπεργκ, παρατήρησε πως «δεν μπορούμε να σώσουμε τον κόσμο παίζοντας με τους κανόνες». Πρέπει να επινοήσουμε ένα νέο σύνολο κανόνων. Το παλιό σύστημα δεν μπορεί να αγνοηθεί, αυτό είναι σίγουρο, και, για την ακρίβεια, μπορεί πράγματι να ικανοποιήσει συχνά κάποιες απαραίτητες ανάγκες. Όμως πρέπει να είμαστε ειλικρινείς με τον εαυτό μας: τα ισχύοντα συστήματα δεν θα επιφέρουν καμία αλλαγή μετασχηματισμού. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο χρειάζεται να είμαστε ανοιχτοί να αγκαλιάσουμε τους ανέμους της αλλαγής που έρχονται από την περιφέρεια, από τους απροσδόκητους, παραμελημένους τόπους, από τις ζώνες χωρίς ευγενική καταγωγή και πιστοποιητικά, από τους ίδιους τους ανθρώπους.

Κατά συνέπεια, αρνούμαστε την υπόθεση πως το έθνος-κράτος είναι το μόνο ρεαλιστικό σύστημα εξουσίας που μπορεί να αντιμετωπίζει τους φόβους μας και να παρέχει λύσεις. Όχι, δεν είναι. Το έθνος-κράτος είναι, αντίθετα, μία έκφραση μιας εποχής που σβήνει. Το ζήτημα είναι είναι ότι ευυπόληπτοι κύκλοι αρνούνται να σκεφτούν εναλλακτικές μην τυχόν και θεωρηθούν πως βρίσκονται σε σύγχυση ή είναι τρελοί. Αλλά πλέον, οι δομικές ανεπάρκειες του έθνους-κράτους και οι συμμαχίες του με τις καθοδηγούμενες από το κεφάλαιο αγορές είναι εμφανείς και δεν μπορούμε να τις αρνηθούμε. Δεν έχουμε άλλη επιλογή από το να εγκαταλείψουμε τους φόβους μας – και να ξεκινήσουμε να εξετάζουμε φρέσκες ιδέες από το περιθώριο.

Μία σημείωση για να παραμείνουμε ήρεμοι: το να «προχωρήσουμε πέραν» του έθνους-κράτους δεν σημαίνει «χωρίς το έθνος-κράτος». Σημαίνει πως πρέπει με σοβαρότητα να μεταβληθεί η κρατική ισχύς, εισάγοντας νέες λειτουργικές

λογικές και θεσμικούς παίχτες. Μεγάλο μέρος του παρόντος βιβλίου είναι αφοσιωμένο σε αυτήν ακριβώς την αναγκαιότητα. Χωρίς μετριοφροσύνες θεωρούμε το Κοινωνείν (communing) ως τρόπο εκκόλαψης νέων κοινωνικών πρακτικών και πολιτισμικών λογικών που είναι βαθιά ριζωμένες στην καθημερινή εμπειρία και είναι ικανές να συνενωθούν προκειμένου να ισχυροποιηθούν· και μέσα από την αλληλεπίδρασή τους μπορούν να αναπτύξουν μια νέα κουλτούρα που να μπορεί να φτάσει μέχρι και τα εσώτερα συμβούλια της κρατικής εξουσίας.

Όταν περιγράφουμε τα Κοινά και το Κοινωνείν (communing), κάνουμε λόγο για πρακτικές που υπερβαίνουν τους συνήθεις τρόπους σκέψης, ομιλίας και συμπεριφοράς. Θα μπορούσε κανείς, συνεπώς, να θεωρήσει αυτό το βιβλίο ως οδηγό εκμάθησης. Ελπίζουμε να διευρύνουμε την κατανόησή σας σχετικά με την οικονομία ως κάτι που υπερβαίνει την οικονομία του χρήματος που θέτει το δικό μου συμφέρον ενάντια στα δικά μας συμφέροντα, και βλέπει το κράτος ως τη μόνη εναλλακτική στην αγορά, για παράδειγμα. Αυτό δεν συνιστά μικρή φιλοδοξία, καθώς το κράτος/αγορά έχει θέσει προκείμενές του βαθιά στο εσωτερικό της συνείδησης και του πολιτισμού μας. Αν, ωστόσο, επιθυμούμε σοβαρά να ξεφύγουμε από την αποπνικτική λογική του καπιταλισμού, πρέπει να εξετάσουμε αυτό το ζήτημα σε βάθος. Με ποιον άλλο τρόπο θα μπορούσαμε να δραπετεύσουμε από την παράξενη λογική με βάση την οποία αρχικά εξουθενώνουμε τους εαυτούς μας εξαντλώντας το περιβάλλον για την παραγωγή πραγμάτων, και στη συνέχεια εργαζόμαστε ηρωικά προκειμένου να τα αποκαταστήσουμε και τα δύο, μόνο και μόνο για να συνεχίζει να κινείται ο αενάως κολημένος στο παρόν τροχός του χάμστερ; Με ποιον τρόπο μπορούν οι πολιτικοί και οι πολίτες να αναλάβουν ανεξάρτητα εγχειρήματα αν όλα εξαρτώνται από τις δουλειές, το χρηματιστήριο και τον ανταγωνισμό; Πώς μπορούμε να διαγράψουμε νέες πορείες όταν τα βασικά μοτίβα του καπιταλισμού διαρκώς διεισδύουν στις ζωές και τη συνείδησή μας, διαβρώνοντας ό,τι έχουμε από κοινού μεταξύ μας; Ο σκοπός μας με τη συγγραφή αυτού του βιβλίου δεν είναι απλώς να δείξουμε νέα μοτίβα της σκέψης και του συναισθήματος, αλλά να προσφέρουμε έναν πρακτικό οδηγό.

Αλλά πώς ξεκινάς να προσεγγίζεις μία τόσο ριζική αλλαγή; Η απάντησή μας είναι πως πρέπει πρωτίστως να εξηγήσουμε αναλυτικά τι σημαίνει να είναι κανείς ανθρώπινο ον, την αντίληψή μας για την ιδιοκτησία, τις κυρίαρχες ιδέες μας σχετικά με το ον και τη γνώση (Κεφάλαιο 2). Όταν μάθουμε να βλέπουμε τον κόσμο μέσα από νέα οπτική και να τον περιγράφουμε με νέες λέξεις, ένα προκλητικό όραμα έρχεται στο επίκεντρο. Μπορούμε να αποκτήσουμε νέα αντίληψη για την καλή ζωή, για την αμοιβαιότητα, για την οικονομία και την πολιτική. Μία σημασιολογική επανάσταση νέων λεξιλογίων (και η απόρριψη των παλαιών) είναι απαραίτητη για να επικοινωνηθεί αυτό το νέο

όραμα. Αυτός είναι ο λόγος που στο Κεφάλαιο 3 παρουσιάζουμε ποικιλία όρων προκειμένου να αποφύγουμε την παγίδα των παραπλανητικών δίπολων (ατομικό/συλλογικό, δημόσιο/ιδιωτικό, πολιτισμένο/προνεωτερικό) και να κατονομάσουμε τις εμπειρίες του Κοινωνείν που προς στιγμήν παραμένουν ακατονόμαστες (η ορθολογικότητα Ubuntu, η ελευθερία-στη-συσχέτιση, η κυριαρχία της αξίας, η ομότιμη διακυβέρνηση).

Οι επιγνώσεις αποτελούν τη μία όψη του νομίσματος, η μεστή νοήματος δράση την άλλη. Με ποιον τρόπο, συνεπώς, προχωρούμε; Θεωρούμε το τμήμα «πώς να το κάνουμε» –το μέρος II, αποτελούμενο από τα κεφάλαια 4, 5 και 6– ως την καρδιά του βιβλίου. Η Τριάδα του Κοινωνείν (Triad of Commoning), όπως την ονομάζουμε, συστηματικά περιγράφει τον τρόπο που «αναπνέει» ο κόσμος των Κοινών – πώς ζει, τι αίσθηση αφήνει ο πολιτισμός του. Η Τριάδα προσφέρει ένα νέο πλαίσιο κατανόησης και ανάλυσης των Κοινών. Το ίδιο το πλαίσιο αναδύθηκε μέσα από μία μεθοδολογία συνυφασμένη με «γλώσσες μοτίβα» (“pattern languages”), στις οποίες μία διαδικασία «εξόρυξης μοτίβων» (“patterns mining”) χρησιμοποιείται για να εντοπιστούν επαναλαμβανόμενα μοτίβα κοινωνικής πρακτικής που υπάρχουν διαμέσου των πολιτισμών και της ιστορίας.

Ακολουθεί το Μέρος III, που εξετάζει τις εγγενείς προϋποθέσεις της ιδιοκτησίας (Κεφάλαιο 7) και τον τρόπο που μία νέα μορφή σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας μπορεί να αναπτυχθεί (Κεφάλαιο 8), προκειμένου να υποστηριχθεί το Κοινωνείν (communing). Γρήγορα αντιληφθήκαμε πως τέτοιου είδους προτάγματα –ή άλλα μοτίβα του Κοινωνείν (communing)– τείνουν να εναντιώνονται στην κρατική εξουσία αν αποδειχθούν επιτυχημένα. Τα κράτη δεν διστάζουν να χρησιμοποιούν νόμους, δικαιώματα ιδιοκτησίας, κρατικές πολιτικές, συμμαχίες με το κεφάλαιο και καταναγκαστικές πρακτικές για να αναπτύξουν την οπτική τους για τον κόσμο – κάτι που γενικά αποδοκιμάζεται από τις πραγματικότητες του Κοινωνείν (communing). Υπό το φως αυτών των πραγματικοτήτων, περιγράφουμε αρκετές γενικές στρατηγικές για τη δόμηση του σύμπαντος των Κοινών με κάθε τρόπο (Κεφάλαιο 9). Ολοκληρώνουμε ρίχνοντας μια ματιά σε συγκεκριμένες προσεγγίσεις –καταστατικοί χάρτες των Κοινών, διανεμημένες τεχνολογίες ισολογισμού, συνεργασίες Κοινών-δημοσίου (commons charters, distributed ledger technologies, commons-public partnerships)– που μπορούν να επεκτείνουν τα Κοινά, ενώ ταυτόχρονα τα προστατεύουν απέναντι στο σύστημα της αγοράς/κράτους (Κεφάλαιο 10).

Ως ένα βιβλίο που στοχεύει να αναδιαμορφώσει την κατανόησή μας περί των Κοινών, αντιλαμβανόμαστε πως δείχνουμε πολλές νέες οδούς για περαιτέρω έρευνα, τις οποίες πολύ απλά δεν μπορούμε να ακολουθήσουμε εδώ. Όσο μεγαλύτερη είναι η ακτογραμμή της γνώσης μας, τόσο μεγαλύτερος είναι ο ωκεανός της άγνοιάς μας. Θα θέλαμε πολύ να εξερευνήσουμε μία νέα θεωρία

της αξίας για να αντικρούσουμε τις ανεπαρκείς έννοιες της αξίας ή του συστήματος τιμών που χρησιμοποιούνται από την καθιερωμένη οικονομική επιστήμη. Η μακρά ιστορία των νόμων ιδιοκτησίας εμπεριέχει αρκετά ενδιαφέροντα νομικά γραπτά που αξίζουν να εξεταστούν από κοινού με μη δυτικές έννοιες διαχείρισης και ελέγχου. Οι ψυχολογικές και κοινωνιολογικές προεκτάσεις της συνεργασίας θα μπορούσαν να αναδείξουν τις ιδέες μας σχετικά με το Κοινωνείν (commoning) σε νέο βάθος. Οι θεωρητικοί της νεωτερικότητας, οι ιστορικοί των μεσαιωνικών Κοινών και οι ανθρωπολόγοι θα μπορούσαν να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε την κοινωνική δυναμική των σύγχρονων Κοινών. Με λίγα λόγια, υπάρχουν πολλά περισσότερα που μπορούσαν να ειπωθούν σχετικά με τις θεματικές που συζητάμε.

Κάποια από τα πιο σημαντικά, μεγάλα ζητήματα που δεν έχουν μελετηθεί, περιλαμβάνουν τον τρόπο με τον οποίο τα Κοινά μπορεί να περιορίσουν γνωστές γεωπολιτικές, οικολογικές και ανθρωπιστικές κρίσεις. Η μετανάστευση, οι πολεμικές συγκρούσεις, η κλιματική αλλαγή και η ανισότητα επηρεάζονται από τη συχνότητα των περιορισμών και τη σχετική ισχύ του Κοινωνείν (commoning). Κοινωνοί (commoners), με σταθερά, τοπικά ριζωμένα μέσα διαβίωσης, όπως είναι φυσικό, νιώθουν λιγότερη πίεση να καταφύγουν σε πλουσιότερες περιοχές του κόσμου. Όταν βιομηχανικές τράπεζες κατέστρεψαν τους ψαρότοπους των Σομαλών, σίγουρα συνεισέφεραν στην αναζωπύρωση της πειρατείας και της τρομοκρατίας στην Αφρική. Θα μπορούσε η κρατική προστασία των Κοινών να κάνει τη διαφορά; Αν μία τέτοιου είδους τροφοδότηση μπορούσε να αντικαταστήσει τις εφοδιαστικές αλυσίδες της παγκόσμιας αγοράς, θα μπορούσε να μειώσει σημαντικά τις εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα από τις μεταφορές και τα γεωργικά χημικά. Αυτά και άλλα πολλά ζητήματα χρήζουν περαιτέρω μελέτης, ανάλυσης και εκτίμησης.

Θέλουμε να εστιάσουμε σε τέσσερα παραρτήματα ενδιαφέροντος. Το Παράρτημα 1 εξηγεί τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για να εντοπιστούν τα μοτίβα του Κοινωνείν (commoning) στο Μέρος II του βιβλίου. Το Παράρτημα 2 περιγράφει τη διαδικασία εννοιοποίησης που χρησιμοποίησε ο Merce Moreno Tarres για να σχεδιάσει τις εικόνες με τα είκοσι οκτώ όμορφα μοτίβα στο Μέρος II. Το Παράρτημα 3 απαριθμεί εξήντα εννέα ενεργά Κοινά και εργαλεία για το Κοινωνείν (communing), που αναφέρονται στο βιβλίο. Και τέλος, το Παράρτημα 4 απαριθμεί τις οκτώ αναγνωρισμένες αρχές σχεδιασμού αποτελεσματικών Κοινών της Elinor Ostrom.

ΜΕΡΟΣ Ι

ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΩΣ ΠΡΟΟΠΤΙΚΗ
ΜΕΤΑΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΥ

1. ΤΑ ΚΟΙΝΑ ΚΑΙ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΕΙΝ (Commons and Commoning)

Μπορούν τα ανθρώπινα όντα να μάθουν να συνεργάζονται με καθημερινούς, μεγάλης κλίμακας τρόπους; Πολλά στοιχεία δείχνουν ότι ναι, μπορούν. Δεν υπάρχει κάποιο εγγενές, γενετικό κώλυμα στη συνεργασία. Μάλιστα, ισχύει το αντίθετο. Σε ένα αξιωματικό πείραμα που έκανε ο αναπτυξιακός και συγκριτικός ψυχολόγος Michael Tomasello, ένα νήπιο με λαμπερό βλέμμα παρακολουθεί έναν άντρα να μεταφέρει με τα χέρια του πολλά βιβλία και κατ' επανάληψη να χτυπάει ελαφρώς στην πόρτα μιας ντουλάπας. Ο ενήλικας φαίνεται να μην μπορεί να ανοίξει την ντουλάπα, και το νήπιο προβληματίζεται. Το παιδί περπατά προς την πόρτα και την ανοίγει, προσκαλώντας τον ενήλικα να τοποθετήσει τα βιβλία στην ντουλάπα. Σε ένα άλλο πείραμα, ένας ενήλικας αποτυγχάνει κατ' επανάληψη να τοποθετήσει μία μπλε πλάκα πάνω σε άλλες ήδη τοποθετημένες πλάκες. Ένα νήπιο που κάθεται απέναντι από τον αδέξιο άντρα πιάνει τις πεσμένες πλάκες και προσεκτικά τις τοποθετεί στην κορυφή της στοίβας. Σε ένα ακόμη πείραμα, ένας ενήλικας που συρράπτει χαρτιά σε ένα δωμάτιο, αποχωρεί και καθώς επιστρέφει με καινούργια χαρτιά αντιλαμβάνεται πως κάποιος μετακίνησε το συρραπτικό. Ένα νήπιο ενός έτους στο δωμάτιο αμέσως καταλαβαίνει τον προβληματισμό του ενήλικα και για να τον βοηθήσει τού δείχνει το χαμένο συρραπτικό, που τώρα βρίσκεται σε άλλο ράφι.

Ο Tomasello διαμόρφωσε μία ουσιαστική επίγνωση μέσα απ' αυτά και άλλα πειράματα: τα ανθρώπινα όντα ενστικτωδώς θέλουν να βοηθούν τους άλλους. Στις κοπιώδεις προσπάθειές του να κατανοήσει τις ρίζες της ανθρώπινης συνεργασίας, ο Tomasello και η ομάδα του επιδίωξαν να απομονώσουν τη λειτουργία αυτής της ανθρώπινης παρόρμησης και να τη διαφοροποιήσουν από τις συμπεριφορές άλλων ειδών, κυρίως πρωτευόντων. Μετά από χρόνια έρευνας συμπέρανε πως «σχεδόν από τις πρώτες ημέρες της γέννησής τους –όταν ξεκινούν να περπατούν και να μιλούν και να γίνονται πολιτισμικά όντα– τα ανθρώπινα παιδιά είναι ήδη συνεργατικά και βοηθητικά σε πολλές περιστάσεις, αν προφανώς όχι σε όλες. Και αυτό δεν το μαθαίνουν από τους ενήλικες· προκύπτει με φυσικό τρόπο».¹ Ακόμη και νήπια δεκατεσσάρων με δεκαοχτώ μηνών δείχνουν ότι μπορούν να πιάνουν μακρινά αντικείμενα, να αφαιρούν

---

1. Michael Tomasello, *Why We Cooperate*, MIT Press, 2009, σ. 4. Βλ. επίσης τις διαλέξεις “What Makes Us Human?” ([youtube.com/watch?v=9vuI34zyjqU](https://www.youtube.com/watch?v=9vuI34zyjqU)) και “What Makes Human Beings Unique?” ([youtube.com/watch?v=RQiINQiAn4o](https://www.youtube.com/watch?v=RQiINQiAn4o)).

εμπόδια που υψώνονται μπροστά σε άλλους, να διορθώνουν κάποιο λάθος ενός ενήλικα και να επιλέγουν τη σωστή συμπεριφορά για κάποια εργασία.

Βέβαια, διάφορες επιπλοκές αναδύονται και πολλαπλασιάζονται καθώς τα μικρά παιδιά μεγαλώνουν. Μαθαίνουν πως κάποιιο άνθρωποι δεν είναι έμπιστοι και πως άλλοι δεν ανταποδίδουν τις πράξεις ευγένειας. Τα παιδιά μαθαίνουν να εσωτερικεύουν κοινωνικές νόρμες και ηθικές προσδοκίες, ειδικά από κοινωνικούς θεσμούς. Καθώς ωριμάζουν, τα παιδιά συσχετίζουν τις σπουδές με την οικονομική επιτυχία, μαθαίνουν να μετατρέπουν την προσωπική φήμη σε εμπορεύσιμη φήμη και να βρίσκουν ικανοποίηση στο να αγοράζουν και να πωλούν.

Καθώς το δράμα της αφομοίωσης παίζεται με πολλούς διαφορετικούς τρόπους, η ευρύτερη ιστορία του ανθρώπινου είδους είναι η πολύπλευρη ικανότητά του για συνεργασία. Έχουμε τη μοναδική δυνατότητα να εκφράσουμε και να δράσουμε πάνω σε μια κοινή προθετικότητα. «Εκείνο που μας κάνει [εμάς τους ανθρώπους] πραγματικά διαφορετικούς είναι η ικανότητά μας να ενώσουμε τις δυνάμεις μας και να κάνουμε πράγματα που κανείς από εμάς δεν θα μπορούσε να κάνει μόνος του, να δημιουργήσουμε καινούργιους πόρους που δεν θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε μόνοι μας», λέει ο Tomasello. «Όλα αφορούν την επικοινωνία και τη σύμπραξη και τη συνεργασία». Μπορούμε να το κάνουμε αυτό διότι μπορούμε να αντιληφθούμε πως τα άλλα ανθρώπινα όντα έχουν εσωτερικές ζωές με συναισθήματα και προθέσεις. Αντιλαμβάνομαστε μία κοινή συνθήκη που υπερβαίνει την αυτο-αναφορική ταυτότητα. Κάθε ατομική ταυτότητα είναι πάντοτε, επίσης, μέρος συλλογικών ταυτοτήτων που καθοδηγούν τον τρόπο που ένα άτομο σκέφτεται, συμπεριφέρεται και επιλύει προβλήματα. Όλοι μας έχουμε διαμορφωθεί κατ'έναν απροσδιόριστο τρόπο από τις σχέσεις μας με τους ομότιμους μας και με την κοινωνία, καθώς και από τη γλώσσα, τις τελετουργίες και τις παραδόσεις που συνιστούν τους πολιτισμούς μας.

Με άλλα λόγια, η έπαρση ότι αποτελούμε «αυτο-δημιούργητα» άτομα αποτελεί ψευδαίσθηση. Δεν υπάρχει κάτι σαν το απομονωμένο «Εγώ». Όπως θα το εξερευνήσουμε στη συνέχεια, κάθε ένας από εμάς αποτελεί ένα Φωλιασμένο Εγώ. Δεν είμαστε απλώς ενσωματωμένοι στις σχέσεις· πολύ περισσότερο, οι ίδιες μας οι ταυτότητες δημιουργούνται μέσω των σχέσεων. Η ιδέα του Φωλιασμένου Εγώ μάς βοηθά να προσεγγίσουμε την καθολική πραγματικότητα της ανθρώπινης ταυτότητας και ανάπτυξης με μεγαλύτερη ειλικρίνεια. Όπως το θέτουν οι οικονομολόγοι Samuel Bowles και Herbert Gintis, εμείς οι άνθρωποι είμαστε το «συνεργατικό είδος».² Το ερώτημα είναι κατά πόσον αυτό το βαθύ

---

2. Samuel Bowles και Herbert Gintis, *The Cooperative Species: Human Reciprocity and Its Evolution*, Princeton University Press, 2011· Richard Sennett, *Together: The Rituals, Pleasures and Politics of Cooperation*, Yale University Press.

ανθρώπινο ένστικτο θα ενθαρρυνθεί στην εκτύλιξή του. Και αν η συνεργασία ενθαρρυνθεί, θα έχει ως σκοπό την εξυπηρέτηση όλων ή, αντιθέτως, θα διοχετευθεί έτσι ώστε να εξυπηρετήσει ατομικούς, στενόμυαλους στόχους;

Το Κοινωνείν είναι παντού, αλλά είναι ευρέως παρεξηγημένο

Στα προηγούμενα βιβλία μας *The Wealth of Commons [Ο πλούτος των Κοινών]* (2012) και *Patterns of Commoning [Μοτίβα του Κοινωνείν]* (2015) αναφέραμε πολλά αξιοσημείωτα Κοινά, υποστηρίζοντας πως ο πραγματικός αντίκτυπος των Κοινών στον σημερινό κόσμο είναι αρκετά μεγάλος. Μπορούμε να διακρίνουμε την ικανότητά μας να αυτο-οργανωνόμαστε για να ικανοποιήσουμε ανάγκες, ανεξάρτητες από το κράτος ή την αγορά, στα κοινοτικά δάση, τις συνεργατικές φάρμες και αλιευτικές περιοχές, στα λογισμικά ανοιχτού κώδικα και σε κατασκευαστικές κοινότητες παγκόσμιας έκτασης, σε τοπικά και περιφερειακά νομίσματα και σε μυριάδες άλλα παραδείγματα σε όλες τις σφαίρες της ζωής. Η στοιχειώδης ανθρώπινη παρόρμηση με την οποία γεννιόμαστε – να βοηθήσουμε τους άλλους, να βελτιώσουμε τις υπάρχουσες πρακτικές – ωριμάζει σε σταθερή κοινωνική μορφή με αμέτρητες εναλλαγές: στα Κοινά.

Αυτή η παρόρμηση προς τα Κοινά εκδηλώνεται στις πιο πολυποίκιλες περιστάσεις – σε φτωχές αστικές γειτονιές, σε μέρη χτυπημένα από φυσικές καταστροφές, σε φάρμες επιβίωσης στην καρδιά της Αφρικής, σε κοινωνικά δίκτυα που δημιουργούνται στον κυβερνοχώρο. Και πάλι, περιέργως, το παράδειγμα των Κοινών σπάνια θεωρείται διάχυτη κοινωνική μορφή, ίσως διότι τις περισσότερες φορές ζει στη σκιά της εξουσίας του κράτους και της αγοράς. Δεν αναγνωρίζονται ως ισχυρή κοινωνική δύναμη και θεσμική μορφή καθαυτή. Για εμάς, το να μιλάμε για τα Κοινά σημαίνει να μιλάμε για την ελευθερία-στη-συσχέτιση – για έναν κοινωνικό χώρο στον οποίο μπορούμε να ανακαλύψουμε ξανά και να αναδιαμορφώσουμε τον εαυτό μας ως ολοκληρωμένα ανθρώπινα όντα και να απολαύσουμε κάποιον σημαντικό βαθμό αυτο-καθορισμού. Ο λόγος για τα Κοινά και το Κοινωνείν (communing) μάς βοηθά να δούμε ότι τα άτομα που εργάζονται μαζί μπορούν να δημιουργήσουν πιο ανθρώπινες, ηθικές και οικολογικά υπεύθυνες κοινωνίες. Είναι εύλογο να φανταστούμε μία σταθερή, υποστηρικτική μετα-καπιταλιστική τάξη. Η πράξη του Κοινωνείν, καθώς διευρύνεται και εγγράφεται στην ευρύτερη κουλτούρα, λειτουργεί ως καταλύτης για νέες πολιτικές και οικονομικές δυνατότητες.

Ας είμαστε ξεκάθαροι: τα Κοινά δεν αποτελούν ουτοπική φαντασίωση. Είναι κάτι που συμβαίνει τώρα. Μπορούμε να τα δούμε σε αμέτρητα χωριά και πόλεις, στον Μεγάλο Βορρά και στον βιομηχανικό Νότο, σε κοινότητες λογι-

σμικών ανοιχτού κώδικα και σε παγκόσμια κυβερνοδίκτυα. Η πρώτη μας πρόκληση είναι να κατονομάσουμε τις πολλές πράξεις του Κοινωνείν που υπάρχουν ανάμεσά μας, και έτσι να τις κάνουμε πολιτισμικά ευδιάκριτες. Πρέπει να γίνουν αντιληπτές και κατανοητές, προκειμένου να αναπτυχθούν, να προστατευθούν και να επεκταθούν. Αυτός είναι ο στόχος των επόμενων κεφαλαίων και ο λόγος που προτείνουμε ένα νέο, γενικό πλαίσιο κατανόησης των Κοινών και του Κοινωνείν.

Τα Κοινά δεν αφορούν απλώς το να «μοιραζόμαστε», όπως γίνεται σε διάφορες πτυχές της ζωής. Αφορούν το να μοιραζόμαστε και να προτείνουμε ανθεκτικά κοινωνικά συστήματα για την παραγωγή κοινόχρηστων πραγμάτων και δραστηριοτήτων. Ούτε σχετίζονται τα Κοινά με την αποπροσανατολιστική ιδέα της «τραγωδίας των Κοινών». Αυτός ο όρος έλαβε δημοσιότητα από το γνωστό κείμενο ενός βιολόγου, του Garret Hardin, *Η τραγωδία των Κοινών*, που δημοσιεύτηκε στο έγκριτο περιοδικό *Science* το 1968.³ Ο Paul Ehrlich είχε μόλις δημοσιεύσει το έργο του *The Population Bomb*, μία Μαλθουσιανή ερμηνεία ενός κόσμου κορεσμένου από το πλήθος των ανθρώπων. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Hardin διηγήθηκε μία μυθοπλαστική παραβολή για ένα κοινόχρηστο βοσκοτόπι, στο οποίο κανένας βοσκός δεν έχει ορθολογικό κίνητρο για να περιορίσει τη βοσκή των βοοειδών του. Το αναπόφευκτο αποτέλεσμα, λέει ο Hardin, είναι πως κάθε βοσκός εγωιστικά θα χρησιμοποιήσει όσο το δυνατόν περισσότερο τον κοινό πόρο, κάτι το οποίο αναπόφευκτα θα οδηγήσει στην κατάχρηση και την καταστροφή του – την τραγωδία των Κοινών. Οι πιθανές λύσεις, υποστηρίζει ο Hardin, είναι να αποδοθούν δικαιώματα ατομικής ιδιοκτησίας επί του εν λόγω πόρου, ή να δεχθεί η κυβέρνηση να τον διαχειριστεί ως δημόσια ιδιοκτησία ή σύμφωνα με τη λογική τού όποιος προλάβει πρώτος (on a first-come, first-served basis).

Το άρθρο του Hardin έγινε το άρθρο με τις περισσότερες αναφορές στην ιστορία του *Science*, και η φράση «τραγωδία των Κοινών», πολιτισμικό σλόγκαν. Η περίτεχνη ιστοριούλα του, η οποία επαναλαμβάνεται διαρκώς από οικονομολόγους, κοινωνικούς επιστήμονες και πολιτικούς, έχει πείσει τους περισσότερους ανθρώπους πως τα Κοινά είναι αποτυχημένο καθεστώς διαχείρισης. Ωστόσο, η ανάλυση του Hardin έχει κάποια σημαντικά σφάλματα. Το κυριότερο είναι πως δεν περιγράφει τα Κοινά! Περιγράφει, αντιθέτως, μια κατάσταση ασυδοσίας, όπου τίποτε δεν ανήκει σε κανέναν και όλα είναι ελεύθερα για αρπαγή – ένα «κοινό απόθεμα πόρων χωρίς διαχείριση», όπως θα έλεγαν κάποιοι. Όπως είχε υποστηρίξει ο μελετητής των Κοινών, Lewis Hyde, η

3. Garrett Hardin, “The Tragedy of the Commons”, *Science* τχ. 162, αρ. 3859, Δεκ. 1968, σ. 1243-1245.

θέση του Hardin περί «τραγωδίας» θα έπρεπε να μετονομαστεί σε «η τραγωδία των χωρίς διαχείριση, νεοφιλελεύθερων, Κοινών αποθεμάτων πόρων, με εύκολη πρόσβαση για μη επικοινωνιακά, ιδιοτελή άτομα».⁴

Στα πραγματικά Κοινά η κατάσταση είναι διαφορετική. Μία διακριτή κοινότητα κυβερνά έναν κοινόχρηστο πόρο και τη χρήση του. Οι χρήστες διαπραγματεύονται τους δικούς τους κανόνες, ορίζουν ευθύνες και τίτλους και συγκροτούν συστήματα παρατήρησης για την ταυτοποίηση και την απόδοση ποινής σε όσους θέλουν να παίρνουν χωρίς να συνεισφέρουν. Βέβαια, οι πεπερασμένοι πόροι μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο υπερεκμετάλλευσης, αλλά αυτή η συνέπεια είναι περισσότερο συνδεδεμένη με τις ελεύθερες αγορές, παρά με τα Κοινά. Δεν είναι τυχαίο πως η σύγχρονη ιστορία, στην οποία οι καπιταλιστικές αγορές και τα δικαιώματα ατομικής ιδιοκτησίας κυριαρχούν στα περισσότερα μέρη, έχει δημιουργήσει την έκτη μαζική εξαφάνιση ειδών στην ιστορία της Γης, μία άνευ προηγούμενου απώλεια γόνιμου εδάφους, διαταραχές στους υδρολογικούς κύκλους και μία πολύ επικίνδυνη υπερθέρμανση της ατμόσφαιρας.

Όπως θα δούμε σε αυτό το βιβλίο, τα Κοινά έχουν τόσες πολλές και πλούσιες πτυχές, που δεν μπορούν να χωρέσουν σε έναν και μόνο ορισμό. Αλλά είναι χρήσιμο να διευκρινίσουμε πώς συγκεκριμένοι όροι που συχνά συνδέονται με τα Κοινά, δεν είναι, στην πραγματικότητα, ίδιοι με τα Κοινά.

Τι είναι και τι δεν είναι τα Κοινά:

Τα Κοινά αποτελούν ζωντανά κοινωνικά συστήματα μέσα από τα οποία οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν τα κοινά τους προβλήματα με αυτο-οργανωμένους τρόπους. Δυστυχώς, κάποιοι άνθρωποι λανθασμένα χρησιμοποιούν τον όρο για να περιγράψουν πράγματα χωρίς ιδιοκτησία, όπως, για παράδειγμα, τους ωκεανούς, το διάστημα και το φεγγάρι, ή πόρους που αποτελούν συλλογική ιδιοκτησία, όπως το νερό, τα δάση και τη γη. Κατά συνέπεια, ο όρος Κοινά συγχωνεύεται πολλές φορές με οικονομικές ιδέες που εκφράζουν πολύ διαφορετική κοσμοαντίληψη. Όροι όπως το κοινό αγαθό, οι πόροι κοινού αποθέματος και η κοινή ιδιοκτησία δεν αντιπροσωπεύουν τα Κοινά διότι δίνουν έμφαση σε αντικείμενα και άτομα, όχι σε σχέσεις και συστήματα. Παρακάτω αναφέρονται κάποιοι από τους αποπροσανατολιστικούς όρους που έχουν συνδεθεί με τα Κοινά.

Κοινό αγαθό: Ένας όρος που χρησιμοποιείται στη νεοκλασική οικονομία για να διακρίνουμε μεταξύ συγκεκριμένων τύπων αγαθών – τα κοινά αγαθά, τα αγαθά

4. Lewis Hyde, *Common as Air: Revolution, Art and Ownership*, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2010, σ. 44.

μιας ομάδας, τα δημόσια αγαθά και τα ιδιωτικά αγαθά. Λέγεται πως τα κοινά αγαθά είναι δύσκολο να οριοθετηθούν (στην αρχική της οικονομίας λέγονται «μη αποκλειστικά» [nonexcludable]) και επιρρεπή στην κατάχρηση («ανταγωνιστικά» [rivalrous]). Με άλλα λόγια, τα κοινά αγαθά τείνουν να εξαντλούνται όταν τα μοιραζόμαστε. Η συμβατική οικονομική επιστήμη προϋποθέτει πως η αποκλειστικότητα και η εξαντλησιμότητα ενός κοινού αγαθού είναι εγγενή στο ίδιο το αγαθό, αλλά αυτό αποτελεί λάθος. Δεν είναι το αγαθό που μπορεί να γίνει αντικείμενο αποκλεισμού ή όχι, είναι οι άνθρωποι που αποκλείονται ή όχι. Λαμβάνει χώρα μία κοινωνική επιλογή. Παρομοίως, η εξαντλησιμότητα ενός κοινού αγαθού έχει πολύ μικρή σχέση με το ίδιο το αγαθό και πολύ μεγάλη σχέση με τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιούμε το νερό, τη γη, τον χώρο και τα δάση. Με το να αποκαλούν τη γη, το νερό ή το δάσος «αγαθό», οι οικονομολόγοι προϋποθέτουν πως κάτι αποτελεί έναν πόρο κατάλληλο να αποτιμηθεί και να γίνει εμπορεύσιμος στην αγορά – μία προκατάληψη που μια διαφορετική κουλτούρα μπορεί να θελήσει να απορρίψει.

Πόροι Κοινού Αποθέματος (Common-Pool Resources ή CPR): Αυτός ο όρος χρησιμοποιείται από μελετητές των Κοινών, κυρίως στην παράδοση της Elinor Ostrom, για να αναλύσουν τον τρόπο με τον οποίο μπορεί κανείς να διαχειριστεί κοινόχρηστους πόρους, όπως οι ψαρότοποι, τα υπόγεια ύδατα ή τα βοσκοτόπια. Οι πόροι κοινού αποθέματος θεωρούνται κοινά αγαθά και, για την ακρίβεια, η χρήση των όρων είναι παρόμοια. Ωστόσο, ο όρος πόρος κοινού αποθέματος χρησιμοποιείται, εν γένει, για να εξερευνησει τους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι μπορούν να χρησιμοποιήσουν, αλλά όχι να καταχρασθούν έναν κοινόχρηστο πόρο.

Κοινή Ιδιοκτησία (Common property): Ενώ το CPR αναφέρεται στο ίδιο το αγαθό, η κοινή ιδιοκτησία αναφέρεται σε ένα σύστημα νόμων που αποδίδει τυπικά δικαιώματα πρόσβασης σε αυτό ή χρήσης του. Οι όροι πόροι κοινού αποθέματος και κοινό αγαθό αναφέρονται στον ίδιο τον πόρο, για παράδειγμα, ενώ η κοινή ιδιοκτησία αναφέρεται στο νομικό σύστημα που ρυθμίζει τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι μπορούν να τον χρησιμοποιήσουν. Όταν μιλάμε για καθεστώτα ιδιοκτησίας, πρόκειται για έναν πολύ διαφορετικό κώδικα αναπαράστασης από τις αναφορές στο νερό, στη γη, στους ψαρότοπους ή στους λογισμικούς κώδικες. Κάθε ένα από αυτά μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διαχείρισης από έναν αριθμό διαφορετικών νομικών καθεστώτων. Ο πόρος και το νομικό καθεστώς είναι διακριτά. Οι κοινωνικοί μπορούν να επιλέξουν να χρησιμοποιήσουν ένα κοινό καθεστώς ιδιοκτησίας, αλλά αυτό το καθεστώς δεν συγκροτεί μορφή Κοινών.

Κοινό (ουσιαστικό): Ενώ κάποιοι οπαδοί της παράδοσης χρησιμοποιούν τον όρο «Κοινό» αντί «Κοινά» για να αναφερθούν στην κοινόχρηστη γη ή το νερό, οι θεωρητικοί της κουλτούρας Antonio Negri και Michael Hardt εισήγαγαν ένα νέο νόημα στον όρο «Κοινό» το 2009 στο βιβλίο τους *Commonwealth*. Κάνουν λόγο

για το Κοινό [*the common*], για να δώσουν έμφαση στις κοινωνικές διαδικασίες στις οποίες εμπλέκονται οι άνθρωποι όταν συνεργάζονται, αλλά και για να διακρίνουν αυτή την ιδέα από τα Κοινά [*commons*] ως φυσικούς πόρους. Οι Hardt και Negri σημειώνουν πως «οι γλώσσες που δημιουργούμε, οι κοινωνικές διαδικασίες που εγκαθιδρύουμε, οι μορφές κοινωνικότητας που διέπουν τις σχέσεις μας» καθιστούν το Κοινό. Γι' αυτούς το Κοινό είναι μορφή «βιοπολιτικής παραγωγής» που δείχνει προς μία σφαίρα πέραν της ιδιοκτησίας, η οποία υπάρχει παράλληλα με το ιδιωτικό και το δημόσιο, αλλά ξετυλίγεται όταν εμπλέκουμε τους συγκινησιακούς εαυτούς μας· ενώ αυτό είναι κοντά στον τρόπο που εμείς χρησιμοποιούμε τον όρο Κοινωνείν –τα Κοινά ως ρήμα–, οι χρήσεις του όρου «Κοινό» από τους Hardt και Negri φαίνεται να συμπεριλαμβάνουν όλες τις μορφές συνεργασίας, χωρίς να αναφέρονται σε κάποιον σκοπό και, συνεπώς, θα μπορούσαν να συμπεριλαμβάνουν και συμμορίες και τη μαφία.

Το κοινό καλό: Ο όρος, που χρησιμοποιείται ήδη από τους αρχαίους Έλληνες, αναφέρεται στα θετικά αποτελέσματα για όλους σε μία κοινωνία. Είναι μία γενικότητα χωρίς κάποιο ξεκάθαρο νόημα, επειδή δυναμικά όλα τα πολιτικά και οικονομικά συστήματα εγείρουν την αξίωση ότι παράγουν τα περισσότερα πλεονεκτήματα για όλους.

Τα Κοινά στην πραγματική ζωή

Ο καλύτερος τρόπος για να γνωρίσει κανείς τα Κοινά είναι να ενημερωθεί για μερικά παραδείγματα από την πραγματική ζωή. Συνεπώς, παρακάτω προσφέρουμε πέντε σύντομες περιγραφές των συμφραζόμενων του Κοινωνείν, τις συγκεκριμένες πραγματικότητές τους και τη διαφορετικότητά τους. Τα παραδείγματα μπορούν να μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε τα Κοινά και ως γενικό παράδειγμα διαχείρισης, τροφοδότησης και κοινωνικής πρακτικής –μία κοσμοαντίληψη και μία ηθική, θα έλεγε κανείς–, καθώς και ως ένα εξαιρετικά συγκεκριμένο φαινόμενο. Κάθε μορφή των Κοινών είναι ξεχωριστή. Δεν υπάρχουν μοντέλα για όλους τους σκοπούς ή «καλύτερες πρακτικές» που να καθορίζουν τα Κοινά και το Κοινωνείν – μονάχα συμβουλευτικές εμπειρίες και διδακτικά μοτίβα.

Το στρατόπεδο προσφύγων Zaatari

Το στρατόπεδο προσφύγων Zaatari στην Ιορδανία είναι ένας καταυλισμός 78.000 εκτοπισμένων Σύρων που ξεκίνησαν να φτάνουν σε αυτό το 2012.

Το στρατόπεδο αυτό αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των ιδεών που συζητούνται σε αυτό το βιβλίο. Ωστόσο, στη μέση ενός ερημωμένου τοπίου, οι άνθρωποι έχουν αναπτύξει περίπλοκα συστήματα καταφυγίων, γειτονιών, δρόμων και ένα σύστημα διευθύνσεων των οδών. Σύμφωνα με τον Kilian Kleinschmidt, έναν λειτουργό των Ηνωμένων Εθνών, που ήταν υπεύθυνος για το στρατόπεδο, το στρατόπεδο Zaatari είχε το 2015 «14.000 σπίτια, 10.000 αποχετευτικά σημεία και ιδιωτικές τουαλέτες, 3.000 πλυντήρια, 150 ιδιωτικούς κήπους, 3.500 νέες επιχειρήσεις και καταστήματα». Ένας δημοσιογράφος, κατά την επίσκεψή του στο στρατόπεδο, σημείωσε πως κάποια από τα πιο περίτεχνα σπίτια εκεί «συναποτελούνται από καταφύγια, τέντες, αποκαΐδια και κοντέινερ, με εσωτερικές αυλές, ιδιωτικές τουαλέτες και υπόνομους». Ο καταυλισμός έχει ένα κομμωτήριο, ένα κατάστημα κατοικίδιων, ανθοπωλείο και μια επιχείρηση σπιτικού παγωτού. Υπάρχει υπηρεσία διανομής πίτσας και ταξιδιωτικό πρακτορείο που αναλαμβάνει τη μεταφορά από και προς το αεροδρόμιο. Ο βασικός χωματόδρομος του Zaatari ονομάζεται Champs-Elysees.⁵

Βέβαια, το Zaatari παραμένει ένας ταραχώδης τόπος με πολλά προβλήματα και βρίσκεται ακόμη υπό τη διοίκηση της Ιορδανίας και των Ηνωμένων Εθνών. Αλλά εκείνο που το καθιστά τόσο αξιοσημείωτο ως καταυλισμό προσφύγων είναι ο σημαντικός ρόλος που διαδραματίζει η αυτο-οργανωμένη και από τα κάτω συμμετοχή στην οικοδόμηση μιας αυτοσχέδιας αλλά σταθερής πόλης. Δεν είναι απλώς ένα πρόχειρο στρατόπεδο επιβίωσης όπου δύστυχοι πληθυσμοί μαζεύονται για συσσίτιο, οι διαχειριστές παρέχουν τις υπηρεσίες και οι άνθρωποι αντιμετωπίζονται ως αβοήθητα θύματα. Αντιθέτως, αποτελεί ένα μέρος όπου οι πρόσφυγες κατάφεραν να προσφέρουν τη δική τους ενέργεια και φαντασία στην οικοδόμηση του καταυλισμού. Είχαν τη δυνατότητα να αναλάβουν κάποια ευθύνη αυτο-οργάνωσης και καθορισμού της ζωής τους, αποκομίζοντας έναν καλοδεχούμενο βαθμό αξιοπρέπειας. Μπορούμε να πούμε πως οι διαχειριστές και οι κάτοικοι του Zaatari, έστω και εν μέρει, έχουν αναγνωρίσει τις αρετές του Κοινωνείν. Η εμπειρία του Zaatari μάς λέει πολλά για τη δύναμη της αυτο-οργάνωσης, πυρηνικής έννοιας των Κοινών.

---

5. Michael Kimmelman, “Refugee Camp for Syrians in Jordan Evolves as a Do-It-Yourself City”, *New York Times*, nytimes.com/2014/07/05/world/middleeast/zaatari-refugee-camp-in-jordan-evolves-as-a-do-it-yourself-city.html.

Buurtzorg Nederland

Στην ολλανδική πόλη Almelo, η νοσοκόμα Jos de Blok ήταν αναστατωμένη λόγω του εκφυλισμού της κατ' οίκον φροντίδας: «Η ποιότητα γινόταν ολοένα και χειρότερη, μειωνόταν η ικανοποίηση των πελατών, ενώ αυξάνονταν τα έξοδα», είπε. Η De Blok και μία μικρή ομάδα επαγγελματιών νοσοκόμων αποφάσισαν να σχηματίσουν έναν νέο οργανισμό κατ' οίκον φροντίδας, το Buurtzorg Nederland.⁶ Αντί να οργανώσουν τη φροντίδα των ασθενών σαν γραμμή παραγωγής εργοστασίου, προσφέροντας μετρήσιμες μονάδες υπηρεσιών της αγοράς με αυστηρή κατανομή εργασιών, η εταιρεία της κατ' οίκον φροντίδας βασίζεται σε μικρές, αυτο-οδηγούμενες ομάδες εξαιρετικά εκπαιδευμένων νοσοκόμων που εξυπηρετούν πενήντα με εξήντα ανθρώπους στην ίδια γειτονιά. (Το όνομα του οργανισμού, «Buurtzorg», στα ολλανδικά σημαίνει «φροντίδα γειτονιάς».) Η φροντίδα είναι ολιστική, δίνοντας έμφαση στις πολλές προσωπικές ανάγκες του ασθενή, στις κοινωνικές περιστάσεις και στη μακροπρόθεσμη κατάσταση του.

Το πρώτο πράγμα που κάνει συνήθως μία νοσοκόμα όταν επισκέπτεται για πρώτη φορά έναν ασθενή, είναι να καθίσει και να συζητήσουν πίνοντας μια κούπα καφέ. Όπως το θέτει η De Blok, «οι άνθρωποι δεν είναι ποδήλατα που μπορούν να οργανωθούν βάσει διαγραμμάτων». Σε αυτό το πλαίσιο, οι νοσοκόμοι του Buurtzorg φέρουν μαζί τους τη λογική της «σπατάλης χρόνου» (στα Κοινά), σε αντίθεση με την «εξοικονόμηση χρόνου» για πιο αποτελεσματικό ανταγωνισμό. Πολύ ενδιαφέρον είναι ότι η έμφαση ως προς το να ξοδεύει κανείς χρόνο με τους ασθενείς έχει ως αποτέλεσμα αυτοί να χρειάζονται λιγότερο χρόνο επαγγελματικής φροντίδας. Αν το σκεφτεί κανείς, αυτό δεν αποτελεί έκπληξη: αυτοί που προσφέρουν φροντίδα, προσπαθούν να καταστήσουν εαυτούς μη απαραίτητους για τους ασθενείς, κάτι που ωθεί τους ασθενείς να γίνουν περισσότερο ανεξάρτητοι. Μία έρευνα του 2009 έδειξε πως οι ασθενείς στο Buurtzorg αποδεσμεύονται από τη φροντίδα δύο φορές πιο γρήγορα απ' ό,τι οι πελάτες των ανταγωνιστών, και καταλήγουν να χρειάζονται το 50% της προδιαγεγραμμένης φροντίδας.⁷

Οι νοσοκόμοι παρέχουν μεγάλη γκάμα υποστήριξης στους ασθενείς, από ιατρικές διαδικασίες μέχρι υποστηρικτικές υπηρεσίες, όπως το μπάνιο. Επιπλέον, εντοπίζουν δίκτυα ανεπίσημης φροντίδας στη γειτονιά ενός ατόμου, στηρίζουν την κοινωνική του/της ζωή και ενθαρρύνουν στην αυτο-φροντίδα και την ανε-

6. buurtzorg.com

7. Ernst & Young, “Business Case, Buurtzorg Nederland”, 2009 (transitie.nl/files/maatschappelijke%20business%20case%20buurtzorg.pdf).

ξαρτησία.⁸ Το Buurtzorg είναι αυτο-διαχειριζόμενο από νοσοκόμες. Η διαδικασία διευκολύνεται μέσα από μία απλή, επίπεδη οργανωτική δομή και πληροφοριακές τεχνολογίες, συμπεριλαμβανομένης και της χρήσης εμψυχωτικών δημοσιεύσεων από το blog της De Blok. Το Buurtzorg λειτουργεί αποτελεσματικά σε μεγάλη κλίμακα χωρίς την ανάγκη ιεραρχίας ή γενικής συναίνεσης. Το 2017, το Buurtzorg απασχολούσε σχεδόν 9.000 νοσοκόμους που φρόντιζαν περίπου 100.000 ασθενείς στην Ολλανδία και ανέπτυξε νέες διεθνικές πρωτοβουλίες για την Αμερική και την Ευρώπη.⁹

Τελικά, η ανανοσηματοδότηση της κατ' οίκον φροντίδας από το Buurtzorg παράγει υψηλής ποιότητας ανθρώπινη θεραπεία με χαμηλό κόστος. Μέχρι το 2015, η φροντίδα του Buurtzorg είχε μειώσει τις επισκέψεις στα επείγοντα περιστατικά κατά 30%, σύμφωνα με μελέτη του KPMG, και έχει μειώσει τους φόρους της κατ' οίκον φροντίδας.¹⁰ Το Buurtzorg έχει, επίσης, το πιο ικανοποιημένο προσωπικό από κάθε άλλη ολλανδική εταιρεία με περισσότερους από 1.000 εργαζομένους, σύμφωνα με μελέτη των Ernst & Young.¹¹

WikiHouse

Το 2011, δύο νέοι απόφοιτοι αρχιτεκτονικής σχολής, ο Alastair Parvin και ο Nicholas Ierodionou, συμμετείχαν σε μία πρακτική άσκηση design στο Λονδίνο, με τίτλο “Zero Zero Architecture”, στην οποία θα μπορούσαν να πειραματιστούν με τις ιδέες τους ως προς τον ανοιχτό σχεδιασμό (open design). Αναρωτήθηκαν τι θα γινόταν αν οι αρχιτέκτονες, αντί να χτίζουν κτίρια για όσους έχουν την οικονομική ευχέρεια να τα αποκτήσουν, βοηθούσαν τους απλούς πολίτες να σχεδιάσουν και να χτίσουν τα δικά τους σπίτια; Αυτή η απλή ιδέα βρίσκεται στην καρδιά ενός εξαιρετικού ανοιχτού κώδικα κατασκευαστικής εργαλειοθήκης για στέγαση. Οι Parvin και Ierodionou έμα-

---

8. “Home Care by Self-Governing Nursing Teams: The Netherlands’ Buurtzorg Model”, The Commonwealth Fund (commonwealthfund.org/publications/case-studies/2015/may/home-care-nursing-teams-netherlands).

9. Harri Kaloudis, “A First Attempt at a Systematic Overview of the Public Record in English on Buurtzorg Nederland (Part A – Buurtzorg’s Performance”, Αυγ. 2016 (medium.com/@Harri_Kaloudis/a-first-attempt-at-a-systematic-overview-of-the-public-record-on-buurtzorg-nederland-part-a-ff92e06e673d).

10. Βλ. KPMG International, “Value walks: Successful habits for improving workforce motivation and productivity” (publicworld.co.uk/wp-content/uploads/2015/10/kpmg-buurtzorg.pdf).

11. transitie.nl/files/maatschappelijke%20business%20case%20buurtzorg.pdf.

θαν πως η οικεία τεχνολογία, γνωστή ως CNC (computer numerical control fabrication), θα τους έδινε τη δυνατότητα να δημιουργήσουν ψηφιακούς σχεδιασμούς (digital designs) που θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για να κατασκευαστούν μεγάλα επίπεδα κομμάτια από ξύλο κόντρα πλακέ και άλλα υλικά. Αυτό τους οδήγησε να αναπτύξουν την ιδέα της δημοσίευσης φακέλων ανοιχτού κώδικα για τη στέγαση, που θα επέτρεπαν σε πολλούς ανθρώπους να διαμορφώσουν και να βελτιώσουν τους σχεδιασμούς τους, ανάλογα με την περίπτωση. Επίσης θα επέτρεπαν σε έναν ανειδίκευτο εργάτη να ανεγείρει γρήγορα και με μικρό κόστος το δομικό κέλυφος ενός σπιτιού. Αποκάλεσαν αυτό το νέο σύστημα σχεδιασμού και κατασκευής WikiHouse.¹²

Ήδη από την αρχή, το WikiHouse έχει αναπτυχθεί σε παγκόσμια κοινότητα σχεδιασμού. Το 2017 είχε έντεκα παραρτήματα σε όλο τον κόσμο, κάθε ένα από τα οποία εργάζεται ως ανεξάρτητο από το αρχικό WikiHouse, που πλέον αποτελεί μη κερδοσκοπικό ίδρυμα με την ίδια αποστολή. Με απλά λόγια, οι συμμετέχοντες στο WikiHouse θέλουν να «δώσουν τις σχεδιαστικές λύσεις για το χτίσιμο φτηνών, ενεργειακών και αποδοτικών σπιτιών στα χέρια κάθε πολίτη και επιχείρησης του κόσμου». Επιθυμούν να ενθαρρύνουν τους ανθρώπους να Παράγουν Κοσμο-Τοπικά, ένα μοτίβο που θα αναλυθεί στο Κεφάλαιο 6. Επιπλέον, θέλουν να «αναπτύξουν μία νέα διανεμημένη βιομηχανία στέγασης, συναποτελούμενη από πολλούς πολίτες, κοινότητες και μικρές επιχειρήσεις που θα ανεγείρουν σπίτια και γειτονίες για τους ίδιους, μειώνοντας την εξάρτησή μας από άνωθεν, υπερχρεωμένα, συστήματα μαζικής στέγασης»

Ο καταστατικός χάρτης του WikiHouse, ένα σύνολο δεκαπέντε αρχών, αναδεικνύει τα βασικά στοιχεία των τεχνολογιών, οικονομικών και διαδικασιών του ανοιχτού κώδικα οικοδόμησης. Ο καταστατικός χάρτης είναι ένα από τα πολλά παραδείγματα του τρόπου με τον οποίο οι κοινωνικοί διακηρύσσουν τους κοινούς σκοπούς και αξίες κατά την ανάπτυξη της ομότιμης διακυβέρνησης (Κεφάλαιο 5). Περιλαμβάνει κεντρικές ιδέες, όπως σχεδιαστικές προδιαγραφές, προκειμένου να μειωθούν τα όρια του χρόνου, του κόστους, της ικανότητας και της ενέργειας που χρειάζεται για να χτιστεί ένα σπίτι· ανοιχτές προδιαγραφές και ShareAlike άδειες ανοιχτού κώδικα για στοιχεία σχεδιασμού· και ενδυνάμωση των χρηστών να επιδιορθώσουν και να αναδιαμορφώσουν τα σπίτια τους. Προσκαλώντας τους χρήστες να προσαρμόσουν τους σχεδιασμούς και τα εργαλεία, προκειμένου να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες τους, το WikiHouse επιχειρεί να παράσχει πλούσια γκάμα «εύχρηστων εργαλείων συμβίωσης» (convivial tools), όπως τα περιέγραφε από ο κοινωνικός κριτικός

---

12. Alastair Parvin, “Architecture for the People by the People”, TED Talk, 23 Μαΐου 2013 ([youtube.com/watch?v=Mlt6kaNjoeI](https://www.youtube.com/watch?v=Mlt6kaNjoeI)).

Ivan Illich. Τα εργαλεία δεν θα έπρεπε να προσπαθούν να ελέγξουν τους ανθρώπους, προδιαγράφοντας επακριβώς το πράττειν. Το λογισμικό δεν θα πρέπει να επιβαρύνεται με κρυπτογράφηση και εμπόδια στην επιδιόρθωση. Τα εύχρηστα εργαλεία συμβίωσης έχουν σχεδιαστεί για να αναδυθούν η προσωπική δημιουργικότητα και αυτονομία.¹³

Κοινοτικά Υποστηριζόμενη Γεωργία

Ένα οποιοδήποτε πρωινό Σαββάτου, στην ήσυχη πόλη Hadley της Μασαχουσέτης θα δει κανείς οικογένειες να καταφθάνουν στη φάρμα Next Barn Over, προκειμένου να συλλέξουν φασόλια και φρούλες από τα χωράφια, να κόψουν φρέσκα βότανα και λουλούδια και να λάβουν το εβδομαδιαίο μερίδιο πατατών, λαχανικών, κρεμμυδιών, ραπανακιών, τοματών και άλλων προϊόντων. Το Next Barn Over είναι μία φάρμα ΚΥΓΕΩ (Κοινοτικά Υποστηριζόμενη Γεωργία – CSA – Community Supported Agriculture), που σημαίνει πως οι άνθρωποι προαγοράζουν τα μερίδιά τους στην επερχόμενη σοδειά και στη συνέχεια λαμβάνουν φρέσκα προϊόντα κάθε βδομάδα από τον Απρίλιο έως τον Νοέμβρη. Με άλλα λόγια, τα μέλη της ΚΥΓΕΩ συσσωρεύουν τα χρήματα, πριν από την παραγωγή, και μοιράζουν τη σοδειά μεταξύ όλων των μελών. Αυτή η πρακτική, που χρησιμοποιείται σε χιλιάδες ΚΥΓΕΩ ανά τον κόσμο, μας ενέπνευσε να αναγνωρίσουμε το μοτίβο «Συλλογή, Οριοθέτηση και Διαμοιρασμός» / “Pool, Cap & Divide Up” ως σημαντικό στοιχείο της οικονομίας των Κοινών (βλ. Κεφάλαιο 6).

Ένα μικρό μερίδιο για δύο άτομα στη Next Barn Over κοστίζει 415 δολάρια, ενώ ένα μεγάλο, που αντιστοιχεί σε 6 άτομα, 725 δολάρια. Με την αγορά μεριδίων σοδειάς στην αρχή της σεζόν, τα μέλη παρέχουν στους αγρότες το εργασιακό κεφάλαιο που χρειάζονται, ενώ μοιράζονται και τα ρίσκα της παραγωγής: τον κακό καιρό, τις ασθένειες της καλλιέργειας, τα ζητήματα ως προς τον εξοπλισμό. Θα μπορούσε να πει κανείς πως χρηματοδοτούν την τροφοδότηση των Κοινών.

Μία ΚΥΓΕΩ δεν αποτελεί πρωτίστως μοντέλο επιχείρησης, διότι ο στόχος δεν είναι το κέρδος. Ο στόχος είναι οι οικογένειες και οι αγρότες να αλληλοστηρίζονται για την ανάπτυξη υγιεινού φαγητού με οικολογικά υπεύθυνους τρόπους. Όλοι οι καρποί που παράγονται στα στρέμματα της Next Barn Over είναι οργανικοί. Η γονιμότητα του εδάφους βελτιώνεται μέσω της χρήσης συμπληρωματικών φυτών, οργανικών λιπασμάτων, κομπόστ και κοπριάς, μαζί

13. Ivan Illich, *Tools for Conviviality*, Harper & Row, 1973, σ. 23.

με τακτική εναλλαγή καλλιεργούμενων καρπών, για να μειωθούν τα παράσιτα και οι ασθένειες. Η φάρμα χρησιμοποιεί επίσης φωτοβολταϊκά πάνελ. Συστήματα ποτίσματος με σταγόνες μειώνουν την κατανάλωση νερού. Η Next Barn Over οργανώνει δείπνα στα οποία οι οικογένειες μπορούν να κοινωνικοποιηθούν, να χορέψουν υπό τις μουσικές της τοπικής μπάντας και να μάθουν περισσότερα για τις πραγματικότητες της γεωργίας στο τοπικό οικοσύστημα.

Από την ίδρυση της πρώτης ΚΥΓΕΩ φάρμας, το 1986, η ιδέα έχει αναπτυχθεί σε ένα διεθνές κίνημα με περισσότερες από 1.700 ΚΥΓΕΩ μόνο στις ΗΠΑ (2018) και εκατοντάδες άλλες παγκοσμίως. Παρά το γεγονός πως κάποιες αμερικανικές ΚΥΓΕΩ λειτουργούν σχεδόν σαν επιχειρήσεις, η αρχική φιλοσοφία πίσω από τις ΚΥΓΕΩ παραμένει ίδια – η προσπάθεια να αναπτυχθούν νέες μορφές συνεργασίας μεταξύ των αγροτών, των εργατών και των μελών που αποτελούν κατά κύριο λόγο και τους καταναλωτές. Κάποιες εμπνέονται από το *teikei*, ένα παρόμοιο μοντέλο που χρησιμοποιήθηκε ευρέως στην Ιαπωνία από τη δεκαετία του 1970. (Η λέξη σημαίνει «συνεργασία» ή «από κοινού δουλειά».) Και εκεί, επίσης, η έμφαση δίνεται σε καλλιέργειες μικρομετόχων, οργανικές σοδειές και άμεσες συνεργασίες μεταξύ αγροτών και καταναλωτών. Ένας από τους ιδρυτές του *teikei*, η Ιαπωνική Ένωση για την Οργανική Γεωργία, έχει εκφράσει την επιθυμία «να αναπτυχθεί ένα εναλλακτικό σύστημα διανομής που να μη βασίζεται στις συμβατικές αγορές».¹⁴

Η εμπειρία του ΚΥΓΕΩ εμπνέει πολλές και διάφορες επιχειρήσεις τοπικής γεωργίας και διανομής φαγητού ανά τον κόσμο, με τον ίδιο στόχο – να ενδυναμώσουν τους αγρότες και τους καθημερινούς ανθρώπους, να ενισχύσουν τις τοπικές οικονομίες και να αποφύγουν τα προβλήματα που δημιουργούνται από τη μεγάλης κλίμακας γεωργία (παρασιτοκτόνα, γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς, προσθετικά επεξεργασμένα φαγητά, μεταφορικά έξοδα). Το κοινωνικό-οικονομικό μοντέλο για τις ΚΥΓΕΩ είναι τόσο συμπαγές, που το Κέντρο για μια νέα Οικονομία Schumacher, που βοήθησε να ιδρυθεί η πρώτη ΚΥΓΕΩ, αναπτύσσει τώρα την ιδέα μιας «υποστηριζόμενης από την κοινότητα βιομηχανίας» για τοπική παραγωγή. Η ιδέα είναι να αξιοποιηθούν οι αρχές της αμοιβαιοποίησης της κοινότητας προκειμένου να τεθούν σε λειτουργία και να υποστηριχθούν τοπικές επιχειρήσεις –ένα εργοστάσιο επίπλων, ένα κονσερβοποιείο σάλτσας μήλου, ένα σφαγείο με ανθρωπιστικά χαρακτηριστικά– ώστε να αυξηθεί η τοπική αυτάρκεια.

14. wikipedia.org/wiki/Teikei.

Guifi.net

Οι περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν πως μόνο μία μεγάλη εταιρεία καλωδιακής τηλεόρασης ή τηλεπικοινωνιών με πολιτικές διασυνδέσεις και τεράστιο κεφάλαιο μπορεί να κατασκευάσει την υποδομή για υπηρεσίες Wi-Fi. Το πρόχειρο συνεργατικό Guifi.net της Καταλονίας απέδειξε πως αυτή η αντίληψη είναι λανθασμένη. Η πρωτοβουλία έδειξε πως είναι εντελώς εφικτό για τους κοινωνούς να φτιάξουν και να διατηρήσουν μία υψηλής ποιότητας οικονομική σύνδεση στο διαδίκτυο για όλους. Υιοθετώντας τις αρχές της αμοιβαίας ιδιοκτησίας, της ουδετερότητας του δικτύου και του έλεγχου από την κοινότητα, το Guifi.net αναπτύχθηκε από έναν απλό κόμβο Wi-Fi το 2004 σε περισσότερο από 35.000 κόμβους και 63.000 χιλιόμετρα ασύρματης διασύνδεσης τον Ιούλιο του 2018, κυρίως στην ύπαιθρο της Καταλονίας.

Το Guifi.net ξεκίνησε όταν ο Ramon Roca, ένας Ισπανός τεχνικός στην Oracle, χάκαρε κάποια τυποποιημένα ρούτερ. Το χακάρισμα έκανε τα ρούτερ να λειτουργούν ως κόμβοι ενός δικτυωτού συστήματος παρόμοιου με δίκτυο, ενώ ήταν διασυνδεδεμένο με μία μονάχα γραμμή DSL ιδιοκτησίας της Telefonica, που εξυπηρετούσε δημοτικές αρχές. Αυτό το προχειροφτιαγμένο σύστημα έδινε τη δυνατότητα στους ανθρώπους να στέλνουν και να λαμβάνουν δεδομένα διαδικτύου, χρησιμοποιώντας άλλα, παρομοίως χακαρισμένα, ρούτερ. Καθώς διαδόθηκε το νέο, η καινοτομία του Roca για να αντιμετωπίσει την ελάχιστη προσβασιμότητα στο διαδίκτυο έπιασε τόπο. Όπως εξιστορεί το περιοδικό *Wired*, το Guifi.net ανέπτυξε το σύστημά του μέσω ενός είδους συλλογικής χρηματοδότησης: «Περιλάμβανε την ανακοίνωση του σχεδίου, την περιγραφή του κόστους και την πρόσκληση για συνεισφορές», λέει ο Roca. Οι πληρωμές δεν δίνονταν στο Guifi.net αλλά στους παρόχους εξοπλισμού και διαδικτυακών υπηρεσιών ISP (Internet Service Provider). Όλες αυτές οι πρωτοβουλίες ετοίμασαν το έδαφος όχι μόνο για την κατασκευή ενός γενικού δικτύου, αλλά και για τη δημιουργία ενός μεγάλου φάσματος από ISP». Εκείνο που έκανε το Guifi.net ήταν απλώς να συλλέγει και να διαμοιράζει (βλ. Κεφάλαιο 6) – συνέλεγε πόρους και διαμοίραζε πρόσβαση στο διαδίκτυο.

Το 2008, το Guifi.net ίδρυσε ένα συμβεβλημένο ίδρυμα για να βοηθήσει στην επίβλεψη εθελοντών, στις δικτυακές λειτουργίες και στη διακυβέρνηση του όλου συστήματος. Όπως το περιέγραψε το *Wired*, το ίδρυμα «διαχειριζόταν την κίνηση πληροφοριών του διαδικτύου από και προς τους παρόχους· συνδεόταν με τον κυρίως κόμβο δεδομένων, παρέχοντας μεγάλες ποσότητες ευρωζωνικής μεταφοράς δεδομένων σε όλη την Ισπανία και στον υπόλοιπο κόσμο· σχεδίαζε την ανάπτυξη ινών· και, πιο σημαντικό απ' όλα, ανέπτυξε συστήματα

για να εξασφαλίσει πως οι ISP πλήρωναν το μερίδιό τους ως προς τα κόστη διαχείρισης των δεδομένων και του δικτύου».¹⁵

Βάση του εγχειρήματος είναι η Σύμβαση για Ελεύθερο, Ανοιχτό και Ουδέτερο Δίκτυο, ένα καταστατικό που θέτει τις κύριες αρχές των Κοινών του Guifi.net και τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των χρηστών:

- Έχεις την ελευθερία να χρησιμοποιείς το δίκτυο για οποιονδήποτε λόγο όσο δεν βλάπτεις τη λειτουργία του ίδιου του δικτύου, τα δικαιώματα των άλλων χρηστών ή τις αρχές της ουδετερότητας που επιτρέπουν στα περιεχόμενα και τις υπηρεσίες να ρέουν ανενόχλητα.
- Έχεις το δικαίωμα να κατανοήσεις το δίκτυο και τα μέρη του, καθώς και να μοιραστείς τη γνώση για τους μηχανισμούς και τις αρχές του.
- Έχεις το δικαίωμα να παράσχεις υπηρεσίες και περιεχόμενο στο δίκτυο με τους δικούς σου όρους.
- Έχεις το δικαίωμα να συμμετάσχεις στο δίκτυο, αλλά και την υποχρέωση να επεκτείνεις αυτό το σύνολο δικαιωμάτων σε οποιονδήποτε, σύμφωνα με τους ίδιους όρους.

Οποιοσδήποτε χρησιμοποιεί το Guifi.net στην Καταλονία –μεμονωμένοι χρήστες διαδικτύου, μικρές επιχειρήσεις, η κυβέρνηση, πολλοί μικροί πάροχοι υπηρεσιών διαδικτύου– δεσμεύεται για την «ανάπτυξη ενός βασισμένου στα Κοινά, ελεύθερου, ανοιχτού και ουδέτερου δικτύου τηλεπικοινωνιών». Αυτό έχει ως αποτέλεσμα το Guifi.net να παρέχει πολύ καλύτερες υπηρεσίες σε μικρότερη τιμή απ' ό,τι λαμβάνουν, για παράδειγμα, οι Αμερικανοί, οι οποίοι πληρώνουν πολύ υψηλές τιμές σε ένα ολιγοπώλιο ευρυζωνικότητας (κατά μέσον όρο, 80 δολάρια τον μήνα το 2017) για πολύ χαμηλές ταχύτητες και ελάχιστη εξυπηρέτηση πελατών. Οι ISP που χρησιμοποιούσαν το Guifi.net χρέωναν 18 με 35 ευρώ τον μήνα το 2016 (μετά βίας 20-37 δολάρια) για διασυνδέσεις οπτικών ινών μεγέθους ενός gigabit και πολύ φθηνότερες χρεώσεις για Wi-Fi. Όπως τόνισε η Wolfgang Sachs, τα Κοινά είναι εξαιρετικά αποδοτικά ως προς το κέρδος. Μας παρέχουν τη δυνατότητα να εξαρτιόμαστε λιγότερο από τα χρήματα και έτσι να είμαστε περισσότερο ελεύθεροι από τους δομικούς καταναγκασμούς της αγοράς.

Επιπλέον, η εμπειρία του Guifi.net δείχνει πως είναι δυνατόν να δομηθεί μία «μεγάλης κλίμακας, τοπικά διοικούμενη δομή ευρυζωνικότητας σε περισσότερες περιοχές από αυτές που έχει στην επικράτειά της η Telco [εταιρεία τηλεφώνου]», όπως το θέτει ο υποστηρικτής της ανοιχτής τεχνολογίας, Sascha

15. Dan Gillmor, “Forget Here’s the DIY Approach to Internet Access”, *Wired*, 20 Ιουλίου 2016 (wired.com/2016/07/forget-comcast-heres-the-diy-approach-to-internet-access).

Meinrath.¹⁶ Η αμοιβαιότητα του κόστους και των οφελών σε ένα καθεστώς Κοινών σχετίζεται πολύ με αυτή την επιτυχία.

Κατανοώντας ολιστικά τα Κοινά στην άγρια φύση

Πώς να καταλάβει κανείς αυτά τα πολύ διαφορετικά μεταξύ τους Κοινά; Οι νεοφερμένοι στο ζήτημα συχνά σηκώνουν τα χέρια ψηλά, λόγω της σύγχυσης επειδή δεν μπορούν να διακρίνουν ποια είναι τα βαθύτερα μοτίβα που καθιστούν τα Κοινά, Κοινά. Το βρίσκουν περίπλοκο που τόσα πολλά και διαφορετικά μεταξύ τους φαινόμενα μπορούν να περιγραφούν με τον ίδιο όρο. Αυτό το πρόβλημα είναι πράγματι ζήτημα εξάσκησης της αντίληψης του καθενός. Όλοι γνωρίζουν την «ελεύθερη αγορά», ακόμη και αν οι διάφορες μορφές της –το χρηματιστήριο, τα σουπερμάρκετ, ο κινηματογράφος, τα ορυχεία, οι προσωπικές υπηρεσίες, η εργασία– είναι τουλάχιστον το ίδιο ετερόκλητες όπως και τα Κοινά. Αλλά, πολιτισμικά, θεωρούμε την ποικιλομορφία των αγορών ως κοινωνική, ενώ τα Κοινά είναι σχεδόν άορατα.

Η παράξενη αλήθεια είναι πως μία εκλαϊκευμένη γλώσσα, με την οποία θα κατανοούνταν τα σημερινά Κοινά, είναι εντελώς απύσχα. Οι μελέτες των κοινωνικών επιστημών σχετικά με το ζήτημα είναι συνήθως ασαφείς και πολύ εξειδικευμένες, και η οικονομική βιβλιογραφία τείνει να μεταχειρίζεται τα Κοινά ως φυσικούς πόρους και όχι ως κοινωνικά συστήματα. Αλλά, αντί να εστιάζει κανείς στους πόρους όπου το κάθε ένα από αυτά βασίζεται, έχει νόημα να εστιάζει στους τρόπους με τους οποίους το κάθε ένα από αυτά είναι όμοιο με το άλλο. Κάθε κοινό βασίζεται σε κοινωνικές διαδικασίες, στο μίρασμα της γνώσης και σε φυσικούς πόρους. Κάθε ένα μοιράζεται προκλήσεις ως προς τη συνένωση του κοινωνικού, του πολιτικού (διακυβέρνηση) και του οικονομικού (τροφοδότηση) σε ένα ενοποιημένο όλον.

Κάθε Κοινό βασίζεται σε φυσικούς πόρους.

Κάθε Κοινό είναι ένα κοινό γνώσης.

Κάθε Κοινό εξαρτάται από μια κοινωνική διαδικασία.

Συνεπώς, ένα μεγάλο κομμάτι της δικής μας δοκιμασίας είναι να ανακτήσουμε την παραμελημένη κοινωνική ιστορία των Κοινών και να μάθουμε πώς μπορεί να εφαρμοστεί στις σημερινές περιστάσεις. Αυτό χρειάζεται ένα εννοιολογικό πλαίσιο, μία νέα γλώσσα και ιστορίες που ο καθένας θα μπορεί να κα-

16. Ό.π.

ταλάβει. Το να προσπαθήσει κανείς να εξηγήσει τα Κοινά με το λεξιλόγιο του κεφαλαίου, των εταιρειών και των συμβατικής οικονομικής επιστήμης είναι ατελέσφορο. Είναι σαν να χρησιμοποιεί κανείς μεταφορές από ωρολογιακούς μηχανισμούς και μηχανές για να εξηγήσει περίπλοκα έμβια συστήματα. Για να μάθει κανείς πώς λειτουργούν τα Κοινά, είναι αναγκαίο να δραπετεύσει από τις βαθιά ριζωμένες συνήθειες της σκέψης και να καλλιεργήσει κάποιες νέες οπτικές.

Αυτή η αποστολή γίνεται ευκολότερη αν αντιληφθούμε πως δεν υπάρχει ένας τρόπος να προσεγγίσει κανείς τα Κοινά. Κάθε Κοινό φέρει τα διακριτά σημάδια της δικής του αρχικής καταγωγής, της κουλτούρας, των ανθρώπων και του συγκειμένου του. Και όμως, υπάρχουν τόσο πολλά, βαθιά, επαναλαμβανόμενα μοτίβα του Κοινωνίου, που μας επιτρέπουν να κάνουμε κάποιες προσεκτικές γενικεύσεις. Τα Κοινά που παρουσιάζονται ως αρκετά διαφορετικά, συχνά έχουν αξιοσημείωτες ομοιότητες στον τρόπο που αυτοκυβερνώνται, μοιράζονται τους πόρους, προστατεύονται ενάντια στην αυτο-περίφραξη και καλλιεργούν την αμοιβαία προθετικότητα. Με άλλα λόγια, τα Κοινά δεν είναι τυποποιημένες μηχανές που μπορούν να κατασκευαστούν χρησιμοποιώντας το ίδιο προσχέδιο. Αποτελούν ζώντα συστήματα που εξελίσσονται, προσαρμόζονται και μας εκπλήσσουν με τη δημιουργικότητα και την εμβέλειά τους.

Η λέξη «μοτίβα», όπως τη χρησιμοποιούμε εδώ, χρειάζεται περαιτέρω εξήγηση. Η χρήση μας πηγάζει από τις ιδέες που ανέπτυξε ο αρχιτέκτονας και φιλόσοφος Christopher Alexander στο γνωστό του βιβλίο του 1977 *A Pattern Language* – ιδέες που αξιοποίησε αργότερα στο τετράτομο αριστούργημά του, *The Nature of Order*, το αποτέλεσμα είκοσι εφτά χρόνων έρευνας και πρωτότυπης σκέψης. Ο Alexander και οι συνεργάτες του αναμειγνύουν με εξαιρετικό τρόπο την εμπειρική επιστημονική οπτική με ιδέες σχετικά με τον διαμορφωτικό ρόλο της ομορφιάς και της χάρης στην καθημερινή ζωή και στον σχεδιασμό, που έχει ως αποτέλεσμα αυτό που θα αποκαλούσαμε «ζωογόνηση» («enlivenment»¹⁷).

Στη σκέψη του Alexander, ένα μοτίβο περιγράφει «ένα πρόβλημα που προκύπτει ξανά και ξανά στο περιβάλλον μας, και μετά περιγράφει τον πυρήνα της λύσης σε αυτό το πρόβλημα, με τέτοιο τρόπο ώστε να μπορείς να χρησιμοποιήσεις την ίδια αυτή λύση ένα εκατομμύριο φορές, χωρίς να την επαναλάβεις

---

17. Andreas Weber, *Enlivenment: Towards a Fundamental Shift in the Concepts of Nature, Culture and Politics*, Heinrich Böll Foundation, 2013 (boell.de/en/2013/02/01/enlivenment-towards-fundamental-shift-concepts-nature-culture-and-politics).

με τον ίδιο ακριβώς τρόπο δεύτερη φορά».¹⁸ Με άλλα λόγια, το σκέπτεσθαι, σύμφωνα με τα μοτίβα και τις λύσεις που βασίζονται σε αυτά, δεν μπορεί να ξεφύγει ποτέ από το συγκείμενό του, ούτε να διαχωριστεί απ' όσα σκεφτόμαστε και αισθανόμαστε. Προτείνουμε να κοιτάξουμε πιο προσεκτικά τα υποβόσκοντα μοτίβα των κοινωνικών διαδικασιών για έμπνευση, ενώ παράλληλα έχουμε κατά νου πως τα επιτυχημένα Κοινά δεν μπορούν να αντιγραφούν και να επικολληθούν. Κάθε ένα από αυτά πρέπει να αναπτύξει τις δικές του τοπικά οριοθετημένες και συγκεκριμένες ως προς το συγκείμενο λύσεις. Κάθε ένα από αυτά πρέπει να ικανοποιεί πρακτικές ανάγκες και βαθύτερες ανθρώπινες προσδοκίες και συμφέροντα.

Σε αυτό τον τόμο προσπαθούμε να εντοπίσουμε τα μοτίβα που δομούν έναν αναπτυσσόμενο αστερισμό των Κοινών ανά τον κόσμο – το σύμπαν των Κοινών (Commonverse). Στον απολογισμό αυτής της σφαίρας είμαστε και περιγραφικοί και φιλόδοξοι – περιγραφικοί διότι αξιολογούμε κατά πόσο λειτουργούν διαφορετικά τα Κοινά, και φιλόδοξοι διότι προσπαθούμε να φανταστούμε πώς οι ήδη γνωστές δυναμικές του Κοινωνείν μπορούν να γίνουν ένας διακριτός τομέας της πολιτικής οικονομίας και του πολιτισμού. Βασιζόμαστε στις κοινωνικές επιστήμες, προκειμένου να συζητήσουμε σημαντικές πτυχές των Κοινών. Αλλά, επίσης, βασιζόμαστε στις δικές μας, από πρώτο χέρι, εμπειρίες, όπως τις συζητήσεις μας με κοινωνούς (commoners) και την απόκτηση γνώσης για τις αξιοσημείωτες κοινότητές τους. Επιθυμούμε να περιγράψουμε μία πλούσια ανάγλυφη περιοχή ανθρώπινης δημιουργικότητας και κοινωνικής οργάνωσης που έχει παραμεληθεί για πολύ καιρό, ενώ παράλληλα να καθησυχάσουμε τον αναγνώστη, δείχνοντας πως τα Κοινά δεν είναι κάτι τόσο περίπλοκο και ασαφές, που μόνο οι επαγγελματίες μπορούν να καταλάβουν. Για την ακρίβεια, αναδύονται από τους καθημερινούς ανθρώπους που κάνουν ιδιαίτερα Κοινά πράγματα που φαίνονται ασυνήθιστα μόνο στα μάτια των προσανατολισμένων στην αγορά κοινωνιών.

Κατά τη διάρκεια των ταξιδιών μας, ξαφνιαστήκαμε από το αξιοσημείωτο εύρος των περιστάσεων υπό τις οποίες συμβαίνει το Κοινωνείν. Αυτό μας ώθησε να αναρωτηθούμε: γιατί τόσες πολλές συζητήσεις για τα Κοινά βασίζονται σε οικονομικές αναλυτικές κατηγορίες («μορφές αγαθών», «κατανομή των πόρων», «παραγωγικότητα», «κόστος συναλλαγής»), όταν τα Κοινά αποτελούν κυρίως κοινωνικά συστήματα για την ικανοποίηση αμοιβαίων αναγκών; Αυτή η ερώτηση μας καθοδήγησε σε μία διαδικασία επανανοηματοδό-

---

18. Christopher Alexander, *The Nature of Order: An Essay on the Art of Building and the Nature of the Universe, Books 1–4*, Center for Environmental Structure, 2002–2012.

τησης, στην πληρότητά της, της έννοιας του τι σημαίνει να εμπλέκεται κανείς στο Κοινωνείν.

Θεωρούμε πως μια τέτοιου είδους οπτική συνεισφέρει σε μία ευρύτερη αλλαγή παραδείγματος. Μας βοηθά να επαναπροσδιορίσουμε την ίδια την ιδέα της οικονομίας αλλά και να διευρυνθεί η λειτουργικότητα της δημοκρατικής πράξης. Τα Κοινά απαντούν σε πραγματικές ανάγκες, ενώ παράλληλα μεταβάλλουν την κουλτούρα και την ταυτότητα. Επηρεάζουν τις κοινωνικές μας πρακτικές, την ηθική και τις κοσμοαντιλήψεις μας και, έτσι, μεταβάλλουν τον ίδιο τον καταστατικό χάρτη της πολιτικής. Για να κατανοήσουμε αυτά τα βαθύτερα ρεύματα, χρειαζόμαστε ένα ευρύτερο πλαίσιο για να αντιληφθούμε τα Κοινά. Χρειαζόμαστε το πλαίσιο αυτό για να εξηγήσουμε καλύτερα τις εσωτερικές δυναμικές της ομότιμης διακυβέρνησης και της τροφοδότησης, καθώς επίσης και τους τρόπους με τους οποίους το Κοινωνείν συνδέεται με την ευρύτερη πολιτική οικονομία και το εσώτερο είναι μας. Με λίγα λίγα, πρέπει να δούμε πώς τα Κοινά απαιτούν μια νέα κοσμοαντίληψη.

2. Η ΟΝΤΟΜΕΤΑΣΤΡΟΦΗ (ONTOSHIFT) ΣΤΑ ΚΟΙΝΑ

Εφόσον το Κοινωνείν έχει διαδραματίσει τόσο εξέχοντα ρόλο στην ιστορία του ανθρώπινου είδους, για ποιο λόγο αγνοείται εν γένει στη σύγχρονη ζωή; Για ποιο λόγο παραμένει μία *terra incognita* που κατ' εξακολούθηση χαρακτηρίζεται με λάθος τρόπο και παρανοείται; Με τα χρόνια, καθώς μιλούσαμε με κοινωνούς σε αμέτρητα διαφορετικά συγκείμενα, οδηγηθήκαμε σταδιακά στη συνειδητοποίηση πως το πρόβλημα δεν είναι το Κοινωνείν. Είναι οι ελαττωματικές κατηγορίες της σκέψης που χρησιμοποιούνται από τις κατεστημένες οικονομικές επιστήμες, τη νομική, την πολιτική και την πολιτικό σχεδιασμό. Τα λεξιλόγια και οι λογικές τους προϋποθέτουν έναν κόσμο βασισμένο στον ατομικισμό, στην οικονομική ανάπτυξη και στην ανθρώπινη κυριαρχία επί της «φύσης» (ο όρος υποδηλώνει έναν ξεκάθαρο διαχωρισμό της ανθρωπότητας από τον μη ανθρώπινο κόσμο). Προϋποθέτουν μια παντοδύναμη αγορά/κράτος, προκειμένου να αναδομήσουν το σύμπαν γύρω από αυτές τις μυθοποιητικές ιδέες. Δεν φαίνεται παράξενο, λοιπόν, που οι θύλακες επιτυχημένου Κοινωνείν φαντάζουν παράξενα πλάσματα από άλλον πλανήτη!

Κάποια μέρα, ενώ αναλογιζόμασταν αυτό τον παράξενο συνδυασμό μεταξύ της κατεστημένης σκέψης και των πραγματικοτήτων που συναντήσαμε στην έρευνα και στα ταξίδια μας, είχαμε ανάγκη ένα διάλειμμα. Αποφασίσαμε να κάνουμε μια βόλτα στο κοντινό Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Beneski, στο Κολέγιο του Amherst. Αποδείχθηκε μια ευτυχής παράκαμψη. Καθώς περιηγούμασταν στα εντυπωσιακά εκθέματα των σκελετών των δεινοσαύρων και των απολιθωμένων πατημασιών, μοιραστήκαμε μια επιφοίτηση. *Κάποιες φορές, οι καινούργιες αλήθειες μπορούν να εμφανιστούν μονάχα πραγματοποιώντας μία μεταστροφή ως προς την οντολογική προοπτική* – εκείνο που έχουμε καταλήξει να αποκαλούμε *οντομεταστροφή*. Θα εξηγήσουμε αυτή την ιδέα περισσότερο στη συνέχεια, αλλά πρώτα ας επιστρέψουμε στην εμπειρία μας στο μουσείο.

Καθώς τα περισσότερα μουσεία φυσικής ιστορίας στις μεγάλες πόλεις διακατέχονται από πάθος για το επιβλητικό και το εντυπωσιακό, το ταπεινό, καλαίσθητο μουσείο Beneski στη δυτική Μασαχουσέτη αποτελεί χώρο εργασίας για τη διδαχή στους προπτυχιακούς φοιτητές πώς πρέπει να κατανοούνται τα γεωλογικά μυστήρια. Πολλά από τα εκθέματα αναδεικνύουν την έρευνα του Edward Hitchcock, ενός εξέχοντα γεωλόγου του 19ου αιώνα, ο οποίος ανακάλυψε εκατοντάδες μυστηριώδη σημάδια πάνω σε πέτρες σε τοπικά λατομεία και φάρμες. Στο μουσείο αντικρίσαμε πολλούς σκελετούς και κόκαλα δεινοσαύρων, συμπεριλαμβανομένου και ενός τρομακτικού κρανίου Τυραννό-

σαυρου, καθώς και μια ντουζίνα πλάκες ιζηματικής πέτρας, που ήταν περιτεχνα εκτεθειμένες στους τοίχους. Κάθε ζεύγος σημαδιών ήταν και ένα μυστήριο 270 δισεκατομμυρίων χρόνων. Ήταν «σημάδια γαλοπούλας», όπως πολλοί νότιοι τα αποκαλούσαν κάποτε, ή ίσως πατημασιές από το «κοράκι του Νέε», ενός γιγαντιαίου πουλιού από την Κιβωτό του Νέε; Ήταν δύσκολο να το εκτιμήσει κανείς, καθώς για την ώρα δεν είχαν ανακαλυφθεί απολιθωμένα κόκαλα.¹

Για τον Hitchens, έναν σοβαρό επιστήμονα και ευσεβή Χριστιανό, το πλαίσιο αναφοράς για τη θεώρηση αυτού του μυστηρίου ήταν τα μάτια του και η Βίβλος. Όταν ήρθε αντιμέτωπος με κοιτάσματα από χαλίγια, πηλώδες έδαφος, άμμο και βράχους στο Cape Cod, το θεώρησε λογικό να τα αποκαλέσει Diluvium, μία αναφορά στον Κατακλυσμό. Όπως κατέληξαν, ωστόσο, οι μετέπειτα επιστήμονες, τα κοιτάσματα αυτά ήταν στην πραγματικότητα μοραΐνη, πέτρινα απομεινάρια πάγων από την Εποχή των Παγετώνων. Παρόλο που ο Hitchcock αλληλογραφούσε με ανθρώπους όπως ο Robert Owen, ο Δαρβίνος και ο Charles Lyell, παρέμεινε πεπεισμένος πως οι «πατημασιές» (όπως τις αποκαλούσε), που τώρα συντηρούνται σε ιζηματογενή πέτρες, είχαν δημιουργηθεί από τεράστια αρχαία πουλιά.

Και γιατί όχι; Ο προϊστορικός κόσμος μόλις τότε πρωτοανακαλυπτόταν. Η λέξη «δεινόσαυρος» επινοήθηκε από τον Βρετανό γεωλόγο Robert Owen το 1841, και τα πρώτα απολιθώματα δεινοσαύρου στις ΗΠΑ δεν είχαν ανακαλυφθεί πριν από το 1859. Το βιβλίο του Δαρβίνου *Για την καταγωγή των ειδών* δεν είχε δημοσιευθεί μέχρι το 1859, και κάποιες από τις πιο γνωστές ανακαλύψεις απολιθωμάτων δεν είχαν πραγματοποιηθεί πριν τη δεκαετία του 1890. Για τον πιστό στη Βίβλο Hitchcock, η ιδέα ενός τεράστιου ερπετοειδούς πλάσματος που περιπλανιόταν σε έναν πολύ διαφορετικό βίκοσμο πριν από 273 εκατομμύρια χρόνια ήταν, κυριολεκτικά, *αδιανόητη*.

Στο βιβλίο της σχετικά με τον Hitchcock, το 2006, η επιστήμων συγγραφέας Nancy Pick εξέφρασε τον θαυμασμό της για τα επιτεύγματά του, αλλά με λύπη κατέληξε σε ένα φανταστικό γράμμα προς αυτόν: «Πρέπει να σας πω πως οι περισσότεροι από τους πιο έντονους ισχυρισμούς σας φάνηκε πως υπήρξαν λανθασμένοι. Λανθασμένα αμφισβητήσατε την ύπαρξη της Εποχής των Παγετώνων. Λανθασμένα αρνηθήκατε τη θεωρία της εξέλιξης. Και, το πιο οδυνηρό απ' όλα, είχατε κάνει λάθος ως προς τα ζώα που δημιούργησαν τις πολυαγαπημένες σας απολιθωμένες πατημασιές. Δεν ήταν γιγάντια αρχαία πουλιά, αλλά δεινόσαυροι».

---

1. Nancy Pick, *Curious Footprints: Professor Hitchcock's Dinosaur Tracks & Other Natural History Treasures at Amherst College*, Amherst College Press, 2006, σ. 2.

Είναι δελεαστικό οι επόμενες γενιές να επικρίνουν τις προηγούμενες για ό,τι εκείνες ακόμη δεν γνώριζαν ή δεν μπορούσαν να γνωρίζουν. Δεν είναι, όμως, αυτός ο σκοπός μας εδώ. Αυτό που βρίσκουμε αρκετά ενδιαφέρον είναι ο τρόπος με τον οποίο μία κοσμοαντίληψη πλακισώνει και οριοθετεί αυτό που βλέπουμε. Δεν μπορούμε σε καμία περίπτωση να δούμε τον κόσμο «όπως αυτός είναι», επειδή τα μυαλά μας είναι πολύ απασχολημένα με τη συγκρότηση και τη δημιουργία του. Πιστεύουμε, φυσικά, πως η πραγματικότητα που αντιλαμβανόμαστε είναι αυτονόητη και καθολική – «κοινή λογική» – αλλά, στην πραγματικότητα, κάθε οπτική της πραγματικότητας βασίζεται σε υπόρρητες προϋποθέσεις σχετικά με τη φύση του κόσμου. Οι πεποιθήσεις μας διαμορφώνονται από αόρατες υποθέσεις επηρεασμένες από τον πολιτισμό, την ιστορία και την προσωπική εμπειρία.

Η γλώσσα είναι επίσης σημαντική για τη διαμόρφωση της συνείδησης. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται από μία πολιτική οικονομία και κουλτούρα κατονομάζει συγκεκριμένα φαινόμενα που κρίνονται ως σημαντικά και τα επενδύει με ηθικό περιεχόμενο, ενώ αφήνει άλλα φαινόμενα χωρίς όνομα, παντελώς αγνοημένα. Αυτό εγκαθιδρύει μία διανοητική εικόνα, ένα πλαίσιο για αντίληψη και όχι αντίληψη, μία επίγνωση που οι πολιτικοί βρίσκουν πολύ χρήσιμη. Για παράδειγμα, οι συντηρητικοί αρέσκονται να μιλούν για «απαλλαγή από τους φόρους», υπαινισσόμενοι πως οι φόροι αποτελούν αδικία, διαστρεβλώνοντας την αλήθεια πως «οι φόροι είναι η τιμή που πληρώνουμε για μία πολιτισμένη κοινωνία».² Στην κλασική του μελέτη *The Folklore of Capitalism*, ο Thurman Arnold περιέγραψε ότι οι εταιρείες χαρακτηρίζονται λανθασμένα ως πρόσωπα που διαθέτουν πολιτικές ελευθερίες τις οποίες δεν θα είχαν σε άλλη περίπτωση. Οι επιχειρήσεις και άλλοι οργανισμοί περιγράφονται «στη γλώσσα της προσωπικά αποκτημένης ατομικής ιδιοκτησίας, ενώ στην ουσία τα πράγματα που περιγράφονται δεν είναι ούτε ιδιωτικά, ούτε ιδιοκτησία, ούτε προσωπικά αποκτημένα».³ Οι γνωσιακοί επιστήμονες συχνά τονίζουν τον «ιδεολογικό επιλεκτικό χαρακτήρα» των πλαισίων – ένα εξαιρετικά αποτελεσματικό φίλτρο για την αντίληψη.⁴

2. quoteinvestigator.com/2012/04/13/taxes-civilize

3. Thurman Arnold, *The Folklore of Capitalism*, Yale University Press, 1937, σ. 118.

4. Βλ. για παράδειγμα, Elisabeth Wehling, *Politisches Framing. Wie eine Nation sich ihr Denken einredet — und daraus Politik macht*, Köln, 2016, σ. 191: «Frames haben einen ideologisch selektiven Charakter». Βλ. επίσης, George Lakoff, *Moral Politics: How Liberals and Conservatives Think*, University of Chicago Press, 2002 και *Don't Think of an Elephant: Know Your Values and Frame the Debate*, Chelsea Green Publishing, 2014.

Αυτό βοηθά να εξηγηθεί ο λόγος που οι νέες αλήθειες συχνά κρύβονται σε κοινή θέα. Όταν ο John Maynard Keynes μοχθούσε να επινοήσει εκ νέου την οικονομική επιστήμη, κατά τη δεκαετία του 1930, έγραψε: «Οι ιδέες που με κόπο εκφράζονται εδώ είναι πολύ απλές και θα έπρεπε να είναι προφανείς. Η δυσκολία δεν βρίσκεται στις καινοτόμες ιδέες, αλλά στην απόδραση από τις παλιές, που περιπλέκονται, για όσους ανατράφηκαν όπως οι περισσότεροι από εμάς, σε κάθε γωνία του μυαλού μας».⁵ Ο Hitchcock προσπάθησε, αλλά δεν κατάφερε να αποδράσει από την κληρονομημένη του κοσμοαντίληψη. Ο Owen, ο Δαρβίνος και ο Lyell επίσης το προσπάθησαν (με κάποια ανησυχία λόγω των θεολογικών απολήξεων) και, κατά μεγάλο ποσοστό, το κατάφεραν. Τέτοια είναι η δύναμη της κυρίαρχης κοσμοαντίληψης: υπόρρητα οργανώνει τα φαινόμενα σε ένα καλά τακτοποιημένο διανοητικό πλαίσιο, που αποκρύπτει άλλους, δυνητικά σημαντικούς τρόπους να δούμε τον κόσμο.

Στην εποχή μας, το μεγάλο πρόβλημα δεν είναι απλώς ότι καταρρέουν οι θεσμοί του φιλελεύθερου κράτους και του καπιταλισμού. Αλλά ότι οι τρόποι που αντιλαμβανόμαστε και αναπαριστούμε τον κόσμο –οι θεμελιώδεις ιστορίες που αφηγούμαστε για τον καπιταλισμό – βρίσκονται επίσης υπό κατάρρευση. Αυτά τα δύο προβλήματα συνδέονται στενά. Μερικές φορές, όταν τα πολιτικά συστήματα παύουν να λειτουργούν, ευθύνεται το γεγονός ότι βασίζονται σε παλαιά αφηγήματα σχετικά με την ύπαρξη, που δεν λειτουργούν πια ή έχουν χάσει τον σεβασμό που ενέπνεαν. Αγαπημένες ιστορίες και κατηγορίες της σκέψης αποτυγχάνουν να αναγνωρίσουν πως οι πραγματικότητες έχουν αλλάξει. Οι προστάτες της κυρίαρχης τάξης εν γένει δεν επιθυμούν να αναγνωρίσουν άλλες δυνατότητες – και έτσι προσκολλώνται σε μία αρχαϊκή γλώσσα, προκειμένου να επιβεβαιώσουν τις οπτικές τους. Πολλές φορές, οι νέες πραγματικότητες δεν αναγνωρίζονται διότι δεν υπάρχει το λεξιλόγιο και η λογική που θα τις καταστήσει ευδιάκριτες στην κουλτούρα. Σκεφτείτε πώς η λέξη «δεινόσαυρος» και η θεωρία της εξέλιξης του Δαρβίνου διάνοιξαν νέους ορίζοντες αντίληψης, αμφισβητώντας τις βασισμένες στη Βίβλο προοπτικές του κόσμου.

Καθώς προσπαθούσαμε να εξηγήσουμε τα φαινόμενα του Κοινωνείν, βιώσαμε μία παρόμοια δυσαρέσκεια με έναν ανεπαρκή λόγο (discourse). Διαπιστώσαμε πως ο λόγος της παραδοσιακής πολιτικής και των οικονομικών δεν μπορεί να εκφράσει κατάλληλα αυτό που έχουμε δει με τα μάτια μας. Υπάρχει ένα κενό στο σύγχρονο λεξιλόγιο που εξυπηρετεί στο να παραμείνουν συγκεκλιμένες πραγματικότητες και ιδέες στην αφάνεια. Με τα λόγια του ιστορικού E. P. Thompson, «ανέκαθεν αποτελούσε πρόβλημα η εξήγηση των Κοινών με

5. John Maynard Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, ανατύπωση, Prometheus Books, 1997, σ. viii.

τη χρήση καπιταλιστικών κατηγοριών. Υπήρχε κάτι άβολο σε αυτές. Η ίδια τους η ύπαρξη έθετε ερωτήματα σχετικά με την προέλευση της ιδιοκτησίας, αλλά και ως προς τους ιστορικούς τίτλους γαιοκτησίας».⁶

Η άποψή μας είναι πως οι βαθύτερες εγγραφές της αντίληψης έχουν τόση σημασία όσο και οι καθημερινές πολιτικές πολεμικές. Ή και ακόμη περισσότερο. Ο Γερμανός φιλόσοφος Hans-Georg Gadamer είχε αναφέρει πως είναι λάθος να πιστεύει κανείς πως για να αλλάξει η πολιτική χρειάζεται να μιλά για πολιτική. Είχε δίκιο. Χρειάζεται πρώτα να μιλήσουμε για τις βαθύτερες προκαταλήψεις μας ως προς τον χαρακτήρα του κόσμου.

Το παράθυρο μέσω του οποίου βλέπουμε τον κόσμο

Η μελέτη της φύσης της πραγματικότητας και του τρόπου με τον οποίο δομείται –τα παράθυρα μέσω των οποίων βλέπουμε τον κόσμο– αποκαλείται οντολογία. Παρότι δεν προτιθέμεθα να βουτήξουμε σε βαθιά μεταφυσικά ύδατα – το ζήτημα μπορεί να μετατραπεί σε εξαιρετικά πολύπλοκο και δυσνόητο–, μια γρήγορη βουτιά είναι αναπόφευκτη. Οι βασικές υποθέσεις κάποιου σχετικά με την πραγματικότητα καθορίζουν τι κρίνεται ως κανονικό και επιθυμητό – τι αποτελεί καλό ή κακό, σωστό ή λάθος. Συναποτελούν το «θεσμίζον πλαίσιο» κάθε συνόλου-πεποιθήσεων, που άμεσα διαμορφώνει τις ιδέες μας για το ποιοι τύποι πολιτικής οικονομίας και δομών διακυβέρνησης είναι δυνατοί. Μία εικόνα της πραγματικότητας που βλέπει τους πάντες ως ξεκομμένα μεταξύ τους άτομα, για παράδειγμα, είναι πιθανόν να οδηγήσει σε μία κοινωνική τάξη που ευνοεί την ατομική ελευθερία σε βάρος των συνεργατικών θεσμών. Μία εικόνα της πραγματικότητας που βλέπει τους πάντες ως διασυνδεδεμένους και εξαρτημένους από τους άλλους και από τη Γη, διανοίγει πολύ διαφορετικές δυνατότητες. Μία τέτοιου είδους εικόνα χρειάζεται επίσης διαφορετικές αναλυτικές κατηγορίες, διαφορετικές μεταφορές και λεξιλόγια, προκειμένου να περιγράψει τον κόσμο.

Θα μπορούσαμε να πούμε πως οι οντολογικές υποθέσεις δημιουργούν διαφορετικές *affordances* – δηλαδή δυνατότητες και δυναμικές χρήσεις του περιβάλλοντος που έχουν πολιτικές συνέπειες. Ένα ποδήλατο δημιουργεί συγκεκριμένες δυνατότητες χρήσης (*affordances*) για προσωπική μεταφορά (γυμναστική, φθηνή μετακίνηση) που είναι διαφορετικές από εκείνες που δημιουργούνται από ένα αυτοκίνητο (γρηγορότερο, ασφαλέστερο, ομαλότερο). Το στιλό και το χαρτί προσφέρουν διαφορετικές δυνατότητες χρήσης (*affordances*)

6. E. P. Thompson, *Customs in Common*, Penguin Books, 1993, σ. 159.

για επικοινωνία (φθηνά, εύκολα στη χρήση) σε σχέση με τα smartphones (διαδραστικά, πολυχρηστικά). Έτσι συμβαίνει με τις οντολογίες: ενέχουν διαφορετικές δυνατότητες χρήσης (affordances) για το είδους του κόσμου που μπορεί κανείς να δομήσει. Όταν μιλά κανείς για μια εικόνα της πραγματικότητας, χρειάζεται πάντοτε να αναρωτηθεί: Τι ισχυρίζεται σχετικά με τον τρόπο που τα άτομα σχετίζονται μεταξύ τους και με τις ομάδες; Προϋποθέτει μήπως πως τα πράγματα και τα φαινόμενα ενσαρκώνουν σταθερές ουσίες; Είναι ο χαρακτήρας ενός ατόμου σταθερός και δοσμένος από πριν, ή μεταβάλλεται μέσω των σχέσεων; Πώς επέρχεται η μεταβολή – μέσα από ατομικούς δρώντες που φέρνουν αποτελέσματα σαν μηχανές ή μέσα από περίπλοκες ανεπαίσθητες και μακρόχρονες διαδράσεις μεταξύ πολλαπλών δρώντων σε ένα ευρύτερο περιβάλλον; Αποτελούν τα φαινόμενα που παρατηρούμε ιστορικές και πολιτισμικές σταθερές –είναι δηλαδή καθολικά– ή είναι μεταβλητά και εξαρτημένα από το εκάστοτε συγκείμενο;

Γενικά, αυτού του είδους τα ερωτήματα σχετικά με την πραγματικότητα δεν φαίνονται τόσο σχετικά με τον πρακτικό, άγριο κόσμο της πολιτικής και της διακυβέρνησης. Αλλά, δοθείσης της θεσμικής αστάθειας της εποχής μας, θεωρούμε πως τίποτε δεν είναι περισσότερο στρατηγικό από την επαναξιολόγηση των θεμελιωδών τρόπων μέσω των οποίων αντιλαμβανόμαστε την πραγματικότητα. Μια τέτοια έρευνα μπορεί να ονομαστεί *οντο-πολιτική*, διότι οι διαφορετικές μας υποθέσεις ως προς την πραγματικότητα ενέχουν τεράστιες συνέπειες για τον τρόπο που συλλαμβάνουμε την κοινωνική και πολιτική τάξη. Αν πιστεύουμε πως ο Θεός υπάρχει ως πανίσχυρη δύναμη και πως είναι η πηγή κάθε αλήθειας και νοήματος σε όλες τις ανθρώπινες υποθέσεις, τότε θα δομήσουμε μία κοινωνική τάξη που θα είναι διαφορετική από εκείνη κατά την οποία οι άνθρωποι βλέπουν εαυτούς ως ανεξάρτητους, χωρίς θεική καθοδήγηση και προστασία. Επειδή ο τρόπος που βλέπουμε την πραγματικότητα επηρεάζει τον τρόπο που κατασκευάζουμε κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς, δεν μπορούμε απλώς να κοιτάζουμε τον κόσμο *διαμέσου* ενός παραθύρου – σαν να ήταν ο μοναδικός αυταπόδεικτος τρόπος αντίληψης. Είναι αναγκαίο να κάνουμε ένα βήμα πίσω και να κοιτάζουμε το ίδιο το παράθυρο.⁷ Η Margaret Stout, θεωρητικός της διοίκησης, το λέει απλά: «Η οντολογία είναι σημαντική για την πολιτική θεωρία διότι πλαισιώνει τις προϋποθέσεις για όλες τις πτυχές της ζωής και για το καλό και το σωστό».⁸

7. Uskali Mäki, *The Economic World View: Studies in the Ontology of Economics*, Cambridge University Press, 2001.

8. Margaret Stout, “Competing Ontologies: A Primer for Public Administration”, *Public Administration Review*, 72(3), Μάιος/Ιούνιος 2012, σ. 388-398.

Η οντοϊστορία της νεωτερικής Δύσης

Το πλήρωμα του χρόνου έφτασε για όσους από εμάς βρισκόμαστε στην κοσμική Δύση, να αναλογιστούμε το σύνολο των πεποιθήσεων που αναπτύχθηκε κατά την Αναγέννηση και επεκτάθηκε κατά τον 18ο και τον 19ο αιώνα από τις καπιταλιστικές κοινωνίες από τις οποίες αναδύθηκε. Εμείς οι μοντέρνοι ζούμε μέσα σε ένα μεγάλο αφήγημα σχετικά με την ατομική ελευθερία, την ιδιοκτησία και το κράτος, όπως αναπτύχθηκαν από φιλοσόφους όπως ο Rene Descartes, ο Thomas Hobbes και ο John Locke. Η οντοϊστορία που διηγούμαστε στον εαυτό μας βλέπει τα άτομα ως τους κυρίως δρώντες σε έναν κόσμο γεμάτο αδρανή αντικείμενα που έχουν σταθερές ουσιώδεις ποιότητες. (Για την ακρίβεια, έχουμε τη συνήθεια να αναφερόμαστε στη «φύση» και την «ανθρωπότητα», σαν κάθε μία από αυτές να ήταν μία οντότητα ξεχωριστή από την άλλη.) Αυτό το δυτικό, κοσμικό αφήγημα υποστηρίζει πως εμείς οι άνθρωποι γεννιόμαστε με απεριόριστη ελευθερία σε μία προπολιτική «φυσική κατάσταση». Αλλά οι φανταστικοί μας πρόγονοι (Ποιοι ακριβώς; Πότε; Πού;) υποτίθεται πως ανησυχούσαν για την προστασία της ιδιωτικής μας ιδιοκτησίας και ελευθερίας, και γι' αυτό υποτίθεται ότι συνενώθηκαν (παρά τον ακραίο τους ατομικισμό) για να σφυρηλατήσουν ένα «κοινωνικό συμβόλαιο».⁹ Σύμφωνα με τη συνέχεια της ιστορίας, ο καθένας έδωσε την άδεια για την ίδρυση ενός κράτους, προκειμένου αυτό να γίνει ο εγγυητής της ατομικής ελευθερίας και ιδιοκτησίας του καθενός.¹⁰

Σήμερα έχουμε κληρονομήσει αυτόν τον μύθο της δημιουργίας που εξηγεί τις ρίζες του φιλελεύθερου κοσμικού κράτους. Η ιστορία αυτή μεταφέρει θεολογικές έννοιες σχετικά με την παντοδυναμία (θεός, μονάρχες) στο κυρίαρχο κράτος (προέδρους, κοινοβούλια, δικαστήρια).¹¹ Το κράτος Λεβιάθαν δρα με κυρίαρχη εξουσία, προκειμένου να προωθήσει την ατομική ελευθερία υπεράνω όλων των κοινωνικών σχέσεων και ταυτοτήτων που βασίζονται στην ιστο-

9. Βλ. Carole Pateman, *The Sexual Contract* (1988).

10. Βλ. Fritjof Capra και Ugo Mattei, *The Ecology of Law: Toward a Legal System in Tune with Nature and Community*, Berrett-Koehler, 2015.

11. Carl Schmitt στο *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*, MIT Press, 1921/1985, σ. 36: "All significant concepts of the modern theory of the state are secularized theological concepts, not only because of their historical development, in which they were transferred from theology to the theory of the state, whereby, for example, the omnipotent God became the omnipotent law-giver, but also because of their systematic structure". Βλ. medium.com/@csreader/sovereignty-and-the-miracle-ce4a4259c207.

ρία, την εθνικότητα, την κουλτούρα, τη θρησκεία, τις γεωγραφικές ρίζες και το κράτος. Όπως σημειώνει ένας σχολιαστής, ο φιλελευθερισμός προϋποθέτει μία φύση «που προκαλεί τα ιδιοτελή, ατομικιστικά άτομα με τις ανεξάρτητες, στατικές προτιμήσεις τους να συμμετάσχουν σε μία προσπάθεια μεγιστοποίησης των δικών τους προνομίων, με λιγιστό έως καθόλου ενδιαφέρον για τις επιπτώσεις στους άλλους. Σε αυτή την πολιτική μορφή, η αντιπροσώπευση κατατάσσεται μέσω του ανταγωνισμού μεταξύ κυρίαρχων ατόμων και της αρχής της πλειοψηφίας».¹²

Αυτή η ιστορία είναι, επίσης, η βάση για τον καπιταλισμό, ο οποίος προϋποθέτει μία κοινωνική τάξη βασισμένη στην ατομική αυτονομία και εκπλήρωση, προκειμένου να εξηγήσει γιατί διαθέτουμε ανταγωνισμό στην αγορά και ιεραρχίες. Ο βραβευμένος με Νόμπελ οικονομολόγος James Buchanan αναγνώρισε κάποτε πως η αυτονομία, η λογική της επιλογής και ο αυθόρμητος συντονισμός των ανθρώπων στην «ελεύθερη αγορά» αποτελούν θεμελιώδεις αρχές του ερευνητικού πεδίου του.¹³ Στη νεωτερικότητα, αυτές οι υποθέσεις έχουν γίνει συντακτικές αρχές για το μεγαλύτερο μέρος της καθημερινής ζωής. Η ατομική ελευθερία επιλογής –το να επιλέγουμε το αγαπημένο μας κανάλι τηλεόρασης, τη μάρκα μπύρας και τα πολιτικά κόμματα– εκθειάζεται, με ελάχιστη σκέψη σχετικά με τους τρόπους με τους οποίους το ίδιο το φάσμα επιλογών καθορίζεται εξαρχής.

Ο έλεγχος των προϋποθέσεων μας σχετικά με τον κόσμο δεν αποτελεί μονάχα ακαδημαϊκή άσκηση. Είναι άμεσα επιδραστική σε πρακτικό επίπεδο. Διαφορετικές προϋποθέσεις επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο και, συνεπώς, τα είδη των πολιτικών συστημάτων που θεωρούμε ως ρεαλιστικά και επιθυμητά. Σε μία μεταφορά που χρησιμοποίησε ο Γερμανός φυσικός Hans-Peter Dürr, οι ψαράδες που χρησιμοποιούν δίχτυα με πλέγμα ανοίγματος πέντε εκατοστών ίσως συμπέραιναν πως δεν υπάρχουν στη θάλασσα ψάρια μικρότερα από πέντε εκατοστά. Άλλωστε, ψάρια των τριών εκατοστών δεν εμφανίζονται ποτέ στα δίχτυα. Αν δεσμεύεσαι σε συγκεκριμένες υποθέσεις σχετικά με την πραγματικότητα, θα είναι αρκετά δύσκολο να δραπετεύσεις από τις γενικότερες επιπτώσεις των δικτύων της αντίληψής σου. Ο σύνδεσμος μεταξύ οντολογίας και της ευρύτερης πολιτικής και οικονομίας μπορεί να μην είναι αυτοαπόδεικτος για τους περισσότερους ανθρώπους ή τους πολιτικούς, αλλά η ιδέα δεν είναι και τόσο περίπλοκη. Φανταστείτε να χιτίζετε ένα σπίτι πάνω σε σαθρά θεμέλια. Πώς μπορεί να διαρκέσει το οικοδόμημα; Ή

12. Stout, “Competing Ontologies”, *ό.π.*, σ. 393.

13. James Buchanan, *The Economics and the Ethics of Constitutional Order*, University of Michigan Press, 1991, σ. 14.

τοποθετείτε έναν συγκεκριμένο αριθμό από κολόνες που μπορούν να στηρίξουν, ας πούμε, δέκα τόνους βάρους. Λίγα χρόνια μετά αποφασίζετε να κατασκευάσετε ακόμη έναν όροφο που ζυγίζει δεκαπέντε τόνους. Το σπίτι θα κατέρρευε. Βγάζει, λοιπόν, νόημα να επενδύσετε σε μια βαριά προσθήκη στο οικοδόμημα, όταν ήδη τα θεμέλια είναι προβληματικά;

Αυτό το σενάριο περιγράφει πολύ καλά το ζήτημα του μοντέρνου καπιταλισμού. Βασίζεται σε ελαττωματικές υποθέσεις σχετικά με τα ανθρώπινα όντα και, συνεπώς, δεν μπορεί πλέον να υποστηρίξει το οικοδόμημα της σύγχρονης παγκόσμιας αγοράς/κράτους. Οι θεσμικές του μορφές καθίστανται ολοένα και πιο αναποτελεσματικές, επιζήμιες και ανάξιες εμπιστοσύνης, όπως γίνεται φανερό μέσα από την αύξηση της αποξένωσης των ψηφοφόρων και του θυμού στις ΗΠΑ και σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Όταν η αφοσίωσή μας στην «ατομική ελευθερία» συγχέεται με τη νομική «προσωπικότητα» των παγκοσμιοποιημένων εταιρειών, καθώς και όταν οι επενδύσεις κεφαλαίου που προκαλούν την κλιματική αλλαγή θεωρούνται «ατομική ιδιοκτησία», δεν πρέπει να αποτελεί έκπληξη που το οικονομικό σύστημα προκαλεί εξαιρετικές αναστατώσεις και είναι, κυριολεκτικά, καταστροφικό για τον πλανήτη. Οι κριτικοί μπορεί να επιτεθούν στον «καπιταλισμό» και στο «κράτος», αλλά δεν θα επιδοθούν σε μία κριτική των οντοπολιτικών προϋποθέσεων που υποστηρίζουν τη δική τους εικόνα της πραγματικότητας. Αυτό συμβαίνει διότι οι περισσότεροι από εμάς έχουν ήδη εσωτερικεύσει αυτές τις νόρμες. Ο «κυρίαρχος τρόπος ζωής» του σύγχρονου καπιταλισμού και του φιλελεύθερου κράτους, γράφει ο διπλωματούχος μηχανικός του ΕΜΠ και διδάκτωρ Φιλοσοφίας, Ανδρέας Καρίτζης:

προωθεί την ιδέα πως η καλή ζωή αποτελεί κυρίως ατομικό επίτευγμα. Η κοινωνία και η φύση αποτελούν απλώς εμπόδια, ένα φόντο για το Εγώ μας, το ενδεχομενικό συγκείμενο μέσα στο οποίο οι μοναχικοί εαυτοί θα εξελιχθούν κυνηγώντας τους ατομικούς τους στόχους. Το άτομο δεν χρωστά τίποτε σε κανέναν, δεν νιώθει σεβασμό για τις προηγούμενες γενιές, ούτε κάποια αίσθηση υποχρέωσης για τις επόμενες – η αδιαφορία είναι η κατάλληλη στάση απέναντι στα παρόντα κοινωνικά προβλήματα και συνθήκες.¹⁴

Οι ορατές παθολογίες του καπιταλισμού –οικολογική καταστροφή, κοινωνική αστάθεια, ανισότητα, αποκλεισμός κ.ά.– δεν προκύπτουν μόνο από άψυχες εταιρείες και κυνικούς πολιτικούς. Αναδύονται και από ένα βαθύτερο, πιο θεμελιώδες πρόβλημα – μία εσφαλμένη αντίληψη της ίδιας της πραγματικότητας. Φαίνεται ότι είναι υπερβολικά δύσκολο να αντιμετωπίσουμε αυτό το

14. Andreas Karitzis, “The Decline of Liberal Politics”, στο Anna Grear και David Bollier (επιμ.), *The Great Awakening*, Punctum Press.

ζήτημα. Είναι δύσκολο να δει κανείς πραγματικά τα οντο-θεμέλια της κοινωνικοοικονομικής και πολιτικής μας τάξης, πόσο μάλλον να κάνει και κάτι ουσιώδες για να τα αλλάξει. Οι πολιτισμικές μας νόρμες είναι διακριτικές, ασυνείδητες και, συνήθως, δυσδιάκριτες.

Ωστόσο υπάρχει ένας δρόμος που μπορούμε να ακολουθήσουμε: μπορούμε να ξεκινήσουμε να καλλιεργούμε μία διαφορετική, βαθύτερη αίσθηση της πραγματικότητας, εξετάζοντας προσεκτικά τη γλώσσα και τις μεταφορές που χρησιμοποιούμε, καθώς και τις ιστορίες που λέμε. Η αυτογνωσία που προκύπτει, όταν συνδέεται με τις πραγματικές μας εμπειρίες και πρακτικές του Κοινωνείν, μπορεί να δείξει τον δρόμο σε μία νέα οντο-πολιτική τάξη, βασισμένη σε διαφορετικές προϋποθέσεις. Το πρώτο βήμα είναι να αναγνωρίσουμε τις κρυμμένες πεποιθήσεις που διαμορφώνουν τις αντιλήψεις και την πολιτική κουλτούρα μας. Πρέπει να μάθουμε να βλέπουμε πως όλα είναι αλληλοεξαρτώμενα και πως η ατομική μας ευημερία εξαρτάται από τη συλλογική ευημερία. Το πολίτευμά μας πρέπει να «εναρμονιστεί με τη σχεσιακή διάσταση της ζωής» όπως το θέτει ο Arturo Escobar.¹⁵

Οι οντοϊστορίες ως βαθιά κρυμμένες διαστάσεις της πολιτικής

Πολλές δημόσιες συζητήσεις που φαινομενικά μοιάζουν με διαφωνίες ως προς την πολιτική ή τη διαδικασία, είναι στην ουσία διαφωνίες σχετικά με τη φύση της πραγματικότητας και το πώς θα έπρεπε να είναι. Προϋποθέτουν συγκεκριμένους ανθρώπινους ιδεότυπους και υπαρξιακές πραγματικότητες που πλαισιώνουν τον κυρίαρχο λόγο. Ας πάρουμε, για παράδειγμα, την ιδέα του «αυτοδημιούργητου ανθρώπου» στις καπιταλιστικές κοινωνίες. Εκφράζει την πολιτισμική φαντασίωση πως τα άτομα μπορούν να γίνουν επιτυχημένα εντελώς μόνα τους, χωρίς καμία βοήθεια από τους άλλους. Η ιστορία μετά καθίσταται ένα πλαίσιο δημόσιας συζήτησης. Οι υποθέσεις μας πως η Γη είναι ένα ξεχωριστό, μη ζωντανό πράγμα που υπάρχει διακριτά από την ανθρωπότητα, οδηγεί σε μία αντίληψη του εδάφους και του νερού ως «πόρων» που μπορούν να γίνουν αντικείμενο ιδιοποίησης και εμπορευματοποίησης.

Οι ίδιες οι κατηγορίες της σκέψης που εγκαινιάστηκαν από τους φιλοσόφους της πρώιμης νεωτερικότητας εισήγαγαν συγκεκριμένους τρόπους σκέψης που οι σημερινές κοινωνίες πλέον θεωρούν αυτονόητους. Άνθρωποι όπως ο Francis Bacon, ο Thomas Hobbes, ο Rene Descartes και ο John Locke πρώτοι συνάρθρωσαν την ιδέα πως ο κόσμος είναι, ουσιαστικά, μία διαμά-

15. Arturo Escobar, *Designs for the Pluriverse: Radical Interdependence, Autonomy, and the Making of Worlds*, Duke University Press.

χη δυαδικότητων, όπως ατομικό και συλλογικό, ανθρωπότητα και φύση και ύλη και πνεύμα. Η δημόσια σφαίρα εμφανίζεται ως διακριτή σε σχέση με τη σφαίρα του ιδιωτικού. Το αντικειμενικό υπάρχει ως διαφορετικό από το υποκειμενικό. Αυτή η διχοτομική συνήθεια της σκέψης, ως τρόπος εγγραφής της πραγματικότητας, μας οδηγεί στην πίστη πως κάποιες διαστάσεις της ζωής είναι εντελώς ξεχωριστές και διακριτές από άλλες, και πράγματι εκ διαμέτρου αντίθετες μεταξύ τους. Οι σύγχρονες καπιταλιστικές κοινωνίες έχουν δομήσει ολόκληρες κουλτούρες γύρω απ' αυτές τις προϋποθέσεις. Αντικατοπτρίζουν αυτό που οι μελετητές ονομάζουν μια οντοϊστορία για την πραγματικότητα.

Οι οντοϊστορίες μπορούν να λάβουν άπειρες μορφές, οι οποίες εκφράζονται με πολλούς και διαφορετικούς τρόπους. Αλλά, τελικά, μπορούν να κατηγοριοποιηθούν με βάση κάποια χαρακτηριστικά. Υπάρχουν ιστορίες βασισμένες στην ιδέα ότι «το Ον απλώς είναι» (στατικές) και ιστορίες στις οποίες η ύπαρξη είναι ένα διαρκές γίνεσθαι (δυναμικές). Σε έναν στατικό κόσμο, το παρόν βιώνεται ως μία πραγματικότητα που υπάρχει ανέκαθεν και θα υπάρχει για πάντα, κατά παρόμοιο τρόπο όπως μέλη του συστήματος με τις κάστες στην Ινδία θεωρούν τον κόσμο τους «απλώς ως έχουν τα πράγματα». Μία τέτοιου είδους στατική οπτική της πραγματικότητας είναι πολύ πιθανόν να βρει πολιτική έκφραση στη θεοκρατία, τη μοναρχία ή παρομοίως στον αυταρχισμό. Αντιθέτως, σε έναν δυναμικό κόσμο το παρόν αποτελεί μία πραγματικότητα που συνεχώς εκδιπλώνεται και γίνεται κάτι νέο.

Υπάρχουν οντοϊστορίες που βασίζονται στην ιδέα μίας μοναδικής, ενιαίας πηγής της πραγματικότητας, η οποία μπορεί να βρει έκφραση σε πολιτικές μορφές, όπως ο σοσιαλισμός και ο κολεκτιβισμός. Από την άλλη πλευρά, ιστορίες που αναφέρονται σε πολλές πηγές της ύπαρξης είναι πιο πιθανόν να υποστηρίξουν μία πολιτική τάξη του νεοφιλελευθερισμού και του κοινωνικού αναρχισμού. Σε κάποιες οντοϊστορίες η αλήθεια και το νόημα προέρχονται από μία υπερβατική πηγή (Θεός, βασιλιάς, πάπας) και σε άλλες από έναν εμμενή χώρο της βιωμένης πραγματικότητας (το θεϊκό στο εσωτερικό του κάθε ανθρώπου ή όλων των όντων).¹⁶

Σε κάθε περίπτωση, οι οντοϊστορίες πάντοτε αντικατοπτρίζουν μία οπτική για τον κόσμο και εγκαθιδρύουν τις δυνατότητες χρήσης του συστήματος – τα δομημένα πεδία των δυνατοτήτων του. Τα αφηγήματα επενδύουν με την αχλή του σεβασμού κάποια συγκεκριμένα αρχέτυπα της ύπαρξης και του ανθρώπινου μόχθου. Οι ανθρώπινες ενέργειες διοχετεύονται σε πολιτισμικώς αποδεκτά μονοπάτια. Ο ευρέως διαδεδομένος κόσμος της διαφήμισης και του μάρκετινγκ, για παράδειγμα, δεν σχετίζεται μονάχα με την πώληση προϊό-

16. Stout, “Competing Ontologies”, *ό.π.*

ντων· αφορά κυρίως την ενίσχυση του ιδεώδους της ανθρώπινης απόλαυσης μέσα από την ατομική κατανάλωση. Αφηγείται μία οντοϊστορία σχετικά με το πώς είναι ο κόσμος και πώς πρέπει να είναι. Η ταυτότητά μας στον κόσμο ορίζεται από το τι αγοράζουμε ή θα πρέπει να αγοράζουμε. Σήμερα, μεγάλες εταιρείες ολοένα και περισσότερο κατασκευάζουν περίτεχνες οντοϊστορίες για να ορίσουν την πραγματικότητα και με αυτό τον τρόπο να προωθήσουν τα πολιτικά και οικονομικά τους συμφέροντα. Με βάση τεράστιες ποσότητες δεδομένων των χρηστών, το Twitter έχει δημιουργήσει ένα σύστημα κατηγοριοποίησης της ανθρωπότητας –άνθρωποι που αγοράζουν υλικά για μαγειρική, άνθρωποι που ζουν σε ακτίνα πέντε χιλιομέτρων από το Walmart, κ.ά.– προκειμένου να πουλήσει αυτά τα δεδομένα σε διαφημιστές.¹⁷ Η ασφαλιστική βιομηχανία έχει αναπτύξει περίπλοκες κατηγοριοποιήσεις ανθρώπινων ασθενειών και τραυματισμών για να καθορίσει πόσες ιατρικές δαπάνες θα αποζημιωθούν. Πολλά δικαστήρια βασίζονται στις αναλύσεις δεδομένων σχετικά με τους εγκληματίες (φυλή, ηλικία, γειτονιά, εισόδημα) για να προβλέψουν τις πιθανότητες να διαπράξει και άλλο έγκλημα και έτσι να διαμορφώσουν «κατάλληλες» ποινές φυλάκισης.¹⁸ Τέτοιου είδους κατηγορίες σκέψης αντικατοπτρίζουν μία εικόνα για την ανθρώπινη ύπαρξη, την κοινωνική συμπεριφορά και την αιτιότητα.

Οι αμερικανικές υπηρεσίες εθνικής ασφάλειας έχουν σχεδιάσει μία οντοϊστορία για να προωθήσουν τα πολιτικά τους συμφέροντα, όπως περιγράφει με ανατριχιαστικό τρόπο ο Brian Massumi στο βιβλίο του *Ontopower*.¹⁹ Αντί να προσπαθούν να αποτρέψουν και να εμποδίσουν τρομοκρατικές επιθέσεις με βάση γνωστά, αποδεδειγμένα γεγονότα –η ιστορική σταθερά για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις–, η κυβέρνηση των ΗΠΑ πλέον ανακοινώνει τη δική της εκδοχή για τον χρόνο και την αιτιότητα. Η διαβεβαιωμένη πιθανότητα μιας τρομοκρατικής απειλής, όπως μονόπλευρα καθορίζεται από τους ειδικούς της ασφάλειας, χρησιμοποιείται για να δικαιολογήσει τη θανατηφόρα κρατική επιθετικότητα εναντίον «τρομοκρατών» πριν συμβεί οτιδήποτε. Υποθετικές απειλές ορίζονται ως προκλήσεις. Μελλοντικές πιθανότητες θεωρούνται ως πραγματοποιήσιμα γεγονότα εδώ-και-τώρα. Είναι ένας κρυφός τρόπος να ανανοηματοδοτηθεί ο χρόνος και η αιτιότητα. Δημιουργώντας ένα «απειλογε-

17. Sam Lavigne, “Taxonomy of Humans According to Twitter”, *The New Inquiry*, 7 Ιουλίου 2017 (thenewinquiry.com/taxonomy-of-humans-according-to-twitter).

18. Cathy O’Neil, *Weapons of Math Destruction: How Big Data Increases Inequality and Threatens Democracy*, Crown.

19. Brian Massumi, *Ontopower: War, Powers and the State of Perception*, Duke University Press.

νικό» (threat-o-genic) αφήγημα, γράφει ο Massumi, ο αμερικανικός στρατός επαναπροσδιορίζει την πραγματικότητα, στην προσπάθειά του να νομιμοποιήσει την κρατική βία και τη μαζική επιτήρηση που ακολουθεί.

Αυτές οι ιστορίες μάς βοηθούν να αναγνωρίσουμε τον ρόλο που διαδραματίζουν οι οντολογίες ως υπόγεια δύναμη στον πολιτικό αγώνα. Αφού αποδεχθούμε την ιδέα του εαυτού ως αδιαίρετης, περιορισμένης μονάδας αυτόνομης δράσης, όλα τα υπόλοιπα έπονται με φυσικό τρόπο: ο τρόπος που προσεγγίζουμε τον κόσμο, τα διανοητικά πλαίσια που χρησιμοποιούν οι επιστήμονες για να αναλύσουν τα φαινόμενα («μεθοδολογικός ατομικισμός»), ο τρόπος που δρούμε στον κόσμο και αντιλαμβάνομαστε την ηγεσία, ο τρόπος με τον οποίο δομούμε θεσμούς και πολιτικές. Μπορεί να υποστηρίξει κανείς πως το πιο σημαντικό πεδίο πολιτικής διαμάχης σήμερα δεν αποτελούν τα νομοθετικά σώματα ή τα δικαστήρια, αλλά αυτό το επίπεδο του «ορισμού-της-πραγματικότητας». Άλλωστε, ποιος θα μπορούσε να είναι καλύτερος τρόπος για να προωθήσει κανείς τους μακρο-πολιτικούς του στόχους από το να διαδώσει εκδοχή της «πραγματικότητας» που τον εξυπηρετεί; Προληπτικά περιθωριοποιεί τις εναλλακτικές οπτικές για το μέλλον, ενώ ταυτόχρονα θωρακίζει την ισχύουσα πολιτική και οικονομική τάξη.

Αν υπάρχει, ωστόσο, ένα σημείο τριβής, καμία οντολογία, άσχετα με το πόσο ευρέως αποδεκτή είναι, δεν είναι εγγυημένα λειτουργική ούτε εγγυημένα εμπνέει σεβασμό. Μία οντολογία μπορεί να μην πείθει και να μην πραγματώσει τους ισχυρισμούς της. Η θεωρία του Hitchcock πως οι απολιθωμένες πατημασιές ήταν αποδεικτικά στοιχεία για την ύπαρξη αρχαίων πτηνών δεν μπορούσε να εξηγήσει με λογικό τρόπο την ανακάλυψη των απολιθωμάτων των δεινοσαύρων. Το νέο αφήγημα του Δαρβίνου σχετικά με την εξέλιξη μπορούσε. Κατά παρόμοιο τρόπο, σήμερα οι οντολογικές βάσεις που υποστηρίζουν τον καπιταλισμό δείχνουν πιο ξεπερασμένες από ποτέ. Η ιδέα ότι τα άτομα γεννιούνται ελεύθερα και κυρίαρχα –ο ακρογωνιαίος λίθος του φιλελεύθερου κράτους και των «ελεύθερων αγορών»– ανέκαθεν ήταν κάτι σαν παραμύθι. Αλλά σήμερα η αξιοπιστία αυτής της ιστορίας αρχίζει να ξεθωριάζει, καθώς οι άνθρωποι συνειδητοποιούν πως κατοικούν σ' έναν εξαιρετικά διασυνδεδεμένο κόσμο. Η κατάρρευση, σε αργή κίνηση, πολλών οικοσυστημάτων απαξιώνει την ιδέα πως η ανθρωπότητα στέκεται διακριτά από τη «φύση» και πως εμείς είμαστε εντελώς αυτόνομα άτομα.

Καθώς αναρίθμητες οργισμένες πολιτικές αντιπαραθέσεις ανά τον κόσμο φαίνεται να λαμβάνουν χώρα για τις κρατικές πολιτικές ή τους νόμους, πολλές από αυτές είναι στην ουσία οντοσυγκρούσεις (Ontoclashes). Αντανακλούν σημαντικές διαφωνίες σχετικά με τη φύση της πραγματικότητας. Οι συγκρούσεις μεταξύ των αυτόχθονων λαών και της κρατικής δύναμης είναι συνήθως

το πιο κοινό παράδειγμα. Τυπικά, το έθνος-κράτος θεωρεί τη φύση ως πόρο της αγοράς προς εκμετάλλευση – μία ιδέα που πολλοί αυτόχθονες κρίνουν ως παραβίαση της κοσμοαντίληψής τους. Στη Νέα Ζηλανδία, για παράδειγμα, οι Μαορί έχουν πολεμήσει την έγκριση της κυβέρνησης για γεώτρηση πετρελαίου σε προγονικά νερά, κατά παράβαση της συνθήκης του Waitangi, που υπέγραψε το 1840 η Βασίλισσα Βικτώρια. Στις μελέτες της ως προς αυτήν τη διαμάχη, η ανθρωπολόγος Anne Salmond σημείωσε πως το κράτος και οι Μαορί έχουν «θεμελιωδώς διαφορετικές οντολογικές αντιλήψεις σχετικά με τις σχέσεις του ανθρώπου με τον ωκεανό».²⁰ Το κράτος προσεγγίζει τον ωκεανό ως μη ζωντανό πόρο. Ως τέτοιος μπορεί να διαιρεθεί σε μετρήσιμες, οριοθετημένες μονάδες και να αποτελέσει αντικείμενο εκμετάλλευσης με μια αφηρημένη λογική της αγοράς. Η εξαγωγή πετρελαίου είναι εντελώς λογική για το κράτος της Νέας Ζηλανδίας, του οποίου το νομικό σύστημα είναι κατασκευασμένο για να ευνοεί τέτοιου είδους δραστηριότητα. Αντιθέτως, οι Μαορί βλέπουν τον ωκεανό ως ένα έμβιο ον που έχει έντονους, διαχρονικούς ανά τις γενεές, δεσμούς με τον λαό των Maori. Ο ωκεανός διακατέχεται από το *μάννα*, την προγονική δύναμη, που πρέπει να τιμάται με πνευματικές τελετουργίες και εθιμικές πρακτικές. (Αν αυτό σας ακούγεται παράλογο, αναλογιστείτε το εξής: μία κοσμοαντίληψη όπως αυτή έχει πετύχει σε μεγάλο βαθμό την προστασία και του ωκεανού και των ανθρώπινων κοινωνιών.)

Οι οντοσυγκρούσεις μεταξύ του έθνους-κράτους και των κοινωνιών προφανώς δεν είναι περιορισμένες στους προνεωτερικούς πολιτισμούς. Η γεωγράφος Andrea Nightingale έχει μελετήσει τους Σκώτους ψαράδες οι οποίοι αντιτάσσονται στις «ορθολογικές» πολιτικές ψαρέματος και στις πρακτικές που προσπαθούν να επιβάλουν οι ρυθμιστικοί φορείς.²¹ Κατά τη διαμόρφωση των πολιτικών αλίευσης, για παράδειγμα, το κράτος προϋποθέτει ότι οι ψαράδες αποτελούν ανταγωνιστικές ατομικότητες που προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν την προσωπική ψαριά τους. Αλλά το κράτος αποτυγχάνει να δει τις πολλές μη ορθολογικές υποκειμενικότητες που ορίζουν τις ζωές των Σκώτων ψαράδων. Το να δουλεύει κανείς σε μικρά αλιευτικά σκάφη στον ωκεανό αποτελεί επικίνδυνη, δύσκολη εργασία, και έτσι οι ψαράδες έχουν μάθει τη σημαντικότητα

20. Anne Salmond, “The Fountain of Fish: Ontological Collisions at Sea”, στο Bollier και Helfrich, *Patterns of Commoning*, Off the Commons Books, 2015, σ. 309-329 (patternsofcommoning.org/the-fountain-of-fish-ontological-collisions-at-sea).

21. Andrea J. Nightingale, “Commons and Alternative Rationalities: Subjectivity, Emotion and the (Non)rational Commons”, στο Bollier και Helfrich, *Patterns of Commoning*, ό.π., σ. 297-308 (patternsofcommoning.org/uncategorized/commons-and-alternative-rationalities-subjectivity-emotion-and-the-nonrational-commons).

της συνεργασίας και της αλληλεξάρτησης. Οι ζωές των ψαράδων είναι βαθιά συμπλεγμένες με τις «δεσμεύσεις της κοινότητας, την ανάγκη να διατηρηθούν οι οικογενειακές σχέσεις [με συγχωριανούς] και μία αισθαντική προσκόλληση στη θάλασσα», γράφει η Nightingale. Οι κρατικές πολιτικές βασίζονται σε μία πολύ διαφορετική πραγματικότητα της ζωής και «ορθολογικότητα» από εκείνη που βιώνουν οι ψαράδες.

Πάρα την ύπαρξη τέτοιων οντοσυγκρούσεων, ο σύγχρονος καπιταλισμός και τα φιλελεύθερα κράτη-έθνη παραμένουν εμμονικά αγκυρωμένα στην εικόνα τους για την πραγματικότητα. Αυτή διαμορφώνει ένα είδος «κοίτης ποταμού»²² του πολιτικού σχεδιασμού μέσα από την οποία περνούν τα πάντα. Αλλά, ολοένα και περισσότερο, οι οντοϊστορίες του κράτους φαίνονται ως λείψανα από μια διαφορετική περίοδο της ανθρώπινης ιστορίας – κουρελιασμένα, ελαττωματικά ρούχα που δεν είναι ούτε λειτουργικά ούτε ελκυστικά. Έχει έρθει η ώρα να αναλογιστούμε πώς μπορεί κανείς να φανταστεί και να σχεδιάσει διαφορετικά ρούχα;

Το Φωλιασμένο Εγώ και η λογική Ubundu: Η σχεσιακή οντολογία των Κοινών

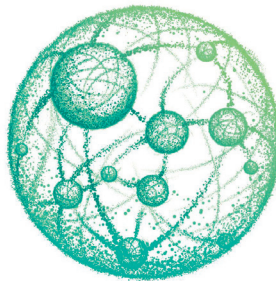
Ο κόσμος του Κοινωνείν αντιπροσωπεύει σημαντική πρόκληση στον καπιταλισμό διότι βασίζεται σε μία πολύ διαφορετική οντολογία. Αυτό δεν εκτιμάται ευρέως διότι πολλοί άνθρωποι συνεχίζουν να βλέπουν τα Κοινά μέσα από απαρχαιωμένες οντολογικές προοπτικές – όπως, για παράδειγμα, μέσα από τα κανονιστικά πρίσματα του νεωτερικού, δυτικού πολιτισμού. Έχουν εσωτερικεύσει τη γλώσσα του διαχωρισμού και τον μεθοδολογικό ατομικισμό. Θεωρούν πως τα αντικείμενα έχουν σταθερά, ουσιώδη χαρακτηριστικά και υπάρχουν αποσυνδεδεμένα από την προέλευση και το συγκείμενό τους. Το Κοινωνείν έχει έναν διαφορετικό προσανατολισμό στον κόσμο, επειδή οι πράξεις του βασίζονται σε μία βαθιά σχεσιακότητα των πάντων. Είναι ένας κόσμος πυκνών διαπροσωπικών συνδέσεων και αλληλεξαρτήσεων. Οι πράξεις δεν αποτελούν απλώς ζητήματα άμεσου αιτίου-αποτελέσματος μεταξύ των πιο κοντινών, φανερών δρώντων. Αντιθέτως, προκύπτουν από ένα παλλόμενο δίκτυο κουλτούρας και αμέτρητων σχέσεων, μέσω των οποίων αναδύονται καινούργια πράγματα.

Όσοι από εμάς έχουμε ανατραφεί στις ευρωπαϊκές-αμερικανικές κουλτούρες, δεν είναι και πολύ εύκολο να αναγνωρίσουμε την οντολογία που υποτείνει τα Κοινά. Η γλώσσα μας περιλαμβάνει κάθε είδους κρυμμένες προκαταλήψεις

22. Κατά τον Ludwig Wittgenstein.

που μας οδηγούν σε διαφορετικές κατευθύνσεις και αποτυγχάνουν να προσδιορίσουν τα δίκτυα της σχεσιακότητας. Γι' αυτό τον λόγο, προκειμένου να αναγνωρίσουμε πραγματικά τα Κοινά, είναι αναγκαίο να αποβάλουμε τις παλαιές ακατάλληλες αντιλήψεις και να επινοήσουμε καινούργιες. Τα ίδια τα αγγλικά ως κυρίαρχη παγκόσμια γλώσσα φιλτράρουν πολλές ιδέες σχετικά με το Κοινωνείν, που συχνά εκφράζονται με καλύτερο τρόπο σε άλλες γλώσσες και σε διαφορετικές πολιτισμικές εμπειρίες.²³

Αντιμετωπίζουμε αυτό το ζήτημα ενδελεχέστερα στο επόμενο κεφάλαιο, αλλά για την ώρα επιθυμούμε να δείξουμε τον τρόπο με τον οποίο βασικές προϋποθέσεις για την πραγματικότητα ασκούν τόσο ισχυρή επιρροή. Στην προσπάθειά μας να επικοινωνήσουμε τις πραγματικότητες του Κοινωνείν, ερχόμαστε συνεχώς αντιμέτωποι με τη δυαδικότητα των εννοιών *Εγώ* και *Εμείς* στην αγγλική γλώσσα. Οι ίδιες οι λέξεις αξιώνουν μία αντίθεση που το Κοινωνείν υπερβαίνει. Αλλά το να βλέπει κανείς τον κόσμο μέσα από τη δυαδική επιλογή του *εγώ* ή του *εμείς* είναι εμπόδιο σε μία πραγματική κατανόηση του Κοινωνείν. Η ίδια η γλώσσα αποτελεί πρόβλημα στην επικοινωνία μίας διαφορετικής οντοϊστορίας. Καθώς συλλογίζομαστε αυτό το ζήτημα, μία μέρα μάς εμφανίστηκε μία λύση: ο όρος *Φωλιασμένο Εγώ*. Είναι μία έκφραση που μας βοηθά να περιγράψουμε τις πρακτικές και την ταυτότητα ενός κοινωνού. Υπερβαίνει τις βαθιά ριζωμένες προϋποθέσεις σχετικά με την αντίθεση μεταξύ ατομικής ταυτότητας και της δυνατότητας δράσης από τη μία και των συλλογικών στόχων από την άλλη. Το *Φωλιασμένο Εγώ* αποτελεί μία προσπάθεια να φανερωθούν οι κρυμμένες, αλληλεξαρτώμενες κοινωνικές σχέσεις που ενσωματώνουν το «εγώ» και το «εμείς». Ακόμη κι αν η δυτική νοοτροπία μας δεν αντιλαμβάνεται με ευκολία την ιδέα πως η πραγματικότητα υπάρχει παντού.

Σχήμα 1: Η ιδέα του Φωλιασμένου Εγώ.

23. Βλ. Vijaya Nagarajan, "On the Multiple Languages of the Commons: A Theoretical View", *Worldviews* 21, 2017, σ. 41-60.

Παρά το κενό στη γλώσσα μας, η ανθρωπολογία επιβεβαιώνει πως εμείς οι άνθρωποι αναπόφευκτα αποτελούμε Φωλιασμένα Εγώ. Σε πολλούς μη δυτικούς πολιτισμούς, σύμφωνα με την Βρετανίδα κοινωνική ανθρωπολόγο καθηγήτρια Marilyn Strathern, «[...] το μοναδικό πρόσωπο μπορεί να το φανταστεί κανείς ως έναν κοινωνικό μικρόκοσμο [...] Πράγματι, τα πρόσωπα είναι κατασκευασμένα ως οι πολλαπλοί και σύνθετοι τόποι των σχέσεων που τα παράγουν».²⁴ Για τη Strathern ένα άτομο δεν πετυχαίνει την αυτονομία του με το να αντιτάσσει τα προσωπικά του συμφέροντα στα κοινωνικά συμφέροντα, αλλά, αντιθέτως, με το να «προβάλλει την προσωπική του αυτο-εμπεριχόμενη κοινωνικότητα».²⁵ Οι ταυτότητες των ανθρώπων είναι «πολλαπλώς συγκροτημένες» μέσα από «αλυσώσεις σχέσεων».²⁶ Ή, όπως το θέτει ο Walt Whitman, «είμαι μεγάλος, εμπεριέχω πλήθη». Ο Johann Wolfgang Goethe θεωρούσε τη ζωή του ως σύνθεση μυριάδων σχέσεων:

Οτιδήποτε έχω δει, ακούσει ή παρατηρήσει το έχω περισυλλέξει και αξιοποιήσει. Τα έργα μου ανατράφηκαν από αμέτρητα διαφορετικά άτομα, από αθώους και από σοφούς, από ανθρώπους με ευφυΐα ή και με βλακεία. Η παιδική ηλικία, η ωριμότητα και τα γηρατειά, όλα μου έφεραν τη σκέψη τους... τις προοπτικές τους για τη ζωή. Συχνά θέρισα ό,τι οι άλλοι έσπειραν. Το έργο μου είναι έργο ενός συλλογικού όντος που φέρει το όνομα Goethe.²⁷

Ένα από τα πιο ανεπεξέργαστα κλισέ της εποχής μας –που έρχεται σε αντίθεση με τον Goethe– είναι πως ένα άτομο μπορεί να γίνει πλούσιο μέσα από τις προσωπικές προσπάθειές του/της και να γίνει «αυτο-δημιουργητος». Η αντίληψη πως μπορεί κανείς πραγματικά να υπάρχει ή να αναπτυχθεί χωρίς φίλους, οικογένεια, συνεργάτες ή κοινωνία είναι άτοπο – ένας «εύπιστος, ολέθριος και ανεξέλεγκτος μύθος», όπως το έθεσε ένας παρατηρητής.²⁸ Οι αναπτυξιακοί ψυχολόγοι θα σου πουν πως ένα άτομο μπορεί να έρθει στην ύπαρξη μόνο μέσα από τη διάδραση με τους άλλους. «Χρειάζεται ένα χωριό

24. Marilyn Strathern, *The Gender of the Gift*, University of California Press, 1988, σ. 13.

25. Strathern, *ό.π.*, σ. 340.

26. Strathern, *ό.π.*, σ. 165.

27. Martha Woodmansee και Peter Jaszi, “The Law of Texts: Copyright and the Academia”, *College English*, τχ. 57, αρ. 7, Νοέμβριος 1995, σ. 769, παρατίθεται στο Lewis Hyde, *Common as Air*, Farrar, Straus & Giroux, 2010, σ. 177-178.

28. John Swansburg, “The Self-Made Man: The Story of America’s most pliable, pernicious, irrepressible myth”, *Slate* (slate.com/articles/news_and_politics/history/2014/09/the_self_made_man_history_of_a_myth_from_ben_franklin_to_andrew_carnegie.html).

για να μεγαλώσει ένα παιδί» λέει ένα ρητό. Και αντίστροφα, το συλλογικό μπορεί να έρθει στην ύπαρξη μόνο μέσα από τις συνεισφορές και την εθελοντική συνεργασία των ατόμων. Ο ανθρωπολόγος Thomas Widlok προτείνει πως ίσως θα έπρεπε να αναφερόμαστε σε όλους μας ως όντα που έχουν «περιπλεγμένες ταυτότητες», «συνδεδεμένες ζωές» και έναν «διευρυμένο εαυτό».²⁹ Με άλλα λόγια, τα άτομα και οι συλλογικότητες δεν είναι ασύμβατα αντίθετα, όπως το λάδι και το νερό. Είναι συνδεδεμένα και αλληλεξαρτώμενα. Όπως ακριβώς οι όροι «εγώ» και «εμείς» έχουν νόημα μόνον ο ένας σε σχέση με τον άλλον, οι όροι άτομο και συλλογικότητα είναι σχεσιακοί – μπορούν να έχουν νόημα μόνο ο ένας μέσα από τον άλλο. Η χρήση του όρου Φωλιασμένο Εγώ μάς βοηθά να υπερβούμε την ιδέα –που κυριαρχεί στους περισσότερο αξιολογιστικούς πνευματικούς τομείς των οικονομικών, της εξελικτικής επιστήμης, της βιολογίας και άλλων πολλών κοινωνικών επιστημών– πως το άτομο αποτελεί αυταπόδεικτη κατηγορία της σκέψης.³⁰

Ένας άλλος όρος που επινοήσαμε για να εκφράσουμε τη σχεσιακότητα του Κοινωνιού είναι η λογική *Ubuntu*. Σε διάφορες γλώσσες Bantu στη νότια Αφρική, η σχέση μεταξύ του «εγώ» και «του άλλου» εκφράζεται με τη λέξη *Ubuntu*.³¹ Χρησιμοποιούμε τη λογική *Ubuntu* για να αναφερθούμε σε έναν τρόπο σκέψης που προσπαθεί να ευθυγραμμίσει την ατομική και τη συλλογική ευημερία. Ο Κενυάτης χριστιανός θρησκευόμενος φιλόσοφος και συγγραφέας John Mbeti μετέφρασε τη λέξη *Ubuntu* ως εξής: «Εγώ είμαι επειδή εμείς είμαστε και, εφόσον είμαστε, γι' αυτό είμαι».³² Το άτομο είναι μέρος ενός «εμείς» – και, για την ακρίβεια, πολλών «εμείς». Αυτά τα δύο είναι συνυφασμένα.³³

29. Thomas Widlok, *Anthropology and the Economic of Sharing*, Routledge, 2016.

30. Η Val Plumwood γράφει: “To the extent that we hyper-separate ourselves from nature and reduce it conceptually in order to justify domination, we not only lose the ability to empathize and to see the non-human sphere in ethical terms, but also get a false sense of our own character and location that includes an illusory sense of autonomy”. *Environmental Culture: The Ecological Crisis of Reason*, Routledge, 2002, σ. 9.

31. Βλ. επίσης, Mike Telschow, *Townships and the Spirit of Ubuntu*, Clifton Publications.

32. John Mbeti, *African Religions and Philosophies*, Doubleday, 1970, σ. 141.

33. Ο Pagan Kennedy γράφει: “According to fomas Frieden, the former director of the U.S. Centers for Disease Control and Prevention, ‘since 1900, the average life span in the United States has increased by more than 30 years; 25 years of this gain have been attributed to public health advances.’ That’s why we should all fight for other people’s health. Your decisions can affect when I die, and vice versa”. *New York Times*, 11 Μαρτίου 2018 (nytimes.com/2018/03/09/opinion/sunday/longevity-

Στις δυτικές γλώσσες δεν έχουμε κάποιο συνώνυμο για το Ubuntu, αλλά έχουμε κάποιες κοινωνικές πρακτικές που αντανακλούν το πνεύμα του. Σίγουρα υπάρχουν εντάσεις μεταξύ του ατομικού και του συλλογικού, αλλά αν οι άνθρωποι μοχθούν για να αναπτύξουν βαθιές, ειλικρινείς σχέσεις και διαρκείς διαλόγους, αυτού του είδους οι εντάσεις μειώνονται και η φαινομενική δυαδικότητα αναιρείται. Και έχουμε πολλούς λόγους να κάνουμε κάτι τέτοιο: αν αναστοχαστούμε την κοινωνική πραγματικότητα, μπορούμε να δούμε πως το Ubuntu είναι πηγή ταυτότητας και κοινωνικό δίκτυ ασφαλείας. Το άτομο αντλεί νόημα και ταυτότητα μέσα από το κοινωνικό συγκείμενο των κοινοτήτων και της κοινωνίας – και η κοινωνία συγκροτεί τον εαυτό της μέσα από την ανάπτυξη του ατόμου.

Αυτές οι ιδέες έχουν αναπτυχθεί σε διαφορετικά συγκείμενα από φεμινίστριες πολιτικούς θεωρητικούς, από οικοφιλοσόφους, από αυτόχθονες λαούς, από παραδοσιακές κουλτούρες, από θεολόγους και από θρησκευτικές φιγούρες. Ο Rabindranath Tagore, ο Ινδός ποιητής και φιλόσοφος, έγραψε: «Η σχέση είναι η θεμελιώδης αλήθεια σ' αυτό τον κόσμο των φαινομενικότητων».³⁴ Το κεντρικό σημείο της υπαρξιακής φιλοσοφίας του Martin Buber, το *Εγώ και Εσύ*, σημαίνει πως η ζωή είναι σχεσιακή. Βρίσκουμε νόημα στις άμεσες επαφές με τις άλλες ζωές παρουσίες, είτε αυτές είναι οι άλλοι άνθρωποι είτε η φύση ή ο Θεός – και ερχόμαστε σε επαφή με τον διαχωρισμό όταν αντιμετωπίζουμε τους άλλους ως αντικείμενα, που εκφράζεται ως στάση *Εγώ-Αυτό (I-It)*.³⁵ Άλλοι οραματιστές εξέφρασαν παρόμοιες ιδέες με τον δικό τους τρόπο. Ο Martin Luther King, Jr. υποστήριξε πως «είμαστε πιασμένοι σε ένα αναπόδραστο δίκτυο αμοιβαιότητας, δεμένοι σε ένα και μοναδικό ένδυμα πεπρωμένου».³⁶ Η Rachel Carson, στο πρώτο μεγάλο της δοκίμιο, “Undersea”, το 1937, και αργότερα στο *Silent Spring*, περιέγραψε τη ζωή ως θεμελιωδώς συνυφασμένο δίκτυο.³⁷ Σε επόμενα κεφάλαια θα παρουσιάσουμε και άλλους όρους που κατονομάζουν με μεγαλύτερη ακρίβεια τα σχεσιακά φαινόμενα του Κοινωνείν. Για την ώρα, θα αρκестούμε να σημειώσουμε πως οι φιλόσοφοι θα αποκαλούσαν την προοπτική μας *σχεσιακή οντολογία*. Σε μία σχεσιακή οντολογία, η ιδέα είναι πως οι σχέσεις μεταξύ των οντοτήτων είναι περισσότερο θεμελιώδεις από τις ίδιες τις

pritikin-atkins.html?rref=collection%2Fsectioncollection%2Fsunday).

34. Rabindranath Tagore, *The Religion of Man*, Martino Fine Books, 2013.

35. Martin Buber, *I and Thou*, Touchstone.

36. Martin Luther King, “Letter from a Birmingham Jail”, 16 Απριλίου 1963 (web.cn.edu/kwheeler/document/Letter_Birmingham_Jail.pdf).

37. Rachel Louise Carson, “Undersea”, *The Atlantic*, Σεπτέμβριος 1937, σ. 55-67 (https://www.researchgate.net/publication/309354897_Undersea_-_Rachel_Carson).

οντότητες. Αφήστε αυτή την ιδέα να σας διαποτίσει. Σημαίνει πως οι ζωντανοί οργανισμοί αναπτύσσονται και ευδοκιμούν μέσω των αλληλεπιδράσεων μεταξύ τους. Αυτή είναι η βάση για την ταυτότητά τους καθώς και για τη βιολογική τους επιβίωση. Αυτή είναι η βάση για την ίδια τους τη ζωή. Ως ένας ζωντανός κοινωνικός οργανισμός, μια μορφή των Κοινών ενσαρκώνει μία σχεσιακή οντολογία που εκφράζεται μέσα από επαναλαμβανόμενα μοτίβα συμπεριφοράς, όπως η τελετουργία της συνύπαρξης και η εμπιστοσύνη στην εναποθετημένη γνώση. Οι κοινωνικοί προσπαθούν να διατηρούν τις σχέσεις κατά την αντιμετώπιση των συγκρούσεων και να αναστοχάζονται την ομότιμη διακυβέρνησή τους.

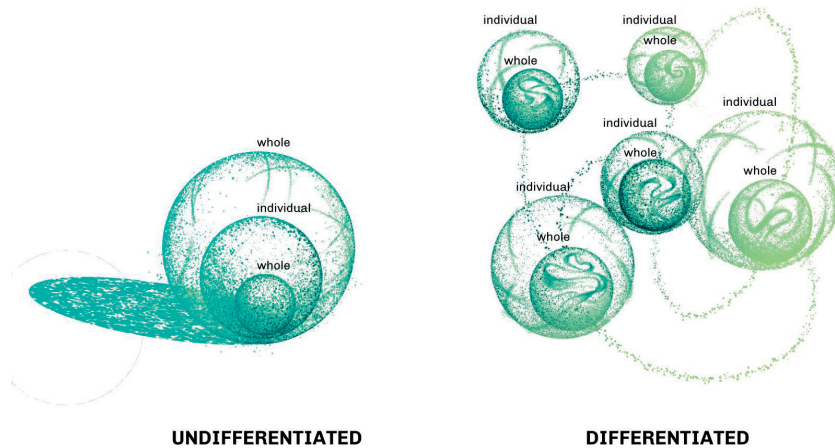
Ενώ οι μελετητές έχουν διατυπώσει πολλά και διαφορετικά είδη σχεσιακών οντολογιών, διαφωνούν σχετικά με το ποιες συγκεκριμένες «σχέσεις» μεταξύ οντοτήτων έχουν πραγματικό νόημα και τι είδους νόημα είναι αυτό. Γενικά, οι σχέσεις φαίνεται να μεταφέρουν νόημα ή να εκφράζουν αξίες – για παράδειγμα, η σχέση μεταξύ ανθρώπων και ένα κοινόχρηστο σύμβολο, όπως η σημαία, συχνά συσχετίζεται με τη συλλογική ταυτότητα και τιμή. Αλλά υπάρχουν τόσα πολλά είδη σχέσεων που μπορούμε να αντιληφθούμε, που είναι αδύνατον να προτείνουμε μία ενοποιημένη φιλοσοφική αποτίμηση των σχεσιακών οντολογιών. Οι άνθρωποι μπορεί να έχουν σχέσεις με τη γη που καλλιεργούν, υλικές ή πνευματικές σχέσεις, βιολογικές σχέσεις με γονείς και την ευρύτερη οικογένεια, περιστασιακές σχέσεις με φίλους και συνεργάτες, καθώς και προσωρινές σχέσεις με ανθρώπους στο διαδίκτυο, μεταξύ άλλων.

Ενώ κανείς θα μπορούσε να εξερευνήσει πολλούς τύπους σχεσιακών οντολογιών, εμείς επιθυμούμε να εστιάσουμε σε δύο γενικούς τύπους και να υπογραμμίσουμε πώς διαφέρουν. Κάθε ένας αφηγείται ασύμβατες ιστορίες σχετικά με τη φύση του όντος και καθεμιά έχει διαφορετικές πολιτικές επιπτώσεις. Ο ένας τύπος ονομάζεται *αδιαφοροποίητη σχεσιακή οντολογία*. Σε αυτήν, οι πηγές του όντος βρίσκονται μέσα σε όλα τα ζωντανά όντα ως υπερβατική δύναμη. Μπορεί να τη φανταστεί κανείς σαν μία ματρίόσκα ή, αλλιώς, μία ρώσικη κούκλα, στην οποία η μεγαλύτερη κούκλα περιλαμβάνει και απορροφά όλες τις μικρότερες εντός της. Όταν «το όλον» ενσωματώνει οτιδήποτε είναι «στο εσωτερικό του», τα μέρη μπορούν να ονομαστούν «αδιαφοροποίητα» στο μέτρο που όλα τα μέρη καθορίζονται από το όλον. Κανένα στοιχείο που περιλαμβάνεται στο όλον δεν έχει αναγκαία τη δική του ατομική αυτενέργεια (agency) ή τον δικό του διαφοροποιημένο χαρακτήρα. Όλα τα στοιχεία είναι περισσότερο ή λιγότερο ίσα και θεωρούνται ίσα. Πολιτικά, μία τέτοια είδους οντολογία υποδηλώνει έναν επιβεβλημένο κολεκτιβισμό ή μια πολιτισμική μονοκαλλιέργεια (monoculture) διότι κάθε άτομο και πράγμα θεωρείται ως αδιαφοροποίητο μέρος του όλου.

Αντιθέτως, οι πραγματικότητες του Κοινωνείν και μιας κοινωνίας βασισμένης-στα-Κοινά μπορούν να εκφραστούν μονάχα μέσω μίας διαφορετικής οντο-

λογίας, μιας οντολογίας που αναγνωρίζει την εγγενή ποικιλομορφία και διαφοροποίηση των ζωντανών συστημάτων στο εσωτερικό του όλου. Αυτή η οντολογία πρέπει να αφήνει χώρο στο κάθε άτομο να εκδιπλώσει τον μοναδικό του εαυτό. Οι άνθρωποι γεννιούνται με διαφορετικά ταλέντα και επιθυμίες μέσα σε διαφορετικές περιστάσεις και ανατροφές, και κάθε ένας αντιμετωπίζει μοναδικές καταστάσεις. Μία ρεαλιστική οντολογία δεν θα πρέπει να προσπαθεί να εξομοιώσει τις πραγματικές ατομικές διαφορές και να τις περιστείλει σε μια καθολική σταθερά.

Ο τύπος οντολογίας που περιγράφει με τον καλύτερο τρόπο τις πραγματικότητες του Κοινωνείν είναι, λοιπόν, ο διαφοροποιημένος σχεσιακός τύπος, όπου η πηγή του όντος αναδύεται από όλα τα ζωντανά άτομα και εμφανίζεται με πολλούς διαφορετικούς περιστασιακούς τρόπους. Την ίδια στιγμή, κάθε ζωντανό ον συνδέεται με τα άλλα και μοιράζεται συγκεκριμένες πτυχές της ζωής και της συνείδησης – όπως το αίμα ρέει στο εσωτερικό όλων των ανθρωπινων σωμάτων, αλλά και πάλι κάθε ανθρώπινο Ον είναι μοναδικό. Σε μία διαφοροποιημένη οντολογία, τα άτομα είναι εξατομικευμένα αλλά συγχρόνως συνδεδεμένα μεταξύ τους και μέρος του ευρύτερου όλου. Κάθε ζωντανό πράγμα βρίσκεται «σε διαρκή κατάσταση αμοιβαίου γίγνεσθαι», όπως το θέτει η Margaret Stout, σε μία δυναμική εμπλοκή με το όλον. Καθώς κάθε ζωντανό στοιχείο διαρκώς εξελίσσεται και επηρεάζεται από πολλαπλές πηγές, ο κόσμος δεν έχει μονάχα έναν ενικό ορισμό ή αναπαράσταση. Δεν ζούμε σε έναν «Μονό-κόσμο Κόσμο» (One-World World), όπως το θέτει ο Arturo Escobar, αλλά σε ένα πολλαπλό σύμπαν (*pluriverse*). Μία ποικιλία μορφών-ζωής συνενώνονται από την κοινή μας ανθρωπότητα και τη εμπλοκή με τη ζωή στη Γη.

Σχήμα 2: Αδιαφοροποίητη και διαφοροποιημένη σχεσιακή οντολογία.

Η επιστήμη της πολυπλοκότητας και το Κοινωνείν

Είναι δελεαστικό να θεωρήσει κανείς αυτήν τη συζήτηση ως θεωρητικό αντιπερισπασμό με ελάχιστη πρακτική αξία. Αλλά επιτρέψτε μας να δείξουμε πώς μια στροφή προς μία σχεσιακή οντολογία έχει δημιουργήσει ένα νέο παράδειγμα ανακάλυψης, την επιστήμη της πολυπλοκότητας, η οποία φέρνει επανάσταση στη βιολογία, τη χημεία, τις εξελικτικές επιστήμες, τη φυσική, την οικονομία και τις κοινωνικές επιστήμες, μεταξύ άλλων επιστημονικών πεδίων. Η επιστήμη της πολυπλοκότητας έχει να πει πολλά σημαντικά πράγματα σχετικά με τα Κοινά, διότι θεωρεί τον κόσμο ως δυναμικό, εξελικτικό σύνολο από ζωντανά ενοποιημένα συστήματα.³⁸ Ενώ οι ατομικοί οργανισμοί μπορεί να διαθέτουν σημαντικό βαθμό αυτενέργειας, μπορούν να γίνουν κατανοητοί μόνο στο πλαίσιο των μυριάδων σχέσεων τους και των περιορισμών τους από ευρύτερες δομές. Το νεφρό στο ανθρώπινο σώμα δεν είναι αυτόνομη μονάδα, για παράδειγμα. Είναι φωλιασμένο μέσα σε ένα ευρύτερο σύνολο φυσιολογικών συστημάτων μέσα στο οποίο χρειάζεται να προσαρμοστεί – και το ανθρώπινο σώμα, από την άλλη, πρέπει δυναμικά να συνυπάρχει μέσα σε ένα ακόμη ευρύτερο περιβάλλον.

Βλέποντας τον κόσμο από αυτό το παράθυρο –μιας σχεσιακής οντολογίας που κινείται πέραν των μηχανικών μεταφορών και του ατομισμού– καθίσταται δυνατό να προσφέρουμε πολύ καλύτερες εξηγήσεις για πολλά είδη ανθρωπινων και οικολογικών φαινομένων. Μπορούμε να αρχίσουμε να κατανοούμε τα Κοινά ως μία μορφή-ζωής, όχι σαν έναν «πόρο», και ως ένα οργανικό, ενσωματωμένο σύστημα, όχι σαν συλλογή διακριτών μερών. Το παράθυρο στην πραγματικότητα που εκφράζει μία μορφή των Κοινών είναι περισσότερο συνολικό και πραγματικό (κατά την εκτίμησή μας!) από οντολογίες που παραγκωνίζουν τις σχεσιακές δυναμικές στο παρασκήνιο ως «εξωγενείς μεταβλητές».³⁹

Η επιστήμη της πολυπλοκότητας προσφέρει έναν πιο συνεκτικό τρόπο εξήγησης του τρόπου που μπορεί να αναδυθεί ένας λειτουργικός σχεδιασμός χωρίς σχεδιαστή. Ο σχεδιασμός συμβαίνει καθώς προσαρμοστικοί δρώντες (όπως οι

38. Βλ. Massimo De Angelis, *Omnia Sunt Communia*, Zed Books, 2017· Daniel Christian Wahl, *Designing Regenerative Cultures*, Triarchy Press, 2016· και Wolfgang Hoeschele, *Wirtschaft neu erfinden: Grundlegung für eine Ökonomie der Lebensfülle*, Oekom Verlag, 2017.

39. Wesley Wildman, “An Introduction to Relational Ontology”, 15 Μαΐου 2006 (wesleywildman.com/wordpress/wp-content/uploads/docs/2010-Wildman-Introduction-to-Relational-Ontology-final-author-version-Polkinghorne-ed.pdf).

κοινωνοί) αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Η αυτο-οργάνωση των δρώντων – αυτό που αποκαλούμε «ομότιμη διακυβέρνηση» στα Κοινά– βοηθά να αναπτυχθούν περίπλοκα οργανωτικά συστήματα.⁴⁰ Δεν υπάρχει ένα κυρίως προσχέδιο ή κάποια άνωθεν τεχνοκρατική γνώση πίσω από τη διαδικασία. Αναδύεται από τις αντιδράσεις των δρώντων στις τοπικές, περιορισμένες περιστάσεις τους.⁴¹ Καθώς οι άνθρωποι πειραματίζονται, ρυθμίζουν και επεξεργάζονται τους τρόπους με τους οποίους προσεγγίζουν ο ένας τον άλλον, επινοούν λύσεις στα προβλήματα. Ο πυρήνας των επιλύσεων που λειτουργεί ομαλά μπορεί να περιγραφεί ως μοτίβα. Ένα μοτίβο δεν αποτελεί προσχέδιο. Είναι ένα πρότυπο που περιλαμβάνει πολλές παραλλαγές που είναι παρόμοιες αλλά όχι ίδιες. Κι αυτό διότι κάθε παραλλαγή αντανακλά έναν συγκεκριμένο χρόνο, συγκεκριμένο, σύνολο δρώντων κ.λπ.

Οι αρχές των περίπλοκων προσαρμοστικών συστημάτων εμφανίζονται στην αυτο-οργάνωση των μικροβίων, καθώς αυτά προσαρμόζονται στους ξενιστές, των μυρμηγκιών όταν αυτά κατασκευάζουν τις φωλιές τους και σε άλλα ζωντανά πλάσματα που με τον έναν ή τον άλλο τρόπο αυτο-οργανώνονται προκειμένου να παραγάγουν μία γενική τάξη για το συλλογικό τους. Ο βιολόγος Stuart Kauffman, πρωτοπόρος θεωρητικός της επιστήμης της πολυπλοκότητας, έχει εντοπίσει σημαντικές αρχές της αυτοκατάλυσης που μπορούν να επισυμβούν όταν μία μορφή ύλης έρχεται σε επαφή με μία άλλη.⁴² Βασισμένος σε πειραματικές εννοήσεις, πρότεινε μια θεωρία για την πηγή της μοριακής αναπαραγωγής – μία δυναμική που άλλοι έχουν επιβεβαιώσει στους βιολογικούς μεταβολισμούς, στα χημικά δίκτυα και στη φυσική, μεταξύ άλλων πεδίων. Η ανάδυση μιας αυθόρμητης τάξης, όπως πολλές φορές αποκαλείται, συμβαίνει μέσα από την αλληλόδραση τοπικών δρώντων χωρίς καμία εξωτερική επίβλεψη ή έλεγχο. Τείνει να ωθείται από θετικούς βρόχους ανατροφοδότησης στο εσωτερικό ενός συστήματος που ενισχύει τις εποικοδομητικές, τακτοποιητικές συμπεριφορές. Οι αυτο-διατακτικές και αυτο-θεραπευτικές αρχές είναι συνυφασμένες στα συστήματα και τα συστατικά τους στοιχεία, καθιστώντας τα ασυνηθιστά ανθεκτικά απέναντι σε διαταραχές.

Αυτό αποτελεί προφανώς περίπλοκη ιστορία, στην οποία δεν θα εμβαθύνουμε σε αυτό το σημείο. Για τους σκοπούς του παρόντος πονήματος, είναι

40. Eric Beinhocker, *The Origin of Wealth: Evolution, Complexity and the Radical Remaking of Economics*, Harvard University Press, 2006, σ. 167-168.

41. Βλ. και Christopher Alexander, παρακάτω στο βιβλίο.

42. Stuart Kauffman, *The Origins of Order: Self-Organization and Selection in Evolution*, Oxford University Press. Βλ. επίσης το λήμμα στη Wikipedia: en.wikipedia.org/wiki/Stuart_Kauffman.

αρκετό να αναφέρουμε πως οι δυναμικές της αυτο-οργάνωσης⁴³ μπορούν να παραγάγουν σταθερή, ζωντανή τάξη στο εσωτερικό ενός ωκεανού χαοτικής, τυχαίας εντροπίας. Ο δεύτερος νόμος της Θερμοδυναμικής δείχνει πως το σύμπαν είναι σε κατάσταση διαρκούς και αυξανόμενης εντροπίας που τείνει συνεχώς προς την αταξία. Αλλά, σύμφωνα με κάποιες καινοτόμες επιστημονικές θεωρίες, οι ζωντανοί οργανισμοί –τα κύτταρα, τα φυτά, τα ζώα (και τα Κοινά;)- είναι ικανοί να συλλάβουν και να οργανώσουν τις ροές της εντροπικής ενέργειας προσωρινά, προκειμένου να διατηρήσουν τη ζωή. Η ζωντανία και η τάξη αυθορμήτως αναδύονται από τη χαοτική αταξία. Ένας ζωντανός οργανισμός βασίζεται σε ημιδιαπερατές μεμβράνες που του παρέχουν πρόσβαση σε ό,τι είναι χρήσιμο στο εξωτερικό περιβάλλον, ενώ απορρίπτουν ό,τι είναι επιβλαβές, και όλα αυτά με τρόπους συναφείς προς το συγκεκριμένο συγκεκριμένο του οργανισμού.⁴⁴ «Η ταυτότητα και το περιβάλλον είναι, συνεπώς, αμοιβαία ορισμένα και καθορισμένα το ένα σε σχέση με το άλλο», γράφει ο βιολόγος-ανθρωπολόγος Terrence Deacon, συγγραφέας του *Incomplete Nature*.⁴⁵ Δεν υπάρχει κάποιος θεϊκός παρατηρητής ή εξωτερική δύναμη που επιβάλλει την τάξη. Αντιθέτως, αυτή αναδύεται μέσα από τα εσωτερικά συστήματα του οργανισμού που μεταβολίζουν ενέργεια και με δημιουργικό τρόπο προσαρμόζονται στο περιβάλλον. Η παραλληλία μεταξύ αυτής της βιολογικής διαδικασίας και του Κοινωνείν είναι εξαιρετικά υποδηλωτική και άξια έρευνας.

Οι συμβατικοί επιστήμονες επικρίνουν πολλές από αυτές τις ιδέες, αλλά πολλοί βιολόγοι, χημικοί, εξελικτικοί επιστήμονες και φυσικοί έχουν προσεγγίσει τη θεωρία της πολυπλοκότητας ακριβώς διότι επεξηγεί στοιχεία που η τυπική επιστήμη, λειτουργώντας σε ένα περισσότερο μηχανιστικό, ατομιστικό και ανθρωποκεντρικό πλαίσιο, δεν μπορεί να εξηγήσει. Μία σχεσιακή οντολογία επιτρέπει στους επιστήμονες να δουν τον κόσμο με πιο δυναμικούς, ολιστικούς όρους. Μας δίνει τη δυνατότητα να έχουμε μεγαλύτερη επίγνωση για την πραγματικότητα, στην οποία προσωπικά βυθιζόμαστε μέσω των ζωντανών φαινομένων. Ενώ οι οικονομολόγοι αντιτάσσονται σε αυτή την ιδέα (άλλωστε έχει καταστροφικές συνέπειες για τις περισσότερες θεμελιώδεις αρχές της κα-

43. Βλ. και το βιβλίο της Donna Haraway, *Staying with the Trouble: autopoiesis is complemented by sympoiesis* (“becoming-with”). The result is a generative friction between interactive and intra-active beings.

44. Βλ., για παράδειγμα, Terrence Deacon, *Incomplete Nature: How Mind Emerged from Matter*, W.W. Norton, 2012· περίληψη: en.wikipedia.org/wiki/Incomplete_Nature. Βλ. επίσης, Andreas Weber, *Biology of Wonder: Aliveness, Feeling and the Metamorphosis of Science*, New Society Publishing, 2016.

45. Deacon, *ό.π.*, σ. 310.

θιερωμένης οικονομικής επιστήμης), η Kate Raworth στο εξαίρετο βιβλίο της *Doughnut Economics* προτείνει ένα προσαρμοσμένο στον πραγματικό κόσμο οικονομικό πλαίσιο που αναγνωρίζει μία νέα οντολογία – πως οι άνθρωποι είναι κοινωνικοί και σχεσιακοί (και όχι ορθολογικοί και ατομιστικοί)· πως ο κόσμος είναι δυναμικά περίπλοκος (όχι μηχανιστικός και σταθεροποιητικός)· και πως τα οικονομικά μας συστήματα πρέπει να σχεδιαστούν ως αναγεννητικά.⁴⁶

Ο φιλόσοφος και βιολόγος Andreas Weber έχει εκφράσει την οντολογική άποψη που συμμεριζόμαστε κι εμείς σε αυτό το βιβλίο: «Ο κόσμος δεν κατοικείται από μεμονωμένα, αυτόνομα, κυρίαρχα όντα. Διαμορφώνεται από ένα διαρκώς ταλαντευόμενο δίκτυο δυναμικών αλληλεπιδράσεων, στις οποίες ένα πράγμα μεταβάλλεται μέσα από τη μεταβολή ενός άλλου. Η σχέση μετράει, όχι η ουσία».⁴⁷ Το βιβλίο του Weber, *Matter and Desire*, αποτελεί διευρυμένη επεξεργασία της προβληματικής ότι η ζωή στη Γη σχετίζεται με την «αμοιβαία εξειδίκευση – μία πράξη κοινής δημιουργίας. Μόνο μέσα από μία στιγμή συνάντησης ο προσωπικός χαρακτήρας κάποιου καρποφορεί. Ο κόσμος δεν είναι συνονθύλευμα πραγμάτων, αλλά μουσική συμφωνία σχέσεων [...]».⁴⁸

Πραγματοποιώντας οντομεταστροφή στα Κοινά

Αν ο κόσμος είναι σχεσιακός, θα πρέπει να είναι προφανής ο μοναδικός λόγος για τον οποίο ο Garret Hardin στη διάσημη εργασία του *Tragedy of the Commons* δεν μπορούσε να δει τα Κοινά ως βιώσιμο κοινωνικό σύστημα. Μπορούσε να δει τον κόσμο μονάχα μέσα από το πρίσμα της ατομικιστικής οντολογίας. Ζώντας σε αυτό το πλαίσιο, δεν μπορούσε να αντιληφθεί το Κοινωνείν ή να φανταστεί ένα σύνολο από πολιτικές δυνατότητες βασισμένες σε δυναμικές σχέσεις.

Συνεπώς, για να κατανοήσει κανείς τη δυναμική των Κοινών, χρειάζεται να δραπετεύσει από το οντο-πολιτικό πλαίσιο της νεωτερικής Δύσης. Πρέπει κανείς να πραγματοποιήσει αυτό που ονομάζουμε «οντομεταστροφή» – την αναγνώριση πως οι σχεσιακές κατηγορίες της σκέψης και της εμπειρίας είναι πρωταρχικές. Αυτό δεν συνεπάγεται απλώς το να βλέπει κανείς αλληλεπιδράσεις (interactions) μεταξύ εξατομικευμένων ατόμων. Αλλά ενδο-επιδράσεις (intra-actions), ένας όρος που χρησιμοποιήθηκε από τη φυσικό και φιλόσοφο

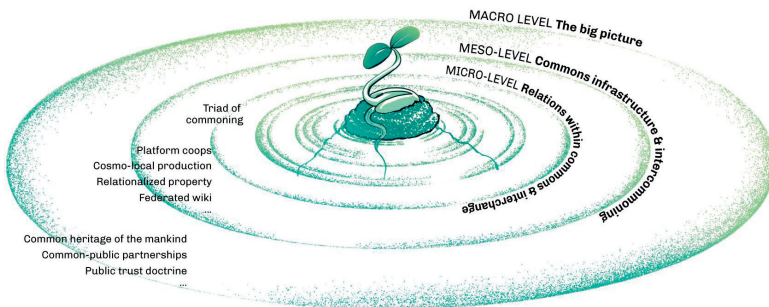
46. Kate Raworth, *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st Century Economist*, Chelsea Green Publishing.

47. Andreas Weber, *Matter and Desire: An Erotic Ecology*, Chelsea Green Publishing, 2017.

48. Ό.π.

Karen Barad, για να περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο οι σχέσεις καθαυτές αποτελούν δύναμη μεταβολής, μετατροπής και ανάδυσης. Όπως το θέτει ένας σχολιαστής της Barad: «Όταν τα σώματα ενδο-επιδρούν το κάνουν με από κοινού εποικοδομητικούς τρόπους. Τα άτομα υλοποιούνται μέσα από ενδο-επιδράσεις, και η ικανότητα για δράση αναδύεται μέσα από τη σχέση, όχι έξω από αυτήν».⁴⁹ Μέσα απ' αυτό το πρίσμα, οι σχεσιακές κατηγορίες δεν αποτελούν απλώς αντιδράσεις αιτίου και αποτελέσματος μεταξύ ανεξάρτητων αντικειμένων, όπως οι μπάλες του μπιλιάρδου που κινούνται στο τραπέζι. Είναι αλληλεπιδράσεις που σχετίζονται με τις εσωτερικές διαστάσεις των ζωντανών οργανισμών και με αυτό τον τρόπο δημιουργούν την αλλαγή και την αξία. Επιπροσθέτως, δεν υπάρχει ένα μοναδικό, ουσιώδες άτομο, αλλά πολλά δυναμικά «Εγώ», κάθε ένα από τα οποία ενυπάρχει σε πολλές κοινότητες και, λόγω αυτού, αποτελεί μέρος από «πολλά εμείς».

Ίσως αναρωτηθείτε πώς μπορούν αυτές οι ιδέες να λειτουργήσουν πραγματικά; Για τους ανθρώπους που έχουν μάθει να σκέφτονται σύμφωνα με μια ατομικιστική οντολογία και με δυαδικότητες, αποτελεί τεράστια πρόκληση να δουν τον κόσμο ως σχεσιακό. Χρειάζεται να αναπτύξουν διαφορετική αίσθηση της πραγματικότητας. Κανείς δεν μπορεί απλώς να αναγγείλει πως υιοθετεί μια νέα προοπτική. Μία νέα προσέγγιση χρειάζεται εκπαίδευση και εφαρμογή στην πράξη. Η εγκατάλειψη παλαιών συνηθειών της σκέψης απαιτεί εξάσκηση. Όπως η διακοπή του καπνίσματος, απαιτεί θέληση, προσοχή και συνειδητή εκμάθηση νέων συνηθειών. Αυτό θα προσπαθήσουν να δείξουν τα επόμενα κεφάλαια για όσους επιθυμούν να «σκεφτούν ως κοινωνοί» και να πραγματοποιήσουν μία οντομεταστροφή.

THE ONTOSEED

Σχήμα 3: Η οντομεταστροφή.

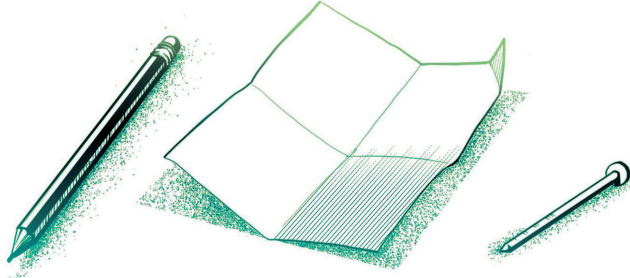
49. Stacey Kerr, “Three-Minute Theory: What is Intra-Action?”, 19 Νοεμβρίου 2014 ([youtube.com/watch?v=v0SnstJoEec](https://www.youtube.com/watch?v=v0SnstJoEec)).

Μέχρι τώρα βάλουμε τα θεμέλια για μια διαφορετική κατανόηση της πραγματικότητας. Στο υπόλοιπο του βιβλίου παρέχουμε τα εφόδια για την οικοδόμηση του σπιτιού. Η νέα δομή θα μας βοηθήσει να οραματιστούμε διαφορετικά είδη κοινότητας, κοινωνικών πρακτικών και οικονομικών θεσμών – και, πάνω απ' όλα, έναν νέο πολιτισμό που θα τιμά τη συνεργασία και το από κοινού μίσρασμα.

Το πρώτο βήμα σε αυτό το ταξίδι είναι η γλώσσα. Πρέπει να αναστοχαστούμε τον τρόπο που οι λέξεις και η λογική της καθημερινής γλώσσας μας μεταφέρουν παλαιές συνήθειες του σκέπτεσθαι και περιορίζουν την αίσθησή μας του τι είναι δυνατό. Οπότε, ας εκπαιδεύσουμε τον εαυτό μας να βλέπει τον κόσμο με νέο τρόπο μέσα από καινούργιες λέξεις, σχέσεις και κοινωνικές πρακτικές.

3. Η ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝ

Σχήμα 4: Μολύβι, χαρτί, καρφί.

Αν ρωτήσεις κάποιον που μιλάει αγγλικά, ποια δύο από τα τρία παραπάνω αντικείμενα ταιριάζουν, το πιο πιθανό είναι να πει το μολύβι και το χαρτί. Αλλά αν ρωτήσεις κάποιον που μιλάει Bora, μια γλώσσα από τη βορειοδυτική περιοχή του Αμαζονίου, θα λάβεις διαφορετική απάντηση. Οι ομιλητές της Bora έχουν «...γύρω στους εβδομήντα όρους για το σχήμα των πραγμάτων. Έναν για μακριά και λεπτά πράγματα, έναν άλλον για στρογγυλά πράγματα, έναν άλλον επίσης για επίπεδα πράγματα με ευθεία κόψη και ούτω καθεξής».¹ Όταν ο εθνογλωσσολόγος Frank Seifart έκανε εμπειρική έρευνα «συσχέτισης-πραγμάτων» με ομιλητές της Bora και συνέκρινε τα αποτελέσματά της με αυτά από ομιλητές της αγγλικής και της ισπανικής, ανακάλυψε ότι οι ομιλητές της Bora στο 100% των περιπτώσεων απαντούσαν ότι «το μολύβι και το καρφί» ταιριάζουν. Για εκείνους η σχέση των πραγμάτων που είχαν παρόμοιο σχήμα έμοιαζε αυταπόδεικτη.

Όπως υποδηλώνει αυτό το μικρό πείραμα, η γλώσσα διαμορφώνει την αντίληψη σε σημαντικό βαθμό. Οι λέξεις, οι όροι και οι κατηγορίες σκέψης απομονώνουν και δίνουν έμφαση σε συγκεκριμένες όψεις της πραγματικότητας. Καθορίζουν τι παρατηρούμε σε ένα δεδομένο φαινόμενο ή πράγμα – και περιθωριοποιούν άλλες όψεις του. Οι όροι και ιδιαίτερα οι αναλυτικές κατηγορίες μάς στρέφουν προς αυτό που «πραγματικά μετράει», σύμφωνα με μια ορισμένη πολιτισμική προοπτική ή θεωρία. Διακριτικά καθορίζουν πώς αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο. Αν οι λέξεις σε μια συγκεκριμένη γλώσσα εστιάζουν στα

---

1. Frank Seifart, “The Structure and Use of Shape-Based Noun Classes in Miraña [Northwest Amazon]”, Phd Thesis, 2005 (pubman.mpdl.de/pubman/item/escidoc:402010:3/component/escidoc:402009/mirana_seifart2005_s.pdf).

σχήματα, αντί για τη λειτουργία, δεν είναι περίεργο που οι ομιλητές αυτής της γλώσσας προτιμούν να ταξινομήσουν τα πράγματα σύμφωνα με το σχήμα τους και όχι με τη λειτουργία τους.

Συνεπώς, ακόμη και αν θέλουμε να πιστεύουμε ότι η καθημερινή μας γλώσσα μεταφέρει πιστά τις ενεργές πραγματικότητες που βιώνουμε, αυτό απλώς δεν ισχύει. Δεν κατοικούμε απλώς σε διακριτούς κόσμους. Δεν περιγράφουμε απλώς τους κόσμους μας σε διαφορετικά ιδιώματα. Συνειδητά ή ασυνείδητα, κατοικούμε και δημιουργούμε διαφορετικές κοσμοθεωρίες μέσω της γλώσσας. Το «μολύβι και το χαρτί» φαίνονται να ταιριάζουν αυτομάτως, αλλά, όπως θα έλεγε κάθε ανθρωπολόγος, η κοινωνική τάξη που κληρονομούμε ή κατασκευάζουμε για μας είναι αρκετά τεχνητή.

Λέξεις, όροι και κατηγορίες

Μια λέξη είναι ένα συγκεκριμένο σύμβολο, συνήθως ένας λεκτικός ήχος ή ένας συνδυασμός χαρακτήρων, που μας επιτρέπει να επικοινωνούμε ένα συγκεκριμένο νόημα. Συνδυάζοντας τη μία λέξη με περισσότερες σε αναρίθμητους μετασχηματισμούς, μέσω της σύνταξης, η ανθρώπινη επικοινωνία είναι εξαιρετικά ευέλικτη.

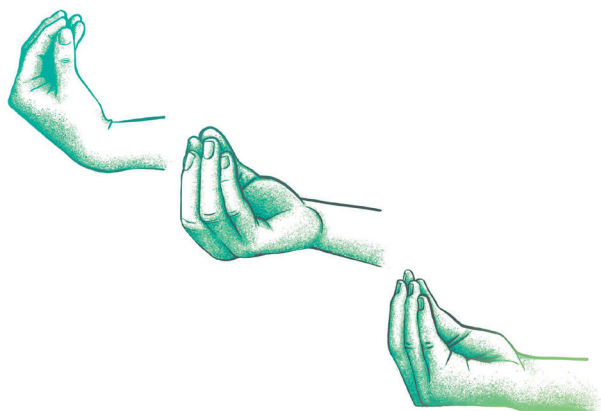
Ένας όρος είναι μια λέξη ή φράση που χρησιμοποιείται για να εκφράσει ένα πιο αφηρημένο νόημα ή έννοια. Καθώς εκπηγάει από ένα συγκεκριμένο ιστορικό και πολιτιστικό συγκείμενο, ένας όρος είναι ένα σημαίνον στην ιστορία των ιδεών και της κουλτούρας, όπως ένα «όχημα χωρίς άλογα» αντανακλά μια κουλτούρα προ του αυτοκινήτου και τα «τέσσερα στοιχεία» (γη, νερό, αέρας, φωτιά) μάς στρέφουν στην προεπιστημονική εποχή της αρχαίας Ελλάδας.

Η κατηγορία είναι βασικός αναλυτικός όρος, που καθιστά ορατή μια συγκεκριμένη διάσταση ενός φαινομένου. Μια κατηγορία παράγεται μέσα από μια ρητή, συστηματική μεθοδολογία. Καθορίζει τι βλέπουμε τελικά. Ο ορίζοντας της επίγνωσής μας είναι πολύ διαφορετικός, για παράδειγμα, αν χρησιμοποιούμε τον όρο *homo economicus* ως αναλυτική κατηγορία, αντί για το Φωλιασμένο Εγώ.

Μια σχεσιακή κατηγορία είναι μια κατηγορία που βασίζεται σε μια σχεσιακή κατανόηση του κόσμου, όπως την εξηγήσαμε στο Κεφάλαιο 2. Στις σύγχρονες κοινωνίες, η οικονομία, οι ασθένειες και το κράτος θεωρούνται πράγματα, ενώ στην πραγματικότητα είναι σχεσιακά φαινόμενα. Ένας ασθενής δεν έχει φυματίωση ή καρκίνο, αλλά είναι μάλλον μέρος ενός δυναμικού διανύσματος ζωντανών κυττάρων, ιών, βακτηρίων κ.λπ. Παρομοίως, οι όροι «οικονομία» και «το κράτος» αντικειμενοποιούν ένα ευρύ σύνολο κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων.

Οι λέξεις, οι όροι και οι ιδιωματοισμοί μας καθορίζουν τι αναγνωρίζουμε ως σχετικό με το πράγμα και ποιες λογικές σχέσεις έχουν σημασία. Η απουσία λέξεων και όρων εμμέσως υποδηλώνει πως θεωρούμε κάτι μη σημαντικό –

εξάλλου, αρνηθήκαμε να το κατονομάσουμε. Συνολικά, μπορούμε να νομίζουμε ότι τα νοήματα των λέξεών μας είναι αυταπόδεικτα και ότι ο τρόπος ζωής μας είναι κανονικός, αλλά στην πραγματικότητα αμφότερα είναι σε μεγάλο βαθμό περιστασιακά και βασισμένα στο συγκεκριμένο. Σκεφτείτε πως η απλή χειρονομία μιας ανάποδης παλάμης με τα ακροδάχτυλα ενωμένα σημαίνει κάτι διαφορετικό σε διαφορετικές κουλτούρες: Οι Αιγύπτιοι χρησιμοποιούν τη χειρονομία για να πουν: «Κάνε υπομονή!», οι Ιταλοί τη χρησιμοποιούν για να ρωτήσουν: «Τι ακριβώς εννοείς;» και οι Έλληνες λένε: «Αυτό είναι τέλει!»² Ξανά, η πραγματικότητα στην οποία κατοικεί ο καθένας μας μπορεί να δείχνει στέρεη και αυταπόδεικτη, αλλά στην πραγματικότητα τα σύμβολα νοήματος που χρησιμοποιούμε εν τέλει –όπως οι χειρονομίες– είναι κάπως αυθαίρετα.

Σχήμα 5: Τρία χέρια χειρονομούν.

Ολοκληρώσαμε το προηγούμενο κεφάλαιο, επισημαίνοντας ότι, για να δούμε τα Κοινά σαν ένα γενικό παράδειγμα, πρέπει να μάθουμε έναν νέο προσανατολισμό στην πραγματικότητα – μια οντομεταστροφή. Σε αυτό το κεφάλαιο θέλουμε να εξηγήσουμε γιατί αυτός ο προσανατολισμός μπορεί να εκφραστεί μόνο μέσα από νέους τρόπους της γλώσσας.

Καθώς γράφαμε αυτό το βιβλίο, νιώσαμε συχνά την απελπισμένη ανάγκη να βρούμε όρους που θα περιέγραφαν με περισσότερη ακρίβεια τις πραγματικότητες των Κοινών. Για παράδειγμα, είδαμε ότι ο όρος «πόρος», όπως χρησι-

2. David Bollier, “The Rise of Netpolitik: How the Internet is Changing International Politics and Diplomacy,” Aspen Institute Communications and Society Program, 2003, σ. 27-28 (bollier.org/rise-netpolitik-how-in-ternet-changing-international-politics-and-diplomacy-2003).

μπορείται από οικονομολόγους και πολιτικούς, υποδηλώνει έναν συγκεκριμένο τύπο κοινωνικής σχέσης –απρόσωπης, εργαλειακής, προσανατολισμένης στην αγορά– που δεν μπορεί να εφαρμοστεί στα Κοινά. Ανακαλύψαμε ότι η πολικότητα του «ιδιωτικού» και του «δημοσίου», που υποδηλώνει έναν κόσμο διαχωρισμένο σε κράτη και αγορές, αποτυγχάνει να αναγνωρίσει τις διακριτές πραγματικότητες των Κοινών. Σε αναρίθμητες περιπτώσεις βρεθήκαμε φυλακισμένοι στη γλώσσα της κατεστημένης κουλτούρας και συγχυσμένοι από την απουσία λέξεων, όρων και σχεσιακών κατηγοριών που θα έδιναν φωνή στα Κοινά. Αντιληφθήκαμε ότι αν μας ενδιαφέρει ο κοινωνικός και πολιτικός μετασχηματισμός, τον οποίο προσπαθούμε να φέρουμε χρησιμοποιώντας τη γλώσσα των οικονομικών της αγοράς, της κρατικής εξουσίας και του πολιτικού φιλελευθερισμού, θα αποτύχουμε. Έπρεπε με κάποιον τρόπο να αποδράσουμε από την πανίσχυρη βαρυτική έλξη της γλώσσας του παλαιού παραδείγματος και να επινοήσουμε λέξεις που κατονομάζουν μια διαφορετική τάξη της κοινωνικής πραγματικότητας! Οι σχέσεις και οι τρόποι ύπαρξης και πράξης που είναι σχεδόν άρατοι στη γενική κουλτούρα θα πρέπει να γίνουν ρητοί μέσω της γλώσσας.

Η επιμονή των συστημάτων γνώμης.

Η αρμονία των ψευδαισθήσεων

Κατά τη διάρκεια της Ιστορίας εμφανίστηκαν προβλήματα όταν η γλώσσα που χρησιμοποιούνταν για την αναπαράσταση της πραγματικότητας δεν μπορούσε να ικανοποιήσει τις ανάγκες και τις προσδοκίες των ανθρώπων. Ένα παλιό πλαίσιο σκέψης αποτυγχάνει όταν δεν μπορεί να κατονομάσει επαρκώς φαινόμενα που οι άνθρωποι πρέπει να διακρίνουν για να διαχειριστούν τις υποθέσεις τους συλλογικά. Αυτό δεν είναι ζήτημα ακριβούς ανάλυσης και αναπαράστασης. Είναι ζήτημα μετάδοσης αξιών, συναισθημάτων και σχέσεων. Στο Κεφάλαιο 2 είδαμε πώς ο Edward Hitchcock δεν μπόρεσε να τυποήσει και να αναγνωρίσει νέα δεδομένα επειδή ήταν τόσο πολύ εμβυθισμένος στη Βιβλική κοσμοθεωρία. Ούτε είχε την ορολογία για να φανταστεί και να διερμηνεύσει έναν προϊστορικό κόσμο δεινοσαύρων. Το έκαναν άλλοι, όπως ο Δαρβίνος και ο Lyell. Επανερμήνευσαν την πραγματικότητα παρέχοντας νέες ορολογίες, παρέχοντας μια ανθεκτική γνωστική σκαλωσιά για τις επερχόμενες γενιές. Αυτή είναι μίαν εμπειρία που επαναλαμβάνεται στην Ιστορία της επιστήμης: ο εικονοκλάστης που σπάει τη σφραγίδα ενός συμβατικού πλαισίου κατανόησης, προσφέροντας ένα διαφορετικό, το οποίο –παρά την καινοτομία του– αναγνωρίζεται έτσι κι αλλιώς από αρκετούς ανθρώπους ως περισσότερο εξηγητικό και «αληθινό».

Ο Thomas Kuhn το 1962 στο βιβλίο του *Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων* (*The Structure of Scientific Revolutions*) περιέγραψε, ως γνωστόν, τον τρόπο που καταρρέουν τα παλαιά πλαίσια σκέψης μπροστά στις νέες ερμηνείες και ιδέες. Υποστήριξε ότι οι ρηξικέλευθες ανακαλύψεις στην επιστήμη τείνουν να επέρχονται όταν οι νεότεροι αμφισβητούν ένα υποτεινόν πλαίσιο κανόνων και παραδοχών. Παραγκωνίζουν έναν αστερισμό συλλογικών δεσμεύσεων σχετικά με την ερμηνεία του κόσμου, και προσφέρουν νέες προκείμενες, κανόνες και εξηγήσεις. Αυτό ανοίγει τον δρόμο για αλλαγή παραδείγματος.³ Ενώ η ιδέα της αλλαγής παραδείγματος είναι ανοιχτή σε ερμηνείες και έχει καταστεί κλισέ, περιγράφουμε το δικό μας νόημα της έννοιας στο Κεφάλαιο 2 ως οντομεταστροφή. Μια πραγματική αλλαγή παραδείγματος προκύπτει όταν οι θεμελιακές μας προκαταλήψεις για την πραγματικότητα αλλάζουν. Η πρόκληση την οποία σπάνια αντιμετωπίζουν οι σχεδιαστές πολιτικής είναι πώς θα βγούμε από τις κοσμοθεωρίες μας και θα αμφισβητήσουμε τις ανεξέταστες προκαταλήψεις που έχουν ενσωματωθεί στη γνωστική μας αντίληψη.

Ο Ludwick Fleck –ένας Πολωνός μικροβιολόγος και φιλόσοφος της επιστήμης, που προηγήθηκε, ήδη το 1935, από τον Kuhn με μία ακόμη πιο ριζοσπαστική προσέγγιση– επισήμανε τον συμφυή συντηρητισμό των «συλλογικοτήτων σκέψης». Ο Fleck έγραψε: «Όταν μία έννοια διαπερνά μια συλλογικότητα και διεισδύει μέχρι την καθημερινή ζωή και την καθομιλουμένη, και μετατρέπεται κυριολεκτικά σε οπτική γωνία, κάθε αντίφαση μοιάζει αδιανόητη».⁴ Ο Fleck αναφέρει πως η ιδέα του Κολόμβου ότι η Γη είναι στρογγυλή ήταν για κάποιους τρελή. Πώς να πιστέψουν ότι στην άλλη πλευρά του κόσμου υπήρχαν άνθρωποι που περπατούσαν στα κεφάλια τους, με τα πόδια τους στον αέρα;

Μια συλλογικότητα σκέψης δρα όπως το ανοσοποιητικό σύστημα ενός σώματος, ελέγχοντας διαρκώς τον κόσμο για ιούς και άλλες απειλές στην παραδεδομένη σοφία, ενώ επιτρέπει την πρόσβαση σε οντότητες που κρίνονται ως «φιλικόι ξένοι».

«Ό,τι δεν χωρά στο σύστημα είναι αόρατο», έγραψε ο Fleck. «Εναλλακτικά, αν του δοθεί προσοχή, είτε το κρατούν μυστικό είτε επιδίδονται σε κοπιώδεις προσπάθειες κατασκευής μιας εξαίρεσης με όρους που δεν αντιφάσκουν με το σύστημα».⁵ Βέβαια, κάποιες συλλογικότητες σκέψης είναι πολύ πιο φοβικές σε σχέση με άλλες. Κάποιες έχουν σχεδιασμούς και μεθοδολογίες που είναι

3. Thomas Kuhn, *The Structure of Scientific Revolutions*, University of Chicago Press, 1962/2012.

4. Ludwik Fleck, *Genesis and Development of a Scientific Fact*, University of Chicago Press, 1935/1979, σ. 28

5. Fleck, *ό.π.*, σ. 27.

κλειστές και εχθρικές στην αλλαγή. Άλλες είναι δομικά πιο ανοιχτές σε ετερόδοξες απόψεις, στη διαφωνία, στην εξελικτική αλλαγή και σε μεθοδολογίες που επιτρέπουν την ενσωμάτωση διαφορετικών τρόπων γνώσης. Ο Γαλιλαίος αντιμετώπισε ορυμαγδό θρησκευτικής άρνησης όταν αμφισβήτησε την αντίληψη του Πτολεμαίου για το σύμπαν με τη Γη στο κέντρο. Αλλά, σταδιακά, το νέο παράδειγμα ξεπέρασε τους αντίθετους ισχυρισμούς περί τροχιακών «επικύκλων» που ζητούσαν να διασώσουν το Πτολεμαϊκό. Η τάση να ερμηνεύουμε τα φαινόμενα με τρόπους που επιβεβαιώνουν τις προτεραιότητές μας –η λήψη του ζητουμένου– είναι τμήμα αυτού που ο Fleck αποκάλεσε «επιμονή των συστημάτων γνώμης και αρμονία ψευδαισθήσεων.»⁶ Πρέπει να υπερασπιστούμε την κυρίαρχη τάξη, να αντικρούσουμε τις ανατρεπτικές απόψεις και να υποβαθμίσουμε ή και να καταστείλουμε τους αντιφρονούντες.

Η άφιξη ενός νέου παραδείγματος συνήθως προαναγγέλλεται από νέες κατηγορίες σκέψης, νέους όρους και νέες λέξεις που διαφωτίζουν παραμελημένες διαστάσεις της πραγματικότητας, καθιστώντας τες διαθέσιμες στην κουλτούρα. Η ιδέα ότι ακόμη και τα εμπειρικά δεδομένα είναι σχετικά, ότι οι κοσμοθεωρίες και τα πολιτισμικά πλαίσια είναι ενδεχομενικά, είναι κάτι που δύσκολα θα χωνέψουν οι διαφωτισμένοι μοντέρνοι. Και γι' αυτό τον λόγο μια πιο προσεκτική εξέταση της γλώσσας αποκαλύπτει πως η αντίληψή μας της πραγματικότητας, όπως διαμεσολαβείται από τη γλώσσα, είναι γεμάτη τεχνητούς δείκτες νοήματος. Θυμηθείτε το παραπάνω παράδειγμα με το χαρτί, το μολύβι και το καρφί.

Κάθε κοινωνία πιθανότατα έχει ένα κυρίαρχο πλαίσιο αντίληψης και νοήματος. Αυτός είναι σίγουρα ένας λόγος για την επιτυχία του ανθρώπινου είδους. Ενώ ένα άτομο μπορεί να αποκτήσει μόνο απειροελάχιστα θραύσματα από το τεράστιο απόθεμα γνώσης μιας κουλτούρας, τα πλαίσια συναίνεσης μπορούν να επιτρέψουν την έμμεση πρόσβαση στη συλλογική γνώση μιας κοινωνίας. Το γνωστικό πλαίσιο ισοδυναμεί σε ένα είδος λειτουργικού συστήματος του νου/σώματος, με πλεονεκτήματα και περιορισμούς. Οργανώνει εκ των προτέρων μόνο συγκεκριμένες δυνατότητες της επιτρεπτής αντίληψης και σκέψης, κάποιες εκ των οποίων ενισχύονται επιθετικά από ισχυρούς θεσμούς και ηγέτες. Όταν οι μεθοδολογίες και πεποιθήσεις μιας συλλογικότητας σκέψης γίνονται αποπνικτικές ή επιβλαβείς, γεννιέται το ερώτημα: πώς μπορεί να εισαχθεί ένα νέο «στυλ σκέψης» που να αμφισβητεί και να υποκαθιστά το παλιό; Πιστεύουμε ότι μια ζωτική στρατηγική, παρότι δεν είναι η μόνη, είναι να χρησιμοποιήσουμε μια νέα γλώσσα με φρέσκες, πιο ευρείες δυνατότητες νοήματος.

6. Fleck, *ό.π.*, σ. 38-39.

Η γλώσσα και η δημιουργία κόσμων

Είδαμε πως η γλώσσα είναι απαραίτητη δύναμη για να φανταστούμε τον κόσμο – και για να κατασκευάσουμε κοινωνικά αυτό που μετράει ως γεγονός. Είναι κάτι ακόμη περισσότερο: η γλώσσα είναι ένα μέσο για τη συν-δημιουργία του κόσμου. Τα τελευταία διακόσια χρόνια, για παράδειγμα, η γη και ορισμένες μορφές ανθρώπινης εργασίας έχουν θεωρηθεί ως «κεφάλαιο»⁷ – ένας όρος μάλλον κεντρικής σημασίας για τη σύγχρονη ιστορία. Το λεξιλόγιο των οικονομικών επιστημών έχει καταστήσει τις κοινωνικές σχέσεις του καπιταλισμού πιο πραγματικές και κανονιστικές από την πρωτογενή εμπειρία. Καθώς οι καπιταλιστές προσπαθούν να επιτύχουν μεγαλύτερη παραγωγικότητα από την ιδιοκτησία τους, όροι όπως «ανθρώπινο κεφάλαιο» και «φυσικό κεφάλαιο» έχουν υιοθετηθεί για να εκφράσουν τις σχέσεις με τους ανθρώπους και τη φύση. Παρομοίως, το Διαδίκτυο και η ψηφιακή κουλτούρα δημιούργησαν εντελώς νέα λεξιλόγια για να περιγράψουν τις εμφανείς πραγματικότητες της διαδικτυακής ζωής – “spam”, “phishing”, “flame wars”, “emoticon” και ακρωνύμια όπως το LOL. Οι ομιλητές της Bora στον βορειοδυτικό Αμαζόνιο έχουν αναπτύξει τους δικούς τους πολύ συγκεκριμένους όρους για να κατονομάσουν αυτό που τους ενδιαφέρει και για να περιηγηθούν στο κοινωνικό και φυσικό τους έδαφος. Το ίδιο συμβαίνει με τους Jahai στα παρθένα τροπικά δάση της βόρειας Μαλαισίας, που έχουν δώδεκα διαφορετικές λέξεις για τις οσμές που διαπερνούν το τοπίο τους: μία για τη μυρωδιά των βρασμένων κρεμμυδιών, μια άλλη για το άρωμα των κρεάτων, άλλες για το καμένο καουτσούκ και για το «αίμα που προσελκύει τίγρεις».⁸ Οι ομιλητές της αγγλικής ή της γερμανικής δεν έχουν μεγάλη ανάγκη για τέτοιες έννοιες, και γι’ αυτό απαιτείται μια περίπλοκη αναλογία («μυρωδιά βρασμένων κρεμμυδιών») απλά για να κάνουμε μια πρόχειρη μετάφραση.

Στο βιβλίο του *Landmarks*, ο φυσιοδίφης συγγραφέας Robert Macfarlane κατέγραψε εκατοντάδες λέξεις που οι τοπικές κοινότητες έχουν εφεύρει για να κατονομάσουν τις ιδιαίτερες πτυχές των δικών τους τοπίων. Στο Νησί του Lewis στην Ιρλανδία, για παράδειγμα, η λέξη *èit* κατονομάζει την «πρακτι-

7. Gary Becker, *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*, University of Chicago Press, 1964/1993.

8. Wibke Bergemann, “Last Words: What We Lose When a Language Dies”, (στα γερμανικά, *Letzte Worte: Was wir verlieren, wenn eine Sprache stirbt*), 1 Μαΐου 2018 (deutschlandfunk.de/letzte-worte-was-wir-verlieren-wenn-eine-sprache-stirbt.740.de.html?dram:article_id=416634).

κή της τοποθέτησης λίθων χαλαζία σε υδάτινα ρυάκια, ώστε να λάμψουν στο φως του φεγγαριού και έτσι να προσελκύσουν τους σολομούς εκεί κατά τα τέλη του καλοκαιριού και του φθινοπώρου». ⁹ Στο Hertfordshire, της Αγγλίας, τα προϊστορικά βέλη είναι γνωστά ως βελάκια των ξωτικών. Στο Cotswolds, το αποσυντεθειμένο ξύλο ονομάζεται *draxy*. ¹⁰ Οι αμέτρητες λέξεις που χρησιμοποιούνται από υπερτοπικούς πληθυσμούς έχουν «συμπιεστική ακρίβεια» και την ικανότητα να κάνουν «εξαιρετικά λεπτές διακρίσεις», γράφει ο Macfarlane. ¹¹ Για αιώνες, αυτά τα λεξιλόγια «έχουν διαχύσει την ποίησή τους στην καθημερινή ζωή. Έχουν ανθολογήσει την τοπική ιστορία, τα ανέκδοτα και τους μύθους, δένοντας την ιστορία με τον τόπο. Λειτουργούν ως δείκτες περιοχών και σήματα ιδιοκτησίας» – βοηθώντας τους ανθρώπους να κατονομάσουν ορόσημα, να πλοηγηθούν στο τοπίο και να συνδεθούν με την ιστορία των προγόνων τους. Οι λέξεις λειτουργούν ως «χάρτες μνήμης». Όπως το θέτει ο Alec Finlay, ο κόσμος «φωτίζεται από τη μνημονική των λέξεων». ¹²

Ένας εξέχων εθνογράφος του τοπίου και της γλώσσας, ο Keith Basso, σημείωσε ότι οι Απάτσι στη δυτική Αριζόνα θεωρούν τις ειδικές λέξεις τους πολύ σημαντικές. Είναι τρόποι να εκφραστούν οι ίδιοι αισθητικά, ηθικά και μουσικά. Προσφέρουν ισχυρούς τρόπους σύνδεσης των ανθρώπων με τις δικές τους γεωγραφίες, κουλτούρες και ιστορίες. Στην εποχή μας, οι υπέρμαχοι των αγορών έχουν χρησιμοποιήσει την εκφραστική δύναμη των λέξεων για να προωθήσουν τις πωλήσεις και να κατοχυρώσουν την ταυτότητά τους, στον βαθμό που αγοράζουν «δικαιώματα ονομασίας» για αθλητικά γήπεδα και αστικά αξιοθέατα, για παράδειγμα. ¹³ Όταν οι κοινωνοί αντικαθιστούν τα εμπορευματοποιημένα τοπωνύμια και τη μαρκαρισμένη κουλτούρα με τις δικές τους ονοματολογίες, αποκαθιστούν την εκφραστική δύναμη της γλώσσας και επαναμαγεύουν τα Κοινά. Η ίδια η κουλτούρα γίνεται μια μορφή των Κοινών επειδή οι λέξεις αντηχούν στις καρδιές και την εμπειρία των ανθρώπων. Δεν είναι απλώς τσέμ του μάρκετινγκ χρηματοδοτημένα από κάποια πλούσια εταιρεία.

Δεδομένου αυτού του ρόλου της γλώσσας, η επιταχυνόμενη εξαφάνιση των γλωσσών, καθώς εντείνεται η μονοκαλλιέργεια του παγκόσμιου καπιταλισμού, είναι προβληματική. Η βιογλωσσική πολυμορφία επέτρεψε στους ανθρώπους να κατανοήσουν τον μη ανθρώπινο κόσμο με διακριτικούς και διορατικούς τρόπους. Τώρα αυτό το κρίσιμο στοιχείο του ανθρώπινου πολιτισμού χάνεται. Οι

9. Robert Macfarlane, *Landmarks*, Penguin Books, 2015, σ. 39.

10. Macfarlane, *ό.π.*, σ. 311.

11. Macfarlane, *ό.π.*, σ. 18.

12. Macfarlane, *ό.π.*, σ. 20.

13. Jonathan Rowe, "It's All in a Name" (jonathanrowe.org/its-all-in-a-name).

περισσότερες από τις 250 αυτόχθονες γλώσσες της Αυστραλίας έχουν εξαφανιστεί, στερώντας την ανθρωπότητα από κάποιες πλευρές της ικανότητάς μας να φανταζόμαστε και να κατονομάζουμε διαφορετικές πιθανές ανθρώπινες σχέσεις με τη φύση.¹⁴ «Χωρίς το όνομά του στο στόμα μας, ένα ζώο ή ένας τόπος αγωνίζεται να βρει θέση στο μυαλό μας και στις καρδιές μας», όπως το έθεσε ένας εθνογράφος.¹⁵

Πλαίσια, μεταφορές και οι όροι της γνώσης μας

Όπως υποδηλώνουν αυτά τα παραδείγματα, μερικοί από τους πιο σημαντικούς τρόπους δημιουργίας του κόσμου περνούν στη γλώσσα. Η γλώσσα δεν είναι μόνο ένα ισχυρό εργαλείο με το οποίο επικοινωνούμε και συντονιζόμαστε μεταξύ μας. Οργανώνει τη γνώση και την αυτογνωσία μας. Η γλώσσα είναι το πιο σημαντικό όχημά μας για την έκφραση κοινών εννοιών και την επιβεβαίωση αυτού που θεωρούμε σημαντικό. Είναι, επομένως, απαραίτητη για τη δημιουργία πολιτισμού. Το ερώτημα είναι ποιες έννοιες, γεγονότα και προοπτικές θα θεωρήσουμε σημαντικές; Τι είδους κοινή γνώση και κουλτούρα θέλουμε να διαδώσουμε;

Αυτή η ερώτηση μας οδηγεί στη σημασία των πλαισίων και των μεταφορών. Όπως έγραψε ο κοινωνιογλωσσολόγος George Lakoff στα βιβλία του, τα πλαίσια που είναι ενσωματωμένα στη γλώσσα μας ενεργοποιούν τη γνώση μας.¹⁶ Όταν τα στελέχη του επιχειρηματικού κόσμου αυτοσυγχαίρονται, αποκαλούν εαυτούς και αλλήλους «δημιουργούς θέσεων εργασίας», απολαμβάνοντας την εξουσία τους, ενώ περιθωριοποιούν την πραγματική δουλειά που κάνουν οι πραγματικοί άνθρωποι. Οι έμποροι λιανικής θέλουν να χαρακτηρίσουν την πράξη της δαπάνης χρημάτων για αντικείμενα ως «εξοικονόμηση χρημάτων» επειδή υποτίθεται ότι πληρώνουμε λιγότερο από την κανονική τιμή. Το νόημα των πλαισίων και των μεταφορών είναι να προγραμματίσουμε εκ των προτέρων το οπτικό μας πεδίο και να ενσταλάξουμε διακριτικά τις συναισθη-

14. Daniel Nettle και Suzanne Romaine, *Vanishing Voices: The Extinction of the World's Languages*, Oxford University Press

15. Tim Dee, "Naming Names", *Caught by the River*, (caught-bytheriver.net/2014/06/naming-names-tim-dee-robert-macfarlane/). Παρατίθεται από τον Macfarlane, *ό.π.*, σ. 24.

16. Βλ. George Lakoff, *Moral Politics: How Liberals and Conservatives Think*, University of Chicago Press, 2016· Lakoff και Mark Johnson, *Metaphors We Live By*, University of Chicago Press, 2003· Lakoff, *The All New Don't Think of an Elephant: Know Your Values and Frame the Debate*, Chelsea Green Publishing, 2014.

ματικές έννοιες και αξίες στις αντιλήψεις και τις σκέψεις μας. Η πλαισίωση προκαθορίζει τις απαντήσεις που μπορούν να δοθούν σε ερωτήσεις, προϋποθέτοντας τι είναι σημαντικό και μπορεί να γίνει αντικείμενο διερώτησης. Επειδή τα πλαίσια μεταδίδουν δυναμικά τις οντολογίες στις οποίες βασίζονται, δύσκολα παρατηρούμε πώς διεισδύουν σιωπηλά στον εγκέφαλό μας. Ακόμα κι αν αναιρέσουμε τον κυρίαρχο λόγο («ο καπιταλισμός είναι χάλια»), τον εφαρμόζουμε ασυνείδητα μέσω των σημασιολογικών δομών και των όρων μας. Τα πλαίσια διαμορφώνουν με αυτόν τον τρόπο πολιτικές. Στην πραγματικότητα, είναι πολιτικές.

Σε μεγάλο βαθμό, η πλαισίωση λειτουργεί μέσω μεταφορών που λειτουργούν σε νευρωνικά επίπεδα. Καταλήγουμε να εσωτερικεύουμε τις ιδέες των πλαισίων στο μυαλό μας ως φυσιολογικές. Υπάρχει διαφορά αν φανταζόμαστε και αποκαλούμε τους εαυτούς μας ως «σεβαστούς φιλοξενούμενους της φύσης» (όπως στην ταοϊστική παράδοση) ή ως «κατακτητές της φύσης» (όπως στη σύγχρονη δυτική παράδοση).¹⁷ Οι μεταφορές έχουν συχνά ισχυρές ηθικές συνδέσεις που επηρεάζουν τη θέση παίρνουμε σε ένα συγκεκριμένο θέμα. Για παράδειγμα, η μεταφορά του οικονομολόγου Joseph Schumpeter ότι ο καπιταλισμός αφορά τη «δημιουργική καταστροφή» έχει χρησιμοποιηθεί για να αξιολογηθεί η «καινοτομία» ως κάτι φρέσκο, μοντέρνο και προοδευτικό, όχι βαρύ και οπισθοδρομικό.¹⁸ Η λέξη φέρει μια σιωπηρή κρίση και έναν ηθικό υπολογισμό. Συνολικά, οι μεταφορές και τα πλαίσια της γλώσσας μας υφαίνουν έναν ιστό πολιτιστικών συνδέσεων και συμπεριφορών. Σε μια κουλτούρα της αγοράς δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι τα κυρίαρχα πλαίσια και οι μεταφορές αποτυγχάνουν να συλλάβουν την πραγματικότητα των Κοινών και του Κοινωνείν!

Τα παραδείγματα και οι παραδοχές τους, οι μεταφορές και τα πλαίσια που δημιουργούν, οι κατηγορίες και οι όροι που τις εξηγούν – όλα αυτά τα συστατικά συγκεντρώνονται για να εκφράσουν ένα «στυλ σκέψης», όπως το αποκαλεί ο Fleck. Μια καθιερωμένη προσέγγιση για την αντίληψη του κόσμου παράγει «ετοιμότητα για στυλιζαρισμένη (δηλαδή, κατευθυνόμενη και περιορισμένη) αντίληψη και δράση, έως ότου μια απάντηση έχει σε μεγάλο βαθμό προδιαμορφωθεί στην ερώτηση και μια απόφαση περιορίζεται αποκλειστικά σε “ναι” ή “όχι” ή ίσως σε κάποιον αριθμητικό προσδιορισμό, έως ότου οι μέθοδοι και οι συσκευές να εκτελούν αυτόματα το μεγαλύτερο μέρος της διανοητικής

17. Jeremy Lent, *The Patterning Instinct: A Cultural History of Humanity's Search for Meaning*, Prometheus Books, 2017, σ. 277-292.

18. Elisabeth Wehling, *Politisches Framing*, σ. 84-85.

μας εργασίας για εμάς».¹⁹ Οι απαντήσεις είναι σωστές μόνο στον βαθμό που η συλλογική σκέψη θεωρεί τον διάλογο επιτρεπτό και αληθινό. Όταν παραμένουμε εντός των ορίων της συλλογικής σκέψης, τα περισσότερα σχόλια και οι έρευνες ισοδυναμούν με την επεξεργασία θεμελιωδών παραδοχών. Οι ιδέες που αψηφούν την επικρατούσα συλλογική σκέψη (όπως τα Κοινά και το Κοινωνείν) δεν υπολογίζονται. Αποφεύγονται, απορρίπτονται και απωθούνται. Οι υποστηρικτές τους αγνοούνται και μερικές φορές διώκονται.

Πολλά πράγματα μπορούμε να κάνουμε για να ξεπεράσουμε τα περιοριστικά πλαίσια σκέψης και να εγκαινιάσουμε νέα που μπορούν να τα αντικαταστήσουν. Πρέπει να αποδομήσουμε τα κυρίαρχα πλαίσια και τις μεταφορές του κυρίαρχου λόγου – μαζί με την υπόρρητη λογική τους, τις αξίες και τις συναισθηματικές τους συσχετίσεις. Ολόκληρη η αλυσίδα της οντολογίας, του πλαισίου και των όρων πρέπει να εξαλειφθεί από τη ρίζα ως το κλαδί και να αντικατασταθεί – μια εργασία που προφανώς μπορεί να συμβεί μόνο με την πάροδο του χρόνου, όχι μεμιάς. Αυτό είναι απαραίτητο, διότι η χρήση των ίδιων πλαισίων, ιδεών και μεταφορών, όπως προηγουμένως, απλώς θα αναζωογονήσει την παλιά κοσμοθεωρία που προσπαθούμε να υπερβούμε. Για παράδειγμα, η κανονιστική γλώσσα για την εργασία ως κάτι που κάνετε σε μια (αμειβόμενη) δουλειά δημιουργεί την κοσμοθεωρία ότι οι άνθρωποι πρέπει να κερδίζουν χρήματα μέσω της εμπορευματοποιημένης εργασίας τους για να επιβιώσουν και να αναπτυχθούν στον κόσμο. Μια ολόκληρη κοσμοθεωρία και ένα κοινωνικό σύστημα ενσωματώνονται στην καθημερινή μας γλώσσα και εσωτερικεύονται στον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύουμε την κοινωνική πραγματικότητα.

Δεν αρκεί, λοιπόν, μόνο να αποκτήσουμε περισσότερη επίγνωση για τις έννοιες και τους όρους που επαναπεριφράσσουν την υπάρχουσα τάξη σκέψης. Πρέπει, επίσης, να διδάξουμε στον εαυτό μας νέα λεξιλόγια που στρέφονται σε πιο απελευθερωτικούς τρόπους ύπαρξης. Πρέπει να μάθουμε μια γλώσσα που θα μας βοηθήσει να πραγματοποιήσουμε μια οντομεταστροφή και να σκεφτούμε με σχεσιακούς όρους έναν νέο κόσμο που είναι εφικτός. Για να ευαισθητοποιηθούμε απέναντι στις φορτωμένες λέξεις του καθημερινού μας λεξικού, προσφέρουμε μια συλλογή λέξεων-κλειδιών μιας εποχής που σβήνει, συμπεριλαμβανομένης μιας επιλογής παραπλανητικών δυαδικοτήτων. Για να μάθουμε να κατονομάζουμε, να βλέπουμε και να κατανοούμε το Κοινωνείν με μεγαλύτερη σαφήνεια, προσφέρουμε επίσης ένα *Γλωσσάριο Όρων φιλικών προς τα Κοινά*. Ίσως θελήσετε να περιηγηθείτε σε αυτά τα γλωσσάρια και να τα επιστρέψετε σε αυτά αργότερα.

19. Ludwik Fleck, *The Genesis and Development of a Scientific Fact*, σ. 84.

Η γλώσσα επικαλείται και συντηρεί μια κοσμοθεωρία

Είναι η προσπάθειά μας να εντοπίσουμε όρους των οποίων τα ενσωματωμένα νοήματα στρέφονται σε λάθος κατεύθυνση. Κατευθύνουν διακριτικά την προσοχή μας σε τρόπους αντίληψης και σκέψης του παλαιού παραδείγματος, ενώ εμποδίζουν πιο εποικοδομητικές μορφές γνώσης και επικοινωνίας. Πολλοί απόλυτα γνωστοί όροι στις σύγχρονες κοινωνίες επικαλούνται πραγματικότητες που καταρρέουν και αποσυντίθενται. Μπορούμε να τους ονομάσουμε λέξεις-κλειδιά από μια εποχή που σβήνει – αόριστοι όροι που γίνονται ολοένα και πιο στάσιμοι και αρχαϊκοί.

Γιατί χρειάζομαστε ένα τέτοιο γλωσσάρι; Ο John Patrick Leary, ένας πολιτιστικός ιστορικός του καπιταλισμού και της γλώσσας του, εξηγεί ότι οι λέξεις-κλειδιά που χρησιμοποιούμε αποκαλύπτουν πολλά για τη λογική, τις αξίες και τις ευαισθησίες των ανθρώπων. «Συνδέουν τρόπους να βλέπουμε τον πολιτισμό και την κοινωνία», σημειώνει. Παραθέτοντας το κλασικό βιβλίο του Raymond Williams για τις λέξεις-κλειδιά από το 1976,²⁰ ο Leary υποστηρίζει ότι οι λέξεις που προσελκύουν την προσοχή μας σήμερα «σχετίζονται με τη συνάφεια προς την ιεραρχία και τον εξωραϊσμό των αρετών του ανταγωνισμού, “την αγορά” και τις εικονικές τεχνολογίες της εποχής μας».²¹

Αυτό ακριβώς βιώσαμε καθώς γράφαμε αυτές τις σελίδες. Αντιμετωπίσαμε μια ιδιαίτερη πρόκληση: προσπαθήσαμε να επικοινωνήσουμε τις λεπτές πραγματικότητες των Κοινών και του Κοινωνίν με λέξεις των οποίων οι έννοιες είναι βαθιά ενσωματωμένες σε μια διαφορετική κουλτούρα, εστιασμένη στην αγορά. Ήταν, όμως, δύσκολο! Οι ίδιες οι λέξεις είναι απόλυτα εντάξει, αλλά πάντοτε αισθανόμασταν ότι δεν μπορούσαν να εκφράσουν συγκεκριμένες αλήθειες σχετικά με τα Κοινά. Πολλοί όροι είναι εκ του πονηρού παραπλανητικοί, απλώς και μόνο επειδή προτείνουν σταθερές, αξιόπιστες ιδέες, ενώ στην πραγματικότητα οι αναφορές τους είναι πραγματικότητες που εξαφανίζονται. Οι λέξεις γίνονται άδεια κελύφη. Σκεφτείτε τη λέξη *αειφορία*. Σήμερα χρησιμοποιείται για να περιγράψει επιχειρηματικά μοντέλα, αντί για την προσεκτική χρήση του κοινού φυσικού πλούτου, ώστε να εξασφαλιστεί η ικανότητά του για αναγέννηση. Ορισμένοι όροι σηματοδοτούν την πίστη κάποιου σε μια κοσμοθεωρία που είναι προβληματική. Όταν μιλάτε για *ανθρώπινο κεφάλαιο*, υποστηρίζετε

20. Raymond Williams, *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*, Fontana, 1976.

21. John Patrick Leary, “Keywords for the Age of Austerity: Innovation”, 27 Φεβρουαρίου 2014 (jpleary.tumblr.com/post/78022307136/keywords-for-the-age-of-austerity-innovation).

έναν κόσμο στον οποίο ο πρωταρχικός ρόλος των ανθρώπων είναι να είναι πόροι για την αγορά εργασίας. Όταν μιλάτε για οικονομική ανάπτυξη, προσκαλείτε τους ακροατές να πιστέψουν στην ψευδοϊσότιμη αφήγηση ότι η ανάπτυξη ωφελεί τους πάντες, παρόλο που η πραγματικότητα είναι πολύ διαφορετική.

Υπ' αυτήν την έννοια το λεξιλόγιο είναι ζωντανό σύμπαν νοήματος που επικοινωνείται μέσω διακριτών λέξεων. Δεν είναι απλό σύστημα ταξινομήσης, όπως η ταξινομία. Το λεξιλόγιο συχνά περιγράφεται ως «πεδίο λέξεων με εξηγήσεις» (*vocabularium* στα λατινικά). Μια ματιά στο πώς λειτουργούν τα λεξιλόγια αποκαλύπτει ότι μοιάζουν περισσότερο με ανοιχτές, εξελισσόμενες συλλογές λέξεων και όρων που αντικατοπτρίζουν έναν κρυφό ιστό λογικής και σχέσεων. Ένα συνεπές, κοινόχρηστο λεξιλόγιο διαφωτίζει τις πολύπλευρες σχέσεις μεταξύ των λέξεων και μας βοηθά να μοιραζόμαστε εμπειρίες και γνώσεις με άλλους. (Αυτός είναι ο λόγος που φτιάξαμε αυτά τα γλωσσάρια!)

Λέξεις-κλειδιά από μια εποχή που εξασθενεί

Ο πολίτης [Citizen], που ονομάζεται επίσης «υπήκοος», προσδιορίζει ένα άτομο σε σχέση με το έθνος-κράτος και υπονοεί ότι αυτός είναι ο πρωταρχικός πολιτικός ρόλος ενός ατόμου. Ο όρος «πολίτης» χρησιμοποιείται συχνά για να υπονοήσει ότι οι μη πολίτες είναι κάπως λιγότερο ισότιμοι ή ίσως ακόμη και «παράνομοι». ²² Ένας πιο καθολικός όρος είναι ο κοινωνός [Commoner].

Η ανάπτυξη [Development] είναι ένας όρος της πολιτικής οικονομίας που χρησιμοποιείται από τις ΗΠΑ και τα ευρωπαϊκά κράτη για να ωθήσει τις «υπανάπτυκτες» χώρες να υιοθετήσουν το παγκόσμιο εμπόριο, την εξόρυξη πόρων και τον καταναλωτισμό, μαζί με βελτιώσεις στις υποδομές, την εκπαίδευση και την υγειονομική περίθαλψη. Οι βλαβερές παρενέργειες της «ανάπτυξης» περιλαμβάνουν, συνήθως, τις οικολογικές καταστροφές, την ανισότητα, την πολιτική καταστολή και την εκποίηση του πολιτισμού. Ο Γερμανός οικολόγος Wolfgang Sachs χαρακτήρισε την ανάπτυξη μια νοοτροπία που θέτει τις πολιτικές οικονομίες όλων των εθνών σε ένα μονοπάτι: «Οι πρωτοπόροι δείχνουν τον δρόμο. Βρίσκονται στην πρώτη γραμμή της κοινωνικής εξέλιξης, υποδεικνύοντας έναν κοινό προορισμό ακόμη και για χώρες που είχαν πολύ διαφορετικές πορείες στο παρελθόν. Πολλές διαφορετικές ιστορίες συγχωνεύο-

22. Kate Reed Petty, “Is It Time to Retire the Word ‘Citizen’?”, *Los Angeles Review of Books*, 22 Απριλίου 2017 (blog.lareviewofbooks.org/essays/time-retire-word-citizen/).

νται σε μία “κύρια Ιστορία”, πολλές διαφορετικές χρονικές κλίμακες συγχω-
νεύονται σε μία κύρια χρονική κλίμακα. Ο φαντασιακός χρόνος είναι γραμμι-
κός, επιτρέποντας μόνο την πρόοδο ή την οπισθοδρόμηση». ²³

Η διακυβέρνηση [Governance] αναφέρεται σε πολλαπλές ρυθμίσεις καθο-
δήγησης και ελέγχου της ανθρώπινης συμπεριφοράς. Όπως ο όρος *κυβέρνηση*
[Government] προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό *κυβερνάω*, το οποίο κυριο-
λεκτικά σημαίνει *κατευθύνω*. Το ερώτημα είναι: Ποιος κατευθύνει ποιον και
με ποιες τεχνικές; Ο όρος, όπως επαναπροσδιορίστηκε από τους οικονομολό-
γους και τους πολιτικούς επιστήμονες από τις αρχές της δεκαετίας του 1990,
υπονοεί ότι μια ξεχωριστή τάξη, ομάδα εξουσίας ή θεσμικός μηχανισμός υπε-
ρισχύει των άλλων και τους κυβερνά – με άλλα λόγια, ότι οι κυβερνώντες και
οι κυβερνώμενοι είναι διαχωρισμένοι. Ο όρος *διακυβέρνηση* στην καθιερωμένη
του χρήση δεν περιλαμβάνει την ιδέα του συλλογικού συντονισμού και ελέγχου
από τους ίδιους τους ανθρώπους. Η προσωρινή μας εναλλακτική λύση στον όρο
διακυβέρνηση είναι η ομότιμη *διακυβέρνηση* [Peer Governance].

Τα κίνητρα περιγράφουν τη χρήση κάποιου πράγματος, συνήθως του χρήματος,
για να παρακινήθούν οι άνθρωποι να κατευθύνουν τις ενέργειές τους με τον επι-
θυμητό τρόπο. Στο πλαίσιο ενός συστήματος ανταμοιβών, τα κίνητρα συνήθως
προορίζονται να ενθαρρύνουν τη σκληρότερη εργασία. (Δεν υπάρχει αμφιβολία
ότι η ιδέα διαδόθηκε το 1943 στο πλαίσιο της πολεμικής οικονομίας των ΗΠΑ.)
Ενώ τα εξωτερικά κίνητρα σίγουρα έχουν κάποιο ρόλο να παίξουν, μελέτες δια-
πιστώνουν ότι τα χρήματα και άλλα κίνητρα συχνά αποκλείουν άλλα, ενστικτώ-
δη κίνητρα δημιουργίας και συνεισφοράς. Η εισαγωγή του χρήματος σε ένα πε-
ριβάλλον σηματοδοτεί ότι τα πρόσωπα, εγωιστικά κοινωνικά πρωτόκολλα είναι
ο κανόνας, ο οποίος με τη σειρά του αποτρέπει τους ανθρώπους από τη δωρεάν
συνεισφορά. «Το χρήμα είναι εξαιρετικά ακατάλληλο για την αντιμετώπιση των
αναγκών μέσω της φροντίδας», γράφει ο Miki Kashtan. ²⁴

Η καινοτομία αναφέρεται σε ιδέες, εργαλεία ή συσκευές που είναι καινούργιες
και, συνεπώς, πιο πρωτότυπες, ωφέλιμες, προοδευτικές και αποτελεσματικές

23. Wolfgang Sachs, “Development: The Rise and Decline of an Ideal” (article for
the Encyclopedia of Global Environmental Change), Wuppertal Paper 108, Wuppertal
Institute for Climate, Environment and Energy, Αύγουστος 2000 ([epub.wupperinst.org/
frontdoor/deliver/index/docId/1078/file/WP108.pdf](http://epub.wupperinst.org/frontdoor/deliver/index/docId/1078/file/WP108.pdf)).

24. Miki Kashtan, *Reweaving Our Human Fabric: Working Together to Create a
Nonviolent Future*, Fearless Heart Publications, 2015, σ. 379.

από αυτές που υπάρχουν ήδη. Η ανατρεπτική δύναμη της καινοτομίας στην κοινωνία και τις αγορές προβάλλεται ακόμη και αν η αλλαγή που φέρνει είναι συχνά αμελητέας αξίας, αντικοινωνική ή οικολογικά επιβλαβής. Στο τέλος, η «καινοτομία» θεωρείται ως κινητήρας για την απόκτηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος στην αγορά και την αύξηση της απόδοσης των επενδύσεων κεφαλαίου. Εξ ου και η θετική αύρα της λέξης, ειδικά όταν αντιπαραβάλλεται με το δυαδικό αντίθετο της, «το στατικό, το παραδοσιακό και το παλιό», το οποίο συνεπάγεται έλλειψη φαντασίας. Η εναλλακτική λύση στην «καινοτομία» δεν είναι αυτό το δυαδικό αντίθετο, αλλά η δημιουργική προσαρμογή στις συνεχώς μεταβαλλόμενες ανάγκες με τρόπους που είναι κοινοί και συμβιωτικοί.

Η **ηγεσία** είναι ένας όρος που συνεπάγεται έναν μόνο ηγέτη, τολμηρό, θαρραλέο, διορατικό, που κινητοποιεί τους οπαδούς για την επίτευξη συλλογικών στόχων που διαφορετικά θα ήταν ανέφικτοι. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ορισμένα άτομα εμπνέουν με καταλυτικό τρόπο. Αλλά η αντίληψη της «ηγεσίας», όπως συμβαίνει στα περισσότερα οργανωτικά πλαίσια, υποβάλλει και επικυρώνει μια ιεραρχική δομή στο μυαλό μας. Η ηγεσία στη συνέχεια συνδέεται με την απόκτηση εξουσίας επί των διαδικασιών και των ανθρώπων. Κρύβει τη δυνατότητα του Κοινωνείν να πραγματοποιεί την αλλαγή και να οργανώνει τη ζωή μας ή, όπως το λέει ο Miki Kashtan, «να κατοικήσουμε μια προθετικότητα ηγεσίας χωρίς εξουσία».²⁵ Η καταλυτική αλλαγή μπορεί να επιτευχθεί μέσω διαδικασιών κατανεμημένης ισχύος και αμοιβαίου σκοπού, όπως φαίνεται στην Κοινωνιοκρατία [Sociocracy],²⁶ την προσέγγιση της Ολοκρατίας [holacracy],²⁷ τη Θεωρία U.²⁸ και τις πρακτικές ομότιμης διακυβέρνησης.

Ο **μη κερδοσκοπικός οργανισμός** υποδηλώνει ότι ένας οργανισμός είναι ενάρρετος και κοινωνικά προσανατολισμένος, πιθανώς το αντίθετο μιας εγωκεντρικής κερδοσκοπικής εταιρείας. Όμως, ο μη κερδοσκοπικός οργανισμός είναι, κατά κύριο λόγο, ένα νομικό καθεστώς για εταιρικούς οργανισμούς, το οποίο χορηγεί ορισμένες φορολογικές απαλλαγές. Ο όρος **μη κερδοσκοπικός οργανισμός** είναι κάπως παραπλανητικός επειδή υποδηλώνει ότι υπάρχει τρόπος να συμμετάσχει κανείς σε μια καπιταλιστική οικονομία με τρόπους κοινωνικά προσανατολισμένους χωρίς να αποκομίζει κέρδος. Είναι πιο ακριβές να πούμε ότι οι ΜΚΟ επα-

25. Kashtan, *ό.π.*, σ. 181.

26. wikipedia.org/wiki/sociocracy.

27. wikipedia.org/wiki/Holacracy.

28. Otto Scharmer, *The Essentials of Theory U.: Core Principles and Applications*, Berrett-Koehler, 2018.

νεπενδύουν τα κέρδη σε κοινωνικούς σκοπούς. Εξαρτώνται τελικά, άμεσα ή έμμεσα, από την κερδοφορία μέσω της ευρύτερης οικονομίας και δεν προσφέρουν δομική χειραφέτηση από τις επιταγές του ίδιου του καπιταλισμού.

Η οργάνωση αναφέρεται συνήθως σε έναν θεσμό του οποίου τα μέλη συντονίζονται μεταξύ τους για να επιδιώξουν κοινούς στόχους και να μιλήσουν με μία φωνή. Αυτό το νόημα ανατρέπεται τώρα από τη δύναμη των ανοικτών δικτύων, η οποία καθιστά την ιδέα μιας σταθερής οργάνωσης με αναγνωρίσιμους συμμετέχοντες και όρια, ξεπερασμένη. Οι συμβατικές οργανώσεις, όπως η κυβέρνηση και οι εταιρείες, ανακαλύπτουν ότι καθώς τα όρια γύρω από τις οργανώσεις γίνονται πιο πορώδη, οι συνεργασίες με «εξωτερικούς παράγοντες» γίνονται πιο συνηθισμένες και οι αλληλεπιδράσεις γίνονται πιο ρευστές και δυναμικές. Είναι ενδιαφέρον ότι ο όρος *οργάνωση* προέρχεται από το ελληνικό *όργανο*, το οποίο μεταφράζεται ως εργαλείο «ενός βιώσιμου, ζωτικού συνόλου», όπως είναι τα *όργανα* του σώματός μας. Αντί να εστιάζουμε στις οργανώσεις ως μορφή, θεωρούμε πως είναι πιο χρήσιμο να εστιάζουμε στην *ποιότητα* της οργάνωσης εντός του θεσμού: συνειδητή αυτο-οργάνωση, δικτύωση και ομότιμη διακυβέρνηση.

Οι εταιρείες είναι μορφές οργάνωσης που, σύμφωνα με τον μελετητή επιχειρήσεων Ronald Coase, προσφέρουν πιο αποτελεσματική λύση στο υψηλό κόστος συναλλαγής. Αυτή η ανάλυση ανατρέπεται τώρα με την κοινή χρήση σε ανοιχτές πλατφόρμες και στα Κοινά, που επιτρέπουν στους ανθρώπους να ελαχιστοποιούν το κόστος συναλλαγής μέσω των συνεργασιών εντός κοινοτήτων εμπιστοσύνης. Ο ευέλικτος αυτοσχεδιασμός μέσω του Κοινωνείν μπορεί να αρχίσει να ανταγωνίζεται τις εταιρικές δομές και τις αγορές, αν και αυτή η προσέγγιση συνήθως εμποδίζεται από την ανεπαρκή υποδομή και χρηματοδότηση.

Η συμμετοχή είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται συχνά για να περιγράψει τη συμμετοχή των πολιτών στην κυβέρνηση, στη ζωή της κοινότητας και τις οργανώσεις. Σήμερα, ο όρος χρησιμοποιείται συνήθως με θετικό τρόπο για να υπονοήσει ότι η συμμετοχή των πολιτών (σε ακροάσεις, λήψη αποφάσεων ή συμμετοχικά προγράμματα προϋπολογισμού) εκπληρώνει δημοκρατικά ιδανικά και παρέχει λαϊκή νομιμοποίηση στα αποτελέσματα. Αυτή, όμως, είναι ακριβώς η έλλειψη του όρου «συμμετοχή»: συχνά περιορίζεται σε ένα προκαθορισμένο, από πάνω προς τα κάτω σύνολο επιλογών πολιτικής και στρατηγικών εφαρμογής. Το κοινό δεν ξεκινά πραγματικά και δεν ασκεί κυρίαρχη πολιτική αυτενέργεια με την πλήρη έννοια. Απλώς «συμμετέχει» σε δημόσιες συζητήσεις και διαδικασίες, με όρους που οι πολιτικοί, οι ρυθμιστικές αρχές και άλλοι κρατικοί αξιωματούχοι έχουν ήδη κρίνει ως αποδεκτούς, δίνοντας

στις τελικές αποφάσεις επίφαση νομιμότητας. Αντίθετα, το Κοινωνείν είναι μια πιο ισχυρή, ανεξάρτητη πράξη πολιτικής αυτενέργειας.

Κλιμάκωση: «Πώς κλιμακώνουμε [αυτήν] την ιδέα;» είναι συχνά ένας άλλος τρόπος να αναρωτηθούμε πώς να την κάνουμε σημαντική ή επιδραστική. Ο όρος συνεπάγεται κάποιο είδος κατακόρυφης τάξης (από κάτω προς τα πάνω, από πάνω προς τα κάτω), σαν να είναι απαραίτητες οι κεντρικές ιεραρχίες για την επέκταση της λειτουργικότητας μιας ιδέας ή πρακτικής. Αλλά όπως εξηγούμε στον όρο *Μιμηθείτε και Ομοσπονδιοποιήστε*, τα τοπικά έργα μπορούν να επεκταθούν μέσω της εθελοντικής συμμετοχής, της ομότιμης οργάνωσης και της ομοσπονδιοποίησης, χωρίς την ανάγκη κεντρικών συστημάτων ελέγχου. Η ενεργοποίηση της υποδομής είναι συχνά χρήσιμη, αλλά τα έργα που λαμβάνονται σε κλίμακα προκαλούν πάντοτε νέες επιπλοκές και σταθερά γενικά έξοδα, ενώ μειώνουν την πιθανότητα κομφών λύσεων, τοπικής ευελιξίας και ανθρώπινης κρίσης.²⁹ Σε ένα σημείο, τα συστήματα μεγάλης κλίμακας απαιτούν αύξηση του ενεργειακού εφοδιασμού και του φόρτου εργασίας για να παραμείνουν σε λειτουργία («λυπηρές ανάγκες», όπως τις καλεί ο David Fleming), που μπορεί να απομακρύνει τους πόρους από την κάλυψη πραγματικών αναγκών. Η μεγάλη κλίμακα είναι θεμελιωδώς αποδυναμωτική: «Είναι σαν ένα κύμα: μπορείτε να το καβαλήσετε, αλλά όχι να το οδηγήσετε», σημειώνει ο Fleming.³⁰ Η σοφή ρήση του σχεδιαστή Thomas Lommée είναι κατάλληλη: «Το επόμενο μεγάλο πράγμα θα είναι πολλά μικρά πράγματα».³¹

Η σπάνη, όπως γίνεται κατανοητή από τους περισσότερους, υποδεικνύει μια ανεπάρκεια που μπορεί να επιλυθεί από την οικονομία της αγοράς, μέσω της εφεύρεσης, της καινοτομίας και της οικονομικής ανάπτυξης. Η σπάνη του πετρελαίου, της γης και του νερού μπορεί να φαίνεται αυτονόητη, αλλά, στην πραγματικότητα, ο όρος δεν αντικατοπτρίζει καμία εγγενή ιδιότητα ενός πόρου. Το πετρέλαιο, η γη ή το νερό είναι απλώς πεπερασμένα. Ο όρος *σπάνη* αντικατοπτρίζει την κοσμοθεωρία ενός κοινωνικού συστήματος που χρησιμοποιεί έναν πόρο. Κάτι θεωρείται σπάνιο εάν δεν υπάρχει αρκετή προσφορά για την κάλυψη της πραγματικής ή της δυνητικής ζήτησης. Σε ένα καπιταλιστικό συγκείμενο, η

29. Βλ. “Scale” στο David Fleming, *Lean Logic: A Dictionary for the Future and How to Survive It*, Chelsea Green Publishers, 2017, σ. 412-414.

30. “Intermediate Economy”, “Regrettable Necessities,” και “Intensification Paradox,” in Fleming, *ό.π.*, σ. 224-227, σ. 389-391, και σ. 219-220, αντίστοιχα.

31. Από την εγκατάσταση του Thomas Lomée στο Πανεπιστήμιο της Ghent (teachingresources.org).

σπάνη δημιουργείται ακόμη και όταν υπάρχει μεγάλη προσφορά, όπως στην περίπτωση της γνώσης, του κώδικα λογισμικού και των πληροφοριών. Αυτός είναι ο ακριβής σκοπός του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων και διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, για να αποφευχθεί η κοινή χρήση των γνώσεων και των δημιουργικών έργων. «Εάν βιώνουμε τη σπάνη», γράφει ο Alan Rosenblith, «το πρόβλημα βρίσκεται στα συστήματά μας, όχι στο σύμπαν».³² Οι Βουσμάνοι στην έρημο Καλαχάρι στην Αφρική βιώνουν την «ευημερία χωρίς αφθονία», όπως το θέτει ο τίτλος ενός βιβλίου γι' αυτούς. Η ενασχόληση με περιορισμένους πόρους είναι μία από τις βασικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα Κοινά. Για πεπερασμένους πόρους όπως η γη, αυτή η πρόκληση συμβαίνει, συνήθως, μέσω μιας προσέγγισης οριοθέτησης που καθορίζει όρια στη χρήση του κοινού πλούτου. Η κατασκευασμένη σπάνη κώδικα λογισμικού αντιμετωπίζεται μέσω των ελεύθερων κοινοτήτων ανοιχτού κώδικα [FLOSS].

Ο πλουραλισμός θεωρείται συχνά ως κοινωνική αρετή, λόγω των ισχυρισμών του ότι ανέχεται και δέχεται διαφορετικές φυλές, εθνικότητες, φύλα, θρησκείες κ.λπ. Αλλά ο πλουραλισμός μέσα σε ένα φιλελεύθερο κράτος της αγοράς έχει κανονιστικές προσδοκίες για τις κοινωνικές φιλοδοξίες και τις στάσεις απέναντι στον καπιταλισμό και τη διακυβέρνηση. Για παράδειγμα, όταν τα άτομα ανέρχονται στον εταιρικό κόσμο, αυτό θεωρείται απόδειξη φυλετικής και φεμινιστικής χειραφέτησης. Αυτό είναι πολύ διαφορετικό από το να αποδεχόμαστε ένα πολλαπλό σύμπαν [Pluriverse], το οποίο συνεπάγεται την αναγνώριση πολλών τρόπων ύπαρξης στον κόσμο. Ο πλουραλισμός είναι σημαντικός μέχρι ενός σημείου, αλλά γενικά σημαίνει ότι η «πολυμορφία» πρέπει, ουσιαστικά, να αποδεχθεί την ιδέα ενός «Ενιαίου Κόσμου των Κόσμων», όπως το θέτει ο ανθρωπολόγος Arturo Escobar.

Παραπλανητικές δυαδικότητες

Όταν χρησιμοποιούμε δυαδικά, ή πολιικά, αντίθετα, υπονοούμε ότι κάθε πόλος παρουσιάζει μια πολύ διαφορετική λογική από τον άλλο και ότι ο καθένας είναι ουσιαστικά ασύμβατος. Όμως, η εμπειρία του Κοινωνείν σε μια δεδομένη κατάσταση διαλύει ή υπερβαίνει πολλές υποτιθέμενες δυαδικότητες. Για παράδειγμα, τα άτομα που συμμετέχουν σε μια συνεργατική προσπάθεια, όπως ένα σύστημα αιμοδοσίας ή ένα ακαδημαϊκό πεδίο, μπορεί να νιώθουν πως εί-

32. Alan Rosenblith, "Scarcity Is an Illusion, No Reality" (alanrosenblith.blogspot.com/2010/09/scarcity-is-illusion-no-really.html).

ναί ένα Φωλιασμένο Εγώ το οποίο υπερβαίνει την πολικότητα του ατόμου και της συλλογικότητας. Καθώς μπαίνουμε στον κόσμο των Κοινών, λοιπόν, αρχίζουμε να αφήνουμε τον κόσμο των «παραπλανητικών δυαδικότητων». Εδώ παραθέτουμε κάποιες από αυτές.

Συλλογικό / Ατομικό. Αυτή η δυαδικότητα χρησιμοποιείται συχνά για να υποδηλώσει ότι το συμφέρον ενός ατόμου τοποθετείται έναντι των συμφερόντων ενός συλλογικού σώματος. Τέτοιες συγκρούσεις μπορούν να υπάρχουν, βέβαια, και μπορούν να αντιμετωπιστούν στο πλαίσió τους. Προβλήματα προκύπτουν, ωστόσο, όταν η ιδέα του «Εγώ» τίθεται ενάντια στο «Εμείς» (ή το «Εγώ» διεκδικεί την άρνηση του «Εμείς»). Το άτομο θεωρείται εντελώς ξεχωριστό και διακριτό από τους άλλους – για παράδειγμα, ο «αυτοδημιουργητος άνθρωπος». Αυτό είναι μια ψευδαίσθηση επειδή ένα άτομο μπορεί να αναπτύξει τα ταλέντα και την ταυτότητά του μόνο μέσω της συμμετοχής του σε μια μεγαλύτερη συλλογικότητα. Και το αντίστροφο: η συλλογικότητα μπορεί να δημιουργηθεί μόνο μέσω των ατόμων. Με άλλα λόγια, αμφότερα είναι συνδεδεμένα και αλληλεξαρτώμενα, όχι πολιικά αντίθετα και χωριστά. Προσπαθούμε να υπογραμμίσουμε αυτήν την ιδέα μέσω της ιδέας του Φωλιασμένου Εγώ και της ορθολογικότητας Ubuntu.

Συνεργασία / Ανταγωνισμός. Αυτοί οι δύο όροι τίθενται συχνά ως αντίθετοι. Ωστόσο, οι εξελικτικοί επιστήμονες και οι ανθρωπολόγοι σημειώνουν ότι συχνά είναι αρκετά αλληλένδετοι: τα είδη τείνουν να έχουν συμβιωτικές σχέσεις που συνεπάγονται τόσο τον ανταγωνισμό όσο και τη συνεργασία, ανάλογα με τις περιστάσεις. Ακόμη και οικονομολόγοι έχουν σημειώσει μια παρόμοια δυναμική σε διάφορα περιβάλλοντα αγοράς, καθώς άτομα και επιχειρήσεις ανταγωνίζονται και συνεργάζονται ταυτόχρονα. Στις γραμμές συναρμολόγησης, οι εργαζόμενοι μοιράζονται τακτικά τα εργαλεία τους και αλληλοβοηθούνται. Είναι, επομένως, παραπλανητικό να δηλώνουμε ή να υπονοούμε ότι «ο ανταγωνισμός είναι κακός και η συνεργασία είναι καλή». Και οι δύο συμβαίνουν παντού, όλη την ώρα. Το πραγματικό ερώτημα είναι εάν οι καρποί της συνεργασίας μπορούν να αποδοθούν στους συνεργάτες ή εάν θα καταληφθούν κυρίως από επενδυτές και εταιρείες, όπως στην οικονομία κοινής χρήσης.

Καταναλωτής / Παραγωγός. Η καθιερωμένη οικονομική επιστήμη βλέπει τους καταναλωτές και τους παραγωγούς ως μια σχέση дуάδας: μια επιχείρηση παράγει, ένα άτομο καταναλώνει. Όμως, καθώς τα Κοινά και τα ανοιχτά δίκτυα ενδυναμώνουν τους ανθρώπους να αυτοτροφοδοτούνται (ατομικά και συλλογικά), η δυαδικότητα αυτών των δύο λειτουργιών θολώνει. Μερικοί παρατηρητές προ-

σπάθησαν να αναγνωρίσουν αυτό το γεγονός, μιλώντας για «παραγωκαταναλωτές», «prosumers», που συνδυάζουν την παραγωγή και την κατανάλωση σε μία διαδικασία. Αυτή η θέση έχει την αξία της, αλλά εξακολουθεί να τοποθετεί τη συζήτηση σε ένα οικονομικό, υλιστικό επίπεδο – παραγωγή και κατανάλωση αγαθών μέσω της εξόρυξης πόρων, της τροποποίησης και της διανομής.

Αντικειμενικό / Υποκειμενικό. Στη σύγχρονη ζωή, αυτοί οι δύο τρόποι αντίληψης και κατανόησης λαμβάνονται ως αντίθετοι. Το «αντικειμενικό» θεωρείται φυσικό, επαληθεύσιμο και μετρήσιμο, ενώ το «υποκειμενικό» έχει μικρότερο κύρος, ως τα συναισθήματα, η διάθεση και η διαίσθηση ενός ατόμου, και θεωρείται, επομένως, λιγότερο πραγματικό και αληθινό. Η αντικειμενικότητα δείχνει σκληρά, αμετάβλητα γεγονότα που είναι «επιστημονικά», ενώ η υποκειμενικότητα θεωρείται αναξιόπιστη και παροδική. Ωστόσο, οι νευρολόγοι, οι συμπεριφορικοί επιστήμονες και οι οικονομολόγοι έχουν δείξει ότι ο διαχωρισμός μεταξύ αντικειμενικού και υποκειμενικού είναι σε μεγάλο βαθμό μυθοπλασία επειδή υποθέτει ότι η ορθολογικότητα είναι μόνο γνωστική και συνειδητή – και ότι η υποκειμενικότητα είναι εξ ορισμού παράλογη. Στην πραγματικότητα, το αντικειμενικό και το υποκειμενικό είναι εντελώς ενοποιημένα. Οι μη γνωστικές, ενσωματωμένες ιδέες και τα συναισθήματα μπορούν, επίσης, να είναι αρκετά αξιόπιστα και αληθινά.

Ορθολογικό / Ανορθολογικό. Μια παραλλαγή του διαχωρισμού του «αντικειμενικού» έναντι του «υποκειμενικού», που σημειώσαμε παραπάνω. Το «ορθολογικό» υποτίθεται ότι είναι αντικειμενικό, ενώ το «ανορθολογικό» είναι απλώς προσωπικό και υποκειμενικό. Η υπόθεση είναι ότι οι μη ορθολογικοί τρόποι κατανόησης (δηλαδή οι ποιοτικοί, οι συναισθηματικοί, οι πνευματικοί, οι διαισθητικοί) δεν είναι άξιοι εμπιστοσύνης. Πράγματι, το ανορθολογικό έχει συσχετιστεί με τις γυναίκες και τα κορίτσια, και θεωρείται πιο κατάλληλο για της ιδιωτικές σφαίρες ζωής (οικογένεια, προσωπικές σχέσεις), ενώ το ορθολογικό σχετίζεται με τη δημόσια ζωή (και τους άνδρες και τα αγόρια). Αυτή η στοιχειώδης διάκριση είναι συχνά το θεμέλιο για θεσμούς που ισχυρίζονται ότι λαμβάνουν ορθολογικές αποφάσεις, αγνοώντας μη επιστημονικούς, μη ποσοτικούς παράγοντες και συναισθήματα.

Δημόσιο / Ιδιωτικό. Αυτό το γνωστό δίπολο αντικατοπτρίζει την πεποίθηση των σύγχρονων βιομηχανικών κοινωνιών ότι η κυβέρνηση και οι αγορές είναι ξεχωριστές και κάπως αντιθετικές. Η κυβέρνηση υποτίθεται ότι είναι η δύναμη για «δημόσιους» συλλογικούς σκοπούς και η αγορά υποτίθεται ότι είναι μια σφαίρα «ιδιωτικής» επιλογής και ελευθερίας (παρόλο που οι υπέρμαχοι

της ελεύθερης αγοράς επανατοποθετούν επιθετικά τις «ιδιωτικές επιλογές» ως την κινητήριο δύναμη του δημόσιου σκοπού, το λεγόμενο Αόρατο Χέρι της αγοράς). Αυτή η πλαισίωση είναι σε μεγάλο βαθμό μυθοπλασία. Η σύγχρονη πολιτική έχει δείξει πόσο στενά συμπλέκονται οι κρατικές δυνάμεις και οι καπιταλιστικές αγορές. Τυχόν διαφωνίες μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα είναι ασήμαντες σε σύγκριση με τις ισχυρές αμοιβαίες δεσμεύσεις μεταξύ τους, την αφοσίωσή τους σε μια κοσμοθεωρία που βασίζεται στον καπιταλισμό της αγοράς και τη διαρθρωτική εξάρτηση της οικονομίας της αγοράς από τη δημόσια χρηματοδότηση, την πολιτική υποδομή, τη ρυθμιστική εποπτεία και ούτω καθεξής. Οι πολιτικές συζητήσεις που περιστρέφονται γύρω από μια αντίθεση μεταξύ «δημόσιου» και «ιδιωτικού» βασίζονται σε μια ρηγή, απατηλή πλαισίωση που δεν αναγνωρίζει τα Κοινά και άλλες μη καπιταλιστικές μορφές τάξης.

Προσωπικό συμφέρον / Αλτρουισμός. Η πεποίθηση ότι η συμπεριφορά ενός ατόμου είναι είτε εγωιστική είτε αλτρουιστική αντικατοπτρίζει μιαν άλλη πτυχή της βαθιά ριζωμένης ιδέας ότι οι άνθρωποι είναι ουσιαστικά «Απομονωμένα Εγώ», διαχωρισμένα από τις μεγαλύτερες κοινωνικές συλλογικές. Σε έναν κόσμο Απομονωμένων Εγώ είναι λειτουργικό σε κάποιο βαθμό να κάνουμε υπολογισμένες, ορθολογικές επιλογές. Όμως, το δίπολο προσωπικού συμφέροντος και αλτρουισμού είναι απατηλό όταν κάποιος θεωρεί ότι η φροντίδα του εαυτού είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη φροντίδα των άλλων, και αντίστροφα. Το προσωπικό συμφέρον και ο αλτρουισμός στην πραγματικότητα αναμειγνύονται. Το να δείχνεις μεγάλη ανησυχία για τους άλλους είναι επίσης ένας τρόπος για να προωθήσεις τα συμφέροντά σου. Η φροντίδα για τον εαυτό βοηθά στην ανάπτυξη μιας ταυτότητας που επιτρέπει σε κάποιον να φροντίζει τους άλλους. Η δυαδικότητα προσωπικό συμφέρον και αλτρουισμός διαλύεται.

Πώς κινείται το Κοινωνείν πέρα από τη δυαδικότητα ανοιχτού / κλειστού

Όταν το Διαδίκτυο άνοιξε έναν νέο κόσμο στιγμιαίας ανταλλαγής πληροφοριών, μια γνωστή δυαδικότητα τέθηκε γρήγορα σε λειτουργία – ανοιχτό έναντι κλειστού. Αυτό το πλαίσιο τείνει να είναι καθησυχαστικό επειδή απλοποιεί τις επιλογές που φαίνεται να αντιμετωπίζει κανείς. Συχνά αναφέρεται σε συζητήσεις σχετικά με τα εδαφικά σύνορα και τα δικαιώματα ιδιοκτησίας – κάτι πρέπει είτε να είναι ανοιχτό (προσβάσιμο) είτε κλειστό (περιορισμένο). Είναι όλα πολύ ασπρόμαυρα. Στην πραγματικότητα, το ανοιχτό και το κλειστό είναι μόνο τα δύο άκρα ενός πλούσιου φάσματος πιθανών κανόνων πρόσβασης που μπορούν να εφαρμοστούν.

Σε ψηφιακούς χώρους, το ανοιχτό έναντι του κλειστού αναφέρεται στο γενικό νομικό καθεστώς ή στην πρακτική δυνατότητα πρόσβασης σε πληροφορίες και δημιουργικά έργα. Ένα έργο είναι «κλειστό» εάν ο κάτοχός του έχει περιορίσει την πρόσβαση σε αυτό, επικαλούμενος τον νόμο περί πνευματικών δικαιωμάτων ή χρησιμοποιώντας κρυπτογράφηση ή paywall σε έναν ιστότοπο. Ένα κλειστό έργο είναι, γενικά, ιδιόκτητο επειδή ο ιδιοκτήτης του το έχει κάνει αποκλειστικό και τεχνητά σπάνιο – προϋπόθεση για την πώλησή του ως προϊόντος στην αγορά.

Αντιθέτως, ένα «ανοιχτό» έργο είναι αυτό στο οποίο όλοι μπορούν ελεύθερα να έχουν πρόσβαση και να το χρησιμοποιούν, όπως το λογισμικό ανοιχτού κώδικα, η γραφή, οι φωτογραφίες με άδεια χρήσης Creative Commons ή τα έργα που ο νόμος περί πνευματικών δικαιωμάτων τοποθετεί στον δημόσιο τομέα (δεν ανήκουν σε κανέναν). Οι ανοιχτές πλατφόρμες χρησιμοποιούνται συνήθως για να επιτρέπουν στους χρήστες να μοιράζονται τη δουλειά τους. Οι επιστήμονες χρησιμοποιούν συχνά ανοιχτές βάσεις δεδομένων για κοινή χρήση δεδομένων και οι καθηγητές χρησιμοποιούν μερικές φορές ανοιχτά βιβλία για να κάνουν το εκπαιδευτικό περιεχόμενο ελεύθερο διαθέσιμο στους μαθητές. Για να καταστεί η ακαδημαϊκή έρευνα ευρύτερα διαθέσιμη, περισσότερα από 12.800 επιστημονικά περιοδικά ανοιχτής πρόσβασης έχουν προκύψει τα τελευταία δέκα χρόνια, 35 εκ των οποίων χρησιμοποιούν άδειες Creative Commons για να κάνουν το έργο προσβάσιμο χωρίς κόστος στο διηνεχές.

Ο όρος «ανοιχτό» υποδηλώνει μια δυαδική αντίθεση του ανοιχτού συνόλου έναντι του «κλειστού», το οποίο θεωρείται γενικά ως ιδιόκτητο, ιδιωτικό, ή δεν μοιράζεται ελεύθερα. Με αδιόρατους τρόπους, αυτό το πλαίσιο είναι προβληματικό. Όταν μιλάμε για «ανοιχτή» ή «κλειστή» βάση δεδομένων, για παράδειγμα, εστιάζουμε αποκλειστικά στη βάση δεδομένων, σαν να ενσωματώνει αυτό το χαρακτηριστικό. Η παισιώση δεν μας επιτρέπει να μιλάμε για τα ενδιαφέροντα των ατόμων που δημιούργησαν τη βάση δεδομένων. Αυτή η κοινότητα μπορεί να επιθυμεί να επιτρέψει περιορισμένες χρήσεις των δεδομένων σε αξιόπιστους συναδέλφους, για παράδειγμα. Ή ίσως θέλει να μοιραστεί τη βάση δεδομένων για ορισμένους σκοπούς, αλλά να ζητήσει πληρωμή όταν τη χρησιμοποιούν εξωτερικοί χρήστες.

Όταν η συζήτηση αφορά το «ανοιχτό» έναντι του «κλειστού», δυστυχώς, αυτές οι δυνατότητες δεν μπορούν καν να προβληθούν. Οι μόνες επιλογές λέγεται ότι είναι εγγενείς στο έργο (τη βάση δεδομένων), και αυτές οι επιλογές είναι κατά προσέγγιση δυαδικές. Ολόκληρο το πλαίσιο ανοιχτού / κλειστού αποκρύπτει την αυτενέργεια της δημιουργικής κοινότητας. Το έργο διαχωρίζεται εννοιολογικά από την κοινότητα που το έφερε εις πέρας.

Η γλώσσα του ανοιχτού έναντι του κλειστού αγνοεί επίσης την κοινωνική δυναμική με την οποία μια κοινότητα δημιουργεί ένα έργο – τη συνεργατική διαδικασία, τη λογική της δημιουργίας, τον κοινωνικό ρόλο του χρήματος στην παραγωγή κ.λπ. Η παισιώση καθιστά αυτούς τους παράγοντες άσχετους – και ως εκ τούτου δεν μπορούμε να δούμε ένα ολόκληρο κοινωνικό οικοσύστημα δημιουργικότητας και κοινής χρήσης. Δεν βλέπουμε την κοινότητα των πολιτών-επι-

στημόνων που δημιουργούν μια κοινόχρηστη βάση δεδομένων ή τους συγγραφείς που συνεισφέρουν σε κάποιο wiki ή τους φωτογράφους που μοιράζονται τις εικόνες τους στο διαδίκτυο, οι οποίοι ίσως επιθυμούν να ελέγχουν και να διαχειρίζονται την πρόσβαση στα έργα τους, ως κοινωνοί. Η κοινή χρήση στα Κοινά μπορεί να είναι περιστασιακή, περιορισμένη σε χρόνο και να σχετίζεται με ποιον ακριβώς επιθυμούν να τα μοιραστούν οι κοινωνοί. Αυτό είναι κάτι που η πλαισίωση ανοιχτό / κλειστό δεν μπορεί να εκφράσει. Δεν προσφέρει κανέναν τρόπο να αναγνωρίσουμε την ομότιμη διακυβέρνηση μέσω του Κοινωνείν ή να αρθρώσουμε ενδιάμεσους τρόπους κοινής χρήσης έργων που υπερβαίνουν εντελώς το ανοιχτό ή το κλειστό.

Στην πράξη υπάρχουν πολλοί πιθανοί τρόποι αντιμετώπισης των δικαιωμάτων πρόσβασης και χρήσης. Οι άδειες Creative Commons, που χρησιμοποιούνται σήμερα σε περισσότερα από 1,1 δισεκατομμύρια έργα, συμπεριλαμβανομένου αυτού του βιβλίου,³³ αποτελούν έξυπνη προσπάθεια αντιμετώπισης αυτού του προβλήματος. Προσφέρουν στους κατόχους πνευματικών δικαιωμάτων απλές και τυποποιημένες επιλογές για να αδειοδοτήσουν εκ των προτέρων το μοίρασμα και τη χρήση ενός δημιουργικού έργου. Οι άδειες μπορούν να επιτρέψουν σε άλλους να δημιουργήσουν τα δικά τους παράγωγα έργα, όπως μεταφράσεις ή περιλήψεις βιβλίων. Οι άδειες μπορούν να επιτρέψουν σε άλλους να αντιγράψουν, να διανέμουν, να προβάλλουν και να επιτελούν το έργο τους, εάν το έργο δεν χρησιμοποιείται για εμπορικούς σκοπούς, ή εάν το έργο δεν τροποποιηθεί όταν επαναχρησιμοποιηθεί, ή εάν το αντιγραμμένο έργο γίνεται επίσης κοινοποιήσιμο σε άλλους.

Με αυτόν τον τρόπο, οι άδειες Creative Commons επιτρέπουν μεγαλύτερη ελευθερία από το κλειστό περιεχόμενο. Το πρόβλημα με την προσέγγιση των Creative Commons, ωστόσο, είναι ότι όλες αυτές οι αποφάσεις λαμβάνονται μόνο από άτομα. Αυτό αντικατοπτρίζει την κυρίαρχη κοσμοθεωρία, ότι δημιουργούμε τα πράγματα ως ξεχωριστά άτομα, μόνα μας, σαν σε ένα απομονωμένο κελί, χωρίς να αντλούμε από τα Κοινά ή να μοιραζόμαστε ευρύτερα ενδιαφέροντα. Αυτό συνεπάγεται, επίσης, ότι πρέπει να διεκδικούμε τα ατομικά μας συμφέροντα μέσω αξιώσεων ιδιοκτησίας. Παρότι αποτελούν μια παράκαμψη του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων, οι άδειες CC αποδέχονται σιωπηρά αυτές τις προκείμενες. Νομικά, δεν υπάρχει αναγνώριση ότι η δημιουργικότητα προκύπτει από μια αδιαίρετη ομάδα –μια μορφή των Κοινών– και ότι οι πολίτες πρέπει να έχουν τη νομική δυνατότητα να κάνουν τέτοιες επιλογές ως ομάδα. Αυτό είναι ακριβώς το παράπονο που έχουν τόσες πολλές κοινότητες αυτοχθόνων απέναντι στη δυτική νομοθεσία περί πνευματικών δικαιωμάτων και διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, που συχνά τους επιβάλλουν τα διεθνή εμπορικά καθεστώτα. Ο νόμος δεν αναγνωρίζει ότι οποιοδήποτε περιεχόμενο επηρεάζεται πάντα, σε μεγαλύτερο ή

33. James Suzman, *Affluence Without Abundance: The Disappearing World of the Bushmen*, Bloomsbury.

μικρότερο βαθμό, από κοινωνικές συλλογικές, τόσο σύγχρονες όσο και από το παρελθόν (Σχετικοποιημένη Ιδιοκτησία). Η δυαδικότητα ανοιχτό / κλειστό μάς δίνει μόνο δύο επιλογές: να παραχωρήσουμε το έργο μας ή να το διατηρήσουμε ως ιδιωτική ιδιοκτησία (συνήθως για χρηματικό συμφέρον).

Δεδομένης αυτής της δυαδικότητας, δεν προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι πολλοί άνθρωποι εξισώνουν την «ανοιχτότητα» με τα Κοινά, και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι το γενικό, καθοριστικό χαρακτηριστικό τους είναι ότι όλα προσφέρονται δωρεάν, χωρίς κόστος. Αυτό δεν είναι απολύτως αληθές. Το νόημα των Κοινών είναι να μεγιστοποιήσουμε τον αμοιβαίο έλεγχο και τα οφέλη, και είναι ένας στόχος που απαιτεί προσεκτικούς κανόνες όσον αφορά την πρόσβαση και τη χρήση. Η ανοιχτότητα μπορεί να λειτουργήσει μόνον όταν ο πόρος που χρησιμοποιείται είναι μη πεπερασμένος – δηλαδή δεν εξαντλείται όταν χρησιμοποιείται και κοινοποιείται, όπως οι ψηφιακές πληροφορίες. (Και ακόμη και αυτοί οι πόροι πρέπει να διαφυλάσσονται για να είναι διαθέσιμοι χωρίς κόστος.) Αλλά, όσον αφορά τους ανταγωνιστικούς φυσικούς πόρους που μπορούν να εξαντληθούν, τα επιτυχημένα Κοινά θέτουν όρια στη χρήση τους, περιορίζουν την πρόσβαση σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους ή για ορισμένα άτομα, και τα λοιπά.

Προκειμένου να ξεπεράσουμε αυτήν τη δυαδική αντίθεση, πρέπει να αναγνωρίσουμε τον ζωτικό ρόλο που μπορεί να παίξει μια ομάδα στη δημιουργία αξίας (κοινόχρηστος κώδικας, πληροφορίες, δημιουργικά έργα) και στην άσκηση κάποιου βαθμού επιμέλειας και ελέγχου. Ο λόγος για τα Κοινά μάς επιτρέπει να αναγνωρίσουμε τη συλλογική αυτενέργεια και το ήθος μιας ομάδας.³⁴ Είναι σημαντικό να κάνουμε αυτήν την αλλαγή προοπτικής, επειδή σ' έναν κόσμο που ορίζεται από «το ανοιχτό έναντι του κλειστού», η πράξη του διαμοιρασμού της δουλειάς μας θεωρείται αλτρουιστική, ανόητη, ή και τα δύο. Μόνο ένας ανόητος ή ένας ιδεαλιστής θα χάριζε μια επιστημονική ανακάλυψη ή ένα όμορφα γραμμένο βιβλίο που θα μπορούσε να πουληθεί για χρήματα. Στο οικονομικό και πολιτιστικό πλαίσιο του καπιταλισμού καθίσταται δύσκολο ακόμη και να φανταστεί κανείς ότι ένα βιβλίο θα μπορούσε να μοιραστεί ελεύθερα και να πωληθεί ταυτόχρονα.

Αλλά αυτό ακριβώς πρέπει να καταλάβουμε – ότι είναι δυνατόν! Ορισμένες επιπλοκές πρέπει να αντιμετωπιστούν, ωστόσο, μεταξύ αυτών τα χρήματα (κάτι που διερευνούμε στην ενότητα σχετικά με τη χρηματοδότηση των Κοινών).

Εάν η πρόσβαση σε ένα έργο πρόκειται να ρυθμιστεί από την αγορά –«πληρώστε αυτήν την τιμή!»–, τότε τα άτομα που έχουν χρήματα θα έχουν αυτόματα μεγαλύτερη πρόσβαση και έλεγχο (παρόλο που οι γνώσεις, οι πληροφορίες και ο κώδικας τείνουν να γίνονται πιο πολύτιμοι όταν κοινοποιούνται). Οι κοινωνοί έχουν μάθει να παρακάμπτουν αυτό το πρόβλημα, επιλέγοντας να μοιράζονται

34. Arturo Escobar, “Commons in the Pluriverse”, στο Bollier και Helfrich (επιμ.), *Patterns of Commoning*, Off the Common Books, 2015, σ. 348-360 (patternsofcommoning.org/commons-in-the-pluriverse). Βλ. επίσης, Escobar, *Designs for the Pluriverse: Radical Interdependence, Autonomy, and the Making of Worlds*, Duke University Press, 2018.

γνώσεις γενναιόδωρα και αναπτύσσοντας στη συνέχεια άλλους τρόπους πληρωμής για τυχόν συναφή κόστη (π.χ. συλλογή, οριοθέτηση και κατανομή, συνεισφορά σε είδος, επιλεκτικές πωλήσεις στην αγορά, διασταυρούμενες επιδοτήσεις κ.λπ.). Οι κοινωνοί αγκαλιάζουν τέτοιες στρατηγικές ακριβώς επειδή ωφελούν τόσο το άτομο όσο και την ομάδα μακροπρόθεσμα (για παράδειγμα, περισσότερους αναγνώστες και χρήστες). Η υπέρβαση της δυαδικότητας ανοιχτό / κλειστό μάς ανοίγει αυτές τις δυνατότητες.

Αλλά αυτός ο προσανατολισμός απαιτεί ένα νέο λεξιλόγιο, το οποίο να αναγνωρίζει τη συλλογική αυτενέργεια και την αξία επιστασίας του Κοινωνείν. Προτείνουμε τον διαμοιρασμό και την επιστασία. Αυτός ο όρος υπερβαίνει την εστίαση στο ίδιο το έργο, την οποία επιβάλλει το πλαίσιο ανοιχτό / κλειστό. Υπερβαίνει, επίσης, την ιδέα ότι η δημιουργία έργων με δυνατότητα κοινής χρήσης είναι μια ανόητη επιλογή δωρεάς πραγμάτων, λες και έτσι αυτά χάνουν την αξία τους. Όμως το Κοινωνείν έχει νόημα: εάν μια ομάδα έχει δημιουργήσει συγκεκριμένες μορφές αξίας (λογισμικό ανοιχτού κώδικα, συνεισφορές wiki, τοπικά δίκτυα σχεδιασμού cosmo κ.λπ.), τότε θα πρέπει να είναι σε θέση να προστατεύει και να ενισχύει αυτήν την αξία με την πάροδο του χρόνου. Ο διαμοιρασμός και η επιστασία μάς βοηθά να εκφράσουμε το γεγονός ότι το Κοινωνείν δημιουργεί νέα αξία και δυνατότητες χρήσης, καθιστώντας τα έργα πιο χρήσιμα και προσβάσιμα σε όλους. Το δίπολο «ανοιχτό» ή «κλειστό» αγνοεί αυτές τις δυνατότητες.

Γλωσσάριο όρων φιλικών προς τα Κοινά

Η κρούση των ορίων [Beating the Bounds] περιγράφει τη διαδικασία με την οποία οι κοινωνοί επιβλέπουν τα όρια των Κοινών τους, για να τα προστατεύσουν από την περιφράξη, ενώ τιμούν την ταυτότητά τους ως κοινότητα. Ο όρος προέρχεται από ένα αρχαίο αγγλικό έθιμο, σύμφωνα με το οποίο τα μέλη μιας κοινότητας, ηλικιωμένοι και νέοι, περπατούν στα όρια των Κοινών τους για να εξοικειωθούν με τη γη τους και να καταστρέψουν τυχόν φράκτες ή περιφράξεις που την περιβάλλουν. Μετά τον περίπατο ακολουθούσε συχνά μια γιορτή.

Η οριοθέτηση [Capping] σημαίνει τον καθορισμό ενός απόλυτου ορίου για να αποφασίσουμε τι μερίδιο μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι άνθρωποι από έναν πεπερασμένο και εξαντλήσιμο πόρο, όπως η γη, η ξυλεία και το νερό. Η οριοθέτηση ενημερώνει τους ανθρώπους ότι δεν μπορούν να πάρουν όσο θέλουν, κάτι που βοηθά να μη βλάψουμε τον φυσικό πλούτο από τον οποίο εξαρτάται μια ομάδα. Η οριοθέτηση χρησιμοποιήθηκε στα μεσαιωνικά αγγλικά Κοινά

(Stints) καθώς και στη σύγχρονη παγκόσμια διακυβέρνηση (η πρόταση «cap-and-share», όπως περιγράφεται στο skytrust).³⁵

Η φροντίδα είναι μια διάθεση και μια συναισθηματική εμπλοκή που εκδηλώνεται στον τρόπο με τον οποίο κάποιος αναλαμβάνει μια δραστηριότητα, συμπεριλαμβανομένων των οικονομικών. Η φροντίδα περιγράφει επίσης στοιχειώδεις ανθρώπινες δραστηριότητες που σηματοδοτούν μια επίγνωση της αλληλεξάρτησης, της ανάγκης και της συγγένειας ως βασικές ανθρώπινες συνθήκες [Βλ. Φωλιασμένο Εγώ και Ορθολογικότητα Ubuntu]. Αυτό μπορεί να φανεί στην ανατροφή των παιδιών, στη φροντίδα μελών της οικογένειας και φίλων, στην ομότιμη διακυβέρνηση και τροφοδοσία, στη διαφύλαξη της φύσης και στην εργασία για το κοινό καλό, μεταξύ άλλων δραστηριοτήτων. Ο όρος, ο οποίος έχει μακρά ιστορία στις φεμινιστικές μελέτες, αναγνωρίζει τη σημασία της αποεμπορευματοποιημένης εργασίας και της εγγενούς αξίας, οι οποίες αγνοούνται ή υποτιμούνται από την κουλτούρα της αγοράς. Η φροντίδα μερικές φορές εσφαλμένα συνδυάζεται με τις «εργασίες φροντίδας», οι οποίες στο πλαίσιο της αγοράς δίνουν έμφαση στην παραγωγικότητα έναντι της πραγματικής ανθρώπινης φροντίδας. Στην πραγματικότητα, η φροντίδα περιλαμβάνει μια γενναιόδωρη δαπάνη χρόνου, ενώ οι εργασίες φροντίδας τείνουν να εφαρμόζουν λογική εξοικονόμησης χρόνου για οικονομικούς λόγους.

Πλούτος φροντίδας [Care Wealth]. Όταν οι άνθρωποι φροντίζουν δάση, χωράφια, νερό ή αστικούς χώρους, αυτά γίνονται μέρος της κοινής μνήμης, της κουλτούρας, της κοινωνικής ζωής και των ταυτοτήτων τους. Έτσι, όταν οι κοινωνικοί τροφοδοτούν τον εαυτό τους και αλληλεπιδρούν με τον κόσμο, με το σύνολό τους, δημιουργούν ένα διαφορετικό όραμα του κόσμου [cosmivision]. Δεν παράγουν αγαθά ή εμπορεύματα ως ορθολογικά άτομα, με τον τρόπο που θα περιέγραφαν οι οικονομολόγοι. Γίνονται επιστάτες του πλούτου της φροντίδας – των πραγμάτων, των συστημάτων διαβίωσης και των σχέσεων που αποτελούν το επίκεντρο της αγάπης, της φροντίδας, των αμοιβαίων εμπειριών και των συναισθηματικών δεσμών. Η λέξη πόρος μάς καλεί να θεωρούμε τον κοινόχρηστο πλούτο ως κάτι που πρέπει να χρησιμοποιηθεί, να εξαχθεί και να μετατραπεί σε στοιχείο οικονομικού υπολογισμού. Ο πλούτος της φροντίδας αποτελείται από συναισθηματικές σχέσεις με την καθημερινή ζωή και την κουλτούρα μας.

---

35. Το *Directory of Open Access Journals* καταλογογράφησε 13.154 περιοδικά ανοιχτής πρόσβασης στις 9 Μαΐου 2019, με περισσότερα από 9 εκατομμύρια άρθρα (doaj.org).

Συνεργατική χρηματοδότηση [Collaborative Finance]. Περιγράφει τρόπους χρηματοδότησης των Κοινών και παρέχει διαρθρωτική υποστήριξη για το Κοινωνείν, ενώ προστατεύει αυτές τις δραστηριότητες από τις επιβλαβείς επιρροές του χρήματος και του χρέους. Πρωταρχικός στόχος είναι η αποεμπορευματοποίηση των σχέσεων των ανθρώπων μεταξύ τους αλλά και με τον μη ανθρώπινο κόσμο. Η συνεργατική χρηματοδότηση χρησιμοποιεί χρήματα και πίστωση με τέτοιον τρόπο, που οι θεσμοί των Κοινών ενισχύονται και οι άνθρωποι αισθάνονται ασφαλείς και ελεύθεροι καθώς γίνονται λιγότερο εξαρτημένοι από τις αγορές. Σημαντικές πτυχές της συνεργατικής χρηματοδότησης περιλαμβάνουν το ολιγοχρήματο κοινωνείν, τις ομότιμες πιστώσεις, μια ήπια ανταποδοτικότητα στη χρήση χρημάτων και νέα χρηματοδοτικά κυκλώματα Δημοσίου/Κοινών. Ιστορικά, η συνεργατική χρηματοδότηση έχει συμπεριλάβει μοντέλα όπως τις εταιρείες αμοιβαίας πίστωσης και τα ασφαλιστικά αποθέματα, τη συνεταιριστική χρηματοδότηση, τη μικροχρηματοδότηση που ελέγχεται από την κοινότητα και τα τοπικά νομίσματα. [Βλ. Crowdfunding]

Κοινά – κοινωνός – Κοινωνείν [Commons – Commoner – Commoning]. Μια σύντομη εκδρομή στην ετυμολογία των αγγλικών όρων: κάθε λέξη συνδέει τις λατινικές λέξεις *cum* και *munus*. Το *cum* [«με»] δηλώνει τη σύνδεση στοιχείων. Το *munus*, που βρίσκεται επίσης στη λέξη *municipality* [δημοτική περιοχή], σημαίνει υπηρεσία, καθήκον, υποχρέωση και μερικές φορές δώρο. Όλοι οι όροι που συνδέουν το *cum* και το *munus*, όπως *communion*, *community* [κοινότητα], *communism* [κομμουνισμός] και, φυσικά, *communication* [επικοινωνία], δηλώνουν μια συν-υποχρέωση – μια σύνδεση μεταξύ των δικαιωμάτων χρήσης, των οφελών και του καθήκοντος. Όπως γράφουν οι Pierre Dardot και Christian Laval, τα Κοινά «όχι μόνο ορίζουν αυτό που συλλέγεται», αλλά και τους ίδιους τους κοινωνούς: «εκείνους που έχουν από κοινού καθήκοντα».³⁶

Τα Κοινά είναι μια διαδεδομένη, γενεσιουργός και παραμελημένη κοινωνική ζωή. Είναι πολύπλοκες, προσαρμοστικές, ζωντανές διαδικασίες που παράγουν πλούτο (τόσο απτό όσο και άυλο), μέσω του οποίου οι άνθρωποι αντιμετωπίζουν τις κοινές τους ανάγκες με ελάχιστη ή καθόλου εξάρτηση από αγορές ή κράτη. Τα Κοινά προκύπτουν όποτε οι άνθρωποι ασχολούνται με τις κοινωνικές πρακτικές του Κοινωνείν, συμμετέχουν στην ομότιμη διακυβέρνηση και αναπτύσσουν συνεργατικές μορφές τροφοδοσίας κατά τη χρήση ενός πόρου ή πλούτου φροντίδας. Ενώ κάθε κοινό είναι διαφορετικό, όλα εξαρτώνται από τα φυσικά δώρα της φύσης και από την κοινή χρήση, τη συνεργασία, τον

36. creativecommons.org/use-remix/.

αμοιβαίο σεβασμό και την ήπια ανταποδοτικότητα. Τα Κοινά είναι συνεχές γίγνεσθαι.

Κάθε μορφή των Κοινών προκύπτει μέσω του Κοινωνείν, το οποίο έχει τρεις συμβιωτικές πτυχές: Καθημερινές κοινωνικές συνήθειες, ομότιμη διακυβέρνηση και τροφοδοσία.

Ο κοινωνός είναι μια ταυτότητα και ένας κοινωνικός ρόλος που αποκτούν οι άνθρωποι καθώς ασχούν το Κοινωνείν. Συνδέεται με τις πραγματικές πράξεις, όχι με έναν εκχωρημένο νομικό ή κοινωνικό τίτλο. Ο καθένας είναι δυναμικά κοινωνός. Όσο περισσότερο ένα πρόσωπο ευθυγραμμίζεται με την πρακτική και την κοσμοθεωρία των Κοινών, τόσο περισσότερο γίνεται κοινωνός.

Το Κοινωνείν είναι η διερευνητική διαδικασία, με την οποία οι άνθρωποι επινοούν και θεσπίζουν συγκεκριμένα συστήματα τροφοδοσίας και ομότιμης διακυβέρνησης ως τμήμα μιας ευρύτερης διαδικασίας για την εκδίπλωση της ανθρωπότητας μας. Προκύπτει όταν οι απλοί άνθρωποι αποφασίζουν από μόνοι τους πώς να αναγνωρίσουν και να ικανοποιήσουν τις κοινές τους ανάγκες, να διαχειριστούν τον κοινό πλούτο και να συνυπάρξουν αρμονικά. Καθώς οι άνθρωποι βασίζονται στην εναποθετημένη γνώση τους για να εκτιμήσουν τα προβλήματά τους, έχουν τη δύναμη να δείξουν δημιουργική αυτενέργεια στην ανάπτυξη λύσεων τις οποίες οι ίδιοι θεωρούν δίκαιες και αποτελεσματικές. Μαθαίνουν, επίσης, να ζουν με ασάφειες και αβεβαιότητες και να σέβονται τα μυστήρια της ανθρώπινης κατάστασης. Το Κοινωνείν είναι ο μόνος τρόπος να γίνεις κοινωνός. Η δύναμη του Κοινωνείν δεν περιορίζεται στις διαπροσωπικές σχέσεις εντός ομάδων, αλλά επεκτείνεται και στην οργάνωση μιας ευρύτερης κοινωνίας.

Δεν υπάρχουν Κοινά χωρίς Κοινωνείν και δεν υπάρχει Κοινωνείν χωρίς ομότιμη διακυβέρνηση.

Σύμπραξη Κοινών/Δημοσίου [Commons-Public Partnership (CPP)]. Συμφωνία μακροχρόνιας συνεργασίας μεταξύ των Κοινών και των κρατικών θεσμών για την κάλυψη συγκεκριμένων αναγκών. Μία ΣΚΔ μπορεί να ξεκινήσει και από τις δύο πλευρές, αλλά οι κοινωνοί διατηρούν τον έλεγχο της διαδικασίας. Οι κρατικοί θεσμοί παρέχουν ζωτική νομική, οικονομική ή/και διοικητική υποστήριξη στους κοινωνούς, και οι κοινωνοί παρέχουν υπηρεσίες ο ένας στον άλλον και στο ευρύτερο κοινό. Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν συστήματα Wi-Fi που βασίζονται στην κοινότητα, φροντίδα όπως η νοσηλεία και η φροντίδα ηλικιωμένων, και έργα που γίνονται με τη γειτονιά και υλοποιού-

νται με κυβερνητική υποστήριξη. Μία ΣΚΔ δίνει τη δυνατότητα στους κοινωνούς να δημιουργούν εύχρηστες συμβιωτικές οργανωτικές δομές, που τους δίνουν τη δυνατότητα να λαμβάνουν τις δικές τους αποφάσεις, προσαρμοσμένες στις ανάγκες τους.

Το σύμπαν των Κοινών [Commonverse] περιγράφει τον χαλαρά συνδεδεμένο κόσμο των διαφορετικών τύπων των Κοινών, που μπορεί να θεωρηθεί ως ομοσπονδιοποιημένο πολλαπλό σύμπαν των Κοινών. Σε αντίθεση με τον καπιταλισμό (την οικονομία) και τη φιλελεύθερη δημοκρατία (την πολιτική σφαίρα), το σύμπαν των Κοινών ενοποιεί την οικονομία με την πολιτική και κοινωνική σφαίρα.

Η αμοιβαία επαφή [Communion] είναι η διαδικασία μέσω της οποίας οι κοινωνοί συμμετέχουν σε αλληλεξαρτώμενες σχέσεις με τον κόσμο που βρίσκεται πέραν του ανθρώπου. Η αμοιβαία επαφή μετατοπίζει την κατανόηση των σχέσεων ανθρώπου/φύσης από το οικονομικό πλαίσιο (π.χ., τη «διαχείριση των πόρων» ή την εμπορευματοποίηση και χρηματοδότηση των «υπηρεσιών της φύσης») προς ένα άλλο, που σέβεται την εγγενή αξία του μη ανθρώπινου κόσμου. Αυτή η θεμελιώδης αυτογνωσία οδηγεί σε συναισθήματα ευγνωμοσύνης, σεβασμού και σεβασμού για τις ιερές διαστάσεις της ζωής στους τρόπους με τους οποίους οργανώνεται η ανθρώπινη τροφοδοσία.

Τα σύνθετα προσαρμοστικά συστήματα είναι αυτο-οργανωμένα, αυτο-θεραπευόμενα, ζωντανά συστήματα, όπως ο εγκέφαλος, τα κύτταρα, οι αποικίες μυρμηγκιών, η βιόσφαιρα, τα κοινωνικο-οικολογικά συστήματα και πολλά Κοινά. Ο όρος χρησιμοποιείται στην επιστήμη της πολυπλοκότητας, μια ετερόδοξη επιστημονική προσέγγιση που χρησιμοποιείται συχνά στην εξελικτική επιστήμη, τη χημεία, τη βιολογία και τη φυσική. Οι επιγνώσεις της επιστήμης της πολυπλοκότητας συμβάλλουν στη μετάβαση από μια Νευτώνεια κοσμοθεωρία αιτίας και αποτελέσματος, σε μια ολιστική, μη γραμμική και διαδραστική, κοσμοθεωρία. Η ελεύθερη αλληλεπίδραση των δρώντων που ακολουθούν απλές αρχές και λειτουργούν σε τοπικό επίπεδο μπορεί, χωρίς να απαιτείται ευρύτερη γνώση ή να τεθούν οι τελικοί στόχοι εξαρχής, να αυτο-οργανωθεί σε μεγαλύτερα, πιο περίπλοκα συστήματα (ή, όπως το έθεσε ο βιολόγος Lynn Margulis, να παράγει την αμοιβαία γένεση νέων συστημάτων διαβίωσης που είναι γνωστή ως «συμβιογένεση»³⁷).

37. Ο κίνδυνος να επικεντρωθούμε στο άνοιγμα αντί για το Κοινωνείν μπορεί να φανεί στις έξυπνες εμπορικές στρατηγικές ορισμένων εκδοτικών οίκων επιστημονικών

Τα εύχρηστα συμβιωτικά εργαλεία [Convivial Tools] είναι ένας όρος εμπνευσμένος από το έργο του Ivan Illich, *Tools for Conviviality* (1973). Αναφέρεται σε εργαλεία, τεχνολογίες και υποδομές που ενισχύουν τη δημιουργικότητα και την αυτοδιάθεση, όπως είναι τα καθημερινά εργαλεία γενικού σκοπού, τα μοτίβα κοινής χρήσης που προτείνουμε σε αυτό το βιβλίο ή τα εργαλεία που είναι βασισμένα σε λογισμικό ανοιχτού κώδικα όπως το OpenStreetMap.³⁸ Τα εύχρηστα συμβιωτικά εργαλεία είναι σημαντικά επειδή «πρώτα διαμορφώνουμε τα εργαλεία μας και έπειτα τα εργαλεία μας διαμορφώνουν εμάς», όπως υπενθυμίζει ο Marshall McLuhan.³⁹ Ένα εργαλείο είναι εύχρηστο και συμβιωτικό εάν όλοι έχουν πρόσβαση στον σχεδιασμό και τις γνώσεις που απαιτούνται για να το δημιουργήσουν, εάν επιτρέπει τη δημιουργική προσαρμογή σε ιδιαίτερες συνθήκες και εάν είναι κατάλληλο στο συγκεκριμένο τοπικό πλαίσιο. (Είναι διαθέσιμα τα κατάλληλα υλικά και οι αντίστοιχες δεξιότητες; Είναι συμβατό με τον τόπο και τον πολιτισμό;) Τα εύχρηστα συμβιωτικά εργαλεία ενδυναμώνουν τους ανθρώπους, βοηθώντας τους να ανακαλύψουν και να αναπτύξουν τις δικές τους προτεραιότητες, τις μαθησιακές ικανότητες και τις δεξιότητές τους. Μας απαλλάσσουν από τα ιδιόκτητα κλειστά εργαλεία που παρεμποδίζουν την προσωπική μάθηση, την κοινή χρήση, την τροποποίηση και την επαναχρησιμοποίηση. Εντούτοις, η χρήση συμβιωτικών εργαλείων μπορεί να είναι ανέφικτη σε ορισμένες περιπτώσεις, λόγω των χρονικών απαιτήσεών τους.

Η κοσμο-τοπική παραγωγή [Cosmo-local Production] είναι ένα σύστημα παροχής υπηρεσιών βασισμένο στο Διαδίκτυο, στο οποίο οι άνθρωποι μοιράζονται «ελαφριές» γνώσεις και σχεδιασμό, μέσω της ομότιμης μάθησης και του Διαδικτύου, ενώ κατασκευάζουν «βαριά» φυσικά πράγματα, όπως μηχανήματα, αυτοκίνητα, κατοικίες, έπιπλα και ηλεκτρονικές συσκευές, στον τόπο τους.⁴⁰ Η κο-

---

βιβλίων, όπως ο Elsevier, που επιτρέπουν συχνά τη δημοσίευση επιστημονικών άρθρων με άδειες Creative Commons, αλλά μόνο μετά τη χρέωση των συγγραφέων ή με συνδρομή. Πρόκειται για υποβαθμισμένη μορφή ανοιχτής πρόσβασης, που εκμεταλλεύεται τους ακαδημαϊκούς ερευνητές ως έναν τρόπο μεγιστοποίησης των ιδιωτικών κερδών, χωρίς να τους δίνει τη δυνατότητα κοινοποίησης. Αντίθετα, η δημοσίευση που βασίζεται στα Κοινά, επιδιώκει να ελαχιστοποιήσει το κόστος για όλους τους συμμετέχοντες, να μεγιστοποιήσει τα οφέλη της κοινής χρήσης χωρίς κόστος ή με χαμηλό κόστος και, επομένως, να επιτρέψει την ευρεία κοινή χρήση πληροφοριών.

38. Βλ. το βιβλίο των Paul Stacey και Sarah Hinchliff Pearson, *Made With Creative Commons* (creativecommons.org/use-remix/made-with-cc).

39. Peter Barnes, *Capitalism 0: Guide to Reclaiming the Commons*, Berrett-Koehler, 2006.

40. Dardot και Laval, *Commun. Essai sur la révolution au XXIe siècle*, 2015, σ. 23.

σμο-τοπική παραγωγή μάς επιτρέπει να αποφύγουμε το κόστος του ιδιόκτητου σχεδιασμού που βασίζεται σε διπλώματα ευρεσιτεχνίας ή εμπορικές πατέντες. Επιτρέπει, επίσης, τη μείωση του κόστους παραγωγής, μέσω της χρήσης λιγότερο δαπανηρών τοπικών υλικών και σχεδιαστικών μονάδων που επιτρέπουν τη διαλειτουργικότητα, η οποία διευκολύνει τη συγκέντρωση και την κοινή χρήση.

To Crowdfunding είναι μια πρακτική συνεργατικής χρηματοδότησης που βασίζεται σε ψηφιακές πλατφόρμες. Αναφέρεται σε μεγάλο αριθμό ανθρώπων (το «πλήθος») και όχι μόνο σε άμεσα μέλη της ομάδας, συγκεντρώνοντας μικρά χρηματικά ποσά για τη χρηματοδότηση προσπαθειών που θα παράγουν συλλογικά οφέλη. Το Crowdfunding δεν βοηθά απαραίτητα τα Κοινά, διότι ορισμένες καμπάνιες χρησιμεύουν για την παροχή δωρεάν κεφαλαιουχικού κεφαλαίου για εταιρείες εκκίνησης, χωρίς κοινόχρηστο μετοχικό κεφάλαιο ούτε ομότιμη διακυβέρνηση. Ωστόσο, πολλές προσπάθειες Crowdfunding, όπως αυτές που φιλοξενούνται από την πλατφόρμα Goteo στη Μαδρίτη, χρησιμοποιούν σκόπιμα αυτήν την τεχνική χρηματοδότησης για να προωθήσουν το Κοινωνείν.

DIT σημαίνει do-it-together, «Ας το κάνουμε μαζί». Είναι συμπληρωματικό με το DIY, το do-it-yourself [Κάν' το μόνος σου], το οποίο στην πράξη συχνά γίνεται συλλογικά. Το DIT βοηθά να κατονομάσουμε μια μορφή DIY που βασίζεται στα Κοινά. Και τα δύο επιδιώκουν να αποφύγουν να βασίζονται σε χρήματα και αγορές, και να συμβάλλουν στο ολιγοχρήματο Κοινωνείν.

Η κατανομή [Dividing Up], διακριτή από το μοίρασμα, αναφέρεται στη μη αμοιβαία κατανομή αντικειμένων, τροφής, χρημάτων, πραγμάτων, γης, ποδηλάτων, εργαλείων, μεταξύ των μελών μιας ομάδας (οικογένεια, ξένοι, μικρές ομάδες, μεγάλα δίκτυα), χωρίς να υπολογίζεται το ατομικό όφελος καθενός σε διακριτές μονάδες. Η κατανομή συμβαίνει μερικές φορές ως απάντηση σε σιωπηρές ή επίσημες αξιώσεις.

Η ανάδυση [Emergence] είναι η διαδικασία κατά την οποία η αλληλεπίδραση μεταξύ των ζωντανών δρώντων παράγει απροσδόκητα μια εντελώς καινούργια και πιο περίπλοκη οργάνωση σε μεγαλύτερες κλίμακες. Οι νέες συστημικές ιδιότητες δεν περιλαμβάνονται σε κανένα μεμονωμένο στοιχείο ή σε κάποια συσσωμάτωση τέτοιων στοιχείων, αλλά εμφανίζονται αυθόρμητα χωρίς καμία προφανή αιτία και αποτέλεσμα. Αμέτρητες τοπικές, προσωπικές αλληλεπιδρά-

---

(“non seulement ce qui est ‘mis en commun,’ mais aussi et surtout ceux que ont des ‘charges en commun.’”).

σεις δημιουργούν τις πολύπλοκες δομές της γλώσσας και του πολιτισμού. Παρομοίως, οι ομότιμες αλληλεπιδράσεις των δικτυωμένων κοινοτήτων για το λογισμικό ανοιχτού κώδικα, την επιστημονική έρευνα και την κοσμο-τοπική Παραγωγή εκδηλώνουν αναδυόμενες συμπεριφορές.

Η περίφραξη [Enclosure] είναι η πράξη της περίφραξης της γης, του δάσους ή του βοσκότοπου, προκειμένου ο κοινόχρηστος πλούτος από τον οποίο εξαρτώνται οι ανάγκες των κοινωνιών να μετατραπεί σε ιδιωτική ιδιοκτησία. Ιστορικά, οι περιφράξεις ήταν αποτέλεσμα των πολιτικών πρωτοβουλιών πρώτα των φεουδαρχών και έπειτα των πρώιμων καπιταλιστών και των κοινοβουλίων. Σήμερα, οι περιφράξεις καθοδηγούνται από επενδυτές και εταιρείες, συχνά σε συμπαιγνία με το έθνος-κράτος, με σκοπό την ιδιωτικοποίηση και εμπορευματοποίηση όλων των ειδών κοινόχρηστου πλούτου, της γης, του νερού, των ψηφιακών πληροφοριών, των δημιουργικών έργων, των γενετικών γνώσεων, εκδιώκοντας τους κοινωνούς. Οι περιφράξεις μπορούν να επιτευχθούν με τεχνικά μέσα, όπως η διαχείριση ψηφιακών δικαιωμάτων και τα paywalls, με πολιτικά μέσα, όπως η ιδιωτικοποίηση, οι εμπορικές συνθήκες και η χρηματοδότηση, και με κοινωνικά μέσα, όπως η καταναλωτική κουλτούρα, η διαφήμιση και η αναγκαστική προσαρμογή των ανθρώπων στη δυτική καπιταλιστική κουλτούρα. Το περίφραξη είναι το αντίθετο του Κοινωνείν διότι διαχωρίζει αυτό που το Κοινωνείν συνδέει: τους ανθρώπους και τη γη, εσάς και εμένα, τις σημερινές και τις μελλοντικές γενιές, τις τεχνικές υποδομές και τη διακυβέρνησή τους, τους ηγεμόνες και τους κυβερνώμενους, τα άγρια εδάφη και τους ανθρώπους που τα επιβλέπουν εδώ και πολλές γενιές. Η περίφραξη περιλαμβάνεται εδώ ως όρος φιλικός προς τα Κοινά (παρόλο που είναι εχθρική πράξη!) επειδή επιτρέπει να κατονομάσουμε την ιδιωτική κατάχρηση του κοινόχρηστου πλούτου.

Το ζωντάνεμα [Enlivenment] περιγράφει τη ζωή και τη ζωντάνια ως θεμελιώδεις κατηγορίες για να σκεφτόμαστε τον κόσμο και τη δημιουργία κόσμων. Αυτό σημαίνει ότι τα συναισθήματα, η υποκειμενικότητα και η δημιουργία νοήματος είναι εμπειρικές διαστάσεις των έμβιων όντων, που η επιστήμη πρέπει να συνυπολογίζει ως δυνάμεις που συμβάλλουν στην εξέλιξη. Το ζωντάνεμα είναι κεντρική ιδέα στην οικοφιλοσοφία (Andreas Weber), τη φιλοσοφία των προτύπων (Christopher Alexander) και τα Κοινά. Παράγεται από την ορθολογικότητα Ubuntu, τη φροντίδα και τη χρήση συμβιωτικών εργαλείων, με-ταξύ άλλων δραστηριοτήτων.

Το εξώνυμο [Exonym] αναφέρεται σε ονόματα ή όρους που χρησιμοποιούνται από εξωτερικούς παρατηρητές που περιγράφουν με λάθος τρόπο τα φαινόμε-

να τα οποία βιώνονται πολύ διαφορετικά απ' όσους βρίσκονται στο εσωτερικό. Ο λόγος της οικονομικής επιστήμης, για παράδειγμα, χρησιμοποιεί συνήθως όρους που είναι οντολογικά λανθασμένοι για να περιγράψει το Κοινωνείν. Αυτό που οι οικονομολόγοι θεωρούν ως «πόρους» –εύχρηστα, ωφελιμιστικά πράγματα–, οι κοινωνικοί το θεωρούν ως βιοποικιλότητα και πλούτο φροντίδας που έχει μεγάλη σημασία για την κοινότητά τους. Ο οικονομικός «ορθολογισμός» προϋποθέτει ένα ιδανικό της ανθρωπότητας που οι κοινωνικοί δεν θα αναγνώριζαν. Ο πολιτικός επιστήμονας και ανθρωπολόγος James Scott εισήγαγε τον όρο στο βιβλίο του *Against the Grain*.⁴¹

Τα Ψευδοκοινά [Faux commons] είναι ένας όρος που χρησιμοποιείται για να περιγράψει δραστηριότητες συνεργασίας που μοιάζουν με τα Κοινά, αλλά που στην πραγματικότητα φιλοξενούνται ή διέπονται από μη κοινωνούς, όπως επιχειρήσεις, κρατικές οντότητες ή επενδυτικές ομάδες. Ένα σημαντικό παράδειγμα είναι το Facebook, μια κλειστή, αποκλειστική πλατφόρμα κοινόχρηστου δικτύου που εκμεταλλεύεται δεδομένα χρηστών για ιδιωτικούς σκοπούς. Οι ψηφιακές πλατφόρμες, όπως η Airbnb και η Uber, αποσκοπούν στην προώθηση της κοινής χρήσης, αλλά στην πραγματικότητα είναι επιχειρήσεις που βασίζονται σε συναλλαγές με κίνητρο την κεφαλαιοποίηση, όχι Κοινά. Οι συμπράξεις με συμβόλαια που συνεπάγονται αμοιβαία οφέλη, όπως η ομαδοποίηση των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας μεταξύ των κατασκευαστών φαρμάκων, είναι μια άλλη περίπτωση ψευδοκοινών. Είναι κυρίως οργανωμένες για συγκεκριμένους σκοπούς της αγοράς και όχι ως μακροπρόθεσμες συμφωνίες μεταξύ των συμμετεχόντων για να διαμοιράζονται τις ευθύνες και τα οφέλη της διαχείρισης με την πάροδο του χρόνου. Αυτές οι διακρίσεις έχουν σημασία επειδή οι εταιρείες είναι συχνά πρόθυμες να συγκαλύψουν τα εμπορικά τους συμφέροντα για να διεκδικήσουν μια δημοκρατική νομιμοποίηση, προσποιούμενες ότι νοιάζονται για το μείρασμα, την κοινότητα και το κοινό καλό. Να κάνουν, δηλαδή, ξέπλυμα μέσω των Κοινών [*commonswash*].

Η ομοσπονδία αναφέρεται σε μια ομάδα δεσμευμένων συμμετεχόντων, ομάδων ή οργανώσεων που επιλέγουν να συντονίσουν ή να συνεργαστούν μεταξύ τους με βάση συμφωνημένους στόχους, ηθικές αξίες ή κοινή ιστορία. Παρόλο που ο όρος ομοσπονδία συνδέεται συνήθως με έθνη-κράτη ή άλλους κρατικούς φορείς που συνενώνονται σε κάποια μορφή, και συνεπώς συνδέεται με τον όρο

41. Lynn Margulis, “Symbiogenesis and Symbiogenesis,” στο L. Margulis και R. Fester, *Symbiosis as a Source of Evolutionary Innovation: Speculation and Morphogenesis*, MIT Press, 1991, σ. 1-14.

ομοσπονδιακό, οι κοινωνικές συλλογικότητες και οργανώσεις μπορούν επίσης να συνενώσουν για να επιδιώξουν αμοιβαία προστασία, συνεργασία και υποστήριξη. Μια ομοσπονδία είναι διαφορετική από ένα δίκτυο, λόγω του ότι οι συμμετέχοντες σε ένα δίκτυο μπορούν να μοιράζονται στόχους ή βαθιές δεσμεύσεις, ή και όχι, ενώ οι συμμετέχοντες σε μια ομοσπονδία είναι ενεργά αφοσιωμένοι σε μια κοινή αποστολή. Μια άλλη διαφορά: ένα (κατανεμημένο) δίκτυο είναι εντελώς οριζόντιο και μια πλήρως εκτεταμένη ομότιμη [P2P] δομή, ενώ μια ομοσπονδία μπορεί να είναι ετεραρχική. [Βλ. Ετεραρχία]

Το ελεύθερο λογισμικό ανοιχτού κώδικα [Free / Libre και Open Source] (FLOSS) είναι λογισμικό με πηγαίο κώδικα, που είναι ανοιχτό για κοινή χρήση και έχει άδεια χρήσης για χρήση, αντιγραφή, μελέτη και μετατροπή από οποιονδήποτε. Αυτές οι ελευθερίες –εξουσιοδοτημένες από μια ποικιλία αδειών που αντιστρέφουν την κανονική λειτουργία του νόμου περί πνευματικών δικαιωμάτων– ενθαρρύνουν τους χρήστες να διορθώσουν σφάλματα και να βελτιώσουν και να αναπτύξουν το λογισμικό. Αντίθετα, το ιδιόκτητο λογισμικό χρησιμοποιεί τον νόμο περί πνευματικών δικαιωμάτων για να απαγορεύσει στους χρήστες να βλέπουν ή να τροποποιούν τον πηγαίο κώδικα και έτσι δημιουργεί τεχνητή σπάνη (η πρόσβαση στον κώδικα είναι περιορισμένη, παρόλο που ο κώδικας μπορεί να διαμοιραστεί με ελάχιστο ή μηδενικό κόστος). Το FLOSS αυξάνει τη διαφάνεια του κώδικα και, συνεπώς, καθώς περισσότεροι άνθρωποι μπορούν να το ελέγξουν, την ασφάλεια και τη σταθερότητά του. Το FLOSS, επίσης, ενδυναμώνει τους ανθρώπους, επιτρέποντάς τους να προσαρμόσουν τον κώδικα στους δικούς τους σκοπούς και να δημιουργήσουν πιο ασφαλή λογισμικά προστασίας της ιδιωτικότητας. Το λειτουργικό σύστημα GNU/Linux, το οποίο τροφοδοτεί εκατομμύρια διακομιστές, επιτραπέζιους υπολογιστές και άλλες συσκευές, είναι ίσως το πιο γνωστό πρόγραμμα FLOSS.

Η ελευθερία-στη-σύνδεση [Freedom-in-Connectedness] είναι μια έννοια της ελευθερίας που αναγνωρίζει ότι είμαστε συνδεδεμένοι με τη φύση, με τους άλλους ανθρώπους, με κοινότητες και με θεσμούς. Αποτελεί τον τρόπο με τον οποίο ένας άνθρωπος ξεδιπλώνεται, ανακαλύπτει την ταυτότητά του και ευδοκιμεί. Είναι ένα πιο ρεαλιστικό ιδανικό από τις φιλελεύθερες έννοιες της ελευθερίας, οι οποίες επικεντρώνονται πάντοτε στη μέγιστη ατομική επιλογή και αυτονομία. Υπ' αυτήν την έννοια, η συνηθισμένη ιδέα της ελευθερίας είναι μια ψευδαίσθηση επειδή δεν μπορούμε να επιβιώσουμε ως Απομονωμένο Εγώ, πόσο μάλλον να ξεδιπλώσουμε τις δυνατότητές μας. Η ιδέα ενός πλήρως αυτόνομου, αυτοδημιούργητου ατόμου είναι στην πραγματικότητα γελοία γιατί κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να επιβιώσει χωρίς την ψυχολογική και κοινω-

νική υποστήριξη των άλλων. [Βλ. Φωλιασμένο Εγώ]

Η γενεσιουργός διαδικασία [Generated Process] είναι μια διερευνητική, σταδιακή και εξελισσόμενη διαδικασία, με σκοπό τη δημιουργία ενός αναζωογονητικού περιβάλλοντος, όπως τα Κοινά. Είναι μια ζωντανή, δυναμική, προσαρμοστική διαδικασία, που είναι πάντοτε εν τω γίνεσθαι και ατελής. Βρίσκεται στο αντίθετο άκρο από μια διαδικασία κατασκευής που δημιουργεί κάτι σύμφωνα με σταθερά, προκαθορισμένα σχέδια. Μια γενεσιουργός διαδικασία είναι ο μόνος τρόπος για τη δημιουργία ανθεκτικών δομών και την εμβάθυνση των σχέσεων, διότι μόνον οι ζωντανές διαδικασίες μπορούν να δημιουργήσουν ζωντανά συστήματα. Ό,τι προκύπτει από μια γενεσιουργό διαδικασία δημιουργεί βαθύτερο συντονισμό και συναισθήματα ολότητας και ζωντάνιας.⁴² Οι συνεργασίες που παρήγαγαν αυτό το βιβλίο, όχι μόνο μεταξύ των συγγραφέων αλλά και με πολλούς συναδέλφους και συμβούλους τους, είναι ένα παράδειγμα πώς κάτι μπορεί να παραχθεί από μία γενεσιουργό διαδικασία. Όλοι οι εμπλεκόμενοι και οι ίδιες οι ιδέες μεγάλωσαν και μεταμορφώθηκαν κατά τη διάρκεια της δημιουργίας του *Ελεύθερα, δίκαια και ζωντανά*.

Η ήπια ανταποδοτικότητα [Gentle Reciprocity] έχει διαφορετικό χαρακτήρα από την αυστηρή ανταποδοτικότητα, στην οποία οι εμπορικοί εταίροι προσπαθούν να υπολογίσουν με ακρίβεια ποιος οφείλει τι σε ποιον. Σε οποιαδήποτε αυστηρά ανταποδοτική σχέση, ο στόχος των εμπλεκομένων είναι να κερδίσουν μεγαλύτερη ή τουλάχιστον χρηματικά ισοδύναμη αξία με αυτήν που ξόδεψαν. Η ανταποδοτικότητα που υπάρχει σε μια μορφή των Κοινών είναι γενικά μια ήπια ανταποδοτικότητα στην οποία οι άνθρωποι επιλέγουν να μην υπολογίσουν με ακρίβεια τις οφειλές υποχρεώσεων, χρόνου, χρήματος ή εργασίας. Στα Κοινά είναι σημαντικό να συμπεριφερόμαστε σαν καλοί γείτονες και όχι σαν «ορθολογικοί» παίχτες της αγοράς. Τα Κοινά προσφέρουν ένα φιλόξενο πλαίσιο μετατροπής της ήπιας ανταποδοτικότητας σε συνήθεια, η οποία χτίζει την κοινωνική εμπιστοσύνη και την ικανότητα να συνεργαζόμαστε με εποικοδομητικούς τρόπους.

Η ετεραρχία [Heterarchy] εξηγείται καλά στα ελληνικά ως συνθετικό των όρων *έτερος* και *αρχή*. Σε μια ετεραρχία, διαφορετικοί τύποι κανόνων και οργανωτικές δομές συνδυάζονται. Μια ετεραρχία μπορεί να περιλαμβάνει, για παράδειγμα, ιεραρχίες από πάνω προς τα κάτω και συμμετοχή από κάτω προς τα πάνω (και οι δύο είναι κάθετες) και ομότιμες δυναμικές (που είναι ορι-

42. Fester, *Symbiosis as a Source of Evolutionary Innovation: Speculation and Morphogenesis*, MIT Press, 1991, σ. 1-14.

ζόντιες). Σε μια ετεραρχία, οι άνθρωποι μπορούν να επιτύχουν μια κοινωνικά προσανατολισμένη αυτονομία, συνδυάζοντας πολλούς τύπους διακυβέρνησης στο ίδιο σύστημα. Για παράδειγμα, μια μορφή ιεραρχίας μπορεί να υπάρχει εντός μιας ετεραρχίας. Οι ετεραρχίες δεν είναι απλώς ομότιμοι τρόποι οργάνωσης, οι οποίοι συχνά παρεμποδίζονται από την έλλειψη δομής. Ούτε είναι η ετεραρχία το απλό αντίθετο της ιεραρχίας. Αντίθετα, είναι ένα υβρίδιο που επιτρέπει μεγαλύτερη διαφάνεια, ευελιξία, δημοκρατική συμμετοχή και ομοσπονδιοποίηση. Όταν τα καθήκοντα γίνονται σπονδυλωτά, γίνεται ευκολότερη η ανάπτυξη ετεραρχικών δομών διακυβέρνησης.

Η διαλειτουργικότητα [Interoperability] σημαίνει ότι διαφορετικά εργαλεία, υπολογιστικά συστήματα ή τεχνολογικά προϊόντα μπορούν να διασυνδεθούν και να λειτουργήσουν απρόσκοπτα μεταξύ τους, χωρίς να απαιτείται συγκεκριμένος σχεδιασμός για να το κάνουν. Η διαλειτουργικότητα εξ ορισμού καθίσταται δυνατή από συγκεκριμένα φορμάτ (πρότυπα διάταξης) δεδομένων, πρωτόκολλα και ανοιχτά πρότυπα. Ένα παράδειγμα είναι το ASCII (συντομογραφικός τυποποιημένος κώδικας για ανταλλαγή πληροφοριών), ένα κωδικοποιημένο σε χαρακτήρες πρότυπο ηλεκτρονικής επικοινωνίας. Η διαλειτουργικότητα είναι το κλειδί για τις διαδικασίες που λειτουργούν καλά σε περιβάλλοντα δικτύου, όπως είναι η κοσμο-τοπική παραγωγή. Είναι, επίσης, κρίσιμο να εμποδίσουμε τους παίχτες ή τα στελέχη των αγορών να εξασφαλίσουν κάποιο μονοπώλιο ή τον έλεγχο των άλλων, μέσω του ελέγχου των προτύπων σχεδιασμού.

Η ενδο-πράξη [Intra-Action] είναι μια έννοια που εισήγαγε η φυσικός και φιλόσοφος Karen Barad, η οποία περιγράφει τον τρόπο με τον οποίο μεμονωμένες οντότητες ενώνονται για να δημιουργήσουν μια νέα «περιπλεγμένη δυνατότητα» [entangled agency] που δεν υπάρχει στους προϋπάρχοντες μεμονωμένους παράγοντες. Σκεφτείτε τη συμπεριφορά του πλήθους και τα ιογενή [viral] πολιτιστικά φαινόμενα. Όταν δύο οντότητες ενδο-πράττουν, η ικανότητά τους να ενεργούν αναδύεται από την ίδια τη σχέση τους, όχι ως κάποια λειτουργία των διακριτών ατόμων που εμπλέκονται. Η περιπλεγμένη δυνατότητα διαρκώς αλλάζει και προσαρμόζεται στην ίδια τη σχέση. Αυτή η ιδέα μάς βοηθά να ξεπεράσουμε τις απλοϊκές εξηγήσεις που βασίζονται σε σχέσεις αιτίων και αποτελεσμάτων, και υποδηλώνει ότι η ευθύνη για τις πράξεις κατανέμεται μεταξύ οντοτήτων που ενδο-πράττουν, καθεμιά εκ των οποίων μπορεί να έχει διαφορετικά επίπεδα προθετικότητας και καθυστερημένες εκδηλώσεις. Σύμφωνα με την προοπτική της ενδο-πράξης, κάποιες γνωστές ιδέες, όπως ο δυϊσμός υποκειμένου / αντικειμένου, ο γραμμικός χρόνος και η ατομική αυτενέργεια,

είναι ελλιπείς και παραπλανητικοί τρόποι κατανόησης του τρόπου με τον οποίο συμβαίνουν τα γεγονότα στον κόσμο. [Βλ. τον όρο ανάδυση]

Αγορά / Κράτος. Παρά το γεγονός ότι οι αγορές και τα κράτη συχνά παρουσιάζονται ως αντίπαλοι –ο δημόσιος τομέας έναντι του ιδιωτικού τομέα–, στην πραγματικότητα μοιράζονται πολλούς κοινούς στόχους και είναι αλληλεξαρτώμενα σε υψηλό βαθμό. Είναι λογικό να τα θεωρούμε ως εταίρους με κοινό όραμα. Αμφότερα θεωρούν τη δραστηριότητα της αγοράς, την οικονομική ανάπτυξη, τον ατομικισμό και την τεχνολογική καινοτομία ως τις κινητήριες δυνάμεις της ανθρώπινης προόδου. Αλληλοεξαρτώνται με πολύ συγκεκριμένους τρόπους. Οι κεφαλαιουχικές αγορές ζητούν από το κράτος επιδοτήσεις, νομικά προνόμια, ερευνητική υποστήριξη και μετριασμό των εκτός αγοράς ζητημάτων, όπως είναι η ρύπανση και η κοινωνική ανισότητα. Και τα κράτη, από την πλευρά τους, βλέπουν τις αγορές ως πηγές φορολογικών εσόδων, θέσεων εργασίας και γεωπολιτικής επιρροής.

Το ολιγοχρήματο Κοινωνείν [Money-Lite Commoning] είναι μια μορφή Κοινωνείν, που επιδιώκει να μειώσει την εξάρτηση από χρήματα και αγορές. Το Κοινωνείν μάς οδηγεί σε αποεμπορευματοποιημένες λύσεις στα προβλήματα και, επομένως, μας επιτρέπει να αποφύγουμε την εξάρτηση από τις αγορές και τις δαπάνες, που απαιτούν τη συσσώρευση χρημάτων. Το ίδιο το Κοινωνείν είναι ολιγοχρήματα με την έννοια ότι οι κοινωνοί εξ ορισμού βασίζονται στο «Κάν' το μαζί» [DIT], στην κοινή χρήση, στο μοίρασμα, στην κατανομή και στην αμοιβαιοποίηση, όσο είναι δυνατόν. Το νόημα του ολιγοχρήματος Κοινωνείν είναι να βοηθήσουμε τους ανθρώπους να επικεντρωθούν στις πραγματικές τους ανάγκες και να ξεφύγουν από τον ατελείωτο κύκλο της κατανάλωσης και της αποδυνάμωσης τον οποίο προϋποθέτει, γενικά, μια καταναλωτική κουλτούρα.

Η αμοιβαιοποίηση [Mutualization] σημαίνει να συνεισφέρουμε και να ανήκουμε σε ένα ομαδικό εγχείρημα με έναν ευρύτερο, διαρκή κοινωνικό σκοπό. Αυτή η ένωση δίνει στους συμμετέχοντες συγκεκριμένα ατομικά οφέλη. Ωστόσο, τα μέλη δεν λαμβάνουν απαραιτήτως οφέλη ισάξια ή ισοδύναμα με αυτό που δίνουν, όπως συμβαίνει σε μια συναλλαγή της αγοράς. Λαμβάνουν, συνήθως, κάποιο προβλεπόμενο όφελος, ανάλογα με την ανάγκη ή άλλα κριτήρια. Τα οφέλη της αμοιβαιοποίησης είναι κοινωνικά συμφωνημένα και συχνά βασίζονται σε διαφοροποιημένα μερίδια και προκαθορισμένες φόρμουλες. Ένα ασφαλιστικό ταμείο και ένα ταμείο κοινωνικής ασφάλισης είναι κλασικά παραδείγματα. Όπως και αν είναι δομημένη η αμοιβαιοποίηση, το κρίσιμο είναι

όλοι όσοι συμμετέχουν στο κοινό ταμείο να έχουν δικαίωμα λόγου στη συμφωνία. Είναι μια ομότιμα καθορισμένη ανταποδοτικότητα, μια συγκεκριμένη μορφή εφαρμογής της ήπιας ανταποδοτικότητας.

Το Φωλιασμένο Εγώ [Nested-I] περιγράφει την υπαρξιακή αλληλεξάρτηση των ανθρώπων με τους άλλους ανθρώπους και τον ευρύτερο κόσμο, η οποία συνδημιουργεί και στηρίζει την προσωπική μας ανάπτυξη. Η χρήση του όρου Φωλιασμένο Εγώ, αντί για «άτομο», σημαίνει ότι αναγνωρίζουμε πως η ταυτότητα, τα ταλέντα και οι φιλοδοξίες μας είναι ριζωμένα στις σχέσεις μας. Με αυτήν την αυτογνωσία, το άτομο που αναγνωρίζει τον εαυτό του ως Φωλιασμένο Εγώ αντιλαμβάνεται ότι τα προσωπικά συμφέροντα και τα ευρύτερα συλλογικά συμφέροντα δεν αντιτίθενται μεταξύ τους (άτομο / συλλογικότητα), αλλά μπορούν να ευθυγραμμιστούν. Το Φωλιασμένο Εγώ έρχεται σε αντίθεση με το ανθρώπινο ιδανικό των σύγχρονων, κοσμικών κοινωνιών, πως η ζωή μας καθορίζεται από τα ατομικά μας επιτεύγματα και επιδιώξεις, απαλλαγμένη από τους δεσμούς της κοινότητας, την ιστορία, την εθνικότητα, τη φυλή, τη θρησκεία, το φύλο και ούτω καθεξής. Το «Απομονωμένο Εγώ» αντιπροσωπεύεται τέλεια από τον *Homo economicus*, το μοντέλο του ανθρώπινου όντος που χρησιμοποιείται από τους οικονομολόγους: ένα άτομο που είναι αυτοτελές, ορθολογικό, με στόχο τη μεγιστοποίηση του οφέλους του και απολύτως αυτόνομο. [Βλ. Ελευθερία στη σύνδεση και ορθολογικότητα Ubuntu]

Οι υποδομές χωρίς προκαταλήψεις [Nondiscriminatory Infrastructures] είναι συστήματα που προωθούν την κινητικότητα, την επικοινωνία, την ανταλλαγή και τη ροή ενέργειας με γενικούς τρόπους ανοιχτούς σε όλους. Ο ιδιοκτήτης ή διαχειριστής της υποδομής δεν περιορίζει την πρόσβαση και τη χρήση της υποδομής, βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων, όπως εθνικότητα, φύλο, κοινωνική κατάσταση, ούτε χρεώνει μια κατηγορία χρηστών περισσότερο από μια άλλη.

Η οντολογία [Ontology] ως φιλοσοφικός όρος είναι η μελέτη των θεμελιωδών πεποιθήσεων ενός προσώπου σχετικά με τη φύση της πραγματικότητας και πώς είναι δομημένη. Η οντολογία είναι το «συντακτικό πλαίσιο» του συστήματος πεποιθήσεων ενός προσώπου – το παράθυρο μέσα από το οποίο βλέπει κανείς τον κόσμο, ο τρόπος που βλέπουμε και καταγράφουμε την πραγματικότητα. Χωρίζεται ο κόσμος σε ανθρωπότητα και φύση, άτομα και συλλογικότητες; Είναι ο κόσμος ένας στατικός τόπος ή βρίσκεται σε διαρκές γίγνεσθαι; Αντιλαμβανόμαστε και περιγράφουμε τον κόσμο, και συχνά ενεργούμε, με βάση τις πεποιθήσεις μας για την πραγματικότητα. Οι συμμετέχο-

ντες στη σύγχρονη πολιτική συνήθως ακολουθούν μια διαφορετική κοσμοθεωρία απ' ό,τι, για παράδειγμα, ένας πολιτισμός αυτόχθονων, ο οποίος βλέπει τη φύση, τους ανθρώπους και τις προηγούμενες και τις μελλοντικές γενιές ως ολοκληρωμένο σύνολο. Όπως δείχνει αυτό το παράδειγμα, οι οντοϊστορίες που πιστεύει κανείς καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τα είδη κοινωνικής, οικονομικής και πολιτικής τάξης που του φαίνονται εύλογα και επιθυμητά.

Η οντομεταστροφή [OntoShift] αναφέρεται στον μετασχηματισμό των θεμελιωδών πεποιθήσεων και προοπτικών κάποιου σχετικά με τη φύση της πραγματικότητας και τον τρόπο με τον οποίο είναι δομημένη. Οι οντολογικές απόψεις των ανθρώπων αντικατοπτρίζονται στις αντιλήψεις τους σχετικά με τον τρόπο ύπαρξης των ανθρώπων και των αντικειμένων στον κόσμο και, συνεπώς, σχετικά με το ποιοι γενικοί τύποι πολιτισμού, πολιτικής οικονομίας και δομών συντονισμού θεωρούνται εφικτοί και επιθυμητοί.

Η οντοϊστορία [OntoStory] είναι ένας σύντομος όρος για μια οντολογική αφήγηση. [Βλ. Οντολογία]

Τα μοτίβα [Patterns] είναι ένας τρόπος κατανόησης της φύσης της τάξης στον κόσμο. Μας βοηθούν να προσδιορίσουμε τις δομικές κανονικότητες και τις σχέσεις μεταξύ διαφορετικών τύπων φαινομένων (όπως το Κοινωνείν), χωρίς να βασιζόμαστε σε άκαμπτες αφαιρέσεις ή υπερβολικά προκαθορισμένες αρχές που τείνουν να αγνοούν το συγκεκριμένο και την ιστορία. Ένα μοτίβο ανθρώπινων αλληλεπιδράσεων είναι το απόσταγμα πολλών επιτυχημένων λύσεων, όπως αποδεικνύεται απ' όσους το εξασκούν στην πάροδο του χρόνου (όπως οι κοινωνοί), σε προβλήματα που επαναλαμβάνονται στο ίδιο πλαίσιο. Κάθε μορφή των Κοινωνών, για παράδειγμα, πρέπει να χτίσει την εμπιστοσύνη, να λάβει αποφάσεις που να εκφράζουν τη γνώμη όλων και να διαχειρίζεται τα χρήματα με κοινωνικά υγιείς τρόπους, χωρίς τις ολέθριες συνέπειές τους. Τα μοτίβα είναι ανοιχτά και πάντα διασυνδεδεμένα. Κανένα μοτίβο δεν είναι αυτοτελές. [Βλ. Λεξιλόγιο]

Ομότιμοι [Peers] είναι οι άνθρωποι που έχουν ίση κοινωνική και πολιτική δύναμη σε σχέση με άλλα μέλη μιας ομάδας ή δικτύου. Οι ομότιμοι έχουν διαφορετικά ταλέντα και προσωπικότητες, αλλά αναγνωρίζουν ότι έχουν τα ίδια δικαιώματα και δυνατότητες να συνεισφέρουν σε ένα συνεργατικό έργο και να αποφασίσουν πώς θα προχωρήσει. [Βλ. Φωλιασμένο Εγώ, ορθολογικότητα Ubuntu]

Η ομότιμη διακυβέρνηση [Peer Governance] είναι το τμήμα του Κοινωνείν όπου οι άνθρωποι λαμβάνουν αποφάσεις, θέτουν όρια, επιβάλλουν κανόνες και

αντιμετωπίζουν συγκρούσεις, τόσο εντός των Κοινών όσο και μεταξύ διαφορετικών Κοινών. Σε έναν κόσμο που διέπεται από ομότιμους, τα άτομα αναγνωρίζονται ως ομότιμα, με την ίδια δυνατότητα συμμετοχής σε μια συλλογική διαδικασία, όχι ως αντίπαλοι που ανταγωνίζονται για να καταλάβουν τον έλεγχο ενός κεντρικού μηχανισμού εξουσίας. Με βάση τις αρχές της Elinor Ostrom, η ομότιμη διακυβέρνηση είναι θεμελιώδης ιδέα, διότι δεν υπάρχει Κοινωνείν και σύμπαν των Κοινών χωρίς ομότιμη διακυβέρνηση, η οποία είναι διαφορετική από τη διακυβέρνηση για τον λαό και από τη διακυβέρνηση με τον λαό (Συμμετοχή). Πρόκειται για διακυβέρνηση μέσω του λαού.

Τα ομότιμα δίκτυα P2P (Peer-to-Peer) είναι ευέλικτη μορφή οργάνωσης, στην οποία οι συμμετέχοντες συμβάλλουν στην παραγωγή των Κοινών με μη ιεραρχικούς τρόπους. Το Διαδίκτυο και οι ψηφιακές τεχνολογίες οδήγησαν στη δημιουργία σημαντικών δικτύων P2P αφιερωμένων σε λογισμικό ελεύθερου και ανοιχτού κώδικα, όπως και διάφορα wiki, συμπεριλαμβανομένης της Wikipedia, συνεργατικές ιστοσελίδες, αρχεία δημιουργίας περιεχομένου και παγκόσμιες κοινότητες σχεδιασμού και παραγωγής. Ως κατανεμημένα δίκτυα που επιτρέπουν σε οποιονδήποτε κόμβο να συνδεθεί απευθείας με οποιονδήποτε άλλο κόμβο, τα δίκτυα P2P απελευθερώνουν μορφές συνεργατικής δημιουργικότητας που απλά δεν είναι εφικτές στα συγκεντρωτικά δίκτυα, όπου όλοι οι σύνδεσμοι περνούν από έναν μόνο κόμβο, ή στα αποκεντρωμένα δίκτυα, στα οποία όλοι οι σύνδεσμοι εξακολουθούν να περνούν μέσα από κόμβους κάποιου είδους.

Το πολλαπλό σύμπαν [Pluriverse] κατονομάζει μια αντίληψη του κόσμου όπου αμέτρητες ομάδες ανθρώπων δημιουργούν και ξαναδημιουργούν τις δικές τους ξεχωριστές πολιτιστικές πραγματικότητες, καθεμία από τις οποίες αποτελεί έναν κόσμο. Αυτός ο όρος είναι απαραίτητος επειδή πολλές σύγχρονες κρίσεις προέρχονται από την πεποίθηση ότι υπάρχει ένας παγκόσμιος κόσμος, ένα είδος ενιαίας ευρωμοντέρνας πραγματικότητας. Το ότι ο κόσμος είναι πολλαπλό σύμπαν σημαίνει να αντιληφθούμε ότι δεν υπάρχει καμία μοναδική πηγή ύπαρξης (δηλαδή να υποστηρίξουμε μια πληθυντική οντολογία) και ότι κανένα σύστημα γνώσης δεν είναι εγγενώς ανώτερο από τα άλλα. Ένα πολλαπλό σύμπαν είναι «ένας κόσμος που χωρά πολλούς κόσμους», όπως λένε οι Ζαπατίστας. Αυτό αποτελεί πρόκληση: πώς μπορούν οι διάφορες κοινωνίες που αποτελούν το ανθρώπινο είδος να αποδεχθούν ότι πολλαπλοί κόσμοι πρέπει να συνυπάρχουν σε έναν μόνο πλανήτη;

Η συλλογή [Pooling] αναφέρεται σε μια μορφή συνεισφοράς σε ένα κοινό ταμείο ή σε προμήθειες οποιουδήποτε είδους. Οι συνεισφορές συγκεντρώνονται

για συμφωνημένους σκοπούς σε επαρκείς ποσότητες και στη συνέχεια κατανέμονται με συμφωνημένους τρόπους για ορισμένους σκοπούς.

Η κυριαρχία της διατίμησης [Price Sovereignty] σημαίνει τη δυνατότητα να απορρίπτουμε τους όρους που προσφέρουν οι αγορές, συμπεριλαμβανομένων των τιμών που δίνουν. Επιτυγχάνοντας μια ορισμένη ανεξαρτησία από τις αγορές, οι κοινωνοί αποκτούν την κυριαρχία της διατίμησης, αυτοκαθορίζοντας με διαφάνεια και συνεργασία τους όρους συναλλαγής των εμπλεκόμενων συνεργατών. Ως αποτέλεσμα, μπορούν να επιλέξουν να καλύψουν τις ανάγκες των ανθρώπων δωρεάν ή σε πολύ χαμηλότερες τιμές από την αγορά. Αυτή είναι μια στρατηγική δύναμη που συχνά αγνοούμε, η οποία δίνει στους ανθρώπους σημαντική αυτονομία από τις πιέσεις της αγοράς και τον κρατικό εξαναγκασμό. Επειδή οι κοινωνοί αποσύρονται από τις αγορές και δεν επιδιώκουν να κυριαρχήσουν σε αυτές, η κυριαρχία της διατίμησης υπ' αυτήν την έννοια δεν εμπίπτει στις δραστηριότητες ενάντια στον ανταγωνισμό, οι οποίες απαγορεύονται από τον αντιμονοπωλιακό νόμο.

Τροφοδοσία [Provisioning]. Η κάλυψη των αναγκών των ανθρώπων των Κοινών ονομάζεται τροφοδοσία. Ο όρος είναι μια εναλλακτική στη λέξη «παραγωγή», η οποία συνδέεται άρρηκτα με την παραμέληση των σφαιρών της οικογένειας, της κοινότητας και της φροντίδας που δεν ανήκουν στην αγορά, δίνοντας έμφαση στις τιμές της αγοράς, στην αποτελεσματικότητα, στην εξωτερική ανάθεση του κόστους και ούτω καθεξής. Ο σκοπός της τροφοδοσίας είναι η κάλυψη των αναγκών των ανθρώπων, ενώ ο σκοπός της παραγωγής (είτε καπιταλιστικής είτε σοσιαλιστικής) είναι να αποφέρει κέρδη για όσους παράγουν τα αγαθά και τις υπηρεσίες, μέσω της παραγωγής τους. Η τροφοδοσία μέσω των Κοινών προκύπτει παντού, αλλά δημιουργεί κοινόχρηστο πλούτο χρησιμοποιώντας διαφορετικούς τρόπους κατανομής και διανομής. Βασικός στόχος της τροφοδοσίας είναι η επανένταξη των οικονομικών συμπεριφορών στις υπόλοιπες πλευρές της ζωής του ατόμου, συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής ευημερίας, των οικολογικών σχέσεων και των ηθικών ζητημάτων.

Τα κυκλώματα χρηματοδότησης Δημοσίου / Κοινών [Public / Commons Circuits of Finance] είναι μια στρατηγική συνεργατικής χρηματοδότησης που επιτρέπει να χρησιμοποιηθούν τα φορολογικά αποθέματα που διαχειρίζεται η κυβέρνηση για την υποστήριξη των Κοινών – ή και για την προώθηση στρατηγικών με προτεραιότητα στα Κοινά. Ωστόσο, σε αντίθεση με τις κρατικές επιδοτήσεις προς τις εταιρείες, οι οποίες στοχεύουν πρωτίστως στην τόνωση της

οικονομικής ανάπτυξης και στην άμεση κερδοφορία των μετόχων, η χρηματοδότηση Δημοσίου / Κοινών επιδιώκει να επεκτείνει το Κοινωνείν και τις κοινόχρηστες υποδομές. Ο στόχος είναι να βοηθήσουμε τους ανθρώπους να αναδιατάξουν τη ζωή τους, προκειμένου να γίνουν πιο αυτάρχεις και λιγότερο εξαρτημένοι από την αγορά / κράτος και τις επιταγές της.

Η σχεσιακή οντολογία [Relational Ontology] υποστηρίζει ότι οι σχέσεις μεταξύ των οντοτήτων είναι πιο θεμελιώδεις από τις ίδιες τις οντότητες. Αυτό σημαίνει ότι τα ζωντανά συστήματα αναπτύσσονται και ευδοκίμουν μέσω των αλληλεπιδράσεων και των ενδο-πράξεων μεταξύ τους. Τα Κοινά, ως ένα κοινωνικό σύστημα που βασίζεται στους τρόπους με τους οποίους οι άνθρωποι συνενώνονται για να συνεργαστούν και να επιβιώσουν, βασίζονται σε μια σχεσιακή οντολογία. Αυτή η προοπτική έρχεται σε αντίθεση με την κοσμοθεωρία του καπιταλισμού της αγοράς, ο οποίος θεωρεί πως ο κόσμος βασίζεται σε απομονωμένα, αυτοδημιούργητα άτομα χωρίς πρωταρχικές σχέσεις ιστορίας, θρησκείας, εθνικότητας, γεωγραφίας, φύλου και ούτω καθεξής. Η κατανόηση της φύσης της πραγματικότητας, μέσω της σχεσιακής οντολογίας, απαιτεί διαφορετικές σχεσιακές κατηγορίες, όπως το Φωλιασμένο Εγώ και η ορθολογικότητα Ubuntu.

Η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία [Relationalized Property] αφορά «άλλους τρόπους κατοχής» που συνάδουν με το Κοινωνείν και υπερβαίνουν τον αποκλεισμό, τον εξορκισμό και την εμπορευματοποίηση που σχετίζονται με τις συμβατικές μορφές ιδιοκτησίας. Μια κοινωνία που χτίζεται γύρω από την ιδιοκτησία τείνει να δημιουργεί διαχωρισμούς σε έχοντες και μη έχοντες, και καταχρηστικές συγκεντρώσεις κεφαλαίου και δύναμης. Η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία είναι μια νέα κατηγορία κοινωνικο-νομικής διακυβέρνησης και τροφοδοσίας, που εξουδετερώνει εν μέρει ή πλήρως τα αποκλειστικά δικαιώματα κατοχής των πραγμάτων που θεωρούνται ιδιοκτησία. Οι άνθρωποι αποφασίζουν να υιοθετήσουν ένα σχετικοποιημένο καθεστώς ιδιοκτησίας και να διαχειριστούν τον κοινό πλούτο μέσω της ομότιμης διακυβέρνησης. Το καθεστώς δεν τους επιβάλλεται. Επιτρέπει μορφές αλληλένδετης κατοχής ιδιοκτησίας που ενισχύει τη ζωή και ενδυναμώνει τις σχέσεις – μεταξύ των ανθρώπων, με τον μη ανθρώπινο κόσμο, με τις προηγούμενες και τις μελλοντικές γενιές και για το κοινό καλό.

Οι ημιδιαπερατές μεμβράνες [Semi-Permeable Membranes] είναι τα όρια των Κοινών. Όπως και άλλοι ζωντανόι κοινωνικοί οργανισμοί, τα Κοινά πρέπει να προστατευθούν από εξωτερικές δυνάμεις που μπορεί να τους βλάψουν, ενώ παραμένουν ανοιχτά σε ροές τροφοδοσίας και σήματα από το περιβάλλον. Επομένως, μια μορφή των Κοινών λειτουργεί καλύτερα εάν αναπτύξει μια

ημιδιαπερατή μεμβράνη για τον εαυτό του και όχι ένα σφιχτό, άκαμπτο όριο. Αυτό το εύκαμπτο δέρμα, μιλώντας μεταφορικά, διασφαλίζει την ακεραιότητα των Κοινών, αποτρέποντας την περίφραξη και άλλες επιβλαβείς συνέπειες, ενώ τους επιτρέπει να αναπτύξουν θρεπτικές, συμβιωτικές σχέσεις με άλλους ζωντανούς οργανισμούς.

Το μοίρασμα, ο διαμοιρασμός [Sharing] είναι ένας γενικός, μη ειδικός όρος που δηλώνει μορφές κατανομής που δεν είναι ανταποδοτικές. Με βάση αυτό που μοιράζουμε, το διαφοροποιούμε ως μοίρασμα, κατανομή και από κοινού χρήση. Όλες αυτές οι μορφές προηγούνται συνήθως από τη συλλογή.

- Το μοίρασμα είναι η εθελοντική, μη ανταποδοτική μεταφορά γνώσεων, πληροφοριών, ιδεών, κώδικα, σχεδιασμού και άλλων άυλων αγαθών που αντιγράφονται φθηνά. Οι κοινότητες λογισμικού ελεύθερου και ανοιχτού κώδικα είναι κλασικοί επαγγελματίες διαμοιρασμού.
- Η κατανομή αφορά τη διανομή πεπερασμένων, εξαντλήσιμων πόρων. Διαφέρει από το μοίρασμα, επειδή το μοίρασμα αυξάνει την αξία χρήσης του πόρου που μοιραζόμαστε. Αυτό δεν ισχύει για την κατανομή. (Το μοίρασμα πρέπει επίσης να διακρίνεται από την «κοινόχρηστη οικονομία», η οποία δεν αφορά στο μοίρασμα αλλά στις αγορές μικροενοικίασης.)
- Η από κοινού χρήση είναι μια κοινωνική ρύθμιση για την πρόσβαση και τη χρήση ενός κοινόχρηστου πόρου ή του πλούτου της φροντίδας.

Η εναποθετημένη γνώση [Situated Knowing] αναφέρεται στη διαισθητική, ενσωματωμένη γνώση και στην πρακτική τεχνογνωσία που απορρέει από τη διαβίωση και την εργασία σε έναν συγκεκριμένο τομέα. Όταν οι άνθρωποι μεγαλώνουν σε ένα δεδομένο περιβάλλον από την παιδική ηλικία, εμβυθίζονται σε ορισμένους ρυθμούς και τεχνικές. Μαθαίνουν τις λεπτές διαφορές στα φυτά, το ξύλο, τα υλικά χειροτεχνίας, το παιχνίδι, τον καιρό και τα άλλα στοιχεία του τόπου. Εξοικειώνονται με τις τοπικές συνθήκες που δεν μπορούν να αποκτηθούν μέσω της αποστήθισης βιβλίων.

Το όριο [Stint] είναι ένας κανόνας που ρυθμίζει την πρόσβαση για την αποφυγή της υπερβολικής χρήσης ή κατάχρησης ενός πόρου. Σε κουλτούρες διαβίωσης υπάρχουν συχνά πολύ συγκεκριμένοι κανόνες για το πώς και πότε ένα άτομο μπορεί να μαζέψει ξύλα από το δάσος ή φυτά από έναν υγρότοπο. Ένα «οριοθετημένο κοινό» διαχειρίζεται την προστασία των ανανεώσιμων δυνατοτήτων ενός φυσικού συστήματος. «Χωρίς οριοθετήσεις δεν υπάρχουν αληθινά Κοινά», γράφει ο μελετητής των Κοινών, Lewis Hyde. [Βλ. Οριοθέτηση]

Η ορθολογικότητα Ubuntu [Ubuntu Rationality] περιγράφει μια λογική ανθρώπινης αλληλεπίδρασης που αναγνωρίζει τις βαθιές σχέσεις μεταξύ των ατομικών συμφερόντων και της ευημερίας των άλλων. Δηλώνει μια δυναμική, όπου το ξετύλιγμα των δυνατοτήτων ενός ατόμου απαιτεί το ξετύλιγμα των δυνατοτήτων των άλλων και το αντίστροφο. Ο όρος είναι αντίθετος προς τη συμβατική ιδέα της οικονομικής ορθολογικότητας, η οποία ορίζεται ως ιδιοτελής, υπολογιστική, κεκτημένη συμπεριφορά εις βάρος των άλλων. Όταν οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως ένα Φωλιασμένο Εγώ, ενσωματωμένο σε ένα σύνολο πολλαπλών σχέσεων, αρχίζουν να κατανοούν την ορθολογικότητα Ubuntu. Το Ubuntu είναι ένας όρος σε διάφορες γλώσσες Bantu στη Νότια Αφρική, που υποδηλώνει τη βαθιά αλληλεξάρτηση του «εγώ» και του «άλλου».

Κυριαρχία επί της αξίας [Value Sovereignty]. Αν και τα περισσότερα Κοινά υπάρχουν μέσα στο σύστημα αγοράς / κράτους, κάτι που τα καθιστά εύαλωτα στην περίφραξη, προσπαθούν γενικά να προστατεύσουν την ηθική και πολιτιστική τους ταυτότητα και να ελέγξουν την αξία που δημιουργούν. Εν ολίγοις, κάθε μορφή των Κοινών επιδιώκει να εξασφαλίσει τη δική της κυριαρχία επί της αξίας.

Ο δημώδης νόμος [Vernacular Law] είναι μια μορφή νομοθεσίας που προέρχεται από τις άτυπες, ανεπίσημες ζώνες της κοινωνίας, ως μέσο άσκησης ηθικής εξουσίας και επιβολής της κοινωνικής τάξης. Παρόλο που ο δημώδης νόμος μπορεί να είναι ηθικά σωστός ή όχι, σε κάθε περίπτωση έρχεται σε αντίθεση με τον κρατικό νόμο, ο οποίος αντικατοπτρίζει τις ιδιαίτερες ανησυχίες της κρατικής εξουσίας και της επίσημης νομολογίας. Το έθιμο λειτουργεί ως δημώδης νόμος, καθώς εκφράζει τις πρακτικές κρίσεις, την ηθική σοφία και την εναποθετημένη γνώση των ανθρώπων, οι οποίες έχουν τις ρίζες τους σε έναν συγκεκριμένο τόπο ή σε συγκεκριμένες συνθήκες.

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

Η ΤΡΙΑΔΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με την πάροδο του χρόνου έγιναν πολλές προσπάθειες να περιγράψουμε τα Κοινά με μεγαλύτερη σαφήνεια. Όμως κανείς δεν έχει φανταστεί ακόμη ένα πλαίσιο που να κάνει λόγο ταυτόχρονα για τις καθημερινές πραγματικότητες της αυτοοργάνωσης, τους εσωτερικούς μετασχηματισμούς που προκαλεί καταλυτικά το Κοινωνείν, και τους τρόπους με τους οποίους θα μπορούσε να μετασχηματιστεί η πολιτική οικονομία με τον καιρό. Αυτή είναι η πρόκληση που αντιμετωπίζουμε στα επόμενα τρία κεφάλαια, προσφέροντας ολοκληρωμένο πλαίσιο για τα Κοινά και το Κοινωνείν. Ελπίζουμε να ξεπεράσουμε τη σύγχυση και τον ψευδολαϊκισμό που σχετίζεται με αυτούς τους όρους και να προσφέρουμε πιο ακριβή αντίληψη. Εάν η έννοια των Κοινών χρησιμοποιείται ως λέξη-κλειδί για οτιδήποτε θα θέλαμε να είναι κοινόχρηστο στον κόσμο, τότε χάνει τη μετασχηματιστική της δύναμη.

Τα πλαίσια είναι πύλες. Επηρεάζουν ανεπαίσθητα αλλά σε βάθος τους τρόπους που αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο. Μας οδηγούν σε μια συγκεκριμένη ερμηνεία του κόσμου, όπως το άνοιγμα μιας πόρτας μάς οδηγεί σ' ένα δωμάτιο και αφήνει άλλα ανεξερεύνητα. Τα πλαίσια δομούν κοσμοθεωρίες. Παρέχουν μια αναλυτική σκαλωσιά και μια γλώσσα για να κατανοήσουμε αυτό που παρατηρούμε. Γι' αυτούς τους λόγους προτείνουμε στα Κεφάλαια 4, 5 και 6 μια σκαλωσιά και μια γλώσσα για να δούμε τον κόσμο των Κοινών και του Κοινωνείν.

Το πλαίσιό μας βασίζεται στις ενοράσεις σχετικά με τον ρόλο της υποκειμενικότητας, της σχετικότητας και της γλώσσας που περιγράφεται στο Μέρος Ι αυτού του βιβλίου. Η *Τριάδα των Κοινών: κοινωνική ζωή, ομότιμη διακυβέρνηση και τροφοδοσία* βασίζεται στην πεποίθηση ότι το Κοινωνείν αφορά κυρίως τη δημιουργία και τη διατήρηση σχέσεων – μεταξύ των ανθρώπων σε μικρές και μεγάλες κοινότητες και δίκτυα, μεταξύ των ανθρώπων και του μη ανθρώπινου κόσμου, και με τις παρελθούσες και μελλοντικές γενιές. Αυτή η σχεσιακή κατανόηση του κόσμου οδηγεί αναγκαστικά σε νέους τρόπους αντίληψης της αξίας. Μας βοηθά, επίσης, να ξεφύγουμε από τα κατεστημένα οικονομικά και πολιτικά πλαίσια, και από υπερβολικά οικονομίστικες, επικεντρωμένες στους πόρους, προσεγγίσεις των Κοινών, που αμφότερα αποτυγχάνουν να εκφράσουν την κοινωνική δυναμική των Κοινών.

Δύο χρόνια πριν γράψουμε αυτές τις γραμμές, όταν ξεκινήσαμε να σκεφτόμαστε αυτό το βιβλίο, δεν επιδιώκαμε να προτείνουμε ένα νέο πλαίσιο. Ωστόσο, καθώς προχωρούσαμε, νιώθαμε όλο και πιο άβολα με τις οντολογι-

κές προϋποθέσεις και τις γλώσσες που χρησιμοποιούνται στις περισσότερες βιβλιογραφικές αναφορές στα Κοινά. Συχνά αυτές δεν αντιστοιχούσαν σε πολλά από τα πράγματα που είχαμε παρατηρήσει στον σύγχρονο κόσμο. Μετά από έναν χρόνο πάλης με αυτήν την αγωνία, αποφασίσαμε να ξεκινήσουμε από το μηδέν.

Τον Μάρτιο του 2017 αρχίσαμε να σκεφτόμαστε πιο έντονα και να φανταζόμαστε ένα πλαίσιο –ένα βήμα τη φορά, αργά, επαναληπτικά– που θα μπορούσε να συνδυάσει τη θεωρία και την πρακτική. Ήταν σαν να αλλάζαμε το σημείο αναχώρησης ενός ταξιδιού. Για να εξερευνήσουμε τα περιχώρα του Παρισιού, για παράδειγμα, θα μπορούσαμε να αναχωρήσουμε από οποιονδήποτε από τους δύο πιο σημαντικούς σιδηροδρομικούς σταθμούς της πόλης, τον Gare du Nord ή τον Gare de l'Est, που βρίσκονται σε απόσταση αναπνοής ο ένας από τον άλλον. Η επιλογή του Gare du Nord θα μας οδηγήσει προς τη Λιλ στη βόρεια Γαλλία ή στο St. Quentin στην περιοχή Hauts-de-France. Αν μπούμε στον Gare de l'Est, μόλις πεντακόσια βήματα μακριά, θα βρούμε μιαν εντελώς νέα σειρά προορισμών: Mulhouse στην Αλσατία ή Στουτγκάρδη στη Γερμανία, μαζί με δεκάδες άλλους. Η απόσταση μεταξύ των πυλών είναι ασήμαντη, αλλά το πραγματικό σημείο αναχώρησης κάνει τη διαφορά σχετικά με τι είδους κόσμους μπορούμε να γνωρίσουμε. Έτσι, μέσω των πλαισίων, επιλέγουμε να ερμηνεύσουμε τον κόσμο. Όσο περισσότερο μια δομή πλαισίου αρμόζει στην ανθρωπινότητά μας και ευθυγραμμίζεται με τις φιλοδοξίες και τις περιστάσεις μας, τόσο πιθανότερο είναι να μας οδηγήσει σε προορισμούς που είναι πιο κατάλληλοι για εμάς.

Το πλαίσιο μας φιλοδοξεί να συναρθρώσει τις αντιστοιχίες ανάμεσα στην εκπληκτική ποικιλία των Κοινών. Παρά τις έντονες διαφορές μεταξύ των Κοινών που επικεντρώνονται στους φυσικούς πόρους, τα ψηφιακά συστήματα και την κοινωνική αμοιβαιότητα, όλοι μοιράζονται δομικές και κοινωνικές ομοιότητες. Οι συνάφειές τους δεν έχουν ποτέ προσδιοριστεί επαρκώς, ούτε έχουν τοποθετηθεί σε ένα συνεκτικό πλαίσιο. Η ιδέα μας ήταν να κάνουμε ορατό αυτό που συνδέει τις κοινές εμπειρίες από τους μεσαιωνικούς χρόνους έως σήμερα, στην ψηφιακή και την αναλογική σφαίρα, στις πόλεις και στην ύπαιθρο, σε κοινότητες αφιερωμένες στο νερό ή στον κώδικα λογισμικού. Η ανάδειξη της μπερδεμένης «γενετικής ιστορίας» των Κοινών μέσα από τον εντοπισμό αυτών των συνδέσεων μπορεί να μας βοηθήσει να κατανοήσουμε γιατί τα Κοινά είναι τόσο παλιά όσο η ανθρωπότητα και τόσο μοντέρνα όσο το Διαδίκτυο.

Οι δομικές ομοιότητες που εντοπίζουμε, βασίζονται στα επαναλαμβανόμενα στοιχεία και τις σχέσεις που ονομάζουμε μοτίβα. Τα μοτίβα μάς βοηθούν να δούμε τον κοινό πυρήνα διαφορετικών Κοινών ανά τον κόσμο, χωρίς να

αγνοούμε τις διαφορές τους. Μια προσέγγιση που βασίζεται στα μοτίβα αναγνωρίζει ότι κάθε μορφή των Κοινών αναπτύσσεται και εξελίσσεται σε διαφορετικό πλαίσιο, σε διαφορετικό χώρο και χρόνο. Η καθεμιά διαμορφώνεται από διαφορετικούς ανθρώπους σε διαφορετικές κοινωνίες και περιβάλλοντα. Είναι, λοιπόν, απολύτως λογικό κάθε μορφή των Κοινών να εφαρμόζει τα μοτίβα σύμφωνα με το μοναδικό της πλαίσιο. Η δίκαιη κατανομή του νερού στις Ελβετικές Άλπεις τον 16ο αιώνα απαιτούσε ένα διαφορετικό σύνολο κανόνων από τον διαμοιρασμό του εύρους ζώνης των συχνοτήτων στον 21ο. Το να κυβερνάς τα Κοινά σε μια σύγχρονη καπιταλιστική κοινωνία είναι διαφορετική πρόκληση από το να το κάνεις σε έναν αυτόχθονα πολιτισμό. Αυτό που έχει σημασία σε κάθε περίπτωση είναι οι συμμετέχοντες να παράγουν ένα δίκαιο μερίδιο για όλους.

Αν ρίξουμε πιο προσεκτική ματιά στον τρόπο με τον οποίο γίνονται τα πράγματα σε διαφορετικά Κοινά, αρχίζουμε να ανακαλύπτουμε έναν κόσμο ταξινομημένο σε μοτίβα. Χρησιμοποιώντας μια προσέγγιση που βασίζεται σε μοτίβα, μπορούμε να κατανοήσουμε την ιδέα ότι τα Κοινά εφαρμόζονται με μυριάδες τρόπους, χωρίς να είναι αυθαίρετα ή τυχαία και χωρίς ποτέ να εφαρμόζονται με τον ίδιο τρόπο δύο φορές. Μπορούμε να εντοπίσουμε επαναλαμβανόμενα χαρακτηριστικά των Κοινών που συχνά δεν αναφέρονται ρητά. Ο John C. Thomas έγραψε ότι τα μοτίβα «είναι ένας τρόπος για να αντιληφθούμε αυτό που είναι αμετάβλητο, έχοντας παράλληλα την ευελιξία να αντιμετωπίσουμε τις ιδιαιτερότητες της γεωγραφίας, του πολιτισμού, της γλώσσας, των στόχων και των τεχνολογιών».¹

Από αυτή την άποψη, τα μοτίβα μοιάζουν με το DNA, ένα σύνολο οδηγιών που έχουν καθοριστεί έτσι ώστε να μπορούν να προσαρμοστούν στις τοπικές συνθήκες. «Το DNA περιέχει, άραγε, μια πλήρη περιγραφή του οργανισμού ο οποίος θα προκύψει;» ρωτά ο Christopher Alexander στο βιβλίο του *The Nature of Order*. «Η απάντηση είναι όχι. Το γονιδίωμα περιέχει αντ' αυτού ένα πρόγραμμα οδηγιών για τη δημιουργία του οργανισμού, ένα γενετικό πρόγραμμα, στο οποίο τα κυτταροπλασματικά συστατικά των αυγών και των κυττάρων είναι οι βασικοί παράγοντες μαζί με τα γονίδια, όπως το DNA που κωδικοποιεί την αλληλουχία αμινοξέων σε μια πρωτεΐνη».²

---

1. John Thomas, “A Socio-Technical Pattern Language for Sustainability”, IBM T.C. Watson Research, Vancouver, 2011.

2. Christopher Alexander, *The Nature of Order*, Βιβλίο II, σ. 176

Αρχές και μοτίβα

Ποια είναι η διαφορά μεταξύ μιας αρχής και ενός μοτίβου όταν περιγράφουμε τις σημαντικές διαστάσεις των Κοινών; Και γιατί προτιμάμε να μιλάμε για μοτίβα και όχι για αμοιβαίες αρχές; Όταν τα μοτίβα εκφράζονται σε μια σύντομη μορφή, όπως στη «Δημιουργία τελετουργιών της συνύπαρξης» και στην «Εφαρμογή της ήπιας ανταποδοτικότητας», η φράση ακούγεται σαν μια αρχή. Αλλά τα μοτίβα και οι αρχές δεν είναι όμοια. Καθένα υποβάλλει έναν διαφορετικό τρόπο κατανόησης του κόσμου και επιφέρει ανάλογες κοινωνικές αλλαγές.

Μια αρχή δηλώνει ένα ηθικό ή φιλοσοφικό ιδανικό που πρέπει να ακολουθούν όλοι. Υπονοεί μια καθολική, αμετάβλητη αλήθεια. Το «Ου φονεύσεις» και ο «Διαχωρισμός Εκκλησίας - Κράτους» είναι δύο γνωστά παραδείγματα. Οι αρχές θυμίζουν επιστημονικά αξιώματα, έναν όρο που σημαίνει «αυτό που θεωρείται άξιο ή κατάλληλο» και «αυτό που θεωρείται προφανές».³ Τα αξιώματα θεωρούνται τόσο αυτονόητα, που δεν χρειάζεται να αιτιολογηθούν ή να εξηγηθούν. Η ίδια ιδέα ισχύει για τις αρχές, των οποίων οι γενικοί ισχυρισμοί σχετικά με την ηθική ή πολιτική αλήθεια θεωρούνται από τους υποστηρικτές τους αναμφισβήτητοι.

Ένα μοτίβο, αντιθέτως, περιγράφει μια πυρηνική ιδέα για την επίλυση προβλημάτων που εμφανίζονται ξανά και ξανά σε διαφορετικά περιβάλλοντα. Το μοτίβο είναι το ίδιο, αλλά οι συγκεκριμένες λύσεις είναι διαφορετικές. Για παράδειγμα, η διαχείριση ενός συνεταιρισμού σε μια γερμανική πόλη αντιμετωπίζει παρόμοια προβλήματα με έναν συνεταιρισμό σε μια αμερικανική πόλη, αλλά ο καθένας τους θα απαιτήσει προσεγγίσεις που θα λαμβάνουν υπόψη τις διαφορετικές νομικές, οικονομικές και πολιτιστικές πραγματικότητες. Η ιδέα της χρήσης μοτίβων προέρχεται από το πρωτοποριακό έργο του Christopher Alexander και των συναδέλφων του στη δεκαετία του 1970 στον τομέα της αρχιτεκτονικής (βλ. Κεφάλαιο 1). Ένα μοτίβο δεν είναι ένα ηθικό ή φιλοσοφικό ιδανικό, αλλά μια ιδέα που αποστάζει την ουσία μιας ποικιλίας επιτυχημένων λύσεων που εφαρμόζουν οι άνθρωποι επειδή λειτουργούν καλά και ενισχύουν τη ζωή.

Οι αρχές τείνουν να θέτουν καθολικούς ισχυρισμούς. Αυτό είναι προβληματικό επειδή είναι σχεδόν αδύνατο να βρούμε τις ίδιες θεσμικές δομές, πολιτισμικές πεποιθήσεις και κοινωνικούς κανόνες σε διαφορετικά μέρη και περιβάλλοντα. Αντιθέτως, υπάρχουν ήδη καθολικά μοτίβα ανθρώπινης αλληλεπίδρασης. Πάρτε τον γάμο: ως μοτίβο περιγράφει μια καθολική κοινωνική πρακτική με αμέτρητες παραλλαγές στις οποίες οι άνθρωποι δηλώνουν τη δέσμευσή τους ο ένας στον άλλον (ή εξ ονόματός τους).⁴ Ένα μοτίβο δεν υπερκαθορίζει τις λεπτομέρειες του γάμου, όπως το φύλο των ατόμων που εμπλέκονται ή τις συνθήκες υπό τις οποίες συμ-

3. wikipedia.org/wiki/Axiom.

4. Βλ. David West, "Patterns of Humanity", παρουσίαση στο PurplSoc Conference, Krems.

βαίνει. Είναι μια πυρηνική ιδέα για αποτελεσματικές λύσεις που προέρχονται από την παρατήρηση των πραγματικών καταστάσεων. Υπ' αυτήν την έννοια, τα μοτίβα περιγράφουν, δεν συνταγογραφούν. Ξεκινούν με την ανάγκη της αντιμετώπισης των εντάσεων που προκαλούν προβλήματα. Και οι εντάσεις είναι πανταχού παρούσες στη ζωή μας. Μια καθιερωμένη περιγραφή ενός μοτίβου αναγνωρίζει ειλικρινά τις θετικές και αρνητικές δυνάμεις που επηρεάζουν μια δεδομένη κατάσταση και δεν προϋποθέτει ότι αυτές οι δυνάμεις μπορούν να επιλυθούν με την επίκληση αρχών.⁵ Η λογική των αρχών ενδιαφέρεται λιγότερο για την αντιμετώπιση αυτών των άτακτων, περίπλοκων δυνάμεων απ' ό,τι για την επίτευξη ενός χρυσού, απαραβίαστου ιδανικού. Επιπλέον, μια αρχή παρουσιάζεται συνήθως ως αυτόνομη αλήθεια που δεν χρειάζεται να λαμβάνει υπόψη τις υπόλοιπες αρχές με τις οποίες μπορεί ακόμα και να συγκρούεται. Για παράδειγμα, η επίκληση της ελευθερίας της έκφρασης δεν αντιμετωπίζει τις εντάσεις αυτής της αρχής με την αρχή του σεβασμού της ιδιωτικής ζωής και της αξιοπρέπειας των άλλων.

Αντιθέτως, τα μοτίβα ισοδυναμούν με εργαλεία σχεδίασης που μας βοηθούν να αντιμετωπίσουμε τις πρακτικές προκλήσεις, ενώ λαμβάνουμε υπόψη τις εσωτερικές ηθικές, αισθητικές και πνευματικές ανάγκες μας. Τα μοτίβα χρησιμεύουν ως ένα δοχείο που βοηθά τη ζωτικότητα να ανθίσει. Δεν αποτελούν καθορισμούς κανόνων και μετρήσεων για το πώς μπορούμε να ελέγχουμε και να ρυθμίζουμε τα πράγματα, ούτε αφηρημένες δηλώσεις αρχών με ηθικές ή κανονιστικές έννοιες, όπως «αλληλεγγύη» ή «βιωσιμότητα». Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχει υποκείμενη ηθική. Σημαίνει ακριβώς ότι τα μοτίβα αναγνωρίζουν ότι οι ηθικές προσδοκίες πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τις πραγματικές συνθήκες. Αυτό εξηγεί γιατί κανένας σχεδιασμός δεν είναι πλήρης απ' εαυτού και αναγκαστικά σχετίζεται με άλλους.⁶

5. Ένα μοτίβο έχει μια τυπική, δομημένη περιγραφή, την οποία δεν χρησιμοποιούμε σε αυτό το βιβλίο, που αποτελείται από πολλά στοιχεία: το όνομα του μοτίβου, μια περιγραφή του πλαισίου και του προβλήματος, μια απεικόνιση, ένα παράδειγμα, αναφορά θετικών και αρνητικών επιδράσεων, και συναφή μοτίβα, μεταξύ άλλων. Τέτοιες δομημένες περιγραφές ποικίλλουν, ανάλογα με το πεδίο ενδιαφέροντος. Αλλά το πρώτο στοιχείο μιας πλήρους περιγραφής μοτίβου είναι πάντα το ίδιο. Είναι το όνομα του μοτίβου: η σύντομη διατύπωση λύσεων σ' ένα επαναλαμβανόμενο πρόβλημα. Σε αυτό το βιβλίο χρησιμοποιούμε συχνά τη λέξη «μοτίβο» ως συντομογραφία για το τυπικό μοτίβο, όταν στην πραγματικότητα αναφερόμαστε στο «όνομα του μοτίβου».

6. Για παράδειγμα (όπως θα δούμε στα επόμενα κεφάλαια), τα τρία μοτίβα συλλογή και μοίρασμα, συλλογή, οριοθέτηση και κατανομή, και συλλογή, οριοθέτηση και αμοιβαιοποίηση, που περιγράφουμε στο Κεφάλαιο 6, αναφέρονται και επεκτείνονται το ένα στο άλλο. Μερικά μοτίβα κάνουν τις υπάρχουσες εντάσεις σαφείς, όπως η διατήρηση της διακρίσης κοινών και εμπορίου και η κυριαρχία της διατίμησης. Άλλα μοτίβα αλληλοσυμπληρώνονται, όπως η εισαγωγή της πολυμορφίας σε αμοιβαίο σκοπό και η καλλιέργεια αμοιβαίου σκοπού και αξίας. Το θέμα είναι ότι δεν υπάρχει αυτοτελές μοτίβο.

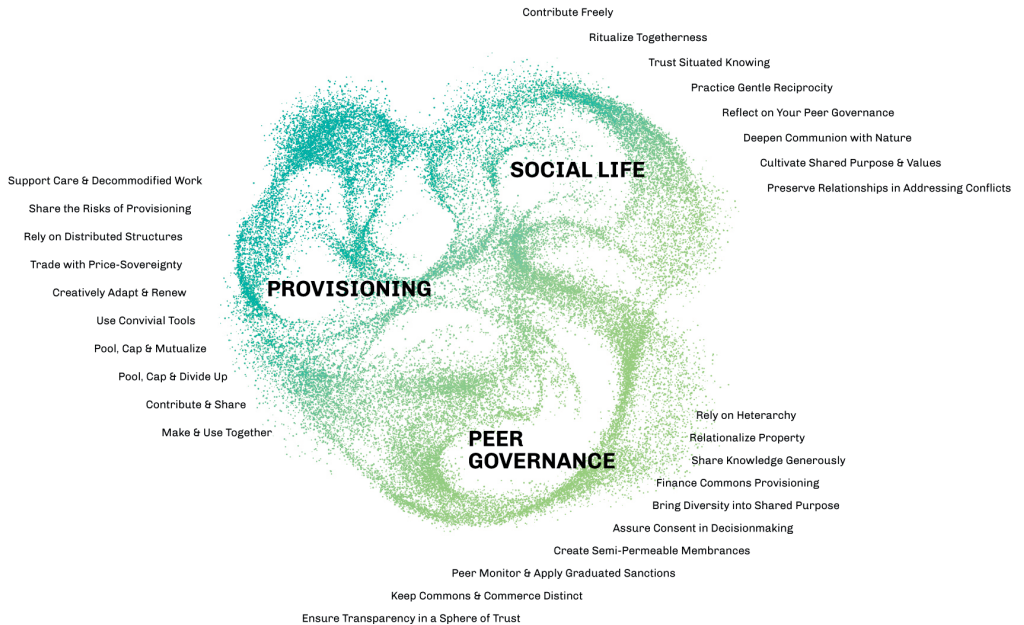
Το πλαίσιο μας βασίζεται στην επιστημονική βιβλιογραφία σχετικά με τα Κοινά – η οποία έχει πολλαπλασιαστεί από τότε που η καθηγήτρια Elinor Ostrom κέρδισε το Νόμπελ Οικονομίας το 2009 για τις πρωτοποριακές της μελέτες στη συλλογική διαχείριση πόρων. Η Διεθνής Ένωση για τη Μελέτη των Κοινών (IASC) και το περιοδικό της⁷ συνεχίζουν αυτό το σπουδαίο έργο. Οι διάσημες οκτώ αρχές σχεδιασμού της Ostrom για ανθεκτικά Κοινά, που κατέγραψε το 1990 στο βιβλίο της *Governing the Commons* και αναπτύχθηκαν από την προηγούμενη γενιά και από εκατοντάδες συναδέλφους, αντιπροσωπεύουν μια σημαντική προσέγγιση. Αλλά αυτές οι αρχές δεν περιγράφουν την εσωτερική ζωή των Κοινών ή τις πολυπλοκότητες του ορισμού των «Κοινών». (Ασχολούνται έντονα με θέματα διακυβέρνησης που εξετάζουμε στο Κεφάλαιο 5.)

Το τριαδικό μας πλαίσιο υπογραμμίζει την ιδέα ότι οι κοινωνικοί ασχολούνται με τη «δημιουργία κόσμων σε ένα πολλαπλό σύμπαν» επειδή αυτή η φράση καταγράφει τον βασικό σκοπό του Κοινωνείν: τη δημιουργία ομότιμων, συγκεκριμένων ως προς το συγκεκριμένο, συστημάτων, με στόχο την ελεύθερη, δίκαιη και αξιοβίωτη ζωή. Στον πυρήνα του πλαισίου βρίσκεται αυτό που ονομάζουμε Τριάδα, οι τρεις διασυνδεδεμένες σφαίρες της κοινωνικής ζωής, της ομότιμης διακυβέρνησης και της τροφοδοσίας. Ή, με πιο συμβατικούς όρους, η κοινωνική, η θεσμική και η οικονομική σφαίρα. Θεωρούμε ότι είναι χρήσιμο να δομήσουμε τη σκέψη μας γύρω απ' αυτές τις σφαίρες, πράγμα που δεν σημαίνει ότι είναι ξεχωριστές και διακριτές. Κάθε σφαίρα της Τριάδας παρέχει μια διαφορετική προοπτική για την εξέταση των ίδιων φαινομένων. Καθεμιά συνδέεται άρρηκτα με τις άλλες, όπως υποδηλώνει το σχήμα στην επόμενη σελίδα.

Είναι λογικό να ρωτάμε πώς μπορούμε να κάνουμε γενικεύσεις για τα Κοινά, ενώ γνωρίζουμε ότι δεν υπάρχουν καθολικές πολιτισμικές σταθερές; Είναι δυνατή μια συνεκτική, γενική κατανόηση του φαινομένου; Πιστεύουμε ότι είναι – μόνο εάν μια τέτοια κατανόηση αναγνωρίζει τις εξαιρετικά ποικίλες πραγματικές πραγματικότητες και προσπαθεί να βγάλει ένα απόσταγμα από τις βασικές τους κανονικότητες! Αυτό κάνουν τα μοτίβα. Αποφεύγουν την παγίδα του αναγωγισμού, δεν απλοποιούν την άτακτη πραγματικότητα και βοηθούν στην αποφυγή ενός μονολιθικού τρόπου κατανόησης του κόσμου. Τα μοτίβα παρέχουν έναν τρόπο δημιουργίας αντιλήψεων, ενώ βασίζονται στην εναποθετημένη γνώση – τις εμπειρίες των ανθρώπων, την τεχνογνωσία και τη διαίσθηση. Και, ακόμη πιο σημαντικό, μας βοηθούν να δημιουργήσουμε ένα ανοιχτό πλαίσιο που να είναι σχεδιασμένο ώστε να προσαρμόζεται. Προσφέρουμε, επομένως, ένα ευέλικτο πρότυπο, όχι ένα σχέδιο, και ένα λεξιλόγιο των Κοινών, όχι μια κλασική, ολοκληρωμένη ταξινόμηση.

---

7. *International Journal of the Commons* (thecommonsjournal.org).

Σχήμα 6: Η Τριάδα των Κοινών.

Social life = Κοινωνική ζωή

Contribute freely = Ελεύθερη συνεισφορά

Ritualise togetherness = Δημιουργία τελετουργιών της συνύπαρξης

Trust situated knowing = Εμπιστοσύνη στην εναποθετημένη γνώση

Practice Gentle Reciprocity = Εφαρμογή της ήπιας ανταποδοτικότητας

Reflect on your peer governance = Αναστοχασμός της ομότιμης διακυβέρνησης

Deepen communion with nature = Εμβάθυνση της αμοιβαίας επαφής με τη φύση

Cultivate shared purpose and values = Καλλιέργεια αμοιβαίου σκοπού και αξιών

Preserve relationships in addressing conflicts = Διατήρηση των σχέσεων κατά την αντιμετώπιση των συγκρούσεων

Peer Governance = Ομότιμη διακυβέρνηση

Rely on heterarchy = Βασιστείτε στην ετεραρχία

Relationalise property = Σχετικοποιήστε την ιδιοκτησία

Share knowledge generously = Μοιραστείτε τη γνώση με γενναιοδωρία

Finance Commons Provisioning = Χρηματοδότηση της τροφοδότησης των Κοινών

Bring diversity into shared purpose = Ενσωματώστε την πολυμορφία σε έναν αμοιβαίο σκοπό

Assure Consent in Decisionmaking = Εξασφαλίστε τη συναίνεση στη λήψη αποφάσεων

Peer monitor and apply graduated sanctions = Εποπτεύστε ομότιμα και εφαρμόστε διαβαθμισμένες κυρώσεις

Keep Commons and Commerce distinct = Διατηρήστε τον διαχωρισμό Κοινών και Εμπορίου

Ensure Transparency in Sphere of Trust = Εξασφαλίστε τη Διαφάνεια στη Σφαιρά Εμπιστοσύνης

Provisioning = Τροφοδοσία

Support Care and Decommified work = Στηρίξτε τη φροντίδα και την αποεμπορευματοποιημένη εργασία

Share the risks of provisioning = Μοιραστείτε τα ρίσκα της τροφοδοσίας

Rely on distributed strictures = Στηριχθείτε σε καταναμημένες δομές
Trade with Price-Sovereignty = Εμπορευθείτε με κυριαρχία διατίμησης
Creatively Adapt and Renew = Προσαρμόστε και ανανεώστε δημιουργικά
Use convivial tools = Χρησιμοποιήστε εύχρηστα συμβιωτικά εργαλεία
Pool, cap and mutualise = Περισυλλέξτε, οριοθετήστε και αμοιβαιοποιήστε
Contribute and share = Συνεισφέρετε και μοιραστείτε
Make and Use together = Κατασκευάστε και χρησιμοποιήστε από κοινού

Λόγος περί της Μεθόδου

Καθώς μαθαίναμε να βλέπουμε τον κόσμο μέσα από την οπτική των μοτίβων, εγκαινιάσαμε μια διαδικασία που την ονομάσαμε «εξόρυξη μοτίβων». Ήταν αρκετά απλή. Αναρωτηθήκαμε: Ποια προβλήματα εμφανίζονται στα Κοινά ξανά και ξανά; Ο τρόπος λήψης αποφάσεων; Η χρηματοδότηση; Η απειλή της υπερεκμετάλλευσης των πόρων; Και ούτω καθεξής. Υπάρχει μια ατελείωτη λίστα προβλημάτων που πρέπει να αντιμετωπιστούν προκειμένου το αφήγημα των Κοινών να εφαρμοστεί στη ζωή.

Στη συνέχεια αναζητήσαμε αποτελεσματικές λύσεις που έχουν εφαρμοστεί από πραγματικά Κοινά. Κοιτάξαμε παντού – σε όλους τους τομείς της ζωής, στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία και σε σχεδιασμούς επί το έργον. Θυμηθήκαμε τις δικές μας εμπειρίες από το Κοινωνείν και πραγματοποιήσαμε πολλές συνεντεύξεις με κοινωνούς σε όλο τον κόσμο, καταγράφοντας τις δραστηριότητες και τις απαντήσεις τους. Εξετάσαμε τις λύσεις που είχαν επινοήσει οι ίδιοι. Λειτουργούν, άραγε, πραγματικά; Λειτουργούν, αλλά μόνο βραχυπρόθεσμα; Αντιστέκονται στους πειρασμούς και τις αδίσταχτες απαλλοτριώσεις του καπιταλισμού; Συγκρίναμε τις προσεγγίσεις που εφάρμοσαν οι άνθρωποι με τις σύγχρονες θεωρητικές ιδέες και ισχυρισμούς για τα Κοινά. Τότε τολμήσαμε να κατασκευάσουμε τις αφαιρέσεις –τα μοτίβα– που αποτελούν το πλαίσίό μας. Ελέγξαμε το καθένα με συναδέλφους και μελετητές. Τους ρωτήσαμε αν οι γνώσεις μας ανταποκρίνονταν στην έρευνα και τις εμπειρίες τους, και στη συνέχεια προχωρήσαμε σε μακρά σειρά διορθώσεων, αφαιρέσεων και προσαρμογών του κειμένου.

Το αποτέλεσμα είναι το τριαδικό πλαίσιο, το οποίο οργανώνει ως απόσταγμα τα μοτίβα που προσδιορίσαμε. Μαζί αποτελούν την αρχή μιας γλώσσας των Κοινών που βασίζεται σε μοτίβα. Δεν ισχυριζόμαστε ότι το πλαίσιο περιγράφει πλήρως τα Κοινά, τα οποία είναι, εν τέλει, βιωματικά – ένα φαινόμενο ζωής πέρα από κάθε αναπαράσταση. Πρόκειται περισσότερο για έναν χάρτη που παρέχει τη δομή, τις ορολογίες και τις διαδρομές κατανόησης του

θέματος. Σίγουρα δεν μπερδέφουμε τον χάρτη με την περιοχή. Είναι απλώς ένας χάρτης. Και όπως οποιοσδήποτε χάρτης, είναι γεμάτος με τις δικές μας προκαταλήψεις. Αν σκεφτόμαστε τον κόσμο ως πολλαπλό σύμπαν –μια fractal ομοσπονδία αμέτρητων μοναδικών αλλά συνδεδεμένων κόσμων–, τότε πρέπει να τονίσουμε ότι το πλαίσió μας αντικατοπτρίζει αναπόφευκτα ορισμένες από τις δικές μας πολιτιστικές πεποιθήσεις, παρόλο που προσπαθήσαμε όσο το δυνατόν να διατηρήσουμε μια κοσμοπολίτικη θέαση στα πράγματα.

4. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΕΙΝ

Ο Βρετανός κοινωνιολόγος Raymond Williams έγραψε πως «η κουλτούρα είναι κοινότητα». Θα μπορούσαμε να πούμε περίπου το ίδιο για το Κοινωνείν. Είναι εξαιρετικά κοινότοπο. Το Κοινωνείν είναι εκείνο που οι κοινοί άνθρωποι αποφασίζουν για τον εαυτό τους σε συγκεκριμένες περιστάσεις αν θέλουν να συμπεριφέρονται με τους άλλους και να παράγουν όσο το δυνατόν περισσότερο πλούτο για όσο το δυνατόν περισσότερα άτομα. Αν το Κοινωνείν μπορεί να θεωρηθεί ένας τρόπος ζωής ή ένας τύπος κουλτούρας, τότε παρέχει ό,τι πρέπει να παράσχει μία κουλτούρα – «νόημα και με την τυπική και με τη βαθιά υπαρξιακή έννοια», όπως το θέτει ο κοινωνιολόγος Pascal Gielen.¹ Οι μοντέρνες κοινωνίες έχουν ξεχάσει το Κοινωνείν. Συνεπώς, όταν αναδεικνύουμε τη στοιχειακή του καθημερινότητα, ανοίγουμε την πόρτα για να δούμε πώς τα Κοινά μπορούν να παράσχουν μία πλατφόρμα για αποτελεσματικές εναλλακτικές στον καπιταλισμό.

Εκκινούμε τις εξερευνήσεις μας με την κοινωνική ζωή του Κοινωνείν, διότι τα μοτίβα της διαμορφώνουν τον πυρήνα κάθε κοινού, ενώ ταυτόχρονα εκδηλώνονται και στις δύο άλλες σφαίρες, στην τροφοδότηση και στην ομότιμη διακυβέρνηση. Εδώ και δεκαπέντε και πλέον χρόνια έχουμε επισκεφτεί δεκάδες Κοινά, έχουμε μιλήσει με εκατοντάδες ανθρώπους και έχουμε μελετήσει πολλά Κοινά στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία. Καταλάβαμε πως το Κοινωνείν δεν αποτελεί κάτι σαν διακόπτη on/off, κάτι που είτε υπάρχει είτε όχι. Αποτελεί περισσότερο ζήτημα έντασης, κάτι σαν τον ροοστάτη σε μία λάμπα. Η ένταση κάποιων μοτίβων του Κοινωνείν μπορεί να είναι χαμηλή ή υψηλή, ανάλογα με το τι κάνουν πραγματικά οι άνθρωποι, αλλά ο βαθμός της φωτεινότητας και της διάρκειας μας οδηγεί στο κατώφλι της συνειδητής αυτο-οργάνωσης. Αυτό σημαίνει πως έχουμε τη δυνατότητα να επηρεάσουμε τη διαδικασία –να εντείνουμε το Κοινωνείν– ανά πάσα στιγμή.

Οι άνθρωποι μπορεί είτε να γνωρίζουν είτε να αγνοούν αυτά τα μοτίβα της Κοινωνικής Ζωής. Στις κουλτούρες των Αυτόχθονων, η παράδοση και η συνήθεια μπορούν να κάνουν το Κοινωνείν να φαίνεται εντελώς κανονικό, καθιστώντας το αόρατο. Στις δυτικές βιομηχανοποιημένες κοινωνίες, το Κοινωνείν είναι εξίσου αόρατο, αλλά για έναν διαφορετικό λόγο: πολιτισμικά έχει περιθωριοποιηθεί. Αυτός είναι ο λόγος που έχουμε επιδοθεί στις «αρχαιολογικές

---

1. Pascal Gielen, “Introduction: There’s a Solution to the Crisis”, στο Pascal Gielen (επιμ.), *No Culture, No Europe — On the Foundations of Politics*, Antennae Valiz, σ. 22.

ανασκαφές» μας στα Κοινά ανά τον κόσμο – για να φωτίσουμε τις ελάχιστα συζητημένες πραγματικότητες του Κοινωνείν.

Είναι σημαντικό οι άνθρωποι να πειραματιστούν με αυτά τα μοτίβα, προκειμένου να μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα το Κοινωνείν και να αναπτύξουν νέους τρόπους διαβίωσης, τροφοδότησης και διακυβέρνησης των ίδιων. Η δυνατότητα να πραγματοποιήσουμε αλλαγές υπάρχει ακριβώς μπροστά μας και είναι ταυτόχρονα πολιτισμική, οργανωτική, παραγωγική και πολιτική, αν έχουμε υπόψη τις τρεις σφαίρες της Τριάδας. Μπορεί να μεταμορφώσει και την οικονομία μας και τα πολιτικά μας συστήματα, τους θεσμούς μας και εμάς τους ίδιους. Όπως έχει γράψει ο J.K. Gibson-Graham, «αν το να αλλάξουμε τον εαυτό μας σημαίνει να αλλάξουμε τον κόσμο μας, και αυτή η σχέση είναι αμοιβαία, τότε το πρόταγμα της δημιουργίας της ιστορίας δεν είναι ποτέ κάτι μακρινό, αλλά κάτι που βρίσκεται πάντα εδώ, στα όρια της αίσθησής μας, της σκέψης, των συναισθημάτων και των κινούμενων σωμάτων μας».² Η πολιτική, τελικά, δημιουργείται στην υποκειμενικότητά μας, λέει ο Gibson-Graham, και στην «αισθητική και βαρυτική εμπειρία του ενσώματου».

Ο Pascal Gielen αναφέρεται στην κουλτούρα ως «ένα κρυφό εργαστήριο για νέες μορφές ζωής, ένα εκκολαπτήριο που βρίσκεται παντού».³ Τα Κοινά αποτελούν ένα τέτοιου είδους εργαστήριο. Στη νεωτερικότητα, ο καπιταλισμός της αγοράς και οι κατηγορίες της σκέψης του προστάζουν λίγο πολύ τον τρόπο που συμπεριφερόμαστε, που επενδύουμε, που οργανώνουμε τους θεσμούς μας και πολλά άλλα, προϋποθέτοντας πως τα ανθρώπινα είδη είναι κατά βάση εγωιστικά, υλιστικά και ωφελιμιστικά άτομα. Δεν είναι περίεργο, λοιπόν, που το Κοινωνείν, με τις διαφορετικές του ενοράσεις για τα ανθρώπινα όντα, παρουσιάζεται συχνά ως παράξενο. Έχει χαθεί πίσω από την εκθαμβωτική πολιτισμική νοοτροπία της νεωτερικότητας.

Εντούτοις, ο τρόπος που το Κοινωνείν λειτουργεί ως καταλύτης για την αλλαγή είναι ξεκάθαρος: όσο πιο πολύ εναρμονίζεσαι με την κοσμοαντίληψη των Κοινών και όσο πιο πολύ εφαρμόζεις το Κοινωνείν στην πράξη, τόσο περισσότερο μαθαίνεις πώς να γίνεις κοινωνός. Αυτό, με τη σειρά του, έχει σαρωτικές οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές συνέπειες. Τα μοτίβα που συνιστούν την κοινωνική ζωή του Κοινωνείν είναι συγκεκριμένες μορφές συνεργασίας, διαμοιρασμού και τρόπων που οι άνθρωποι συνδέονται μεταξύ τους. Θα μπορούσε να πει κανείς πως μια μορφή των Κοινών αναδύεται όταν τα μοτίβα της κοινωνικής ζωής φτάσουν σε μια επαρκή πυκνότητα πρακτικής, στο κατώφλι

2. J.K. Gibson-Graham, *The End of Capitalism (As We Knew It): A Feminist Critique of Political Economy*, University of Minnesota Press, 1996/2006, σ. xvi.

3. Pascal Gielen, *ό.π.*, σ. 14.

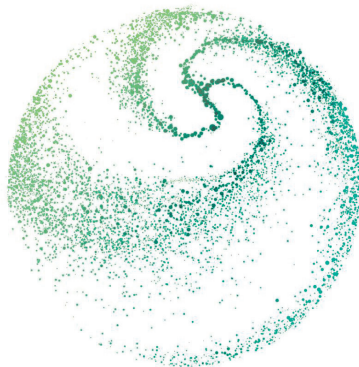
της αυτο-οργάνωσης, και σε μία συνέχεια ώστε να εκδηλωθούν ως ένας συνεκτικός κοινωνικός θεσμός.

Η κοινωνική ζωή του Κοινωνείν

*Καλλιέργεια αμοιβαίου σκοπού και αξιών
 Δημιουργία τελετουργιών της συνύπαρξης
 Ελεύθερη συνεισφορά
 Εξάσκηση της ήπιας ανταποδοτικότητας
 Εμπιστοσύνη στην εναποθετημένη γνώση
 Εμβάθυνση της αμοιβαίας επαφής με τη φύση
 Διατήρηση των σχέσεων κατά την αντιμετώπιση συγκρούσεων
 Αναστοχασμός της ομότιμης διακυβέρνησης*

Καλλιέργεια αμοιβαίου σκοπού και αξιών

Οι αμοιβαίοι σκοποί και αξίες είναι το αίμα στις φλέβες κάθε μορφής Κοινωνών. Χωρίς αυτά, τα Κοινά χάνουν τη συνεκτικότητα και τη ζωντάνια τους. Αλλά οι αμοιβαίοι σκοποί και αξίες μπορούν να προκύψουν μόνον όταν οι άνθρωποι από μόνοι τους συνεισφέρουν με πάθος, συνδέονται μεταξύ τους και μοιράζονται εμπειρίες. Τα Κοινά δεν ξεκινούν αναγκαία με αμοιβαίους σκοπούς και αξίες. Αυτά τα αποτελέσματα πρέπει να κατακτηθούν από τους κοινωνούς με τον καιρό, καθώς μοχθούν να φέρουν τις ποικίλες προοπτικές τους σε μια γενικότερη ευθυγράμμιση. Αυτό είναι σημαντικό, καθώς η αίσθηση του αμοιβαίου σκοπού στα Κοινά δεν μπορεί να επιβληθεί ή να διακηρυχθεί επίσημα. Χρειάζεται να αναδυθεί οργανικά με την πάροδο του χρόνου μέσα από το μεστό νοήματος Κοινωνείν. Μια βαθιά ριζωμένη κουλτούρα δεν μπορεί να δομηθεί εν μία νυκτί.

Σχήμα 7: Καλλιέργεια αμοιβαίου σκοπού και αξιών.

Το να διακηρυχθεί ένας αμοιβαίος σκοπός και οι αξίες είναι σαν να φυτέψουμε ένα δέντρο και να μην το ποτίζουμε. Ο αμοιβαίος σκοπός και οι αξίες χρειάζεται να καλλιεργηθούν μέσα από τον συλλογικό αναστοχασμό, την παράδοση, τους εορτασμούς και τη συμμετοχή σε όλες αυτές τις δραστηριότητες. Όλα αυτά μπορούν να βοηθήσουν στην ενδυνάμωση των αμοιβαίων δεσμεύσεων. Είναι σίγουρο πως ο τυπικός σχεδιασμός των οργανισμών και της υποδομής μπορεί να βοηθήσει, αλλά δεν υπάρχει υποκατάστατο για το Κοινωνείν, προκειμένου να ευθυγραμμίσουμε και να εμβαθύνουμε τις ανησυχίες και τις αξίες των ανθρώπων. Αυτό χρειάζεται χρόνο.

Στη φάρμα Next Barn Over –η CSA φάρμα που περιγράφηκε στο Κεφάλαιο 1– η αφοσίωση στο φρέσκο, οργανικό ντόπιο φαγητό καλλιεργείται με τη δι-οργάνωση οικογενειακών δείπνων, με την πρόσκληση ανθρώπων να συμμετάσχουν εθελοντικά, να προτείνουν συνταγές χρησιμοποιώντας εποχικά λαχανικά και να απευθυνθούν, παρέχοντας βοήθεια, στις κοντινές γειτονιές. Ο καλύτερος τρόπος για να έρθουν οι άνθρωποι πιο κοντά ο ένας με τον άλλον είναι να είναι κανείς αυθεντικός. Ιδανικά, καθένας θα μπορούσε να μπορεί να συνεισφέρει ό,τι απολαμβάνει να κάνει πραγματικά. Η πιο βοηθητική ερώτηση δεν είναι τι χρειαζόμαστε. Είναι τι έχουμε. Τι είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί με βάση αυτά που έχουμε εδώ και τώρα; Αυτό αντανakλάται στα ποιήματα που στέλνει στα μέλη της η Next Barn Over κατά καιρούς, ένα από τα οποία είναι και το ακόλουθο από τον Wendell Berry:

Ό,τι χρειαζόμαστε είναι εδώ

*Χήνες εμφανίζονται ψηλά από πάνω μας,
περνούν, και ο ουρανός κλείνει. Η εγκατάλειψη,
όπως στον έρωτα ή στον ύπνο,
τα καθοδηγεί, εξαγνισμένα,
στην αρχαία πίστη: ό,τι χρειαζόμαστε
είναι εδώ. Και προσευχόμαστε, όχι
για καινούργια γη ή ουρανό, αλλά για να 'μαστε
ήρεμοι στην καρδιά, και στο μάτι,
ξεκάθαροι. Ό,τι χρειαζόμαστε είναι εδώ.*

Δημιουργία τελετουργιών της συνύπαρξης

Ένας από τους πιο σημαντικούς τρόπους να ενδυναμωθούν ο αμοιβαίος σκοπός και οι αξίες είναι να δημιουργηθούν τελετουργίες της συνύπαρξης – συχνές συναντήσεις, μοίρασμα, από κοινού μαγείρεμα, εορτασμός των επιτυχιών, ειλι-

κρινή αποτίμηση των αποτυχιών. Αυτά είναι ουσιώδη στοιχεία για τη δόμηση της κουλτούρας του Κοινωνείν και για μία αμοιβαία ταυτότητα.

Οι τελετουργίες της συνύπαρξης μπορεί να είναι τόσο απλές όσο οι συχνές συναντήσεις ή τόσο περίπλοκες όσο οι εξειδικευμένες πρακτικές των Κοινών της αγροοικολογίας.

Σχήμα 8: Δημιουργία τελετουργιών της συνύπαρξης.

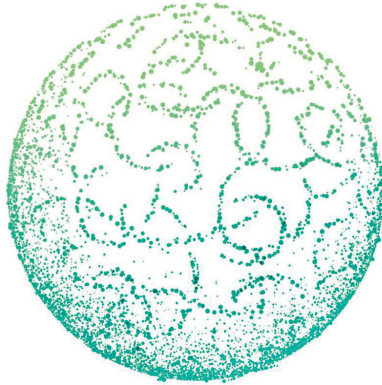
Ένα σημαντικό ποσοστό χαράς και παιχνιδιού είναι επίσης απαραίτητο για την κοινότητα. Οι πολυάριθμοι αγρότες στο Μεξικό, το Νέο Μεξικό και το Κολοράντο που συμμετέχουν σε Κοινά αυλακωτής άρδευσης έχουν μάθει να εορτάζουν τη συνύπαρξη. Καθένας απ' αυτούς ανησυχεί, βέβαια, για το δικό του μερίδιο νερού, αλλά επίσης κάθε ένας εργάζεται για να διατηρηθούν τα αυλάκια με το νερό και να τηρούνται οι οικολογικοί περιορισμοί ως προς τη χρήση του νερού. Οι χάκερ λογισμικού είναι γνωστοί για τις δημιουργικές τους τελετουργίες, όπως το hackathons, προκειμένου να βρουν τρόπους επίλυσης των προβλημάτων λογισμικού και να επινοήσουν μια ιδιόλεκτο, μια αργκό που να καταλαβαίνουν μόνο αυτοί. Οι Quechua, που επιβλέπουν το Πάρκο Πατάτας στο Περού, διασυνδέονται μέσω πνευματικών αξιών και πρακτικών, κατά τον ίδιο τρόπο που οι θρησκευτικές πρακτικές των Ινδονησίων Subak καλλιεργητών ρυζιού τους βοηθούν να καθορίσουν πότε να καλλιεργήσουν τους σπόρους και πότε να ποτίσουν τα χωράφια τους, χωρίς να εξαντλήσουν τις πεπερασμένες πηγές νερού.

Οι τελετουργίες τείνουν να λειτουργούν καλύτερα όταν αγκιστρώνονται στην καθημερινότητα και δεν αντιμετωπίζονται σαν κάτι ξεχωριστό και ασυνήθιστο. Στην Enspiral, μία πολυμελή δικτυωμένη συντεχνία, οι συμμετέχοντες τελετουργούν την ομαδική τους ζωή μέσα από τακτικές, διαπροσωπικές

εκδρομές. Σε πολλές χώρες, όπως η Ελλάδα, η Ιταλία, η Γαλλία και η Φινλανδία, τοπικά φεστιβάλ αποτελούν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι γιορτάζουν το ήθος και τα επιτεύγματα του Κοινωνείν. Υπάρχει άραγε καλύτερος τρόπος να τελετουργηθεί η συνύπαρξη από ένα πάρτι ή φεστιβάλ, ειδικά μεταξύ ξένων; Πράγματι, κάποιιοι κοινωνοί διοργανώνουν πάρτι για το στιδήποτε. Στα πολλά ανοιχτά εργαστήρια του επιχειρηματικού συγκροτήματος (Konglomerat) στη Δρέσδη της Γερμανίας, όταν έρχεται η ώρα για την καθαριότητα των κοινών δωματίων, των εργαστηρίων, των δωματίων με τα μηχανήματα και των τουαλετών, τα μέλη ορίζουν ένα «Putzival» στο πρόγραμμα της ομάδας. Ο όρος ηχεί γλυκός, καθαρός και παιχνιδιάρικος ταυτόχρονα, διότι το επίθετο «putzig» σημαίνει χαριτωμένος και το ρήμα «putzen» σημαίνει «να καθαρίζω», καθιστώντας τη διαδικασία ένα φεστιβάλ καθαριότητας. Οι άνθρωποι εκεί δυναμώνουν τη μουσική και διασκεδάζουν καθαρίζοντας τη σκόνη και τη βρομιά.

Ελεύθερη συνεισφορά

Ελεύθερη συνεισφορά σημαίνει να δίνει κανείς χωρίς να περιμένει να λάβει κάτι ισάξιο, τουλάχιστον όχι στο εδώ και τώρα. Επίσης σημαίνει πως όταν κανείς λαμβάνει κάτι, αυτό γίνεται χωρίς να νιώθει την ανάγκη να ανταποδώσει άμεσα. Οπουδήποτε συνεισφέρουμε ελεύθερα, ελαττώνεται η χρήση του «τι αντί τινός» (*quid pro quo*), ενώ αυξάνεται η δυνατότητα για διαμοιρασμό και ισοκατανομή. Τέτοιου είδους πράξεις συμβαίνουν όταν οι κηπουροί της κοινότητας αρχίζουν να καλλιεργούν την άνοιξη ή όταν άνθρωποι υποβάλλουν κάποιο περιεχόμενο επιμέλειας στο Wikipedia χωρίς να περιμένουν κάποιο αντάλλαγμα ή έστω κάποιο τυπικό εύσημο. Απλώς το κάνουν για διάφορους λόγους – να αναπτύξουν κάποια ικανότητα, να ενταχθούν σε κάποια κοινότητα, να κερδίσουν τον σεβασμό, να αποκτήσουν προσόντα για κάποια εργασία, ή απλώς για να αποτελέσουν μέρος κάποιου πράγματος. Με το να συνεισφέρουν ελεύθερα οι άνθρωποι, λαμβάνουν κάτι που τους ευχαριστεί, όπως τα λουλούδια από μία κοινότητα κηπευτικής ή το φαγητό που καλλιεργήθηκε εκεί. Οι άνθρωποι συνεισφέρουν ελεύθερα όταν δίνουν χρήματα σε καμπάνιες συλλογικής χρηματοδότησης, όταν εθελοντικά προσφέρουν την εργασία τους για να διατηρηθούν κάποια μονοπάτια πεζοπορίας ή όταν οργανώνουν εκδηλώσεις στη γειτονιά.

Σχήμα 9: Ελεύθερη συνεισφορά.

Είναι σημαντικό, από την άλλη, να μην υπάρχουν ιδιαίτερες απαιτήσεις ως προς την ελεύθερη συνεισφορά στα Κοινά, διότι πολλές φορές είναι περιστασιακή. Στον βαθμό που η συνεισφορά ενός προσώπου δεν είναι εξαναγκαστική, όλα είναι εντάξει. Δεν μπορεί να υπάρξει ένας ξερός υπολογισμός ή κάποια αυστηρή εργασιακή ανταποδοτικότητα, παρά το γεγονός πως αυτά αποτελούν πάντοτε πειρασμούς. Και πάλι, όμως, είναι ενδιαφέρον ότι μία ελεύθερη συνεισφορά πάντοτε επιστρέφει σε αυτόν που την έχει κάνει, κάπως, κάπου. Στο κλασικό του βιβλίο, *The Gift*, ο Lewis Hyde εξερευνά την πνευματική και συναισθηματική σημασία της ανταλλαγής δώρων, όπως αυτή εμφανίζεται σε διαφορετικές κουλτούρες, στην ανθρωπολογία και στη λογοτεχνία. Εξηγώντας τη διαφορά μεταξύ της «κυκλικής προσφοράς» και της ανταποδοτικής προσφοράς, ο Hyde γράφει:

Όταν προσφέρω σε κάποιον από τον οποίο δεν λαμβάνω κάτι (και πάλι, ωστόσο, λαμβάνω κάτι σε άλλο επίπεδο), είναι σαν το δώρο να κάνει τη γύρα της γωνιάς προτού επιστρέψει ξανά. Χρειάζεται να προσφέρω στα τυφλά. Και αισθάνομαι ένα είδος τυφλής ευγνωμοσύνης επίσης... Όταν το δώρο κινείται κυκλικά, η κίνησή του υπερβαίνει τα όρια του ελέγχου ενός προσωπικού εγώ, και έτσι κάθε αποδέκτης πρέπει να είναι μέρος της ομάδας και κάθε προσφορά αποτελεί πράξη κοινωνικής πίστης.⁴

Εντούτοις, η ιδέα τού να συνεισφέρει κανείς ελεύθερα δεν είναι ζήτημα άνευ όρων, διαρκούς προσφοράς. Ούτε είναι πάντοτε απαραίτητα κυκλική. Αλλά αν ο στόχος είναι η συνεισφορά σε ανθεκτικά Κοινά, τότε όσοι προσφέρουν δώρα

4. Lewis Hyde, *The Gift: Imagination and the Erotic Life of Property*, Vintage Books, 1979.

είναι απαραίτητο να επιβεβαιώνουν πως οι συνεισφορές τους είναι εθελοντικές και συναινετικές και όχι επιβεβλημένες μέσω εξωτερικής πίεσης ή εξωτερικών περιορισμών. Τα Κοινά δεν θα επιβιώσουν χωρίς ελεύθερα προσφερόμενες συνεισφορές. Οι συγκεκριμένοι τρόποι συνεισφοράς στο κοινό απόθεμα –Πού; Πότε; Πώς; Σε τι ποσότητες;– εξαρτώνται πρωτίστως και κυρίως από το τι μπορούν οι άνθρωποι να προσφέρουν. Αυτό αντανακλά την κοινωνικο-οικονομική τους κατάσταση, τους εθιμικούς κανόνες, το επίπεδο αφοσίωσης των ανθρώπων, τα συναισθήματά τους ως προς μία συγκεκριμένη διαδικασία, την εμπιστοσύνη τους σχετικά με τις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, τα επίπεδα συμμετοχής τους κ.λπ. Βεβαίως, η προσφορά μπορεί να αποτελεί απλώς έκφραση καλής θέλησης ή χαράς, ή υποστήριξης ως προς κάποιον σκοπό.

Η ελεύθερη συνεισφορά βοηθά να δομηθούν υγιή Κοινά, διότι επιβεβαιώνει την ηθική νόρμα του διαμοιρασμού, της κατανομής και της ελεύθερης συνεργασίας. Μία αυστηρή καταγραφή του ποιος δίνει τι σε ποιον μπορεί να είναι βοηθητική, αλλά δεν είναι πάντοτε απαραίτητη. Ενώ μια τέτοια καταγραφή μπορεί να είναι λειτουργική για μεγαλύτερα και απρόσωπα συγκείμενα, το να εστιάζει κανείς σε ακριβείς συνεισφορές και πιστοποιήσεις μπορεί να υπονομεύσει το στοιχείο που κάνει τα Κοινά ξεχωριστά: αποτελούν έναν χώρο όπου τα χρήματα δεν κυβερνούν τα πάντα.

Εξάσκηση της ήπιας ανταποδοτικότητας

Παρόλο που τα Κοινά χρειάζονται την ελεύθερη συνεισφορά των ανθρώπων, δεν αποτελούν κάποια παραμυθένια χώρα εθελοντών που αυτοθυσιάζονται. Υπάρχει, επίσης, η κοινωνική ανταλλαγή που βασίζεται σε κάποια μορφή ανταπόδοσης μεταξύ των προσώπων. Αλλά η ανταπόδοση στα Κοινά λαμβάνει διαφορετικό χαρακτήρα από εκείνη της ανταλλαγής στο πλαίσιο της αγοράς. Οι αγορές βασίζονται σε άτομα που διαπραγματεύονται για να αντλήσουν όσο το δυνατόν περισσότερα για τους ίδιους, καθώς πραγματοποιούν ανταλλαγές ισόποσης χρηματικής αξίας (τιμής).

Εκείνο που έχει σημασία είναι το αίσθημα της δικαιοσύνης, που δεν σημαίνει απαραίτητα το να παρέχονται απολύτως ίσα μερίδια ή ίσης χρηματικής αξίας ανταλλαγές στον καθένα. Η δικαιοσύνη είναι η διαβεβαίωση πως όλες οι ανάγκες έχουν καταστεί γνωστές και ικανοποιούνται. Μία αυτάρκης, αξιοπρεπής μορφή των Κοινών πληρείται, συνεπώς, από κοινωνικά ισότιμους που απολαμβάνουν μια ικανοποιητικά ισοροπημένη (αλλά όχι απολύτως ίση) συναλλαγή κατά τη διάρκεια του χρόνου. Η επιλογή να μην υπολογιστεί επακριβώς το ποιος χρωστάει τι σε ποιον είναι η πρακτική της ήπιας ανταποδοτικότητας.

Συχνά πρόκειται για ζήτημα κοινωνικής σοφίας και ανεκτικότητας. Η εφαρμογή μιας αυστηρής, άμεσης ανταποδοτικότητας, κατά την οποία οι άνθρωποι αναγνωρίζονται πρωτίστως ως οφειλέτες και πιστωτές, μπορεί να δημιουργήσει υποτιμητικές κοινωνικές κατηγοριοποιήσεις και αντιδράσεις που διχάζουν. Από την άλλη, το να επιτρέπεται σε καιροσκόπους να αποφεύγουν τη συνεισφορά στην ομάδα μπορεί να γεννήσει πικρίες και να στερέψει τον κοινό πλούτο και την καλή θέληση της ομάδας. «Κανείς δεν θέλει να είναι κορόιδο, τηρώντας μία υπόσχεση που όλοι οι υπόλοιποι αθετούν», όπως έγραψε κάποτε η καθηγήτρια Elinor Ostrom.⁵ Συνεπώς πρέπει τα Κοινά να διασφαλίζουν σχετική ισοδυναμία ως προς τη συνεισφορά και τα δικαιώματα μεταξύ των συμμετεχόντων, χωρίς να επιμένει στην αυστηρά ελεγχόμενη της ανταπόδοσης και χωρίς να εξαναγκάζει τις συνεισφορές.

Σχήμα 10: Εξάσκηση της ήπιας ανταποδοτικότητας.

Εμπιστοσύνη στην εναποθετημένη γνώση

Οι άνθρωποι που μπορούν να οδηγήσουν ένα ποδήλατο, να παίξουν πιάνο ή να τρέξουν έναν μαραθώνιο συχνά δεν μπορούν να εξηγήσουν πώς το κάνουν. Δεν γνωρίζουν συνειδητά αυτό που γνωρίζουν. Αυτό συμβαίνει διότι μεγάλο μέρος της γνώσης μας είναι άδηλο ή ενσώματο και όχι κατ' ανάγκην συνειδητό και γνωστικό. Όπως το θέτει ο Michael Polanyi στο βιβλίο του σχετικά με αυτό το ζήτημα, «μπορούμε να γνωρίζουμε περισσότερα απ' όσα μπορούμε να πούμε».⁶ Τα σώματά μας συχνά γνωρίζουν διαφορετικά πράγματα από τα μυαλά

5. Elinor Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, 1990, σ. 44.

6. Michael Polanyi, *Personal Knowledge: Towards a Post-Critical Philosophy*, University of Chicago Press, 1958· και *The Tacit Dimension*, University of Chicago Press.

μας. Νιώθουμε την έλευση της άνοιξης, αισθανόμαστε όταν κάτι λείπει από έναν κοινωνικό σχηματισμό και χαλαρώνουμε όταν επισκεπτόμαστε αγαπημένους υδάτινους τόπους. Μπορούμε να πούμε πως το Κοινωνείν εκκινεί από αυτές τις δεξάμενές ενσώματης και εναποθετημένης γνώσης και αντίληψης.

Σχήμα 11: Εμπιστοσύνη στην εναποθετημένη γνώση.

Ο πολιτικός επιστήμονας Frank Fischer έχει καταγράψει τη συνήθεια των ειδικών και των γραφειοκρατιών να «αγνοούν την τοπική γνώση που μπορεί να βοηθήσει να συσχετιστούν τα τεχνικά δεδομένα με τις κοινωνικές αξίες».⁷ Κινημάτα και οργανισμοί προσπαθούν να το αλλάξουν αυτό, επιστώντας την προσοχή στη βαθιά σοφία της εναποθετημένης γνώσης. Οι σχεδιαστές της μόνιμης καλλιέργειας ή περμακουλτούρας⁸ (Permaculture) επιμένουν στην αναγκαιότητα να «παρατηρούμε και να διαδρούμε» και να «χρησιμοποιούμε δημιουργικά και να ανταποκρινόμαστε στην αλλαγή», για παράδειγμα.⁹ Οι άνθρωποι

Βλ. επίσης, en.wikipedia.org/wiki/Tacit_knowledge.

7. Frank Fischer, *Citizens, Experts and the Environment: The Politics of Local Knowledge*, Duke University Press, 2000.

8. Σ.τ.Ε. : Η λέξη permaculture, νεολογισμός του Bill Mollison, αποτελεί σύμμιγμα των λέξεων permanent agriculture και permanent culture. Πρόκειται για μοντέλο σχεδιασμού και διαχείρισης αγροτικών παραγωγικών συστημάτων, που έχουν την ποικιλομορφία, τη σταθερότητα και την προσαρμοστικότητα των φυσικών οικοσυστημάτων.

9. David Holmgren, *Permaculture: Principles and Pathways to Sustainability*, Holmgren Design Services, 2002.

στο κίνημα Transition Town αντλούν περηφάνια από τη συνδημιουργία ενός κόσμου «μετά τα ορυκτά καύσιμα», με το «μυαλό, την καρδιά και το χέρι».

Η ενσώματη εμπειρία διανοίγει έναν πολύ διαφορετικό τρόπο κατανόησης του πώς κυβερνούνται οι άνθρωποι και οι κοινόχρηστοι πόροι, ξεπερνώντας τις γνωστικές, συμπεριφοριστικές προσεγγίσεις. Δείχνει άλλους τρόπους του γνωρίζειν – τη διαίσθηση, τα συναισθήματα, την υποσυνείδητη γνώση, την ιστορική εμπειρία. Όπως ακριβώς το φυσικό σώμα με κάποιον τρόπο προκαλεί την ανάδυση της συνείδησης, έτσι και η συνάντηση του *Εγώ* και του *Εμείς* φέρνει μία νέα σφαίρα ομαδικής συνείδησης που γίνεται καλύτερα κατανοητή μέσω της εμπειρίας και όχι της γλώσσας. Ο ανθρωπολόγος James Suzman περιέγραψε πώς δυσκολεύτηκε να κατανοήσει το φευγαλέο νόημα του όρου *τ'ώρα* (*h!ow*), όπως χρησιμοποιείται από τους Ju/'hoansi Βουσμάνους στην Νότια Αφρική. Ο όρος φαίνεται να αναφέρεται σε μία θεμελιακή ιδιότητα των ανθρώπων και των σάρκινων ζώων που εκδηλώνεται όταν κάποιος τέτοιου είδους ζώο σκοτώνεται ή όταν ένας άνθρωπος γεννιέται ή πεθαίνει. Αλλά, αφού απέτυχε να αντιληφθεί επακριβώς την ιδέα που εκφράζεται με το *τ'ώρα*, ο Suzman κατέληξε πως μια πειραματική και ενσώματη γνώση δεν μπορεί να εκφραστεί μέσω της γλώσσας, πόσο μάλλον να μεταφραστεί σε μία άλλη γλώσσα: «Για να γνωρίζει κανείς το *τ'ώρα* και να το κατανοεί, πρέπει να αποτελεί προϊόν αυτής της γης, να έχει διαμορφωθεί από τους εποχικούς της ρυθμούς και να έχει βιώσει τους δεσμούς που έχουν δημιουργηθεί μεταξύ των κυνηγών και των θηραμάτων τους».¹⁰

Τα συναισθήματά μας είναι εξαιρετικά ευαίσθητα στις μεταβολές του ζώντος φυσικού κόσμου και των κοινωνικών μας σχέσεων. Στο βιβλίο της *Tending The Wild* η M. Kat Anderson δείχνει πώς οι αυτόχθονες Αμερικανοί στην περιοχή που είναι τώρα γνωστή ως Καλιφόρνια ανέπτυξαν μία εξαιρετικά διακριτική γνώση των τοπικών τους οικοσυστημάτων και της ζωής συγκεκριμένων φυτών και ειδών ζώων: «Πολλές σημαντικές ενοράσεις φανερώθηκαν καθώς περπατούσα με γηραιούς Αμερικανούς αυτόχθονες και τους συνόδευσα σε διαδικασίες μαζέματος σοδειάς. Η πρώτη απ' αυτές ήταν πως κανείς αποκτά σεβασμό για τη φύση χρησιμοποιώντας την με σύνεση. Με τη χρήση ενός φυτού ή ζώου, αλληλεπιδρώντας με αυτό στο περιβάλλον που ζει, και με τη σύνδεση της ευημερίας σου με αυτό, μπορείς να έρθεις πιο κοντά με αυτό και να το καταλάβεις».¹¹

Η εναποθετημένη γνώση, προφανώς, δεν περιορίζεται στους παραδοσιακούς λαούς. Τέτοιου είδους γνώση και τεχνογνωσία βρίσκουμε και μεταξύ ορειβα-

10. James Suzman, *Affluence Without Abundance: The Disappearing World of the Bushman*, Bloomsbury, 2017, σ. 121.

11. Kat Anderson, *Taming the Wild: Native American Knowledge and the Management of California's Natural Resources*, University of California Press, 2002, σ. xvi.

τών, καθώς αξιολογούν τις στρώσεις του πάγου, των αθλητών, καθώς υπολογίζουν το πόσο γρήγορα ταξιδεύει η μπάλα, αλλά και των πολιτικών, καθώς διαισθάνονται τη διάθεση του κοινού. Η εναποθετημένη γνώση είναι εξαιρετικά σημαντική για τα Κοινά, στα οποία οι άνθρωποι συχνά έχουν αδιόρατες επιγνώσεις για την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Πράγματι, αυτό είναι που κάνει τόσα πολλά Κοινά ζωτικά και στιβαρά. Η εναποθετημένη γνώση, συνεπώς, δεν αποτελεί απλώς «γνώση». Αποτελεί, πολύ περισσότερο, το γέννημα του πράττειν και της εμπειρίας – που περιλαμβάνει συχνά την εμβάθυνση της αμοιβαίας επαφής με τη φύση, καθώς και τη συναισθητική εργασία συνεπικυρώντας τες. Η φιλόσοφος Donna Haraway έχει περιγράψει, όπως είναι γνωστό, την εναποθετημένη γνώση ως «φεμινιστικό εμπειρισμό», στην πορεία της αμφισβήτησης των ιδεών της επιστημονικής «αντικειμενικότητας».¹²

Παρά τη συντριπτική ισχύ του επιστημονικού ρασιοναλισμού, που συχνά ευνοείται από τη γραφειοκρατική διοίκηση, παραμένει δυνατή η επαναξιολόγηση της εναποθετημένης γνώσης και η εφαρμογή της. Είναι, σε κάθε περίπτωση, μέσα μας και παντού γύρω μας, ωστόσο όχι τόσο άμεσα αναγνωρίσιμη ώστε να την εμπιστεύονται.

Εμβάθυνση της αμοιβαίας επαφής με τη φύση

Η μεγαλύτερη γοητεία πολλών Κοινών είναι η πρόσκλησή τους – συχνά, για την ακρίβεια, μία αναγκαιότητα – να έρθουν οι άνθρωποι σε πιο στενή επαφή με τη φύση. Στα Κοινά που επικεντρώνονται στον φυσικό πλούτο – το νερό, τις αγροτικές εκτάσεις, τα δάση, τους ψαρότοπους, την άγρια ζωή – οι άνθρωποι πολύ γρήγορα αντιλαμβάνονται πως υπάρχουν φυσικά όρια. Οι άνθρωποι που συμμετέχουν στην αγροοικολογία, στην περμακουλτούρα, στα κοινοτικά δάση και στην παραδοσιακή άρδευση εναρμονίζονται με τους ρυθμούς των φυσικών συστημάτων και τα κρυφά σημάδια που δείχνουν ότι είναι υγιή ή ότι βρίσκονται σε κίνδυνο.

Στα Κοινά, οι άνθρωποι δεν εστιάζουν στην ανταλλακτική αξία ή στην εμπορευματοποίηση του λεγόμενου «φυσικού κεφαλαίου». Όσο περισσότερο εμπλέκονται άμεσα με τη φύση, τόσο πιο πολύ οι κοινωνοί αναπτύσσουν οικείες σχέσεις σεβασμού και κατανόησης για τη Γη, ως ένα κομψό, ιερό και ζωντανό σύστημα. Τα Κοινά παρέχουν στους ανθρώπους πρακτικούς τρόπους για την

12. Donna Haraway, “Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective”, *Feminist Studies* 14(3), Αύγουστος 1988, σ. 575-599.

εμβάθυνση της ενασχόλησής τους με τη φύση. Όταν η M. Kat Anderson ρώτησε τους αυτόχθονες γηραιούς στην Καλιφόρνια γιατί κάποια φυτά και ζώα εξαφανίζονταν, αυτοί έκαναν λόγο για την «απουσία της ανθρώπινης αλληλεπίδρασης με ένα φυτό ή ένα ζώο». Πρότειναν πως οι άνθρωποι χρειάζονται ενεργητική σχέση με τα φυτά διότι «όχι μόνο επωφελούνται τα φυτά από την ανθρώπινη χρήση, αλλά κάποια ίσως πραγματικά εξαρτώνται από το να τα χρησιμοποιούν οι άνθρωποι. Η προστασία των ειδών υπό εξαφάνιση και η αποκατάσταση των ιστορικών οικοσυστημάτων μπορεί να απαιτεί την επαναφορά της προσεκτικής ανθρώπινης διαχείρισης, αντί τη μη παρεμβατική προστασία».¹³ Η σοφία των αυτόχθονων λαών προτείνει πως τα ανθρώπινα είδη πρέπει να αλληλεπιδράσουν με τη φύση ως συνειδητοποιημένοι βοηθητικοί χρήστες, προστάτες και επιστάτες. Αυτή η ιδέα διοχετεύεται σε κάποιες κρατικές πολιτικές. Στη Γουατεμάλα, η κυβέρνηση είχε προσπαθήσει από καιρό να σταματήσει τους εκτροφείς βοοειδών, τους αγρότες, τους παράνομους υλοτόμους και τους διακινητές ναρκωτικών από το να καταστρέφουν εκτάσεις στο Maya Biosphere Reserve. Αφού συμπέρανε πως δεν γίνεται να σταματήσουν αυτές οι συμπεριφορές, η κυβέρνηση αντιλήφθηκε πως «ο πιο αποτελεσματικός τρόπος να προστατευθούν τα δάση είναι να δοθεί η διαχείρισή τους στις κοινότητες που ήδη ζουν εκεί».¹⁴

Σχήμα 12: Εμβάθυνση της αμοιβαίας επαφής με τη φύση.

13. Kat Anderson, *ό.π.*, σ. xvi. Αναπτύχθηκε σε μία σειρά δοκιμίων στο *Reclaiming Nature: Environmental Justice and Ecological Restoration*, επιμ. James K. Boyce, Sunita Narain και Elizabeth A Stanton, Anthem Press, 2007.

14. Elizabeth Malkin, “In Guatemala, People Living Off Forests Are Tasked with Protecting Them”, *New York Times*, 26 Νοεμβρίου 2015 (nytimes.com/2015/11/26/world/americas/in-guatemala-people-living-off-forests-are-tasked-with-protecting-them.html).

Το ίδιο συνέβη και στο Νεπάλ, όπου η κοινοτική συμμετοχή στη διαχείριση των δασών βελτίωσε σημαντικά την οικολογική επιστασία. Έπειτα από την επαναφορά ενός πολυκομματικού συστήματος στο Νεπάλ, το 1990, δημιουργήθηκαν νέες πολιτικές και μηχανισμοί χρηματοδοτήσεων για να υποστηρίξουν αυτο-οργανωμένες ομάδες από τη βάση. Συνολικά, σχεδόν 16.000 ομάδες κοινοτικών χρηστών των δασών διαχειρίζονται 1.2 εκατομμύρια εκτάρια γης ή, αλλιώς, σχεδόν το ένα τέταρτο των δασικών εκτάσεων του Νεπάλ.¹⁵

Το ζήτημα δεν είναι απλώς να αναπτυχθούν οικονομικές και κυβερνητικές πολιτικές που να είναι πιο «βιώσιμες». Το ζήτημα είναι να αποκτήσουν οι άνθρωποι περισσότερες δυνατότητες να εμβαθύνουν τη σχέση τους με τα φυσικά συστήματα, και έτσι να τα γνωρίσουν καλύτερα, να τα αγαπήσουν και να τα προστατεύσουν. Αυτός είναι ο σπόρος από τον οποίο φυτρώνει η δομημένη εναποθετημένη γνώση της περμακουλτούρας και του οικομιμητισμού στο σχεδιασμό,¹⁶ μεταξύ άλλων, οικολογικών καινοτομιών. Είναι, σύμφωνα με τον David Abram, το «ξόρκι του αισθητού», που μας ωθεί σε βαθύτερη κατανόηση της φύσης και των εαυτών μας.¹⁷ Ο οικοφιλόσοφος Andreas Weber υποστηρίζει πως οι σχέσεις μας με τη φύση είναι τόσο βαθιές και υπαρξιακές, που οι εσωτερικές μας ζωές και τα συναισθήματα φέρουν το αποτύπωμα του εξωτερικού κόσμου. Οι ζωντανοί οργανισμοί βιώνουν τον εαυτό τους ως φυσική ύλη μέσω των αισθημάτων τους, η οποία αποτελεί μέρος ενός μεγαλύτερου σχέσεων μεταξύ ζωντανών πλασμάτων. «Είμαστε φτιαγμένοι από το ίδιο υλικό όπως και ο κόσμος», γράφει ο Weber, και αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο ένας περίπατος σ' ένα λιβάδι ή η έλευση της άνοιξης προκαλεί τέτοια ευχαρίστηση.¹⁸ Η εμβάθυνση της επαφής μας με τη φύση αποτελεί απαραίτητο μονοπάτι προς την υπεύθυνη φροντίδα του ζωντανού κόσμου που υπάρχει πέραν της ανθρωπότητας.

15. Shrikrishna Upadhyay, "Community Based Forest and Livelihood Management in Nepal", στο *The Wealth of the Commons*, Levellers Press, 2013, σ. 265-270 (wealthofthecommons.org/essay/community-based-forest-and-livelihood-management-nepal).

16. Sim van der Ryn και Stuart Cowan, *Ecological Design*, Island Press.

17. David Abram, *The Spell of the Sensuous: Perception and Language in a More-than-Human World*, Vintage.

18. Andreas Weber, *The Biology of Wonder: Aliveness, Feeling and the Metamorphosis of Science*, New Society Publishers.

Διατήρηση των σχέσεων κατά την αντιμετώπιση των συγκρούσεων

Κάθε συνεργατικό εγχείρημα θα αντιμετωπίσει σοβαρές προκλήσεις, πολλές από τις οποίες προέρχονται από προσωπικές συμπεριφορές ή σχέσεις εξουσίας. Η ερώτηση δεν είναι αν, αλλά πώς θα αντιμετωπιστούν οι αναπόφευκτες συγκρούσεις που θα προκληθούν. Το να τις αγνοήσει κανείς δεν αποτελεί επιλογή. Αυτό που εννοούμε με τον όρο «διατήρηση σχέσεων» στην αντιμετώπιση των συγκρούσεων μπορεί να περιγραφεί από τις ιδέες της Elinor Ostrom.

Σχήμα 13: Διατήρηση των σχέσεων κατά την αντιμετώπιση των συγκρούσεων.

Όπως κάθε θεσμός, τα Κοινά πρέπει να έχουν κανόνες και νόρμες που εφαρμόζονται στον καθένα. Αλλά εκείνο που έχει επίσης ιδιαίτερη σημασία είναι ο τρόπος που αυτοί οι κανόνες και οι νόρμες διατηρούνται. Πρέπει να υπάρχει ειλικρινής, ανοιχτή αποτίμηση της σύγκρουσης ή της παράβασης, αλλά και πνεύμα σεβασμού και φροντίδας για όλους τους ανθρώπους που εμπλέκονται. Σε κάποιες περιστάσεις οι άνθρωποι δεν δύνανται να φύγουν, γεγονός που καθιστά την προσπάθεια για διατήρηση των σχέσεων κατά την επίλυση των συγκρούσεων ύψιστη προτεραιότητα. Εδώ χρησιμεύουν οι διαβαθμισμένες κυρώσεις, μία από τις οκτώ σχεδιαστικές αρχές για τα Κοινά που έχει προσδιορίσει η Elinor Ostrom. Είναι σημαντικό να αναγνωρισθεί και να διορθωθεί η ζημιά, αλλά επίσης να τιμηθεί η αξιοπρέπεια του ανθρώπου που ενεπλάκη και οι σχέσεις του με τους υπόλοιπους κοινωνούς. Οι σχέσεις μπορούν επίσης να διατηρηθούν όταν η ομαδική συνέργεια ή τα συστημικά προβλήματα γνωστοποιηθούν. Η ιδέα είναι να μην εξασφαλιστεί η συναίνεση υπό την απειλή της τιμωρίας, αλλά να αποφευχθούν οι δυσαρμονικές σχέσεις εξαρχής. Όταν συμβούν παραβάσεις, είναι σημαντικό να

απονειμούμε τις κυρώσεις με βαθμιαία αυξανόμενη αυστηρότητα, και όλα αυτά σε ένα πλαίσιο εμπιστοσύνης, ανυποκρισίας και ειλικρίνειας. Μία συνήθης τεχνική είναι να καθόμαστε σε κύκλο και να συζητούμε για την προβληματική περίπτωση ή συμπεριφορά. (Έχουμε δει αποτελεσματικές διαβουλεύσεις σε κύκλο με περισσότερους από εκατό ανθρώπους.) Το ζήτημα είναι να δίνεται στον καθένα το δικαίωμα να ακουστεί, να παρακολουθήσει και να προτείνει αλλαγές ενώ μοιράζεται το πρόβλημα που παρατηρήθηκε και τις συνέπειές του με διαφάνεια.

Όταν ένας από εμάς παρατήρησε έναν μεγάλο κύκλο από μέλη της ομοσπονδίας συνεργατικών εγχειρημάτων της Βενεζουέλας, της Cecosolesa, σάστισε με τον τρόπο που τα παράπονα επιλύονταν συχνά με στοργή, με συναντήσεις στις οποίες οι άνθρωποι αγκάλιαζαν τον «κατηγορούμενο». Μετά απ' αυτό που φαινόταν μια πολύ δύσκολη συνεδρίαση με βαθιά συναισθήματα και διαπροσωπικές συγκρούσεις, η έκφραση σεβασμού και οι επιδεικτικές αγκαλιές φανέρωσαν πως η βαθιά, ειλικρινής κριτική συνδέεται άμεσα με τον σεβασμό και το ενδιαφέρον. Άλλα Κοινά χρησιμοποιούν την παρέμβαση ή άλλες μορφές ομαδικής διαβούλευσης. Πολλά Κοινά λογισμικού έχουν μια επιλογή που μπορεί να διατηρήσει ή και όχι τις σχέσεις, καθώς αντιμετωπίζει τη διαμάχη – την πρακτική της «διακλάδωσης (forking) του κώδικα», που διαχωρίζει την εργασία σε ξεχωριστά εγχειρήματα. Μπορεί ένας ή περισσότεροι συμμετέχοντες να αποχωρήσουν αλλά να συνεχίσουν να δουλεύουν στην ίδια βάση λογισμικού κώδικα και να τον εξελίξουν προς διαφορετικές δημιουργικές κατευθύνσεις. Βέβαια δεν μπορούν να γεφυρωθούν όλες οι συγκρούσεις. Σε κάποιο σημείο, το να διακλαδώνεις μία εργασία ή να αποβάλεις ένα άτομο μπορεί να είναι η μόνη πρακτική επιλογή. Εκείνο, ωστόσο, που έχει σημασία πάντοτε είναι να καταβάλλεται προσπάθεια να διατηρείται το συλλογικό ηθικό φρόνημα, παραμένοντας ταυτόχρονα πλήρως ειλικρινής. Η άρνηση και η αυταπάτη δεν βοηθούν κανέναν.

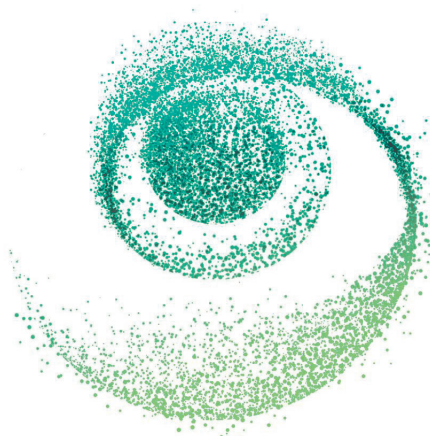
Αναστοχασμός της ομότιμης διακυβέρνησης

Σε πολλά Κοινά οι άνθρωποι δεν έχουν πλήρη επίγνωση των πρακτικών τους. Οι υποβόσκουσες αξίες και κοινωνικές δυναμικές –και οι εποικοδομητικές αλλά και οι λιγότερο βοηθητικές– ίσως μόνο αμυδρά να μπορούν να γίνουν αντιληπτές. Αυτό κάνει τα Κοινά ευάλωτα. Ακόμη και οι άνθρωποι που εμπλέκονται μπορεί να λησμονούν πώς να διατηρούν τον εαυτό τους ως μορφή των Κοινών στην προσπάθεια αντιμετώπισης των καθημερινών λειτουργικών προκλήσεων, την αναγκαιότητα (και τη γοητεία) της συλλογής χρημάτων, την έλξη που ασκεί η κατοχή εξουσίας, τις νέες ιδέες σχετικά με την οργανωτική

διακυβέρνηση και αμέτρητους άλλους παράγοντες. Είναι, συνεπώς, σημαντικό οι κοινωνοί να αναστοχάζονται σχετικά με την ομότιμη διακυβέρνησή τους. Αυτός είναι ο μόνος τρόπος που οι ίδιοι μπορούν να προστατεύσουν την ακεραιότητα των Κοινών απέναντι στην αυτο-περίφραξη, την αφομοίωση ή την εντροπία που μπορεί να ρουφήξει την ενέργεια από τους θεσμούς.

Συμπεριλαμβάνουμε αυτό το μοτίβο, τον αναστοχασμό της ομότιμης διακυβέρνησης, ως μέρος της κοινωνικής ζωής του Κοινωνείν και όχι ως ζήτημα της ομότιμης διακυβέρνησης, διότι το θεωρούμε θεμελιώδη αναγκαιότητα. Ο Γερμανός οικονομολόγος και μελετητής των Κοινών, Johannes Euler, έχει δείξει πως όπως ακριβώς δεν υπάρχουν Κοινά χωρίς Κοινωνείν, έτσι δεν υπάρχει Κοινωνείν χωρίς ομότιμη διακυβέρνηση. Αν θες τα Κοινά σου να επιβιώσουν για δεκαετίες ή αιώνες, οι συμπεριφορές διακυβέρνησης πρέπει να συζητούνται με σαφήνεια και ειλικρίνεια. Ανεπιτήδευτες μορφές του Κοινωνείν ρισκάρουν να χάσουν τον δρόμο τους. Στην περίπτωση που μία ομάδα δεν έχει αιώνες παράδοσης, πολιτισμού και τελετουργιών που να δρουν ως σταθεροποιητική δύναμη, τα μέλη της πρέπει συνειδητά να αναστοχάζονται στις διαδικασίες που κάνουν τα Κοινά να λειτουργούν ή που θα μπορούσαν να τα κάνουν καλύτερα.

Σχήμα 14: Αναστοχασμός της ομότιμης διακυβέρνησης.

* * *

Τελικά, το Κοινωνείν δεν αποτελεί απλώς κατάσταση αυξημένης αντίληψης και ύπαρξης, όπως η πρακτική Ζεν ή η ενσυνειδητότητα. Είναι η πραγματοποίηση της ομότιμης τροφοδότησης και της ομότιμης διακυβέρνησης. Αποτελεί

την προϋπόθεση και τα μέσα μέσω των οποίων αυτά συμβαίνουν. Θα μπορούσαμε να προσθέσουμε ότι αποτελεί, επίσης, την πολιτισμική μορφή ενός νέου είδους πολιτικής. Σε πιο φιλόδοξο επίπεδο, το Κοινωνείν εκκινεί μία διαδικασία να φανταστούμε εκ νέου τους όρους του σύγχρονου ανθρώπινου πολιτισμού, σε μια εποχή που η ιδεατή του έννοια της ανθρώπινης φιλοδοξίας, ο *homo economicus*, αποδεικνύεται καταφανώς αντικοινωνικός, αδιάφορος προς τις δημοκρατικές νόρμες και οικολογικά ανεύθυνος.

Αυτός είναι ο λόγος που μία από τις πιο σημαντικές πτυχές της κοινωνικής ζωής του Κοινωνείν είναι η ιδέα της ενδυνάμωσης του Φωλιασμένου Εγώ. Αυτό δεν αποτελεί μοτίβο καθαυτό, διότι αναπαριστά τι συμβαίνει γενικότερα όταν άλλα μοτίβα του Κοινωνείν ενεργοποιούνται: τα ατομικά και συλλογικά μας ενδιαφέροντα συμπίπτουν και ευθυγραμμίζονται! Εισερχόμαστε στη συμβίωση μεταξύ των ατομικών όντων και του ευρύτερου περιβάλλοντος. Οι συμμετέχοντες στο δίκτυο του WikiHouse πραγματοποιούν το Φωλιασμένο Εγώ καθώς μοιράζονται και καθιστούν εύκολη να μοιραστεί την κάθε σχεδιαστική τους καινοτομία. Η χρήση ανοιχτών προτύπων και της σπονδυλωτής συνάρθρωσης (modularity) ενθαρρύνει τον καθένα να συνεισφέρει ελεύθερα στην κατασκευή κάτι μεγαλύτερου από τον εαυτό του, ενώ αποκομίζει ατομικά οφέλη κατά τη διαδικασία. Η ιδέα του Φωλιασμένου Εγώ δημιουργεί, επίσης, ομοσπονδιοποιημένους ιστότοπους (federated wikis), που παρέχουν στα άτομα την αυτονομία να δημιουργήσουν προσωπικά wikis που να ταιριάζουν με τα ενδιαφέροντα και τις αντιλήψεις τους, ενώ ταυτόχρονα εγγράφουν αυτού του είδους τα wikis σε ευρύτερες ομοσπονδίες (γνωστές ως «γειτονιές»), προκειμένου να επιτρέπουν την εύκολη κοινοποίηση των σελίδων των wikis.

Η πραγματικότητα του Φωλιασμένου Εγώ είναι η πραγματικότητα του ανθρώπινου είδους, ακόμη κι αν η συμβατική οικονομική επιστήμη εξακολουθεί να πιστεύει στο Απομονωμένο Εγώ ως έναν κυρίαρχο, ορθολογικό δρώντα. Αυτό που η οικονομική επιστήμη αποτυγχάνει να καταλάβει, είναι η βιοφυσική ανοησία αυτής της θεμελιώδους αρχής. Τα ζωντανά όντα είναι δυναμικά διασυνδεδεμένα. Ακόμη και η εμμονή της δυτικής ιατρικής σε ατομικά παθολόγια που θεωρείται ότι έχουν μία σχέση αιτίου και αποτελέσματος με τα σώματά μας, αρχίζει να δίνει τη θέση της σε μία πιο περίπλοκη ιστορία. Ολοένα και περισσότεροι επιστήμονες ανακαλύπτουν πως τα ατομικά έμβια συστήματα είναι *φωλιασμένα* στο εσωτερικό ευρύτερων ζωντανών συστημάτων και ταυτόχρονα συναποτελούνται από *μικρότερα* ζωντανά στοιχεία. Είναι ολισμός από πάνω μέχρι κάτω! Το Human Microbiome Project έχει αναγνωρίσει τουλάχιστον 100 τρισεκατομμύρια μη ανθρώπινες μορφές ζωής –βακτήρια κ.ά.– που ζουν στο σώμα μας, ιδιαίτερα εκεί όπου λαμβάνει χώρα η πεπτική διαδικασία, και καταλαμβάνουν περίπου ένα με δύο κιλά του σωματικού μας βάρους. Τε-

λικά, αυτοί οι οργανισμοί είναι ουσιαστικοί για την υγεία και την ευεξία μας ως «άτομα». Θα μπορούσε να πει κανείς πως τα ατομικά μας σώματα δεν έχουν σαφή όρια. Είμαστε βουτηγμένοι σε πολλών ειδών συμβιωτικές σχέσεις, με το φαγητό που τρώμε, τα βακτήρια γύρω και μέσα μας και το οικείο τοπίο μας. Με λίγα λόγια, το Φωλιασμένο Εγώ έχει περισσότερες από μία ανθρώπινες διαστάσεις. Κυριολεκτικά είμαστε μπλεγμένοι σε ένα δίκτυο άλλων ζωντανών οργανισμών και συστημάτων.¹⁹

Αυτό εκφράζει η ιδέα του Φωλιασμένου Εγώ και της Ubuntu λογικής του: οι δράσεις ενός ατόμου δεν εξυπηρετούν μονάχα τα δικά του ή δικά της συμφέροντα, αλλά αποτελούν μέρος ευρύτερης, πολυπλοκότερης συμφωνίας διαπραγμάτευσης και μεταβολής με άλλα ζωντανά όντα σε μία ζωντανή Γη. Είναι αξιοσημείωτο πως, ενώ αυτή η θέληση για εργασία μαζί με άλλους κοινωνούς μπορεί να ενέχει στοιχεία συνειδητής επιλογής, αποτελεί, επίσης, ένα ουσιαστικά μη ορθολογικό, ενσώματο ένστικτο. Ενδυνάμωση του Φωλιασμένου Εγώ σημαίνει ανάπτυξη του χώρου έκφρασης της συμπάθειας, του σεβασμού, του γέλιου, της παιχνιδιάρικης διάθεσης, του πάθους και της αγάπης, μέσα από τις βαρετές εργασίες της ομαδικότητας και της τελετουργημένης συνύπαρξης που είναι αναγκαίο να τιμά κάθε μορφή των Κοινών.²⁰

Είναι, επίσης, αξιοσημείωτο το γεγονός πως τα Κοινά μπορούν να σφάλουν στην ανάμειξη του συλλογικού ελέγχου και του ατομικισμού. Μία ομάδα μπορεί να ασκήσει ασφυκτική πίεση σ' ένα άτομο ή σε κάποιους τύπους ατόμων. Η πατριαρχία αποτελεί πρόβλημα σε πολλά συντηρητικά και ψηφιακά Κοινά, παρά τον σημαντικό ρόλο των γυναικών στο Κοινωνείν. Ένας εξαναγκαστικός κομοφορμισμός μπορεί γρήγορα να μετατρέψει μία κοινότητα σε σέκτα. Οι χαρισματικοί ηγέτες μπορούν να ολοκληρώνουν τις εργασίες μέσω της παγίωσης της ισχύος τους, με αποτέλεσμα μια πιο αδύναμη και ανίσχυρη κουλτούρα. Η ανατροφή του Φωλιασμένου Εγώ χρειάζεται μία περίτεχνη ισοροπία μεταξύ των αναγκών του ατόμου και των επιταγών της ομάδας.

---

19. Siddhartha Mukherjee, "The Invasion Equation", *The New Yorker*, 11 Σεπτεμβρίου 2017, σ. 40-49 (newyorker.com/magazine/2017/09/11/cancers-invasion-equation).

20. David Fleming, *Lean Logic*, Chelsea Green Publishing, 2016, σ. 30.

5. ΟΜΟΤΙΜΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΜΕΣΩ ΚΟΙΝΩΝ

Το Κοινωνείν μπορεί να έχει τις ρίζες του σε μια ποικιλία κοινωνικών εκφάνσεων και συμπεριφορών, όπως είδαμε στο Κεφάλαιο 4. Μπορεί όμως να κυβερνήσει; Μπορεί να το κάνει καλύτερα από τις υπάρχουσες κυβερνήσεις; Μπορεί να συντονίσει αποτελεσματικότερα και καλύτερα από την αγορά; Αυτά είναι σημαντικά ερωτήματα που θα εξετάσουμε εκτενέστερα στο Μέρος III. Προς το παρόν επιδιώκουμε να εξετάσουμε τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί η ομότιμη διακυβέρνηση μέσα σε μια μορφή των Κοινών. Ο Robert Ellickson, μελετητής δικαιομάτων ιδιοκτησίας, έχει περιγράψει τον τρόπο με τον οποίο οι κτηνοτρόφοι στην κοιλάδα Shasta της Καλιφόρνιας αντιμετώπισαν το πρόβλημα της διαφυγής βοοειδών από τα χωράφια τους και της καταπάτησης της γης άλλων ανθρώπων. Οι κτηνοτρόφοι επινόησαν από μόνοι τους ανεπίσημους κανόνες και κοινωνικές νόρμες – αυτό που ο Ellickson αποκαλεί «τάξη χωρίς νόμο».¹ Οι γείτονες κτηνοτρόφοι, για παράδειγμα, ακολουθούν συχνά την παράδοση του επιμερισμού πενήντα / πενήντα του κόστους κατασκευής και συντήρησης ενός κοινόχρηστου φράχτη. Ή συμφωνούν ότι ο ένας κτηνοτρόφος θα παρέχει τα υλικά και ο άλλος την εργασία για την κατασκευή του. Ή σε περίπτωση που ένας κτηνοτρόφος έχει μεγαλύτερη μέση πυκνότητα ζωικού κεφαλαίου στη μία πλευρά του φράχτη, το έθιμο προβλέπει ότι θα πρέπει να υπάρχει ένας γενικός κανόνας αναλογικότητας για την κατανομή του κόστους της περίφραξης. Εάν ένας απρόσεκτος κτηνοτρόφος παραβιάζει τον κοινωνικό κανόνα της άμεσης ανάκτησης αδέσποτων βοοειδών, η κοινότητα των κτηνοτρόφων συχνά σκοπίμως χρησιμοποιεί το κουτσομπολιό για να τους τιμωρήσει και να τους ντροπιάσει.

Η δυναμικές της ομότιμης διακυβέρνησης στο κυτταρικό επίπεδο των καθημερινών πρακτικών είναι σημαντικές, επειδή παρέχουν ομαλή λειτουργία και σταθερότητα σε μια μορφή των Κοινών. Μας βοηθούν, επίσης, να μάθουμε πώς να σχεδιάζουμε μεγαλύτερες δομές, όπως ομοσπονδιοποιημένα Κοινά, φιλικά προς τα Κοινά δίκαιο και πολιτική, υποδομές και συμπράξεις Κοινών-δημοσίου, όπως θα δούμε σε επόμενα κεφάλαια. Εδώ διερευνούμε δέκα δυναμικές ομότιμης διακυβέρνησης που σταθερά εντοπίζονται σε αποτελεσματικά Κοινά. Οι πρώτες επτά περιστρέφονται γύρω από διαπροσωπικές και κοινωνικές σχέσεις. Οι τρεις τελευταίες αφορούν μεθόδους βασισμένες στα Κοινά για τη διαχείριση ακινήτων, χρημάτων και αγορών.

---

1. Robert Ellickson, *Order Without Law: How Neighbors Settle Disputes*, Harvard University Press, 1994.

Ομότιμη διακυβέρνηση

*Ενσωμάτωση πολυμορφίας σ' έναν αμοιβαίο στόχο
 Δημιουργία ημιδιαπερατών μεμβρανών
 Εξασφάλιση της διαφάνειας σε μια σφαίρα εμπιστοσύνης
 Γενναιόδωρο μοίρασμα της γνώσης
 Διασφάλιση συναίνεσης στη λήψη αποφάσεων
 Εμπιστοσύνη στην ετεραρχία
 Ομότιμη εποπτεία και εφαρμογή διαβαθμισμένων κυρώσεων
 Σχετικοποίηση της ιδιοκτησίας
 Διατήρηση της διάκρισης Κοινών και Εμπορίου
 Χρηματοδότηση της τροφοδότησης των Κοινών*

Λίγα λόγια για τη διακυβέρνηση

Στην καθιερωμένη γλώσσα, η διακυβέρνηση σημαίνει εν γένει την κυριαρχία μιας μερίδας ανθρώπων έναντι των πολλών, μέσω αυτού που αποκαλούμε κυβέρνηση. Η κυβέρνηση ασκεί την εξουσία και τον έλεγχο των ανθρώπων, μέσω των νόμων που ψηφίζονται από νομοθετικά σώματα, των αποφάσεων που εκδίδονται από δικαστήρια και των πολιτικών που υιοθετούνται από διάφορους αξιωματούχους και πολιτικούς. Σε τελική ανάλυση, οι περισσότεροι άνθρωποι θεωρούν την κυβέρνηση ως κάτι απόμακρο και συχνά αδιάφορο σε σχέση με όσα τους αφορούν. Είναι κάτι που μια ομάδα ανθρώπων ως φορέας εξουσίας εφαρμόζει για, και πάνω σε, μια άλλη ομάδα ανθρώπων, ίσως με τη συμμετοχή και τη συγκατάθεσή τους, ίσως και όχι. Αλλά η κυβέρνηση και η διακυβέρνηση είναι δύο διαφορετικές έννοιες. Θα μπορούσε κανείς να πει πως στα Κοινά υπάρχει διακυβέρνηση, απουσιάζει όμως η κυβέρνηση.

Συλλογιζόμενοι πώς λειτουργεί ο συντονισμός στα Κοινά, διστάσαμε να χρησιμοποιήσουμε τον όρο «διακυβέρνηση» επειδή σχετίζεται τόσο στενά με την ιδέα της υπερίσχυσης των συλλογικών συμφερόντων έναντι της ατομικής ελευθερίας. Αυτός ο αντιληπτός ανταγωνισμός είναι τόσο βαθιά ριζωμένος, που είναι δύσκολο να φανταστεί κανείς οποιαδήποτε σοβαρή επίλυση της έντασης. Υπάρχει, όμως, ένας τρόπος να επιλυθεί – να ικανοποιήσουμε τις ατομικές ανάγκες, αντιμετωπίζοντας τις συλλογικές ανάγκες. Μπορούμε να υπερβούμε τον υποτιθέμενο διϋσμό μεταξύ του συλλογικού και του ατομικού, σε μεγάλο βαθμό με την κατανομή της εξουσίας μεταξύ όλων όσων επηρεάζονται άμεσα από τις αποφάσεις. Η αρχή, η εξουσία και η ευθύνη για την εφαρμογή διαχέονται μεταξύ αναγνωρίσιμων ατόμων, καθένας από τους οποίους έχει ευκαιρίες να συζητά και να λαμβάνει αποφάσεις με άλλους.

Γι' αυτόν τον λόγο προτιμούμε να αναφερόμαστε στην ομότιμη διακυβέρνηση και όχι απλά στη διακυβέρνηση. Ο όρος ομότιμη διακυβέρνηση υποδεικνύει μια συνεχιζόμενη διαδικασία διαλόγου, συντονισμού και αυτο-οργάνωσης. Αναγνωρίζοντας τα άτομα ως ενεργούς ομότιμους σε μια συλλογική διαδικασία, αντί να τους τοποθετούμε ως αντιπάλους που ανταγωνίζονται για τον έλεγχο ενός μεγάλου, απομακρυσμένου τρίτου, της κυβέρνησης, μπορεί να προκύψει ένας πιο αξιόπιστος τύπος διακυβέρνησης. Οι πολίτες σε ένα έθνος-κράτος μπορεί ονομαστικά να είναι κυρίαρχοι («Εμείς ο λαός...»), αλλά αυτή η κυριαρχία μεταβιβάζεται με ακατέργαστη εποπτεία και υποχρέωση λογοδοσίας σε αντιπροσωπευτικά νομοθετικά σώματα και άκαμπτες, φορμαλιστικές γραφειοκρατίες. Δεν είναι παράξενο ότι το κράτος θεωρείται ξένο ή εχθρικό! Σε μια μορφή των Κοινών, η διακυβέρνηση είναι πιο πιθανό να λαμβάνει υπ' όψιν τις επιτόπιες ανάγκες και πραγματικότητες.

Η ομότιμη διακυβέρνηση ισοδυναμεί με μια περίτεχνη πολιτική διαλεκτική μεταξύ *κουλτούρας* και *δομής*. Τα κοινά κίνητρα και τα οράματα που οι κοινωνοί επιθυμούν να υλοποιήσουν πρέπει να έχουν επαρκή νομική βάση, επίσημη οργάνωση και χρηματοδότηση για να προστατεύονται και να τροφοδοτούνται. Αλλά πρέπει, επίσης, να υπάρχει επαρκής ανοιχτός χώρος για την ανάπτυξη της ατομικής δημιουργικότητας, της συζήτησης και της δράσης, οι οποίες με τη σειρά τους βελτιώνουν αναδρομικά τις δομές του δικαίου, της οργάνωσης και της χρηματοδότησης που καθοδηγούν ένα κοινό. Προκειμένου τα Κοινά να είναι συνεκτικά και να αντέχουν στον χρόνο, είναι ανάγκη να υπάρχουν ορισμένες σαφείς και ομαλές μορφές οργάνωσης. Προκειμένου να είναι ανθεκτικά και ζωντανά, θα πρέπει να υπάρχει φιλόξενος χώρος για δωρεάν παιχνίδι, ευελιξία και δημιουργική καινοτομία. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι η άτυπη και δημιουργική πλευρά των Κοινών πρέπει να σταθεροποιηθούν μέσω της φιλικής δομικής υποστήριξης και των περιορισμών, χωρίς να καθορίζονται απ' αυτούς. Οι κοινωνοί πρέπει να βρουν μια χρυσή τομή στην οποία η αλληλεπίδραση μεταξύ δομής και κουλτούρας είναι «απλά η σωστή».²

Η επίτευξη της σωστής αλληλεπίδρασης αποτελεί την υψηλή τέχνη της διακυβέρνησης των Κοινών. Για να διευκρινιστεί περαιτέρω αυτή η θέση, παρουσιάζουμε σε αυτό το κεφάλαιο τα γενικά μοτίβα της ομότιμης διακυβέρνησης, που βοηθούν στην καλή λειτουργία μιας μορφής των Κοινών. Πώς η αυτο-οργάνωση προκύπτει κατ' αρχάς και πώς ωριμάζει έπειτα σ' έναν σταθερό, δημιουργικό κοινωνικό οργανισμό; Υπάρχει μια γενική αναπτυξιακή διαδικασία που πρέπει να συμβεί; Δεν πιστεύουμε ότι υπάρχει, υπάρχουν όμως μοτίβα που μπορούμε να διακρίνουμε, τα οποία θα μας βοηθήσουν να κατανοήσουμε με ποιον τρόπο

2. Βλ. το παραμύθι των αδελφών Γκριμ «Η Χρυσομαλλούσα και οι τρεις αρκούδες».

τά Κοινά μπορούν να αυτοσυντηρηθούν. Θα ήταν λάθος να προσφέρουμε ρυθμιστικούς τύπους ομότιμης διακυβέρνησης επειδή δεν λειτουργούν σε πολύπλοκα συστήματα. Μια μορφή των Κοινών δεν μπορεί να δημιουργηθεί απλά και μόνο συγκεντρώνοντας έναν ορισμένο αριθμό ατόμων, υιοθετώντας συγκεκριμένες αξίες και εφαρμόζοντας συγκεκριμένους επιχειρησιακούς κανόνες και στρατηγικές ελέγχου εφαρμογής τους. Η τήρηση των οκτώ αρχών σχεδιασμού που, ως γνωστόν, πρότεινε η Elinor Ostrom είναι χρήσιμη,³ αλλά στην ουσία δεν επαρκεί. Οι αρχές δεν παρέχουν επαρκή καθοδήγηση στους ανθρώπους ώστε να ανταποκρίνονται ευέλικτα στην ανατροφοδότηση σε δυναμικά συστήματα. Η ανάλυσή μας για την ομότιμη διακυβέρνηση κινείται επομένως, από πολλές απόψεις, πέρα από τις αρχές σχεδιασμού ορόσημων της Ostrom. Πρώτον, εξετάζουμε κάθε είδους σύγχρονα Κοινά, κοινωνικά, ψηφιακά και αστικά, μεταξύ άλλων, όχι μόνο Κοινά που βασίζονται σε φυσικούς πόρους. Προσπαθούμε, επίσης, να πάμε πέρα από τη διαχείριση των πόρων και την κατανομή τους ως πρωτίστως οικονομικών θεμάτων, και αντ' αυτού δίνουμε έμφαση στο Κοινωνείν ως κοινωνικό σύστημα. Οποιαδήποτε αξιολόγηση της διακυβέρνησης στα Κοινά πρέπει να αντιμετωπίζει ευθέως τις συστημικές απειλές που θέτουν οι αγορές και η κρατική εξουσία, οπότε βλέπουμε την ομότιμη διακυβέρνηση ως μια μορφή ηθικής και πολιτικής κυριαρχίας που λειτουργεί σε αντίθεση με το σχήμα αγορά / κράτος.

Η ενεργοποίηση της ομότιμης διακυβέρνησης πρέπει να είναι μια ζωντανή, αναπτυξιακή διαδικασία από μόνη της. Επομένως, αντί να προσφέρουμε ένα πλήρες σύνολο ρυθμιστικών τύπων, τα μοτίβα μας αντιστοιχούν σε διαδικαστικές κατευθυντήριες γραμμές που επιτρέπουν μια σταδιακή, προσαρμόσιμη διαδρομή για την ανάπτυξη των Κοινών. Η δημιουργία μιας μορφής Κοινών, μέσω της ομότιμης διακυβέρνησης, προσομοιάζει στον τρόπο με τον οποίο το DNA δίνει γενικές κατευθύνσεις, αλλά όχι αυστηρές οδηγίες, για την αυτόνομη ανάπτυξη και τη διαφοροποίηση ενός εμβρίου.

Έτσι, τα άσχημα νέα είναι ότι δεν υπάρχει κανένα προκαθορισμένο σχέδιο δράσης, καμία πανάκεια. Η ομότιμη διακυβέρνηση δεν αποτελεί ένα συγκεκριμένο, καθοδηγούμενο από κανόνες πρόγραμμα για την κατασκευή Κοινών ή τη διαχείριση πόρων. Τα καλά νέα, όμως, είναι ότι η ομότιμη διακυβέρνηση είναι γενεσιουργός διαδικασία. Είναι ένα αξιόπιστο μέσο με το οποίο οι πολίτες μπορούν να οικοδομήσουν αυθεντικές, ζωντανές σχέσεις μεταξύ τους και, κατ' αυτόν τον τρόπο, να αναπτύξουν μια συνεκτική, σταθερή μορφή των Κοινών.

Αυτή η ιδέα είναι σύμφωνη με εκείνες του Christopher Alexander σχετικά με το πώς μπορούμε να δημιουργήσουμε ζωντανά περιβάλλοντα που να διαρκούν

3. Elinor Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions of Collective Action*, Cambridge University Press, 1990, σ. 90.

στον χρόνο. Ο Alexander γράφει ότι μια διαδικασία που δημιουργεί ζωή πρέπει να είναι η ίδια μια ζωντανή διαδικασία. «Πιστεύω ότι είναι ο ΜΟΝΟΣ τρόπος – ότι είναι δυνατόν να δημιουργηθούν κτίρια ή κοινότητες που έχουν ζωή. Μια ζωντανή δομή... δεν είναι δυνατόν να δημιουργηθεί μέσω της ωμής δύναμης του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού. Μπορεί να προέλθει μόνο από ένα γενεσιουργό πρόγραμμα –επομένως από μια γενεσιουργό διαδικασία που ενυπάρχει στην παραγωγική διαδικασία της κοινωνίας–, έτσι ώστε... η σύλληψη, το σχέδιο, ο σχεδιασμός, η λεπτομερής διάταξη, ο δομικός σχεδιασμός και η υλική λεπτομέρεια να ξετυλίγονται βήμα βήμα στον ΧΡΟΝΟ.⁴

Οι τυπικές δομές είναι προφανώς απαραίτητες, αλλά στην καρδιά των Κοινωνιών βρίσκονται οι ζωντανές διαδικασίες, οι οποίες έχουν τις δικές τους κανονικότητες. Το Κοινωνείν είναι η διερευνητική διαδικασία μέσω της οποίας οι άνθρωποι προσδιορίζουν τις ανάγκες τους και επινοούν συστήματα για την τροφοδότηση και τη διακυβέρνηση. Οι άνθρωποι ενθαρρύνονται να αντλούν από τη δική τους γνώση κατά την αξιολόγηση των προβλημάτων τους. Είναι απαραίτητο να ζουν με ασάφειες και αβεβαιότητες και να επιδεικνύουν τη δημιουργική ικανότητα να αναπτύσσουν λύσεις που τους φαίνονται δίκαιες και αποτελεσματικές.

Η ομοίτη διακυβέρνηση δεν είναι προκαθορισμένη. Τα χαρακτηριστικά και η εφαρμογή της δεν μπορούν να είναι εκ των προτέρων απολύτως γνωστά ή σαφώς προσδιορισμένα. Αυτή η ιδέα, προφανώς, συγκρούεται με τις σύγχρονες αντιλήψεις που γενικά προσπαθούν να σχεδιάσουν διεξοδικά προηγμένα σχέδια δράσης προς εφαρμογή. Οι πρωταρχικοί στόχοι των σύγχρονων συστημάτων είναι η ομοιομορφία και η απλότητα για λόγους δυνατότητας ελέγχου και πολιτικής αξιοπιστίας. Ο James Scott στο βιβλίο του *Seeing Like a State* προσφέρει μια λαμπρή ανάλυση του τρόπου με τον οποίο αυτό εφαρμόζεται στην άσκηση της κρατικής εξουσίας. Ως προϋπόθεση για τον αποτελεσματικό έλεγχο, τα σύγχρονα συστήματα βασίζονται σε προκαθορισμένους δείκτες, μετρήσεις ανάπτυξης και γνώσεις ειδικών. Οι τυπικές κατηγορίες σχέψης και οι επίσημες πολιτικές τείνουν να αποκτούν τη δική τους ζωή και να καθίστανται πιο πραγματικές από την απτή πραγματικότητα.

Ένα παράδειγμα είναι η απαίτηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης από τα μέλη της να διατηρούν τα δημοσιονομικά τους ελλείμματα κάτω από το 3% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος, φαινομενικά για να διασφαλίσουν ότι οι κυβερνήσεις διαχειρίζονται με σύνεση τις οικονομίες τους. Φαίνεται εν τέλει ότι αυτός ο μαγικός προϋπολογισμός είχε εφευρεθεί από δύο Γάλλους δημόσιους υπαλλήλους το 1981.⁵ Ο Γάλλος πρόεδρος Φρανσουά Μιτεράν, αναζητώντας τρόπους για να

4. Christopher Alexander, *The Nature of Order*, Βιβλίο II, σ. 176-177.

5. Christian Schubert, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 26 Σεπτεμβρίου 2013 (faz.net/aktuell/wirtschaft/wirtschaftswissen/3-prozent-defizitgrenze-wie-das-maastricht-

διατηρήσει τον έλεγχο των δημοσιονομικών ελλειμμάτων της κυβέρνησής του, ζήτησε από το τμήμα προϋπολογισμού της χώρας του να βρει έναν απλό αλλά οικονομικά αξιόπιστο κανόνα για να βοηθήσει στον περιορισμό των κρατικών δαπανών. Λέγεται ότι ο Μιτεράν ζήτησε από τους υπαλλήλους να προτείνουν «ένα είδος κανόνα, κάτι απλό [που να φανερώνει] άριστη γνώση των οικονομικών». Δύο υπάλληλοι είχαν την ιδέα το έλλειμμα του προϋπολογισμού να είναι κάτω ή ίσο με το 3% του ΑΕΠ, ως ένα κατά προσέγγιση μέτρο δημοσιονομικής ευθύνης. Ο ένας, μάλιστα, εξήγησε γιατί: «Εκείνη την εποχή οδηγούμασταν σε έλλειμμα 100 δισεκατομμυρίων φράγκων. Αυτό αντιστοιχούσε περίπου στο 2,6% του ΑΕΠ. Έτσι σκεφτήκαμε ότι το έλλειμμα της τάξης του 1% θα ήταν πολύ σκληρό και ανέφικτο. Αυτό της τάξης του 2% θα ασκούσε υπερβολική πίεση στην κυβέρνηση. Έτσι καταλήξαμε στο 3%».

Με άλλα λόγια, το κριτήριο του δημοσιονομικού ελλείμματος ήταν καθαρά συγκυριακό, χωρίς καμία θεωρητική ή ουσιαστική βάση. Πράγματι, ο πρώην πρόεδρος της Bundesbank Hans, Tietmeyer, επιβεβαίωσε ότι ο δείκτης αναφοράς του τρία τοις εκατό «δεν είναι εύκολο να δικαιολογηθεί... από οικονομικής άποψης». Ωστόσο, μετά την επιτυχία της στον περιορισμό των γαλλικών ελλειμμάτων για λίγα χρόνια, η Ε.Ε. αποφάσισε να το εγκρίνει επίσης. Παρότι δεν έχει θεωρητική βάση, ο δείκτης αναφοράς του 3% έχει εξελιχθεί σε άκαμπτο και σταθερό σύμβολο δημοσιονομικής ορθότητας τα τελευταία τριάντα χρόνια. Ο αριθμός αυτός καθιερώθηκε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, με την οποία ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση το 1992, και τον επικαλούνται ανελλιπώς οι συντηρητικοί πολιτικοί και οικονομολόγοι σε αμέτρητες εξαγγελίες. Ωστόσο, μόνο τρία κράτη-μέλη έχουν ανταποκριθεί πραγματικά σε αυτό το πρότυπο μεταξύ του 1999 και του 2015,⁶ υποδηλώνοντας πόσο εύκολα οι επίσημοι (και, στην περίπτωση αυτή, οι κατασκευασμένοι) δείκτες μπορούν να παρακάμψουν την εναποθετημένη γνώση των ανθρώπων και την ικανότητά τους να ανταποκρίνονται.

Τα Κοινά και η ομότιμη διακυβέρνηση πρέπει να αναπτυχθούν με την πάροδο του χρόνου και να αντιμετωπίσουν αμέτρητες αβεβαιότητες που δεν μπορούν να προβλεφθούν πλήρως εκ των προτέρων. Αυτό είναι κάτι που απαιτεί χρόνο, προκειμένου να δημιουργηθεί μια κουλτούρα εμπιστοσύνης και διαφάνειας που θα παράγει ένα δίκτυο σχέσεων. Χρειάζεται να εφευρεθούν τελετουργικά και οι συνήθειες να ωριμάσουν σε παραδόσεις. Είναι, επομένως, ζωτικής σημασίας για τους πολίτες να αποφασίσουν συνειδητά πώς θα κατασκευάσουν τα συστήματα διακυβέρνησής τους.

---

kriterium-im-louvre-entstand-12591473.html).

6. Λουξεμβούργο, Εστονία και Σουηδία (nzz.ch/wirtschaft/europaeische-waehrungsunion-fuenf-antworten-zum-maastricht-vertrag-ld.133407).

Αυτή η διαδικασία δεν είναι ούτε τυχαία ούτε ακριβής. Και όμως, έχει ορισμένες κανονικότητες. Προσομοιάζει περισσότερο στη μέθοδο του στησίματος μιας φωτιάς σε εξωτερικό χώρο: δεν υπάρχει κάποιος μοναδικός, καθολικά σωστός τρόπος για να το κάνουμε, αλλά συγκεκριμένα εξελικτικά βήματα που πρέπει να ακολουθηθούν και με συγκεκριμένη σειρά. Κάποιος πρέπει πρώτα να συλλέξει εύφλεκτα υλικά διαφόρων μεγεθών, κορμούς, προσανάμματα, ξερόκλαδα, και να τα τακτοποιήσει έτσι ώστε το εύκολα αναφλεγόμενο υλικό να βρίσκεται στο κάτω μέρος, ώστε με τη σειρά του να βοηθήσει στην ανάφλεξη των μεγαλύτερων κομματιών. Ένας σπινθήρας πρέπει να παραχθεί μέσω ενός αναπτήρα, φλόγας ή κάποιου άλλου μέσου. Είναι απαραίτητο να υπάρχει οριοθετημένο δοχείο για τη φωτιά (τζάκι, δακτύλιος βράχων, hibachi), επαρκής ροή οξυγόνου και εξαερισμός. Οι ιδιαιτερότητες του στησίματος μιας φωτιάς ποικίλλουν σε ένα βόρειο δάσος, όπου το ξύλο είναι άφθονο, σε σύγκριση με μια έρημο, όπου τα εύφλεκτα καύσιμα είναι λιγοστά. Και φυσικά, τα αποτελέσματα, μια μαινόμενη φωτιά, μια φωτιά κατάλληλη για μαγείρεμα, κάρβουνα βραδείας καύσης, θα ποικίλλουν. Το θέμα είναι ότι, παρά τους πολλούς τρόπους με τους οποίους μπορούν να στηθούν οι φωτιές και τα διαφορετικά αποτελέσματα που προκύπτουν, τα βασικά μοτίβα παραμένουν τα ίδια.

Το ίδιο συμβαίνει με τη διαδικασία συγκρότησης ομότιμης διακυβέρνησης: υπάρχουν μερικά αξιόπιστα γενικά πρότυπα, αλλά πολλοί ιδιοσυγκρασιακοί τρόποι υλοποίησής της. Τα Κοινά ξεκινούν, συνήθως, με κίνητρα ή φιλοδοξίες που μοιράζονται οι συμμετέχοντες: την ανάγκη των αγροτών να αρδεύουν τις καλλιέργειές τους, την επιθυμία των προγραμματιστών λογισμικού να έχουν ένα εύχρηστο, κοινόχρηστο πρόγραμμα χαρτογράφησης, την ανάγκη των ψαράδων να διασφαλίζουν δίκαιη πρόσβαση σε έναν ψαρότοπο.

Ανεξάρτητα από το εκάστοτε πρόβλημα, τα επίδοξα Κοινά πρέπει να προσφέρουν αξιόπιστο όραμα για την αντιμετώπισή του σε άτομα που συχνά έχουν διαφορετικές προοπτικές. Ακόμα κι αν δεν υπάρχουν συγκεκριμένες στρατηγικές ή έτοιμες λύσεις, μια μορφή των Κοινών στα αρχικά της στάδια χρειάζεται να διαθέτει τη σπίθα και την ανοδική ορμή που τροφοδοτεί το ενδιαφέρον και τα κίνητρα. Εάν οι άνθρωποι αισθάνονται ότι η διαδικασία αντιστοιχεί στις ανάγκες και στο περιβάλλον τους, θα είναι πρόθυμοι να συμμετάσχουν. Ωστόσο πρέπει να υπάρχει ένα δέλεαρ που να τους ελκύει να αυτο-οργανώνονται και να συντονίζουν τις προθέσεις και τις ενέργειές τους.⁷ Αυτό θα μπορούσε να είναι η ανάγκη επιβίωσης, η επιθυμία να επανασυνδεθούν με τα τοπικά οικοσυστήματα, μια ελκυστική εναλλακτική λύση στις εξορυκτικές αγορές, η ελκυστικότητα της δίκαιης συνεργασίας, ή οποιοσδήποτε άλλος παράγοντας.

7. Βλ. Simone Cicero, “Stories of Platform Design”, στο platformdesigntoolkit.com.

Πρότυπα ομότιμης διακυβέρνησης

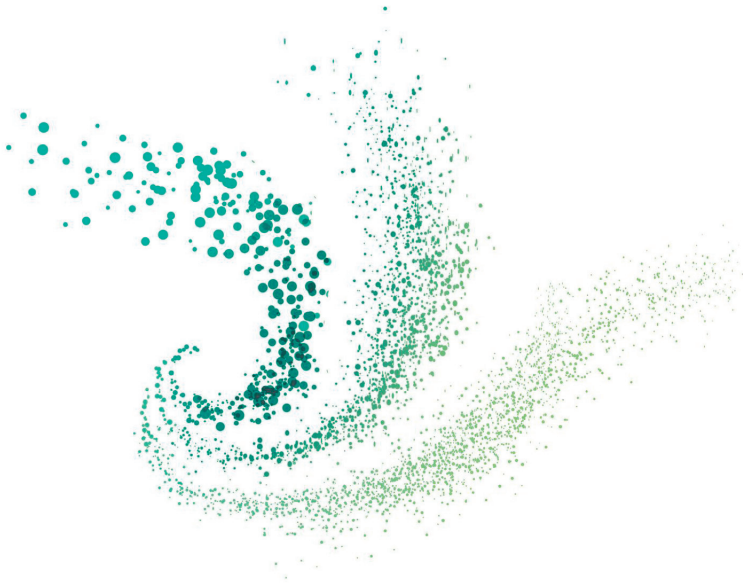
Στις μεθοδικές περιπλανήσεις μας στον πλούτο των Κοινών έχουμε εντοπίσει δέκα πρότυπα ομότιμης διακυβέρνησης. Δεν βοηθούν μόνο στη δημιουργία πιο αξιόπιστων, διαφανών συστημάτων συζήτησης και συντονισμού. Εξηγούν τη λειτουργική αποτελεσματικότητα των Κοινών ως συστημάτων διακυβέρνησης, ειδικά σε αντίθεση με την αγορά και το έθνος-κράτος. Όταν ένα Κοινό λειτουργεί καλά, αυτό συμβαίνει επειδή οι άνθρωποι είναι σε θέση να διαμοιράζονται την εξουσία και την ανάληψη ευθυνών και να αποτρέπουν καταχρηστικές συγκεντρώσεις εξουσίας. Η ομότιμη διακυβέρνηση ενθαρρύνει την ανοιχτή, συγχνή ανταλλαγή γνώσεων, έτσι ώστε οι καλύτερες ιδέες και η συλλογική σοφία να μπορούν να αναδυθούν. Απαραίτητη είναι η ύπαρξη καθορισμένων συστημάτων παρακολούθησης, κυρώσεων και επιβολής για την προστασία των Κοινών έναντι καιροσκοπών, βανδάλων και συστημικών εγκλεισμών.

Κυρίως, όμως, οι κοινωνοί πρέπει να βρουν τρόπους για να αποτρέψουν την καταστροφή της δυναμικής της ομάδας από τα ατομικά δικαιώματα ιδιοκτησίας και το κυνήγι του κέρματος. Γι' αυτό είναι απαραίτητο για τους πολίτες να αναπτύξουν τρόπους σχετικοποίησης της ιδιοκτησίας - ζήτημα που θα διερευνήσουμε στο Κεφάλαιο 8. Ένα παρόμοιο σύνολο προκλήσεων διακυβέρνησης προκύπτουν στις συναλλαγές με τις αγορές και το κεφάλαιο. Κανένα κοινό δεν μπορεί να επιβιώσει εάν επιτρέπουμε στους εμπορικούς κανόνες να αποικίσουν τα Κοινά, επομένως η ομότιμη διακυβέρνηση προσπαθεί να διατηρήσει τη διακρίση κοινών και εμπορίου. Ας διερευνήσουμε βαθύτερα κάθε μοτίβο.

Ενσωμάτωση της πολυμορφίας πολυφωνίας σ' έναν αμοιβαίο σκοπό

Τα Κοινά δεν αποτελούν μια ομάδα ομοϊδεατών που με κάποιον τρόπο ανακαλύπτουν ο ένας τον άλλον, ή μια ομάδα καλοπροαίρετων ανθρώπων πρόθυμων να εκπαιδευτούν. Είναι ένα κοινωνικό σύστημα που μπορεί να αναπτυχθεί μόνο μέσω πολλών πράξεων οικοδόμησης σχέσεων και διαβούλευσης, με την πάροδο του χρόνου. Οι άνθρωποι σχεδόν πάντα έχουν κάθε είδους διαφορετικές ιδέες και κίνητρα, μόνο και μόνο επειδή οι προσωπικότητες και τα υπόβαθρα διαφέρουν. Η ομότιμη διακυβέρνηση, που επιτελείται περίτεχνα, είναι αυτή που συνδυάζει τις διαφορετικές απόψεις. Δεν υπάρχει υποκατάστατο αυτής της διαδικασίας, επειδή χωρίς αυτήν οι άνθρωποι μπορούν να δεσμεύονται άνετα σε κάποια φανταστική, αφηρημένη ιδέα για το μέλλον, που μπορεί να μην αντικατοπτρίζει τα πραγματικά τους συναισθήματα, τις ανάγκες και τις εφικτές δυνατότητες.

Αυτή είναι μια θεμελιώδης διαπίστωση μεταξύ των αυτόχθονων και των μη αυτόχθονων οργανισμών που ίδρυσαν την Unitierra (Universidad de la Tierra en Oaxaca) στην Oaxaca του Μεξικού. Είναι ένα «απο-θεσμοθετημένο πανεπιστήμιο» που ιδρύθηκε από κοινωνούς για κοινωνούς, που απορρίπτει τους επίσημους ρόλους και την ιεραρχία.⁸ Οι ιδρυτές της Unitierra θεωρούν ότι η ιδέα του αμοιβαίου σκοπού και των Κοινών επιδιώξεων δεν βοηθά, καθώς αυτό που έχει αποφασιστική σημασία είναι η από κοινού δράση. Σε μια πραγματική μορφή των Κοινών, λέει ο Gustavo Esteva, πνευματικός πατέρας και πρεσβύτερος της Unitierra, οι άνθρωποι έχουν συχνά αμοιβαίους λόγους να ενεργούν και να ενεργούν μαζί, αλλά αρχικά μπορεί να μην έχουν αμοιβαίο σκοπό. Στην Unitierra, οι άνθρωποι αποφεύγουν να προσπαθούν να «αντλήσουν από το μέλλον»,⁹ δηλώνοντας εκ των προτέρων μια φανταστική ιδέα για το πού θέλουν να πάνε. Αντ' αυτού προσπαθούν να «σπρώξουν από τη βάση και από το παρελθόν», αντλώντας από τις εμπειρίες και τα κίνητρα όλων.

Σχήμα 15: Ενσωμάτωση της πολυμορφίας σε έναν αμοιβαίο σκοπό.

Μέσω του Κοινωνείν αναδύεται εν τέλει ένας αμοιβαίος σκοπός. Δεν είναι απαραίτητα αυτονόητος ή γνωστός εκ των προτέρων. Μία εκ προθέσεως δημι-

8. Η επίσημη επωνυμία της Unitierra (Πανεπιστήμιο της Γης) είναι Centro de Encuentros y Diálogos Interculturales.

9. Συνέντευξη με τον Gustavo Esteva, 4 Δεκεμβρίου 2017.

ουργημένη κοινότητα μπορεί να έχει αμοιβαίο σκοπό και αξίες από την αρχή, αλλά στις περισσότερες περιπτώσεις συμβαίνει τα μέλη μιας ετερόκλητης ομάδας ανθρώπων να βρίσκουν ο ένας τον άλλον και να μαθαίνουν μόνοι τους πώς να περπατούν, να τρέχουν και έπειτα να χορεύουν. Η διαδικασία μπορεί να είναι ευκολότερη εάν οι άνθρωποι ζουν σε κοινόχρηστο χώρο ή αν εξαρτώνται από το ίδιο ποτάμι ή δάσος. Το να μοιράζονται τις ίδιες επιδιώξεις –να αυξήσουν τις αποδόσεις των καλλιιεργειών, να βελτιώσουν την τοπική ανταλλαγή και την αμοιβαιοποίηση, να διατηρήσουν τις πληροφορίες σε κοινή χρήση– μπορεί επίσης να επιταχύνει ένα πνεύμα συνεργασίας και αλληλεγγύης. Σε κάθε περίπτωση, ο αμοιβαίος σκοπός δεν είναι δεδομένος στα Κοινά. Πιστεύουμε, όμως, ότι πρέπει να προσδιοριστεί και να αποσαφηνιστεί, προκειμένου να υπάρξει στη συνέχεια αποτελεσματική δράση.

Ο Henry David Thoreau, ο Αμερικανός δοκιμιογράφος και ποιητής, περιέγραψε εύστοχα αυτήν τη διαδικασία: «Αν έχετε χτίσει τα κάστρα σας στον αέρα, δεν σημαίνει ότι η δουλειά σας πήγε χαμένη. Βρίσκονται εκεί που θα έπρεπε να είναι. Τώρα βάλτε θεμέλια από κάτω τους». Αν και αυτό θεωρείται συχνά ως ευφάνταστος ιδεαλισμός, στην πραγματικότητα είναι μια εύστοχη περιγραφή του πώς παρουσιάζεται ένα όραμα και στη συνέχεια γίνεται πραγματικότητα μέσω του δύσκολου έργου της σύγκλισης διαφορετικών ανθρώπων σε μια γενική συμφωνία. Κεντρική επιδίωξη είναι ο σεβασμός της ατομικότητας των διαφορετικών μελών και, παράλληλα, η δημιουργία μιας ηθικής της αλληλεγγύης. Αυτή η διαπίστωση είναι κρίσιμη επειδή ένα Κοινό, όπως και κάθε οικοσύστημα, προϋποθέτει την ποικιλομορφία για να λειτουργήσει καλά.

Σχετικά με την προέλευση της ομότιμης διακυβέρνησης

Η ομότιμη διακυβέρνηση σε ένα Κοινό μπορεί να διαμορφωθεί με διάφορους τρόπους, αλλά τρία είναι τα μονοπάτια που ακολουθούνται πιο συχνά: η αυθόρμητη έλξη, η παράδοση και ο συνειδητός σχεδιασμός.

Αυθόρμητη έλξη. Όπως περιγράφηκε προηγουμένως, μια μικρή ομάδα φίλων στη γειτονιά Kumpula του Ελσίνκι συναντήθηκαν για να συζητήσουν πώς θα μπορούσαν να αναλάβουν αποτελεσματική δράση απέναντι στην κλιματική αλλαγή. Ξαν να καθοδηγούνταν από κάποια κοινή Μούσα, αποφάσισαν με ενθουσιασμό να εγκαινιάσουν μια «ανταλλαγή πιστώσεων» για να προσφέρουν υπηρεσίες ο ένας στον άλλον. Η ιδέα έγινε γρήγορα δημοφιλής, και μέχρι το 2014, περίπου 3.000 άτομα είχαν ενταχθεί σ' ένα δίκτυο που ονομάζεται πλέον Τράπεζα Χρόνου του Ελσίνκι.¹⁰ Αυτός

10. Jukka Peltokoski, Niklas Toivakainen, Tero Toivanen και Ruby van der Wekken,

μπορεί να είναι ο πιο συνηθισμένος τρόπος με τον οποίο προκύπτει και διατηρείται ένα Κοινό – κάποιος καταδεικνύει ένα πρόβλημα και προτείνει μια εποικοδομητική λύση, για να ανακαλύψει εν τέλει ότι η ίδια λύση ανταποκρίνεται σε πολλούς ανθρώπους σε παρόμοιες περιστάσεις.

Πολλά θρυλικά έργα σε ψηφιακά περιβάλλοντα ξεκίνησαν από δημιουργικούς εικονοκλάστες που ήθελαν να κάνουν κάτι διαφορετικό και στη συνέχεια προσέκλεσαν άλλους να συμμετάσχουν. Το 1991, ο Linus Torvalds, ένας 21χρονος Φινλανδός φοιτητής πληροφορικής, αποφάσισε να δημιουργήσει ένα πολύπλοκο λειτουργικό σύστημα, τη δική του κοινόχρηστη έκδοση της Unix. Μέσα σε λίγους μήνες, εκατοντάδες χάκερ, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που υποστηρίζουν το έργο ελεύθερου λογισμικού GNU, που ξεκίνησε από τον Richard Stallman, είχαν ενωθεί για την κατασκευή των Linux. Μέσα σε λίγα χρόνια, χιλιάδες προγραμματιστές είχαν ενταχθεί στην προσπάθεια δημιουργίας ενός παγκόσμιου λειτουργικού συστήματος, που πλέον ανταγωνίζεται τα Windows της Microsoft και άλλα ιδιόκτητα συστήματα. Μια παρόμοια ιστορία μπορεί να ειπωθεί για το πώς ο Jimmy Wales ανέπτυξε την αρχική ιδέα για τη Wikipedia, η οποία σύντομα προσέκλεσε δεκάδες χιλιάδες άλλους να συμμετάσχουν στο παγκόσμιο έργο για τη σύνταξη μιας εγκυκλοπαίδειας μέσω δωρεάν συνεισφοράς απ' οποιοδήποτε, χωρίς χρηματικά κίνητρα. Πλέον υπάρχουν 299 εκδόσεις της Βικιπαίδειας από αλβανικά έως ταραντίνιο (ιταλική διάλεκτος) και waray (η πέμπτη πιο ομιλούμενη περιφερειακή γλώσσα των Φιλιππίνων).

Παράδοση. Ο κοινός σκοπός και οι κοινές αξίες καθιερώνονται μέσα από δεκαετίες ή αιώνες εθιμοτυπιών πρακτικών. Στο Valais της Ελβετίας, οι γεωργοί τον 15ο αιώνα δημιούργησαν ένα δίκτυο καναλιών στα βουνά για να φέρουν νερό για άρδευση από τα βουνά στα χωράφια τους.¹¹ Παρόμοια συστήματα άρδευσης, γνωστά και ως waale, acequias, faladji, quanats, johad, υπάρχουν παντού στον κόσμο. Όλα βασίζονται σε παραδοσιακές μορφές συνεργασίας για τη διαχείριση του νερού, όπως είναι ο καθορισμός κανόνων για μια δίκαιη κατανομή του νερού στους αγρότες. Στο νησί Jeju της Νότιας Κορέας, μια κοινότητα που αποτελείται από γυναίκες δύτριες, από δεκαεπτά έως εβδομήντα και πλέον ετών, ασκεί μια παραδοσιακή τέχνη συλλογής οστρακοειδών σε βάθος έως και είκοσι μέτρων κάτω από το νερό, χρησιμοποιώντας μόνο ένα μαχαίρι ή έναν απλό σιδερένιο γάντζο. Οι γυναίκες, γνωστές ως haenyeo, παραμένουν κάτω από την επιφάνεια του νερού για τρία ή τέσσερα λεπτά χωρίς συσκευή οξυγόνου, χρησιμοποιώντας τεχνικές αναπνοής πα-

¹¹“Helsinki Timebank: Currency as a Commons”, στο David Bollier και Silke Helfrich, *Patterns of Commoning*, Off the Commons Books, 2015, σ. 195-198 (patternsofcommoning.org/helsinki-timebank-currency-as-a-commons).

11. Eric Nanchen και Muriel Borgeat, “Bisse de Savièse: A Journey through Time to the Irrigation System in Valais, Switzerland”, *ό.π.*, σ. 61-64 (patternsofcommoning.org/bisse-de-saviese-a-journey-through-time-to-the-irrigation-system-in-valais-switzerland).

ρόμιες με φάλαινες και φώκιες. Οι haenyeo όχι μόνο βουτάνε μαζί (για λόγους ασφαλείας), αλλά συνειδητά μεταδίδουν τις παραδοσιακές γνώσεις τους στις νεότερες γενιές ως έναν πολιτισμικά σημαντικό, φιλικό προς το περιβάλλον τρόπο βιοπορισμού των οικογενειών τους.¹² Η μεγάλη δύναμη των παραδοσιακών Κοινών είναι η χρήση πολιτιστικών πρακτικών που σέβονται τα μοναδικά χαρακτηριστικά ενός δεδομένου δάσους, χώρου αλιείας, ποταμού ή βοσκότοπου.

Συνειδητή σχεδίαση. Όταν άγνωστοι μεταξύ τους άνθρωποι συναντιούνται για να συνεργαστούν, ένα σύστημα σχεδιασμένο μέσω διαβούλευσης μπορεί να βοηθήσει στην ανάδυση ενός αμοιβαίου σκοπού και αξιών. Χρήσιμο εργαλείο αποτελεί ένας κοινωνικό καταστατικό που κατονομάζει ρητά τις θεμελιώδεις ιδέες και τις εργασιακές πρακτικές της ομάδας και, κατ' αυτόν τον τρόπο, βοηθά την ομάδα να αυτο-συγκροτηθεί. (Περισσότερα για τα καταστατικοί χάρτες στο Κεφάλαιο 10.) Άλλες κοινότητες θεωρούν ότι οι ψηφιακές τους πλατφόρμες μπορούν να ενώσουν ένα κοινό. Πρωτοπόρος σε αυτόν τον τομέα είναι το Enspiral, ένα δίκτυο κοινωνικών επιχειρηματιών, με έδρα τη Νέα Ζηλανδία, που ανέπτυξε τη Loomio, μια πλατφόρμα διαλόγου και λήψης αποφάσεων. Η Loomio παρέχει σειρά βαθμιαίων επιλογών με τις οποίες μια ομάδα μπορεί να προτείνει νέες ιδέες, να τις συζητά, να προσθέτει τροποποιήσεις και να δέχεται ή να απορρίπτει προτεινόμενες ενέργειες. Το Enspiral έχει επίσης αναπτύξει το CoBudget, ένα συνεργατικό σύστημα λογισμικού για να βοηθά τους ανθρώπους να παρακολουθούν έναν κοινό προϋπολογισμό και να κατανέμουν κεφάλαια σε προτάσεις που υποβάλλουν τα μέλη.

Ο σχεδιασμός μιας τεχνολογικής πλατφόρμας για τη διευκόλυνση της διακυβέρνησης αποτελεί δύσκολη πρόκληση. Οι νεοφιλελεύθεροι, για πρώτη φορά, φαίνεται να πιστεύουν ότι μπορούν να ενσωματώσουν τις αξίες και τους κανόνες τους στον σχεδιασμό μιας τεχνολογικής πλατφόρμας και, επομένως, να αποφύγουν τις ακατάσχετες διαφωνίες που αναπόφευκτα διατυπώνουν τα ανθρώπινα όντα αναφορικά με τη διακυβέρνηση. Για παράδειγμα, οι σχεδιαστές ορισμένων ψηφιακών νομισμάτων όπως το Bitcoin πιστεύουν λανθασμένα ότι η διακυβέρνηση είναι σε μεγάλο βαθμό περιττή και καταπιεστική, και ότι η ασφαλής επικύρωση ενός ψηφιακού νομισματός αρκεί για να αφήσει την ατομικιστική ελευθερία να ανθίσει.¹³ Οι άγριες διαφωνίες στους κύκλους του Bitcoin για το μέλλον του σχεδιασμού δείχνουν το αντίθετο. Η πραγματική διακυβέρνηση, οι κοινωνικές πρακτικές και ο πολιτισμός αποτελούν, αναπόφευκτα, ρόλους εν εξελίξει σε οποιοδήποτε σύστημα, παρά τη σημαντική δομική επιρροή των σχεδιασμοών του λογισμικού.

12. unesco.org/en/RL/culture-of-jeju-haenyeo-women-divers-01068.

13. Arthur Brock, "Cryptocurrencies are Dead", *Medium* (medium.com/metacurrency-project/cryptocurrencies-are-dead-d4223154d783). Βλ. επίσης, Mike Hearn, "Why is Bitcoin Forking?", *Medium* (medium.com/faith-and-future/why-is-bitcoin-forking-d647312d22c1).

Δημιουργία ημιδιαπερατών μεμβρανών

Τα Κοινά χρειάζονται προστασία, όπως συνηθίζουμε να λέμε. Οι μελετητές επιβεβαίωσαν έπειτα από εκτενή έρευνα πεδίου την ανάγκη γι' αυτό που αποκαλούν όρια. Η πρώτη από τις οκτώ διάσημες αρχές σχεδιασμού της Ostrom για επιτυχημένα Κοινά είναι τα «σαφώς καθορισμένα όρια», τα οποία απαιτούνται για να τεθούν τα όρια του συστήματος των πόρων και της ιδιότητας μέλους των Κοινών. Ενώ συμφωνούμε με αυτήν τη γενική ιδέα, ότι τα όρια είναι απαραίτητα για τη διαχείριση, πιστεύουμε ότι ένας καλύτερος όρος είναι «ημιδιαπερατή μεμβράνη». Σε τελική ανάλυση, το θέμα δεν είναι να δημιουργηθεί ένα ερμητικά κλειστό σύστημα, που να αποκλείει όλους τους άλλους και να συσσωρεύει πόρους μόνο για τα μέλη, κάτι που αποτελεί στόχο του νόμου περί ιδιοκτησίας και των «προνομίων της λέσχης» (όπως θα το έθεταν οι οικονομολόγοι). Το θέμα είναι να αποκλειστούν οι επιρροές που υπονομεύουν την λογική του Ubuntu στα Κοινά, διατηρώντας ανοιχτές τις ροές ενέργειας και ζωής που δημιουργούν την αξία στα Κοινά και τα διατηρούν.

Επομένως, οι κοινωνικοί θα πρέπει να μάθουν κατά κάποιον τρόπο να αντιμετωπίζουν ένα παράδοξο: να προστατεύονται από τις καπιταλιστικές απειλές που στοχεύουν να περικλείσουν τον πλούτο των Κοινών από τη μία, ενώ ταυτόχρονα τροφοδοτούνται από την πλούσια ποικιλομορφία της ζωής. Οι κοινωνικοί επιτυγχάνουν αυτό το επιδέξιο τέχνασμα δημιουργώντας ημιδιαπερατές μεμβράνες γύρω τους, όπως και κάθε ζωντανός οργανισμός. Σε αντίθεση με τα αυστηρά όρια, οι ημιδιαπερατές μεμβράνες επιτρέπουν επιλεκτικά τι μπορεί και τι δεν μπορεί να εισέλθει στα Κοινά, όπως όταν επιλέγουμε το φαγητό και τις σχέσεις που μας τρέφουν. Κάθε Κοινό πρέπει να παραμένει ανοιχτό σε όλα τα εξωτερικά θρεπτικά συστατικά που μπορεί να ενισχύσουν το σύνολο.

Σχήμα 16: Δημιουργία ημιδιαπερατών μεμβρανών.

Αυτό έχει κεντρική σημασία για την ικανότητα των Κοινών, να δημιουργούν ένα νέο αξιολογικό σύστημα που μπορεί να προστατεύεται και να αναπτύσσεται. Εάν ο καπιταλισμός βασίζεται στη συσσώρευση και στη συγκέντρωση του πλούτου, τα Κοινά βασίζονται στις ημιδιαπερατές μεμβράνες τους για να μπορούν να αλληλεπιδρούν με ασφάλεια με τον ευρύτερο κόσμο. Συλλαμβάνουν και αποθηκεύουν ροές ενέργειας σε «λεκάνες απορροής», για να χρησιμοποιήσουμε τη γλώσσα της μόνιμης καλλιέργειας, της περμακουλτούρας. Ο Joline Blais, μελετητής μέσω και σχεδιαστής περμακουλτούρας, γράφει:

Η λεκάνη απορροής (catchment) είναι ένα σύστημα για την περισυλλογή σημαντικής μάζας ενός ζωτικού πόρου, όπως το νερό ή το έδαφος ή τα ορυκτά, προκειμένου να ενεργοποιηθούν συστήματα αυτο-οργάνωσης, δηλαδή μορφές ζωής οι οποίες στη συνέχεια εξαπλώνονται στο τοπίο. Μερικά φυσικά παραδείγματα λεκάνης απορροής περιλαμβάνουν τον ήλιο, τα φυτά, τους υδατάνθρακες, τα υδάτινα σώματα, τη γεωθερμική ενέργεια και τις τεκτονικές πλάκες.¹⁴

Η ζωή εμφανίζεται όταν υπάρχουν επαρκείς ροές ενέργειας. Αυτό προσπαθούν να κάνουν τα Κοινά – να δημιουργούν λεκάνες απορροής για την αυτο-οργάνωση της ζωής. Έτσι, αντί να συλλάβουμε τα Κοινά ως κλειστά συστήματα κοινής ιδιοκτησίας που διαχειρίζεται μια «λέσχη», είναι πιο παραγωγικό να τα βλέπουμε ως κοινωνικούς οργανισμούς, οι οποίοι, χάρη στις ημιδιαπερατές μεμβράνες τους, μπορούν να αλληλεπιδράσουν με μεγαλύτερες δυνάμεις ζωής: κοινότητες, οικοσυστήματα, άλλα Κοινά.

Αυτό μοιάζει με τη λειτουργία του αιματοεγκεφαλικού φραγμού που διαχωρίζει το αίμα που κυκλοφορεί στο σώμα μας από το εγκεφαλικό υγρό στο κεντρικό νευρικό σύστημα. Ο φραγμός αίματος-εγκεφάλου επιτρέπει τη διέλευση νερού, ορισμένων αερίων και λιποδιαλυτών μορίων, και την επιλεκτική μεταφορά μορίων, όπως η γλυκόζη και τα αμινοξέα, που είναι ζωτικής σημασίας για τη νευρική λειτουργία. Αλλά, και αυτό είναι το πιο σημαντικό, αποτρέπει τη διέλευση πιθανών νευροτοξινών στον εγκέφαλο.

Οποιοδήποτε Κοινό απαιτεί παρόμοια αποτελεσματική μεμβράνη για να επιτρέπει τη διέλευση ευεργετικών ουσιών, ενώ ξεσκαρτάρει τις «νευροτοξίνες» που θα μπορούσαν να βλάψουν την υγιή λειτουργία του. Ο κοινωνικός αντίκτυπος του χρήματος σε μια κοινότητα –ποιος επωφελείται από αυτό, οι σκοποί για τους οποίους χρησιμοποιείται, η παραμόρφωση των σχέσεων που μπορεί να προκαλέσει– είναι ίσως η πιο δυνητικά προβληματική δύναμη στα

14. Joline Blais, “Indigenous Domain: Pilgrim, Permaculture and Perl”, *Intelligent Agent*, Σεπτέμβριος 2006 (researchgate.net/publication/2994_60968_Indigenous_Domain_Pilgrim_Permaculture_and_Perl).

Κοινά. (Βλ. Διατήρηση της διάκρισης κοινών και εμπορίου) Ζώντας σε μια καπιταλιστική κοινωνία, είναι συχνά αδύνατο να αποσυρθούμε απλώς πέρα από τη δύναμη του χρήματος και τις σχέσεις αγοράς. Μια ημιδιαπερατή μεμβράνη μπορεί να βοηθήσει τα Κοινά να αποτρέψουν τις αγορές από τον αποικισμό και την καταστροφή τους. Βοηθά τους πολίτες να προστατεύουν τον ζωντανό πλούτο τους (όχι τον εμπορευματοποιημένο πλούτο) με αποτελεσματικούς τρόπους.

Σεβασμός της διαφάνειας σε μια σφαίρα εμπιστοσύνης

Θα μπορούσατε να πείτε ότι υπάρχουν δύο είδη διαφάνειας: το νομικό είδος, που οι φιλελεύθερες δημοκρατίες απαιτούν ώστε να διασφαλίζεται η επίσημη λογοδοσία, και η πραγματική διαφάνεια, που μπορεί να επιτευχθεί μόνον όταν οι άνθρωποι γνωρίζουν και εμπιστεύονται ο ένας τον άλλον. Η πραγματική διαφάνεια δεν αφορά μόνο την επίσημη λογοδοσία που βασίζεται σε επίσημες εξουσίες και πρωτόκολλα: «το να καλύψουμε τα νώτα μας», κατά μία γραφειοκρατική έννοια. Πρόκειται για προσωπική αποκάλυψη και μοίρασμα των αυθεντικών συναισθημάτων κάποιου. Πότε πρέπει, για παράδειγμα, να ληφθεί μια δύσκολη απόφαση στη μάχη ή εάν ένας στρατηγός δίνει μια εντολή που οι υφιστάμενοι θεωρούν προβληματική, ποιον πρέπει να υπακούσουν: τον προϊστάμενό τους στην ιεραρχία ή τους συναδέλφους τους που γνωρίζουν και εμπιστεύονται; Στην πολιτική και στις διοικητικές διαδικασίες, η διαφάνεια συχνά είναι περισσότερο παντομίμα παρά ειλικρινής ανταλλαγή γνώσεων, επειδή οτιδήποτε αποκαλύπτεται μπορεί και πρόκειται να χρησιμοποιηθεί εναντίον αυτού που προβαίνει στην αποκάλυψη. Η ελάχιστη αποδεκτή αποκάλυψη είναι, επομένως, ο κανόνας.

Σχήμα 17: Σεβασμός της διαφάνειας σε μια σφαίρα εμπιστοσύνης.

Η πραγματική διαφάνεια έχει μεγαλύτερη σημασία επειδή διεισδύει πέρα από το επίχρυσμα των επίσημων ρόλων και κανόνων. Και είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους το Κοινωνείν δεν είναι μόνο πρόκληση, αλλά και μετασχηματισμός με έναν πολύ βαθύ, προσωπικό τρόπο. Ο Stefan Brunnhuber, εξέχων οικονομολόγος και κλινικός θεραπευτής, υποστηρίζει ότι οι πολιτισμικοί μετασχηματισμοί δεν μπορούν να γίνουν κατανοητοί ή να επιτευχθούν σωστά μόνο μέσω συμβατικών ορθολογικών-διαλογικών μεθόδων. Ο Brunnhuber σημειώνει ότι «η προσπάθεια μείωσης της πολυπλοκότητας μέσω, ας πούμε, περισσότερης διαφάνειας [μόνο με την αποκάλυψη πληροφοριών] ή η απλοποίηση των διαδικασιών θα έχουν ελάχιστη χρησιμότητα». Αυτό που απαιτείται είναι «μια διαφορετική ψυχοκοινωνική πρακτική».¹⁵

Το Κοινωνείν είναι μια τέτοια πρακτική. Μας επιτρέπει να αποδεχτούμε το γεγονός ότι η διαφάνεια δεν μπορεί απλώς να οργανωθεί, πρέπει να βιωθεί. Δεν αρκεί να βασιζόμαστε σε οργανωτικές φόρμες ή αποκαλύψεις για την αντιμετώπιση θεμάτων της καρδιάς και της κουλτούρας. Ή, όπως το θέτει ο Brunnhuber, «πρέπει να αντιμετωπίσουμε την πολυπλοκότητα συναισθηματικά».¹⁶ Το ίδιο ισχύει για την πολυπλοκότητα του Κοινωνείν. Αυτή η εικόνα μάς βοηθά να δούμε για άλλη μια φορά τον συνεχιζόμενο διάλογο που πρέπει να πραγματοποιείται μεταξύ οργανωτικής δομής και κουλτούρας. Στο κάτω κάτω της γραφής, δεν μπορούμε να περιμένουμε από τις δομές να επιτελούν πολιτισμικό έργο. Η διαφάνεια δεν αφορά μόνο τις νομικές ρυθμίσεις και τις διαδικασίες, αλλά και τις κοινωνικές πρακτικές που καλλιεργούν κλίμα εμπιστοσύνης.¹⁷

Το δίκτυο συνεταιρισμών της Cecosesola στη Βενεζουέλα καλλιεργεί μια κουλτούρα τόσο βαθιάς εμπιστοσύνης, που οι άνθρωποι είναι πρόθυμοι να εκφράσουν και να λάβουν έντονες κριτικές, δείχνοντας παράλληλα μεγάλο σεβασμό και στοργή μεταξύ τους. Αυτό το είδος διαφάνειας σε μια σφαίρα εμπιστοσύνης είναι απαραίτητο. Είναι ο μόνος τρόπος για να μπορούν να προκύψουν αξιόπιστες πληροφορίες, κάποιες από αυτές οδυνηρές, διατηρώντας ταυτόχρονα στέρεες προσωπικές σχέσεις. Ένα Κοινό χρειάζεται ειλικρινείς κρίσεις και σοφία, όχι μόνο επαγγελματισμό.

Φυσικά, στις περισσότερες ομάδες και κοινωνικά δίκτυα υπάρχουν ανάρμοστες συμπεριφορές και κοινωνικές κλίκες που μπορούν να κάνουν δύσκολη ή αδύνατη τη δημιουργία ισχυρών δεσμών εμπιστοσύνης, πόσο μάλλον το να είναι κανείς ανοιχτός και διαφανής. Επίσης, το μικρό μέγεθος της ομάδας από μόνο

15. Stefan Brunnhuber, *Die Kunst der Transformation, Wie wir lernen, die Welt zu verändern*, 2016, σ. 56.

16. Στα γερμανικά: *Komplexität müssen wir emotional aushalten können*.

17. Ostrom, *Governing the Commons*, ό.π., σ. 93-94.

του δεν αποτελεί εγγύηση εμπιστοσύνης ή διαφάνειας. Όμως, σε συνδυασμό με άλλα μοτίβα ομότιμης διακυβέρνησης, όπως η γενναιοδωρία στον διαμοιρασμό της γνώσης και η εμπιστοσύνη στην ετεραρχία, το Κοινωνείν μπορεί να επιτύχει με μεγαλύτερη συνέπεια.

Διαμοιρασμός της γνώσης με γενναιοδωρία

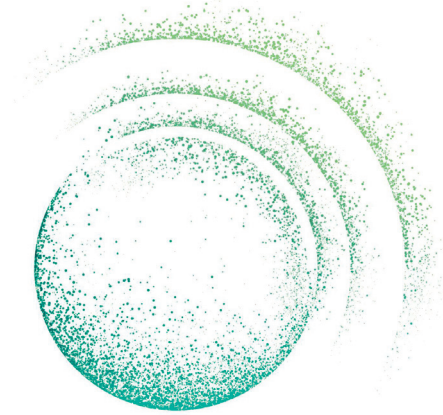
Η ανταλλαγή της γνώσης (ή της αντικειμενοποιημένης της εξαδέλφης, της πληροφορίας) που εντοπίζεται σε όλα τα Κοινά δεν είναι απλώς κάτι καλό που πρέπει να κάνει κανείς. Είναι ένα καταλυτικό μέσο με το οποίο οι άνθρωποι δημιουργούν μια δική τους κοινωνική τάξη. Έτσι, οι διαδικτυακές κοινότητες, για παράδειγμα, αναπτύσσουν δωρεάν λογισμικό ανοιχτού κώδικα. Ο Christopher Kelty, πολιτιστικός ιστορικός αυτού του ημικόσμου (demimonde), υποστηρίζει ότι πρέπει να υπερβούμε τον απλοϊκό ισχυρισμό ότι «το μοίρασμα είναι μια φυσική κατάσταση της ανθρώπινης ζωής». Η ιστορία είναι πολύ πιο ενδιαφέρουσα, σημειώνει: «Ο διαμοιρασμός παράγει το δικό του είδος ηθικής και τεχνικής τάξης, δηλαδή “η πληροφορία κάνει τους ανθρώπους να θέλουν ελευθερία” και το πώς τη θέλουν σχετίζεται με τον τρόπο που αυτές οι πληροφορίες δημιουργούνται και κυκλοφορούν».¹⁸

Τα πρώτα έργα για την ανάπτυξη κοινόχρηστων εγγράφων, όπως το λειτουργικό σύστημα UNIX, που τελικά έγινε Linux, δείχνουν πώς ο διαμοιρασμός της γνώσης είναι από μόνος του δημιουργικός. Σύνθετα κοινωνικά συστήματα αναδύονται σταδιακά καθώς οι πληροφορίες μοιράζονται. Ο Kelty γράφει: «Το γεγονός ότι οι geeks συνηθίζουν να μιλούν για τη “φιλοσοφία UNIX” σημαίνει ότι το UNIX δεν είναι απλώς ένα λειτουργικό σύστημα, αλλά ένας τρόπος οργάνωσης των σύνθετων σχέσεων ζωής και εργασίας με τη χρήση τεχνικών μέσων...»¹⁹ Το UNIX και το Linux είναι τεχνουργήματα μιας παραγωγικής σχεσιακής οικονομίας.

Τα συγκεκριμένα κυκλώματα, μέσω των οποίων μοιράζεται η γνώση, καθορίζουν τον χαρακτήρα ενός Κοινού. Η ποικιλομορφία όσων συνεισφέρουν, η τεχνογνωσία και οι τρόποι γνώσης τους, τα κριτήρια επικύρωσής τους, οι μέθοδοι με τις οποίες οι άνθρωποι απορροφούν και χρησιμοποιούν τη ρητή και την άρρητη γνώση, αυτά είναι που έχουν σημασία. Φυσικά, το κάθε διαφορετικό Κοινό ενεργεί διαφορετικά. Η πιο γνωστή μορφή ανταλλαγής γνώσεων είναι σίγουρα η συνάντηση ή, σε μεγαλύτερες ομάδες, η γενική συνέλευση.

18. Christopher Kelty, *Two Bits: The Cultural Significance of Free Software*, Duke University Press, 2008, σ. 118.

19. *Ο.π.*, σ. 142.

Σχήμα 18: Διαμοιρασμός της γνώσης με γενναιοδωρία.

Έχουμε δει πώς η *Cecosolesola* επαναπροσδιόρισε τις συναντήσεις ως χαλαρά δομημένες συναντήσεις που αποτελούν ευκαιρίες τόσο για τη σύσφιξη των κοινωνικών δεσμών όσο και για την ανταλλαγή γνώσεων. Ωστόσο, με όποιον τρόπο και αν δομούνται οι συναντήσεις, το θέμα είναι να μοιραζόμαστε τις διαισθήσεις μας με την ομάδα, εύκολα και ευρέως, ώστε να μπορούν να εντοπιστούν και να υιοθετηθούν σοφές συλλογικές επιλογές. Αυτό περιλαμβάνει επιλογές για το πώς να περιοριστούν τα έξοδα και να κατανεμηθούν τα επιδόματα.

Σε περιβάλλοντα όπου οι άνθρωποι δεν μπορούν να γνωρίσουν ο ένας τον άλλον (το μέγεθος της ομάδας έχει σημασία), πολλοί κοινωνοί συλλέγουν και μοιράζονται πληροφορίες μέσω μιας διαδικασίας που είναι γνωστή ως «στιγμεργία», ένα είδος στοχευμένης ανταλλαγής πληροφοριών που παρέχει «τόσο το ερέθισμα όσο και οδηγίες για περαιτέρω εργασία».²⁰ Η ελληνική ρίζα της λέξης «στιγμεργία» παραπέμπει σε παρακίνηση για εργασία. Η ιδέα αποτελεί θεμελιώδη έννοια που χρησιμοποιείται από την επιστήμη της πολυπλοκότητας για να περιγράψει πώς οι απλοί κανόνες στα κατανεμημένα συστήματα μπορούν να παράγουν τρομερή συλλογική νοημοσύνη. Σκεφτείτε τα μυρμήγκια καθώς ψάχνουν για φαγητό. Σημαδεύουν τα μονοπάτια τους με φερομόνες, αφήνουν δηλαδή ένα ίχνος, ένα πληροφοριακό σήμα, έτσι ώστε τα υπόλοιπα μυρμήγκια να ακολουθούν τα μονοπάτια που φέρουν φερομόνες για να βρουν τροφή. Η «στιγμεργία» ευνοεί τον ευρύ και γρήγορο διαμοιρασμό πλήθους ανακαλύψεων, δίνοντας έναυσμα σε άμεσα επακόλουθες αντιδράσεις και κατανεμημένη αυτο-οργάνωση, χωρίς να απαιτείται κεντρική καθο-

20. Lewis Thomas, *The Lives of a Cell: Notes of a Biology Watcher*, Penguin, 1974, σ. 133-134.

δήγηση. Οι τερμίτες χρησιμοποιούν στιγμεργική μάθηση και συντονισμό για να χτίσουν τις σύνθετες φωλιές τους, χωρίς κανέναν σχεδιαστή ή επόπτη. Ο συντονισμός γίνεται οριζόντια, ασύγχρονα και ακανόνιστα, καθώς οι μεμονωμένοι τερμίτες μοιράζονται πληροφορίες και αμέσως προσαρμόζουν τις συμπεριφορές τους.

Η «στιγμεργία» είναι τρόπος διάχυσης πληροφοριών, αποφάσεων και υπευθυνότητας σε μια μεγαλύτερη, ετερογενή ομάδα ανθρώπων, τα μέλη της οποίας στη συνέχεια ενισχύουν την αποτελεσματική λογική, τη μάθηση και τη δράση, παρόλο που χωρίζονται χωρικά. Για όσους συνεισφέρουν στη Wikipedia, οι γνωστοί κόκκινοι σύνδεσμοι που συναντάτε σε πολλές καταχωρίσεις της Wikipedia, εκείνοι στους οποίους κάνετε κλικ για να διαπιστώσετε εν τέλει ότι δεν υπάρχει ακόμα κάτι γραμμένο για το θέμα, υποδηλώνουν ότι υπάρχει ανάγκη για περισσότερες πληροφορίες. Είναι μια πρόσκληση για να τις παρέχουμε. Ένα απλό σήμα ενθαρρύνει τον στιγμεργικό συντονισμό σε μαζική κλίμακα, γεγονός που συντελεί στη δημιουργία ενός πολύπλοκου σώματος γραπτών: το πολλαπλό σύμπαν της Wikipedia.

Μπορείτε, επίσης, να εξετάσετε τον ομότιμο συντονισμό των εθελοντών της ανθρωπιστικής ομάδας OpenStreetMap. Μετά από μια φυσική καταστροφή, όπως ο σεισμός της Αϊτής το 2014, οι τεχνολόγοι εθελοντές προσπαθούν να δημιουργήσουν λεπτομερείς διαδικτυακούς χάρτες για να βοηθήσουν τους διασώστες να εντοπίσουν πηγές νερού, τροφής και ιατρικής περίθαλψης.²¹ Το ψήγμα πληροφορίας κάποιου ή η βελτίωση ενός χάρτη μοιράζεται με άλλους, με αποτέλεσμα να γίνονται πολλές και σημαντικές αλλαγές. Άνθρωποι με πολλά και διαφορετικά χαρίσματα, που ζουν σε διαφορετικά σημεία σε όλο τον κόσμο, παράγουν σε σύντομο χρονικό διάστημα έναν ψηφιακό χάρτη, που συχνά είναι πιο ακριβής και παράγεται ταχύτερα από τους χάρτες που παράγονται από επαγγελματίες.

Η πρόκληση για την ομότιμη διακυβέρνηση είναι να διασφαλίσει ότι οι πληροφορίες και οι γνώσεις μπορούν να ρέουν ευρέως και σε τακτά διαστήματα, αλλά με ελάχιστη αντίσταση. Αυτό δημιουργεί κοινωνικά κυκλώματα επικοινωνίας και συντονισμού που, με την πάροδο του χρόνου, οδηγούν στην εμφάνιση μιας τάξης βασισμένης στα Κοινά.

---

21. Kate Chapman, “Commoning in Times of Disaster: The Humanitarian OpenStreetMap Team”, στο Bollier και Helfrich, *Patterns of Commoning*, σ. 214-217 (patternsofcommoning.org/commoning-in-times-of-disaster-the-humanitarian-openstreetmap-team).

Διασφάλιση της συγκατάθεσης στη λήψη αποφάσεων

Είναι θεμελιώδες οι κοινωνοί να έχουν ουσιαστικό λόγο στην ανάπτυξη των κανόνων με τους οποίους θα κυβερνώνται. Φυσικά, οι τρόποι με τους οποίους συμμετέχουν άμεσα οι άνθρωποι ποικίλλουν σε μεγάλο βαθμό, αλλά, τουλάχιστον, οι κοινωνοί πρέπει να είναι σε θέση να εκφράζουν τις απόψεις τους σχετικά με τη ομότιμη διακυβέρνηση και να συναινούν στις αποφάσεις που λαμβάνονται. Αυτό το μοτίβο μοιάζει με την τρίτη αρχή σχεδιασμού της Ostrom: «Τα περισσότερα άτομα που επηρεάζονται από τους κανόνες λειτουργίας, μπορούν να συμμετέχουν στην τροποποίηση των κανόνων λειτουργίας».²²

Σχήμα 19: Διασφάλιση της συγκατάθεσης στη λήψη αποφάσεων.

Σε μικρές ομάδες, η συζήτηση και η συνομιλία σε κύκλο είναι οι συνήθεις πρακτικές για την λήψη αποφάσεων. Αυτή η προσέγγιση χρησιμοποιείται στα panchayat, δημοτικά συμβούλια, της Ινδίας, τα οποία διαχειρίζονται κοινοτικά δάση ή αγροτικές εκτάσεις. Ορισμένα Κοινά μπορεί να διευθύνονται, ως επί το πλείστον, από διοικητικές επιτροπές ή συντονιστικό προσωπικό και, επομένως, έχουν μικρότερη άμεση συμμετοχή. Στα παραδείγματα περιλαμβάνονται τα διοικητικά συμβούλια επιστημονικών περιοδικών ανοιχτής πρόσβασης, όπως η Δημόσια Βιβλιοθήκη Επιστημών, η διαχείριση τραπεζών χρόνου, ορισμένες αγροτικές εκμεταλλεύσεις που υποστηρίζονται από την κοινότητα (CSA) και τα θεμέλια που σχετίζονται άμεσα με έργα λογισμικού ανοιχτού κώδικα. Ωστόσο, ακόμη και τα Κοινά με κάποια μορφή κεντρικής διαχείρισης έχουν γενικά επίγνωση της ανάγκης διαβούλευσης με εκείνους που επηρεάζονται από τις αποφάσεις.

22. Ostrom, *ό.π.*

Ένας τρόπος με τον οποίο οι κοινωνικοί συναινούν στους κανόνες είναι με το να διατηρούν τις παραδόσεις. Οι συνήθειες πρακτικές ισοδυναμούν με ένα είδος «γενικής συγκατάθεσης». Αυτό μπορεί να μην είναι πάντα προοδευτικό, αλλά έχει την ικανότητα να ενσωματώνει τους κανόνες της ομότιμης διακυβέρνησης στην κουλτούρα των Κοινών. Οι αγρότες που αρδεύουν τα χωράφια τους στο Μπαλί, για παράδειγμα, αντιμετωπίζουν την πολυπλοκότητα των εστιών παρασίτων και της έλλειψης νερού, τηρώντας θρησκευτικές τελετουργίες σε συγκεκριμένες ημερομηνίες. Σύμφωνα με τις πρακτικές άρδευσης των subak²³ (subak σημαίνει «κοινότητα άρδευσης»), οι αγρότες συντονίζουν την καλλιέργεια ρυζιού, τηρώντας ορισμένες τελετουργίες. Φυτεύουν ρύζι σε διαφορετικούς χρόνους, για να αποτρέψουν την υπερβολική ζήτηση σε νερό και τις συνεπακόλουθες ελλείψεις, αλλά ταυτόχρονα μαζεύουν ρύζι, ελαχιστοποιώντας έτσι τον πολλαπλασιασμό των παρασίτων. Ο συγχρονισμός των κοινωνικών και θρησκευτικών πρακτικών με τον οικολογικό συγχρονισμό λειτουργεί ως ένα είδος συστήματος συλλογικής συγκατάθεσης και συντονισμού.²⁴ Οι ιερείς στους ναούς νερού επιβλέπουν τις πρακτικές διαχείρισής του, ερμηνεύοντας τη φιλοσοφία Tri Hita Karana, που ενοποιεί τις σχέσεις μεταξύ ανθρώπων, της Γης και του θεού. Αυτό που για τη δυτική νοοτροπία μοιάζει με θρησκευτικό συντηρητισμό ή με αλλόκοτη πολιτισμική παράδοση, παράγει μια εξαιρετικά συντονισμένη λύση σε οικολογικά προβλήματα. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι αποφάσεις στην πραγματικότητα «δεν λαμβάνονται» – είναι το αποτέλεσμα εθιμοτυπικής διαδικασίας.

Παρ' όλ' αυτά, σε πολλές περιστάσεις απαιτείται ρητή διαδικασία λήψης αποφάσεων. Και σε αυτές τις περιστάσεις, αυτό που είναι εξίσου σημαντικό με τη διαδικασία είναι τα κριτήρια βάσει των οποίων οι αποφάσεις εν τέλει δικαιολογούνται. Ενώ θεωρείται συχνά δεδομένο ότι η συναίνεση είναι ο ιδανικός τρόπος για να προσχωρήσει κανείς στα Κοινά, ή ότι όλοι πρέπει να συμφωνούν σε όλα, αυτός ο τύπος αρμονίας δεν υφίσταται απαραίτητα. Στην πραγματικότητα, αυτή η έννοια της συναίνεσης είναι ένα είδος καρικατούρας. Η διαφωνία είναι μια πραγματικότητα της ανθρώπινης ύπαρξης. Ακόμη και όταν μπορεί να επιτευχθεί η συναίνεση, δεν είναι το ίδιο με το να επιτυγχάνεται η ομοφωνία. Οι μικρές ομάδες μπορούν να αγωνίζονται για την ομοφωνία ή μπορούν να εφαρμόζουν τον κανόνα «ομοφωνία μείον ένας» ή «ομοφωνία μείον δύο» (που σημαίνει ότι αποφασίζουν να ενεργήσουν παρά τη μια ή τις δύο διαφωνίες). Ωστόσο πρέπει να σημειωθεί ότι αυτές οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων δεν περιορίζονται σε μικρές ομάδες. Σε μεγάλα Κοινά, η λήψη αποφάσεων που

23. Stephen Lansing, *Perfect Order: Recognizing Complexity in Bali*, Princeton University Press, 2006.

24. Ό.π.

αφορούν αδιαίρετους πόρους μπορεί να είναι περίπλοκη, με έντονα διαιρεμένες πλειοψηφικές και μειοψηφικές ομάδες. Ωστόσο, η μεθοδολογία της Κοινωνιοκρατίας έχει αποδειχθεί πολύ χρήσιμη για την αντιμετώπιση άρρητων αντιρρήσεων και προβληματισμών, αλλά και για τη μετάβαση της συζήτησης σε πιο ουσιαστικό επίπεδο με έναν ομαλό και δίκαιο τρόπο.

Αυτό που ενισχύει τις πιθανότητες επιτυχίας σε οποιαδήποτε Κοινά, μικρά ή μεγάλα, είναι το να απορρίπτονται εξ αρχής το σχήμα των νικητών και των ηττημένων – το μεγάλο δομικό ελάττωμα του κανόνα της πλειοψηφίας, που είναι γνωστό ως δημοκρατική ψηφοφορία. Ο κανόνας της πλειοψηφίας, γενικά, απαιτεί την υποστήριξη άνω του 50% αυτών που έχουν δικαίωμα ψήφου. Εάν το 49,99% διαφωνεί, το κρίμα στον λαμό τους. Το 50,01% επαρκεί για να επικρατήσει. Δεν είναι περίεργο ότι οι αντιπροσωπευτικές δημοκρατίες που βασίζονται σε αυτήν την υπόθεση δυσκολεύονται να θεραπεύσουν τις βαθιές διαιρέσεις ή να εξασφαλίσουν τη συνεργασία από την ηττημένη μειονότητα. Δεν είναι περίεργο ότι ιδεολογίες κάνουν την εμφάνισή τους για να οξύνουν τις διαφορές μεταξύ των κομμάτων παρά για να βρεθεί κοινό έδαφος. Η στήριξη στην ανταγωνιστική ψηφοφορία που πλαισιώνεται από μια επιλογή νίκης / ήττας δεν μπορεί παρά να επιφέρει αυτό το αποτέλεσμα. Οι πλειοψηφικές αποφάσεις, όπου το μεγαλύτερο τμήμα μιας ομάδας επικρατεί, ακόμη και αν υπολείπεται της πλειοψηφίας, έχουν την ίδια βασική ανεπάρκεια.

Αλλά πώς μπορεί να αποφευχθεί το σχήμα των νικητών και των ηττημένων; Πώς μπορεί να διασφαλισθεί ότι όσοι έχουν μερίδιο συμμετοχής συμφωνούν να ακολουθήσουν μια συγκεκριμένη πορεία δράσης, χωρίς να αισθάνονται εξαναγκασμένοι ή χειραγωγημένοι; Και για να το θέσουμε πιο διακριτικά, πώς μπορεί να σχεδιαστεί η λήψη αποφάσεων με τέτοιο τρόπο ώστε να μην καταλήγει να δημιουργεί και, στη συνέχεια, να καταστέλλει απογοητεύσεις, που διοχετεύονται τόσο συχνά σε κάθε είδους δευτερεύουσα επιθετικότητα;

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, είναι πολύ σημαντικό κάθε διαδικασία λήψης αποφάσεων να ενθαρρύνει την ανοιχτή συζήτηση και να διευκρινίζει ενεργά τις βαθύτερες, συχνά ανείπωτες ανησυχίες των ανθρώπων. Οι σχεδιασμοί της διαδικασίας μπορεί να είναι διαφορετικοί, αλλά πρέπει όλοι να επιτρέπουν τη δημιουργία συνεργατικών προτάσεων, έτσι ώστε οι άνθρωποι να μπορούν να βελτιώνουν τις ιδέες και τις διάφορες προτάσεις δράσης. Αρκετά μοντέλα έχουν αναπτυχθεί σύμφωνα με αυτές τις κατευθυντήριες γραμμές, όπως το μοντέλο που βασίζεται στους Quaker και τα σήματα χειρός που, ως γνωστόν, χρησιμοποιούνται από τους διαδηλωτές του κινήματος Occupy στις ομαδικές διαπραγματεύσεις τους.²⁵ Τώρα που το διαδίκτυο είναι παντού και το λογισμικό έχει

25. Βλ. το λήμμα της Wikipedia “Consensus Decision Making” (wikipedia.org/)

εξελιχθεί σε τέτοιο βαθμό, για πρώτη φορά στην ιστορία είναι δυνατόν άγνωστοι μεταξύ τους άνθρωποι σε παγκόσμια κλίμακα να συμμετέχουν σε μια τόσο συλλογική λήψη αποφάσεων. Οι ψηφιακές πλατφόρμες προσφέρουν μεγάλη ευελιξία στη δόμηση του τρόπου αλληλεπίδρασης των ανθρώπων. Μπορούν να έχουν ασύγχρονη επικοινωνία και να χρησιμοποιούν κλιμακωτές διαδικασίες για εποπτεία, συζήτηση, ψηφοφορία και ούτω καθεξής. Μία από τις κύριες υποδομές για τη διευκόλυνση μιας τέτοιας διαδικασίας είναι το Loomio.

Οι σχεδιαστές του Loomio, του συνεταιρισμού Enspirial που εδρεύει στη Νέα Ζηλανδία, σκόπιμα απέφυγαν την ιεραρχική μορφή λήψης αποφάσεων. Προτιμούσαν μια διαδικασία που να επιτρέπει στους ανθρώπους να συζητούν και να καταλήγουν σε συμφωνία, με τις αποφάσεις να αναδύονται από κάτω προς τα πάνω. Ωστόσο, επειδή οι συλλογικές διαδικασίες κυριαρχούνται μερικές φορές από παρατάξεις που περιθωριοποιούν άλλους ανθρώπους και προοπτικές, το Loomio σχεδιάστηκε για να δώσει στους ανθρώπους πολλές ευκαιρίες να εκφράσουν εναλλακτικές και αντίθετες απόψεις. Όπως το έθεσε ο Richard Bartlett:

«Η προστιθέμενη αξία του Loomio είναι ότι η συζήτηση και το συμπέρασμα εμφανίζονται δίπλα-δίπλα [στην οθόνη του υπολογιστή]. Η διαφωνία απεικονίζεται μέσω ενός γραφήματος, με τρόπο που να εφιστά την προσοχή, έτσι ώστε οι προβληματισμοί να μπορούν να επιλυθούν. Αυτή είναι η διαφορά με τις δημοσκοπήσεις και άλλους μηχανισμούς ψηφοφορίας: μπορεί κανείς να αλλάξει γνώμη καθώς συζητείται η πρόταση. Έτσι μετατρέπεται σχεδόν σε παιχνίδι, οι συμμετέχοντες πρέπει να επιλύσουν τους προβληματισμούς τους και να καταφέρουν να τους αλλάξουν».²⁶

Το Loomio δεν επιτρέπει σε μια ομάδα να εξετάσει πολλές προτάσεις ταυτόχρονα, επειδή η ιδέα είναι να αναγκάσει την ομάδα, σ' ένα ορισμένο σημείο μιας συνεχιζόμενης συζήτησης, να στρέψει την προσοχή της σε μια μεμονωμένη πρόταση που εκκρεμεί και να λάβει μια τελική απόφαση. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως περιορισμός του σχεδιασμού, διότι σε κάποιο σημείο η πλατφόρμα διακόπτει την ταυτόχρονη εξέταση των άλλων προτάσεων. Από την άλλη πλευρά, ο μινιμαλιστικός αλλά προσαρμόσιμος σχεδιασμός του Loomio επιτρέπει σε μια ομάδα να κάνει τις δικές της επιλογές σχετικά με το πώς να συζητά και να αποφασίζει, συμπεριλαμβανομένου του κανόνα της πλειοψηφίας, ενώ ταυτόχρονα καταγράφει τα επιχειρήματα που οι άνθρωποι παρουσιάζουν.

wiki/Consensus_decision-making). Βλ. επίσης, Ian Hughes, “QuakerDecision Making”, Φεβρουάριος 2011 (epoq.wikia.com/wiki/Quaker_Decision_Making).

26. Richard Bartlett and Marco Deseriis, “Loomio and the Problem of Deliberation”, *Open Democracy* (opendemocracy.net/digitaliberties/marco-deseriis-richard-bartlett/loomio-and-problem-of-deliberation).

Είναι αλήθεια ότι δεν υπάρχει κανένας άριστος τρόπος λήψης αποφάσεων. Αυτό που είναι κρίσιμο είναι η επιλογή της σωστής διαδικασίας, των κριτηρίων και των εργαλείων (ή συνδυασμοί αυτών) για κάθε συγκεκριμένο πλαίσιο. Δύο βασικές διακρίσεις είναι σημαντικές στη διαμόρφωση πολιτικών για τη Διασφάλιση της Συγκατάθεσης στη Λήψη Αποφάσεων. Η πρώτη είναι η διάκριση μεταξύ συναίνεσης και συγκατάθεσης. Η δεύτερη είναι η διάκριση μεταξύ κοινών κριτηρίων και ψηφοφορίας.

Το να δώσω τη συγκατάθεσή μου σε μια πρόταση δεν σημαίνει απαραίτητα ότι η πρόταση αποτελεί την πρώτη μου επιλογή. Θα μπορούσα απλά να θέλω να συνεργαστώ με την ομάδα και να μη γίνω εμπόδιο. Ίσως να μην έχω καλύτερη πρόταση ή να ελπίζω ότι οι άλλοι δεν θα επιμείνουν στις προσωπικές τους προτιμήσεις την επόμενη φορά, όπως δεν το έκανα εγώ αυτή τη φορά. Μερικές φορές οι κοινωνοί επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν ένα ελαστικό όριο. Παρουσιάζουν την ψηφοφορία με μια ερώτηση: «Είναι αυτή η πρόταση κάτι με το οποίο μπορείτε να συμβιβαστείτε;» Μια τέτοια προσέγγιση μπορεί να βοηθήσει στην επίτευξη της πλήρους συγκατάθεσης, κάτι που δεν σημαίνει ότι όλοι συμφωνούν πλήρως.

Η συγκατάθεση, σε αντίθεση με τη συμφωνία, ορίζεται από την απουσία εύλογων αντιρρήσεων. Η βασική υπόθεση είναι ότι οι άνθρωποι τείνουν να έχουν καλούς λόγους για να διαφωνούν με κάτι, και ότι πρέπει να υπάρχει ο κατάλληλος χώρος και τόπος για να εκθέσουν αυτούς τους λόγους. Με άλλα λόγια, «η συγκατάθεση επιδιώκει σκόπιμα τις αντιρρήσεις, γεγονός που αποκαλύπτει τη σοφία που μπορεί να αξιοποιηθεί για τη βελτίωση προτάσεων και συμφωνιών».²⁷ Η συγκατάθεση επιτυγχάνεται επιλέγοντας την πρόταση με τις λιγότερες αντιρρήσεις. Το χαμηλότερο επίπεδο αντίρρησης, η αντίσταση, έχει ως αποτέλεσμα την υψηλότερη αποδοχή. Ο James Priest, συνιδρυτής της πρακτικής Sociocracy 3.0, γράφει: «Η συναίνεση επιδιώκει να βρει την καλύτερη απόφαση για τον σκοπό. Η λήψη αποφάσεων, βασισμένη στη συγκατάθεση, επιδιώκει να βρει μια αρκετά καλή απόφαση που μπορεί στη συνέχεια να δοκιμαστεί, να ελεγχθεί και να βελτιωθεί με την πάροδο του χρόνου».²⁸

Κοινωνιοκρατία και λήψη αποφάσεων βάσει συγκατάθεσης

Μερικοί άνθρωποι απεχθάνονται την ιδέα της ομότιμης διακυβέρνησης επειδή οι συζητήσεις μπορεί να είναι πολύ δύσκολες και χρονοβόρες. Μερικές φορές κάποιος

27. [wikipedia.org/wiki/Consensus_decision-making](https://www.wikipedia.org/wiki/Consensus_decision-making).

28. [jamespriest.org/sociocracy-consensus-decision-making-whats-the-difference](https://www.jamespriest.org/sociocracy-consensus-decision-making-whats-the-difference).

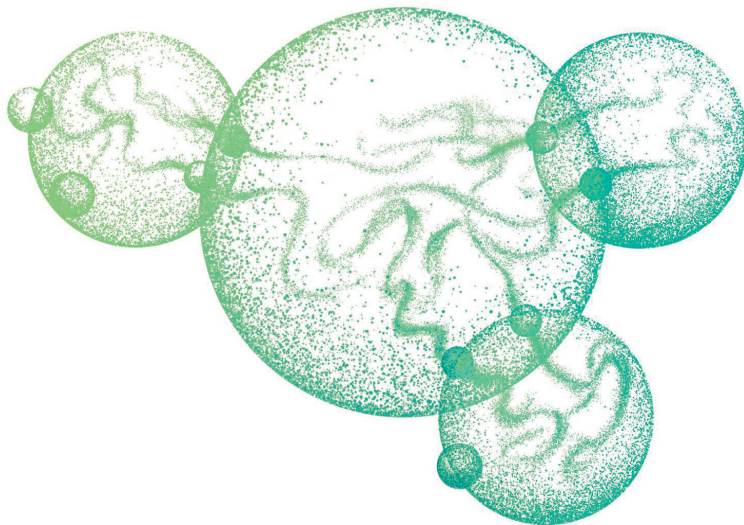
που νομίζει ότι ξέρει τα πάντα, κυριαρχεί στις συζητήσεις, ενώ άλλες, σημαντικές απόψεις μένουν στην αφάνεια. Η Κοινωνιοκρατία αντιμετωπίζει αυτά τα προβλήματα συγκροτώντας επίσημους κύκλους ατόμων με συγκεκριμένες ευθύνες. Είναι μια τυπική διαδικασία που βασίζεται στη συγκατάθεση και όχι στον κανόνα της πλειοψηφίας. Ο James Priest εξηγεί: «Η συναίνεση επιδιώκει να βρει την καλύτερη απόφαση για το εκάστοτε σκοπό. Η λήψη αποφάσεων που βασίζεται στη συγκατάθεση επιδιώκει να βρει μια αρκετά καλή απόφαση που μπορεί στη συνέχεια να δοκιμαστεί, να ελεγχθεί και να βελτιωθεί με την πάροδο του χρόνου». «Η προεπιλεγμένη διαδικασία στο Sociocracy είναι να μιλάμε σε γύρους», εξηγούν ο Jerry Koch-Gonzalez και ο Ted J. Rau του Sociocracy for All. «Όλοι έχουν την ευκαιρία να μιλήσουν, ένας προς έναν. Αυτό σημαίνει ότι μπορείτε να είστε σίγουροι ότι θα μιλήσετε. Κανείς δεν μπορεί να αγνοηθεί. Γεγονός που εξοικονομεί χρόνο μακροπρόθεσμα!»²⁹ Όταν προκύπτουν αντιρρήσεις, όπως αναπόφευκτα συμβαίνει, όλοι καλούνται να βελτιώσουν την πρόταση με συνεχή ανατροφοδότηση.

Η Κοινωνιοκρατία έχει εφαρμοστεί εκτενώς σε σχολεία, σε ομάδες συγκατοίκησης, συνεταιρισμούς και σε πολλά άλλα περιβάλλοντα ανά τον κόσμο. Αλλά δεν πρέπει να περιορίζεται σε μικρές, διά ζώσης ομάδες. Οι μικρές ομάδες που χρησιμοποιούν το Sociocracy μπορούν να ενσωματώνονται σε έναν μεγαλύτερο «γονικό κύκλο» που έχει ευρεία ευθύνη επίβλεψης και λήψης αποφάσεων. Αυτό βοηθά να διασφαλιστεί ότι η ισχύς κατανέμεται όσο το δυνατόν περισσότερο στα χαμηλότερα δυνατά επίπεδα («επικουρικότητα»), ενώ ταυτόχρονα συντονίζει το έργο ολόκληρης της επιχείρησης. Αυτό επιτυγχάνεται κάνοντας κάθε κύκλο «διπλά-συνδεδεμένο», που σημαίνει ότι δύο μέλη του κύκλου χρησιμεύουν ως πλήρη μέλη τόσο της μικρότερης ομάδας όσο και του γονικού κύκλου, ταυτόχρονα. Αυτό εξασφαλίζει ότι κάθε ομάδα μπορεί να επικεντρωθεί σε ό,τι είναι σημαντικό γι' αυτήν, διασφαλίζοντας παράλληλα ότι οι σημαντικές πληροφορίες κοινοποιούνται σε όλους και όλοι ενεργούν σε συνάρτηση με αυτές.

Η Κοινωνιοκρατία είναι μια μέθοδος διακυβέρνησης που βασίζεται στα Κοινά, επειδή στηρίζεται στην ετεραρχία (ή όπως το αποκαλούν οι Rau και Koch-Gonzalez, «στην κυκλική ιεραρχία»). Βοηθά τις ομάδες να επιτυγχάνουν τη μέγιστη διαφάνεια, ευκαιρίες συμμετοχής και ουσιαστικά αποτελέσματα με βάση τη συλλογική σοφία.³⁰ Ορισμένες ομάδες και σύμβουλοι που είναι αφιερωμένοι στις κοινωνιοκρατικές μεθόδους επέλεξαν, δυστυχώς, να παρουσιάσουν τα συστήματά τους ως ιδιόκτητα, γι' αυτό και προτιμούμε φιλικές προς τα Κοινά προσεγγίσεις, όπως η Sociocracy for All, που χρησιμοποιεί άδειες Creative Commons.

29. Ted Rau και Jerry Koch-Gonzalez, *Many Voices, One Song: Shared Power with Sociocracy*, Sociocracy for All, 2018 (sociocracyforall.org).

30. Βλ. επίσης, wikipedia.org/wiki/Sociocracy.

Σχήμα 20: Κοινωνιοκρατία.

Μία μέθοδος που βασίζεται σε «αρκετά καλές» αποφάσεις ονομάζεται συστημική συγκατάθεση, η οποία θα μπορεί κάλλιστα να θεωρηθεί ως ένας από τους σκελετούς της ομότιμης διακυβέρνησης. Η συστημική συγκατάθεση επινοήθηκε το 2005 από τον Αυστριακό γιατρό και μαθηματικό Erich Visotschnig. Το σύστημα καλεί τους συμμετέχοντες να αξιολογήσουν πολλαπλές προτάσεις σε κλίμακα από το 0 έως το 10, με το 0 (καμία αντίσταση) να σημαίνει: «Δεν έχω αντίρρηση, υποστηρίζω αυτήν την πρόταση έντονα», και το 10 (μέγιστη αντίσταση) να σημαίνει: «Έχω τεράστιες αντιρρήσεις. Απορρίπτω εντελώς αυτήν την πρόταση». Οι τιμές από το 2 έως το 9 επιλέγονται με βάση την υποκειμενική κρίση κάθε ατόμου. Μια «μηδενική επιλογή» σε συγκεκριμένο πλαίσιο περιλαμβάνεται, συνήθως, για να δηλώσει «ας κρατήσουμε τα πάντα ως έχουν» ή «ας αποφασίσουμε την επόμενη φορά». Αυτή η επιλογή μπορεί να θεωρηθεί ως «όριο της εκλογίκευσης». Καμία πρόταση δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή από την ομάδα εάν κατατάσσεται χαμηλότερα από αυτήν τη μηδενική επιλογή.

Όποιος χρησιμοποιήσει την αρχή της συστημικής συναίνεσης θα εκτιμήσει ότι κάθε πρόταση δεν λαμβάνεται μόνο υπ' όψιν, αλλά παραμένει στο παιχνίδι μέχρι το τέλος της διαδικασίας. Ο καθένας μπορεί να εκφράσει αντιρρήσεις για οποιαδήποτε από τις προτάσεις καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας.³¹ Ψηφιακές πλατφόρμες όπως η Systemic Konsensing (Consensus) (<http://>

31. Βλ. επίσης, sk-prinzip.eu.

konsensieren.eu/en) επιτρέπουν σε μεγάλο αριθμό ατόμων σε όλο τον κόσμο να συγκαταθέσουν συστηματικά σε προτάσεις, χωρίς να ξοδεύουν πολύ χρόνο συζητώντας τις από κοντά ή να αισθάνονται αποσυνδεδεμένοι από το κέντρο λήψης αποφάσεων, επειδή ένα τέτοιο κέντρο δεν υπάρχει.

Πέρα από τη διάκριση μεταξύ συναίνεσης και συγκατάθεσης, μια δεύτερη χρήσιμη διάκριση για την καθοδήγηση της λήψης αποφάσεων στα Κοινά είναι αυτή των Κοινών κριτηρίων έναντι της ψηφοφορίας. Τα Κοινά κριτήρια είναι, για παράδειγμα, τα γενικά πρότυπα ηθικής και πρακτικής στα οποία οι άνθρωποι μπορούν να συμφωνήσουν για να καθοδηγήσουν τη λήψη των αποφάσεών τους. Είναι μια δελεαστική εναλλακτική λύση έναντι της ψηφοφορίας, επειδή οι άνθρωποι ίσως προτιμούν να αφιερώνουν τον χρόνο τους για να ενεργούν, παρά για να συζητούν περίπλοκες προτάσεις και να ψηφίζουν επ' αυτών.

Στην ομοσπονδία των συνεταιρισμών της Cecosesola δεν υπάρχει σύστημα εκπροσώπησης ή ψηφοφορίας για τη λήψη αποφάσεων, αλλά ανοιχτές συγκεντρώσεις και κύκλοι που επιτρέπουν να ακουστούν όλες οι φωνές και να συζητηθούν καθημερινές ανάγκες. Καθημερινά λαμβάνονται εκατοντάδες επιχειρησιακές αποφάσεις, πολλές από τις οποίες απαιτούν ορθή κρίση, όπως το πώς να αντιμετωπιστεί η έλλειψη φαρμάκων στο νοσοκομείο ή εάν θα πρέπει να ανασταλούν οι κανονικές διαδικασίες επειδή οι παραγωγοί έφτασαν με μεγάλα φορτία λαχανικών έξι ώρες νωρίτερα από το αναμενόμενο. Παρ' όλ' αυτά, δεν ψηφίζουν ποτέ επειδή δεν θέλουν να χωριστούν σε πλειοψηφία και μειοψηφία. Οι αποφάσεις των ανθρώπων καθοδηγούνται από τα Κοινά κριτήρια που έχουν αναπτύξει οι συμμετέχοντες στο Cecosesola για κάθε είδους καθημερινές καταστάσεις. «Στο τέλος, η ίδια η απόφαση μπορεί να ληφθεί από ένα, δύο ή τρία άτομα. Ένα από τα Κοινά κριτήρια είναι ότι όποιος λάβει απόφαση στο τέλος είναι επίσης υπεύθυνος για την απόφαση και για την κοινοποίησή της».³² Ο Noel Vale Valera εξηγεί: «Δεν περιμένουμε ποτέ να λαμβάνουμε αποφάσεις μαζί στις συνελεύσεις μας. Μιλάμε πολύ για το πώς μπορεί να ληφθεί μια απόφαση και σύμφωνα με ποια κριτήρια». Η συνάδελφός του Lizeth προσθέτει: «Λειτουργεί εδώ και δεκαετίες. Φυσικά, δεν είναι εύκολο. Σε τελική ανάλυση, είμαστε μια ομάδα 1.300 ατόμων. Αλλά δεν χρειάζεται να συζητήσουμε τα πάντα μαζί!», προσθέτοντας ότι τα μέλη είναι πεπεισμένα ότι οι υπόλοιποι θα κάνουν τις κατάλληλες επιλογές που αντικατοπτρίζουν το συναίσθημα της ομάδας.

Η επίτευξη Κοινών κριτηρίων λήψης αποφάσεων, αντί της λήψης Κοινών αποφάσεων μέσω ψηφοφορίας, απαιτεί και επιφέρει μια κουλτούρα εμπιστοσύνης και αλληλεγγύης. Τέτοιες τακτικές αντιπροσωπεύει μεμονωμένης λήψης αποφάσεων, βάσει Κοινών κριτηρίων, που στηρίζονται στην εμπιστοσύνη, ανοίγουν

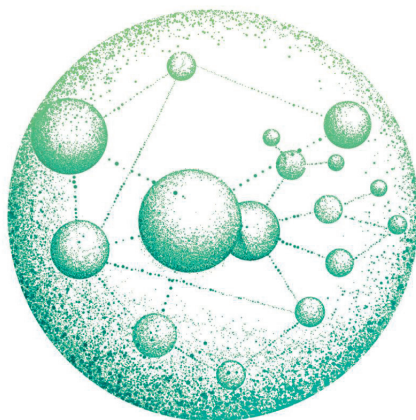
32. resilience.org/we-are-one-big-conversation-commoning-in-venezuela.

ευέλικτες, αξιόπιστες οδούς διασφάλισης της συγκατάθεσης των κοινωνιών, ενώ παράλληλα εξουσιοδοτούν τα άτομα να ενεργούν με την ελευθερία κατά το δοκούν σε μια δεδομένη κατάσταση. Δεν είναι μια 100% ορθολογική διαδικασία, αλλά μάλλον μια διαδικασία καθοδηγούμενη από τα συναισθήματα των ανθρώπων και τη διαισθητική αίσθηση ότι τα μέλη της ομάδας μπορούν να είναι άξια εμπιστοσύνης ότι πράττουν το σωστό στις περισσότερες περιπτώσεις.

Βασιστείτε στην ετεραρχία

Πώς διαρθρώνονται οι σύνθετες οργανωτικές δομές; Αποτρέπουν την κατάχρηση εξουσίας;

Από μια συγκεκριμένη πολυπλοκότητα, οι ετεραρχίες είναι απαραίτητες. Συνδυάζουν τις ομότιμες με τις ιεραρχικές μορφές οργάνωσης. Οι ετεραρχικές δομές δεν είναι ποτέ δισδιάστατες και μπορούν εύκολα να προσαρμοστούν και να αναδομηθούν. Ενισχύουν την αυτο-αποτελεσματικότητα και την αυτονομία, αποτρέπουν διαχωρισμούς και μειώνουν τη γραφειοκρατία.

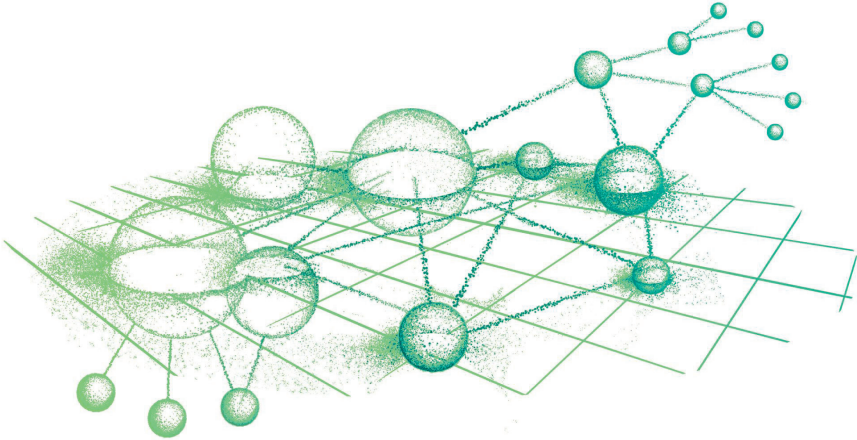

Σχήμα 21: Βασιστείτε στην ετεραρχία.

Σε αντίθεση με τις κεντρικές και ιεραρχικές δομές, τα Κοινά λειτουργούν συνήθως ως ετεραρχίες. Μια ιεραρχία αναθέτει στους ανθρώπους σαφώς καθορισμένους επίσημους ρόλους σε ένα πυραμιδοειδές οργανωτικό διάγραμμα και διαχωρίζει τις ομάδες σε προοδευτικά μικρότερες κατηγορίες και υποκατηγορίες. Είναι μια πιο άκαμπτη τάξη με όρους κατάταξης, στην οποία η εξουσία είναι εδραιωμένη και τυπικά δομημένη.

Η ετεραρχία συνδυάζει την από πάνω προς τα κάτω και από κάτω προς τα πάνω δυναμική (και οι δύο ιεραρχικές) και την ομότιμη δυναμική. Μπορεί να

θεωρηθεί συμφιλίωση των κατανεμημένων δικτύων και ιεραρχιών.³³ Έχει τη δυνατότητα να εναρμονίζει την υπεύθυνη μεμονωμένη αυτονομία και την ανάγκη για πολυεπίπεδη διακυβέρνηση (εξού και κάποιο είδος ιεραρχίας). Μια ετεραρχία επιτρέπει στους ανθρώπους να κάνουν τις δικές τους επιλογές στον τρόπο με τον οποίο θα αλληλεπιδράσουν, καθιστώντας το σύστημα πιο ευέλικτο και προσαρμόσιμο από τις συμβατικές ιεραρχίες.³⁴ Τείνει να έχει μη διαβαθμισμένες οριζόντιες σχέσεις εξουσίας και αυθεντίας μεταξύ των συμμετεχόντων/ουσών, γεγονός που επιτρέπει στον ρόλο των μεμονωμένων δρώντων εντός του συστήματος να αναρρυθμιστεί με πολλούς τρόπους. Ενώ υπάρχουν ιεραρχικά στοιχεία σε μια ετεραρχία (τα δύο συστήματα οργάνωσης δεν είναι διαμετρικά αντίθετα), μια ετεραρχία επιτρέπει στην ίδια ομάδα στοιχείων να συνδεθεί ή να διαιρεθεί με οποιονδήποτε αριθμό τρόπων. Μια ιεραρχία είναι μια πυραμίδα αυστηρά προκαθορισμένων σχέσεων εξουσίας. Μια ετεραρχία επιτρέπει στην εξουσία να ρέει δυναμικά μέσω πολλαπλών και μεταβαλλόμενων κόμβων σε ένα κοινωνικό δίκτυο.

Σχήμα 22: Η έννοια της ετεραρχίας.

Η δομή της ετεραρχίας

Όπως είδαμε στο δίκτυο αυτοδιαχειριζόμενων συνεταιρισμών Cecosesola στη Βραζιλία, οι συμμετέχοντες/ουσες που δραστηριοποιούνται σε μια κουλτούρα εμπιστοσύνης και ευθύνης δεν χρειάζονται απαραίτητα επίσημη, εκ των προτέρων άδεια για να κάνουν κάτι. Η ηθική του λογισμικού ανοιχτού κώδικα εν-

33. [elsevier.com/trends/ecology-evolution/fulltext/S0169-5347\(16\)30043-X/html](http://elsevier.com/trends/ecology-evolution/fulltext/S0169-5347(16)30043-X/html).

34. wikipedia.org/wiki/Heterarchy.

θαρρύνει αυτήν τη στάση σε αμέτρητα πεδία: εάν δείτε κάποιο σφάλμα, εάν έχετε μια καλή ιδέα, εάν ένα επειγόν πρόβλημα χρειάζεται προσοχή, είστε εκ των προτέρων εξουσιοδοτημένοι/ες να αναλάβετε δράση. Μπορεί να υπάρξουν επακόλουθες κριτικές και δεύτερες σκέψεις, ακόμη και αντιστροφές τέτοιων αποφάσεων. Ωστόσο, η εμπειρία έχει δείξει ότι η ατομική πρωτοβουλία, όταν συνδέεται με μεγαλύτερα σμήνη παρόμοιων δράσεων, είναι εκπληκτικά αξιόπιστη και αποτελεσματική στην επίτευξη αποτελεσμάτων. Δεν χρειάζεται να βασίζεται κανείς στην επίσημη εκπροσώπηση ή ανάθεση για την αντιμετώπιση πολύπλοκων, εξεζητημένων εργασιών. Η διαφάνεια σε μια σφαίρα εμπιστοσύνης, ο διαμοιρασμός γνώσεων και οι δικτυωμένες σχέσεις είναι πολύ πιο ευπροσάρμοστα.

Όσοι παρατηρούν αυτές τις διαδικασίες απ' έξω αντιμετωπίζουν, συνήθως, τη διακυβέρνηση σε μια ετεραρχία με εκπληκτική δυσπιστία. Όταν οι ακτιβιστές/τριες του κινήματος Occupy Wall Street οργάνωναν την κοινότητά τους στο πάρκο Zuccotti στο Μανχάταν, ο αρθρογράφος των *New York Times*, Nicholas Kristof, έγραφε: «Οι διαδηλωτές εκπλήσσουν με τις δεξιότητές τους στο διαδίκτυο και εντυπωσιάζουν με την οργάνωσή τους. Η πλατεία χωρίζεται σε χώρο υποδοχής, ζώνη μέσων επικοινωνίας, κλινική, βιβλιοθήκη και καφετέρια. Ο ιστότοπος των διαδηλωτών περιλαμβάνει συνδέσμους που επιτρέπουν στους υποστηρικτές οπουδήποτε στον κόσμο να συνδεθούν στο διαδίκτυο και να παραγγείλουν πίτσες (κατά προτίμηση vegan) από μια τοπική πιτσαρία που κάνει παράδοση στην πλατεία».³⁵ Κι όμως δεν υπήρχε κάποια κεντρική εκτελεστική επιτροπή να καθοδηγεί αυτήν την αυτοδιαχειριζόμενη κοινωνική τάξη. Με βάση τη γνώση προηγούμενων μορφών ομότιμης οργάνωσης, αυτή προέκυψε εν θερμώ, καθώς οι συμμετέχοντες/ουσες εντόπισαν τι πρέπει να γίνει και στη συνέχεια συντόνισαν τις πρωτοβουλίες τους με άλλες. Ωστόσο υπήρχαν τομείς ευθύνης καθώς και (ανεπίσημες) ιεραρχίες – όσοι έδιναν συνεντεύξεις στα ΜΜΕ και όσοι δεν το έκαναν.

Όλοι αναγνωρίζουμε την επιθυμία να συνεργαζόμαστε σε κοινές προσπάθειες και να τις οδηγούμε σε υψηλότερα, πιο ευέλικτα επίπεδα. Αυτή είναι, αναμφισβήτητα, η ιστορία του ανθρώπινου είδους. Γνωρίζουμε, επίσης, ότι οι αυθόρμητες, ομότιμες μορφές οργάνωσης δεν αντέχουν συχνά στον χρόνο. Η πρόκληση για την εποχή μας, όταν η αγορά/κράτος έχει κεφαλαιοποιήσει και ασκήσει έλεγχο σε τόσες πολλές μορφές συνεργασίας, είναι να επινοήσουμε νέες δομές που να μπορούν να συμβάλουν στην προστασία και την περαιτέρω επέκταση της συνεργασίας και στο να παραμείνουμε αυτόνομοι/ες και υπεύθυνοι/ες για το συνολικό εγχείρημα. Πιστεύουμε ότι τα μοτίβα της Τριάδας των

35. Nicolas Kristof, “The Bankers and the Revolutionaries”, *New York Times*, 1 Οκτωβρίου 2011 (nytimes.com/2011/10/02/opinion/sunday/kristof-the-bankers-and-the-revolutionaries.html).

Κοινών μπορούν να υποστηρίξουν και να δώσουν υπόσταση σε αυτές τις δομές εντός των προστατευόμενων Κοινών. Η ομότιμη διακυβέρνηση μπορεί όχι μόνο να επιτύχει τα πράγματα γρήγορα και αποτελεσματικά, αλλά παράλληλα και να ελαχιστοποιεί τους κοινωνικούς διαχωρισμούς, τη γραφειοκρατική διοίκηση και την ανισότητα. Μια γενική ισότητα είναι πιο εφικτή σε μια ετεραρχία επειδή, όπως επισημαίνεται στο λήμμα της Wikipedia αναφορικά με την ετεραρχία, η δομή επιτρέπει «την ευελιξία των επίσημων σχέσεων μέσα σε μια οργάνωση. Οι δεσμοί κυριαρχίας και υποταγής μπορούν να αντιστραφούν και τα προνόμια μπορούν να αναδιανεμηθούν σε κάθε περίπτωση». Συνεχίζει ως εξής:

Η ετεραρχία διαιρεί και ενώνει ομάδες με διαφορετικό τρόπο, σύμφωνα με πολλές ανησυχίες που αναδύονται ή υποχωρούν, ανάλογα με την οπτική γωνία. Το πιο κρίσιμο είναι ότι κανένας τρόπος διαίρεσης ενός ετεραρχικού συστήματος δεν μπορεί ποτέ να αποτελέσει μια συγκεντρωτική ή συνολική άποψη του συστήματος. Κάθε διαίρεση είναι σαφώς μερική, και σε πολλές περιπτώσεις, μια μερική διαίρεση μας οδηγεί, όπως αντιλαμβανόμαστε, σε ένα αίσθημα αντίφασης που προσκαλεί σε έναν νέο τρόπο διαίρεσης των πραγμάτων.³⁶

Αυτό που μάλλον φαίνεται παράλογο στις οργανώσεις του 20ού αιώνα, στην εποχή των πανταχού παρόντων ψηφιακών δικτύων και της συχνής ανάδειξης από τα κάτω προς τα πάνω, είναι μια εντελώς ευλογοφανής και λειτουργική δομή συνειδητής ομότιμης διακυβέρνησης.

Ομότιμη εποπτεία και εφαρμογή διαβαθμισμένων κυρώσεων

Πώς αντιμετωπίζονται οι παραβιάσεις των κανόνων;

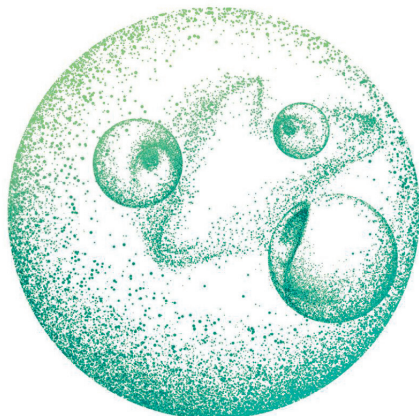
Εάν οι παραβιάσεις των κανόνων οδηγούν σε συγκρούσεις, ενδέχεται να απαιτούνται κυρώσεις. Η αποκάλυψη αρχικά των αιτίων για την παραβίαση των κανόνων, η εξέτασή τους και η μη επιβολή προκαθορισμένων κυρώσεων επιτρέπει σε αυτές τις συγκρούσεις να αντιμετωπίζονται με κάποια ευαισθησία, ανάλογα με το συγκεκριμένο. Οι κλιμακωτές κυρώσεις είναι αρχικά χαμηλές και μπορούν να οξυνθούν σταδιακά – για παράδειγμα, σε περίπτωση πολλαπλών παραβιάσεων.

Πώς και από ποιον ελέγχεται η συμμόρφωση με τους κανόνες;

Προκειμένου να υπάρχουν μακροπρόθεσμα τα Κοινά, είναι σημαντικό όλα τα εμπλεκόμενα μέρη να ακολουθούν τους κανόνες που έχουν συμφωνηθεί συναινε-

36. wikipedia.org/wiki/Heterarchy.

τικά. Ο καλός συντονισμός της παρατήρησης των κανόνων και της συμμόρφωσης με τους κανόνες και η παραχώρησή τους στους ίδιους τους εμπλεκόμενους/ες καθιστά κανονικά περιττή την εξωτερική (κρατική) εποπτεία. Η παρακολούθηση των παραβιάσεων των κανόνων μπορεί να οδηγήσει σε κυρώσεις. Συνήθως η συμφωνία για τέτοια μέτρα προωθεί ήδη τη συμμόρφωση με τους κανόνες.

Σχήμα 23: Ομότιμη εποπτεία και εφαρμογή διαβαθμισμένων κυρώσεων.

Καμία κοινότητα δεν μπορεί να επιβιώσει για πολύ καιρό αν δεν διασφαλιστεί ότι τα μέλη της τηρούν τους κανόνες στους οποίους έχουν συμφωνήσει. Σύμφωνα με την ορολογία των κοινωνικών επιστημών, εάν κάποιος μπορεί να επωφεληθεί ανέξοδα από την εργασία μιας μορφής των Κοινών, ή να καταγγείλει μονομερώς τις συμφωνίες, τότε ο κοινός πλούτος θα εξαντληθεί σύντομα και η κοινότητα θα διαλυθεί. Οι κυρώσεις είναι ένας σημαντικός τρόπος αποτροπής τέτοιων αντικοινωνικών συμπεριφορών και, ως εκ τούτου, πρέπει να αποτελούν μέρος οποιουδήποτε ισχυρού συστήματος ομότιμης διακυβέρνησης.

Αλλά ποιες θα πρέπει να είναι οι κυρώσεις και πώς πρέπει να εφαρμόζονται; Υπάρχει τεράστια βιβλιογραφία που διερευνά αυτό το θέμα, μερικές φορές στη σχολή σκέψης της Ostrom, άλλες φορές στο πλαίσιο του διλήμματος του φυλακισμένου, γνωστό παράδειγμα της θεωρίας των παιγνίων. Έχουν προταθεί διάφορα πειράματα και θεωρίες που προσπαθούν να εξηγήσουν πώς και γιατί οι άνθρωποι εγκαταλείπουν τις συμφωνίες και ποιες αντιδράσεις μπορούν να προκαλέσουν τη βελτίωση της συνεργασίας.

Η Αμερικανίδα νομπελίστρια οικονομολόγος Elinor Ostrom ανακάλυψε μετά από συγκριτική μελέτη διαφορετικών περιπτώσεων ότι τα Κοινά που αντέχουν μακροπρόθεσμα συνήθως διαθέτουν σειρά διαβαθμισμένων κυρώσεων. Το «διαβαθμισμένο» αναφέρεται στο γεγονός ότι οι κυρώσεις ξεκινούν από χαμηλές

–μια προειδοποίηση, μια έκκληση να βελτιωθεί η συμπεριφορά κάποιου– και, εάν είναι απαραίτητο, γίνονται πιο σοβαρές. Οι κυρώσεις επιβάλλονται για να πείσουν όλους τους άλλους να τηρήσουν τους κανόνες, διότι, όπως επισημαίνει η Ostrom, «η επιβολή αυξάνει την εμπιστοσύνη των ατόμων ότι δεν θα πιαστούν κοροΐδα».³⁷ Αυτήν τη μέθοδο την αποκαλεί «ημιεθελοντική συμμόρφωση», παραθέτοντας τη Margaret Levi, η οποία σημειώνει ότι η συνεργασία εξαρτάται από το αν οι άνθρωποι βλέπουν ότι και οι υπόλοιποι ακολουθούν τους κανόνες. Όπως και όταν καταβάλλουν φόρους, οι άνθρωποι είναι πρόθυμοι να κάνουν κάτι που θα προτιμούσαν να αποφύγουν, αλλά μόνον όταν συμμορφώνονται και οι υπόλοιποι. Στις περισσότερες περιπτώσεις είναι απαραίτητη κάποια απειλή εξαναγκασμού για την επίτευξη συνεργασίας. Αλλά έχει τεράστια διαφορά εάν αυτή η απειλή εξαναγκασμού προέρχεται από τα μέσα και με συναίνεση –όπως σε μια διαδικασία ομότιμης διακυβέρνησης– ή ως επιτακτική ανάγκη απ’ έξω.

Το ενδιαφέρον είναι ότι η απλή ύπαρξη πιθανών κυρώσεων είναι συχνά αποτελεσματική από μόνη της, ακόμη και αν οι πραγματικές κυρώσεις είναι σπάνιες. Εάν υπάρχει ήδη πολύ μεγάλη αλληλεγγύη στα Κοινά, οι κοινωνικές συνέπειες της παραβίασης των κανόνων μπορεί να είναι σοβαρές. Επομένως αθετούνται αρκετά σπάνια. Η απλή ύπαρξη παρακολούθησης μπορεί να μην είναι τόσο σημαντική όσο το ποιος πραγματικά κάνει την παρακολούθηση – δηλαδή, ένας φίλος ή ένας γείτονας τον οποίο δεν θέλετε να αποξενώσετε. Οι κυρώσεις παίζουν γενικά λιγότερο σημαντικό ρόλο στα Κοινά, επειδή, όπως έχουν επισημάνει ο Michael Cox και άλλοι, στην περίπτωση ενός συστήματος διαχείρισης υδάτων στη Ζιμπάμπουε, «οι άνθρωποι προτιμούν να αφιερώνουν περισσότερο χρόνο στην απόσπαση συναίνεσης, παρά στη θέσπιση και την επιβολή κυρώσεων».³⁸ Στον εθνικό δρυμό του Lake District στην Αγγλία, που περιγράφεται από τον James Rebanks, θεωρείται σημαντική παραβίαση της κοινωνικής τιμής εάν κάποιος παραπλανήσει κάποιον άλλον βοσκό ή πουλήσει ένα πρόβατο σε υψηλή τιμή. Οι αρδευτικές κοινότητες zanjera των Φιλιππίνων μειώνουν το βάρος της επιβολής κυρώσεων, ελέγχοντας εκ των προτέρων τα μελλοντικά μέλη και θέτοντας σε διαθεσιμότητα ή ακόμη και αποβάλλοντας όποιον πιαστεί να παραβιάζει τους κανόνες.³⁹ Φαίνεται πως για τα Κοινά με ισχυρή κοινωνική συνοχή οι

37. Ostrom, *ό.π.*, σ. 95.

38. Cleaver, “Moral Ecological Rationality, Institutions and the Management of Common Property Resources”, *Development and Change*, 31(2): 374 (2000), στο Michael Cox, Gwen Arnold και Sergio Villamayor Tomás, “A Review of Design Principles of Community-Based Natural Resource Management”, *Ecology & Society* 14(4): 38 (ecologyandsociety.org/vol15/iss4/art38).

39. Ostrom, *ό.π.*, σ. 86.

κυρώσεις μπορεί να αποτελέσουν σημαντικά εργαλεία, αλλά που σπάνια χρησιμοποιούνται. Για τα Κοινά που βασίζονται σε απλές, άτυπες σχέσεις, όπου δεν μπορεί να αναπτυχθεί πλήρης εμπιστοσύνη –όπως οι ψηφιακές κοινότητες–, η σαφής επιβολή κυρώσεων μπορεί να διαδραματίσει πιο σημαντικό ρόλο.

— Η ομότιμη διακυβέρνηση και το πλέγμα του πλούτου —

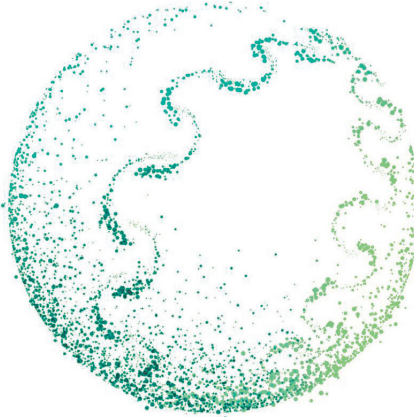
Συγκεντρώνουμε τα επόμενα τρία μοτίβα της ομότιμης διακυβέρνησης μαζί, επειδή εστιάζουν σε ένα ιδιαίτερο ζήτημα – την προστασία των Κοινών από τους κινδύνους που δημιουργούνται από τα χρήματα, την ιδιοκτησία, τη χρηματοδότηση, αλλά και από τη δραστηριότητα της αγοράς. Τα συνδυάζουμε γιατί περιγράφουν καλά πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί η υπολογιστική λογική της δραστηριότητας που συνοδεύει αυτά τα θέματα. Αυτά τα μοτίβα προσπαθούν να προστατεύσουν το Φωλιασμένο Εγώ, τη λογική Ubuntu και άλλες διαστάσεις του Κοινωνείν, επιτρέποντας ταυτόχρονα τις απαραίτητες αλληλεπιδράσεις με το πλέγμα του πλούτου.

Σχετικοποίηση της ιδιοκτησίας

Πώς ρυθμίζονται οι σχέσεις ιδιοκτησίας; Ποιος είναι εξουσιοδοτημένος να τη χρησιμοποιήσει;

Ο ορισμός των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας επηρεάζει τις σχέσεις μας με τους συνανθρώπους μας, τα μέσα διαβίωσης και τις μελλοντικές γενιές. Στα Κοινά, οι διαθέσιμοι πόροι χρησιμοποιούνται με τέτοιο τρόπο ώστε αυτές οι σχέσεις να μην καταστρέφονται. Στην πραγματικότητα, η χρήση (κατοχή) και η φροντίδα ενός πράγματος είναι πιο σημαντικά από το «να το (κατ)έχεις αποκλειστικά για τον εαυτό σου» (ιδιοκτησία). Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την ιδέα του να έχουμε στην απόλυτη διάθεσή μας πράγματα, και έτσι αποτρέπεται η κατάχρηση εξουσίας μέσω της ιδιοκτησίας. Οι νομικές μορφές που σχετίζονται με το κατέχειν/την ιδιοκτησία αναπτύσσονται και ελέγχονται από τους ίδιους τους εμπλεκόμενους, επιτρέπουν διάφορες μορφές χρήσης και, στην καλύτερη περίπτωση, εξαλείφουν την υποτιθέμενη αντίφαση της «ατομικής ή συλλογικής ιδιοκτησίας».

Καθώς επιστρέφουν και φεύγουν από τα σπίτια τους κάθε μέρα, πολλοί Γερμανοί σκέφτονται ότι οι σχέσεις τους με την ιδιοκτησία είναι ασαφείς. Οι τεχνίτες στον πρώιμο Μεσαίωνα ενέγραφαν συχνά ένα ρητό παραδοσιακής σοφίας στις προσόψεις αμέτρητων σπιτιών: «Αυτό είναι δικό μου, αλλά δεν είναι δικό μου. Ούτε ανήκε σε αυτόν που το είχε πριν από μένα. Δεν είναι δικό του, ούτε δικό μου. Εκείνος βγήκε, εγώ μπήκα. Και μετά από μένα θα γίνει το ίδιο.»

Σχήμα 24: Σχετικοποίηση της ιδιοκτησίας.

Ο γρίφος της ιδιοκτησίας έγκειται στο ότι κάθε είδους πράγμα μπορεί να «είναι ίδιο» εκ του νόμου, αλλά αυτό που πραγματικά έχει σημασία είναι η κατοχή και η χρήση του – και τα δύο αυτά δικαιώματα στηρίζονται στις κοινωνικές σχέσεις.

Το μοτίβο της σχετικοποίησης της ιδιοκτησίας έχει να κάνει με την αναγνώριση αυτής της πραγματικότητας. Αυτό σημαίνει ότι τα πλούτη, μέσω της φροντίδας των Κοινών, δεν ανήκουν αποκλειστικά σ' ένα άτομο, ούτε καν σε μια καλά προσδιορισμένη ομάδα. Η καταγωγή τους ανιχνεύεται πολύ πιο πριν από μας και πιθανότατα θα επιβιώσει και πέρα από μας. Αλλά καθώς ο *homo economicus* αποτελεί καρικατούρα του τι είναι τα ανθρώπινα όντα, ο νόμος περί ιδιοκτησίας έχει σχεδιαστεί για να καθαγιάσει μόνο ορισμένους τύπους ανθρώπινων σχέσεων με πόρους. Η ιδιοκτησία θεωρείται αδρανές, ξεχωριστό πράγμα, με το οποίο μπορούμε να κάνουμε ό,τι θέλουμε.

Το να σχετικοποιήσουμε την ιδιοκτησία σημαίνει να διανοιχθούμε σε μια νέα έννοια της ιδιοκτησίας που αναγνωρίζει τις κοινωνικές σχέσεις που αναμειγνύονται άρρηκτα με οποιοδήποτε τοπίο, δημιουργική εργασία, κτίριο ή ιερό χώρο. Όπως ορθώς επισήμανε ο Γάλλος ανθρωπολόγος του δικαίου, Étienne Le Roy, αυτό που έχει σημασία από νομική και πολιτική άποψη είναι η ερμηνεία του όρου «ανήκειν». Σε ποιον ανήκει ένα κομμάτι γης ή γνώσης ή γήινης ζωής και γιατί; Και πώς πρέπει ο νόμος να αναγνωρίσει και να καταστήσει λειτουργικές τέτοιες σχέσεις; Αυτά είναι ερωτήματα που ο νόμος περί ιδιοκτησίας, όπως ισχύει σήμερα, αποφεύγει να θέσει, ή, τουλάχιστον, τα θεωρεί επιλογές που πρέπει να κάνουν τα άτομα μονομερώς, συνήθως με εγωιστικό τρόπο.⁴⁰

40. Étienne Le Roy, “How I Have Been Conducting Research on the Commons

Ωστόσο, οι άνθρωποι μπορούν να σχετικοποιήσουν και όντως σχετικοποιούν την ιδιοκτησία, κάτι που πραγματικά έκαναν πάντα και θα κάνουν πάντα τα ανθρώπινα όντα. Έχουν κοινές σχέσεις με δημόσια πάρκα και μνημεία, έργα τέχνης, νεκροταφεία και χώρους λατρείας. Έχουν κοινές αναμνήσεις και εμπειρίες με ορισμένα κτίρια, υδάτινα σώματα, βουνά και δάση. Στα Κοινά, αυτές οι σχέσεις αναγνωρίζονται και γίνονται σεβαστές – μια πρόκληση που συχνά χαρακτηρίζεται εσφαλμένα ως επιλογή μεταξύ των ατομικών δικαιωμάτων και των συλλογικών συμφερόντων. Όμως, όπως υπαινίσσεται η προηγούμενη συζήτησή μας για το Φωλιασμένο Εγώ, είναι απολύτως δυνατόν να αναμειχθούν πλήρως αυτά τα δύο σε ένα νέο παράδειγμα, ένα είδος «ιδιοκτησίας Ubuntu».

Τα μοναστήρια το έχουν πράξει εδώ και αιώνες. Τα μοναστήρια προορίζονται να είναι υποστηρικτικά περιβάλλοντα για συλλογικές πρακτικές, αλλά ακόμη και εδώ η φροντίδα λαμβάνεται στα περισσότερα θρησκευτικά τάγματα για να διασφαλιστεί ότι τα άτομα έχουν επαρκή ιδιωτικό χώρο. Οι μοναχοί μπορεί να ζουν σε απλά προσωπικά κελιά ή οικήματα, αλλά είναι χτισμένα γύρω από ένα μοναστήρι ανοιχτό σε όλους. Στη διάσημη Μονή Καρθουσιανών, στην περιοχή Galluzzo της Φλωρεντίας, στην Ιταλία, τα οικήματα των μοναχών περιλαμβάνουν ακόμη και αυλή για μεμονωμένα άτομα και έναν μικρό διάδρομο που τους επιτρέπει να είναι μόνοι τους έξω όταν βρέχει. Αυτό το καρθουσιανό μοναστήρι έχει σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε οι μεμονωμένοι χώροι να προστατεύονται επαρκώς και κανείς, εκτός από τον μοναχό που ζει εκεί, να μην έχει πρόσβαση σε αυτούς. Τα οικήματα είναι οργανωμένα έτσι ώστε η πόρτα κάθε κελιού να ανοίγει προς έναν μεγάλο διάδρομο που χρησιμοποιείται από όλους. Δεν είναι τυχαίο ότι και τα μεσαιωνικά Κοινά διασφάλιζαν στα άτομα τον ιδιωτικό τους χώρο, που ονομάζεται *curtilage*, ενώ διαχειρίζονταν Κοινά χωράφια ως συλλογικές επιχειρήσεις.⁴¹ Το *curtilage* (πρασιά) επέζησε στη σύγχρονη νομολογία ως η περιοχή γύρω από το σπίτι ενός ατόμου που, σύμφωνα με τα λόγια του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ, φιλοξενεί την «οικεία δραστηριότητα που σχετίζεται με το άβατο του σπιτιού ενός ανθρώπου και την ιδιωτικότητα της ζωής του».⁴²

Οι πρακτικές χρήσης γης του Βραζιλιάνικου Κινήματος Ακτημόνων Εργατών (Movimento Sem Terra, MST) περιστρέφονται γύρω από αυτόν τον συνδυ-

for thirty Years Without Knowing It”, στο Bollier και Helfrich, *Patterns of Commoning*, σ. 277-296 (patternsofcommoning.org/how-i-have-been-conducting-research-on-the-commons-for-thirty-years-without-knowing-it).

41. Franciscus M. Vera, *Grazing Ecology and Forest History*, Centre for Agriculture and Biosciences International, 2000, σ. 386.

42. *Boyd v. United States*, 116 U.S. 616, 630 (1886).

ασμό ατομικών και συλλογικών συμφερόντων. Όλοι μαζί ενεργούν ως διαχειριστές κατειλημμένων γεωργικών κτημάτων που κανένα άτομο ή συλλογικότητα δεν μπορεί να τα κατέχει απολύτως. Στα κτήματα του MST, οι αγρότες μπορούν να εργαστούν σε δικά τους μεμονωμένα χωράφια και να τα χρησιμοποιήσουν για οποιουσδήποτε σκοπούς θέλουν, αλλά κανείς δεν μπορεί να αποκομίσει το διακριτό του κομμάτι γης από τη γη που καταλαμβάνεται συλλογικά από το κίνημα και να το πουλήσει ξεχωριστά. Η χρήση της γης τους προϋποθέτει τη συμμετοχή τους στο κίνημα. Με άλλα λόγια, το πεπρωμένο τόσο των ατόμων όσο και της συλλογικότητας συνδέονται βαθιά. Εκατοντάδες χιλιάδες βραζιλιάνικες οικογένειες ζουν ή έχουν ζήσει σε οικισμούς κατειλημμένης γης του MST, σε μια προσπάθεια αναδιανομής της γης σε εργάτες γης για γεωργική παραγωγή μικρής κλίμακας. Μεγάλο μέρος της προσέγγισης και της πρακτικής του MST εμπνέεται από το κοινωνικό δόγμα της Καθολικής Εκκλησίας, το οποίο θεωρεί την αξιοπρέπεια του ανθρώπου, το κοινό καλό, την επικουρικότητα και την αλληλεγγύη θεμελιώδεις αρχές. Είναι ενδιαφέρον ότι παρόμοιες φιλοσοφικές ιδέες διαφαίνονται στο Grundgesetz –το Σύνταγμα της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας–, το οποίο αναφέρει ότι η ιδιωτική ιδιοκτησία δεν υπάρχει μόνο για να εξυπηρετεί ατομικούς σκοπούς, αλλά πρέπει να εξυπηρετεί και μια κοινωνική λειτουργία.⁴³ Αυτός είναι ο λόγος που τόσες πολλές κοινότητες δίνουν εξουσιοδότηση σε ανθρώπους να χρησιμοποιούν τη γη, αρκεί να την καλλιεργούν – ένας κανόνας του τύπου «ή το χρησιμοποιείς ή το χάνεις», που σέβεται την ανάγκη έναντι της απόλυτης ιδιοκτησίας.

Η ουσία της σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας είναι ο συνδυασμός ατομικών και συλλογικών συμφερόντων σε ένα νέο παράδειγμα. Στο Κεφάλαιο 8 εξεργαζόμαστε αυτό το ζήτημα και το διερευνούμε μέσα από πέντε συγκεκριμένα παραδείγματα «άλλων τρόπων του έχειν». Σε κάθε περίπτωση, η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία βοηθά τους κοινωνούς να αποφεύγουν τους κυρίαρχους ή εξαρτημένους κοινωνικούς ρόλους που ενέχουν τα συμβατικά δικαιώματα ιδιοκτησίας. Όπως εξηγείται στο Κεφάλαιο 8, η συλλογικότητα Park Slope Food Coop χρησιμοποιεί μη αμειβόμενη, μη εμπορευματοποιημένη εργασία ως τρόπο περισυλλογής και μοιράσματος (Pool & Share) των πλεονεκτημάτων ενός σουπερμάρκετ μεταξύ των μελών της. Η πρωτοβουλία Open Source Seed Initiative είναι πρωτοπόρα για τους τρόπους που επιτρέπουν στους αγρότες να διαφυλάξουν σπόρους νόμιμα, να τους αναφυτεύσουν και να τους διαμοιραστούν νόμιμα και να δημιουργήσουν νέες ποικιλίες. Μια μεγάλη ομοσπονδία γερμανικών οικιστικών πρότζεκτ, η Mietshäuser Syndikat, αφαίρεσε μεγάλο μέρος

43. Charles C. Geisler και Gail Daneker (επιμ.), *Property and Values: Alternatives to Public and Private Ownership*, Island Press, 2000, σ. 31.

κατοικιών από την αγορά, επέτρεψε τη διατήρηση των κτιρίων από τους ενοίκους και εμπόδισε την πώληση ή ρευστοποίηση των κατοικιών.

Όλα αυτά τα πρωτοπόρα εγχειρήματα ενσωματώνουν την ιδέα της υπαρκτής συνιδιοκτησίας και χρήσης πάνω από την ιδέα της απόλυτης κυριαρχίας που γενικά ευνοεί η ιδιοκτησία. Σκοπός της σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας είναι να μας επιτρέψει να καλλιεργήσουμε σχέσεις μεταξύ μας, με τον μη ανθρώπινο κόσμο και με τις προηγούμενες και τις μελλοντικές γενιές, μέσω του σχεδιασμού.

Διατήρηση της διάκρισης Κοινών και εμπορίου

Πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί η ένταση μεταξύ της πίεσης εκμετάλλευσης και του Κοινωσίν; Πώς προστατεύονται τα Κοινά από την αυξανόμενη επιρροή των χρημάτων;

Όπου είναι απαραίτητο, τα χρήματα βρίσκουν εφαρμογή και στα Κοινά. Ωστόσο είναι σημαντικό να τα χρησιμοποιήσετε με σύνεση για να προστατεύσετε την κοινωνική συνοχή, να αποκτήσετε τα δικά σας (εγγενή) κίνητρα και να ορίσετε εσωτερικούς στόχους έναντι εξωτερικών στόχων, π.χ. κριτήρια χρηματοδότησης έργου. Είναι σημαντικό να μην υποκύψετε στην πίεση εκμετάλλευσης, καθώς και να απορρίψετε τον ανταγωνισμό τιμών και την αυστηρή αμοιβαιότητα. Επομένως, οι δαπάνες εντός των Κοινών αποσυνδέονται από το ποιος και με ποιον τρόπο δημιουργεί ποιο εισόδημα.

Θα αναρωτιέστε γιατί οι συνεταιρισμοί αναφέρονται συχνά ως παραδείγματα τα Κοινών, ενώ στην πραγματικότητα πολλοί από αυτούς φαίνεται να παράγουν για την αγορά και να συντηρούνται εξ ολοκλήρου από την αγορά. Γιατί έχουμε δεκάδες χιλιάδες συνεταιρισμούς που συγκεντρώνουν «πάνω από ένα δισεκατομμύριο ανθρώπους σε όλο τον κόσμο», σύμφωνα με τη Διεθνή Συνεταιριστική Συμμαχία (International Co-operative Alliance – ICA), με πωλήσεις 2,2 τρισεκατομμυρίων δολαρίων μεταξύ των μεγαλύτερων τριακοσίων συνεταιρισμών παγκοσμίως⁴⁴ – και όμως το κυρίαρχο οικονομικό μοντέλο παραμένει σθεναρά στην εξουσία; Ο λόγος είναι ότι πολλοί συνεταιρισμοί δεν έχουν βρει τα πολιτιστικά μέσα για να διατηρήσουν τον διαχωρισμό Κοινών και Εμπορίου. Και η νομοθεσία δεν βοηθάει. Ενθαρρύνει σχεδόν πάντα, αν δεν ευνοεί κιόλας, τη δραστηριότητα που βασίζεται στην αγορά έναντι επιλογών που βασίζονται στη μη εμπορευματοποιημένη αγορά και στα Κοινά.

44. International Co-operative Alliance, “World Co-operative Monitor” (monitor.coop).

Μία από τις κορυφαίες προτεραιότητες των Κοινών, επομένως, είναι να διατηρήσουν την ακεραιότητά τους απέναντι σε ένα συχνά επιθετικό καθεστώς αγοράς. Τα Κοινά πρέπει να καταβάλλουν ιδιαίτερες προσπάθειες για να προστατευθούν από την περιφράξη.

Σχήμα 25: Διατήρηση της διάκρισης Κοινών και εμπορίου.

Οι περιφράξεις ως απειλή για τα Κοινά

Η περίφραξη είναι το αντίθετο του Κοινωνείν, με την έννοια ότι διαχωρίζει αυτό που το Κοινωνείν κατά τ' άλλα συνδέει – ανθρώπους και γη, εσάς κι εμένα, σημερινές και μελλοντικές γενιές, τεχνικές υποδομές και τη διακυβέρνησή τους, προστατευμένες περιοχές και ανθρώπους που τις επιμελούνται για γενιές. Η διαδικασία της περίφραξης καθοδηγείται γενικά από επενδυτές και εταιρείες, συχνά σε συμπαιγνία με το έθνος-κράτος, για να εμπορευματοποιήσουν την κοινόχρηστη γη, το νερό, τα δάση, τα γονίδια, τα δημιουργικά έργα και πολλά άλλα. Το κίνητρο είναι, συνήθως, η δημιουργία εσόδων απ' ό,τι μπορεί να ελεγχθεί ως ιδιωτική ιδιοκτησία και να πουληθεί.

Η περίφραξη είναι, επομένως, μια βαθιά πράξη απαλλοτρίωσης και πολιτισμικής διάσπασης, που αναγκάζει τους ανθρώπους να εξαρτώνται από την αγορά και να σκέφτονται με όρους αγοράς. Πρέπει να αγοράσουν την πρόσβαση στα βασικά της ζωής. Πρέπει να υποκύψουν στους όρους και τις τιμές που καθορίζο-

νται από τους ιδιοκτήτες-επενδυτές. Χρειάζονται άδεια για να χρησιμοποιήσουν πόρους που κάποτε διαχειρίζονταν για τον εαυτό τους.

Τα Κοινά κινδυνεύουν, επίσης, και από άτομα που δυσκολεύονται να φανταστούν κοινωνικές εναλλακτικές ως προς την αγορά («συνεργασία από τα μέσα»). Τέτοια παραδείγματα περιλαμβάνουν ενοίκους συνεργατικών κατοικιών που προσπαθούν να εκταμιεύσουν χρήματα όταν ανεβαίνουν οι τιμές της αγοράς ή ιατρικούς ερευνητές που προσπαθούν να κατοχυρώσουν με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας φάρμακα που αναπτύχθηκαν μέσω της κοινοτικής συνεργασίας. Όπως όταν επαναλαμβάνεται συνεχώς το επιχείρημα ότι δεν υπάρχει άλλη δυνατότητα να εφαρμοστεί κάτι πρωτοποριακό από το να κερδίσουμε κεφάλαιο στην ελεύθερη αγορά. Το Guifi.net (βλ. Κεφάλαιο 1) ή το Holochain (βλ. Κεφάλαιο 10) αποδεικνύουν το αντίθετο. Στην πραγματικότητα, το να σκεφτόμαστε χωρίς εναλλακτική είναι συχνά ο λόγος για τον οποίο αποτυγχάνουν τα εγχειρήματα. Παράδειγμα αποτελούν τα πρώτα χρόνια του Nextcloud. Οι περιφράξεις ανατρέπουν μια ολοκληρωμένη κουλτούρα κοινωνικής ζωής, τροφοδότησης και ομότιμης διακυβέρνησης – έναν τρόπο κοινωνικών πρακτικών και αυτο-οργάνωσης, γνώσης, εργασίας και ύπαρξης στον κόσμο. Εισάγουν μια κουλτούρα υπολογιστικής λογικής και βραχυπρόθεσμων, απρόσωπων, καθαρά αγοραίων σχέσεων που υπονομεύουν τη διαδικασία του Κοινωνείν.

Σε μια κοινωνία όπου όλα περιστρέφονται γύρω από τα χρήματα, είναι αδύνατον να αποφευχθεί η σύγκρουση μεταξύ κοινών και εμπορίου. Για την προστασία του Κοινωνείν είναι απαραίτητο να γίνουν θετικά βήματα για να διατηρηθεί το εμπόριο σε απόσταση. Αυτό είναι ένα μάθημα που απεικονίζεται στο ελεύθερο λογισμικό. Πολλοί προγραμματιστές θεωρούν ότι «το περιβάλλον ανάπτυξής τους άλλαξε ριζικά, μερικές φορές προς το χειρότερο, από την είσοδο της αμειβόμενης εργασίας στις κοινότητές τους», σύμφωνα με τον προγραμματιστή ελεύθερου λογισμικού και ακαδημαϊκό Benjamin Mako Hill.⁴⁵ Μόλις εισέλθουν χρήματα στα Κοινά για την ανάπτυξη ελεύθερου λογισμικού, σημειώνει, «φέρνουν μαζί τους ένα νέο στιλ εργασίας και έναν νέο τύπο σχέσεων μεταξύ των κατασκευαστών». Οι κοινωνικοί χάνουν το κίνητρό τους για ελεύθερη συνεισφορά, όχι απαραίτητα επειδή δεν μπορούν να το κάνουν, αλλά επειδή θα νιώσουν αδικημένοι εάν κάποιος άλλος πληρωθούν. Όταν τα χρήματα αρχίζουν να αποτελούν κίνητρο, οι άνθρωποι αρχίζουν συχνά να αναπροσανατολίζουν τις φιλοδοξίες τους και να επικεντρώνονται στους κανόνες που οι

45. Benjamin Mako Hill, “Problems and Strategies in Financing Voluntary Free Software Projects”, 10 Ιουνίου 2005 (mako.cc/writing/funding_volunteers/funding_volunteers.html).

αγορές θεωρούν σημαντικές. Αργά και διακριτικά, η βαρυντική έλξη των χρημάτων τείνει να υπονομεύει την ακεραιότητα του Κοινωνείν – τις κοινωνικές σχέσεις, τις ανεξάρτητες αξίες και τους μακροπρόθεσμους στόχους του.

Ο Hill αναφέρει εμπειρικά στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία η αμειβόμενη εργασία σε κοινωνικά προσανατολισμένες προσπάθειες εκτοπίζει συνήθως τους εθελοντές, οι οποίοι βλέπουν τη δουλειά τους ως λιγότερο αναγκαία και ουσιαστική, αναγκάζοντάς τους να συνεισφέρουν λιγότερο ή ακόμη και να παραιτηθούν.⁴⁶ Από τη στιγμή που θα υπάρξουν χρήματα, δημιουργείται επίσης το πρόβλημα του πώς θα ξοδευτούν και ποιος παίρνει αυτές τις αποφάσεις. «Είναι πιο εύκολο για ένα επιτυχημένο εθελοντικό πρόγραμμα ελεύθερου λογισμικού να πάρει χρήματα από το να αποφασίσει πώς θα τα ξοδέψει», επισήμανε κάποτε ο Hill. Αυτό δεν είναι αξεπέραστο πρόβλημα, φυσικά, και πολλές ανάγκες μπορούν να ικανοποιηθούν μόνο μέσω των αγορών. Ωστόσο, εάν οι αγορές αγαθών και υπηρεσιών, ή αμειβόμενης εργασίας, υποκαταστήσουν αυτό που μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω του Κοινωνείν, θα αρχίσουν να διαβρώνουν τα εγγενή κίνητρα.

Σίγουρα και οι κοινωνικοί χρειάζονται χρήματα, έστω και σε περιορισμένο βαθμό. Στα μεσαιωνικά χρόνια, τα Κοινά ήταν ένας τρόπος για την κάλυψη των καθημερινών αναγκών με ελάχιστη ανάγκη μετρητών για περιστασιακές αγορές. Το Κοινωνείν παρείχε αυτό που θα ονομάζαμε σήμερα βασικό εισόδημα – πρόσβαση σε πόρους που διασφαλίζουν τη βασική επιβίωση. Ενώ τα σύγχρονα Κοινά δύσκολα μπορούν να αποφύγουν τη χρήση χρημάτων, μπορούν (και πρέπει) να αγωνιστούν για όσο το δυνατόν περισσότερη δομική ανεξαρτησία. Αυτή είναι μια σταδιακή διαδικασία που απαιτεί τη δυνατότητα δραστηρικής αλλαγής και την υποβολή των σωστών ερωτήσεων. Αντί να ρωτάω πώς μπορώ να κερδίσω περισσότερα χρήματα, είναι πιο κατάλληλο να ρωτήσω πώς μπορώ να οργανώσω τη ζωή μου με τέτοιο τρόπο ώστε να εξαρτώμαι λιγότερο από τα χρήματα; Πώς μπορώ να αποεμπορευματοποιήσω την καθημερινή ζωή; Παρόμοιες ερωτήσεις θα πρέπει να τεθούν σε επίπεδο προγραμμάτων, πρωτοβουλίας, υποδομής ή πλατφόρμας.

Μια άλλη στρατηγική είναι να αποσυνδεθεί η ροή χρημάτων μέσα στα Κοινά από το πώς «εισέρχονται τα χρήματα», δηλαδή πώς δημιουργούνται τα έσοδα. Πώς λειτουργεί μια τέτοια αποσύνδεση; Εκείνοι που έχουν συνηθίσει να αγοράζουν υπηρεσίες ενεργούν αντίστοιχα ως καταναλωτές, μια ηθική που συνήθως λειτουργεί σε πολλαπλούς σκοπούς με το Κοινωνείν.

46. Bernard Enjolra, “Does the Commercialization of Voluntary Organizations ‘Crowd Out’ Voluntary Work?”, *Annals of Public and Cooperative Economics* 73:3, 2002, σ. 375-398.

Όταν πραγματοποιείται μια διαδικασία υποβολής προσφορών και οι πλειοδότες προσφέρουν υψηλότερες ή χαμηλότερες τιμές μεταξύ τους ή όταν συγκεντρώνεται ένα σύνολο παραδοτέων αποτελεσμάτων, τα οποία μετά πρέπει να «παραδοθούν» – ανεξάρτητα από τις συνθήκες στην πραγματική ζωή· όταν όλα θεωρούνται ως «συναλλαγή αγοραπωλησίας», ανεξάρτητα από το αν πρόκειται για ποδήλατα, τρόφιμα, εκπαίδευση ή ποδοσφαιριστές· όταν υπάρχει η προειδοποίηση ότι κάποιος άλλος θα πάρουν τη θέση σας εάν δεν προλάβετε να ενεργήσετε – τότε με μια υπολογιστική λογική τα χρήματα θα διαδέχονται πάντα την ομότιμη δακτυβέρνηση. Ωστόσο δεν είναι μόνο η υπόσχεση ή η ανταλλαγή χρημάτων που μπορεί να παρακάμψει το Κοινωνείν. Αυτό μπορεί να προκύψει από τη βασική πεποίθηση ότι «αυτός είναι ο μόνος τρόπος για να γίνουν τα πράγματα».

Ωστόσο υπάρχουν τρόποι αλληλεπίδρασης των Κοινών με την οικονομία της αγοράς, αποτρέποντας παράλληλα τη λογική της αυστηρής ανταποδοτικότητας (ισοδύναμη ανταλλαγή) και των πλειοδοτών και των φθηνότερων τιμών για να υπερισχύσει. Όταν ένα δημοτικό συμβούλιο στη Γαλλία προσφέρθηκε να πληρώσει το EnCommuns, ένα δίκτυο προγραμματιστών βάσεων δεδομένων που βασίζεται στα Κοινά, για να κάνει κάποια δουλειά, εισήγαγε ξαφνικά πιέσεις εξωτερικής απόδοσης στην ομάδα, επισκιάζοντας τους αρχικούς στόχους του πρότζεκτ και τους αυτοπροσδιορισμένους ρυθμούς εργασίας του. Όπως ανέφερε ένας συμμετέχων, «δημιουργήθηκε ένα κενό ανάμεσα σ' εκείνους που αποδίδουν περισσότερο και παίρνουν τα χρήματα και σε εκείνους που [μπορούν μόνο να] αποδίδουν ανά διαστήματα και να το κάνουν χωρίς πληρωμή». Προέκυψε μια λεπτή, σχεδόν ανεπαίσθητη αλλαγή στην εσωτερική δυναμική της κοινότητας. Αντί να συνεισφέρουν στο πρότζεκτ για εγγενείς λόγους (διασκέδαση, δικτύωση, μάθηση από άλλους, κοινωνικός αντίκτυπος), οι άνθρωποι επικεντρώθηκαν στην «εκπλήρωση της σύμβασης». Σύντομα, οι προτεραιότητες ενός εξωτερικού εργολάβου θεωρήθηκαν πιο σημαντικές από τις επιθυμίες των άλλων κοινωνιών. Η λογική του ανταγωνισμού και της αποτελεσματικότητας ήρθε στο προσκήνιο, αποκλείοντας τον στόχο της εθελοντικής συνεργασίας. «Αντί να βοηθήσει τους ανθρώπους να αλλάξουν τα μοτίβα συμπεριφοράς που προκαλούνται από ένα ελαττωματικό οικονομικό σύστημα», σημείωσε ο συμμετέχων, «ενίσχυσε αυτά τα μοτίβα».

Η αντίδραση της EnCommuns ήταν η δημιουργία μιας ημιδιαπερατής μεμβράνης, ένας ευφυής τρόπος για να διατηρήσει το πνεύμα του Κοινωνείν ενώ θα αναλαμβάνει εμπορικές συμβάσεις. Πρώτα πρώτα, η EnCommuns ζήτησε από κάθε εμπορική επιχείρηση να πληρώσει για εργασία που παράγεται από τα Κοινά. Το ζήτημα ήταν να δημιουργηθούν χρήματα για την υποστήριξη των δραστηριοτήτων (χωρίς οικονομία αγοράς) των Κοινών. Όμως, αντί να το αντιμετωπίσει ως συμβατική συναλλαγή υπό συνθήκες ελεύθερης αγοράς –πληρωμή για συγκεκριμένες υπηρεσίες–, απαιτούσε απ' οποιαδήποτε υπεργολαβική εταιρεία

να κάνει μια οικονομική συνεισφορά στα Κοινά για την εργασία που θα έκαναν οι κοινωνοί σε κάθε περίπτωση. Με άλλα λόγια, η επιχείρηση δεν θα «πληρώνει για μια ειδική υπηρεσία ή προϊόν», αλλά θα κάνει μια δωρεά. Επιπλέον, όλες οι συνεισφορές δημοσιοποιούνται. Στόχος του EnCommuns είναι να διασφαλίσει ότι δεν θα εξαρτάται κυρίως από τα έσοδα από πωλήσεις, είτε αφορά την εργασία των ανθρώπων είτε προϊόντα του. Για ποιον λόγο; Επειδή τα Κοινά που βασίζονται σε ένα τέτοιο σχέδιο θα δώσουν γρήγορα προτεραιότητα στην επιτυχία της αγοράς έναντι των αναγκών των Κοινών, κάτι που είναι πιθανό να αρχίσει να ξηλώνει τον κοινωνικό του ιστό. Αντιμετωπίζοντας τις πληρωμές ως δωρεές, το EnCommuns αποσυνδέει το δούνα και λαβείν από τα Κοινά, παραμένοντας κυρίαρχο στον τρόπο με τον οποίο διαχειρίζεται τα χρήματα μέσα στα Κοινά. Το EnCommuns εξηγεί: «Η ιδέα μας είναι να βοηθήσουμε τις εμπορικές οργανώσεις να αποκτήσουν εμπιστοσύνη στην προσέγγιση με τα Κοινά, βοηθώντας ταυτόχρονα τα Κοινά να χρηματοδοτηθούν όταν χρησιμοποιούνται για επιχειρηματικούς σκοπούς».⁴⁷ Η ίδια προσέγγιση έχει χρησιμοποιηθεί από το Ίδρυμα P2P και την Άδεια Ομότιμης Παραγωγής που δημιούργησε, η οποία δίνει σε όλους τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν δωρεάν οτιδήποτε παραγέται από τα Κοινά, εκτός από τους εμπορικούς χρήστες, οι οποίοι πρέπει να πληρώσουν.

Η υπερεθνική κολλεκτίβα Guerrilla Media Collective (GMC) –μια κοινωνικού προσανατολισμού ομάδα μεταφραστών, σχεδιαστριών και εργαζόμενων στα μέσα επικοινωνίας– έχει αναπτύξει ένα σύστημα διακυβέρνησης που ενσωματώνει το Κοινωνείν και την αμειβόμενη εργασία. Το βασισμένο στα Κοινά ανοιχτό και συνεργατικό μοντέλο διακυβέρνησης και οικονομίας (Commons-Oriented Open Cooperative Governance and Economic Model), έκδοση 2.0, επιτρέπει στους εμπλεκόμενους/ες να εργαστούν με γνώμονα τον επιδιωκόμενο στόχο και με αμοιβή, ενώ απαιτούν ρητά από τους ανθρώπους να φροντίζουν για την ευεξία της συλλογικότητας και του κάθε μέλους ξεχωριστά.⁴⁸ Η λήψη αποφάσεων και οι ευθύνες της ομάδας βασίζονται σε διαφορετικά επίπεδα εμπλοκής – περιστασιακή, μη αμειβόμενη συμμετοχή· μια επίσημη διαδικασία «περιόδου δοκιμασίας» που πληρώνεται εν μέρει· και δεσμευτική, ένταξη με συγκεκριμένες ευθύνες που πληρώνονται. Μια βάση δεδομένων που λειτουργεί με πίστωση ιχνηλατεί τα αφιλοκερδή (pro bono) πρότζεκτ και την αμειβόμενη εργασία, ενώ η εργασία φροντίδας απεικονίζεται ρητά και σταθμίζεται έναντι

47. Simon Sarazin, “Separate Commons and Commerce to Make It Work for the Commons” (discourse.transformap.co/t/separate-commons-and-commerce-to-make-it-work-for-the-commons/625).

48. guerrillamediacollective.org/index.php/Commons-Oriented_Open_Cooperative_Governance_Model_V_2.0.

της παραγωγικής εργασίας. Αυτή συγκέντρωση δεδομένων αποτελεί σημείο αναφοράς για αναστοχασμό και αντιστοιχεί στις προσπάθειες όλων των εμπλεκόμενων να διατηρήσουν το Κοινωνείν ως βασική προτεραιότητα.

Για να διατηρήσουν τη διάκριση κοινών και εμπορίου, οι διαχειριστές πολλών κοινοτικών δασών επιτρέπουν την κοπή κλαδιών και δέντρων μόνο για προσωπική χρήση και όχι για πώληση στην αγορά. Τα αλιευτικά Κοινά ορίζουν συχνά την ποσότητα ψαριών που μπορεί να πουλήσει κάθε μεμονωμένος ψαράς στην ελεύθερη αγορά. Το μοτίβο αυτό δεν το συναντάμε όμως μόνο στα Κοινά: και οι διοικήσεις των πανεπιστημίων λειτουργούν, συνήθως, ως μεσάζοντες ανάμεσα στις πηγές χρηματοδότησης και στους επιστήμονες, έτσι ώστε οι ερευνητές να μπορούν να διεξάγουν ανοιχτές, ειλικρινείς συζητήσεις και να μοιράζονται τα ευρήματά τους χωρίς να τους ασκείται επιρροή από τις εταιρείες.

Χρηματοδότηση της τροφοδότησης των Κοινών

Ποιες μορφές χρηματοδότησης μπορούν να υποστηρίξουν το Κοινωνείν;

Είναι σημαντικό να συνδυαστούν διάφορες μορφές χρηματοδότησης, ενώ δίνεται προσοχή να μην υπονομευτούν τα Κοινά ή να δημιουργηθούν εξαρτήσεις. Ιδανική είναι η χρηματοδότηση από την κοινότητα ή η αλληλέγγυα χρηματοδότηση που αποτελεί από μόνη της έκφραση του Κοινωνείν.

Σχήμα 26: Χρηματοδότηση της τροφοδότησης των Κοινών.

Σε έναν κόσμο στον οποίο υπερισχύει η λογική της καπιταλιστικής χρηματοδότησης και του χρήματος και των προεπιλεγμένων εργαλείων που χρησιμοποι-

ούνται, προκύπτει το εξής ερώτημα: πώς μπορεί να χρηματοδοτηθεί η τροφодότηση στα Κοινά χωρίς τις επιβλαβείς επιρροές του χρήματος και του χρέους; Διαπιστώσαμε ότι τρεις γενικές προσεγγίσεις μπορούν να είναι αποτελεσματικές στο να βοηθήσουν τους ανθρώπους να είναι ανεξάρτητοι από την καπιταλιστική χρηματοδότηση, ενισχύοντας παράλληλα την ασφάλεια και την ελευθερία τους. Πρόκειται, πρώτον, για το ολιγοχρήματο Κοινωνείν που αφορά τη μείωση της ανάγκης για χρήματα και αγορές. Δεύτερον, για τη συνεργατική χρηματοδότηση που επιτρέπει στους κοινωνούς να δημιουργούν και να κυκλοφορούν χρήματα ή πίστωση για τον εαυτό τους, εξ ολοκλήρου μέσα από τα Κοινά τους. Και τρίτον, για τα νέα κυκλώματα χρηματοδότησης δημόσιων Κοινών, τα οποία επιτρέπουν τη χρήση κεφαλαίων των φορολογούμενων που διαχειρίζεται η κυβέρνηση ώστε να χρησιμοποιηθούν για την υποστήριξη των Κοινών.

Πριν εξετάσουμε αυτές τις τρεις προσεγγίσεις, πρέπει να γίνουν ορισμένες γενικές παρατηρήσεις. Όπως είδαμε, η ευεξία κάθε μορφής των Κοινών εξαρτάται από την αποτροπή της κυριαρχίας των χρημάτων στην κοινωνική δυναμική τους. Εάν το χρέος ή το κεφάλαιο θέτουν σε κίνδυνο την ανεξαρτησία των ανθρώπων ή σπέρνουν κοινωνικές διαιρέσεις, είναι πιθανό μια μορφή των Κοινών να καταρρεύσει. Είναι, επομένως, χρήσιμο για τους κοινωνούς (κατά βάση, όμως, και για όλους μας) να εξαρτώνται λιγότερο από το χρήμα και τις αγορές. Οι ομότιμες προσεγγίσεις επιτρέπουν στους κοινωνούς να ανακυκλοφορούν την αξία που δημιουργούν για αμοιβαίο όφελος, αντί να αφήνουν τους πιστωτές ή τους εξωτερικούς μετόχους να απορροφούν την αξία με τη μορφή πληρωμών τόκων ή μερισμάτων.

Ένα βασικό ερώτημα που πρέπει να τεθεί σε μια μορφή των Κοινών, είπε κάποτε ο Γάλλος στοχαστής Philippe Aigrain, είναι: «Τι είδους σχέσεις θέλουμε να έχουμε ανάμεσα στη νομισματική οικονομία και τα Κοινά;» Πρέπει επίσης να αναρωτηθούμε τι είδους χρηματική κουλτούρα θέλουν να αναπτύξουν οι κοινωνοί για τους ίδιους; Αυτές οι ερωτήσεις πρέπει να απαντηθούν με τέτοιο τρόπο, ώστε, τουλάχιστον, το κεφάλαιο ή το χρήμα να μην κάνουν μετάσταση και να μετατρέψουν τις συνεργατικές δραστηριότητες σε καπιταλισμό. Η επιδίωξη της επιτυχίας του χρήματος και της αγοράς, που συνήθως θεωρείται απαραίτητος δρόμος για την ευημερία της κοινότητας, πολύ συχνά καταλήγει να την υποτάξει σε εξωτερικές αγορές και κεφάλαια. Επομένως, είναι επιτακτική ανάγκη να διατηρήσουμε τη διάκριση κοινών και εμπορίου. Ένας άλλος τρόπος για την ελαχιστοποίηση της επιβλαβούς επιρροής του χρήματος είναι η εξάσκηση της ήπιας ανταποδοτικότητας, έτσι ώστε η υπολογιστική λογική των σχέσεων της αγοράς να μη γίνει ο πολιτιστικός κανόνας, εκτοπίζοντας την αλληλεγγύη και την παραγωγική δημιουργικότητα του Κοινωνείν.

Όπως το Google χωρίς το Google: το Nextcloud

Ο επιχειρηματίας προγραμματιστής Frank Karlitschek έμαθε αυτό το δίδαγμα με τον πλέον σκληρό τρόπο. Το 2010 ξεκίνησε μια κοινότητα φιλοξενίας αρχείων ανοιχτού κώδικα, το OwnCloud, για να ανταγωνιστεί με τα αντίστοιχα του Dropbox, του Google Drive και του Microsoft OneDrive. Αυτές οι πλατφόρμες επιτρέπουν στους χρήστες ιστού να συγχρονίζουν τη χρήση δεδομένων και εγγράφων μεταξύ διαφορετικών ψηφιακών συσκευών και να αποθηκεύουν αυτές τις πληροφορίες στο cloud στον διακομιστή (server) κάποιου άλλου, μέσω μιας διεπαφής ιστού (interface). Αυτή η αρχιτεκτονική λογισμικού επιτρέπει σε πολλά μέρη να έχουν αξιόπιστη πρόσβαση και χρήση μεγάλων συλλογών αρχείων με εξουσιοδοτημένους, ασφαλείς τρόπους.

Για να πραγματοποιήσει την ιδέα του για ένα δωρεάν, αυτοφιλοξενούμενο υπολογιστικό νέφος, ο Karlitschek πήγε το 2011 στις ΗΠΑ, στο Ελ Ντοράντο των νεοφυών επιχειρήσεων (start-ups). Εκεί εξασφάλισε χρηματοδότηση επιχειρηματικών κεφαλαίων εκατομμυρίων δολαρίων για να ξεκινήσει μια εταιρεία, την OwnCloud, Inc., στην οποία έγινε υπεύθυνος τεχνολογίας. Αυτό επιτάχυνε τα πράγματα: ταχύτερη ανάπτυξη, περισσότερο μάρκετινγκ, περισσότερες προσλήψεις. Αλλά μέχρι το 2016 είχε μάθει πόσο βαθιά επηρεάζει το εξωτερικό χρήμα τις στρατηγικές και τις πρακτικές μιας οργάνωσης. Το OwnCloud, όμως, έπρεπε να ενεργεί λαμβάνοντας υπόψη τα συμφέροντα των επενδυτών. «Αυτό ήταν λάθος», συνοψίζει ο Karlitschek. «Οι συμβιβασμοί ήταν πολύ μεγάλοι». Παρόλο που εκατοντάδες προγραμματιστές συνέβαλαν στο OwnCloud ως έργο ανοιχτού κώδικα, τα στελέχη της εταιρείας δεν αναγνώρισαν κατάλληλα τη συνεισφορά της κοινότητας, ούτε μοιράστηκαν εσωτερικές εταιρικές συζητήσεις μαζί της, σύμφωνα με τον Karlitschek. Αρκετά απότομα, αποφάσισε να παραιτηθεί, ανησυχώντας ότι οι επενδυτές «έσκαψαν τον λάκκο του έργου». Στην επιστολή παραίτησής του, ο Karlitschek έγραψε: «Χωρίς να μοιραστώ πάρα πολλά, υπάρχουν κάποια ηθικά ζητήματα για μένα. Σε ποιον ανήκει η κοινότητα; Σε ποιον ανήκει το ίδιο το OwnCloud; Και τι έχει μεγαλύτερη σημασία, τα βραχυπρόθεσμα χρήματα ή η μακροπρόθεσμη ευθύνη και ανάπτυξη; Είναι το OwnCloud απλώς μία ακόμη εταιρεία ή πρέπει επίσης να απαντήσουμε στους εκατοντάδες εθελοντές που συνεισφέρουν και το κάνουν αυτό που είναι σήμερα; Αυτά τα ερωτήματα με οδήγησαν σε πολύ δύσκολες αποφάσεις: αποφάσισα σήμερα να εγκαταλείψω την εταιρεία που ίδρυσα εγώ ο ίδιος».⁴⁹

Εβδομάδες αργότερα, ο Karlitschek ανακοίνωσε ότι θα έκανε διακλάδωση του κώδικα και ανασύσταση της κοινότητας των συνεργατών/τριών σε ένα νέο

49. karlitschek.de/2016/06/nextcloud/?utm_content=bufferef6af&utm_medium=social&utm_source=com&utm_campaign=buffer. Βλ. επίσης, Steven J. Vaughan-Nichols, “OwnCloud Founder Resigns from His Cloud Company,” ZDNet, April 28, 2016 (zdnet.com/article/owncloud-founder-resigns-from-cloud-company).

έργο που ονομάζεται NextCloud. Χωρίς εξωτερικούς επενδυτές, αλλά καθοδηγούμενο από τα ταλέντα και τη δέσμευση μιας μεγάλης κοινότητας εθελοντών προγραμματιστών, με πιο αυθεντικό τρόπο ανοιχτού κώδικα. Σε αντίθεση με τις κλειστές (αποκλειστικής εκμετάλλευσης) υπηρεσίες, το NextCloud μπορεί να εγκατασταθεί σ' έναν ιδιωτικό διακομιστή χωρίς επιπλέον κόστος. Αυτό διασφαλίζει τον πλήρη έλεγχο των δεδομένων σας. Επιπρόσθετα, δεδομένου ότι το NextCloud έχει σπονδυλωτή δομή, θα προσφέρει μια ποικιλία νέων λειτουργιών, όπως ημερολόγιο, βιβλίο διευθύνσεων, συλλογή φωτογραφιών, αναπαραγωγή μουσικής και βίντεο, πρόγραμμα σχεδιασμού εργασιών, πρόγραμμα ανάγνωσης ροής (feed reader), πρόγραμμα ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, επεξεργασία κειμένου, νοητικούς χάρτες (mind maps), εργαλεία διαχείρισης, επιλογές για την αξιολόγηση χωρικών δεδομένων και ούτω καθεξής. Μέσα σε δύο χρόνια, στο έργο Nextcloud συμμετείχαν 1.800 προγραμματιστές χωρίς αμοιβή και απέκτησε εκατομμύρια χρήστες σε όλο τον κόσμο, συμπεριλαμβανομένων πολλών μεγάλων εταιρειών όπως η Siemens και η ARD (η κοινοπραξία τοπικών σταθμών που εκπέμπει το πρώτο πρόγραμμα της γερμανικής κρατικής τηλεόρασης). Συνεχίζει να αναπτύσσει το κοινό όραμά του – χωρίς τους τεχνητούς περιορισμούς που επιβάλλονται από τους επενδυτές. Στο συνέδριο Bits & Bäume (Bits & Trees: <https://bits-und-baeume.org/en>) τον Νοέμβριο του 2018 στο Βερολίνο –σε μια συνάντηση που έγινε για πρώτη φορά ανάμεσα σε περιβαλλοντολόγους και χάκερ ελεύθερου λογισμικού (το «κρίσιμο κίνημα ψηφιακής τεχνολογίας»)– ο Karlitschek αποκαλύπτει ότι η εμπειρία του στο ownCloud τού δίδαξε να επικεντρώνεται στην εξασφάλιση ανεξαρτησίας, όταν πρόκειται να χρηματοδοτηθεί ένα εγχείρημα. Ένα κρίσιμο μάθημα και για τους ίδιους τους κοινωνούς.

Οι κοινωνοί έχουν διάφορες στρατηγικές για την ελαχιστοποίηση των ολέθριων επιρροών του χρήματος, τις οποίες θα εξετάσουμε παρακάτω, αλλά όποια κι αν επιλεγεί, δεν πρέπει να θέσουμε ανάποδες προτεραιότητες ή να επιτραπεί στα χρήματα να καθοδηγήσουν τις προσδοκίες και τις πρακτικές μας.

Ολιγοχρήματο Κοινωνείν. Κοινωνείν σημαίνει να βασίζεσαι στον διαμοιρασμό, τον καταμερισμό και στην αμοιβαιοποίηση για την όσο το δυνατόν μεγαλύτερη κάλυψη των αναγκών και στη συνεργατική χρηματοδότηση. Αυτό επιτρέπει στους ανθρώπους να ελαχιστοποιήσουν την εξάρτησή τους από τα χρήματα και τις αγορές. Αυτό το ονομάζουμε «ολιγοχρήματο Κοινωνείν» – η ηθική και κοινωνική πρακτική της μείωσης της ανάγκης για χρήματα όσο το δυνατόν περισσότερο μέσω του διαμοιρασμού, της από κοινού χρήσης, του DIT (do-it-together, φτιάξτε το μαζί) και άλλων πρακτικών που ελαχιστοποιούν την εξάρτηση από τη συναλλαγή με την αγορά. Αυτό είναι θεμελιώδες για όλα τα Κοινά. Οι κοινωνοί μπορούν να βελτιώσουν τη μακροπρόθεσμη ανεξαρτησία τους, με το να αποσυρθούν όσο το δυνατόν περισσότερο από τις συναλλαγές με το σύστημα αγοράς/κράτους. Αυτό το γνωρίζουμε από τις ηλεκτρικές μας σκούπες ή τις ακουστικές

μηχανές. Το αρχικό κόστος των συσκευών είναι εντελώς αστέιο σε σύγκριση με αυτό που πρέπει να ξοδέψουμε σε αναλώσιμα, όπως σακούλες για την ηλεκτρική σκούπα, γυαλόχαρτο ή δοχεία εκτυπωτών. Μία από τις πιο αποτελεσματικές απαντήσεις ως προς αυτό είναι να αποφεύγουμε όσο το δυνατόν περισσότερο τέτοιες αγορές και να αναζητάμε εναλλακτικές λύσεις – για παράδειγμα, την προσαρμογή του εξοπλισμού, την κοινή χρήση των συσκευών ή τη χρήση συμβατικών τεχνολογιών. Αυτό μας κάνει πιο ελεύθερους μακροπρόθεσμα.

Η εξάρτηση από τα εμπορικά συμφέροντα στον τομέα της πληροφορικής γίνεται ακόμα πιο σαφής. Σήμερα, οι καταναλωτές/τριες λογισμικού κλειστού κώδικα δεν είναι μόνο αναγκασμένοι να δέχονται συνεχώς νέες εκδόσεις, αλλά, όπως εξηγεί ο καθηγητής Lorenz Hilty: «Σήμερα, το άυλο λογισμικό χρησιμοποιείται για να ασκήσει πίεση στην αντικατάσταση του λειτουργικού εξοπλισμού!» Εν συντομία, λιγότερη ελευθερία, αλλά περισσότερα σκουπίδια.

Το ολιγοχρήματο Κοινωνείν είναι ο τρόπος με τον οποίον οι χάκερ βοήθησαν στην εξουδετέρωση των ιδιοκτησιακών καταχρήσεων της Microsoft στα μονοπώλιά της σε Windows και Office, στις αρχές της δεκαετίας του 2000. Ανέπτυξαν το GNU/Linux, το Open Office και πολλά άλλα προγράμματα ανοιχτού κώδικα υψηλής ποιότητας ως πρακτικές, χαμηλού κόστους ή χωρίς κόστος εναλλακτικές, σε αντιδιαστολή με τα στάνταρ προγράμματα που προσφέρουν οι γίγαντες της αγοράς. Μέσω Κοινών προγραμμάτων που παράγονται από ομότιμους, οι άνθρωποι μπορούν να δημιουργήσουν δικά τους ψηφιακά Κοινά και να ξεφύγουν από τις αυστηρές συμφωνίες αδειοδότησης και τα καταχρηστικά τεχνικά σχέδια. Οι χρήστες μπορούν να μείνουν ήσυχοι ότι ο κώδικάς τους είναι συμβατός με άλλα συστήματα και νομικά τροποποιήσιμος. Δεν μπορούν να εκβιαστούν για να πληρώσουν για ακριβές, περιττές αναβαθμίσεις.

Σε μη ψηφιακούς χώρους υπάρχουν πολλά δοκιμασμένα συστήματα για τη μείωση του ατομικού κόστους ή την εξάλειψη της ανάγκης για δραστηριότητα στην αγορά. Τα κοινοτικά καταπιστεύματα γης, έχοντας αποεμπορευματοποιήσει τη γη κάτω από τα κτίρια, μπορούν να μειώσουν το κόστος στέγασης και των μικρών επιχειρήσεων. Τα προγράμματα στεγαστικών συνεταιρισμών και ανταλλαγής αυτοκινήτων και ανταλλαγής εργαλείων αποτελούν μορφές ολιγοχρήματος Κοινωνείν. Η κοσμοτοπική παραγωγή μειώνει το κόστος του ιδιωτικού σχεδιασμού (βάσει διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, εμπορικών σημάτων κ.λπ.) και επιτρέπει μια λιγότερο δαπανηρή, σπονδυλωτή, τοπική παραγωγή.

Το ολιγοχρήματο Κοινωνείν ξεκινά σε ατομικό επίπεδο με την απλή ερώτηση: τι χρειάζομαι πραγματικά; Το νόημα του ολιγοχρήματος Κοινωνείν είναι να βοηθήσει τους ανθρώπους να εστιάσουν στις πραγματικές τους ανάγκες και να ξεφύγουν από τον ατελείωτο κύκλο της αποδυναμώσης που προωθεί

μια καταναλωτική κουλτούρα. Η καπιταλιστική οικονομία ξοδεύει εξαιρετική ενέργεια και χρήματα, προσπαθώντας να κάνει τους ανθρώπους να καταναλώσουν ατομικά, παρόλο που μεγάλο μέρος είναι εντελώς περιττό. Ο David Fleming αποκαλεί τις προκύπτουσες υποδομές εξάρτησης «λυπηρές αναγκαιότητες» – οι οποίες στη συνέχεια γέννησαν ένα σωρό προϊόντα, όπως τα αυτοκίνητα και τα έξυπνα τηλέφωνα που σύντομα θεωρήθηκαν απαραίτητα. Οι κοινωνικοί μπορούν να ξεφύγουν από πολλές από αυτές τις «αναγκαιότητες», αναπτύσσοντας τα δικά τους συστήματα, υποδομές, χώρους και συσσωρευση πόρων για κοινή χρήση.

Η συνεργατική χρηματοδότηση αποτελείται από την περισυλλογή χρημάτων από άτομα, την κοινότητα και το ευρύτερο κοινό για τη χρηματοδότηση του κοινού πλούτου. Αυτή η στρατηγική όχι μόνο ενισχύει τα Κοινά εδώ και τώρα, αλλά παρέχει δομική υποστήριξη για το Κοινωνείν στο μέλλον, μέσω της δημιουργίας κατάλληλων υποδομών ή της ανάπτυξης νέων πρότζεκτ. Ιστορικά, η συνεργατική χρηματοδότηση έχει συμπεριλάβει μοντέλα όπως οι εταιρείες αμοιβαίας πίστωσης και οι όμιλοι αυτασφάλισης ή αμοιβαίας αντασφάλισης, η συνεταιριστική χρηματοδότηση, η μικροχρηματοδότηση που ελέγχεται από την κοινότητα και τα τοπικά νομίσματα. Τα τελευταία χρόνια το crowdfunding (χρηματοδότηση από το πλήθος) έχει μεταφέρει αυτές τις δυνατότητες σε νέα επίπεδα τόσο σε μικρά όσο και σε πολύ μεγάλα πρότζεκτ. Το Goteo, μια πλατφόρμα crowdfunding για τα Κοινά, με έδρα την Ισπανία, αποτελεί πρωτοπόρα δύναμη συνεργατικής χρηματοδότησης. Από την ίδρυσή της το 2012 έως τα τέλη του 2018 συγκέντρωσε περισσότερα από 7,3 εκατομμύρια ευρώ, χρηματοδότησε περισσότερα από 900 συνεργατικά πρότζεκτ σε ολόκληρη την Ευρώπη και τη Λατινική Αμερική και παρείχε ονλάιν υποστήριξη σε 2.500 επιπλέον πρότζεκτ.⁵⁰ Η Goteo διαφέρει από τους συμβατικούς ιστότοπους crowdfunding στο ότι απαιτεί από τα πρότζεκτ να εφαρμόζουν τις αρχές των Κοινών.

Το crowdfunding της ελεύθερης γνώσης: Σε μεγαλύτερη κλίμακα, το κίνημα του Wikimedia έλαβε στα τέλη του 2017 8,7 εκατομμύρια ευρώ, με το μέσο ύψος της δωρεάς να αγγίζει περίπου τα 13 ευρώ. Ωστόσο, η χρήση αυτών των κεφαλαίων επικρίνεται επανειλημμένα. Πέτρα του σκανδάλου αποτελεί το μεγάλο μέρος των χρημάτων που ρέει στην αμερικανική έδρα του Wikimedia, όπου οι μισθοί των μόνιμων υπαλλήλων είναι αντίστοιχα υψηλοί. Από την άλλη πλευρά, στο Wikimedia είναι χρήσιμο και ένα ενδιαφέρον μοτί-

---

50. Βλ. επίσης, Enric Senabre Hidalgo, “Goteo: Crowdfunding to Build New Commons”, στο Bollier και Helfrich, *Patterns of Commoning* (patternsofcommoning.org/goteo-crowdfunding-to-build-new-commons).

βο, το οποίο θα παρουσιάσουμε με περισσότερες λεπτομέρειες στο Κεφάλαιο 6: Περισυλλέξτε και διαμοιράστε. Αυτή η περισυλλογή χρημάτων, που διανέμεται σε δεκαέξι έργα wiki, σημαίνει ότι ο καθένας και η καθεμία μπορεί να έχει μη εμπορική πρόσβαση σε ένα διαδικτυακό λεξικό, σε μια βάση δεδομένων με παραθέσεις, σε συλλογές ψηφιακών βιβλίων και εκπαιδευτικού υλικού, σε βάσεις δεδομένων με είδη φυτών και ζώων, σε αποθετήρια φωτογραφιών και εικόνων και σε ταξιδιωτικούς οδηγούς. Επιπλέον, τα χρήματα διοχετεύονται σε έργα που δεν είναι ορατά στο διαδίκτυο. Δημιουργούνται έτσι δομές για να διασφαλιστεί ότι οι άνθρωποι στην Αφρική θα έχουν πρόσβαση σε δωρεάν γνώση ή το Wikimedia συμμετέχει σε πολιτικές πρωτοβουλίες που σχετίζονται με την ουδετερότητα του δικτύου και τα πνευματικά δικαιώματα. Επίσης επωφελούμαστε όλοι και όλες από μια πλατφόρμα γνώσης «πέρα από την αγορά», επειδή μας απαλλάσσει από τα διαφημιστικά μηνύματα και τις πρακτικές συλλογής των προσωπικών μας δεδομένων από τους εμπορικούς παρόχους.

Από τον ψηφιακό στον αναλογικό κόσμο: η γαλλική οργάνωση Terre de Liens (Γη των Δεσμών) συγκεντρώνει χρήματα για να αγοράσει γη για τους μελλοντικούς μικροκαλλιεργητές και να αποεμπορευματοποιεί τη γη σε διαρκή βάση – δηλαδή να αποσύρει μόνιμα αυτήν τη γη από την αγορά. Μέρος της χρηματοδότησης που συγκεντρώνεται για ένα συγκεκριμένο αγρόκτημα πηγαίνει στη λεγόμενη «εξοικονόμηση αλληλεγγύης» (solidarity savings). Αυτά χρησιμοποιούνται αποκλειστικά για την αγορά νέων γεωργικών εκτάσεων – δηλαδή για τη χρηματοδότηση περαιτέρω πρότζεκτ. Στη Γερμανία, το συνδικάτο ενοικιαζόμενων διαμερισμάτων Mietshäuser Syndikat (βλ. Κεφάλαιο 8) κάνει κάτι παρόμοιο. Υποστηρίζει εγχειρήματα συλλόγων ενοικιαστών, ώστε να χρηματοδοτούν ανεξάρτητα πρότζεκτ συνεργατικής κατοικίας, φροντίζει επίσης να αποσυρθεί το ακίνητο από την αγορά και διασφαλίζει ότι υπάρχει αλληλεγγύη χρηματοδότηση εντός του συλλόγου. Το Mietshäuser Syndikat συλλέγει 10 σεντς ανά τετραγωνικό μέτρο χώρου διαβίωσης τον μήνα από όλους τους κατοίκους των 160 εγχειρημάτων συνεργατικής κατοικίας. Αυτά τα χρήματα χρησιμοποιούνται όταν παραχωρούνται νέα οικιστικά Κοινά από τις «μεταφορές αλληλεγγύης» (για περισσότερες λεπτομέρειες, βλ. το Κεφάλαιο 8)

Από τη στέγη πάνω από το κεφάλι μας έως την υγειονομική περίθαλψη: Η Artabana, μια ομοσπονδία για χρηματοδότηση υγειονομικής περίθαλψης, βασισμένη στα Κοινά, με χιλιάδες μέλη σε Ελβετία, Γερμανία και Αυστρία, υιοθετεί παρόμοια στρατηγική. Η Artabana οργανώνεται σε μικρές ομάδες, τα μέλη των οποίων παρέχουν κοινωνική ασφάλιση μεταξύ τους. Δεν υπάρχουν περιορισμοί σχετικά με την επιλογή γιατρού, την επιλογή ιατρικής θεραπείας, τα φάρμακα ή τα θεραπευτικά μέσα. Οι ομάδες καθορίζουν από κοινού, σε μια σφαίρα εμπιστοσύνης, την αμοιβαία αρωγή και την πίστωση πόρων του

ταμείου αλληλεγγύης που συνεισφέρει κάθε ομάδα σε επίπεδο ομάδας. Επιπλέον, ένα μέρος της τοπικής συσώρευσης χρημάτων πηγαίνει σε ένα ταμείο έκτακτης ανάγκης που διαχειρίζεται η Artabana International. Συνήθως, μια ομάδα μπορεί να καλύψει τα έξοδα υγειονομικής περίθαλψης για τα μέλη της μέσω της περισυλλογής και του καταμερισμού των χρημάτων. Ωστόσο, εάν κάποιος από μια τοπική ομάδα αντιμετωπίζει απροσδόκητα υψηλά ιατρικά έξοδα –για παράδειγμα, στην περίπτωση χρόνιων παθήσεων ή περίπλοκων επεμβάσεων–, το ταμείο έκτακτης ανάγκης της ομοσπονδίας μπορεί να προσφέρει πρόσθετη υποστήριξη. Λειτουργεί ως ένα είδος αντασφάλισης μέσα στο σύστημα ασφάλισης που βασίζεται στα Κοινά.

Όταν η «Τζέιν» διαπίστωσε ότι έπρεπε να υποβληθεί σε χειρουργική επέμβαση στην Αυστραλία για μια σοβαρή καρδιακή πάθηση, αυτή και ο σύζυγός της σχεδίαζαν να βάλουν το σπίτι τους σε υποθήκη για να χρηματοδοτήσουν το προβλεπόμενο κόστος των 35.000 αυστραλιανών δολαρίων. Αποδείχθηκε, όμως, ότι η τοπική ομάδα της Artabana είχε επικοινωνήσει με την Artabana Germany και ότι το ταμείο έκτακτης ανάγκης ήταν σε θέση να καλύψει τα έξοδα της επέμβασης. «Νιώσαμε ευγνωμοσύνη και έκπληξη που το ταμείο έκτακτης ανάγκης της Artabana Germany θα με στήριζε χωρίς να με ξέρει... Μέσα σε μια εβδομάδα τα χρήματα ήταν στον λογαριασμό μας στο Artabana Hobart. Αρχικά ήταν δύσκολο να δεχτούμε αυτήν τη χειρονομία από αγνώστους. Νιώσαμε αμηχανία για τη γενναιοδωρία». Όλα τα προγράμματα της Artabana λειτουργούν ως ομόσπονδες συσσωρεύσεις χρηματοδότησης για την κάλυψη μεγαλύτερων μεγεθών κινδύνου και μελλοντικών αναγκών.

Σχετικά με τα χρήματα: Ένα δυναμικό παγκόσμιο κίνημα προσπαθεί να ελαχιστοποιήσει τις ολέθριες επιδράσεις του χρήματος, εφευρίσκοντας τα δικά του νομίσματα που έχουν δημιουργηθεί και ελέγχονται από την κοινότητα. Πρόκειται για τοπικό νόμισμα που εξυπηρετεί συγκεκριμένες ανάγκες εντός περιορισμένης γεωγραφικής περιοχής ή μεταξύ εγγεγραμμένων χρηστών. Για παράδειγμα, σε εξαιρετικά φτωχές γειτονίες στην Κένυα, τα Bangla Pesa και Lida Pesa είναι νομίσματα που ανήκουν και ελέγχονται από τη γειτονιά, μέρος του μεγαλύτερου πιστωτικού συστήματος Sarafu. Τα νομίσματα επιτρέπουν στα μέλη να αποθηκεύσουν και να επανακυκλοφορήσουν την αξία που δημιουργείται μέσα στην κοινότητα, εμποδίζοντας παράλληλα την εξωτερική οικονομία να την εκτοπίσει. Τέτοια συστήματα είναι συμπληρωματικά με τα συμβατικά (fiat) χρήματα και χρησιμεύουν ως δομικά στοιχεία για μια οικονομία βασισμένη στα Κοινά. Ο ερευνητής Grzegorz Sobiecki εκτιμά ότι υπάρχουν περισσότερα από 6.000 εναλλακτικά νομίσματα παγκοσμίως.⁵¹

51. Η λίστα του Sobiecki: [quora.com/How-many-complementary-currency-systems-](https://www.quora.com/How-many-complementary-currency-systems-)

Κάθε μία από αυτές τις πλατφόρμες και ομοσπονδίες –Goteo, Terre de Liens, Mietshäuser Syndikat, Artabana ή τοπικά νομίματα– αποφέρει κάποιου είδους συλλογική ανταπόδοση. Το Goteo, για παράδειγμα, απαιτεί την κυκλοφορία έργων υπό τις άδειες Creative Commons ή άλλες δωρεάν άδειες. Αυτό διασφαλίζει ότι οι μελλοντικοί δημιουργοί θα μπορούν να αντιγράψουν, να μοιράζονται ή/και να τροποποιούν αυτά τα έργα. Η βασική αρχή είναι ότι όποιος/α παίρνει από τα Κοινά πρέπει να συνεισφέρει κάτι και ο ίδιος/α. Επίσης, δεν επιδιώκουν απλώς να συγκεντρώσουν οικονομικές συνεισφορές, αλλά να πληρώσουν εκ των προτέρων συγκεκριμένα οφέλη, έτσι ώστε να μπορούν να τα απολαύσουν και άλλοι ή να δημιουργηθούν με αυτόν τον τρόπο μελλοντικά Κοινά (pay-it-forward mechanism).

Δημιουργία νέων κυκλωμάτων χρηματοδότησης δημοσίου - Κοινών

Το κράτος παρέχει μεγάλη υποστήριξη στον καπιταλισμό της αγοράς, με τη μορφή επιδοτήσεων, νομικών προνομίων και μονοπωλίων που έχουν εγκριθεί από το κράτος. Δεν υπάρχει κανένας λόγος για τον οποίο δεν πρέπει να αναγνωρίζει και να υποστηρίζει και την αξία του Κοινωνείν, μέσω κρατικών επενδύσεων, συγχρηματοδότησης Κοινών και δημιουργικών χρηματοοικονομικών εργαλείων και συστημάτων. Αυτή η υποστήριξη θα μπορούσε να πάρει πολλές μορφές.

Η πιο προφανής προσέγγιση θα ήταν να παράσχει το κράτος γενναιόδωρη άμεση οικονομική υποστήριξη σε προγράμματα που βασίζονται στα Κοινά. Το κράτος χρησιμοποιεί ήδη τα χρήματα των φορολογούμενων για κάθε είδους σημαντικούς εθνικούς σκοπούς. Σίγουρα, το Κοινωνείν δημιουργεί τεράστια αξία από μόνο του, που πρέπει να υποστηρίζεται αντίστοιχα. Ωστόσο, η κρατική χρηματοδότηση βασίζεται συνήθως σε περιοριστικές γραφειοκρατικές διαδικασίες και αυστηρά σύνολα παραδοτέων, ενώ οποιαδήποτε κοινότητα απαιτεί τον χώρο και τον χρόνο για πειραματισμό και δημιουργική εξέλιξη. Θα ήταν, επομένως, λογικό εάν η κρατική χρηματοδότηση για τα Κοινά βασιζόταν στην ανάπτυξη νέων ιδεών – εξίσου άνευ όρων όπως κάνει η αμερικανική Υπηρεσία Προχωρημένων Προγραμμάτων Άμυνας (DARPA), που παρέχει απεριόριστη αρχική χρηματοδότηση για την ανάπτυξη καινοτόμων τεχνολογιών. Κατά τη συνεργασία με οποιοδήποτε κρατικό πρόγραμμα που υποτίθεται ότι υποστηρίζει το Κοινωνείν, οι κοινωνοί πρέπει να είναι επιφυλακτικοί με τις διαδικαστικές επιβαρύνσεις της κρατικής χρηματοδότησης και τους κινδύνους που εξαρτώνται από αυτήν την υποστήριξη. Η κρατική χρηματοδότηση μπορεί εύκολα

---

exist-worldwide. Μια από τις μεγαλύτερες λίστες διατηρείται από το Complementary Currency Resource Center στον [χάρτη: complementarycurrency.org/cc-world-map](http://complementarycurrency.org/cc-world-map).

να στρεβλώσει την ακεραιότητα ενός προγράμματος, να ανοίξει την πόρτα σε εξωτερική πολιτική επιρροή και να διακινδυνεύσει τον απότομο τερματισμό της υποστήριξης όταν αλλάξει το πολιτικό κλίμα.

Μερικά από τα προβλήματα της άμεσης κρατικής χρηματοδότησης θα μπορούσαν να αποφευχθούν μέσω της θέσπισης καθεστώτων για τη νόμιμη περισυλλογή πόρων, για παράδειγμα, παρόμοια με έναν εφάπαξ φόρο στην ηχογραφημένη μουσική, στις παραστάσεις και σε άλλες μορφές δημιουργικού περιεχομένου. Ο υποχρεωτικός φόρος θα αναγνωρίζει τον πραγματικό ρόλο που διαδραματίζουν οι μη εμπορικές δημιουργικές κοινότητες ως προς τη βοήθεια που παρέχουν στην εμπορική ψυχαγωγία: βοηθούν τις εταιρείες να εντοπίζουν και να προσλαμβάνουν πολλά υποσχόμενα νέα εμπορικά ταλέντα και να διατηρούν ζωντανές διάφορες μουσικές παραδόσεις. Γιατί δεν πρέπει οι εμπορικοί παίχτες να ξεπληρώσουν έμμεσα το χρέος που έχουν στις συνεργατικές δημιουργικές κοινότητες; Ο χρηματοδοτικός μηχανισμός των υποχρεωτικών εφάπαξ τελών θα ήταν προβλέψιμος και εύκολα επεκτάσιμος, και θα μπορούσε να βοηθήσει μεγάλες ομάδες δημιουργικών ανθρώπων.⁵²

Ακριβώς όπως οι κυβερνητικές υπηρεσίες βοηθούν συχνά τις επιχειρήσεις, παρέχοντας εγγυήσεις δανείων ή πραγματικά κεφάλαια δανείων, το κράτος θα μπορούσε να δημιουργήσει προγράμματα χρηματοδότησης αυτοδιαχειριζόμενων κατοικιών, εργαστηρίων fab labs, κοσμοτοπικής παραγωγής, τηλεπικοινωνιών και άλλων δραστηριοτήτων. Το κράτος θα μπορούσε να απαιτήσει να τεθεί ένα ποσοστό από τα φορολογικά έσοδα από την αλιεία ή τη συγκομιδή ξυλείας σε μια συσσώρευση εσόδων που τα διαχειρίζονται πολυμερείς οργανώσεις που ενεργούν ως κοινοτικά καταπιστεύματα για τη διαχείριση παράκτιων γαιών, δασών ή φυσικών αποθεμάτων. Το πιο φιλόδοξο ίσως σύστημα χρηματοδότησης από το κράτος-Κοινά είναι ένα άνευ όρων βασικό εισόδημα, κάτι παρόμοιο με αυτό που συνέβη στο πρώτο πρόγραμμα βασικού εισοδήματος στον κόσμο (2008/2009) στα χωριά της Ναμίμπια, Otjivero και Omitara. Προς το παρόν, αυτή η ιδέα έχει πολλές μορφές, αλλά αυτή που θα ενδυναμώνει τους κοινωνούς θα ήταν να εξουσιοδοτήσουν τις κοινότητες να αποφασίζουν πώς να χρησιμοποιούν και να μοιράζονται τον χρόνο και τα ταλέντα τους.

52. Η πρόταση έγινε από τον Philippe Aigrain, στο paigrain.debat-public.net/docs/internet_creation_1-3.pdf. Βλ. επίσης, Peter Barnes, *Capitalism 0: A Guide to Reclaiming the Commons*, Berrett-Kohler, 2006.

6. ΤΡΟΦΟΔΟΤΗΣΗ ΜΕΣΩ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝ

Υπάρχει μια έκφραση στη Silicon Valley: «Να τρώτε τη δική σας σκυλοτροφή» – που σημαίνει ότι οι άνθρωποι στην εταιρεία πρέπει να χρησιμοποιούν το λογισμικό που δημιουργούν σε πραγματικές συνθήκες.¹ Το «να τρώτε τη δική σας σκυλοτροφή» θεωρείται ο καλύτερος τρόπος για να διασφαλίσετε ότι κάτι λειτουργεί πραγματικά καλά. Είναι αποκαλυπτικό ότι η βιομηχανία λογισμικού έχει έναν τέτοιο όρο για να περιγράψει τον εσωτερικό έλεγχο των προϊόντων της. Επισημαίνει μια κρυφή αδυναμία της συμβατικής οικονομίας – τη μεταχείριση της παραγωγής και της κατανάλωσης ως ξεχωριστές δραστηριότητες και την υπερεξειδίκευση της παραγωγής με τρόπους που διαχωρίζουν τον σχεδιασμό, την τεκμηρίωση και την κατασκευή ως ξεχωριστά επαγγελματικά σιλό. Αυτή η γραφειοκρατικοποίηση σημαίνει ότι κάθε εργαζόμενος εξαρτάται από το προϊόν εργασίας των άλλων, χωρίς να κατανοεί τις πολυπλοκότητες που εμπλέκονται. Διευκολύνει επίσης κάθε παράρτημα να εξοικονομεί πόρους, μειώνοντας την ποιότητα και την ασφάλεια, καθώς γνωρίζει ότι οι ανυποψίαστοι καταναλωτές πιθανότατα δεν μπορούν να κάνουν κάτι γι' αυτό.

Κάποιες εταιρείες συνειδητοποιούν ότι η ενσωμάτωση των μαθημάτων της πραγματικής κατανάλωσης στον σχεδιασμό και στη διαδικασία παραγωγής είναι απαραίτητη. Ως πρωταρχικός δημιουργός του λογισμικού TeX Typesetting, ο Donald E. Knuth, ομολόγησε κάποτε: «Έφτασα στο συμπέρασμα ότι ο σχεδιαστής ενός νέου συστήματος δεν πρέπει να είναι μόνο ο υπεύθυνος υλοποίησης και ο πρώτος μεγάλης κλίμακας χρήστης. Ο σχεδιαστής θα πρέπει, επίσης, να γράψει το πρώτο εγχειρίδιο χρήσης. Ο διαχωρισμός οποιουδήποτε απ' αυτά τα τέσσερα συστατικά θα έβλαπτε σημαντικά το TeX. Αν δεν είχα συμμετάσχει πλήρως σε όλες αυτές τις δραστηριότητες, κυριολεκτικά εκατοντάδες βελτιώσεις δεν θα γίνονταν ποτέ, γιατί δεν θα μπορούσα ποτέ να τις σκεφτώ ή να αντιληφθώ γιατί θα ήταν σημαντικές».² Οι χρήστες γνωρίζουν από πρώτο χέρι τι είναι πολύτιμο κατά τον σχεδιασμό και την παραγωγή, ακόμα κι αν οι οικονομολόγοι θεωρούν ότι ο διαχωρισμός της παραγωγής και της κατανάλωσης είναι αναπόφευκτο γεγονός της σύγχρονης ζωής.

Εκπαιδευμένοι να βλέπουν τον διαμελισμό σύνθετων διαδικασιών παραγωγής ως αποτελεσματικό και φυσικό, και τον διαχωρισμό του από την κατανά-

---

1. wikipedia.org/wiki/Eating_your_own_dog_food.

2. Donald E. Knuth, "The Errors of TeX", *Software: Practice and Experience*, 19(7), Ιούλιος 1989, σ. 622.

λωση ως βασική προϋπόθεση της «οικονομίας», οι οικονομολόγοι τείνουν να παραβλέπουν μια πιο κομψή, πρακτική προσέγγιση στην τροφοδοσία – το Κοινωνείν. Το Κοινωνείν είναι μια πράξη κοινωνικής αυτοοργάνωσης και συνεχούς μάθησης, του οποίου κεντρικός σκοπός είναι να βοηθήσει τους ανθρώπους να καλύψουν τις ανάγκες τους παράγοντας πράγματα ή υπηρεσίες από κοινού. [Προτιμάμε να χρησιμοποιήσουμε τη λέξη «τροφοδότηση» (provisioning) ως μια αποεμπορευματοποιημένη εκδοχή της «παραγωγής» (production).] Η κάλυψη των αναγκών αποτελεί από καιρό έναν τυπικό ορισμό του τι είναι η οικονομία, οπότε το Κοινωνείν πρέπει να θεωρείται σωστά ως μέρος της «οικονομίας», επίσης, παρόλο που τα εγχειρίδια οικονομικών γενικά αγνοούν αυτό το γεγονός. Τα Κοινά επιτρέπουν στους ανθρώπους να παράγουν τρόφιμα και ρούχα, στέγαση και μέσα μεταφοράς, μηχανήματα και μικροσκοπία, λογισμικό και υλισμικό, φάρμακα, υγειονομική περίθαλψη, ακόμη και προσθετικά.³ Είναι εκπληκτικό πόσα άτομα μπορούν να παρέχουν για τον εαυτό τους, ευθυγραμμίζοντας τα ενδιαφέροντα, τα κίνητρα και την αυτενέργεια προς έναν κοινό στόχο. Το Κοινωνείν παρέχει έναν τρόπο για την αξιοποίηση της κοινωνικής εμπιστοσύνης μέσα σε νέες οργανωτικές φόρμες για τον συντονισμό των ενεργειών των ανθρώπων.

Μέσω των Κοινών, οι άνθρωποι μπορούν να αναμείξουν τις κοινωνικές και οικονομικές τους ανάγκες, παρέχοντας τη βάση για την επανένταξη της παραγωγής και της κατανάλωσης. Αυτή η πρακτική είναι ιδιαίτερα διαδεδομένη στον ψηφιακό κόσμο, όπου οι χρήστες και οι παραγωγοί είναι, συνήθως, τα ίδια άτομα («παραγωγοκαταναλωτές» - «prosumers»). Με συμβατικούς οικονομικούς όρους, τα Κοινά συμβάλλουν στη μείωση της ανάγκης για διοίκηση, νομική υπεράσπιση, διαχείριση «ανθρώπινου δυναμικού» και μάρκετινγκ, στηριζόμενοι αντ' αυτού σε μια κοινότητα εμπιστοσύνης και ατομικής δέσμευσης. Ποιος χρειάζεται διαφήμιση όταν ο στόχος είναι να καλυφθούν οι ανάγκες και όχι να προωθηθεί η κατανάλωση;

Γιατί, λοιπόν, να βάλουμε τα συμφέροντα και τις ανάγκες των παραγωγών σε ένα κουτί και εκείνα των καταναλωτών σε ένα άλλο κουτί, και να υποθέσουμε αυθαίρετα ότι η αγορά θα τα συμφιλιώσει με κάποιον τρόπο; Γιατί να μη φανταστούμε ξανά ολόκληρη τη διαδικασία ως επιχείρηση όπου η παραγωγή και η κατανάλωση ενσωματώνονται ως μία οργανική διαδικασία προγραμματισμού, σχεδιασμού, τεκμηρίωσης και τροφοδότησης, μαζί με τη χρήση, την επαναχρησιμοποίηση και τη διαχείριση αποβλήτων; Η παραγωγή δεν χρειάζεται να αποτελείται από μια σειρά πολύπλοκων, αλληλοσυνδεόμενων αγορών εργασίας, προμήθειας εμπορευμάτων, κατασκευής, διανομής, λιανικής, διαφή-

3. openprosthetics.org.

μισης κ.λπ. Μπορεί να συμβεί μέσω των Κοινών που επιτρέπουν στους ανθρώπους να αποφασίσουν να συν-κατασκευάσουν και να συν-χρησιμοποιήσουν ό,τι χρειάζονται, συχνά με καταμερισμό εργασίας, αλλά χωρίς αυτή την αυστηρή τροφοδότηση ρόλων, οργανωμένων μέσω ιεραρχιών. Η πιο σημαντική διαφορά με την εταιρική γραφειοκρατία είναι ότι το προϊόν διατίθεται σε άλλους και τα οφέλη διατηρούνται και διαμοιράζονται. Διαφορετικές δεξιότητες, ταλέντα και γνώσεις μπορούν όλα να ενορχηστρωθούν για να συμβάλλουν στην παραγωγή. Η γνώση μπορεί άνετα να μοιραστεί, τα σχέδια μπορούν να επικεντρωθούν στην ποιότητα και οι μέθοδοι τροφοδότησης μπορούν να προσαρμοστούν για να βελτιώσουν τα αποτελέσματα – και όλα αυτά χωρίς να ικανοποιούν τις σκληρές τριμηνιαίες απαιτήσεις κέρδους των επενδυτών. Τα καθήκοντα μπορούν να εναλλάσσονται έτσι ώστε οι άνθρωποι να μη χρειάζεται να οργανώνουν τη δουλειά τους σύμφωνα με περιορισμένους ρόλους που ορίζονται από αντικειμενικές, τεχνητές αξίες (τιμή, μισθό) και σταθερές κατηγορίες εργασίας. Όταν απελευθερωθούν από τις επιταγές της αγοράς, είναι δυνατή η μεγαλύτερη ευελιξία και προσαρμοστικότητα.

Εκτός από την επανένταξη της παραγωγής και της κατανάλωσης, καθώς και των κατακερματισμένων σταδίων της παραγωγής, τα Κοινά μπορούν να επανενσωματώσουν τη φροντίδα στην εννοιολόγησή μας σχετικά με την οικονομία. Με την άνοδο του καπιταλισμού, η φροντίδα, η παιδική ηλικία και η εκπαίδευση έχουν θεωρηθεί δραστηριότητες εκτός της λειτουργίας της οικονομίας. Εκτός από τη δημόσια εκπαίδευση, είναι κάτι που τα άτομα πρέπει να φροντίζουν στον δικό τους χρόνο και με δικά τους έξοδα. Μια μορφή των Κοινών δεν εξωτερικεύει τη φροντίδα, και έτσι είναι πιο ικανή να λάβει υπόψη την πληρέστερη ζωή ενός ατόμου, όχι μόνο την ανάγκη του να κερδίσει χρήματα.

* * *

Σε αυτό το κεφάλαιο περιγράφουμε τον χαρακτήρα της «από κοινού παραγωγής», ή, πιο συγκεκριμένα, την «τροφοδότηση μέσω των Κοινών», εξετάζοντας δέκα βασικά μοτίβα. Αυτές είναι οι δομημένες κανονικότητες που είναι, συνήθως, απαραίτητες για την τροφοδότηση των Κοινών. Αυτά τα μοτίβα εκδηλώνονται κάθε φορά με διακριτικούς τρόπους, όπως ένα λουλούδι θα αναπτυχθεί διαφορετικά στη σκιά του δάσους, όταν το βλέπει άμεσα ο ήλιος, απ' ό,τι στις υγρές όχθες ενός ποταμού. Ανεξάρτητα από τις περιστάσεις, η τροφοδότηση παραμένει μια πρακτική επιχείρηση που έχει σκοπό να επιτύχει κάποια πράγματα.

Η κρίσιμη διαφορά ανάμεσα στο Κοινωνείν και την κεφαλαιοκεντρική οικονομία είναι ότι η τελευταία θεωρεί τα αποτελέσματα της εργασίας της σχεδόν αποκλειστικά εμπορεύσιμα προϊόντα. Είναι ανταλλάξιμα τεχνουργήματα, των οποίων η αξία καθορίζεται, ως επί το πλείστον, από την τιμή τους. Δεδομένου ότι τα Κοινά θολώνουν (ή ακόμα και εξαλείφουν!) τον ρόλο των «παραγωγών» και «καταναλωτών», αλλάζει και ο ο χαρακτήρας των «προϊόντων». Τα παραγόμενα πράγματα δεν έχουν σχεδιαστεί για πώληση, ή πώληση σε υψηλές ποσότητες στις υψηλότερες τιμές, ή για να παραπλανήσουν τις φαντασιώσεις των καταναλωτών μας και, στη συνέχεια, να καταρρεύσουν μέσω προγραμματισμένης απαξίωσης, έτσι ώστε ο κύκλος να μπορεί να επαναληφθεί. Η τροφοδότηση μέσω των Κοινών σημαίνει παραγωγή χρήσιμων, ανθεκτικών πραγμάτων που θα έχουν συνεχή κοινωνική σημασία για τους κατασκευαστές και τους χρήστες τους, και έτσι τα τελικά αποτελέσματα δεν θα είναι «αγαθά» ή «εμπορεύματα», όπως θα τα αποκαλούσαν οι κλασικοί οικονομολόγοι. Αντίθετα, οι κοινωνοί καλλιεργούν συναισθηματικούς δεσμούς με τον πλούτο της φροντίδας τους – δάση, χωράφια, νερό, αστικούς χώρους –, που συχνά γίνονται μέρος του πολιτισμού, της κοινωνικής ζωής και των ταυτοτήτων τους. Ο στόχος της τροφοδότησης από τα Κοινά δεν είναι η μέγιστη αποδοτικότητα, το κέρδος ή το υψηλότερο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Στόχος είναι η κάλυψη αναγκών και η παροχή ενός σταθερού, δίκαιου, ικανοποιητικού και οικολογικού τρόπου ζωής. Δεν υπάρχει επιτακτική ανάγκη για οικονομική ανάπτυξη ενσωματωμένη στην τροφοδότηση, εκτός από το κίνητρό της να εκτοπίζει ολοένα και περισσότερο και να υποκαθιστά εκμεταλλευτικές ή δαπανηρές πρακτικές της αγοράς.

Οι περισσότερες από τις ανησυχίες με τις οποίες έχει εμμονή η κυρίαρχη οικονομία – ανάπτυξη, μερίδιο αγοράς, ανταγωνισμός, πνευματικά δικαιώματα, διπλώματα ευρεσιτεχνίας, διαφήμιση, επωνυμία, άνοιγμα νέων αγορών – δεν παίζουν σχεδόν κανένα ρόλο στα Κοινά. Αυτό συμβαίνει επειδή η οικονομία των Κοινών καλεί τους ανθρώπους να αναπροσανατολίσουν τις προοπτικές τους και να επιδιώξουν ένα διαφορετικό σύνολο αποτελεσμάτων από αυτά του καπιταλισμού της αγοράς – την ικανοποίηση των πραγματικών, όχι επινοημένων, αναγκών. Ασφάλεια. Μια αίσθηση του ανήκειν και της σύνδεσης. Μια ζωή με νόημα. Υπόρρητο σε πολλά Κοινά είναι επίσης ένα όραμα για την προώθηση μεγαλύτερης ελευθερίας, δικαιοσύνης και βιωσιμότητας για όλους.

Η μεγαλύτερη αλλαγή που φέρνει η οικονομία των Κοινών είναι η μετάβαση από την οικονομία ως αυτόνομη, παγκοσμιοποιημένη υπερ-μηχανή, σε μια οικονομία που θρέφει τη ζωή με τους δικούς της όρους, σε κατάλληλες κλίμακες. Κατά τη διάρκεια της τροφοδότησης από τα Κοινά υφαίνεται μια ταπεισαρία σχέσεων, η οποία επιβεβαιώνει τη σοφία του οικοφιλόσοφου Thomas Berry: «Το σύμπαν είναι κυρίως μια κοινωνία υποκειμένων, όχι μια συλλογή

αντικειμένων».⁴ Η βασική διαφορά μεταξύ των Κοινών και των καθοδηγούμενων από το κεφάλαιο αγρών δεν θα μπορούσε να δηλωθεί πιο λακωνικά.

Η δύσκολη πρόκληση, ωστόσο, είναι πώς να αναπτύξουμε δομές και να ενθαρρύνουμε την κοινωνική δυναμική για τροφοδότηση των Κοινών. Έχουμε εντοπίσει δέκα επαναλαμβανόμενα, ανθεκτικά μοτίβα που μπορούν να οικοδομήσουν μια πιο ισχυρή οικονομία των Κοινών:

Τροφοδότηση μέσω των Κοινών

Ας κατασκευάσουμε και ας χρησιμοποιήσουμε από κοινού.

Ας στηρίξουμε τη φροντίδα και την αποεμπορευματοποιημένη εργασία.

Ας μοιραστούμε τα ρίσκα της τροφοδότησης.

– Τέσσερις τρόποι συνεισφοράς και κατανομής:

Ας συνεισφέρουμε κι ας μοιραστούμε.

Ας περισυλλέξουμε, ας οριοθετήσουμε και ας καταμερίσουμε.

Ας περισυλλέξουμε, ας οριοθετήσουμε και ας αμοιβαιοποιήσουμε.

Ας εμπορευθούμε με κυριαρχία διατίμησης.

Ας χρησιμοποιούμε εύχρηστα (convenient) εργαλεία συμβίωσης.

Ας στηριχτούμε σε κατανεμημένες δομές.

Ας προσαρμοστούμε και ας ανανεωθούμε δημιουργικά.

Ας κατασκευάσουμε και ας χρησιμοποιήσουμε από κοινού

Πώς διαμορφώνεται η κατανομή ρόλων ανάμεσα στους παραγωγούς και τους χρήστες;

Όσοι το επιθυμούν ασχολούνται με την παραγωγή χρήσιμων πραγμάτων. Με αυτόν τον τρόπο συμπεριλαμβάνονται οι παραγωγικές τους ανάγκες. Η παραγωγή γίνεται για ατομική, κοινή ή δημόσια χρήση, είτε από κοινού (φτιάξτε το μαζί, Do It Together/ DIT) είτε ο καθένας μόνος του (Do It Yourself – DIY).

Το να κατασκευάζουν και να χρησιμοποιούν από κοινού είναι ένας διαχρονικός τρόπος για τους ανθρώπους να ανταποκρίνονται στις κοινές τους ανάγκες. Για να μειώσουν το κόστος και να επιβεβαιώσουν την ύπαρξη Κοινών στοιχείων, οι άνθρωποι συχνά αποφασίζουν να συνδημιουργήσουν και να μοιραστούν την πρόσβαση σε πληροφορίες, γνώση, χρήματα, χώρους εργασίας, ερ-

4. Thomas Berry, *Evening Thoughts: Reflecting on Earth as a Sacred Community*, Counterpoint, σ. 17.

γαλεία και υποδομές. Το να κατασκευάζουμε και να χρησιμοποιούμε κάτι, είναι τόσο παλιό όσο το ανθρώπινο είδος και τόσο νέο όσο το διαδίκτυο.

Σχήμα 27: Ας κατασκευάσουμε και ας χρησιμοποιήσουμε από κοινού.

Ένα από τα πιο αξιοσημείωτα σύγχρονα παραδείγματα είναι ίσως η ιστορία του Linux. Ο φοιτητής Πληροφορικής Linus Torvalds απογοητεύτηκε από το υψηλό κόστος και την πολυπλοκότητα του λειτουργικού συστήματος Unix. Έτσι αποφάσισε να αναπτύξει μια εναλλακτική λύση. Το ονόμασε Linux, έναν συνδυασμό των «Linus» και «Unix». Μέσα σε λίγα χρόνια, εκατοντάδες προγραμματιστές έλαβαν μέρος στη μετεξέλιξη του κώδικα, ο οποίος διατέθηκε ελεύθερα σε όλους. Μετά την πρώτη επίσημη έκδοση του Linux (1994) και γύρω από τον πυρήνα του –τον μονολιθικό πυρήνα, δηλαδή την κεντρική μονάδα ενός λειτουργικού συστήματος– αναπτυσσόταν ολοένα και περισσότεροι κώδικας. Θεμελιώδεις συνεισφορές προήλθαν από την κοινότητα του ελεύθερου λογισμικού GNU, η οποία, με πρωτοβουλία του πρωτοπόρου Richard Matthew Stallman, προγραμματίστηκε ελεύθερο λογισμικό από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Τελικά προέκυψε ένα πολύ ανεπτυγμένο λειτουργικό σύστημα, που έκτοτε έγινε μέρος της βασικής υποδομής της σύγχρονης ζωής. Με απλά λόγια: το δίκτυο Linux πέτυχε αυτό που μπορεί να περιγραφεί ως κλασικό μοτίβο του Κοινωνείν: *ας κατασκευάσουμε και ας χρησιμοποιήσουμε από κοινού.*

Όπως και σε άλλα μοτίβα που παρουσιάζουμε σε αυτά τα κεφάλαια, το «και» έχει σημασία. Το μοτίβο είναι *ας κατασκευάσουμε και ας χρησιμοποιήσουμε από κοινού*, όχι απλώς «ας χρησιμοποιήσουμε από κοινού». Εάν σκέφτεστε ως κοινωνός, σκέφτεστε το πράγμα που παράγεται και ολόκληρη τη διαδικασία δημιουργίας ως κάτι που πρέπει να χρησιμοποιηθεί από εσάς, να

μοιραστεί και ενδεχομένως να χρησιμοποιηθεί από άλλους. Η διαδικασία δεν αφορά πρωτίστως την κατασκευή και παραγωγή για τη δική σας κατανάλωση ή άλλων ατόμων. Αφορά την κάλυψη Κοινών αναγκών. Όταν φτιάχνουμε νέα δημιουργικά έργα, χάνουμε τον ιδιοκτησιακό έλεγχο βάσει πνευματικών δικαιωμάτων (χρησιμοποιώντας άδειες Creative Commons), για να διασφαλιστεί ότι είναι διαθέσιμα ορισμένα δικαιώματα χρήσης, όπως η αντιγραφή και ο διαμοιρασμός. Οι κοινωνοί δεν θέλουν να περιορίσουν κάποιους άλλους από το να παράγουν το ίδιο πράγμα. Θέλουν όσο το δυνατόν περισσότεροι άνθρωποι να ενταχθούν στο εγχείρημα. Η ενθάρρυνση του περισσότερου Κοινωνείν σε διαδικτυακά περιβάλλοντα είναι ιδιαίτερα ελκυστική, διότι, όπως ανακάλυψε ο Linus Torvalds εκείνες τις πρώτες μέρες του Παγκόσμιου Ιστού, όσο περισσότεροι, τόσο το καλύτερο. Σε ανοιχτές ψηφιακές πλατφόρμες, όπου, ουσιαστικά, η παραγωγή πραγμάτων δεν έχει κόστος (εκτός από την υποδομή έντασης ενέργειας), μπορεί να δημιουργηθεί περισσότερη αξία, καθώς περισσότεροι άνθρωποι έχουν την ικανότητα να συμμετέχουν.

Η δημιουργία που λαμβάνει χώρα στα Κοινά δεν πρέπει να θεωρείται ως DIY (φτιάξ' το μόνος σου), αλλά ως DIT - «φτιάξ' τε το μαζί», για να καλύφθουν οι ανάγκες κάποιου και ενδεχομένως οι ανάγκες και άλλων. Αυτό εξηγεί, για παράδειγμα, γιατί το πρόγραμμα της κοινοτικά υποστηριζόμενης γεωργίας ΚΥΓΕΩ/CSA δεν ενδιαφέρεται να εμποδίσει τη δημιουργία και την άνθηση άλλου προγράμματος ΚΥΓΕΩ στην ίδια περιοχή. Δεν έχουμε διαβάσει ή ακούσει σχεδόν ποτέ για μια ΚΥΓΕΩ που ανταγωνίζεται μια άλλη. Συμβαίνει μάλλον το αντίθετο. Οι δυνατότητες μιας μόνο ΚΥΓΕΩ είναι περιορισμένες. Η μεγαλύτερη παραγωγή είναι περίπου 300 μονάδες συγκομιδής, οι περισσότερες από αυτές είναι σημαντικά λιγότερες. Οι ΚΥΓΕΩ δικτυώνονται. Τα μέλη θέλουν να ενθαρρύνουν τη δημιουργία και άλλων ΚΥΓΕΩ, τουλάχιστον μέχρι να έχουν όλοι εύκολη πρόσβαση σ' ένα κοντινό αγρόκτημα ΚΥΓΕΩ. Ωστόσο, μέχρι να μπορέσουν να παραχθούν και να χρησιμοποιηθούν από κοινού όλα τα λαχανικά των ΚΥΓΕΩ, εξακολουθούν να υπάρχουν πολλά δύσκολα ζητήματα συνεργασίας που πρέπει να επιλυθούν και πολλά χωράφια που πρέπει να μετατραπούν σε αγροκτήματα ΚΥΓΕΩ. Εάν πετύχει αυτό, τα τμήματα λαχανικών πολλών σουπερμάρκετ δεν θα είναι πλέον απαραίτητα, όπως συμβαίνει με ορισμένες εισαγωγές λαχανικών υψηλής έντασης ενέργειας.

Αυτό το μοτίβο έχει ατελείωτες παραλλαγές. Η τυπική διαδικασία στους χώρους δημιουργίας, τα ανοιχτά εργαστήρια και τα εργαστήρια Fab Lab σε όλο τον κόσμο φέρνουν σε επαφή χάκερ, επαγγελματίες τεχνολόγους, ψηφιακούς καλλιτέχνες και ερασιτέχνες για να μαστορεύουν, να πειραματίζονται και να κατασκευάζουν πράγματα από κοινού. Σύμφωνα με μια μελέτη της Cedifa (Κέντρο Ψηφιακής Κατασκευής), ένα Fab Lab (εργαστήριο κατασκευής) μπο-

ρεί να ανοίξει μέσα σε επτά ημέρες και με βασική επένδυση μόνο 5.000 δολάρια, αν βασίζεται σε προσεγγίσεις που προσανατολίζονται στα Κοινά, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης λογισμικού ανοιχτού κώδικα.⁵ Οι κοινότητες ανοιχτού σχεδιασμού και κατασκευής φτιάχνουν έπιπλα, ηλεκτρονικά είδη, αγροτικό εξοπλισμό και οχήματα ανοιχτού κώδικα με αυτόν τον τρόπο.

Ορισμένα Κοινά εστιάζουν στη χρήση από κοινού, κάποια άλλα στην κατασκευή από κοινού. Η δημοτικότητα και των δύο προσεγγίσεων μπορεί να φανεί στα 260 ανοιχτά εργαστήρια σε γερμανόφωνες χώρες, όπου χομπίστες, μάστορες και άλλοι εργάζονται με το ξύλο, με τρισδιάστατους εκτυπωτές, μέταλλα και ηλεκτρονικά. Σχεδόν όλα όσα προέρχονται, συνήθως, από ένα εργοστάσιο μπορούν να παραχθούν από κοινού (DIT) – κάδοι bokashi για λιπασματοποίηση σε αστικό περιβάλλον, ποδήλατα φορτίου και αυτοκίνητα με ηλιακή ενέργεια, λαμπτήρες, μικροσκόπια και μητρικές πλακέτες, ύφασμα, τουαλέτες και ανταλλακτικά μέρη, ξύλινα έπιπλα και προστατευτικές μάσκες. Σε όλο τον κόσμο, εθελοντές σε περισσότερα από 1.300 επισκευαστικά καφενεία επιδιορθώνουν σπασμένες συσκευές και είδη οικιακής χρήσης, ζωντανεύοντας μια ιδέα που εισήχθη το 2009 στις Κάτω Χώρες από τη δημοσιογράφο και μπλόγκερ, Martine Postma.⁶ Τα ανοιχτά εργαστήρια και τα επισκευαστικά καφενεία είναι χώροι όπου οικοδομούνται η κοινότητα, η συλλογική σκέψη και η μάθηση. Προσαρμόζουν και ανανεώνουν δημιουργικά (βλ. παρακάτω) αμέτρητα αντικείμενα που θεωρούνται σκουπίδια, χαρίζοντάς τους έναν δεύτερο κύκλο ζωής.

Ας στηρίξουμε τη φροντίδα και την αποεμπορευματοποιημένη εργασία

Η εργασία στα Κοινά δεν είναι μια εξαγοράσιμη μονάδα εμπορευματοποιημένης εργασίας, δηλαδή μια «δουλειά» (labor). Είναι μια δραστηριότητα που βασίζεται στα ενδιαφέροντα και τις αξίες των ανθρώπων, σε ολόκληρο τον εαυτό τους. Η γεωγράφος Neera Singh ονομάζει αυτό το είδος της δέσμευσης «συναισθηματική εργασία»,⁷ επειδή οι άνθρωποι επιδεικνύουν αγάπη, αφο-

5. cedifa.de/wp-content/uploads/2013/08/04-FabLabs.pdf, σ. 14.

6. repaircafe.org/en/about: βλ. και τον χάρτη: repaircafe.org/en/visit/.

7. Neera Singh, "The Affective Labor of Growing Forests and the Becoming of Environmental Subjects: Rethinking Environmentality in Odisha, India", *Geoforum*, 2013, 47, σ. 189-198 (doi.org/10.1016/j.geo-forum.2013.01.010 και academia.edu/3106203/The_affective_labor_of_growing_forests_and_the_becoming_of_environmental_

σίωση και φροντίδα, ή απλώς κατανόηση για το τι χρειάζεται να γίνει, όταν φροντίζουν ένα δάσος, όταν προσέχουν τους ηλικιωμένους γονείς, όταν σχεδιάζουν και επιμελούνται μια ιστοσελίδα, διδάσκουν μια τέχνη ή επιμελούνται έναν κοινοτικό κήπο. Η φροντίδα και η δέσμευση σε μια κοινή προσπάθεια είναι κεντρικής σημασίας για τα Κοινά. Είναι η κόλλα που ενώνει τους ανθρώπους. Εκδηλώνεται, για παράδειγμα, όταν οι γονείς μαγειρεύουν, καθαρίζουν και παρέχουν προσωπική φροντίδα στα παιδιά, τους συγγενείς και τους γονείς τους – το νοικοκυριό ως πυρήνας της οικονομίας. Στα Κοινά, αυτό το νοικοκυριό είναι μεγαλύτερο από αυτό που έχει μια ελληνική πόλη. Περιλαμβάνει τον χώρο και όλους τους ανθρώπους και τα στοιχεία που εμπλέκονται στη διαδικασία κάλυψης των αναγκών.⁸

Η φροντίδα πραγματώνεται όταν οι άνθρωποι φέρνουν όλη την ανθρωπιά τους σε ένα έργο, αντικαθιστώντας τις απρόσωπες σχέσεις που απαιτούν τη μεσολάβηση χρημάτων με τους πόρους της αγοράς. Η συναισθηματική εργασία μετατρέπει ένα απλό αγαθό σε κάτι που εμπεριέχει τη φροντίδα. Κάποιος θα μπορούσε να το ονομάσει ακριβέστερα πλούτο της φροντίδας (care-wealth). Σε αντίθεση με τους πόρους της αγοράς, των οποίων η αξία καθορίζεται από την τιμή τους, ο πλούτος της φροντίδας έχει αξία επειδή εμπεριέχει μιαν αύρα αναμνήσεων, ιδιαιτέρου νοήματος και συναισθημάτων, το αποτέλεσμα της εργασίας ανθρώπων που αφιέρωσαν τον χρόνο και τη φροντίδα τους. Η ενέργεια που υπάρχει σε αυτό τον πλούτο της φροντίδας μοιάζει με το φωτιστέφανο που σχηματίζει η ηλεκτρική ενέργεια που πάλλεται γύρω από έναν μαγνήτη. Δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι πολλές κοινότητες έχουν ιδιαίτερη συναισθηματική σύνδεση με ιερούς τόπους ή με χώρους στο επίκεντρο της φροντίδας των ανθρώπων – μια δημόσια πλατεία, ένα ποτάμι, ένα αρχαίο δέντρο. Ορισμένες σκηές των Κοινών, ένας συνεταιρισμός τροφίμων, ένα τοπικό δάσος, ένα καταπίστευμα ακίνητης περιουσίας, ένας συνεργατικός ιστότοπος, αποκτούν ιδιαίτερο νόημα και συναισθηματική σημασία αφού οι άνθρωποι βάζουν σε αυτά την καρδιά και την ψυχή τους (και πραγματικά αυτό συμβαίνει μόνο αν το κάνουν).

Οι προσωπικές και συλλογικές ενέργειες φροντίδας φέρουν εις πέρας πολύ σημαντική εργασία, χωρίς την οποία μια κοινωνία δεν θα μπορούσε να διατηρηθεί ενωμένη. Όπως περιγράφουμε σε αυτό το κεφάλαιο, αμέτρητα Κοινά βασίζονται στη φροντίδα που παρέχεται ελεύθερα, μοιράζεται, καταμερίζεται ή αναπτύσσεται μέσω μιας ήπιας ανταποδοτικότητας. Η φροντίδα δεν είναι το αποτέλεσμα του Κοινωνείν, αλλά σαφώς ένα στοιχείο του πυρήνα του Κοινω-

subjects_Rethinking_environmentality_in_Odisha_India).

8. Silvia Federici, *Re-Enchanting the World: Feminism and the Politics of the Commons*, PM Press, 2019.

νείν που πραγματώνεται παντού, ακόμη και στις αγορές. Η διαφορά είναι ότι η οικονομία της αγοράς, ενώ καλωσορίζει ό,τι η φροντίδα και τα εγγενώς ανθρώπινα κίνητρα μπορούν να επιτύχουν, είναι ανίκανη να δημιουργήσει και να υποστηρίξει αυτήν τη φροντίδα. Τα οικονομικά κίνητρα (μισθοί, αμοιβές, δωροδοκίες, επιδοτήσεις) μπορεί να δημιουργήσουν την πραγματική φροντίδα, αλλά μπορεί και όχι, επειδή τα κίνητρα της αγοράς αφορούν κυρίως την «παραγωγική δουλειά» – αποτελέσματα που έχουν μετρήσιμα, απτά οικονομικά οφέλη. Η φροντίδα και το Κοινωνείν, αντίθετα, προσπαθούν να μιλήσουν απευθείας στους εσωτερικούς μας εαυτούς ως Φωλιασμένα Εγώ με ακεραιότητα και ευαισθησία. Αυτό εξηγεί γιατί τα Κοινά είναι οι καλύτεροι και πιο φιλόξενοι χώροι για τη φροντίδα και την αποεμπορευματοποιημένη εργασία.

Σχήμα 28: Ας στηρίξουμε τη φροντίδα.

Βέβαια, η συμβατική οικονομία έχει μετατρέψει κάθε είδους φροντίδα σε «εργασία φροντίδας», συμπεριλαμβανομένης της φροντίδας των παιδιών και της υγειονομικής περίθαλψης. Η φροντίδα συχνά διαρθρώνεται σε μονάδες εργασίας που οργανώνονται από τη λογική της παραγωγικότητας και της μετρησιμότητας. Αλλά είναι αδύνατον να συμπίεσουμε τις ανθρώπινες σχέσεις και τη φροντίδα σε ένα καθεστώς χρονοδιαγραμμάτων, φορμών και μετρικών μονάδων παραγωγικότητας. Όταν υποβάλλεται στην υπολογιστική λογική, η φροντίδα δεν είναι πλέον φροντίδα. Είναι μια μορφή ρομποτικής που εκτελείται από ανθρώπινα αυτόματα.

Ωστόσο, όπως είδαμε με το Buurtzorg Nederland, την οικιακή περίθαλψη στη γειτονιά, που περιγράφεται στο Κεφάλαιο 1, η γνήσια φροντίδα μπορεί να παρέχεται σε μεγάλο αριθμό ατόμων χωρίς κίνητρα αγοράς που υποβαθμίζουν την ουσιαστική ανθρώπινη ποιότητα. Το σημείο-κλειδί είναι η διατήρηση της κατάλληλης κλίμακας. «Οι άνθρωποι δεν είναι ποδήλατα που μπορούν να οργανωθούν σύμφωνα με ένα οργανόγραμμα», όπως το έθεσε η ιδρυτής του Buurtzorg. Η παροχή φροντίδας μέσω Κοινών, κατά παράβαση των αρχών της αγοράς, δεν σημαίνει ότι υποβαθμίζεται η ποιότητα της περίθαλψης. Η ποιότητα της περίθαλψης βελτιώνεται επειδή οι άνθρωποι έχουν την ελευθερία και τον χρόνο να παρέχουν εξατομικευμένη, κατά περίπτωση κατάλληλη φροντίδα στους ανθρώπους.

Ενώ ορισμένες δραστηριότητες φροντίδας έχουν εμπορευματοποιηθεί, το μεγαλύτερο μέρος της εξακολουθεί να πραγματοποιείται εκτός της τυπικής οικονομίας. Οι οικονομολόγοι την έχουν αφήσει εκτός πλαισίου. Αυτή η αδιαφορία για τη φροντίδα και την κάλυψη βασικών ανθρώπινων αναγκών σημαίνει ότι η φροντίδα για αμέτρητα κοινωνικά ροβλήματα (οικογενειακή ζωή, διαγενεακή υποστήριξη σε διευρυμένες οικογένειες, τοπικός πολιτισμός, άτυπες κοινωνικές αναζητήσεις) καθίσταται αόρατη. Οι θέσεις εργασίας φροντίδας που δημιουργούνται από τις αγορές όχι μόνο είναι κακοπληρωμένες, αλλά συνήθως ανατίθενται κυρίως σε γυναίκες, μετανάστες και μη λευκές μειονότητες.

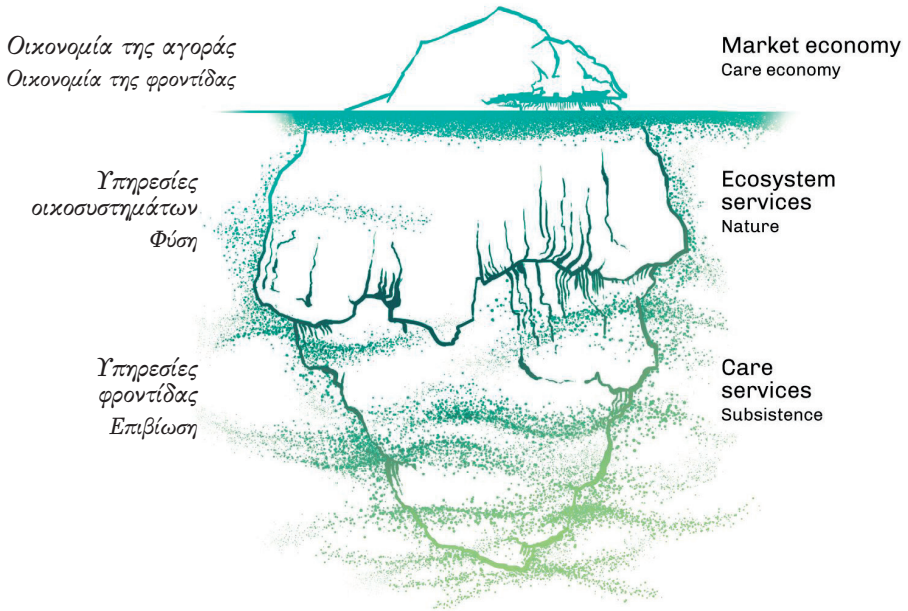
Η ειρωνεία είναι ότι η φροντίδα και η αποεμπορευματοποιημένη εργασία είναι απολύτως απαραίτητες για τη λειτουργία της οικονομίας, συμπεριλαμβανομένης της «παραγωγικής δουλειάς». Κανένας πολιτισμός δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει χωρίς δραστηριότητες φροντίδας. Από πού θα προερχόταν η επόμενη γενιά υπαλλήλων εάν οι οικογένειες δεν τους μεγάλωναν, δεν τους εκπαιδεύαν και δεν τους έκαναν μέρος της κοινωνίας; Πώς θα μπορούσε να υπάρξει μια κοινότητα χωρίς ανθρώπους που να βοηθούν ο ένας τον άλλον ως γείτονες και να κοινωνικοποιούν τους νέους ώστε να γίνουν καλοί πολίτες; Αν αναλογιστούμε τον όγκο της αποεμπορευματοποιημένης εργασίας που απαιτείται για να διατηρηθεί μια κοινωνία σε λειτουργία (παροχή διαβίωσης, νοικοκυριό, αστική ζωή, εθελοντισμός κ.λπ.), καθίσταται προφανές ότι το χρήμα και οι αγορές είναι η κορυφή του παγόβουνου της οικονομίας. «Η μη αμειβόμενη εργασία αξίζει δισεκατομμύρια», όπως το έθεσε ένας Γερμανός δημοσιογράφος, χρησιμοποιώντας τη μόνη γλώσσα που φαίνεται να καταλαβαίνουν πολλοί.⁹

Να στηρίζουμε τη φροντίδα και την αποεμπορευματοποιημένη εργασία σημαίνει να σώσουμε αυτόν τον παραμελημένο τομέα της φροντίδας από τη λήθη

---

9. deutschlandfunkkultur.de/feministische-oekonomie-unbezahlte-arbeit-ist-milliarden-100.html

και να τον βάλουμε στο επίκεντρο της οικονομικής σκέψης. Σημαίνει να δώσουμε αξία σε μια διαφορετική λογική για την οργάνωση της οικονομίας. Το Κοινωνείν μάς προσκαλεί να εγκαταλείψουμε το προσωπικό προνόμιο, αντί να μεγιστοποιούμε το προσωπικό κέρδος. Παρέχοντας φροντίδα, καθιστούμε τους εαυτούς μας ευάλωτους και εξαρτημένους από τους άλλους. Θυσιάζουμε τον χρόνο, την ενέργεια και τη συνειδητότητά μας για να αναπτύξουμε υγιείς σχέσεις με τον εαυτό μας και το σώμα μας, με τους άλλους και με τη φύση. Αντί να προσπαθούμε να είμαστε εξαιρετικά αποδοτικοί με τον χρόνο και τα χρήματά μας, δίνουμε προτεραιότητα στην ανθρώπινη παρουσία και σύνδεση. Από αυτή την άποψη, τα Κοινά αμφισβητούν την αρχή που βρίσκεται στην καρδιά της οικονομίας της αγοράς, υποστηρίζοντας διαφορετικά πρότυπα αξιολόγησης. Όταν οι παραδοσιακοί οικονομολόγοι αντιτείνουν ότι αυτά τα μοντέλα φροντίδας δεν μπορούν να εφαρμοστούν σε μεγάλη κλίμακα, χάνουν την ουσία: η πραγματική φροντίδα είναι εξ ορισμού προορισμένη να συμβαίνει σε μικρά, οικεία περιβάλλοντα όπου μπορούν να αναπτυχθούν αυθεντικές σχέσεις. Τα μεγαλύτερα συστήματα παίζουν, ασφαλώς, έναν ρόλο, αλλά η φροντίδα δεν αφορά μόνο τις μονάδες παροχής υπηρεσιών. Πρόκειται για έναν άλλον τρόπο κατανόησης της οικονομίας ως «οικο-νομίας» ή «e-οικονομίας», όπου «η οικονομία είναι φροντίδα», όπως το θέτει η Ina Prätorius της Care Revolution, ένα δίκτυο συνηγόρων στην Ελβετία, τη Γερμανία και την Αυστρία.

Σχήμα 29: Το παγόβουνο της οικονομίας της αγοράς.

Δύο γενιές φεμινιστριών οικονομολόγων,¹⁰ πολλές από τις οποίες συνδέονται με τη Διεθνή Ένωση για τη Φεμινιστική Οικονομία, και ερευνήτριες, όπως οι Diane Elson, Julie Nelson, Alicia Girón González, Brigitte Young, Adelheid Biesecker και Friederike Haberman, έχουν διατυπώσει σκληρή κριτική για τις ανεπάρκειες της επικρατούσας οικονομικής πρακτικής όταν πρόκειται για τη φροντίδα. Αυτή η βιβλιογραφία μοιράζεται πολλά στοιχεία με τα Κοινά γιατί και τα δύο γενικά αγνοούνται ή απορρίπτονται ως ακρότητες. Και τα δύο επιχειρούν να ξεπεράσουν τις ατέλειες των κλασικών οικονομικών (π.χ. homo economicus· αξία ως ισοδύναμη με την τιμή), υποστηρίζοντας ένα διαφορετικό επιστημολογικό πλαίσιο.

Μελέτες δείχνουν ότι οι άνθρωποι που βρίσκονται εκτός καθεστώτων αγοραστικής αξιολόγησης (δηλαδή, χρήματα, τιμές) συχνά δείχνουν μεγαλύτερη φροντίδα, κίνητρα και ενδιαφέρον για την ποιότητα.¹¹ Αυτό συμβαίνει επειδή η χρήση μισθών, μπόνους, δωροδοκίας και άλλων οικονομικών κινήτρων στέλνει συχνά ένα μήνυμα που ωθεί τους ανθρώπους να γίνονται ανταγωνιστικοί αλλά και κυνικοί δρώντες της αγοράς. Αντίθετα, οι πρακτικές του Κοινωνείν τείνουν να ενθαρρύνουν τους ανθρώπους να δείξουν τον καλύτερο εαυτό τους και να δημιουργήσουν βαθύτερες σχέσεις και κοινωνική εμπιστοσύνη. Παρέχοντας φροντίδα και αποεμπορευματοποιημένη εργασία, γίνονται Φωλιασμένα Εγώ. Το κλασικό παράδειγμα αυτής της δυναμικής (όχι απαραίτητα συνειδητής) είναι η οικονομία της αιμοδοσίας. Ο Βρετανός ερευνητής Richard Titmuss στη δεκαετία του 1960 διαπίστωσε ότι οι εθελοντές που δίνουν αίμα είναι πιο πιθανό να έχουν πιο ασφαλές και υγιές αίμα από τους ανθρώπους που πληρώνονται για το αίμα τους, επειδή οι τελευταίοι συχνά κάνουν χρήση ναρκωτικών ουσιών ή νουσούν.¹²

Ας μοιραστούμε τα ρίσκα της τροφοδότησης

Στην καπιταλιστική οικονομία λέγεται ότι οι εταιρείες επωμίζονται τα ρίσκα δημιουργίας και εμπορίας ενός προϊόντος, παρόλο που ο προϋπολογισμός τους για την έρευνα και την ανάπτυξη επιδοτείται συχνά από τους φορολογούμενους και παρόλο που συχνά εναποθέτουν ρίσκα και έξοδα στους καταναλωτές, στο περιβάλλον και στις μελλοντικές γενιές. Αυτή είναι η λογική τους για να απο-

10. Βλ. feministeconomics.org.

11. Samuel Bowles, *The Moral Economy: Why Good Incentives Are No Substitute for Good Citizens*, Yale University Press, 2016.

12. Richard Titmuss, *The Gift Relationship: From Human Blood to Social Policy*, Pantheon, 1971.

κομίσουν τα κέρδη μετά την παραγωγή. Σε μια σχεδιασμένη οικονομία, ρίσκα αναλαμβάνει ενίοτε το κράτος. Στα Κοινά, ωστόσο, όπου η διάκριση μεταξύ καταναλωτή και παραγωγού είναι θολή, όσοι συμμετέχουν ενεργά αποδέχονται τη συνυπευθυνότητα για την κατανομή των ρίσκων πριν και κατά τη διάρκεια της παραγωγής. Αυτά τα ρίσκα μπορεί να περιλαμβάνουν την αβεβαιότητα των αποδόσεων των καλλιεργειών από ένα αγρόκτημα ΚΥΓΕΩ (CSA), την πολύπλοκη διαδικασία διατήρησης μιας υποδομής Wi-Fi που βασίζεται στην κοινότητα, όπως το Guifi.net, ή τις αβεβαιότητες που σχετίζονται με τη διαδικασία ανοιχτού κώδικα που απαιτείται για τον σχεδιασμό ενός προσιτού, μη ιδιοκτησιακού ελκυστήρα, όπως το Life-Trac της Open Source Ecology (Οικολογία Ανοιχτού Κώδικα).¹³

Σχήμα 30: Ας μοιραστούμε τα ρίσκα της τροφοδότησης.

Οι τρόποι κατανομής των ρίσκων έχουν πολλές διαφορετικές μορφές. Σε καμπάνιες crowdfunding, οι δωρητές δίνουν, ουσιαστικά, ένα δώρο στους υπεύθυνους του έργου για την ανάπτυξη μιας νέας εφαρμογής λογισμικού, μιας εφεύρεσης ή μιας κοινωνικής υπηρεσίας. Όταν οι συνεισφορές συγκεντρώνονται για μια συλλογική επένδυση, οι κίνδυνοι είναι αρκετά μικροί για κάθε άτομο, ενώ τα πιθανά οφέλη για όλους είναι μεγάλα. Σε πολλά γερμανικά αγροκτήματα ΚΥΓΕΩ υπάρχει η διαδικασία «γύρος υποβολής προσφορών» (Bieterunde), μέσω της οποίας το αγρόκτημα ΚΥΓΕΩ ενημερώνει τα μέλη στην αρχή της περιόδου φύτευσης πόσα χρήματα θα χρειαστούν για τις καλλιέργειες του έτους. Τα μέλη συγκεντρώνονται στη συνέχεια σε έναν κύκλο, συζητούν για τη συνολική ανάγκη της ομάδας και αποφασίζουν μεμονωμένα

13. opensourceecology.org/wiki/LifeTrac.

τι μπορεί κάθε άτομο να προσφέρει. Στη συνέχεια, τα μέλη υποβάλλουν ανώ-
νυμα προσφορές χρημάτων στο κοινό ταμείο. Εάν δεν συγκεντρωθούν αρκετά
χρήματα στον πρώτο γύρο υποβολής προσφορών, το μέγεθος του ελλείμμα-
τος ανακοινώνεται και αρχίζει ένας δεύτερος γύρος συνεισφορών. Συνήθως, το
απαιτούμενο ποσό συγκεντρώνεται σε δύο γύρους. Αυτός είναι ο τρόπος με τον
οποίο μοιράζονται τα ρίσκα για την καλλιέργεια των εποχικών καρπών, χω-
ρίς να απαιτείται από άτομα με διαφορετικές δυνατότητες να συνεισφέρουν ίσα
μερίδια στην κατανομή της συγκομιδής.

Όταν μοιραζόμαστε τα ρίσκα, όλα αλλάζουν: οι σχέσεις εξουσίας, οι διαδικα-
σίες λήψης αποφάσεων σχετικά με το τι να παραχθεί και πώς, οι ταμειακές ροές
και, προφανώς, η κατανομή του πλούτου. Για τους λόγους αυτούς, το μοίρασμα
των ρίσκων της τροφοδότησης παρέχει ένα σημαντικό βήμα για την υπέρβαση
μιας οικονομίας που βασίζεται στην αγορά. Αυτό μας οδηγεί στα επόμενα τέσσε-
ρα πρότυπα τροφοδότησης μέσω των Κοινών, καθένα από τα οποία αναφέρεται
στον τρόπο κατανομής του πλούτου που δημιουργείται. Πριν εξετάσουμε κάθε
πρότυπο, είναι χρήσιμο να κάνουμε κάποιες εννοιολογικές διευκρινίσεις και να
αξιολογήσουμε τις βασικές επιλογές που αντιμετωπίζουν οι κοινωνοί.

Ας συνεισφέρουμε και ας μοιραστούμε

Περισυλλογή σημαίνει να συμβάλλουμε σ' ένα απόθεμα πόρων για την επί-
τευξη ενός κοινού στόχου ή την επίλυση ενός συγκεκριμένου προβλήματος, αυ-
θόρμητα ή με εθελοντική συμφωνία. Στη συνέχεια, το απόθεμα μοιράζεται.
Μπορείτε να περισυλλέξετε σχεδόν τα πάντα: γνώση, φυσικούς πόρους, χρόνο,
ενέργεια, φαγητό, εργαλεία, ιδέες ή χρήματα. Η περισυλλογή δεν αφορά μόνο
το να συγκεντρώνει κανείς πράγματα σ' ένα συλλογικό ταμείο, αλλά επίσης
να συνεισφέρει το ταλέντο, την ενέργεια, τη φαντασία και τις υπηρεσίες για να
δημιουργήσει Κοινά που μπορούν να ωφελήσουν όλους. Όταν οι άνθρωποι συ-
νεισφέρουν και μοιράζονται, ό,τι χρειάζεται συνεισφέρεται ελεύθερα (μερικές
φορές με μια υπενθύμιση) απ' όλους τους συμμετέχοντες. Και μετά μοιράζεται
για κοινή χρήση, χωρίς να υπολογίζεται το ατομικό όφελος καθενός. Οι συμ-
μετέχοντες μειώνουν το ατομικό κόστος προμήθειας, αυξάνουν την πιθανότητα
κάλυψης των αναγκών όλων καλύτερα και αναπτύσσουν μian αίσθηση συνυ-
πευθυνότητας και αλληλεγγύης. Όπως στο ας περισυλλέξουμε και ας καταμε-
ρίσουμε, όλοι μπορούν να συμμετέχουν, ανεξάρτητα από τα οικονομικά τους
μέσα ή την κοινωνική τους κατάσταση.

Το συνεισφέρουμε και μοιραζόμαστε λειτουργεί σε όλους τους τομείς του Κοι-
νωνείν, αλλά είναι ιδιαίτερα ισχυρό στα ανοιχτά δίκτυα, όπου η χρησιμότητα

των πληροφοριών, των ιδεών, της γνώσης, του κώδικα και του σχεδιασμού αυξάνεται όσο περισσότερο μοιράζονται και προσαρμόζονται. Ωστόσο, αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία εδώ είναι το «και». Η περισυλλογή χωρίς διαμοιρασμό είναι σαν ψώνια χωρίς χρήματα στον καπιταλισμό: δεν θα λειτουργήσει. Μπορείτε να μοιραστείτε μόνο ό,τι περισυλλέγετε, συνεισφέρετε ή συμπαραγάγετε πρώτα.

Η συνεισφορά στη δημιουργία του κώδικα λογισμικού παρομοιάστηκε με την εναπόθεση λαχανικών σε μια κοινή κατσαρόλα, στην οποία όλοι συνεισφέρουν αυτό που έχουν και όλοι μπορούν να πάρουν ό,τι θέλουν.¹⁴ Πράγματι, το *ας* περισυλλέξουμε και *ας* μοιραστούμε είναι μια συνήθης πρακτική μεταξύ προγραμματιστών και σχεδιαστών που συνεισφέρουν σε μια κοινή συλλογή κώδικα και σχεδίων. Είναι επίσης μια συνήθης πρακτική μεταξύ των παγκόσμιων κοινοτήτων σχεδιαστών ανοιχτού υλικού που δημιουργούν κοινόχρηστα σχέδια για αγροτικό εξοπλισμό (Open Source Ecology, Atelier Paysan), έπιπλα (Open Desk), σπίτια (WikiHouse), μηχανοκίνητα οχήματα (Wikispeed) και προσθετικά (Open Πρόγραμμα προσθετικής). Θεσμοί και ιδρύματα μπορούν, επίσης, να συνεισφέρουν και να μοιράζονται. Ένα κλασικό παράδειγμα είναι η Πρωτοβουλία Europeanana, με περίπου 400 μουσεία, αρχεία και πολιτιστικά ιδρύματα, τα οποία συνεργάζονται σε μια δημόσια διαδικασία για την επισήμανση και τη διατήρηση έργων τέχνης δημόσιου τομέα.

Σχήμα 31: *Ας συνεισφέρουμε και ας μοιραστούμε.*

14. Rishab Aiyer Ghosh, “Cooking Pot Markets: An Economic Model for the Trade in Free Goods and Services on the Internet”, *First Monday* 3(3) (firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/580/501).

Ποικιλίες κατανομής στα Κοινά

Μετά την περισυλλογή πλούτου ή ταλέντων, τα πράγματα αρχίζουν να γίνονται πιο ενδιαφέροντα. Ο διαμοιρασμός είναι μόνο μία από τις πολλές επιλογές για την κατανομή των παραγόμενων προϊόντων. Ένας πόρος μπορεί να κατανεμηθεί μεταξύ των ανθρώπων με κάποιον τρόπο διαπραγμάτευσης ή με κάποιον ισότιμο τρόπο, λαμβάνοντας υπόψη τις ατομικές ανάγκες, αλλά όχι σε ίσες μονάδες. Ή μπορεί ο πόρος να αμοιβαιοποιηθεί σύμφωνα με κάποια φόρμουλα που έχει συμφωνηθεί εκ των προτέρων μεταξύ των συμμετεχόντων, ίσως ανάλογα με το πόσο έχει συνεισφέρει ένα άτομο... ή ίσως όχι. Υπάρχει ακόμη μια άλλη επιλογή: να ανταλλάξεις τα προϊόντα των Κοινών με μετρητά. Αυτή θα πρέπει να είναι μια συνειδητή, προσεκτική απόφαση (βλ. Διατήρηση της διάκρισης κοινών και εμπορίου), διότι θα μπορούσε να τραβήξει απότομα την ομάδα από την πρακτική των Κοινών πίσω στον κόσμο των συμβατικών αγορών και στις παγίδες του.

Καθεμία από τις πιθανές προσεγγίσεις για την κατανομή και τη διανομή του κοινού πλούτου παγώνει μια συγκεκριμένη λογική που διαμορφώνει την ταυτότητα της ομάδας. Καθεμία δημιουργεί διαφορετικές προσδοκίες και συναισθήματα μεταξύ των συμμετεχόντων. Μερικές από αυτές τις προσεγγίσεις διαφέρουν όσον αφορά τις αποχρώσεις τους. Άλλες έχουν συνέπειες για τη βασική αποστολή της ομάδας και τις συστατικές αρχές της. Ας διερευνήσουμε δύο στοιχειώδεις διακρίσεις που πρέπει να γίνουν.

Η πρώτη έχει να κάνει με τα χαρακτηριστικά ενός δεδομένου πόρου. Ένα βασικό ερώτημα είναι: Είναι ο πόρος κάτι που κινδυνεύει να εξαντληθεί («ανταγωνιστικός», στην οικονομική γλώσσα) ή κάτι που δεν μπορεί να εξαντληθεί («μη ανταγωνιστικός»); Εάν είναι ανταγωνιστικός, αυτό σημαίνει ότι εάν ένα άτομο τον χρησιμοποιήσει, θα υπάρχει λιγότερο ή καθόλου για τα άλλα άτομα. Ίσως να μη φτάσει για όλους, ή ίσως γίνει κατάχρηση αυτού του πόρου.

Σκεφτείτε το νερό ή το φαγητό. Αν φάω ένα μήλο, δεν μπορείτε να το φάτε κι εσείς. Μόνο πεπερασμένος αριθμός αγροτών μπορεί να εκμεταλλευτεί το νερό του ποταμού για άρδευση πριν στερέψει ο ποταμός. Αντίθετα, ορισμένοι τύποι πόρων, δημιουργικά έργα, γνώσεις, ιδέες, πληροφορίες, κώδικες λογισμικού, παραδόσεις, δεν εξαντλούνται. Δεν είναι ανταγωνιστικοί. Στην πραγματικότητα, γι' αυτά τα πράγματα, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η συμμετοχή πολλών ανθρώπων μπορεί να αυξήσει σημαντικά την παραγόμενη αξία και τα συλλογικά οφέλη, ειδικά εάν αυτό συμβαίνει σε ψηφιακά δίκτυα. Αυτός είναι ένας λόγος που το Linux και ο ανοιχτός σχεδιασμός έχουν αποκτήσει μεγαλύτερη αξία. Για εκείνους τους πόρους που δεν μπορούν να εξαντληθούν, το πρόβλημα δεν είναι οι καιροσκόποι που μπορεί να τους εξαντλήσουν. Η πρόκληση είναι η επιμέλεια του άυλου κώδικα, των πληροφοριών ή της μουσικής, η αποτροπή βανδάλων και τρολ για να μη διαταράξουν τη συνεργασία και την εξασφάλιση επαρκούς χρηματοδότησης των Κοινών.

Η δεύτερη βασική διάκριση αφορά τους κοινωνικούς όρους ανταλλαγής και κυκλοφορίας. Πρέπει να είναι ανταποδοτικοί ή μη ανταποδοτικοί; Ο διαμοιρασμός και ο καταμερισμός ενός πόρου δεν είναι ανταποδοτικός, που σημαίνει ότι ο δωρητής δεν παίρνει ή δεν περιμένει απαραίτητα κάποιο αντάλλαγμα. Αυτό το μοτίβο εκφράζει τη σχέση που βρίσκεται ανάμεσα στο δούνα και το λαβείν. Εάν ο καταμερισμός ενός πόρου είναι ανταποδοτικός, υπάρχουν δύο επιλογές: αμοιβαιοποίηση και εμπόριο. Σε καθεμία, ο δωρητής, ο συνεισφέρων ή ο πωλητής είναι σίγουροι ότι θα πάρουν κάτι ως αντάλλαγμα. Οι ανταποδοτικές ανταλλαγές, είτε μέσω αμοιβαιοποίησης είτε μέσω εμπορικών συναλλαγών, είναι ένα πολύ διαφορετικό είδος από το μη ανταποδοτικό μοίρασμα ή τον μη ανταποδοτικό καταμερισμό.

Έχοντας υπόψη αυτές τις δύο διακρίσεις, ας ρίξουμε μια πιο προσεκτική ματιά στους διαφορετικούς τρόπους αλληλεπίδρασης των ανθρώπων.

Μη ανταποδοτικές αλληλεπιδράσεις

Μοίρασμα. Χρησιμοποιούμε αυτόν τον όρο μόνο όταν αναφερόμαστε στην κοινή χρήση πραγμάτων που δεν εξαντλούνται με τη χρήση τους. Το μοίρασμα είναι ένας τρόπος κατανομής τέτοιων πόρων με ανεπίσημους, ευέλικτους, ακόμη και αυτοσχεδιαστικούς τρόπους. Αυτός ο ορισμός του μοιράσματος έρχεται σε πλήρη αντίθεση με τον υπερβολικά ευρύ και περίπλοκο τρόπο που ο όρος χρησιμοποιείται συχνά σήμερα, στον οποίο η εμπορική δραστηριότητα της Uber και της Airbnb χαρακτηρίζεται ως «διαμοιρασμένη οικονομία» και όχι ως αυτό που είναι: οικονομία μικρο-ενοικίασης.

Καταμερισμός. Μιλάμε για καταμερισμό όταν κατανέμεται κάτι που μπορεί να εξαντληθεί. Ο καταμερισμός είναι μη ανταποδοτική κατανομή αντικειμένων – τρόφιμα, χρήματα, γη, ποδήλατα, εργαλεία – μεταξύ μελών της οικογένειας και ξένων μικρότερων ομάδων και μεγαλύτερων δικτύων, χωρίς να υπολογίζονται οι ατομικές συνεισφορές ή τα οφέλη όλων σε ξεχωριστές μονάδες. Όταν καταμερίζουμε κάτι, ένα άτομο μπορεί να πάρει περισσότερα από κάποιο άλλο, με βάση τις ατομικές ανάγκες και το πλαίσιο. Ο καταμερισμός συμβαίνει μερικές φορές ως απάντηση σε σιωπηρές ή επίσημες απαιτήσεις.

Πιστεύουμε ότι είναι χρήσιμο να χρησιμοποιούμε διαφορετικές λέξεις για να διακρίνουμε την κοινή χρήση των άυλων πραγμάτων και πληροφοριών (αυτό που θα ονομάσουμε «μοίρασμα») από την κοινή χρήση πραγμάτων («καταμερισμός»). Αυτή η διάκριση μας γνωστοποιήθηκε από τον ψυχολόγο Michael Tomasello, ο οποίος επισημαίνει ότι οι συνείψεις του να μοιράζεσαι κάτι που εξαντλείται είναι διαφορετικές από το να μοιράζεσαι κάτι που είναι ανεξάντλητο. Αντί να χρησιμοποιήσουμε την ίδια λέξη για να περιγράψουμε και τα δύο («διαμοιρασμό»), χρησιμοποιούμε το ρήμα «καταμερισμό» για να περιγράψουμε τη συγκεκριμένη

πρόκληση της δίκαιης κατανομής ενός πόρου που είναι πεπερασμένος.

Ανταποδοτικές αλληλεπιδράσεις

Αμοιβαιοποίηση. Αμοιβαιοποίηση σημαίνει να συνεισφέρει και να ανήκει κανείς σε μια ομαδική επιχείρηση με μεγαλύτερο, διαρκή κοινωνικό σκοπό, και στη συνέχεια να λάβει συγκεκριμένο ατομικό όφελος. Ωστόσο, τα μέλη δεν λαμβάνουν απαραίτητα ίσης αξίας αντάλλαγμα γι' αυτό που δίνουν, όπως σε μια συναλλαγή με όρους αγοράς. Λαμβάνουν, συνήθως, κάποιο καθορισμένο όφελος με βάση τις ανάγκες τους ή άλλα κριτήρια. Ένα ασφαλιστικό απόθεμα και ένα ταμείο κοινωνικής ασφάλισης είναι κλασικά παραδείγματα αμοιβαιοποίησης.

Η αμοιβαιοποίηση είναι ανταποδοτική διαδικασία, αλλά τα οφέλη δεν είναι ίδια με αυτά που συνεισφέρουν τα μέλη. Αντ' αυτού, είναι κοινωνικά επιλεγμένα οφέλη, στα οποία τα μέλη συμφωνούν με την ίδρυση της ομάδας και με τις συνεχείς αποφάσεις διακυβέρνησης. Το μερίδιο όλων στις παροχές υπολογίζεται, συνήθως, σε συγκεκριμένες μεμονωμένες μονάδες, αλλά συχνά σε διαφορετικά μερίδια και σύμφωνα με προκαθορισμένους τύπους ή συμφωνίες. Όπως κι αν είναι δομημένη η αμοιβαιοποίηση, είναι κρίσιμο κάθε άτομο με συμμετοχή στο σύστημα πόρων να έχει λόγο στη συμφωνία. Είναι μια ανταποδοτικότητα που καθορίζεται από ομότιμους.

Η αμοιβαιοποίηση έχει κάποιες ομοιότητες με μια εμπορική συναλλαγή. Αυτό που την ξεχωρίζει είναι ότι οι συμμετέχοντες ενδιαφέρονται γενικά ο ένας για τον άλλον και έχουν στόχους που δεν είναι μόνο χρηματικοί. (Αυτή η προϋπόθεση δεν ισχύει στα εθνικά, κρατικά διαχειριζόμενα συστήματα αμοιβαιοποίησης, φυσικά, των οποίων οι πληθυσμοί έχουν ελάχιστη σχέση μεταξύ τους, εκτός από την ιθαγένεια.) Σε καθεστώς αμοιβαιοποίησης είναι πιθανό να υπάρχουν αμοιβαίοι κοινωνικοί σκοποί, κοινή ιστορία ή ισχυρές παραδόσεις.

Εμπόριο. Το εμπόριο είναι επίσης μια ανταποδοτική διαδικασία. Βασίζεται στην ιδέα της ισοδύναμης ανταλλαγής, με τιμή που σημαίνει ότι τα δύο πράγματα που ανταλλάσσονται θεωρούνται ισοδύναμης αξίας, όπως αυτή εκφράζεται σε νομισματικούς όρους. Αυτή είναι η ουσία μιας αγοράς: μια συνάντηση βασισμένη στη συναλλαγή (ανταλλαγή χρημάτων για ένα εμπόρευμα) και όχι μια διαρκής κοινωνική σχέση. Κάποιος που εμπορεύεται στην αγορά, σε γενικές γραμμές ενδιαφέρεται μόνο για την ίδια τη συναλλαγή. Τυχόν κοινωνικές σχέσεις ή δεσμεύσεις είναι δευτερεύουσες ή απουσιάζουν εντελώς. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο συχνά χρησιμοποιείται η φράση «είναι απλώς business», για να δικαιολογήσει μια καλή επιχειρηματική συμφωνία ενόψει αρνητικών προσωπικών ή κοινωνικών συνεπειών. Εν ολίγοις, η αμοιβαιοποίηση είναι μια κοινωνικά ορμώμενη ανταποδοτικότητα, ενώ το εμπόριο είναι μια ανταποδοτικότητα που βασίζεται στην αγορά.

Οριοθέτηση της χρήσης πόρων

Η οριοθέτηση σημαίνει τον καθορισμό ενός απόλυτου ορίου για την ποσότητα ενός πόρου που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σε μια συγκεκριμένη χρονική στιγμή, συνήθως για την αποφυγή της επιβλαβούς υπερβολικής χρήσης. Ένας τέτοιος καθορισμός ορίων είναι συχνά απαραίτητος για πεπερασμένους, εξαντλήσιμους πόρους, όπως η γη, οι γεωργικές συγκομιδές και το νερό άρδευσης, τα οποία διαφορετικά θα εξαντλούνταν αν ο καθένας μπορούσε να πάρει όσο ήθελε. Η οριοθέτηση είναι ο κλασικός μηχανισμός που χρησιμοποιήθηκε στα μεσαιωνικά αγγλικά Κοινά για τη διατήρηση ενός συλλογικού πόρου. Όπως έγραψε ο Lewis Hyde: «Τα Κοινά δεν ήταν ανοιχτά, ήταν περιορισμένα. Αν, για παράδειγμα, ήσασταν ένας κοινός Άγγλος αγρότης του δέκατου έβδομου αιώνα, ίσως είχατε το δικαίωμα να κόψετε τα σπάρτα του Κοινού, αλλά μόνο μεταξύ Χριστουγέννων και Υπαπαντής του Κυρίου (2 Φεβρουαρίου). Ή μπορεί να είχατε το δικαίωμα να κόψετε τα κλαδιά των δέντρων, αλλά μόνο μέχρι ένα ορισμένο ύψος και μόνο μετά τη 10η Νοεμβρίου. Ή μπορεί να είχατε το δικαίωμα να κόψετε τους αιθαλείς αγκαθωτούς θάμνους, αλλά μόνον όσους θα μπορούσατε να μεταφέρετε στην πλάτη σας, και μόνο για να θερμάνετε το σπίτι σας». Ο Hyde σημειώνει ότι «τα όρια, οι περιορισμοί που τίθενται στη χρήση στο όνομα της μακροβιότητας» υπάρχουν σε όλα τα διαρκή Κοινά. «Χωρίς αυτά δεν υπάρχουν αληθινά Κοινά».¹⁵

Τα ανώτατα όρια χρησιμοποιούνται σε κάθε είδους περιβάλλοντα: αγροτικά, αστικά, οικολογικά, ψηφιακά. Σε άνυδρες περιοχές της Λατινικής Αμερικής, όπου το νερό άρδευσης είναι πολύτιμο, οι κοινωνικοί που διαχειρίζονται κοινόχρηστες αρδευτικές κοίτες (acequias) καθιερώνουν ανώτατα όρια στη χρήση του νερού, έτσι ώστε να ικανοποιούνται οι ανάγκες όλων. Έχοντας υπόψη τις ανησυχίες περί ιδιωτικότητας, τα Κοινά δεδομένων που συγκεντρώνουν δεδομένα από πολλές πηγές θέτουν όρια στον τρόπο συλλογής και χρήσης τους. Οι συνεργατικές πολυκατοικίες διαθέτουν πεπερασμένο αριθμό μονάδων διαβίωσης που μπορούν να ενοικιαστούν ή να πωληθούν – ένα απλό φυσικό όριο.

Η ανάγκη για οριοθετήσεις είναι συχνά ελαστική διότι μπορεί να υπάρχουν πολλοί τρόποι να ικανοποιηθεί ένας συμμετέχων-χρήστης, αλλά, εν γένει, σε κάποιο σημείο οι ομάδες αντιλαμβάνονται ότι δεν υπάρχει επαρκές εισόδημα, φυσικός χώρος ή οργανωτική υποδομή για να στηριχθούν όλοι. Στον συνεταιρισμό της Κολωνίας SSM, ο συνηθισμένος τρόπος να αντιμετωπίζονται όσοι θέλουν να κάνουν υπερβολικά πολλές αγορές είναι να εντοπίζουν επιλεγμένες περιοχές – «Αυτή η νέα τηλεοπτική συσκευή απλώς δεν θα αγοραστεί από κανέναν» – και ακολουθώντας «να ρωτούν τους ανθρώπους τι πραγματικά χρειάζονται».¹⁶ Ο συνεταιρισμός, από θέση αρχής, δεν απολύει ανθρώπους ούτε ζητεί επιπλέον ενισχύσεις από το κράτος.

15. Hyde, *Common as Air*, ό.π., σ. 43.

16. Συνέντευξη με τον Rainer Kippe, 20 Αυγούστου 2017.

Η οριοθέτηση είναι μια κλασική αρχή διακυβέρνησης, που σήμερα συνδέεται συχνά με το εμπόριο, όπως το γνωστό καθεστώς «ανώτατα όρια και εμπόριο», το οποίο χρησιμοποιείται για την αντιμετώπιση της μόλυνσης, λόγω των εκπομπών διοξειδίου του άνθρακα (CO₂). Σύμφωνα με αυτό το σύστημα, οι εταιρείες κατέχουν δικαιώματα ή αγοράζουν δικαιώματα εκπομπής συγκεκριμένων ποσοτήτων ρύπων. Εάν οι επιχειρήσεις επιλέξουν να μειώσουν τις εκπομπές τους, μπορεί να μη χρειάζονται τα «δικαιώματα ρύπανσης» τους και έτσι μπορούν να επιλέξουν να τις πουλήσουν σε άλλες επιχειρήσεις που βρίσκουν ότι είναι φθηνότερο να αγοράσουν τα δικαιώματα, παρά να μειώσουν τις εκπομπές τους.

Ενώ η οριοθέτηση είναι συχνά απαραίτητη, η δημιουργία δικαιώματος μόλυνσης ως πωλήσιμου εμπορεύματος μπορεί να υπονομεύσει τον στόχο της οριοθέτησης. Μπορεί, για παράδειγμα, να οδηγήσει σε καλοσχεδιασμένες διαφυγές των ανώτατων ορίων και σε διεφθαρμένα παιχνίδια του συστήματος. Οι μεγαλύτεροι παίκτες μπορούν να χρησιμοποιούν τη δυσανάλογη ισχύ τους στην αγορά για να καθορίζουν τις τιμές. Το σύστημα «ανώτατα όρια και εμπόριο» αυξάνει, επίσης, τις εκτιμήσεις της αγοράς σε σχέση με την εγγενή αξία των οικοσυστημάτων, των επηρεαζόμενων κοινοτήτων και των πολιτισμών τους. Στην πράξη, αυτό το σύστημα τιμών ψευδώς παριστάνει ότι αντιπροσωπεύει την οικολογική αξία. Για τον ίδιο λόγο, τα συστήματα ανώτατων ορίων και εμπορίου καταλήγουν να αδιαφορούν για την πραγματική δυνατότητα των οικοσυστημάτων, επειδή τα ανώτατα όρια τείνουν να αποτοπρίζουν πολιτικούς συμβιβασμούς και όχι την οικολογική πραγματικότητα.

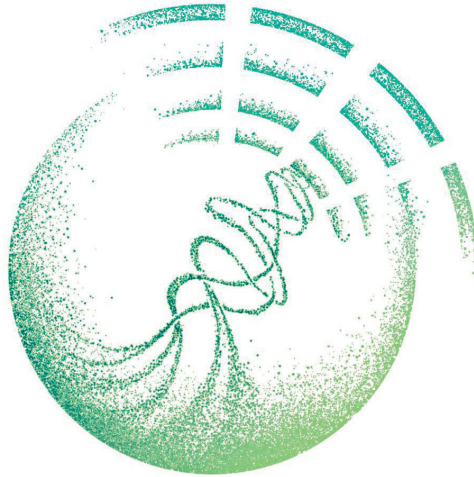
Έτσι προτιμάμε το *ας οριοθετήσουμε και *ας καταμερίσουμε** (πιο γνωστό ως οριοθέτηση και μοίρασμα) και το *«ας οριοθετήσουμε και *ας αμοιβαιοποιήσουμε*»* από την προσέγγιση *«ανώτατα όρια και εμπόριο»*. Το μοίρασμα ή η αμοιβαιοποίηση ενός «οριοθετημένου» φυσικού πόρου έχει το πλεονέκτημα ότι μπορεί να προσκαλέσει όσους επηρεάζονται άμεσα, να εφαρμόσουν τις δικές τους γνώσεις, δημιουργικές ιδέες και δεξιότητες επιβολής από ομότιμους στην πρόκληση του περιορισμού της χρήσης. Τα χρήματα είναι λιγότερο αποτελεσματικά στην κινητοποίηση αυτών των ενεργειών.

Ας περισυλλέξουμε, ας οριοθετήσουμε και ας καταμερίσουμε

Σε περιπτώσεις όπου ένας κοινός πόρος είναι πεπερασμένος και μπορεί να εξαντληθεί, το *περισυλλέγουμε, οριοθετούμε και καταμερίζουμε* είναι μια παραλλαγή του *περισυλλέγουμε και μοιραζόμαστε*. Ένα όριο στη χρήση, που καθορίζεται από μια διαδικασία ομότιμης διακυβέρνησης, μπορεί να αντιμετωπίσει απειλή κατάχρησης ή ανεπαρκούς εφοδιασμού, που μπορεί να προκύψει εάν ο καθένας παίρνει ό,τι θέλει. Το *περισυλλέγουμε, οριοθετούμε και καταμερίζουμε* απευθύνεται στη διαχρονική εμπειρία και στην αναγκαιότητα. Οι κυνηγοί καταφέρνουν να σκοτώνουν έναν αριθμό θηραμάτων, αλλά υπάρχουν πολλοί

άνθρωποι που πρέπει να φάνε... οι συλλέκτες μαζεύουν μόνο ένα περιορισμένο απόθεμα ξηρών καρπών και φρούτων... οι επισκέπτες σε συμμετοχικά δείπνα φέρνουν μόνο μία ποσότητα φαγητού, η οποία με κάποιον τρόπο πρέπει να τους εξυπηρετήσει όλους.

Οι αγρότες ή οι ποιμένες που χρησιμοποιούν την ίδια γη για τη γεωργία ή τη βοσκή ζώων συχνά δημιουργούν κανόνες που καθορίζουν πόσο και σε ποιους μήνες μπορεί να συλλέξει ένα άτομο. Είναι συνηθισμένο στα Κοινά να περιορίζεται η ατομική χρήση, έτσι ώστε η γη να μην υποστεί υπερεκμετάλλευση. Ο καταμερισμός του διαθέσιμου νερού, των ψαριών, των φρούτων και της συγκομιδής μπορεί να γίνει με οποιονδήποτε αριθμό ευφάνταστων τρόπων.

Σχήμα 32: Ας περισυλλέξουμε, ας οριοθετήσουμε και ας καταμερίσουμε.

Το περισυλλέγουμε, οριοθετούμε και καταμερίζουμε είναι, αναμφισβήτητα, το πιο διαδεδομένο πρότυπο συνεργασίας στον κόσμο σήμερα. Ανέκαθεν ήταν. Η επικράτησή του και η πρακτικότητά του συχνά αγνοούνται επειδή δεν συμμορφώνονται με το τυπικό οικονομικό αφήγημα, το οποίο επιμένει να βλέπει τους ανθρώπους ως εγωιστές, υλιστικούς, λογικούς, που δεν μπορούν να διαπραγματευτούν μια δίκαιη κατανομή των οφελών. «Στη συμβατική οικονομία, αυτοί [οικονομολόγοι] δεν μπορούν πλέον να δουν τι πραγματικά λειτουργεί», δήλωσε ο Rainer Kippe της SSM. «Αυτό που κάνουμε φαίνεται αδύνατο για έναν τυπικό οικονομολόγο που έχει μελετήσει γενικά εγχειρίδια. Σύμφωνα με την κλασική θεωρία, αυτό που κάνουμε δεν μπορεί να λειτουργήσει. Αλλά στην πραγματικότητα... το κάνουμε καθημερινά».¹⁷ Οι άνθρωποι περισυλλέγουν, οριοθετούν και

17. Βλ. επίσης, ssm-koeln.org.

καταμερίζουν. Πράγματι, πέρα από το επίπεδο των τυπικών οικονομικών, περίπου 2,5 δισ. άνθρωποι σε όλο τον κόσμο διαχειρίζονται περίπου οκτώ δισεκατομμύρια εκτάρια γης, μέσω κοινοτικών συστημάτων ιδιοκτησίας, σύμφωνα με τον Διεθνή Συνεταιρισμό Γης.¹⁸ Για πράγματα όπως η γη, το νερό, τα δάση και το κυνήγι, το περισυλλέγουμε, οριοθετούμε και καταμερίζουμε είναι αναμφισβήτητα η πιο δίκαιη, πιο πρακτική στρατηγική.

Ας περισυλλέξουμε, ας οριοθετήσουμε και ας αμοιβαιοποιήσουμε

Το περισυλλέγουμε, οριοθετούμε και αμοιβαιοποιούμε είναι χρήσιμο για τη διαχείριση πεπερασμένων πόρων που θέλουμε να χρησιμοποιήσουμε και να διαχειριστούμε από κοινού, αλλά δεν θέλουμε απαραίτητα να διαιρέσουμε. Δεν παίρνει απαραίτητα ένα απόλυτα ίσο μερίδιο ο καθένας. Το θέμα είναι να μπορέσει μια ξεχωριστή ομάδα κοινωνιών να καλύψει συλλογικά τις ανάγκες της με κατά προσέγγιση ισοδύναμο τρόπο και έτσι να εφαρμόσουν μια βασική κοινωνική αλληλεγγύη. Το οριοθετούμε και αμοιβαιοποιούμε είναι συνήθης σύγχρονη αρχή που χρησιμοποιείται, για παράδειγμα, στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και στην υγειονομική περίθαλψη. Μπορεί, επίσης, να γίνει αντιληπτό στο παράδειγμα με το κοινοτικό σύστημα ασφάλισης υγείας της Artabana, που περιγράφηκε προηγουμένως.

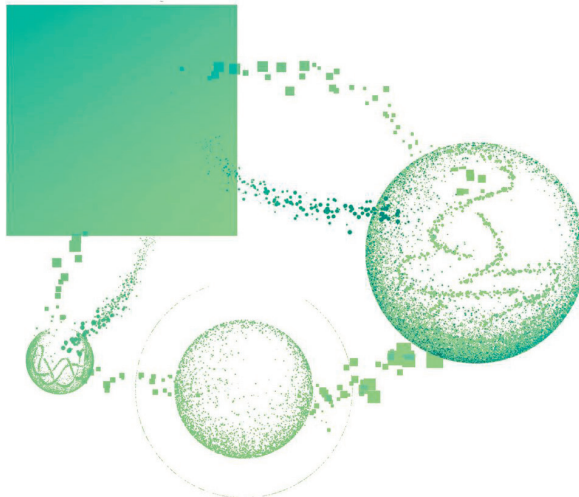
Σχήμα 33: Ας περισυλλέξουμε, ας οριοθετήσουμε και ας αμοιβαιοποιήσουμε.

18. Fred Pearce, “Common Ground: Securing Land Rights and Safeguarding the Earth”, Land Rights Now, International Land Coalition, Oxfam, Rights + Resources, 2016 (landcoalition.org/sites/default/files/documents/resources/bp-common-ground-land-rights-020316-en.pdf).

Υπάρχει ανταποδοτικότητα επί το έργον, καθώς ο καθένας συμμετέχει στην επίβλεψη της σωστής, με σεβασμό, χρήσης των Κοινών βοσκοτόπων, ενώ απολαμβάνει οφέλη απ' αυτήν. Όμως, αυτή η ανταποδοτικότητα δεν είναι η συναλλαγή που μοιάζει με τη λειτουργία της αγοράς, διότι το Κοινωνείν έχει τον χαρακτήρα της γειτονικής υποστήριξης και της ευελιξίας στην εκπλήρωση κοινής συμφωνίας. Αυτό είναι πολύ διαφορετικό από ένα σύστημα ανώτατων ορίων και συναλλαγών, στο μέτρο που οι χρήστες αποφασίζουν ποιο είναι το ανώτατο αποδεκτό όριο χρήσης, με βάση τις δικές τους εμπειρίες και προσεκτικές παρατηρήσεις. Ένα άλλο πλεονέκτημα του οριοθετούμε και αμοιβαιοποιούμε είναι ότι διατηρεί αμοιβαία προθετικότητα μεταξύ της ομάδας των χρηστών, ενώ η εμπορία ενθαρρύνει την ατομική εκμετάλλευση του πόρου στα μέγιστα νομικά όρια (και πέραν αυτών), πρακτική που γνωστή ως η τραγωδία της αγοράς.

As εμπορευθούμε με κυριαρχία διατίμησης

Μία από τις δυνάμεις ενός Κοινού είναι η ικανότητά του να απελευθερώνεται από τις αγορές και από τις τιμές που αυτές υπαγορεύουν. Κάποια που συμμετέχει σε Κοινά για να υποστηρίξει μια πτυχή της ζωής της δεν χρειάζεται να υποταχθεί στην παντοδυναμία πολλών αγορών. Ένα Κοινό επιτρέπει στους ανθρώπους να ακολουθούν το δικό τους μονοπάτι. Εάν πρέπει να αλληλεπιδράσουν με την αγορά, μπορούν να το κάνουν με τους δικούς τους όρους.

Σχήμα 34: As εμπορευθούμε με κυριαρχία διατίμησης.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η πολιτική ακτιβίστρια Fannie Lou Hamer βρήκε έναν ευφύεστατο τρόπο, τη δεκαετία του 1960, για την αντιμετώπιση της αποδυνάμωσης της κοινότητας, η οποία στην περίπτωση της προκλήθηκε από λευκές επιχειρήσεις εκμετάλλευσης. Με την υποστήριξη του τραγουδιστή Harry Belafonte και μιας φιλανθρωπικής οργάνωσης του Wisconsin, της Measure for Measure, ίδρυσε έναν διαφυλετικό αγροτικό συνεταιρισμό το 1969 σε μερικές δεκάδες στρέμματα γης του Δέλτα. Ο στόχος ήταν να ενδυναμωθούν οι φτωχοί μαύροι για να καλλιεργήσουν το δικό τους φαγητό. «Όταν έχετε 400 λίτρα χόρτα και σούπα gumbo για τον χειμώνα, κανείς δεν μπορεί να σας πει τι να πείτε ή τι να κάνετε», είπε η Hamer.¹⁹ Φανταστείτε τι θα μπορούσε να συμβεί αν οι πολίτες εφάρμοζαν αυτήν τη στρατηγική σε δεκάδες πεδιά. Θα άρχιζε να ασκείται σοβαρή πίεση στην αγορά! Αυτό μπορεί να φανεί ήδη στη βορειοδυτική Βενεζουέλα, χάρη στο κοινό της Cecosesola.

Η Cecosesola (Central de Cooperativas de Servicios Sociales del Estado Lara) ή πώς να αγνοήσει κανείς την αγορά

Η Cecosesola είναι ένα ισχυρό, ώριμο «παντο-κοινό» (omni-commons), που συνδέει πολλές μικρότερες οντότητες σε μια ομοσπονδία περίπου 30 συνεταιρισμών και τον ίδιο αριθμό λαϊκών οργανώσεων, οι οποίες έχουν περίπου 20.000 μέλη.²⁰ Οι αστικοί και αγροτικοί συνεταιρισμοί, διάσπαρτοι σε όλη την επαρχία της Λάρα, της Βενεζουέλας, στην περιοχή κοντά στις Άνδεις, έχουν επιβιώσει από τις πιο δύσκολες οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που μπορεί να φανταστεί κανείς, για να εξασφαλίσουν την παροχή τροφής, φροντίδας, μεταφοράς, ακόμη και κοινοτικών ταφικών υπηρεσιών για περισσότερες από πέντε δεκαετίες. Η κορυφαία προτεραιότητα της Cecosesola είναι η παραγωγή μιας διαδικασίας δημιουργίας χώρων συνύπαρξης. Είναι, επίσης, βαθιά ριζωμένη στην τοπική οικονομία από την αρχή της δημιουργίας της στα τέλη της δεκαετίας του 1960.

Η Cecosesola πέτυχε αγνοώντας την αγορά. Καθιερώνει τις δικές της τιμές και τους δικούς της εμπορικούς χώρους – τέσσερις τεράστιες αγορές, μία σε κάθε

19. John Edge, “The Hidden Radicalism of Southern Food”, *New York Times*, 6 Μαΐου 2017 ([nytimes.com/2017/05/06/opinion/sunday/the-hidden-radicalism-of-southern-food.html](https://www.nytimes.com/2017/05/06/opinion/sunday/the-hidden-radicalism-of-southern-food.html)).

20. Η πλήρης επωνυμία είναι Central Cooperativa de Servicios Sociales del Estado Lara (www.cecosesola.org). Βλ. “We Are One Big Conversation: Commoning in Venezuela”, στο Bollier και Helfrich, *Patterns of Commoning*, σ. 258-264 (patternsofcommoning.org/we-are-one-big-conversation-commoning-in-venezuela).

τιμήμα της πρωτεύουσας του κράτους, το Barquisimeto, μια μητρόπολη 1,25 εκατομμυρίων στα βορειοδυτικά της χώρας. Στις κοινοτικές αγορές της Cecosesola, η ομοσπονδία πωλεί περίπου 700 τόνους φρέσκων προϊόντων σε μία τιμή ανά κιλό, η οποία είναι σημαντικά χαμηλότερη από τις τιμές της αγοράς που τα Κοινά της Cecosesola έχουν μειώσει στην περιοχή. Περίπου 700.000 άτομα απολαμβάνουν χαμηλότερες τιμές και το ήμισυ της διατροφής τους μέσω αυτού του συστήματος.

Πώς θα μπορούσε αυτό να λειτουργήσει; Η Cecosesola θέτει μια απλή ερώτηση στους αγρότες και τους παρόχους υπηρεσιών, που είναι όλοι μέλη της ομοσπονδίας: τι χρειάζεστε για να παράγετε τη συγκομιδή που κάνετε; (Είναι ακριβώς η ίδια ερώτηση που ορισμένα μέλη της Κοινοτικά Υποστηριζόμενης Γεωργίας-CSA ζητούν από τον αγρότη του ΚΥΓΕΩ, ώστε να μπορούν να μοιραστούν τα ρίσκα της τροφοδότησης.) Τα μέλη του αγροτικού συνεταιρισμού που εργάζονται στα χωράφια και τα μέλη της Cecosesola που συντονίζουν την ομοσπονδία ή πουλάνε σε αγορές στο Barquisimeto, συγκεντρώνονται στη σκιά ενός δέντρου. Κάθονται σε ξύλινα παγκάκια και συζητούν τι πρέπει να κάνουν για την παραγωγή: τόσες μέρες εργασίας, τόσος σπόρος, τόσο καύσιμο, αρκετοί σωλήνες άρδευσης και ούτω καθεξής. Τα πιο έμπειρα μέλη υπενθυμίζουν στους λιγότερο έμπειρους ότι τα πράγματα μπορεί να πάνε στραβά και ότι μπορεί να χρειαστεί να ξαναγοραστούν, ή ότι πρέπει να αγοραστούν περισσότερες ζωτροφές για τα μουλάρια, επειδή τα τελευταία 800 μέτρα απότομων λόφων θα αυξήσουν το κόστος μεταφοράς. Σιγά σιγά, τα μέλη μοιράζονται τη γνώση τι θα πρέπει να αναλάβουν. Μαζί προσδιορίζουν το πολύ συγκεκριμένο κόστος παραγωγής, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες ζωής και γεωργίας. Οι παραγωγοί και οι διανομείς (άτομα από το κεντρικό γραφείο της Cecosesola στην πόλη· έμποροι ή μεσάζοντες της συμβατικής οικονομία) συντονίζονται από κοινού.

Αυτή είναι η διαδικασία τιμολόγησης ενώπιον όλων. Κάθε συνεταιρισμός εντός του συστήματος Cecosesola κάνει το ίδιο. Στο τέλος, η ομοσπονδία συνοψίζει τα αποτελέσματα όλων των συνεδριάσεων, προσθέτει μερικά επιπλέον ποσά για πλεόνασμα και απώλειες (ναι, μερικές ντομάτες μπορεί να χαλάσουν στον δρόμο προς την πρωτεύουσα και μερικές μπορεί να κλαπουν στην αγορά). Στη συνέχεια, η Cecosesola κάνει ένα ριζοσπαστικό, απρόσμενο βήμα: «Αποσυνδέουμε την τιμή των λαχανικών από τον χρόνο και την προσπάθεια που καταβάλλουμε για την παραγωγή τους», εξηγεί ο συνεργάτης Noel Vale Valera. «Προσθέτουμε τον αριθμό των κιλών που παράγονται σε ολόκληρη τη συγκομιδή από τη μία μεριά και προσθέτουμε το κόστος από την άλλη. Στη συνέχεια διαιρούμε το ένα με το άλλο, για να υπολογίσουμε τη μέση τιμή μας ανά κιλό. Το κριτήριό μας είναι απλώς το κόστος παραγωγής, συμπεριλαμβανομένου του τι χρειάζονται για να ζήσουν οι παραγωγοί... Αυτό που έχει σημασία για εμάς είναι ότι κερδίζουμε αυτό που χρειαζόμαστε». Τα μέλη της Cecosesola δεν πιστεύουν ότι οι παραγωγοί, οι έμποροι και οι καταναλωτές είναι διαφορετικοί, ο καθένας έχει διαφορετικά ενδιαφέροντα. Σκέφτονται όλους τους ανθρώπους ως

σύνολο στο οποίο ο καθένας πρέπει να καλύψει τις ανάγκες του, μαζί με ολόκληρη την επιχείρηση.

Ο συνάδελφος του Vale, Jorge Rath, επιμένει: «Αυτό το σύστημα εξοικονομεί πολλά χρήματα στους ανθρώπους... Η τιμή μας ανά κιλό μειώνει τη γραφειοκρατία, δεν συνεργαζόμαστε με μεσάζοντες και οι εποχιακές διακυμάνσεις δεν κάνουν καμία διαφορά».²¹ Η ενιαία τιμή ανά κιλό για όλα τα προϊόντα προκύπτει από ανοιχτή συζήτηση μεταξύ εκείνων που παράγουν και των άλλων που συνεργάζονται μαζί τους. Εν τέλει, δεν αποτελεί έκπληξη το γεγονός ότι το κόστος και, επομένως, οι τιμές είναι σημαντικά χαμηλότερες από αυτές των συμβατικών αγορών. Δεν υπάρχουν κρυφά κόστη, χάρη στην εμπιστοσύνη και τη διαφάνεια στη Cecosesola. Δεν υπάρχει κόστος για μάρκετινγκ και διαφημίσεις. Δεν υπάρχουν μεσάζοντες που διογκώνουν τις τιμές για να ενεργήσουν ως χονδρέμποροι ή διανομείς. Η Cecosesola είναι σε θέση να επιδείξει την αποτελεσματικότητα του χρήματος και την κυριαρχία της τιμής.

Το πραγματικά εκπληκτικό γεγονός είναι η αξιοσημείωτη δύναμη της Cecosesola ως συστήματος τροφοδότησης σε καιρούς πολιτικής και οικονομικής κρίσης. Κατά βάση οφείλεται στην ικανότητα της ομοσπονδίας να αντιδρά γρήγορα σε δραματικά μεταβαλλόμενες συνθήκες. Όταν ολοκληρώσαμε αυτό το βιβλίο, ο λαός της Βενεζουέλας κλονίστηκε από τον υπερπληθωρισμό το 2018. Κι όμως, η έκπληξη ήταν ότι η Cecosesola μπόρεσε να επιβιώσει από την οικονομική ύφεση και τις πολιτικές αναταραχές της χώρας, προσαρμόζοντας για άλλη μια φορά τα λειτουργικά της συστήματα. Στα τέλη του 2016, η Cecosesola άρχισε να εντοπίζει νέες πηγές γεωργικής παραγωγής στο αγροτικό τμήμα της πολιτείας Lara. Αυτό έφερε περισσότερους ανθρώπους και παραγωγούς σε επαφή με τις ιδέες της ομοσπονδίας, όχι για τη δημιουργία κοινής σχέσης πωλητή-αγοραστή (η οποία δεν έχει νόημα σε ένα υπερπληθωριστικό πλαίσιο, σε κάθε περίπτωση), αλλά για τη συνεργασία «Το Κάνουμε Μαζί» (Do-It-Together), που θα μπορούσε να προσαρμοστεί στις απίστευτα γρήγορα μεταβαλλόμενες συνθήκες της οικονομίας. Είναι επειδή η ομοσπονδία εστιάζει σε μια κουλτούρα οριζόντιας συμμετοχής και εμπιστοσύνης, που κέρδισε την υποστήριξη των κοινωνιών και των καταναλωτών. Με χαμηλότερο χρέος και γενικά έξοδα, και με μια κουλτούρα αλληλεγγύης, η Cecosesola και οι κοινωνοί της με κάποιον τρόπο κατάφεραν να αντέξουν. Αλλά κανείς δεν ξέρει εάν ή πώς θα επιβιώσουν εάν η βαθιά κρίση της Βενεζουέλας συνεχιστεί.

Δημιουργώντας ένα σχεδόν ανεξάρτητο σύστημα τροφοδότησης, που λειτουργεί ανεξάρτητα από τις συμβατικές αγορές, οι κοινωνοί αποκτούν κάποια ανεξαρτησία από τις απαιτήσεις της αγοράς, συμπεριλαμβανομένης της διατίμησης. Μπορούν να δηλώσουν τους δικούς τους όρους. Η ικανότητα διεκδίκησης της

21. Ό.π., σ. 262. Βλ. επίσης, “Financing for the Commons”.

κυριαρχίας της διατίμησης είναι σημαντική πηγή ισχύος, για παράδειγμα. Περιλαμβάνει την επιλογή να παρέχει κανείς στους ανθρώπους αγαθά και υπηρεσίες δωρεάν ή σε χαμηλότερες τιμές απ' ό,τι συμβαίνει στη συμβατική αγορά. Αυτό είναι ένα στρατηγικό πλεονέκτημα που παραβλέπεται. Με την αποεμπορευματοποίηση της παραγωγής και το ριζωμά τους σε κοινωνικές πρακτικές και στην εμπιστοσύνη, οι κοινωνοί μπορούν να φτιάξουν τη δική τους ατζέντα, υπό τις συνθήκες των τρομερών πιέσεων που ασκούν οι μεγάλες εταιρείες.

Οι ασκήσεις τιμολόγησης που πραγματοποιούνται από τη Cecosesola (και άλλα Κοινά) δείχνουν ότι είναι λιγότερο εύαλπη στις εξαιρετικά ακανόνιστες δυνάμεις της προσφοράς και της ζήτησης. Έχει αποσυρθεί εν μέρει από τις συμβατικές αγορές και έτσι εξαρτάται λιγότερο από τα έξοδα και την οικονομική αστάθεια. (Φυσικά, οι αγρότες πρέπει ακόμη να αγοράσουν σπόρους και άλλα υλικά για την παραγωγή από τις αγορές.) Αλλά η σχετική κυριαρχία διατίμησης της ομοσπονδίας δεν είναι αντι-ανταγωνιστική με τους τρόπους που απαγορεύει η αντιμονοπωλιακή νομοθεσία. Η κυριαρχία της διατίμησης αφορά τον υπολογισμό των δαπανών παροχής με ακρίβεια και διαφάνεια, με βάση την πραγματική ανάγκη και το πλαίσιο. Οι τιμές, όπως καθορίζονται από τις συμβατικές αγορές, από την άλλη πλευρά, τείνουν να αντικατοπτρίζουν τα επιπλέον έξοδα εργασίας σ' ένα «φουσκωμένο» σύστημα: διαφήμιση, πρόσληψη και απασχόληση υπαλλήλων, περίπλοκες αλυσίδες προμηθευτών και μεσαζόντων, δικηγόροι, έρευνα αγοράς, συσκευασία, ταυτότητες μάρκας, κυβερνητικές επαφές, συνεισφορές σε εκστρατείες για την εφαρμογή καλύτερων κανονισμών κ.λπ. Όλα αυτά τα έξοδα είναι αδιαφανή και άορατα βαλμένα μέσα στις τιμές. Συγκριτικά, το Κοινωνείν έχει πολύ χαμηλότερη δομή κόστους, για την οποία προσφέρει ευθύ και σαφή υπολογισμό.

Θα μπορούσε κανείς να πει ότι υπάρχουν δύο μορφές κυριαρχίας της διατίμησης: η ικανότητα ενός συστήματος, που κυβερνάται από την κοινότητα, να καθορίζει την τιμή μέσω των εσωτερικών της διαδικασιών και η ικανότητα να διεκδικεί την κυριαρχία της διατίμησης όταν διαπραγματεύεται με τον κόσμο της εξωτερικής αγοράς. Ο στόχος σε κάθε περίπτωση είναι να αγωνιστούμε για όσο το δυνατόν περισσότερη αυτονομία για να προστατεύσουμε τα Κοινά από τις πιέσεις της αγοράς. Έχοντας ένα κοινό να υποστηρίζει σημαντικό μέρος της διαβίωσης του και κερδίζοντας την κυριαρχία της τιμής, οι κοινωνοί μπορούν επιλεκτικά να συναλλάσσονται με τις αγορές, γνωρίζοντας ότι τέτοιες αλληλεπιδράσεις δεν θα θέσουν σε κίνδυνο την ακεραιότητα των ίδιων των Κοινών. Οι κοινωνοί που, για παράδειγμα, συμμετέχουν σε κοινές έρευνες ή βάσεις δεδομένων, ή αποκομίζουν οφέλη από τη συγκομιδή μιας συνεταιριστικής φάρμας, ή ζουν σ' ένα αστικό αγροτεμάχιο ή καταπίστευμα γης, είναι προστατευμένοι από τις συχνά σκληρές απαιτήσεις του χρέους και των υψηλών τιμών.

Το λειτουργικό σύστημα Linux είναι ένα άλλο παράδειγμα Κοινού που πέτυχε την κυριαρχία της διατίμησης στις συναλλαγές του με την αγορά. Επειδή είναι διαθέσιμο σε όλους χωρίς κόστος, οι εμπορικοί διανομείς της επώνυμης έκδοσης του Linux έχουν περιορισμούς στο τι μπορούν να χρεώσουν. Παρομοίως, επιστημονικά περιοδικά ανοιχτής πρόσβασης, όπως η Δημόσια Βιβλιοθήκη Επιστημών (PLOS), παρακάμπτουν εντελώς την αγορά, διαθέτοντας σε ομότιμους δωρεάν υψηλής ποιότητας επιστημονική έρευνα. Τα περιοδικά PLoS βασίζονται στη δημόσια χρηματοδότηση για να πληρώσουν το κόστος τους ως περιοδικά ανοιχτής πρόσβασης, αλλά το θέμα είναι ότι έχουν την κυριαρχία επί της τιμής, ώστε να χρεώνουν όποια τιμή θέλουν, συμπεριλαμβανομένης της μηδενικής. Αυτό έχει ασκήσει πίεση στους εκδότες εμπορικών περιοδικών, να προσφέρουν τα δικά τους περιοδικά σε ανοιχτή πρόσβαση (τα οποία, ωστόσο, συχνά χρεώνουν εκ των προτέρων στον συγγραφέα υπερβολικά ποσά για τη δημοσίευση έργων). Τα περιοδικά ανοιχτής πρόσβασης μπορεί να ξεπεράσουν τα εμπορικά περιοδικά, μέσω της συνεργασίας.

Μόλις οι κοινωνοί περισυλλέξουν τους πόρους τους, θα έπρεπε, άραγε, να τους μοιραστούν, να τους καταμερίσουν ή να τους αμοιβαιοποιήσουν; Κάθε επιλογή έχει διαφορετικές υποδηλώσεις, αλλά, εν γένει, οποιαδήποτε προσέγγιση από τις τρεις είναι πιθανόν να μειώσει τα ατομικά κόστη. Η καθεμία είναι, επίσης, πιθανόν να ικανοποιήσει τις ανάγκες των ανθρώπων, ενώ δημιουργεί αίσθηση κοινής υπευθυνότητας για όλη τη διαδικασία τροφοδότησης και τις συνέπειές της. Για να συνοψίσουμε αυτήν τη συζήτηση, ακολουθεί ένα διάγραμμα που δείχνει τους διαφορετικούς τρόπους κατανομής των πόρων σε μια μορφή των Κοινών.

Γενικοί τύποι κατανομής σε ένα Κοινό

Τύπος συναλλαγής	Χαρακτήρας μοιρασμένου πλούτου	
	Μπορεί να εξαντληθεί (Ανταγωνιστικός)	Δεν μπορεί να εξαντληθεί (Μη ανταγωνιστικός)
Ανταποδοτική	Αμοιβαιοποίηση ή Εμπόριο με κυριαρχία διατίμησης	Η ανταποδοτική ανταλλαγή μη ανταγωνιστικών πόρων δεν βγάζει νόημα
Μη ανταποδοτική	Καταμερισμός	Διαμοιρασμός

Γενικοί τύποι κατανομής σε μια αγορά καπιταλιστικής οικονομίας

Τύπος συναλλαγής	Χαρακτήρας μοιρασμένου πλούτου	
	Ανταγωνιστικός	Μη ανταγωνιστικός
Ανταποδοτική	Εμπόριο σύμφωνα με την τιμή της αγοράς	Ιδιοποίηση και ιδιωτικοποίηση και, εν συνεχεία, εμπόριο σύμφωνα με την τιμή της αγοράς
Μη ανταποδοτική	Αυτό είναι ένα τυφλό σημείο της κλασικής οικονομικής επιστήμης, επειδή εξ ορισμού η φροντίδα, η βοήθεια και το μοίρασμα δεν θεωρούνται μέρος της οικονομίας.	

As χρησιμοποιούμε εύχρηστα εργαλεία συμβίωσης

Ο όρος «εύχρηστα εργαλεία συμβίωσης» (convivial tools) εισήχθη για πρώτη φορά από τον κοινωνικό φιλόσοφο και κριτικό Ivan Illich το 1973 στο βιβλίο του *Εργαλεία για τη συμβίωση*, το οποίο περιέγραφε το όραμα ενός κόσμου στον οποίο η κοινότητα των χρηστών δημιουργεί και διατηρεί τα δικά της εργαλεία. Η χρήση εύχρηστων εργαλείων συμβίωσης, ένας όρος που εκτείνεται στις τεχνολογίες, τις υποδομές και τις διαδικασίες εφοδιασμού, αφορά την πρόωθηση της προσωπικής ελευθερίας, ενώ εμπλουτίζει τις σχέσεις των ανθρώπων και την αλληλεξάρτηση-την ουσία των Κοινών.

Πολλά σύγχρονα εργαλεία και τεχνολογίες είναι κλειστά συστήματα, που μας κλειδώνουν σε έναν συγκεκριμένο τρόπο εκτέλεσης ενός έργου. Σκεφτείτε τη γραμμή παραγωγής ενός εργοστασίου, τις γενετικά τροποποιημένες καλλιέργειες ή ένα κρυπτογραφημένο DVD. Τέτοια συστήματα ορίζουν πώς μας επιτρέπεται να δουλεύουμε και να σχετιζόμαστε με τους άλλους, ενώ μας καθιστούν απολύτως εξαρτημένους από εταιρείες ή από τη γραφειοκρατία της Πολιτείας. Αντίθετα, τα εργαλεία συμβίωσης είναι ανοιχτά συστήματα που μπορεί να χρησιμοποιήσει οποιοσδήποτε για τους δικούς του σκοπούς, με τον δικό του τρόπο.

Όπως εξηγεί ο Illich: «Τα εργαλεία προωθούν τη συμβίωση, στο μέτρο που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τον οποιονδήποτε, όσο συχνά ή όσο σπάνια το επιθυμεί, για την επίτευξη του στόχου που έχει επιλέξει ο χρήστης. Η χρήση των εργαλείων από ένα άτομο δεν εξαιρεί την ισότιμη χρήση τους από άλλους. Δεν απαιτείται προηγούμενη πιστοποίηση του χρήστη. Η ύπαρξή τους

δεν απαιτεί καμία υποχρέωση για τη χρήση τους. Αφήνουν το περιθώριο στον χρήστη να νοηματοδοτήσει ο ίδιος τη χρήση μέσω της πράξης».²²

Σχήμα 35: Ας χρησιμοποιούμε εύχρηστα εργαλεία συμβίωσης.

Τεχνικές για σταθερή, οικολογικά υπεύθυνη γεωργία, όπως η περμακουλτούρα και η αγρο-οικολογία, είναι εργαλεία συμβίωσης επειδή οποιοσδήποτε μπορεί να τα χρησιμοποιήσει και να τα μοιραστεί, αλλά και να συνεισφέρει στη βελτίωσή τους. Αντίθετα, οι σπόροι GMO (Γενετικά Τροποποιημένοι Οργανισμοί), που έχουν γενετικά κατασκευαστεί και κατοχυρωθεί ως πατέντες, μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο όπως επιτάσσουν οι ιδιοκτήτριες εταιρείες. Ένα λειτουργικό σύστημα υπολογιστή, ελεύθερο ή ανοιχτού κώδικα, όπως το GNU/Linux, μπορεί να χρησιμοποιηθεί, να μοιραστεί και να τροποποιηθεί όπως επιθυμεί το άτομο, ενώ τα Microsoft Windows και το Apple iOS απαγορεύουν στους χρήστες ακόμα και να δουν χωρίς άδεια τον βασικό κώδικα του προγράμματος. Τα εύχρηστα εργαλεία συμβίωσης είναι ανοιχτά στις δημιουργικές τροποποιήσεις σε εκατομμύρια περιβάλλοντα. Εμβαθύνουν τις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και με τη Γη. Βοηθούν να δημιουργηθούν μικρές, σταδιακές και κοινωνικά κατάλληλες λύσεις στα προβλήματα. Οι άνθρωποι τα χρησιμοποιούν για να διαφύγουν από τα θεσμικά συστήματα που αναστέλλουν την ανθρωπιά τους και δημιουργούν εξαρτήσεις.

Ο κοινωνικός χαρακτήρας των εργαλείων και των τεχνολογιών μας έχει σημασία επειδή, όπως έγραψε ο Illich, «κάθε άνθρωπος συνδέεται με τη δράση του με την κοινωνία, μέσω της χρήσης εργαλείων στα οποία κυριαρχεί ή από τα οποία κυριαρχείται. Στον βαθμό που κυριαρχεί στα εργαλεία του, μπορεί να νοηματοδοτήσει ο ίδιος τον κόσμο του. Στο βαθμό που κυριαρχείται από τα εργαλεία του, το σχήμα του εργαλείου καθορίζει τη δική του εικόνα». Στο τέλος,

22. Ivan Illich, *Tools for Conviviality*, Harper & Row, 1973, σ. 23.

τα εργαλεία που χρησιμοποιούμε διαμορφώνουν το είδος της κοινωνίας που είναι εφικτή. «Το αποτέλεσμα της μεγάλης οικονομικής ανάπτυξης είναι τέτοιο που», γράφει ο Illich, «συχνά δεν ανθίζει ο άνθρωπος, αλλά “εκσυγχρονίζεται η φτώχεια”, η εξάρτηση και ένα ανεξέλεγκτο σύστημα στο οποίο οι άνθρωποι γίνονται φθαρμένα μηχανικά μέρη». ²³ Αυτή η δυναμική φτάνει σε ανησυχητικά νέα άκρα, καθώς ένα νέο κύμα τεχνολογιών τεχνητής νοημοσύνης αγγίζει την οικογενειακή μας ζωή, τα νοικοκυριά, την προσωπική υγεία και τη συνειδητότητα.

Στις μέρες μας, τα εργαλεία και οι τεχνολογίες ανοιχτού κώδικα είναι εύχρηστα εργαλεία συμβίωσης με μεγάλες δυνατότητες τροφοδότησης μέσω των Κοινών, επειδή οι χρήστες μπορούν να καθορίσουν πώς θα χρησιμοποιηθούν. Είναι ανοιχτά, προσβάσιμα, τροποποιήσιμα και κοινοποιήσιμα, ανάλογα με τις επιθυμίες και τις ανάγκες των χρηστών. ²⁴ Τα εύχρηστα εργαλεία συμβίωσης επιτρέπουν πολλές εφαρμογές, μερικές από τις οποίες είναι πολύ διαφορετικές από την αρχικά προβλεπόμενη χρήση.

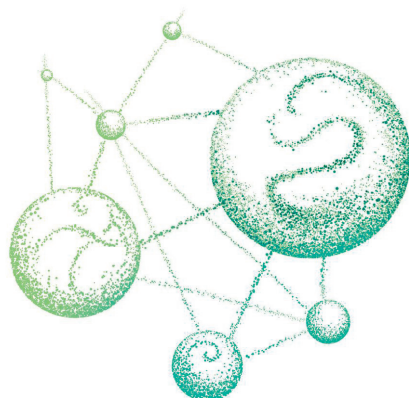
As βασιστούμε σε κατανεμημένες δομές

Δεν υπάρχει εγγενής λόγος που να εμποδίζει τα Κοινά να λειτουργήσουν σε μεγαλύτερες κλίμακες, όπως έχουμε ήδη δει σε αμέτρητες δικτυωμένες κοινότητες που βασίζονται σε πλατφόρμες διαδικτύου. Η ανάπτυξη των Κοινών, ωστόσο, απαιτεί όχι μόνο πολιτική υποστήριξη, αλλά και δομές και υποδομές χωρίς διακρίσεις που διευκολύνουν το Κοινωνείν. Οι άνθρωποι πρέπει να έχουν αρκετά απλά μέσα για να μπορούν να συμμετάσχουν και να δώσουν τη συγκατάθεσή τους, και τα συστήματα πρέπει να επινοηθούν με τέτοιο τρόπο ώστε να δημιουργούν συλλογική εμπιστοσύνη, κοινό σκοπό και συνοχή. Τέτοιες (υπο)δομές πρέπει να είναι διαθέσιμες για διαμοιρασμένη χρήση, όταν είναι δυνατόν – π.χ. ομότιμος-προς-ομότιμο (λογισμικό ανοιχτού κώδικα), ομάδα-προς-ομάδα (φροντίδα γειτονιάς στο Buurtzorg) ή δομές κόμβος-προς-κόμβο (FairCoop). Αυτό σημαίνει ότι οι (υπο)δομές θα πρέπει να επιτρέπουν στους ομότιμους, τις ομάδες και τους τοπικούς κόμβους να διασυνδέονται και να σχηματίζουν ημιαυτόνομες σφαίρες αυτοδιαχείρισης και διακυβέρνησης. Κάθε μέρος του συνόλου μπορεί στη συνέχεια να λειτουργεί ημιαυτόνομα, σύμφωνα με τους δικούς του ξεχωριστούς κανόνες και περιστασιακές ανάγκες, ενώ ταυτόχρονα συντονίζεται με τους άλλους ημιαυτόνομους ομότιμους του.

23. *Ο.π.*

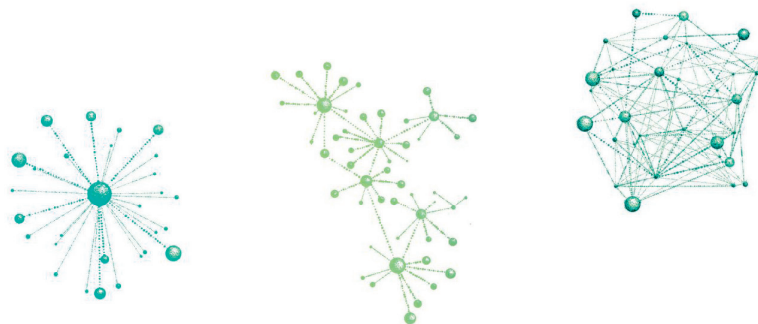
24. Andrea Vetter, “The Matrix of Convivial Technologies: Assessing Technologies for Degrowth”, *Journal of Cleaner Production* (2017), σ. 1-9 (konvivialetechnologien.blogspot.de/images/Vetter_JcP2017_MatrixConvivialTechnology.pdf).

Σχήμα 36: Ας βασιστούμε σε κατανεμημένες δομές.

Οι κατανεμημένες δομές διαφέρουν από τις αποκεντρωμένες δομές στο ότι οι τελευταίες συνδέονται με κεντρικούς κόμβους, ενώ οι πρώτες αφορούν διασυνδεδεμένους ομότιμους (ή ομάδες, συλλογικότητες, κόμβους ή τοπικά Κοινά) που σχετίζονται άμεσα μεταξύ τους, μέσω δικτύου ή ομοσπονδίας, χωρίς κάποιο κεντρικό σημείο. Οι κατανεμημένες δομές τείνουν να συμπεριφέρονται πιο αυτόνομα και να έχουν μεγαλύτερη ευχέρεια αυτοδιάθεσης. Αυτό βοηθά στην αποτροπή της ενοποίησης της πολιτικής εξουσίας και καθιστά τα αναγκαστικά συστήματα της εξουσίας, διοίκησης και ελέγχου άσκοπα, αλλά απαιτεί πρωτοβουλία, δημιουργικότητα και προσωπική ευθύνη. Οι αποκεντρωμένες δομές, συνήθως, σχετίζονται με ένα πιο αυταρχικό κεντρικό όργανο (δήμος προς περιφέρειες, περιφέρειες προς εθνική κυβέρνηση, δικαιούχοι ενός franchise προς τα κεντρικά εταιρικά γραφεία), και έτσι εκχωρούν ένα μέρος της αυτονομίας, της φαντασίας και του δυναμικού τους.

CENTRALIZED

DECENTRALIZED

DISTRIBUTED

Σχήμα 37: Συγκεντρωτικές - Αποκεντρωτικές - Κατανεμημένες

Στη σύγχρονη εποχή, πολλές θεσμικές υποδομές και εργαλεία (νόμος, γραφειοκρατία, Διαδίκτυο) έχουν χρησιμοποιηθεί για να διευρύνουν το μέγεθος των σταθερών, λειτουργικών ομάδων. Ενώ αυτό επέτρεψε τη δημιουργία σύγχρονων θεσμών, διευκόλυνε επίσης τον συγκεντρωτισμό της εξουσίας εις βάρος των μεμονωμένων συμμετεχόντων και της τοπικής γνώσης. Η πρόκληση, λοιπόν, είναι να μετασχηματιστούν και να προσαρμοστούν οι σύγχρονοι θεσμοί, έτσι ώστε να μπορούν να υποστηρίξουν την ανθρώπινη ενδυνάμωση και φιλική συνύπαρξη.

Μπορούν τα Κοινά να συντονίσουν μεγάλο αριθμό ανθρώπων σε μεγάλες γεωγραφικές περιοχές, διατηρώντας παράλληλα μιαν αξιοβίωτη ανθρώπινη κλίμακα; Η απάντηση είναι ναι, αλλά αυτό απαιτεί κάποια υποδομή που να διευκολύνει τους συμμετέχοντες να αποκομίσουν τα πλεονεκτήματα τόσο της κατανεμημένης αυτοδιάθεσης όσο και της συνεργασίας μεγαλύτερης κλίμακας. Αυτός είναι κατά βάση ο τρόπος που λειτουργούν αυτήν τη στιγμή πολλά διακρατικά έργα. Τα παραδείγματα περιλαμβάνουν τη χρηματοδότηση και τον συντονισμό του Ιδρύματος Wikimedia για περισσότερα από δώδεκα σχεδόν αυτόνομα έργα wiki, με κοινωνούς διασκορπισμένους σε όλο τον κόσμο, ή σημαντικές κοινότητες λογισμικού ανοιχτού κώδικα, των οποίων τα θεμέλια και οι κοινόχρηστες πλατφόρμες επιτρέπουν στους μικρούς στρατούς των προγραμματιστών να παίρνουν πρωτοβουλίες από τα κάτω, κινήματα της κοινωνίας των πολιτών, όπως οι μεταβατικές πόλεις και η ανοιχτή σχεδίαση και κατασκευή, που λειτουργούν σε τοπικές κλίμακες αλλά συντονίζονται σε μέρη όλων των πολιτικών δικαιοδοσιών.

Ο στόχος σε κάθε περίπτωση δεν είναι να ενοποιήσουμε τη διαχείριση, μέσω ενός κεντρικού σώματος, αλλά να μπορούμε σε μια διαδικασία πρώτα μίμησης και κατόπιν ομοσπονδιοποίησης, χρησιμοποιώντας τα ψηφιακά δίκτυα. Η δύναμη και η δημιουργικότητα μπορούν στη συνέχεια να διαχυθούν τοπικά ή περιφερειακά, διατηρώντας ταυτόχρονα σημαντικά στοιχεία του συντονισμού μεγάλης κλίμακας.

Ας προσαρμοστούμε και ας ανανεωθούμε δημιουργικά

Η σύγχρονη βιομηχανική κουλτούρα έχει δώσει τα πρωτεία στην «καινοτομία», τροφοδοτούμενη σε μεγάλο βαθμό από την ατέρμονη αναζήτηση του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, έτσι ώστε η καινοτομία συχνά θεωρείται απολύτως καλή από μόνη της. Σε έναν τέτοιο κόσμο, ο γενικός στόχος είναι να βοηθήσουμε τις επιχειρήσεις να επικρατήσουν έναντι των ανταγωνιστών τους στην αγορά, να βελτιώσουμε την απόδοση των επενδύσεων και να δελεάσουμε τους καταναλωτές να αγοράζουν μια ατελείωτη ροή παραγωγής «νέων και βελτιωμένων» προϊόντων. Αντίθετα, τα Κοινά ως σύστημα τροφοδότησης συχνά θεωρούνται οπισθο-

δρομικά, αναχρονιστικά και επαρχιώτικα – ένας τρόπος παραγωγής πραγμάτων, που θεωρείται στατικός, ανιαρός και όχι καινοτόμος.

Πολλοί κοινωνοί είναι εξαιρετικά ικανοί να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες ανάγκες, συμπεριλαμβανομένης και της ανάγκης μείωσης του οικολογικού μας αποτυπώματος. Σε ένα κοινό δεν υπάρχει επιτακτική ανάγκη να αυξάνεται συνεχώς η παραγωγή και το κέρδος, και έτσι η δημιουργικότητα μπορεί να επικεντρωθεί σε αυτό που πραγματικά έχει σημασία: τη βελτίωση της ποιότητας, της ανθεκτικότητας και της ολιστικής σταθερότητας. Η καινοτομία δεν πρέπει να συνδέεται με την αύξηση των πωλήσεων στην αγορά και την παράβλεψη της οικολογικής υγείας. Αμέτρητα Κοινά επιδεικνύουν το μοτίβο της δημιουργικής προσαρμογής και ανανέωσης ως μέρος της καθημερινής τους δραστηριότητας.

Σχήμα 38: Ας προσαρμοστούμε και ας ανανεωθούμε δημιουργικά.

Όπως αναφέρει ο Eric von Hippel στο βιβλίο του *Εκδημοκρατίζοντας την καινοτομία*, κοινότητες επαγγελματιών έχουν επιδείξει ανά τους αιώνες τεράστια δημιουργικότητα στη συν-δημιουργία ισχυρών οικοσυστημάτων, μέσω της καλλιέργειας σπόρων και της εξημέρωσης των ζώων.²⁵ Το εύφορο έδαφος στην περιοχή του Αμαζονίου, που είναι γνωστό ως terra preta do Indio, «σκοτεινή γη των Ινδιάνων», γράφει ο πολιτικός οικονομολόγος James Boyce, «δεν είναι τυχαία ανωμαλία, αλλά μάλλον σκόπιμη δημιουργία αυτοχθόνων αγροτών που εδώ και πολύ καιρό ασκούσαν την αγροδασική μέθοδο slash-and-char (κόψιμο χόρτων και κάψιμο της βιομάζας) στην περιοχή». Ένα αξιοσημείωτο

25. Eric von Hippel, *Democratizing Innovation*, MIT Press (web.mit.edu/evhippel/www/books/DI/DemocInn.pdf).

χαρακτηριστικό του terra preta είναι η εξαιρετική ικανότητα αναγέννησής του, την οποία οι επιστήμονες αποδίδουν σε μικροοργανισμούς του εδάφους.²⁶ Τέτοιες πρακτικές μπορούν επίσης να παρατηρηθούν στη δημιουργία βαρυντικών αγωγών για την άρδευση με οξυγόνο στην άνω κοιλάδα του Ρίο Γκράντε, η οποία μετέτρεψε την ημιάνυδρη περιοχή σε πλούσιο τοπίο υγροτόπων, καλλιεργούμενων χωραφιών και παραποτάμων διαδρόμων που επέτρεψαν την άνθηση πολλών ειδών ζώων. Ο όμιλος ETC, ένας οργανισμός που μελετά την τεχνολογική καινοτομία, χαρακτήρισε αυτήν τη δημιουργικότητα «αυτόχθων καινοτομία» και «συνεργατική καινοτομία»,²⁷ επειδή οι αυτόχθονες λαοί έχουν κάνει αμέτρητες εθνοβοτανικές και οικολογικές ανακαλύψεις, τις οποίες οι πολυεθνικές επιδιώκουν εν συνεχεία να αποκτήσουν δωρεάν και να ιδιωτικοποιήσουν («βιοπειρατεία»).

Οι κοινωνικοί επιβιώνουν μέσω της δημιουργικής προσαρμογής και ανανέωσης. Είναι στο αίμα τους. Είναι συνηθισμένοι να πρέπει να αξιοποιήσουν ό,τι είναι διαθέσιμο κάθε φορά και να αυτοσχεδιάσουν. Μεταξύ των αγροτών και των φτωχών στην Ινδία, υπάρχει μια λέξη γι' αυτού του είδους την καινοτομία (jugaad), η ινδική πρακτική της αναγκαστικής καινοτομίας με ό,τι υπάρχει.²⁸ Η δημιουργική προσαρμογή, στην πραγματικότητα, είναι μέρος της ανθρώπινης κατάστασης. Ο αγώνας και η ανάγκη οδηγούν στη δημιουργικότητα για λόγους επιβίωσης.

***

Τα μοτίβα τροφодότησης που έχουμε περιγράψει είναι δυναμικά, πράγμα που σημαίνει ότι συχνά εμφανίζονται νέες μορφές Κοινωνείν. Ένα από τα πιο ορατά τα τελευταία χρόνια είναι η άνοδος αυτού που πολλοί ονομάζουν κοσμοτοπική παραγωγή. Οι άνθρωποι μοιράζονται την «ελαφριά» γνώση και τον σχεδιασμό, μέσω της ομότιμης μάθησης και του Διαδικτύου, αλλά κατασκευ-

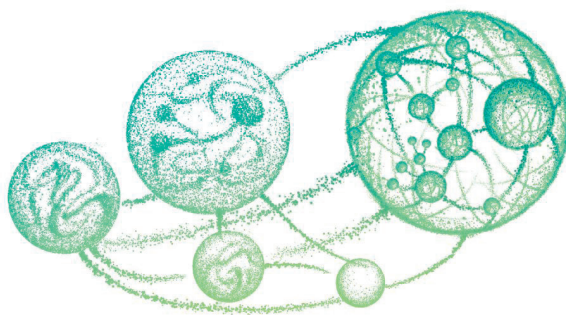
26. James Boyce, Peter Rosset και Elizabeth A. Stanton, "Land Reform and Sustainable Development", Κεφ. 5 στο James K. Boyce et al., *Reclaiming Nature: Environmental Justice and Ecological Restoration*, Anthem Press, 2007, σ. 140.

27. Βλ. Peter Drahos και Pat Mooney, *Indigenous Peoples' Innovation: Intellectual Property Pathways to Development*, Australian National University Press, 2012 (jstor.org/stable/j.ctt24hfgx). Βλ. επίσης, "Farmers' Rights", στο Rural Advancement Fund International newsletter, Μάιος/Ιούνιος 1989 (etcgroup.org/sites/www.etcgroup.org/files/publication/555/01/raficom17farmersrights.pdf).

28. wikipedia.org/wiki/Jugaad.

άζουν τα «βαριά» φυσικά αντικείμενα, όπως τα μηχανήματα, τα αυτοκίνητα, τις κατοικίες, τα έπιπλα και τις ηλεκτρονικές συσκευές τοπικά. Στην κοινότητα ομότιμων είναι γνωστό το ρητό: «Εάν είναι ελαφρύ, μοιραστείτε το παγκοσμίως. Αν είναι βαρύ, δημιουργήστε το τοπικά».

Αυτό το φαινόμενο έχει πολλές μορφές. Φανταστείτε έναν Κουβανό αγρότη να συνεργάζεται με ομότιμους του από την Ινδία και το Περού, για να βρει τρόπους βελτίωσης της απόδοσης του ρυζιού, μια συνήθης πρακτική μεταξύ των αγροτών που σχετίζονται με το SRI, το Σύστημα Εντατικοποίησης (της απόδοσης) του Ρυζιού. Ή φανταστείτε σχεδιαστές στο Άμστερνταμ να συνεργάζονται με μηχανικούς και αρχιτέκτονες στην Αυστραλία και τις ΗΠΑ, για να σχεδιάσουν χαμηλού κόστους, αρθρωτές κατοικίες, που μπορεί ο καθένας να κατασκευάσει με τοπικά υλικά. Αυτό αποτελεί πλέον τον κανόνα μεταξύ των συμμετεχόντων στο παγκόσμιο δίκτυο Wikihouse. Υπάρχει μακρά παράδοση κοσμο-τοπικής συνεργασίας στη γεωργία, όπως είναι εμφανές σε δίκτυα όπως το Campesino a Campesino. Πρόκειται για διεθνές πρόγραμμα αλληλοβοήθειας που εγκαινίασαν οι αγρότες της Γουατεμάλας στις αρχές της δεκαετίας του 1970, ως λύση αυτοβοήθειας έναντι των πολυεθνικών αναπτυξιακών παρεμβάσεων.²⁹ Εναλλακτικά, σκεφτείτε το Masipag, μια μη κερδοσκοπική συνεργασία μεταξύ αγροτών με ελάχιστους πόρους και επιστημόνων σε ερευνητικά ιδρύματα σε όλο τον κόσμο, αφιερωμένο στην αναπαραγωγή και την καλλιέργεια σπόρων τοπικής προσαρμογής.³⁰

**HETERARCHICAL
STRUCTURE**

FEDERATED STRUCTURE

Σχήμα 39: Ετεραρχικές και ομοσπονδιοποιημένες δομές.

29. foodfirst.org/publication/campesino-a-campesino-voices-from-latin-americas-farmer-to-farmer-movement-for-sustainable-agriculture/.

30. masipag.org.

Τα τελευταία χρόνια, οι ψηφιακές τεχνολογίες έχουν ενδυναμώσει σε μεγάλο βαθμό τις παγκόσμιες συνεργασίες που παράγουν τοπικά αποτελέσματα. Παγκόσμιες κοινότητες σχεδιαστών, μηχανικών και προγραμματιστών συνεργάζονται στο Διαδίκτυο για να αναπτύξουν πρωτότυπα σχέδια για τα πάντα, από εξοπλισμό αγροκτήματος (τρακτέρ, ανεμογεννήτριες, περιστροφικά μηχανήματα και κονιοποιητές εδάφους, συμπιεσμένες πρέσες για κατασκευή τούβλων)³¹ έως επιστημονικά μικροσκοπία τελευταίας τεχνολογίας (OpenSPIM)³² και ιστιοπλοϊκά ρομπότ για την ανίχνευση της ρύπανσης των ωκεανών (Scoutbots).³³ Όλα αυτά τα μηχανήματα διαθέτουν άδεια για κοινή χρήση, με τη μορφή ανοιχτού κώδικα. Αυτό σημαίνει ότι οποιοσδήποτε αγρότης, επιστημονικός ερευνητής ή φιλομαθής ερασιτέχνης μπορεί να επωφεληθεί από την καινοτομία παγκόσμιας κλάσης, κατασκευάζοντας τα δικά του εργαλεία με χαμηλότερο κόστος, χρησιμοποιώντας σπονδυλωτά, προσαρμόσιμα, ντόπια υλικά.

Το Open Source Ecology είναι ένα τέτοιο έργο, που σχεδιάζει διαφορετικούς μη ιδιόκτητους τύπους αγροτικού εξοπλισμού και μηχανημάτων που μπορούν να παραχθούν τοπικά. Το έργο ξεκίνησε το 2003 στις ΗΠΑ και τώρα έχει τοπικούς κόμβους στη Γερμανία, στη Γουατεμάλα και αλλού σε όλο τον κόσμο. Αρχιτέκτονες, μηχανικοί και σχεδιαστές από το WikiHouse έχουν αναπτύξει ένα «σετ κατασκευής ανοιχτού κώδικα», που μοιάζει με «μεγάλο σετ IKEA για το σπίτι, που είναι εύκολο να συναρμολογηθεί και πολύ προσιτό». Με παρόμοιο τρόπο, το Open Building Institute, ένα παρακλάδι της Open Source Ecology, χτίζει χαμηλού κόστους, αρθρωτά σπίτια, οικολογικά και υψηλής ενεργειακής απόδοσης, χρησιμοποιώντας τεχνικές ανοιχτού κώδικα, φιλικές και διαμοιραζόμενες. Αυτές οι αξιοθαύμαστες μορφές «κοσμοπολίτικου τοπικισμού», όπως το θέτει ο Wolfgang Sachs,³⁴ δεν θα μπορούσαν να λειτουργήσουν χωρίς εύρηστα εργαλεία συμβίωσης.

Η ίδια δυναμική της κοσμο-τοπικής τροφοδότησης φαίνεται και στο Wikispeed, το οποίο σχεδιάζει οχήματα παράδοσης αλληλογραφίας επόμενης γενιάς και ταξί, μεταξύ άλλων οχημάτων, χρησιμοποιώντας αρχές ανοιχτού κώδικα σε παγκόσμια κλίμακα. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το Arduino, μια παγκόσμια κοινότη-

31. opensourceecology.org.

32. openspim.org. Βλ. επίσης, Jacques Paysan, “OpenSPIM: A High-Tech Commons for Research and Education”, στο Bollier και Helfrich, *Patterns of Commoning*, σ. 170-175 (patternsofcommoning.org/openspim-a-high-tech-commons-for-research-and-education).

33. scoutbots.com.

34. Wolfgang Sachs, *The Development Dictionary: A Guide to Knowledge as Power*, Zed Books, 2η έκδοση, 2009, σ. 122.

τα ανοιχτού κώδικα, που σχεδιάζει εύχρηστα συστήματα υλικού και λογισμικού για εκτύπωση 3D, εκπαίδευση, φορητούς υπολογιστές και πληθώρα εφαρμογών του Διαδικτύου των πραγμάτων (Internet of Things), μεταξύ άλλων έργων.

Ο Michel Bauwens, ιδρυτής του Ιδρύματος P2P και κορυφαίος θεωρητικός της ομότιμης παραγωγής, χωρίζει την κοσμο-τοπική παραγωγή σε τρία διακριτά στάδια: εισαγωγή στοιχείων (input), διαδικασία και παράγωγο προϊόν (output). Η εισαγωγή στοιχείων (πόροι, ταλέντο, δημιουργικότητα) προέρχεται από εθελοντές που δεν χρειάζεται να ζητήσουν άδεια για να συμμετέχουν. Μπορούν να χρησιμοποιήσουν «ανοιχτή και δωρεάν πρώτη ύλη, που δεν περιορίζεται από πνευματικά δικαιώματα, ώστε να μπορεί να βελτιωθεί και να τροποποιηθεί ελεύθερα», γράφει ο Bauwens.³⁵ Η διαδικασία είναι ανοιχτό σύστημα ομότιμης παραγωγής, που έχει σχεδιαστεί χωρίς αποκλεισμούς. Υπάρχουν «χαμηλά κατώτατα όρια για τη συμμετοχή, ελεύθερα διαθέσιμα αρθρωτά καθήκοντα, και όχι λειτουργικές εργασίες και κοινοτική επικύρωση της ποιότητας και της αριστείας των εναλλακτικών λύσεων», εξηγεί ο Bauwens.

Τέλος, το παράγωγο προϊόν (output) κατοχυρώνεται με άδεια για να διασφαλίσει ότι η αξία που δημιουργείται από τα Κοινά θα είναι διαθέσιμη σε όλους, ξανά χωρίς άδεια. Οι άδειες που χρησιμοποιούνται, συνήθως, περιλαμβάνουν την άδεια General Public License for Software (Άδεια Γενικού Κοινού για Λογισμικό), τις άδειες Creative Commons (Δημιουργικά Κοινά) για διάφορες μορφές περιεχομένου και την άδεια Peer Production License (άδεια παραγωγής ομοτίμων). Τα Κοινά που δημιουργεί η ομότιμη κοινότητα χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία ενός νέου επιπέδου ανοιχτού και ελεύθερου υλικού, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για μια επόμενη επανάληψη. Σε γενικές γραμμές, ο ανοιχτός παγκόσμιος σχεδιασμός σε συνδυασμό με την τοπική κατασκευή επηρεάζει σε βάθος την ενδεχόμενη μείωση της απόδοσης του υλικού στη διαδικασία παραγωγής, και ιδιαίτερα της ενέργειας που απαιτείται για τη μεταφορά. Οι συγγραφείς μιας έκθεσης το 2017 υποστηρίζουν ότι η «αμοιβαιοποίηση και η ανατοπικοποίηση» είναι «οι απαντήσεις στο πρόβλημα των μη ανανεώσιμων υλικών».³⁶

35. Michael Bauwens, “The Emergence of Open Design and Open Manufacturing,” *We_magazine*, 2009 (snuproject.wordpress.com/2011/12/17/the-emergence-of-open-design-and-open-manufacturing-we_). Βλ. επίσης, Vasilis Kostakis et al., “Design Global, Manufacture Local: Exploring the Contours of an Emerging Productive Model”, *Futures* 73, 2015, σ. 126-135· και το λήμμα στο P2P Foundation wiki, “Design Global, Manufacture Local” (wiki.p2pfoundation.net/Design_Global,_Manufacture_Local).

36. Celine Piques και Xavier Rizos, “Peer to Peer and the Commons: A Path Toward Transition: A Matter, Energy and Thermodynamic Perspective”, P2P Foundation, 2017 (commonstransition.org/wp-content/uploads/2017/10/Report-P2P-Thermodynamics-VOL_1-web_2.0.pdf).

ΜΕΡΟΣ ΙΙΙ

ΔΙΕΥΡΥΝΟΝΤΑΣ ΤΟ ΣΥΜΠΛΗΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Έχουμε διανύσει μακρύ δρόμο. Στο πρώτο μέρος εξηγήσαμε τη σημασία της οντολογικής μεταστροφής για την κατανόηση της ανατρεπτικής δυναμικής των Κοινών και του τρόπου με τον οποίο η γλώσσα είναι πολύτιμο εργαλείο για να μας βοηθήσει να καταλάβουμε και να καλλιεργήσουμε ευνοϊκές για τα Κοινά προοπτικές.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο μέρος II εισάγαμε την «Τριάδα των Κοινών» για να εξηγήσουμε πώς τα άτομα μπορούν να αλληλεπιδρούν στα Κοινά μέσω της μίμησης υπαρκτών μοτίβων της κοινωνικής ζωής, της ομότιμης διακυβέρνησης και της τροφοδότησης. Αυτά τα πρώτα έξι κεφάλαια μας βοηθάνε να καταλάβουμε τη δυναμική του Κοινωνείν. Εξηγούν πώς στο πλαίσιο των Κοινών οι άνθρωποι μπορούν να δημιουργήσουν έναν κόσμο που είναι ελεύθερος, δίκαιος και ζωντανός.

Όπως ο καπιταλισμός παραπαίει υπό το βάρος των εσωτερικών του αντιφάσεων, οι οποίες οδηγούν σε υπαρξιακού χαρακτήρα κρίσεις, όπως η καταστροφή του κλίματος, η οικονομική ανισότητα, ο βίαιος εθνικισμός, αναρωτιόμαστε: Πώς μπορεί το Σύμπαν των Κοινών (Commonverse) να μεγαλώσει και να μετασχηματίσει την πολιτική οικονομία και τον πολιτισμό; Πώς μπορούμε να επιτύχουμε αλλαγές στον συσχετισμό των πολιτικών δυνάμεων, στη νομοθεσία και στις πολιτικές, με εφαλτήριο μια προσέγγιση των Κοινών; Αυτά τα ερωτήματα βρίσκονται στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος στο τρίτο μέρος.

Όπως φαίνεται, μοτίβα από την πρακτική των Κοινών, ιδιαίτερα της ομότιμης διακυβέρνησης, είναι κρίσιμα όχι μόνο στο πλαίσιο των Κοινών, αλλά, αντίστοιχα, στη διαχείριση σχέσεων μεταξύ των Κοινών. Και στα δύο επίπεδα είναι αναγκαίο να ΕΝΣΩΜΑΤΩΝΟΥΜΕ ΤΗΝ ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑ Σ' ΕΝΑΝ ΑΜΟΙΒΑΙΟ ΣΚΟΠΟ, να ΔΙΑΣΦΑΛΙΖΟΥΜΕ ΤΗ ΣΥΓΚΑΤΑΘΕΣΗ ΣΤΗ ΛΗΨΗ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ και να ΜΟΙΡΑΖΟΜΑΣΤΕ ΓΕΝΝΑΙΟΔΩΡΑ ΤΗ ΓΝΩΣΗ, μεταξύ των υπόλοιπων μοτίβων που αναγνωρίζονται στην Τριάδα των Κοινών. Όσο τα Κοινά μεγαλώνουν και ανθίζουν, ένα ετερογενές οικοσύστημα δρώντων και δρωσών, ένα νέο σύνολο περιπλοκών αναδύεται. Κάθε διακριτό μέρος από τα Κοινά πρέπει να μάθει να συνδέεται και να συνεργάζεται με τα άλλα στη βάση της ηθικής των Κοινών που περιγράφεται στο δεύτερο μέρος. Αυτό απαιτεί νέες μορφές συνεργασίας, όχι μόνο εντός των Κοινών (το μικρό-επίπεδο), αλλά και στους χώρους μεταξύ των ατομικών Κοινών (το ενδιάμεσο επίπεδο) και στους σύνθετους αγώνες και διαπραγματεύσεις στο κοι-

ωνικό επίπεδο (το μακρο-επίπεδο). Αυτή η τριμερής διάκριση των επιπέδων είναι χρήσιμος τρόπος κατανόησης και περιγραφής του τρόπου με τον οποίο τα Κοινά εντάσσονται σ' ένα ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

Πρώτον, οι κοινωνοί πρέπει να μάθουν πώς να «κρούουν τα όρια» των Κοινών τους, έτσι ώστε να εμποδίσουν την ενδεχόμενη περίφραξη/ή ανάκτηση του ιδιωτικού πλούτου. Αυτή είναι μια βασική επιταγή επιβίωσης. Η πρακτική «κρούω τα όρια», *Beating the Bounds*,¹ όπως μπορεί να θυμάστε, είναι η πρακτική που ασκείται ακόμη σε κάποια αγγλικά χωριά, όπου οι χωρικοί περπατούν κατά μήκος της περιμέτρου της γης τους, για να αναγνωρίσουν τυχόν φράχτες ή αλλά όρια που μπορεί να είχαν παραβιάσει τον κοινό τους πλούτο. Στην εποχή μας, ανάλογη πρακτική μπορεί να περιλαμβάνει άμεσες ενέργειες αντίστασης και πολιτικής ανυπακοής ενάντια στις περιφράξεις και στις απόπειρες να τις επανατοποθετήσουν. Ο στόχος του «κρούουμε τα όρια», *Beating the bounds*, είναι να αποκαταστήσουμε έναν βαθμό Κοινωνείν με σεβασμό στη γη, στο νερό, στους σπόρους, στον κώδικα, στη δημιουργική δουλειά και τον πολιτισμό. Τέτοιες τακτικές μπορούν να ακολουθούνται στο πλαίσιο μακροπρόθεσμων στρατηγικών, όπως η ενεργοποίηση νόμων, η ανάπτυξη τεχνολογικών διασφαλίσεων ή η υιοθέτηση προστατευτικών κοινωνικών παραδόσεων. Η θεσμική σταθερότητα και η νομική διασφάλιση είναι θεμελιώδεις εν προκειμένω.

Όμως αυτό είναι μόνο μία αρχή. Καθώς ο αριθμός των Κοινών σε ένα δεδομένο πεδίο εγχειρήματος αυξάνεται, είναι σημαντικό για τους κοινωνούς να μιμούνται και να ομοσπονδιοποιούν για να οικοδομήσουν περισσότερο ενσωματωμένα, συνεργατικά δίκτυα και κοινές υποδομές. Αυτή είναι προσέγγιση που εφαρμόζεται από τη La Via Campesina, τα αποκεντρωμένα κινήματα εκατομμυρίων χωρικών, μικροκαλλιεργητών, ακτημόνων, γυναικών και νέων της υπαίθρου, ιθαγενών και μεταναστών και εργατών γης. Το κίνημα είναι μια μεγάλη και χαλαρά συνδεδεμένη υπερεθνική ομοσπονδία. Παρομοίως, οι υποστηριζόμενες από την κοινότητα αγροτικές φάρμες (γνωστές υπό το ακρωνύμιο SoLaWi) έχουν δημιουργήσει το Netzwerk Solidarische Landwirtschaft,² ακολουθώντας την ανάπτυξη των CSA φαρμών στη Γερμανία, και από τρεις το 2003 έχουν φτάσει να είναι 39 φάρμες το 2013 και σχεδόν 200 στις αρχές του 2019. Ο σκοπός της ομοσπονδίας είναι να επιτρέψει σε κάθε φάρμα να μοιραστεί εμπειρίες, να χρηματοδοτήσει από κοινού την έρευνα, να αναπτύξει

1. Η φράση *Beating the Bounds* περιγράφει ένα αρχέγονο σαξονικό έθιμο, που επιβιώνει σε κάποιες περιοχές της Ουαλίας. Η σύνδεσή του με τη φιλοσοφία των Κοινών εξηγείται αναλυτικά στην τρίτη ενότητα του Πρώτου Μέρους: «Η γλώσσα και η δημιουργία των Κοινών». (ΣτΜ)

2. Δίκτυο Αλληλέγγυας Γεωργίας. (ΣτΜ)

νέες πρωτοβουλίες, να συνδέσει τους κοινωνούς με τους αγρότες, να φτιάξει κοινοποιήσιμο ελεύθερο λογισμικό, ειδικά σχεδιασμένο για να ανταποκριθεί στις ανάγκες των CSA.³ Στους ψηφιακούς χώρους υπάρχουν πολλές συνεργασίες μεταξύ των Κοινών, που περιλαμβάνουν ελεύθερο και ανοιχτό λογισμικό, άδειες Creative Commons, ανοιχτή πρόσβαση σε ακαδημαϊκές δημοσιεύσεις και πρωτοβουλίες open data, μεταξύ άλλων πολιτισμικών έργων. Συμμετέχοντες σε μία κοινότητα της πρακτικής διατηρούν χαλαρή επαφή με τις εξελίξεις που συμβαίνουν στις άλλες κοινότητες, όπως, για παράδειγμα, με νέες «διεπαφές χρήστη» (user interface), πρωτόκολλα ασφαλείας ή κοινές συμπεριφορές, και μπορούν να τις προσαρμόσουν στο νέο δικό τους πλαίσιο.

Αυτές οι ομοσπονδίες, είτε οργανωμένες είτε συγχυριακές, δεν λειτουργούν ως αντιπροσωπευτικά σώματα με κάποιον θεσμικό τρόπο. Είναι κοινόι χώροι για την πραγματοποίηση αμοιβαίων δεσμεύσεων. Είναι αναδυόμενες ετεραρχίες αλληλοβοήθειας, οικοδόμησης συναίνεσης και κοινής δράσης μεταξύ κοινωνιών. Ο σκοπός των ομοσπονδιών είναι να ενδυναμώσουν τα πολλά ξεχωριστά Κοινά, μέσω της οικοδόμησης συνεργατικών εγχειρημάτων, όπως κοινές υποδομές, οικονομικά και πολιτική υπεράσπιση.

Πέρα από τις δράσεις-δραστηριότητες της προσομοίωσης και ομοσπονδιοποίησης, είναι απαραίτητο για τα Κοινά εγχειρήματα και δίκτυα να επιδιώκουν στρατηγικές του διαΚοινωνείν (intercommoning). Αυτή είναι η διαδικασία της ενεργούς συνεργασίας και αμοιβαίας υποστήριξης, που αποβλέπει στο να υποστηρίξει και να εμπνέει ξεχωριστά εγχειρήματα, να νοηματοδοτεί τη συνέχεια των γεγονότων και να αναπτύσσει στρατηγικές που προωθούν αυτές τις δράσεις. Το μόνο που χρειάζεται είναι ένας ανοιχτός χώρος στον οποίο οι άνθρωποι, οι οποίοι δεν θα μπορούσαν με άλλον τρόπο να συναντηθούν, να βρίσκονται και να δουλεύουν ελεύθερα σε αυτοκαθορισμένα σχέδια: χάκερ με αγρότες, για παράδειγμα, ή άνθρωποι με χαμηλό εισόδημα με εκείνους και εκείνες που δημιουργούν χώρους κατασκευής (maker-spaces), ή υποστηρικτές της δημιουργίας ανοιχτών εκπαιδευτικών πόρων με κατοίκους εγχειρημάτων συστέγασης. Αυτή η διαδικασία διασύνδεσης των Κοινών οικοδομεί κοινή κουλτούρα, ειδικότερα στο πλαίσιο που μια νέα γλώσσα των Κοινών αναπτύσσεται.

Και γιατί είναι όλο αυτό απαραίτητο; Γιατί διαφορετικά οι σκληρές πραγματικότητες του συστήματος αγοράς/κράτους εμποδίζουν την ανάπτυξη της πρακτικής των Κοινών. Η δύναμη του κράτους είναι πραγματική και κυρίαρχη, και γενικά ευνοεί τους καπιταλιστικούς τρόπους παραγωγής και την κουλ-

3. CSA: Community Supported Agriculture (Γεωργία Υποστηριζόμενη από την Κοινότητα). (ΣτΜ)

τούρα ως κανονιστική επιταγή/κανόνα. Προωθεί νομικά πλαίσια που προστατεύουν την ατομική ιδιοκτησία, τις καπιταλιστικά καθοδηγημένες αγοραίες συναλλαγές και τα συμβόλαια μεταξύ ατόμων-ιδιωτών. Αν, λοιπόν, κάποιος επιθυμεί να προωθήσει μια οντομεταστροφή, θα πρέπει να βρει διάφορους ευφείς τρόπους για να αντιμετωπίσει κάποιες βαθιά ριζωμένες προδιαθέσεις της καπιταλιστικής οικονομίας, οι οποίες αντανακλώνται σε διάφορες δομές της εξουσίας του κράτους, του νόμου, των πολιτικών και των κοινωνικά ενσωματωμένων αγορών.

Αυτή είναι μια εκπληκτική πρόκληση! Ωστόσο, η επιβίωση αρκετών μέσα στους αιώνες καταδεικνύει ότι αυτά δεν υπάρχουν χωρίς τις πολύτιμες δυνάμεις της δημιουργικής αυτοπροστασίας και της επέκτασης. Είναι αλήθεια ότι οι κοινωνοί δεν έχουν την υποστήριξη του συμβατικού νόμου, της οικονομίας, της τεχνολογίας και της εκτελεστικής εξουσίας του κράτους, που οι δρώντες στην οικονομία της αγοράς λαμβάνουν ως δεδομένα.

Τα επόμενα κεφάλαια εκκινούν προς έναν τολμηρό στόχο. Θα προσπαθήσουμε να φανταστούμε πώς οι δυνάμεις του κράτους και του νόμου μπορούν να ξεκινήσουν να υπερασπίζονται τα Κοινά με επιχειρησιακούς και δομικούς τρόπους. Ωστόσο, αντίθετα με πολλές προτάσεις που επικεντρώνουν στην ενεργοποίηση νέων νόμων, ρυθμίσεων ή κρατικών προγραμμάτων, με στόχο την αλλαγή των δομών της αγοράς ή του κράτους, μια συνθήκη που προμηνύει απογοητευτικά αποτελέσματα, εμείς προτείνουμε μια μεγάλη στρατηγική, η οποία αντλεί την ενέργεια και τη δυναμική της από την οντολογική στροφή και τα μοτίβα των Κοινών που εισάγαμε νωρίτερα. Με άλλα λόγια, η πολιτική, οι νόμοι του κράτους και οι πολιτικές δεν θα είναι οι κύριοι οδηγοί της αλλαγής. Τα Κοινά θα παίξουν αυτόν τον ρόλο. Πολλά μπορούν να επιτευχθούν εδώ και τώρα, χωρίς να είναι απαραίτητο να εμπλεκόμαστε στους συμβιβασμούς, τις προδοσίες, τις καταχρήσεις και τη νομική παράλυση της συμβατικής πολιτικής και της κυβέρνησης. Αυτό δεν σημαίνει ότι η πολιτική και η εξουσία του κράτους μπορούν να αγνοηθούν ή να αποφευχθούν, αλλά ότι η πρακτική των Κοινών βρίσκεται στην καρδιά όλων των στρατηγικών που αποβλέπουν στην αλλαγή. Η πολιτική πρέπει να παραμείνει ένα μέσο για την επίτευξη ενός σκοπού και όχι ο σκοπός καθ'αυτός. Ο καλύτερος τρόπος για να αντιμετωπιστεί η σαγήνη της πολιτικής και κρατικής εξουσίας είναι η σφρηγλάτηση μοτίβων για την πρακτική των Κοινών, ακόμη και σε εγχειρήματα μακροκλίμακας.

Ένα ερώτημα που είναι θεμιτό να διατυπωθεί είναι αν οι δυναμικές των Κοινών μπορούν να είναι μετασχηματιστικές. Πώς μπορούμε να γνωρίζουμε αν οι πρακτικές των Κοινών μπορούν να παρέχουν εφόδια και προβάδισμα για τη μεγάλη μετάβαση από τον κρατικά υποστηριζόμενο φονταμενταλισμό της αγοράς σε κάτι καλύτερο;

Η γεωγράφος Dina Hasted του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης έχει κάνει μελέτη για τα χαρακτηριστικά που χρειάζονται ώστε οι ενέργειες και οι στρατηγικές να είναι κοινωνικά μετασχηματιστικές. Έχει, μάλιστα, με διορατικό τρόπο επισημάνει τις παρακάτω προϋποθέσεις:⁴

- Να δουλεύουμε προσανατολισμένοι σε ένα όραμα το οποίο να αντανακλά την ανάγκη να ζήσουμε σε ισορροπία με τη φέρουσα ικανότητα (carrying capacity) του πλανήτη.
- Να λαμβάνουμε υπόψη ότι η αλλαγή σε ένα περίπλοκο σύστημα δεν μπορεί να ελεγχθεί, εξαιτίας της αβεβαιότητας.
- Να αποφεύγουμε να μετατοπίζουμε τα προβλήματα σε άλλους χώρους ή χρονικές συγκυρίες, καθώς αυτό μπορεί να εμποδίσει ευρύτερη συστημική αλλαγή.
- Να αντιμετωπίζουμε τα αίτια της/τις ρίζες της επιτάχυνσης και της ανάπτυξης, τους κύκλους ανατροφοδότησης που προκαλούν τις περισσότερες από τις σύγχρονες κρίσεις της οικονομίας και του περιβάλλοντος.
- Να εργαζόμαστε με στόχο την οικοδόμηση συστημάτων που αποφεύγουν τις ανεξέλεγκτες ανισορροπίες δύναμης και συμβάλλουν στην αποτροπή της ενεργοποίησης ανθρώπινων (καταστροφικών) φατριαστικών κυκλωμάτων.
- Να προωθούμε την συναντίληψη ότι οι άνθρωποι είναι μέρος ενός πολύ ευρύτερου συνόλου και να δημιουργούμε τις προϋποθέσεις για την οικοδόμηση βαθύτερων και ουσιαστικών και συναισθηματικών σχέσεων μεταξύ ανθρώπων και φύσης.
- Να αναπτύσσουμε υγιείς μορφές πρωτοβουλίας και διεκδίκησης σε ατομικά και συλλογικά επίπεδα για τον μετασχηματισμό και τη συνδημιουργία του μέλλοντός μας.
- Να ανοιχτούμε σε νέες δυνατότητες δράσης, αντί να περιορίζουμε τις δυνατότητές μας για δράση.
- Να κάνουμε γνωστή μια πειστική και εμπνευσμένη ιστορία συστημικής αλλαγής, η οποία να λέει τα προβλήματα με το όνομά τους, να αναγνωρίζει τα συγκριτικά πλεονεκτήματα και να έχει απήχηση σε ανθρώπους όλων των κατηγοριών και όλων των ιδεολογικών προελεύσεων.
- Να προωθούμε την κοινωνική συνοχή και την αίσθηση της κοινότητας σε διάφορα επίπεδα, τα οποία περιλαμβάνουν την εμπιστοσύνη, την αίσθηση του συνανήκειν, καθώς και τη διάθεση να συμμετέχουμε και να βοηθήσουμε.

4. Αλληλογραφία με την Dina Hasted, 2 Δεκεμβρίου 2018.

- Να προωθούμε την κριτική σκέψη, τη γενναιοδωρία του πνεύματος και τη διάθεση να μαθαίνουμε από διαφορετικές ιδέες και οπτικές.

Τα Κοινά μπορούν να εκπληρώσουν όλα αυτά τα κριτήρια. Οπωσδήποτε, η υλοποίησή τους είναι πολύ κρίσιμη! Αυτό σημαίνει ότι η ενδυνάμωση και η επέκταση της πρακτικής των Κοινών στο πλαίσιο της οικονομίας της αγοράς και του καπιταλιστικού κράτους θα είναι πραγματικά δύσκολη. Αλλά ταυτόχρονα είναι απολύτως εφικτή. Τα επόμενα τέσσερα κεφάλαια του μέρους III παρέχουν ευρύτερες κατευθύνσεις.

Διερευνώντας τους τρόπους με τους οποίους η κρατική εξουσία μπορεί να υποστηρίξει τα Κοινά, επιστούμε την προσοχή σε όλα αυτά που δεν προτείνουμε να γίνουν. Δεν προτείνουμε να φανταστούμε εκ νέου το πολίτευμα. Δεν προσαθούμε να επινοήσουμε εκ νέου τα έθνη-κράτη, όσο κι αν αυτό είναι αναγκαίο. Δεν επιχειρούμε να συντρίψουμε τον καπιταλισμό με την παραδοσιακή επαναστατική έννοια, αν και αναμφίβολα κάθε πρόοδος των Κοινών περιορίζει τις δυνάμεις του. Τα Κοινά έχουν οπωσδήποτε πολλά να συνεισφέρουν αναφορικά με αυτές τις προκλήσεις, φιλοσοφικά και πολιτικά. Όμως κανείς δεν είναι δυνατό να διατυπώνει μια μεγαλεπήβολη και μακροπρόθεσμη ατζέντα, και στη συνέχεια να εκπαιδεύει τους άλλους να συμφωνούν και να ακολουθούν τις αντιλήψεις του. Μια τέτοια προσέγγιση αγνοεί τη βαθύτερη σοφία των Κοινών, η οποία αποδέχεται την ιδέα της διανεμημένης, τοπικής και πολύπλευρης δραστηριότητας των Κοινών, των οποίων η ζωντάνια παράγει τη δημιουργικότητα και την αφοσίωση που αναπτύσσουν λύσεις προσαρμοσμένες σε κάθε πλαίσιο.

Υπ' αυτή την έννοια, η πιο μακροπρόθεσμη ατζέντα πρέπει να αναδύεται μέσα από τις πρακτικές των Κοινών. Προτεραιότητά μας πρέπει να είναι να αναπτύσσουμε την ικανότητα να σκεφτόμαστε ως κοινωνοί και να διευρύνουμε το Σύμπαν των Κοινών, όσο περισσότερο είναι εφικτό σήμερα, και να φυτεύουμε τους σπόρους της κουλτούρας, της κοινωνικής πρακτικής και της θεσμικής επιρροής που μπορούν να αναπτυχθούν στην πορεία του χρόνου. Είναι αυτή η προοδευτική ανάπτυξη της ηθικής των Κοινών που θέτει τις δυσκολίες από την αρχή. Είναι αυτή η δυναμική που χρειάζεται να σεβαστούμε και να αναπτύξουμε, από το να επιδιδόμαστε σε ανώριμες και αφελείς κατά μέτωπο επιθέσεις σε ένα περιφρουρημένο σύστημα οικονομίας της αγοράς, μια στρατηγική καταδικασμένη να καταρρεύσει.

Η πιο εύλογη/φυσική αφετηρία για τη συνεργασία μεταξύ κρατικής εξουσίας και κοινωνιών είναι το τοπικό επίπεδο. Σε ένα μικρότερης κλίμακας πολιτικό πλαίσιο, οι κυβερνήσεις τείνουν να καθοδηγούνται λιγότερο από την ιδεολο-

γία και την κομματική πολιτική και περισσότερο από την πρακτική ανάγκη – τι είναι αυτό που λειτουργεί; Σε τοπικό επίπεδο, οι πολιτικοί δεν μπορούν εύκολα να αγνοήσουν τις ανάγκες, είτε να κρυφτούν πίσω από την ιδεολογία. Επιπλέον, περισσότεροι άνθρωποι σε τοπικό επίπεδο μπορούν πιο εύκολα να κάνουν τις πολιτικές τους φωνές να ακουστούν και να πιέσουν τις κυβερνήσεις να εισαγάγουν καινοτομίες, όπως στο αναδύομενο κίνημα «Η πόλη ως κοινό» στην Ευρώπη και σε δεκάδες αστικές πρωτοβουλίες Κοινών, όπως αυτές καταγράφονται στο περιοδικό Shareable.⁵ Δεν είναι τυχαίο ότι οι λέξεις «Κοινά» και «δήμος» μοιράζονται στις λατινογενείς γλώσσες την ίδια ετυμολογική προέλευση με τη ρίζα της λατινικής λέξης “munus”, η οποία συνδυάζει τις σημασίες «προνόμιο/δώρο» και «καθήκον». Η πρόκληση, λοιπόν, είναι να βρούμε τρόπους να επινοήσουμε εκ νέου αυτή την ηθική στις πλατύτερες δομές του νεότερου κράτους, στις οποίες είμαστε τόσο γερά προσδεμένοι. Ας ξεκινήσουμε.

---

5. Shareable, *Sharing Cities: Activating the Urban Commons*, Tide Center Shareable, 2018 (shareable.net/Sharing-cities).

7. ΑΝΑΣΤΟΧΑΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Η επίσκεψη στο κέντρο της Φλωρεντίας σημαίνει την περιπλάνηση ανάμεσα σε δεκάδες αναπαλαιωμένα κτίρια του 14ου-18ου αιώνα και πλατείες, στην Galleria dell' Accademia, που φιλοξενεί το άγαλμα του Δαυίδ του Μικελάντζελο, στα Μουσεία Uffizi, πανάκριβα καφέ και φανταχτερά καταστήματα αναμνηστικών. Όμως, ακριβώς πίσω από την αφίδα της Santa Maria del Carmine, στην αντίπερα όχθη του Άρνου, εκεί όπου τέθηκαν τα θεμέλια του πνευματικού και καλλιτεχνικού κινήματος της Αναγέννησης, θα ανακαλύψει κανείς το τελευταίο κομμάτι της παλιάς πόλης το οποίο δεν έχει μεταλλαχτεί ακόμα σε αναγεννησιακή Disneyland.

Αυτή η γειτονιά, η ενορία του San Frediano, βρίσκεται μόλις μερικά βήματα μακριά από την Ponte Vecchio. Παρόλο που η συνοικία εντάσσεται σε μια αριστοκρατική περιοχή, ένας επισκέπτης που θα «πέσει» πάνω στο Nidiaci Community Garden θα συναντήσει, κυρίως τα απογεύματα, μια καταπράσινη όαση που φιλοξενεί γεμάτα ενέργεια παιδιά και τους γονείς τους. Φασαριόζικα εξάχρονα τρέχουν γύρω-γύρω και κάνουν κούνια, την ώρα που τα μεγαλύτερα αδέρφια τους παρακολουθούν μαθήματα ποδοσφαίρου στη μοναδική αυτοδιαχειριζόμενη ομάδα της πόλης, “The Lebowskis”. Κάποιες μέρες, ένας Πορτογάλος μουσικός, που μένει κοντά στο πάρκο, διδάσκει βιολί στα παιδιά. Ενίοτε, ένας Βρετανός συγγραφέας διδάσκει αγγλικά σε έναν μικρό χώρο στο οικόπεδο. Οικογένειες διοργανώνουν δωρεάν ανταλλαγές ρούχων που δεν κάνουν πλέον στα παιδιά τους. Μερικοί κάτοικοι φροντίζουν έναν μικρό λαχανόκηπο. Άλλοι οργανώνουν ένα εγχείρημα καταγραφής της μόλυνσης της πόλης και της κίνησης στους δρόμους.

Αυτό τον χώρο συνύπαρξης, που είναι καλά κρυμμένος σε μια γωνιά του κέντρου της πόλης, καταφέρνουν να τον διαχειριστούν σαν μια μορφή των Κοινών. Η χρήση του «εξαρτάται από αυτό τι θα αποφασίσουν οι άνθρωποι να κάνουν», όπως το θέτει ο Miguel Martinez, ερασιτέχνης ιστορικός του Nidiaci Community Garden. «Είναι δύσκολο να οριστεί τι γίνεται εδώ, γιατί όλα εξαρτώνται από το τι θέλουν να δημιουργήσουν οι νεοεισερχόμενοι». Σε μια γειτονιά, όμως, που το 40% των παιδιών προέρχεται από οικογένειες γεννημένες στο εξωτερικό, η ύπαρξη ενός χώρου κοινωνικότητας δεν είναι μικρό πράγμα.

Πώς είναι δυνατόν, θα αναρωτηθεί κανείς, αυτό το όμορφο σημείο στο κέντρο της Φλωρεντίας, που αξίζει περισσότερο από 7 εκατομμύρια δολάρια στην αγορά ακινήτων, να μην έχει ήδη πουληθεί σε κάποιον πλειοδότη και να μην έχει ήδη μετατραπεί σε συγκρότημα διαμερισμάτων; Πώς είναι εφικτό μια

ομάδα γειτόνων να μπορεί να διατηρεί αυτόν τον χώρο; Όταν πήγαμε για να βρούμε απαντήσεις σε αυτές τις ερωτήσεις, μάθαμε πολλά σχετικά με το πώς το ιδιοκτησιακό δίκαιο μπορεί να χρησιμοποιηθεί πέρα από την αγορά και την πώληση ακίνητης περιουσίας, πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να βοηθήσει τους ανθρώπους να έχουν μια πιο ικανοποιητική κοινοτική ζωή.

Η έκταση, η οποία έχει καταληφθεί από το Nidiaci Community Garden, έχει μια μακρά και περίπλοκη ιδιοκτησιακή ιστορία. Αρχικά ήταν δωρισμένη στην εκκλησία των Καρμελιτών από μια χήρα το 1273, κρατικοποιήθηκε από τον δήμο της Φλωρεντίας τον 19ο αι. και έπειτα πωλήθηκε σε ιδιώτη. Αυτό που ξεκίνησε ως ιδιωτική δωρεά στην εκκλησία, έγινε κρατική ιδιοκτησία πριν να γίνει ιδιωτική ιδιοκτησία ξανά. Στις αρχές του 20ού αιώνα, η έκταση πωλήθηκε ξανά σε δύο ιδιώτες, ένας εκ των οποίων την ενοικίασε στον δήμο της Φλωρεντίας για να στεγαστεί ένα δημοτικό σχολείο.

Έπειτα συνέβη κάτι πολύ σημαντικό. Ο ιδιοκτήτης της έκτασης το 1920, ο επικεφαλής της Αμερικανικής Αποστολής του Ερυθρού Σταυρού στην Ιταλία, Edward Otis Bartlett, δώρισε την έκταση σε μια κοινοπραξία για να τη χρησιμοποιεί «για λαϊκή εκπαίδευση, κυρίως των παιδιών». Η ιδιοκτησία της έκτασης ήταν πλέον συνδεδεμένη με μια κοινωνική αποστολή, την παροχή ενός χώρου παιχνιδιού για τα παιδιά. Το 1954, αφότου η διαχείριση πέρασε στους κληρονόμους, το μεγαλύτερο κομμάτι της έκτασης δωρίστηκε στον δήμο της Φλωρεντίας, οπότε η ιδιοκτησία έγινε κρατική εκ νέου. Εξαιτίας της απώλειας ή της μη φύλαξης των επίσημων εγγράφων που δηλώνουν την επιδιωκόμενη κοινωνική χρήση της έκτασης –πιθανώς επειδή οι επόμενες γενιές κληρονόμων είχαν εμπορικούς σκοπούς για την έκταση–, οι αρχές της πόλης επέτρεψαν ένα κτίριο και μέρος του κήπου να περιέλθουν στα χέρια των επενδυτών της αγοράς ακινήτων, οι οποίοι στη συνέχεια προσπάθησαν να οικοδομήσουν πολυτελή διαμερίσματα και χώρους στάθμευσης.

Χάρη σε κάποιους επίμονους νομικούς ερευνητές, που προσέλαβαν οι κάτοικοι της γειτονιάς τη δεκαετία του 1990, βρέθηκε ένα έγγραφο του 1920, στο οποίο είχε γραφτεί ότι η έκταση πρέπει να διαχειρίζεται προς όφελος των παιδιών. Οικογένειες από τη συνοικία San Frediano ξεκίνησαν δημόσιες διαμαρτυρίες το 2011, στην προσπάθειά τους να θέσουν σε ισχύ την παρελθούσα συμφωνία, χωρίς επιτυχία όμως. Εντούτοις, η πόλη, πρόθυμη να εξοικονομήσει χρήματα και πιεζόμενη από τις διαμαρτυρίες των κατοίκων της γειτονιάς, συμφώνησε να τους επιτρέψει να διαχειριστούν οι ίδιοι τον κήπο, με δικό τους ρίσκο, έξοδα και ευθύνη. Ένας σύλλογος γειτονιάς σχηματίστηκε για να υπογράψει σύμβαση με την πόλη, ώστε να διατηρεί τον χώρο διαθέσιμο, χωρίς κόστος για την πόλη. Αυτή η συμφωνία μοιάζει με αντίστοιχες που έχουν γίνει για κήπους στη Φλωρεντία, σύμφωνα με τις οποίες οι κάτοικοι είναι επιφορ-

τισμένοι με το καθήκον επιστάτη κάθε σχετικού χώρου. Πλην όμως, η αρχή της πόλης διατήρησε το δικαίωμα να ανακαλεί τη συμφωνία κάθε στιγμή χωρίς δικαίωμα έφεσης της απόφασης. Το Κοινωνείν στο Nidiaci Garden μπορεί να συνεχίζεται, αλλά είναι νομικά εκτεθειμένο – όπως η μοίρα αναρίθμητων Κοινών ανά τον κόσμο.

***

Υπάρχουν πάμπολλες αντίστοιχες ιστορίες ανθρώπων που προσπαθούν να προστατεύσουν νομικά το Κοινωνείν. Οι ιστορίες διαφέρουν, αλλά τείνουν να μοιάζουν σε τουλάχιστον δύο σημεία. Πρώτον, οι νομικές μορφές έχουν ιδιαίτερη σημασία γιατί νομιμοποιούν εκ των προτέρων ορισμένες χρήσεις των πραγμάτων που μας περιβάλλουν και ορισμένες κοινωνικές σχέσεις. Δεύτερον, η κοινωνική πραγματικότητα του Κοινωνείν πρέπει να προηγείται κάθε ιδιοκτησιακής μορφής. Η ανάκτηση του Nidiaci Garden συνέβη σε πρώτο επίπεδο επειδή οι κάτοικοι της γειτονιάς οργανώθηκαν ώστε να πιέσουν για κατάλληλες νομικές και πολιτικές λύσεις. Οι νομικές μορφές έχουν σημασία επειδή, όπως φάνηκε στην περίπτωση του Nidiaci Garden, μια κοινοπραξία μπορεί να είναι προσφορότερο νομικό όχημα από την κρατική ιδιοκτησία για να προωθήσει τους στόχους του δωρητή και των κατοίκων της γειτονιάς. Παρότι οι κοινωνοί του Nidiaci επικράτησαν κατά μία έννοια (το Κοινωνείν εκεί είναι εφικτό τώρα), συνειδητοποίησαν ότι δεν υπάρχει κάποια μορφή ιδιοκτησιακού νόμου που να ταιριάζει και να προασπίζει τις κοινωνικές σχέσεις που επιθυμούν να καλλιεργήσουν.

Αυτό συμβαίνει στις περισσότερες περιπτώσεις. Οι κοινωνοί συστηματικά πρέπει να βασίζονται σε «ξένες» νομικές μορφές για να προστατεύσουν τον διαμοιραζόμενο πλούτο και την κουλτούρα της κοινότητάς τους. Για παράδειγμα, οι προγραμματιστές λογισμικού που θέλουν να εξασφαλίσουν ότι ο κώδικάς τους θα μπορεί να διαμοιραστεί και να τροποποιηθεί από όλους – ελεύθερος και ανοικτός κώδικας λογισμικού–, ανακάλυψαν ότι έπρεπε να κάνουν έναν «χαχάρισμα» στον νόμο περί πνευματικών δικαιωμάτων, ο οποίος κανονικά χρησιμοποιείται για να καταστήσει δημιουργικές εργασίες ιδιωτική ιδιοκτησία. Όταν ο Αμερικάνος επιχειρηματίας Douglas Tompkins ήθελε να διατηρήσει περισσότερα από δύο εκατομμύρια εκτάρια άγριας φύσης στη Χιλή και την Αργεντινή, δεν υπήρχαν τα νομικά εργαλεία ώστε η διαχείρισή της να υλοποιηθεί όπως στα Κοινά. Έπρεπε να αγοράσει την έκταση ως ιδιώτης και εν συνεχεία να τη δωρίσει σε ένα ιδιωτικό τρασν γης, το οποίο αργότερα

έδωσε την έκταση στις κυβερνήσεις των δύο κρατών για να τη διαχειριστούν ως δημόσια ιδιοκτησία. Μερικές φορές, μια ομάδα γεωργών μπορεί να κάψει την αγαπημένη της έξοδο σε ένα τοπικό εστιατόριο, ή οι ποδηλάτες και οι οπαδοί ποδοσφαίρου κάποιας πόλης μπορεί να κάνουν ένα μπαρ το αγαπημένο τους μέρος. Οι ιδιοκτήτες, όμως, τέτοιων εμπορικών καταστημάτων μπορεί να έχουν τις δικές τους φιλοδοξίες για τη διαχείριση αυτών των ντε φάκτο κοινωνικών Κοινωνιών, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται εντάσεις μεταξύ των ιδιοκτητών και των θαμώνων-χρηστών.

Όπως υποδεικνύουν αυτά τα παραδείγματα, το ιδιοκτησιακό καθεστώς και το Κοινωνείν δεν είναι φτιαγμένα το ένα για το άλλο. Αυτό είναι περίπου το πρόβλημα που αντιμετώπισαν οι κοινωνοί του Nidiaci: δεν ήταν δυνατό να αποκτήσουν καθαρούς τίτλους κτήσης της έκτασης ή να εξασφαλίσουν νομικά μέσα που θα αναγνωρίζουν τις δημόσιες πρακτικές τους. Αλλά ήταν τυχερές/οι που μπόρεσαν να κάνουν μια συμφωνία η οποία τους επιτρέπει να διαχειρίζονται ομότιμα τον χώρο προς όφελος των παιδιών και των οικογενειών τους. Εξασφάλισαν την παραχώρηση από τη δημοτική αρχή, που ήταν αρκετό για τους σκοπούς του Κοινωνείν, τουλάχιστον σε πρώτο χρόνο. Σίγουρα, όμως, δεν είναι αξιόπιστη λύση σε βάθος χρόνου. Αντιμέτωπος/οι με το υπάρχον νομικό ιδιοκτησιακό καθεστώς, οι κοινωνοί που επιθυμούσαν να νομιμοποιήσουν την ομότιμη διακυβέρνηση δεν είχαν άλλη επιλογή από το να τροποποιούν δημιουργικά τους νόμους ή να ασκούν πολιτική πίεση, να οργανώνονται, ή να καλούν σε πολιτική ανυπακοή.¹

Όλα αυτά δεν πρέπει να προκαλούν έκπληξη. Οι προστάτες της κυρίαρχης οικονομικής και κοινωνικής τάξης βλέπουν το ιδιοκτησιακό καθεστώς ως εργαλείο για να προωθούν τα συμφέροντά τους. Όταν ο πρώιμος καπιταλισμός περιέφραξε τα Κοινά και κατίσχυσε των εθιμικών πρακτικών, η «πολιτική οικονομία βοήθησε και υπέθαλψε τον νόμο»² όπως γράφει ο ιστορικός E.P. Thompson. Οι ιδιοκτησιακοί νόμοι αποδείχτηκαν σπουδαίο εργαλείο υπεξαίρεσης. Στις μέρες μας είναι ενεργή μια παρόμοια δυναμική, όπως βλέπουμε στη νομοθεσία περί πνευματικών δικαιωμάτων, η οποία αποδιώχνει τους ερευνητές από το έργο τους, σύμφωνα με τη νομοθεσία που απαγορεύει στους γεωργούς να μοιράζονται σπόρους και στις μεγάλες κοινοπραξίες να καταστρέφουν ολόκληρες εκτάσεις για να εξορύξουν υδρογονάνθρακες. Όπως έγραψε κάποτε ο πολιτικός επιστήμονας και φιλόσοφος C. B. Macpherson:

1. Eduardo Moisés Penalver και Sonia Katyal, *Property Outlaws: How Squatters, Pirates, and Protesters Improve the Law of Ownership*, Yale University Press, 2010.

2. P. Thompson, *Customs in Common: Studies in Traditional Popular Culture*, New Press, 1993, σ. 162.

«Γιατί όταν το φιλελεύθερο ιδιοκτησιακό δικαίωμα αποτυπώνεται στον νόμο ως ατομικό δικαίωμα στην αποκλειστική χρήση και διάθεση μέρους των φυσικών πόρων και του κεφαλαίου που έχει δημιουργηθεί από προηγούμενα έργα πάνω τους, γιατί όταν αυτό συνδυάζεται με το φιλελεύθερο σύστημα των κινήτρων της αγοράς και των δικαιωμάτων του ελεύθερου συμβολαίου (*free contract*), υποστηρίζει τη συγκεντροποίηση της ιδιοκτησίας και ένα σύστημα σχέσεων εξουσίας [...] το οποίο αρνείται τον ηθικό στόχο της ελεύθερης και ανεξάρτητης ατομικής ανάπτυξης».³

Εν συντομία, ο συνδυασμός του ιδιοκτησιακού δικαίου με τις καπιταλιστικές αγορές και την κρατική επιβολή των συμβολαίων έχει δημιουργήσει ένα παντοδύναμο αφήγημα περί ελευθερίας – μιας ελευθερίας, βέβαια, που εξυπηρετεί περισσότερο τους ιδιοκτήτες. Εάν θέλουμε να είμαστε ελεύθεροι/οι και όλες/οι να απολαμβάνουν αυτή τη δυνατότητα, πρέπει να ξανασκεφτούμε περί της ιδιοκτησίας.

Είναι, ασφαλώς, εκτενές και περίπλοκο θέμα. Δεν είναι εύκολο να φανταστούμε ότι θα μπορούσαμε να υποβαθμίσουμε τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα προς όφελος των αναγκών της κοινωνίας μας και των οικοσυστημάτων, αντιστρέφοντας τη δύναμη της ανταλλάξιμης ιδιοκτησίας να υπαγορεύει όρους για τα πάντα σχεδόν. Τα Κεφάλαια 7 και 8 είναι αφιερωμένα σε αυτό το φιλόδοξο εγχείρημα. Ξεκινάμε με τον αναστοχασμό κάποιων θεμελιωδών διαστάσεων της ιδιοκτησίας που έχουν παραγκωνισθεί για αρκετό καιρό, οι οποίες όμως έχουν ιδιαίτερη σημασία για το Κοινωνείν. Εν συνεχεία, στο Κεφάλαιο 8 εξερευνούμε τις δυνατότητες και τους τρόπους σχετικοποίησης της ιδιοκτησίας. Ο στόχος δεν είναι να εγκαταλείψουμε τους ιδιοκτησιακούς νόμους, αλλά να τοποθετήσουμε τα πράγματα που χρησιμοποιούμε (γνωστά συνήθως στα νομικά ως «ιδιοκτησία») σε ένα πλούσιο, ευρύ και παράγωγο νοήματος δίκτυο σχέσεων – κοινωνικών, οικονομικών, οικολογικών, χρονικών.⁴ Οι νομικές έννοιες της κατοχής, των τελών και της αναπαλλοτρίωσης θα μας βοηθήσουν να ξανασκεφτούμε το νόημα της ιδιοκτησίας.

Στον αναστοχασμό περί ιδιοκτησίας, είναι ζωτικής σημασίας να κατανοήσουμε μια βασική ιδέα – η *ιδιοκτησία είναι σχεσιακή* και όχι απλώς ένα αντικείμενο. Αυτή η ιδέα ανοίγει την πόρτα για μια πλουσιότερη και ρεαλιστικότερη συζήτηση για το πώς η ιδιοκτησία επηρεάζει εμάς και τον κόσμο. Χρειάζεται, επίσης, να αναγνωρίσουμε οικείες μορφές συλλογικής ιδιοκτησίας [κοινοπρα-

3. B. Macpherson, *Property, Mainstream and Critical Positions*, University of Toronto, 1978, σ. 199-200.

4. Με αυτά τα θέματα ασχολούνται ερευνητές διαφόρων ιδρυμάτων.

ξίες (τραστ), συνεργασίες, συμπράξεις, μη κερδοσκοπικές ενώσεις], οι οποίες μπορούν να πετύχουν πολλά, αλλά εν τέλει δεν μπορούν να ξεπεράσουν τη δομική προκατάληψη που είναι ενσωματωμένη στην ιδιοκτησία: το δικαίωμα του αποκλεισμού, την υπερβολική εξάρτηση από τις αγορές, τη συνήθεια της εξίσωσης της αξίας με την τιμή και της εξουσίας των ιδιοκτητών να υπαγορεύουν τον τρόπο συμπεριφοράς απέναντι στη φύση και τους ανθρώπους.⁵

Σε αυτό το κεφάλαιο είναι ξεκάθαρο γιατί η ιδέα της κατοχής είναι πολύ σημαντική για τα Κοινά. Υπαρξιακά μιλώντας, δεν μπορούμε να μην κατέχουμε. Αλλά γίνεται κάτι ενδιαφέρον την ώρα που κατέχουμε. Ως χρήστες του νερού, της γης, του ξύλου, του χώματος, των τοπιών, των σπόρων και πολλών άλλων, αναπτύσσουμε γνώση και συμπάθεια, αίσθηση ευθύνης και γνώση σχετικά με τον πόρο. Τέτοιες στάσεις δεν είναι πιθανό να αναπτυχθούν μεταξύ ιδιοκτητών επικεντρωμένων κυρίως στην ανταλλακτική αξία της ιδιοκτησίας τους.

Επικεντρωμένοι στην κατοχή, μπορούμε να αρχίσουμε να σκεφτόμαστε τρόπους κατοχής που μπορεί να μην είναι εντός νομιμότητας (όπως ο Nidiaci Garden), αλλά είναι λειτουργικοί και αποτελεσματικοί. Επιπρόσθετα, μπορούμε να αρχίσουμε να σκεφτόμαστε πώς το κράτος μπορεί να αναγνωρίσει ή να εξυπηρετήσει αυτούς τους διαφορετικούς τρόπους κατοχής, συνεργασίας, μοιράσματος και Κοινωνείν. Ο τρόπος να έχουμε και να χρησιμοποιούμε, είναι αυτό που αποκαλούμε σχετικοποιημένη ιδιοκτησία.

Τέλος, εξερευνούμε γιατί η αναπαλλοτρίωση είναι σημαντική για κάθε όραμα διαχείρισης μέσα από το Κοινωνείν. Η αναπαλλοτρίωση αντίκειται στην ιδιοποίηση και πώληση συγκεκριμένων ποθητών αντικειμένων. Ως δημιουργήματα της αγοράς, εμείς οι μοντέρνοι άνθρωποι γενικώς απορρίπτουμε την ιδέα ως ξεπερασμένη. Αλλά η νομική ιστορία της αναπαλλοτρίωσης, κυρίως κατά τη διάρκεια της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, δείχνει πώς ο περιορισμός της απαλλοτρίωσης ενεργοποιεί διαφόρων ειδών ζωτικές σχέσεις που θάλλουν επειδή έχουν τεθεί όρια στη δραστηριότητα των αγορών.

5. Το πρόσωπο στο οποίο υπάρχουν οι περισσότερες αναφορές για τη μετατόπιση της έννοιας της ιδιοκτησίας από τη σχέση ατόμου-αντικειμένων (Blackstone) στη σχέση ατόμου-ατόμου (κοινωνικές σχέσεις) είναι ο Wesley Hohfeld. Βλ. Wesley N. Hohfeld, "Some Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning", *Yale Law Journal* 16 (1913)· Wesley N. Hohfeld, "Fundamental Legal Conceptions as Applied in Judicial Reasoning", *Yale Law Journal* 710 (1917).

Εγώ, η ελευθερία μου και η ιδιοκτησία μου

Οι ιδέες μας για την ιδιοκτησία εκφράζουν το όραμα της ατομικότητάς μας – ένα όραμα που εξαπλώνεται σε όλη την κοινωνία και επηρεάζει τις κοινωνικές μας ταυτότητες και σχέσεις, τις εμπορικές συναλλαγές, τις θεσμικές συμπεριφορές και τη μεταχείριση της φύσης. «Η υπόθεση σχετικά με την προοπτική της ατομικότητας», γράφει η ερευνήτρια του ιδιοκτησιακού δικαίου, Margaret Jane Radin, «είναι να είμαι καλύτερος άνθρωπος και να έχω όσο το δυνατόν τον έλεγχο των πόρων του εξωτερικού περιβάλλοντος. Οι εγγυήσεις γι' αυτόν τον έλεγχο λαμβάνουν τη μορφή ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων».⁶ Η ιδιοκτησία, όμως, δεν είναι απλώς η αντανάκλαση της αίσθησής μας για το ποιον του ανθρώπου είναι η έννομη ενεργοποίηση των κοινωνικών μας σχέσεων. Ένας ισχυρός και ευρύς μηχανισμός της αγοράς επικυρώνει και ενισχύει μια κουλτούρα βασισμένη στις ιδιοκτησιακή κανονικότητα κάθε μέρα. Επομένως, ο δικανικός τρόπος με τον οποίο σκεφτόμαστε την ιδιοκτησία καθορίζει τις πραγματικές κοινωνικές σχέσεις που μπορούμε να φανταστούμε και να αναπτύξουμε. Φυσικά, αυτό συμβαίνει και σε άλλες πτυχές της ζωής: το πώς σκεφτόμαστε για την «οικονομία» καθορίζει και το πώς σχετιζόμαστε με τους άλλους.

Τα προηγούμενα 250 χρόνια, οι μοντέρνες, φιλελεύθερες αντιλήψεις περί ιδιοκτησίας έχουν καταστεί αρχετυπικές για την ατομικότητα. Ο John Locke, ο Thomas Hobbes και άλλοι θεωρητικοί του σύγχρονου κράτους και των φιλελεύθερων ατομικών δικαιωμάτων ξεκίνησαν με την υπόθεση ότι το άτομο είναι πολύ σημαντικό και ότι καθμία και καθέννας είναι «κύριος του εαυτού του και των δεξιοτήτων του».⁷ Ο δυτικός πολιτισμός έχει αποδεχτεί σε μεγάλο βαθμό την ιδέα ότι «ελευθερία είναι η απεξάρτηση από τη βούληση των άλλων... και ότι είναι μια λειτουργία της κατοχής. Η κοινωνία απαρτίζεται από ελεύθερα και ίσα άτομα, τα οποία σχετίζονται μεταξύ τους ως ιδιοκτήτες των δεξιοτήτων τους και όσων έχουν αποκτήσει. Η κοινωνία, ως εκ τούτου, αποτελείται από ανταλλαγές ανάμεσα σε ιδιοκτήτες».⁸

Αυτή η μοντέρνα κατήχηση περί ελευθερίας θεμελιώνεται στην πολιτισμική ιδέα της ατομικής αυτονομίας και της ατομικής ιδιοκτησίας. Το ανθρώπινο ον

6. Margaret Radin, *Reinterpreting Property*, University of Chicago Press, σ. 35. Επειδή τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα εστιάζουν γενικώς στο δικαίωμα της απαλλοτρίωσης σε μια συνθήκη φιλελεύθερης αγοράς, προνομιμοποιούν ένα είδος ατομικότητας που βασίζεται σε μιαν απόλυτη ελευθερία των αγοραίων σχέσεων.

7. B. Macpherson, *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*, Clarendon Press, 1962, σ. 3.

8. blogspot.de/2011/08/possessive-individualism.html. Macpherson, *ό.π.*, σ. 3.

γίνεται αντιληπτό ως Απομονωμένο Εγώ με απόλυτη ελευθερία, που εκφράζεται διαμέσου της ιδιοκτησίας. Αυτός είναι ένας κόσμος στον οποίο ο εαυτός μας στέκεται αποσυνδεδεμένος απ' οτιδήποτε άλλο – την κοινότητα, την παράδοση, την εθνικότητα, τη θρησκεία, τη φύση. Σε έναν τέτοιο κόσμο, η κυριότητα περιουσίας συγκροτεί θεσμικό προπύργιο στην ελευθερία μιας απόλυτα αυτόνομης ατομικότητας. Το άτομο, τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα και η ελευθερία έχουν γίνει οι πυλώνες της ιδεολογίας της ελεύθερης αγοράς και του δυτικού πολιτισμού. Η διασύνδεσή τους ορίζει έναν κόσμο στον οποίο τα ατομικά ιδιοκτησιακά δικαιώματα γίνονται αντιληπτά ως οι επικρατούντες παράγοντες της «πραγματικής ελευθερίας και της πραγματικής προοπτικής να υλοποιηθούν πλήρως οι δυνατότητες»⁹ των ανθρώπων. Τη στιγμή που αυτή η διασύνδεση καθιερώθηκε ως κυρίαρχη πολιτική θεωρία –μοντέρνος φιλελευθερισμός– αποτέλεσε την επαναανάγνωση της φύσης του ατόμου σαν να ήταν πάντα έτσι και όχι προϊόν κοινωνικών διεργασιών. Αναπαρίσταται ως αυταπόδεικτη, ως δεδομένο.

Το σύγχρονο ιδιοκτησιακό δίκαιο λειτουργεί ως πανίσχυρο σύστημα κοινωνικής μηχανικής. Δίνει αξία σε εργαλειακές, εμπορικές χρήσεις της φύσης. Ενθαρρύνει την αντιμετώπιση του ανθρώπου ως εμπορευματοποιημένου εργατικού δυναμικού και την εσωτερίκευση τέτοιων απόψεων, αφού οι άνθρωποι μαθαίνουν να καταλαβαίνουν τον εαυτό τους σε σχέση με την αγορά εργασίας. Δημιουργεί τεχνητές ελλείψεις μέσα από τα πνευματικά δικαιώματα και τους νόμους ευρεσιτεχνίας για την εξυπηρέτηση νέων αγορών που αλλιώς δεν θα υπήρχαν. Ο ιδιοκτησιακός νόμος νομιμοποιεί εκ των προτέρων το ατομικό ενάντια στο συλλογικό, τον ιδιοτελή έλεγχο ενάντια στις σχέσεις και την ανταλλακτική αξία ενάντια στην εγγενή αξία ή την αξία χρήσης. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι τα θεμέλια του ιδιοκτησιακού καθεστώτος υπαγορεύουν αυτά τα αποτελέσματα. Αυτό το γεγονός καθιστά εξαιρετικά δύσκολο να αναπτυχθούν νομικά σχήματα που να αντικατοπτρίζουν ευρύ φάσμα από ανθρώπινες αξίες, πρακτικές και κοινωνικές δομές.

Πώς, λοιπόν, θα μπορούσαμε να εισαγάγουμε μια οντομεταστροφή και νέες προσεγγίσεις για την αξία, ώστε να επιτευχθεί μια εννοιολόγηση της ιδιοκτησίας που θρέφει τη ζωή;

9. Macpherson, *ό.π.*, σ. 3.

Η ιδιοκτησία είναι σχεσιακή

Από τη στιγμή που θα αναγνωρίσουμε ότι η κατάστασή μας ως ανθρώπινα όντα είναι η διασύνδεση, καθίσταται σαφές ότι το θεμέλιο του ιδιοκτησιακού καθεστώτος, ότι δηλαδή καθένας είναι αυτόνομος και διαχωρισμένος από τους άλλους και τη Γη, είναι προβληματικό και, τουλάχιστον, αφελές. Οι τρεις πυλώνες της μοντέρνας φιλελεύθερης κοινωνίας, το μοναχικό άτομο, τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα και η «ελευθερία των συμβολαίων», αποτελούν ένα μυωπικό όραμα περί ανθρωπίνης πραγμάτωσης και κοινωνικής τάξης.

Εάν επιθυμούμε να αναγνωρίσουμε και να πάρουμε στα σοβαρά την πραγματική μας διασυνδεσιμότητα, πρέπει να αρχίσουμε να φανταζόμαστε νέους τύπους θεσμικών και ιδιοκτησιακών σχηματισμών που αναγνωρίζουν αυτήν την πραγματικότητα. Αν παραδεχόμαστε ότι το φιλελεύθερο άτομο ως πολιτισμική ιδέα είναι μια φαντασιοπληξία, τότε πρέπει να αρχίσουμε να ξανασκεφτόμαστε τις έννοιες «ελευθερία» και «ιδιοκτησία», όπως ερμηνεύονται στις μέρες μας. Πρέπει να επαναπροσδιορίσουμε την ιδέα ότι ο άνευ ορίων ατομικισμός είναι απελευθερωτικός, ότι τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα είναι ο καλύτερος εγγυητής της ελευθερίας και της κοινωνικής ευημερίας, και ότι μπορούμε να συνεχίσουμε να επιδιώκουμε την ανάπτυξη της αγοράς σε έναν κόσμο με οικολογικά όρια.

Οι προκαταλήψεις στη σύγχρονη σκέψη για την ιδιοκτησία χρονολογούνται από πολύ παλιά. Στη διατριβή για την ιδιοκτησία το 1753, ο Άγγλος νομικός William Blackstone έγραψε «δεν υπάρχει τίποτα το οποίο να κινητοποιεί τη φαντασία, να εμπλέκει τα πάθη της ανθρωπότητας, όπως το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, αυτή η αποκλειστική και δεσποτική κυριαρχία την οποία κάποιος αξιώνει και ασκεί στα εξωτερικά πράγματα του κόσμου, σε απόλυτο αποκλεισμό του δικαιώματος κάθε άλλου ατόμου στο σύμπαν».¹⁰ Η έννοια του ατόμου, σύμφωνα με τον Blackstone, ως ένας ψυχαναγκαστικός, ιδιοτελής ιδιοκτήτης αποτελεί ένα είδος καρικατούρας. Επιπρόσθετα αναφέρεται στην ιδιοκτησία σαν να ήταν απλώς ένα αντικείμενο – μια ιδέα που απαντάται διαρκώς εντός Ευρωπαϊκού πλαισίου. Η μόνη συγγενική σχέση που αναφέρεται από την ιδιοκτησία φαίνεται να είναι μεταξύ ενός ατόμου και ενός πράγματος, όπως: «Αυτό το ποδήλατο μου ανήκει. Εγώ είμαι ο ιδιοκτήτης του». Επειδή το ιδιοκτησιακό καθεστώς νομιμοποιεί εκ των προτέρων την ιδέα της μονα-

10. William Blackstone, "Of Property, in General", στο George Sharswood (επιμ.), *Sir William Blackstone, Commentaries on the Laws of England in Four Books (J.B. Lipincott Co, Philadelphia, 1753/1893 reprint)*, Βιβλίο 2, Κεφ. 1 (oll.libertyfund.org/titles/blackstone-commentaries-on-the-laws-of-england-in-four-books-vol-1).

χιρότητας, τα απομονωμένα άτομα και την ιδιοκτησία ως αντικείμενο, είναι δύσκολο να αντιπαλέψει τις σχέσεις που υπάρχουν στην καρδιά του Κοινωνείν και στη ζωή την ίδια.

Η φράση του Blackstone είναι ενδιαφέρουσα για έναν ακόμη λόγο. Είτε κάποιος είναι ιδιοκτήτης είτε όχι, τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα δημιουργούν κοινωνικό περιθώριο. Η δήλωση «Το ποδήλατο είναι δικό μου. Εγώ είμαι ο ιδιοκτήτης του» γίνεται πιο κατανοητή ως εξής: «Το ποδήλατο είναι δικό μου, συνεπώς μπορώ να διαλέξω αν εσύ μπορείς να το χρησιμοποιήσεις ή όχι». Η νομική σχέση ανάμεσα σ' εμένα και το ποδήλατο νομιμοποιεί εκ των προτέρων τα δικαιώματά μου και αρνείται τα δικά σου. Με άλλα λόγια, η νομική σχέση (ιδιοκτησία περιουσίας) θεμελιακά διαμορφώνει και καθορίζει κοινωνικές σχέσεις. Ο ιδιοκτησιακός νόμος καθορίζει ποιος μπορεί να αποφασίσει για τον τρόπο που το ποδήλατο μπορεί να χρησιμοποιηθεί – εάν μπορεί να πωληθεί, καταστραφεί, τροποποιηθεί, συν-χρησιμοποιηθεί ή να σταθμευθεί σε γκαράζ και υπό ποίους όρους. Η νομική ιδιοκτησία καθορίζει τα πάντα, αλλά κυρίως το δικαίωμα στον αποκλεισμό. Ο τρόπος που κατασκευάζουμε και εφαρμόζουμε τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα φανερώνει πολλά περισσότερα πράγματα για εμάς και τις σχέσεις μας με τους άλλους, παρά για τις σχέσεις μας με τα αντικείμενα που μας ανήκουν.

Υπάρχουν, φυσικά, κάποιες σημαντικές εξαιρέσεις στην απεριόριστη ελευθερία της «αποκλειστικής και δεσποτικής» ιδιοκτησίας. Οι ιδιοκτήτες γης, για παράδειγμα, υπόκεινται στους νόμους χρήσεων γης, οι οποίοι καθορίζουν πώς η γη μπορεί να χρησιμοποιηθεί. Οι νόμοι όχλησης εμποδίζουν τους ιδιοκτήτες να κάνουν πολύ θόρυβο ή να καίνε φύλλα. Οι οικοδομικοί κανονισμοί προστατεύουν την υγεία και την ασφάλεια. Και ούτε καθ' εξής. Παρ' όλους αυτούς τους περιορισμούς, η προϋπόθεση ότι τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα δημιουργούν απόλυτη κυριαρχία είναι ο κανόνας. Αυτή η ιδέα εμπεριέχει έναν γρίφο. Στην πραγματική ζωή, τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα της/ου δεν μπορούν να είναι απόλυτα, διότι υπάρχουν αναπόφευκτες συγκρούσεις για το εύρος τους. Αυτές οι συγκρούσεις δεν μπορούν να επιλυθούν μέσω του νόμου, αλλά μόνο μέσω της πολιτικής. Τι είναι επιτρεπτό και τι όχι στους ιδιοκτήτες και σε όλους τους άλλους είναι ένας «πολιτικός επικαθορισμός και όχι ζήτημα ενός ουδέτερου παραγωγικού συλλογισμού» από τα δικαστήρια, επισημαίνει ένας νομικός.¹¹ Ο νόμος αντικατοπτρίζει την πολιτική και οικονομική τάξη.

Η ομοσπονδιακή δημοκρατία του Γερμανικού Συντάγματος, γνωστή ως *Grundgesetz*, έχει όντως μία πρόβλεψη (στην παράγραφο 14.2), η οποία ορίζει ότι «η ιδιοκτησία εμπεριέχει υποχρεώσεις. Η χρήση της πρέπει να εξυπηρετεί

11. Gregory Alexander, *Commodity & Propriety: Competing Visions of Property in American Legal Thought 1776–1970*, University of Chicago Press, 1997, σ. 321.

το δημόσιο συμφέρον».¹² Ο φιλόσοφος που παρείχε τα βασικά επιχειρήματα για το σύγχρονο ιδιοκτησιακό καθεστώς, ο John Locke, παρέχει επιφανειακή αναγνώριση στις κοινωνικές επιπτώσεις της ατομικής ιδιοκτησίας, ορίζοντας ότι το ιδιοκτησιακό δικαίωμα είναι έννομο «μόνο εάν υπάρχει αρκετό και όμοια ποιοτικό απόθεμα που παραμένει κοινό για τους άλλους».¹³ Ο αποκαλούμενος στο βρετανικό δίκαιο «Λοκιανός όρος» (“Lockean proviso”) είναι μια προσπάθεια να αναγνωριστεί ότι τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα ενός ανθρώπου μπορεί να επηρεάζουν άμεσα τις ζωές άλλων ανθρώπων, αλλά στην πράξη ο όρος αυτός έχει ευρέως παραγνωρισθεί.¹⁴

Όπως αυτή νομική ιστορία υπαινίσσεται, δεν είναι τόσο αξιοσημείωτο το γεγονός ότι υπογραμμίζεται η γενική ιδέα ότι η ιδιοκτησία είναι σχεσιακή. Γρήγορα γίνεται αμφιλεγόμενη, πολύ περισσότερο όταν έρχεται η στιγμή να καταλήξουμε σε συγκεκριμένα δικαιώματα, το εύρος, τους όρους και τους περιορισμούς τους. Τότε μπαίνουμε στην καρδιά του ζητήματος. Βλέπουμε ότι το ιδιοκτησιακό δίκαιο δεν αποτελεί απλώς την κατασκευή μιας γενικής δήλωσης που αφορά κανονιστικές σχέσεις, αφορά κυρίως τη θεσμοθέτηση αυτών των σχέσεων με τις δυνάμεις επιβολής του έθνους-κράτους. Πρέπει να γίνει ξεκάθαρο ότι το ιδιοκτησιακό καθεστώς δεν έχει περιεχόμενο από μόνο του· είναι απότοκο της πολιτικής – ένας αγώνας για τον προσδιορισμό τι είδους επιβεβλημένες νομικές ερμηνείες θα έχει η «ιδιοκτησία» και ποια θα είναι η νομική διευθέτηση. Με αυτόν τον τρόπο ο νόμος ταυτόχρονα αντικατοπτρίζει και θεμελιωδώς μορφοποιεί και καθορίζει τις κοινωνικές σχέσεις. Κάτι σημαντικό συμβαίνει όταν το κράτος επιβεβαιώνει ορισμένους τύπους κοινωνικών σχέσεων μέσα από ιδιοκτησιακούς νόμους, όπως το δικαίωμα κατοχής γης, μουσικής, νερού ή εικόνων: είναι πολύ δύσκολο να επερωτηθεί η ηθική αιτιολόγηση της ιδιοκτησίας. Τελικά, όταν ένα κυρίαρχο κράτος θέτει την εξουσία του πίσω από συγκεκριμένες κατηγορίες ιδιοκτησίας, στην πραγματικότητα αποκλείει οποιαδήποτε περαιτέρω συζήτηση για τη νομιμοποίηση της ιδιοκτησίας.

Αυτό συχνά δημιουργεί μια ενοχλητική απόσταση ανάμεσα στη νομιμότητα και τη νομιμοποίηση (legality – legitimacy), μια διάκριση που χρησιμοποιήθηκε

12. Αυτή είναι η συμβατική μετάφραση, αλλά μπορεί επίσης να μεταφραστεί «για το Κοινό». Στην αγγλική έκδοση αναφέρεται ότι *This is the conventional translation, but it can also be translated “To the common”*.

13. John Locke, *Second Treatise of Edited by C.B. Macpherson*, Hackett Publishing, 1980, σ. 19.

14. Υπάρχουν πολλά σχόλια για τον «Λοκιανό όρο». Ο μεγάλος φιλόσοφος τον επινόησε στο βιβλίο του *Anarchy, State and Utopia*, Harper & Row, 1974, 178. Βλ. επίσης το λήμμα της Wikipedia, “Lockean proviso” (en.wikipedia.org/wiki/Lockean_proviso).

από το Γάλλο νομικό ερευνητή Étienne Le Roy.¹⁵ Πολιτικές και επιχειρηματικές ελίτ ασπάζονται τον επίσημο νόμο, τους γραφειοκρατικούς κανόνες, τις νομολογίες –τη «νομιμότητα»–, ενώ οι εμπειρίες και οι άγραφοι κανόνες των καθημερινών ανθρώπων –η «νομιμοποίηση»– παραγνωρίζονται. Γεωργοί ανά τον κόσμο θεωρούν απολύτως νομιμοποιημένο να αποθηκεύουν και να μοιράζουν σπόρους, και οι ερευνητές και οι χρήστες του διαδικτύου γενικώς επιθυμούν να μοιράζονται τις γνώσεις μεταξύ τους. Παρ’ όλα αυτά, για τους προασπιστές της νομιμότητας, τέτοιες δραστηριότητες χαρακτηρίζονται εγκληματικές. Τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα πρέπει να προστατευτούν. Η νομιμότητα χρησιμοποιείται για να εκλείψει το Άγραφο Δίκαιο των Κοινών – το άτυπο, οι ανεπίσημες νόρμες, οι πρακτικές και οι συνήθειες ομότιμων κοινοτήτων για να διαχειριστούν τις υποθέσεις τους.¹⁶ Κατ’ αυτόν τον τρόπο, μπορούμε να δούμε πως αποδόθηκε στην ιδιοκτησία (property) υψηλότερο νομικό κύρος σε σχέση με την κατοχή (possession), ανεξάρτητα από τη νομιμοποίηση των επιχειρημάτων της δεύτερης. Επειδή ο νόμος έχει εγκρίνει μια συγκεκριμένη κοινωνική ιδιοκτησιακή τάξη μέσα από οριζόμενες κρατικές διαδικασίες (νομοθετικό σώμα, γραφειοκρατίες, δικαστήρια), οι εθιμικές πρακτικές, η παράδοση και η κατοχή μπορούν να παραμεριστούν ως παράνομες ή έστω ως ύποπτες. Η ιδιοκτησία περιουσίας είναι νόμιμη, αλλά η κατοχή δεν τυγχάνει της ίδιας προστασίας.

Ο Wesley N. Hohfeld ήταν ένας από τους πρώτους νομικούς ερευνητές του 20ού αιώνα, ο οποίος διέδωσε την ιδέα ότι κάθε δικαίωμα που απονέμεται από τον ιδιοκτησιακό νόμο αντιστοιχίζεται με ένα «μη δικαίωμα» που πλήττει τους άλλους. Κάθε φορά που ο νόμος αναγνωρίζει ένα δικαίωμα ή προνόμιο για ένα άτομο, αρνείται ένα αντίστοιχο δικαίωμα ή προνόμιο σε κάποιον άλλον. Κάθε νομική ισχύ για κάποιον σχετίζεται με μια νομική αδυναμία που επιβάλλεται στους άλλους.¹⁷ Ή όπως το θέτει ένας ερευνητής του ιδιοκτησια-

15. Étienne Le Roy, “How I Have Been Conducting Research on the Commons for thirty Years Without Knowing It”, στο Bollier και Helfrich, *Patterns of Commoning*, σ. 277-296 (patternsofcommoning.org/how-i-have-been-conducting-research-on-the-commons-for-thirty-years-without-knowing-it).

16. Η ιδέα του άγραφου δικαίου αναπτύσσεται στο βιβλίο των Burns Weston και David Bollier, *Green Governance: Ecological Survival, Human Rights and the Law of the Commons*, Cambridge University Press, 2013, σ. 104-112.

17. Ο Hohfeld ως θεμελιωτής της οπτικής της ιδιοκτησίας ως κοινωνικών σχέσεων περιγράφεται από τους Syed Talha και Anna Di Robilant στο “The Fundamental Building Blocks of Social Relations Regarding Resources: Hohfeld in Europe and Beyond”, 27 Μαρτίου 2018 (papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3149768). Μη σωματικές αντιλήψεις για την έννοια της ιδιοκτησίας χρονολογούνται από τα μέσα του 19ου αιώνα, βλ. Gregory Alexander, *Commodity and Propriety*, σ. 322, σημ. 41.

κού καθεστώτος, «τα νομικά δικαιώματα δεν είναι απλώς δικαιώματα, αλλά έννομες σχέσεις». ¹⁸ Επειδή η ιδιοκτησία είναι ένα περίπλοκο σύνολο νομικών σχέσεων που ελέγχουν τον τρόπο που αλληλεπιδρούν οι άνθρωποι, «κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να απολαμβάνει απόλυτη ελευθερία στη χρήση, στην κατοχή, στην απόλαυση ή μεταφορά περιουσιακών στοιχείων που θεωρούνται δικά του», αναφέρει ο Gregory Alexander. Αυτό σημαίνει ότι «η ενός ορισμένου βαθμού κοινωνική παρέμβαση στα ιδιοκτησιακά συμφέροντα όχι μόνο δεν αρνείται την ιδιοκτησία, αλλά είναι αναπόφευκτη». ¹⁹

Αυτή η ιδέα είναι πιο προφανής απ' ό,τι δείχνει. Η ιδιοκτησία όχι μόνο εγκαθιδρύει μια σχέση μεταξύ του κατόχου ενός ποδηλάτου και του ποδηλάτου, και μεταξύ ενός ιδιοκτήτη ποδηλάτου και ενός μη ιδιοκτήτη. Έμμεσα εγκαθιδρύει ένα πυκνό δίκτυο πολλαπλών σχέσεων – με τους ανθρώπους που εξόρυξαν το μέταλλο, με τον κατασκευαστή, τον πωλητή, από τον πιθανό πάροχο προς ενοικίαση, με τους ανθρώπους που οδηγούν αυτοκίνητα και ποδήλατα στον δρόμο και ούτω καθεξής. Ένα αντικείμενο καθορισμένο ως ιδιοκτησία δεν είναι μόνο αναμειγμένο σε ένα πολύπλοκο δίκτυο κοινωνικών σχέσεων, αλλά και σε μυριάδες άλλες σχέσεις, όπως με την ντόπια κοινότητα, το οικοσύστημα, τη μη ανθρώπινη ζωή και τις επόμενες γενιές. Ο ιδιοκτησιακός νόμος εστιάζει στα δικαιώματα του ιδιοκτήτη και μερικές φορές στις άμεσες συνέπειες στους άλλους· είναι μια ουσιωδώς κοντόφθαλμη και στενόμυαλη οπτική.

Οι σημαντικοί περιορισμοί της ιδιοκτησίας, ο ατομικισμός της αγοράς και η κοινωνική τάξη που προωθεί, μας παρακινούν να αναρωτηθούμε: μπορούμε να βρούμε έναν διαφορετικό τρόπο να έχουμε, ο οποίος να τιμά τις σχέσεις της ζωής έξω από τις αγορές – που οι επίσημες έννομες σχέσεις και το ιδιοκτησιακό καθεστώς δεν αναγνωρίζουν πλήρως;

Αυτό είναι στοίχημα, γιατί η καπιταλιστική οικονομία, εκφράζοντας μια συγκεκριμένη διαμόρφωση των κοινωνικών σχέσεων (ανταγωνισμός, αποκλειστικότητα κλπ), έχει τις δικές της προωθητικές λογικές και δυνάμεις που εμπορευματοποιούν τη φύση, την εργασία, το χρήμα. Το ιδιοκτησιακό δίκαιο επιθετικά παρακολουθεί και ενισχύει αυτήν τη λογική, δημιουργώντας έναν αυτο-ενισχυόμενο και εσώκλειστο κύκλο. Ο νόμος αντικατοπτρίζει και οχυρώνει την πολιτική και οικονομική τάξη. Είναι ένας φαύλος κύκλος, ο οποίος πρέπει να σπάσει.

18. Joseph Singer, “The Legal Rights Debate in Analytical Jurisprudence from Bentham to Hohfeld”, *Wisconsin Law Review*, 1982, σ. 987.

19. Alexander, *Commodity and Propriety*, σ. 323.

Η συλλογική ιδιοκτησία ως αντιστάθμισμα στην ατομική ιδιοκτησία;

Θα ήταν εφικτό η συλλογική ιδιοκτησία να λειτουργήσει ως όχημα για την αναγνώριση ενός ευρύτερου συνόλου σχέσεων; Αυτό σαφώς επιδιώχθηκε να γίνει από ένα ευρύ φάσμα προοδευτικών πολιτικών μέσα από συνεταιρισμούς, κοινοπραξίες γης, δημόσιες κοινοπραξίες, ιδρύματα, μη κερδοσκοπικές οργανώσεις και άλλες νομικές μορφές. Μέσα στο σύστημα αγοράς/κράτους και στο ιδιοκτησιακό δίκαιο, αυτή η προσέγγιση χαίρει ιδιαίτερης αποδοχής. Αποτελεί έναν τρόπο με τον οποίο ομάδες ανθρώπων επιχειρούν να εξυπηρετήσουν συλλογικές κοινωνικές ανάγκες ενάντια σε ιδιωτικά επιχειρηματικά συμφέροντα. Αυτή η προσέγγιση έχει ενισχύσει την ιδέα ότι η συλλογική ιδιοκτησία είναι αρκετά διαφορετική από την ατομική ιδιοκτησία. Στην πραγματικότητα περισσότερο ομοιάζουν παρά διαφέρουν. Η ατομική ιδιοκτησία σημαίνει την ύπαρξη ενός ιδιοκτήτη.²⁰ Η συλλογική ιδιοκτησία έχει δύο ή περισσότερους ιδιοκτήτες ή και χιλιάδες συνιδιοκτήτες. Αλλά σε κάθε περίπτωση, ο χαρακτήρας των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων (η δυνατότητα αποκλεισμού, μεταβίβασης κ.λπ.) είναι περίπου η ίδια. Η κύρια διαφορά είναι ο αριθμός των ιδιοκτητών, όχι η ίδια η φύση των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων.

Αυτό που προτείνουμε είναι ότι η συλλογική ιδιοκτησία είναι ελαφρώς διαφορετική από την ατομική. Δεν υπάρχει επί της αρχής διαφορά μεταξύ τους. Είναι βοηθητικό να γίνει αντιληπτό ότι η ετυμολογία της λέξης «ιδιωτικό/private» βρίσκεται στη λατινική λέξη *privare*, η οποία σημαίνει «αποστερώ/to deprive». Τα ατομικά και συλλογικά ιδιοκτησιακά δικαιώματα διαμορφώνουν την αποστέρηση ή τον αποκλεισμό άλλων από την ιδιοκτησία. Προσοχή όμως στη σκέψη μέσα από δίπολα: όταν παρουσιάζουμε τις ομοιότητες μεταξύ ιδιωτικής και συλλογικής ιδιοκτησίας, δεν διατυπώνουμε μια αθώα πρόταση ότι η ιδιοκτησία θα έπρεπε να ήταν ανοιχτή στον καθένα κάθε στιγμή, χωρίς κανέναν περιορισμό.

Αυτό που προτείνουμε είναι η επανενηολόγηση – το ότι είναι εφικτό να ξαναφανταστούμε την ιδιοκτησία με τρόπους που περιορίζουν τη χρήση, τιμούν τις κοινωνικές σχέσεις και αποτρέπουν την κυριαρχία. Αυτά αποτελούν ουσιώδη γνωρίσματα των Κοινών. Η ανεύρεση τρόπων για να ξανασκεφτούμε την ιδιοκτησία μπορεί να μας βοηθήσει να υποστηρίξουμε τα Κοινά και να αποσυναρμολογήσουμε την ολοκληρωτική δυναμική του κεφαλαίου. Θα επιστρέψου-

20. Η εταιρική ιδιοκτησία συχνά συγχέεται με την ατομική ιδιοκτησία, οπότε σημαντικές διαφορές μεταξύ τους δεν καθίστανται σαφείς. Τα άτομα παραπλανώνται σχετικά με την εταιρική ιδιοκτησία σαν να ήταν ατομική.

με σε αυτό το θέμα στο Κεφάλαιο 8, αλλά για την ώρα ας δούμε καλύτερα τις υποτιθέμενες διαφορές μεταξύ ιδιωτικής και συλλογικής ιδιοκτησίας.

Υπάρχουν σημαντικές διαφορές μεταξύ των τρόπων που τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα ασκούνται από έναν ιδιοκτήτη, σε αντίθεση με τους πολλούς. Η συλλογική ιδιοκτησία απαιτεί κατ' ελάχιστον μια κοινή συμφωνία μεταξύ όλων των συνιδιοκτητών, η οποία μπορεί να είναι αρκετά πολύπλοκη. Μερικές μορφές της συλλογικής ιδιοκτησίας, όπως οι συνεταιρισμοί, οι κοινοπραξίες και οι μη κερδοσκοπικές εταιρείες, αποφεύγουν τη δομική επιταγή της μεγιστοποίησης του κέρδους, με τον τρόπο που το κάνουν οι εταιρείες και οι επιχειρήσεις. Επομένως, κάποιες μορφές της συλλογικής ιδιοκτησίας μπορούν να είναι επιτυχημένες, παρά το γεγονός ότι χρησιμοποιούν νομικές μορφές που εδραιώνονται φιλοσοφικά στην ατομικιστική νοοτροπία.

Στην ουσία, όμως, η δυνατότητα της συλλογικής ιδιοκτησίας ως νομικής μορφής έχει όρια. Διαιρεί και αυτή τον κόσμο σε «δικό μου» και «δικό σου», ή ακόμα σε κόσμο «για μία μόνο ομάδα» (ένα «ομαδικό αγαθό» με οικονομικούς όρους). Ως αποτέλεσμα, ακόμα και η συλλογική ιδιοκτησία μπορεί να εξαγοραστεί από κάποιους με περισσότερα χρήματα ή να ξεπουληθεί από τους συνιδιοκτήτες, εγκαταλείποντας τις αμοιβαίες δεσμεύσεις τους. Οι ιδιοκτήτες ενός συνεταιρισμού, για παράδειγμα, μπορεί να πάρουν πίσω τα χρήματά τους μέχρι να δουν κάποια ενδεχόμενη θετική ανατίμηση της αξίας της περιουσίας τους στην αγορά. Ή η ηγεσία ενός συνεταιρισμού μπορεί να αποφασίσει να εγκαταλείψει έναν ρόλο αμοιβαίας υποστήριξης και να γίνει ανταγωνιστική στην αγορά, λειτουργώντας ως οιονεί εταιρεία. Ή τα μέλη ενός ιδρύματος ή κοινοπραξίας μπορεί να αποφασίσουν μονόπλευρα να ρευστοποιήσουν τον φορέα χωρίς να υπολογίσουν τους υπάρχοντες δικαιούχους.

Εάν επιθυμούμε να φανταστούμε μια μετα-καπιταλιστική τάξη, η οποία ξεπερνά τις εγγενείς προϋποθέσεις του ιδιοκτησιακού δικαίου και της κουλτούρας της φιλοξενίας του καπιταλισμού, πρέπει να διευρύνουμε το πεδίο μας. Παρατηρούμε δύο γενικές προσεγγίσεις: ένα προ-ιδιοκτησιακό καθεστώς, το οποίο επιτρέπει σε οποιονδήποτε να έχει πρόσβαση και να χρησιμοποιεί πόρους χωρίς περιορισμούς και σχεσιακούς τρόπους του έχειν, οι οποίοι αναγνωρίζουν και υποστηρίζουν το Κοινωνείν. Το προ-ιδιοκτησιακό καθεστώς είναι ένα καθεστώς ανοιχτής πρόσβασης, ελεύθερο για όλους. Αυτή η προσέγγιση είναι ελκυστική όσον αφορά στη μεταχείριση της γνώσης, των ιδεών και ψηφιακών κωδίκων γιατί εγκαθιδρύει ανοιχτές πλατφόρμες και ανταλλαγές, ξεφεύγοντας από τον άμεσο ιδιοκτησιακό έλεγχο. Παρ' όλα αυτά, στην περίπτωση των πεπερασμένων πόρων, όπως η γη, ένα προ-ιδιοκτησιακό καθεστώς, που ισοδυναμεί με το ελεύθερο για όλους, μπορεί να καταλήγει στην υπερεκμετάλλευση.

Ο ακόλουθος πίνακας παρουσιάζει τις διαφορές ανάμεσα στην ατομική και συλλογική ιδιοκτησία και πώς διαφέρουν από ένα προ-ιδιοκτησιακό καθεστώς.

	Καθεστώτα ιδιωτικής περιουσίας			Προ-ιδιοκτησιακό καθεστώς
	Ιδιωτική περιουσία	Εταιρική ιδιοκτησία	Συλλογική ιδιοκτησία	Ανοικτά σε όλες/ους ως προϋπόθεση (ακόμα και αν προκύψει υπερεκμετάλλευση)
Πλήθος ιδιοκτητών	1 πρόσωπο	1 νομικό πρόσωπο «που ανήκει» σε πολλούς μέτοχους	1 + ν πρόσωπα	Καμία/Κανένας
<p>Οι διαφορές ανάμεσα στην προσωπική ιδιοκτησία και στη συλλογική ιδιοκτησία είναι βαθμιαίες. Παρ' όλα αυτά υπάρχει ποιοτική διαφορά ανάμεσα στα καθεστώτα ιδιωτικής περιουσίας (προσωπική, εταιρική, συλλογική) και ένα μη ιδιοκτησιακό καθεστώς.</p> <p>Πηγή: Συνεισφορά των συγγραφέων στο G.G. Stevenson's, <i>Classifications In Common Property Economics: A General Theory and Land Use Applications</i>, Cambridge University Press, 1991, σ. 58.</p>				

Οι σχεσιακοί τρόποι του έχειν είναι μια δυνατότητα χρήσης των πραγμάτων, η οποία επιτρέπει στις/ους συμμετέχουσες/οντες να διαλέξουν χαλαρά πώς θα διαχειριστούν τον διαμοιραζόμενο πλούτο και τις κοινωνικές σχέσεις. Αυτό το καθεστώς πηγαίνει παραπέρα τις προϋποθέσεις του συμβατικού ιδιοκτησιακού δικαίου και των κανόνων της αγοράς. Κανένα κόμμα ή παράταξη δεν έχει απόλυτο έλεγχο στον πλούτο και σίγουρα τη δικαιοδοσία να τον πουλήσει. Είναι προστατευμένος τόσο από την εσωτερική καταπάτηση όσο και από την εξωτερική απαλλοτρίωση. Αυτό σημαίνει ότι οι πόροι είναι προστατευμένοι από την αποκαλούμενη διακυβέρνηση-μέσω-του-χρήματος, την καπιταλιστική πρακτική που επιτρέπει σε όσες/ους κατέχουν τον περισσότερο πλούτο να εξουσιάζουν και να ελέγχουν τις άλλες/ους. Αυτό το ελάττωμα είναι ενσωματωμένο στο ιδιοκτησιακό δίκαιο. Αν ισχύει ότι αξία=χρήμα και άρα περισσότερος πλούτος=μεγαλύτερη αξία, η αρχή ότι «το χρήμα κυβερνά» είναι αναπόδραστη. Δεν είναι μόνο πρόβλημα για τους κοινωνούς, αλλά και για τις καπιταλιστικές επιχειρήσεις που εξωθούνται να χορέψουν στον ρυθμό των ιδιοκτητών ή του χρηματοοικονομικού κεφαλαίου.

Οι σχεσιακοί τρόποι του έχειν μάς βοηθούν να συνειδητοποιήσουμε ότι υπάρχουν πολλοί τρόποι να εξυπηρετούμε και να βαθαίνουμε τις πολλαπλές σχέσεις που επηρεάζονται από την ιδιοκτησία. Αυτή η εννοιολόγηση μας επιτρέπει να δούμε ότι τα ατομικά δικαιώματα χρήσης και το καθεστώς συλλογικής ιδιοκτησίας δεν είναι αμοιβαία αποκλειόμενα. Στην πράξη χρειάζονται το ένα το άλλο! Τα ατομικά δικαιώματα χρήσης αποτελούν το σημείο κλειδί για

ένα καθεστώς συλλογικής ιδιοκτησίας που ευημερεί. Τα άτομα πρέπει πάντοτε να περιβάλλονται από σφαίρες οικειότητας και ιδιωτικότητας. Για να καταλάβουμε καλύτερα ότι τα δικαιώματα χρήσης και η συλλογική ιδιοκτησία μπορούν να συνυπάρχουν, πρέπει να αναλύσουμε τη διαφορά μεταξύ κατοχής και ιδιοκτησίας.

Η κατοχή είναι διακριτή από την ιδιοκτησία

Τόσο στα Κοινά όσο και στα αστικά δικαϊκά συστήματα, η κατοχή είναι αυτό που συμβαίνει όταν έχεις προσωπικά τον έλεγχο πάνω σε κάτι όταν (μερικές φορές και κυριολεκτικά) «κάθεται πάνω του». Η λατινική λέξη *sedere*, από την οποία προέρχεται η αγγλική λέξη για την «κατοχή», «possession», σημαίνει «κάθομαι». Σκέψου το διαμέρισμα που έχεις νοικιάσει. Από την οπτική του ιδιοκτησιακού δικαίου, μπορεί να το κατέχεις ως μισθωτής/τρια, αλλά δεν σου ανήκει. Δεν μπορείς να το χαρίσεις, να το κληροδοτήσεις στα παιδιά σου, να το μεταβιβάσεις ή να το πουλήσεις, ή, με νομικούς όρους, να το «απαλλοτριώσεις». Μπορείς να πουλήσεις μόνο ό,τι σου ανήκει, όχι ό,τι κατέχεις.

Η εκ των προτέρων νομιμοποίηση της ιδιοκτησίας πάνω από την κατοχή έχει εκτεταμένες συνέπειες. Συνεπάγεται ότι το κράτος, σε ευθυγράμμιση με τις επιχειρήσεις και τους επενδυτές, γίνεται ο πρωταθλητής των ιδιοκτητών. Εγκαθιστά μια ιεραρχία υποταγής και καπιταλιστικούς κοινωνικούς ρόλους. Αυτό φαίνεται στην ιστορία των κρατών που αγνόησαν τα δικαιώματα των Ιθαγενών και τα παραδοσιακά δικαιώματα χρήσης, εγκαθιδρύοντας στη θέση τους μοντέρνα, φιλελεύθερα ιδιοκτησιακά δικαιώματα και το σύστημα της ελεύθερης αγοράς.

Στα τέλη του 1880, για παράδειγμα, η κυβέρνηση των ΗΠΑ προσπάθησε να εξαλείψει το ιθαγενικό Κοινωνείο της γης, επιβάλλοντας ένα σύστημα ατομικής ιδιοκτησίας. Το Dawes Severalty Act επέτασσε μια δραστική πολιτιστική αρπαγή, παραχωρούσε την αμερικανική υπηκοότητα μόνο σε όσες/ους Ιθαγενείς Αμερικανούς δέχθηκαν «να μετακομίσουν ξεχωριστά και μακριά από τις φυλές τους», δηλαδή σε όσους παρέδωσαν τις φυλετικές τους ταυτότητες και έγιναν κάτοχοι ιδιωτικής περιουσίας. Ο βασικός δημιουργός του Dawes Severalty Act, ο γεροϋσιαστής Henry Dawes από τη Μασαχουσέτη, εξηγήσε ότι με την από κοινού ιδιοκτησία «δεν υπάρχει επιχείρηση η οποία θα κάνει το σπίτι σου καλύτερο από του γείτονά σου. Χάνεται ο εγωκεντρισμός, ο οποίος βρίσκεται στον πυρήνα του πολιτισμού».²¹

21. Αυτή η αναφορά προέρχεται από τον Lewis Hyde, *Common as Air: Revolution,*

Σε αναρίθμητες περιπτώσεις, οι Ευρωπαίοι και Αμερικάνοι ιμπεριαλιστές έχουν επαναλάβει αυτό το μοτίβο. Έχουν εξαναγκάσει τους αυτόχθονες πολιτισμούς να παραδώσουν τη διαχείριση της αναπαλλοτρίωτης κοινής γης τους και να την αντιμετωπίζουν ως «ατομική ιδιοκτησία» και τα μέλη των φυλών ως άτομα. Ο ιστορικός E.P. Thompson περιγράφει ότι αυτό το μοντέλο επιβλήθηκε στους αυτόχθονες πληθυσμούς της Βόρειας Αμερικής, της Ινδίας και του Νότιου Ειρηνικού: «Η ιδιοκτησία γης απαιτεί έναν ιδιοκτήτη, η βελτίωση της γης απαιτεί εργασία και, επομένως, η καθυπόταξη της γης απαιτεί και την καθυπόταξη των φτωχών εργαζόμενων». Ο Thompson επικαλείται τον Lord Goderich, ο οποίος εξηγεί το 1831: «Χωρίς κάποια διάσπαση του εργατικού δυναμικού, χωρίς μια τάξη ανθρώπων πρόθυμη να εργαστεί για μισθό, πώς μπορεί η κοινωνία να προστατευτεί από το να εκπέσει σε ένα καθεστώς σχεδόν πρωτόγονης λιτότητας και πού θα βρεθούν οι ανέσεις της πολιτισμένης ζωής;»

Εναντί, η *ιδιοκτησία* συνεπάγεται μια διαφορετική κοινωνική τάξη και σύνολο σχέσεων με τη γη από την κατοχή. Και οι δύο έννοιες μοιάζουν στο ότι παρέχουν ξεκάθαρα δικαιώματα πρόσβασης και χρήσης, και καμία δεν είναι «ανοιχτή σε όλες/ους και μοιράζεται χωρίς περιορισμούς». Εάν σου ανήκει ένα διαμέρισμα, έχεις το δικαίωμα να το πουλήσεις ή να δώσεις το κλειδί σε κάποιον που το νοικιάζει. Εάν μόνο κατέχεις ένα διαμέρισμα (επειδή το έχεις νοικιάσει), ακόμα μπορείς να προσδιορίσεις τα δικαιώματα πρόσβασης: έχεις το κλειδί, αλλά δεν έχεις το δικαίωμα να το πουλήσεις.²²

Όπως αυτή η διαφορά υπαινίσσεται, η κατοχή εστιάζει σε συμπαγείς λειτουργίες και αξίες χρήσης (οι οποίες είναι κομβικές για το Κοινωνείν), ενώ η ιδιοκτησία περιουσίας προσανατολίζεται προς την ανταλλακτική αξία. Παραδόσεις, δημόδεις πρακτικές, ηθικοί κανόνες, ιερά μέρη και ιστορικά πράγματα υπονομεύονται γενικώς από τα δικαιώματα των ιδιοκτητών.²³ Παρ' όλα αυτά, η παράδοση ή αυτό που αποκαλούμε εθιμικό δίκαιο αναπτύσσουν τις δικές τους υποτιμημένες δυναμικές. Εμπνέουν τον σεβασμό σε μεγάλο αριθμό ανθρώπων και, επομένως, έχουν μια ηθική και πολιτική εξουσία, την οποία οι προστάτες του ιδιοκτησιακού δικαίου μπορεί να διστάζουν να αναγνωρίσουν ή να αντιμετωπίσουν. Το εθιμικό δίκαιο ή, καλύτερα, ο δημόδης νόμος μπορεί να παρέχει συμμετοχικές, σχετιζόμενες με τον τόπο, λύσεις για προβλήματα, οι οποίες παρακωλύονται από τις γραφειοκρατίες και τις αγορές. Επιστρέφουμε τώρα

Art, and Ownership, Farrar, Straus and Giroux, 2010, σ. 169-173.

22. E.P. Thompson, *Customs in Common*, New Press, 1993, σ. 167.

23. Μια συναρπαστική εξήγηση αυτών των ζητημάτων υπάρχει στο βιβλίο του Joseph Sax, *Playing Darts with a Rembrandt: Public and Private Rights in Cultural Treasures*, University of Michigan Press, 1999.

στον δημόδη νόμο σαν δυναμική δύναμη ενάντια στην υπερεξάπλωση της ισχύος των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων.

Η παράδοση ως δημόδης νόμος

Στα παραδοσιακά Κοινά, τα δικαιώματα χρήσης δεν επιβάλλονται από επίσημους, γραπτούς νόμους, αλλά από την κοινωνική μνήμη και τις ζωντανές παραδόσεις. Η κοινωνική ζωή παρουσιάζεται σαν «ετήσια πομπή γύρω από τα όρια του χωριού και των εκτάσεων που του ανήκουν και ένα κοινοτικό συμπόσιο μετά τον έλεγχο στο κοινό κουτί (τα ταμείο της κοινότητας)», όπως ένας ιστορικός της ιδιοκτησίας έχει γράψει.

«Οι λαϊκές παραδόσεις συνδυάζονται με κοινά πεδία ζωής. Για τους χωρικούς, το καμπανάκι που φορά ο ταύρος γύρω από τον λαιμό του κατά τη βοσκή σηματοδοτούσε ότι “ο αξιωματούχος έρχεται, ο αξιωματούχος έρχεται!” (Ο αξιωματούχος προστάτευε τον ταύρο εκτροφέα της κοινότητας.) Την πρωτοχρονιά, οι βοσκοί φυσούσαν τα χάλκινα μουσικά όργανα, πήγαιναν από πόρτα σε πόρτα και τραγουδούσαν το τραγούδι τους, ζητώντας από τους χωρικούς να τους δώσουν κάτι – όπως τα καλύτερα καπνιστά λουκάνικά τους. Τα δώρα θεωρούνταν έκφραση του σεβασμού των χωρικών για την προσεκτική μεταχείριση των εκτρεφόμενων ζώων από τους εργαζόμενους της κοινότητας».²⁴

Σε όλες τις κουλτούρες, κυρίως εκτός του κυριάρχου βλέμματος των νόμων του κράτους και των μοναρχιών, μια άλλη παράδοση δικαίου έχει καταφέρει με τους δικούς της όρους να διαχειριστεί επιτυχώς πόρους. Δεν έχει κινήτρο την επίσημη λογική των κρατικών νόμων, και πολλές/οι μπορεί να μην το αντιμετωπίζουν καν σαν νόμο επειδή είναι άγραφος. Κυρίως, όμως, οι καθημερινές πρακτικές, οι τελετουργίες, οι ηθικοί κανόνες των ανθρώπων λειτουργούν ως ισχυρές μορφές δικαίου. Η παράδοση είναι ο τρόπος με τον οποίο οι άνθρωποι έχουν βιώσιμα διαχειριστεί τον εαυτό τους και τον πλούτο τους χωρίς τους συγκεντρωτικούς, ιεραρχικούς μηχανισμούς της κρατικής εξουσίας.

Τα παραδείγματα είναι άφθονα. Σε όλον τον κόσμο, κοινότητες ψαράδων πραγματοποιούν τελετουργίες για να χαιρετήσουν την επιστροφή των ψαριών. Γιορτές τιμούν και θεσπίζουν ορθούς τρόπους ώστε να υπάρξει καλή σοδειά. Οι

24. Hartmut Zückert, “The Commons — A Historical Concept of Property Rights”, στο Bollier και Helfrich, *The Wealth of the Commons*, Levellers Press, 2012, σ. 129 (wealthofthecommons.org/essay/commons-%E2%80%93-historical-concept-property-rights).

παραγωγικοί ρυζιού στα *subak* στην Ινδονησία έχουν αναπτύξει πολύπλοκες τελετές για την άρδευση και τη συγκομιδή. Οι κοινωνοί των δασών κάνουν συμφωνίες για το πώς θα παρακολουθούν τους λαθροκυνηγούς και τους κλέφτες. Οι ερευνητές που σχετίζονται με τη Διεθνή Ένωση για τη Μελέτη των Κοινών έχουν γράψει εκατοντάδες μελέτες για παρόμοια Κοινά.

Αρκετές φορές το κράτος επιλέγει να αναγνωρίσει την παράδοση, επικυρώνοντας εθιμικές πρακτικές. Αυτό απαντάται στο *ejidos* της Ισπανίας και του Μεξικού, στο *acequias* για την άρδευση στο Νέο Μεξικό, στο *obstea* με τις κοινές εκτάσεις και δάση στη Ρουμανία,²⁵ στο *iriaiiken* που μαζεύουνμανιτάρια στην Ιαπωνία, και το αντίστοιχο στην Ελβετία, τους *Oberallmeindkorporation*.²⁶ Όλα αυτά τα παραδοσιακά Κοινά λειτουργούν για περισσότερο καιρό σε σύγκριση με οποιοδήποτε κράτος ή έθνος-κράτος στην ιστορία. Οι *Oberallmeindkorporation* λειτουργούν από το 1114!

Μολονότι όλες αυτές οι μορφές ομότιμης διακυβέρνησης αναφέρονται ποικιλοτρόπως ως άτυπες, εθιμικές, αυτόχθονες, Κοινές, ή τοπικές, εμείς προτιμούμε να χρησιμοποιούμε τον γενικότερο όρο, δημώδης νόμος. Εμπνευστήκαμε από τον κοινωνικό κριτικό Ivan Illich, ο οποίος χρησιμοποιεί τον όρο «δημώδης» για να αναφερθεί στον ζώντα, κοινωνικό χαρακτήρα αυτής της κατάστασης του νόμου. Ο δημώδης νόμος ευδοκιμεί σε «μέρη και χώρους όπου οι άνθρωποι παλεύουν να επιτύχουν αναγέννηση και κοινωνική αποκατάσταση ενάντια στις δυνάμεις της οικονομικής παγκοσμιοποίησης», όπως το θέτει ένας σχολιαστής.²⁷ Η παράδοση ως μορφή δικαίου επιτάσσει την προσοχή μας, επειδή μπορεί να είναι αποτελεσματικός τρόπος οι καθημερινοί άνθρωποι να εφαρμόζουν τις ηθικές ευαισθησίες τους και την πρακτική σοφία τους στη διαχείριση της περιουσίας τους, ανεξάρτητα από την ηθική και πολιτική λογική της αγοράς/κράτους. Ακριβώς επειδή η παράδοση αφηγά τις έννοιες του Locke για την ιδιοκτησία (σταθερή, βασισμένη στα ατομικά δικαιώματα, προσανατολισμένη στην αγορά), τιμά ένα πλουσιότερο σύστημα σχέσεων μεταξύ των

25. Περισσότερα από 1.500 δάση και βοσκοτόπια που λειτουργούν ως Κοινά υπάρχουν σήμερα στα ρουμανικά Καρπάθια, σύμφωνα με την Monika Vasile, στο “Formalizing Commons, Registering Rights: The Making of the Forest and Pasture Commons in the Romanian Carpathians from the 19th Century to Post-Socialism”, *International Journal of the Commons* 12(1), σ. 170-201 (doi.org/10.18352/ijc.805). Βλ. επίσης, “The Role of Memory and Identity in the Obstea Forest Commons of Romania”, στο Bollier και Helfrich, *Patterns of Commoning*, σ. 65-70 (patternsofcommoning.org/the-role-of-memory-and-identity-in-the-obstea-forest-commons-of-romania).

26. oak-schwyz.ch.

27. Trent Schroyer, *Beyond Western Economics: Remembering Other Economic Cultures*, Routledge, 2009, σ. 69.

ανθρώπων και του περιβάλλοντός τους. Παρέχοντάς τους τον τρόπο να επικοινωνήσουν υπαρκτά και συναισθηματικές σχέσεις με όσα τους συντηρούν, τα ποτάμια, δάση, βοσκοτόπια, άγρια πανίδα, αλιεία, η παράδοση μπορεί να εκφράσει αυτό που είναι σημαίνον. Η κουλτούρα διαπλάθεται από τους φυσικούς ρυθμούς. Η παράδοση, επομένως, μπορεί να αναπαραστήσει πιο αβλαβείς και προσανατολισμένους στη σχέση τρόπους του έχειν, όχι ως τους εγκεκριμένους από το μοντέρνο ιδιοκτησιακό δίκαιο και τις αγορές. Οι αγαπημένες και δοκιμασμένες πρακτικές των ανθρώπων μπορούν να αποτελέσουν τη βάση που θα προσδώσει εγκυρότητα στον νόμο και στη διακυβέρνηση. Η παράδοση μπορεί να μετουσιωθεί σε λειτουργική μορφή δικαίου και το κράτος, αν δράσει σοφά, μπορεί να την επικυρώσει. Η παράδοση της κοινής νομικής επιστήμης το έχει κάνει για αιώνες (παράλληλα υποβαθμίζοντας την παράδοση στα ιδιοκτησιακά δικαιώματα). Ο Αμερικανός δικαστής Oliver Wendell Holmes, Jr. έγραψε την κλασική πλέον υπεράσπιση των εθιμικών πρακτικών στο διάσημο δοκίμιό του, το 1881, “The Common Law”: «Το πρώτο απαιτούμενο για ένα αξιόπιστο σώμα νόμων είναι ότι πρέπει να ανταποκρίνεται στις πραγματικές αισθήσεις και επιταγές της κοινότητας, είτε είναι σωστές είτε λανθασμένες».²⁸

Ο δημόδης νόμος είναι πολύτιμος επειδή αναδύεται από την ίδια την κοινότητα και μπορεί να εξελιχθεί και να μεταλλαχθεί μέσα από τις νέες συγκυρίες που προκύπτουν. Αντικατοπτρίζει τα συναισθήματα των καθημερινών ανθρώπων, όχι τις προτεραιότητες των εκλεγμένων αντιπροσώπων τους, των πολιτικών ελίτ, ή το σκεπτικό της νομικής επιστήμης. Όπως το θέτει ο Holmes: «Η ζωή του δικαίου δεν ήταν η λογική· ήταν η εμπειρία».²⁹

Ο μοντέρνος κόσμος υπονομεύει συχνά την παράδοση ως οπισθοδρομική, δευτερεύουσα ή αναποτελεσματική. Αντιμετωπίζει τα γραφειοκρατικά συστήματα –τα οποία υποστηρίζεται ότι βασίζονται στον επιστημονικό ορθολογισμό, στο δίκαιο και τους ομοιόμορφους κανόνες και την κεντρική διοίκηση– ως τον καλύτερο τρόπο διαχείρισης. Η παράδοση όμως, που συνδυάζει τη γιορτή και την ευθυμία με τη σοβαρή εργασία της διαχείρισης ενός ζωντανού περιβάλλοντος, είναι αποτελεσματική και διαθέτει ηθικό εκτόπισμα. Το ετήσιο χτύπημα των συνόρων –η διαδικασία του χωριού γύρω από την περίμετρο ενός κοινού, όπως περιγράφηκε στην Εισαγωγή του Μέρους III– ήταν ταυτόχρονα εορταστικό γεγονός με γλυκά και μπίρα και σοβαρή διεκδίκηση των δικαιωμάτων των κοινωνιών.

Η παράδοση μπορεί να είναι άσκοπα δύσκαμπτη, αλλά γενικά διηθεί τη σοφία χρόνων ή ακόμα και γενεών καθημερινής πρακτικής σε συγκεκριμένα

28. Oliver Wendell Holmes, *The Common Law* (1881) (1215.org/law notes/work-in-progress/holmes/index.html).

29. Ό.π.

τοπία. Αντικατοπτρίζει μια πλούσια κληρονομιά πειραματισμού σχετικά με τι λειτουργεί και τι όχι, και πώς οι άνθρωποι μπορούν να έχουν επιτυχημένα, μακροχρόνια αποτελέσματα. Με εξελικτικούς όρους, είναι σωστό να ισχυριστεί κανείς ότι οι παραδόσεις είναι προσαρμοστικές επειδή λαμβάνουν υπόψη πολλαπλότητα ανεπισημωμένων, δυναμικών σχέσεων. Αυτός είναι άλλος ένας λόγος για τον οποίο η παράδοση μπορεί να είναι αποτελεσματική: ενσωματώνει την κείμενη γνώση των ανθρώπων, τις ηθικές τους πεποιθήσεις, τους συναισθηματικούς τους δεσμούς με τη γη, τα δάση, τα ποτάμια και τα βουνά.³⁰

Η καθηγήτρια ιδιοκτησιακού δικαίου Carol Rose αποκαλεί την παράδοση «μέσο μέσα από το οποίο ένα φαινομενικά “ανοργάνωτο” κοινό μπορεί να οργανωθεί και να δράσει και κατά μία έννοια ακόμα και να “μιλήσει” με τη δύναμη του νόμου».³¹ Αυτός είναι ο λόγος γιατί το κράτος συχνά είναι επιφυλακτικό με την παράδοση: έχει ενσωματώσει μια ηθική αρχή και εξουσία τις οποίες οι κρατικές δυνάμεις μπορεί να δουν ως απειλή. Ένα αμερικανικό δικαστήριο το 1860 απέρριψε τις διεκδικήσεις των παραδοσιακών δικαιωμάτων, λέγοντας ότι αποτελούν «μορφές της κοινότητας άγνωστες σε αυτό το κράτος».³² Τα δικαστήρια γενικώς έχουν αρνηθεί να αναγνωρίσουν την παράδοση ως αποτελεσματική γιατί «εάν μια κοινότητα ξεσηκωθεί εναντίον μιας περίπτωσης εταιρικής ευθύνης, τότε οι κάτοικοι θα πρέπει να οργανωθούν με σύννομο τρόπο, αναγνωρισμένο από το κράτος», εξηγεί η Rose.³³ Πέρα από την επιθυμία των πολιτικών και των υπουργείων να αντικαταστήσουν και να περιθωριοποιήσουν την παράδοση, το μισό περίπου των καλλιεργήσιμων εκτάσεων της γης υπόκειται σε συλλογική διαχείριση από περίπου 2,5 δισεκατομμύρια ανθρώπους, σύμφωνα με το Land Rights Now.³⁴ Σημαντικό ποσοστό αυτών των ανθρώπων βλέπει ξεκάθαρα στην παράδοση μια δύναμη ομότιμης διακυβέρνησης.

Η παράδοση ως όχημα ηθικής αρχής και πρακτικής σοφίας θέτει ένα αίτημα στην κρατική εξουσία: πώς μπορεί να παραχωρήσει αναγνώριση και νο-

30. Μία από τις πιο αναλυτικές προσεγγίσεις του παραδοσιακού δικαίου είναι η ανθολογία που καταδεικνύει πως το άγραφο, ανεπίσημο δίκαιο έχει ακμάσει σε μεγάλο εύρος διαφορετικών συνθηκών μέσα στην ιστορία. Οι Alison Dundes Rentln και Alan Dundes, είναι επιμελητές στο *Folk Law: Essays in the Theory and Practice of Lex Non Scripta*, University of Wisconsin Press.

31. Carol Rose, “Comedy of the Commons: Custom, Commerce, and Inherently Public Property”, στο βιβλίο της *Property and Persuasion: Essays on the History, Theory, and Rhetoric of Ownership*, Westview Press, 1994, σ. 134.

32. Graham Walker (1905), *Atlantic Reporter*, σ. 99.

33. Rose, *Property and Persuasion*, ό.π., σ. 123-124.

34. Δικαιώματα στη Γη, στο landrightsnow.org/en/home και στο pbs.twimg.com/media/DZXa7iCX4AAkgQI.jpg.

μιμότητα σε κοινωνικές πρακτικές που είναι ανεπίσημες; Βέβαια, η ερώτηση μπορεί να αντιστραφεί: μπορεί το κράτος να λαμβάνει νομιμότητα και υποστήριξη –και να είναι αποτελεσματικό– χωρίς να αναγνωρίζει την παράδοση; Η Elinor Ostrom αναμετράται με αυτά με την 7η και 8η σχεδιαστική αρχή της – ότι οι κοινωνικοί πρέπει να έχουν το δικαίωμα της αυτο-οργάνωσης και τα Κοινά πρέπει να είναι εμφωλευμένα σε πολλαπλές στρώσεις των συστημάτων διακυβέρνησης.³⁵

***

Αναπαλλοτρίωση: μια καίρια έννοια για το Κοινωνείν

Τη στιγμή που οι κοινωνικές πρακτικές του δημόδους νόμου δοκιμάζουν την ολοκληρωτική λογική της ιδιοκτησίας, η ιστορία έχει δείξει την αξία των θεωριών περί δικαίου για τον ίδιο λόγο. Η έννοια της αναπαλλοτρίωσης προέρχεται από το ρωμαϊκό δίκαιο και περιγράφεται στο πρωτότυπο λατινικό κείμενο ως «πράγματα, των οποίων η απαλλοτρίωση είναι απαγορευμένη» και «πράγματα με τα οποία δεν μπορεί να γίνει εμπόριο.» Η βασική ιδέα της αναπαλλοτρίωσης είναι η απαγόρευση των εμπορικών ανταλλαγών. Αυτό που είναι αναπαλλοτρίωτο δεν μπορεί να κληρονομηθεί, να υποθηκωθεί, να κατασχεθεί, να ασφαλιστεί ή να φορολογηθεί.

Σήμερα, σχεδόν τα πάντα υπόκεινται σε ιδιοκτησιακά δικαιώματα χωρίς περίπου κανένα περιορισμό. Ουσιαστικά, τα πάντα μπορούν να ανήκουν σε κάποιον. Η μοντέρνα σκέψη κρίνει σκόπιμο να πλουτίσει κανείς από γονίδια, λέξεις, μυρωδιές, ηχητικά αποσπάσματα. Όταν αυτά συνδυάζονται με την απαραβίαστη «ελευθερία των συναλλαγών», τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα διευκολύνουν το διαρκές εμπόριο σχεδόν των πάντων σαν έναν τρόπο να παραχθεί μεγαλύτερος (νομισματικός, ιδιωτικός) πλούτος. Η αγορά/κράτος ενθουσιωδώς ενθαρρύνει αυτήν τη δυναμική επειδή προωθεί την οικονομική ανάπτυξη και την είσπραξη φόρων. Σε αυτήν τη διαδικασία, παρ' όλα αυτά, οι εμπορικές σχέσεις έχουν μια αντικοινωνική διάσταση: συνεχώς επανενεργοποιούν το όριο ανάμεσα σ' εμένα και εμένα, διασπώντας τους δεσμούς που συνδέουν τα μέλη μιας κοινωνίας.

Ένας λόγος, ασφαλώς, για τον οποίον η αναπαλλοτρίωση είναι μια τόσο παραγκωνισμένη ιδέα είναι το γεγονός ότι παράχθηκε ως ηθική και κοινωνική

35. Elinor Ostrom, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions of Collective Action*, Cambridge University Press, 1990, σ. 90.

κρίση – ότι είναι λάθος κάποια πράγματα να γίνονται αντικείμενα ιδιοποίη-
σης. Θα θεωρούνταν παραβίαση των κοινοτικών ηθικών κανόνων και αισθημά-
των για τα ιερά και όσια εάν, για παράδειγμα, κάποιος/α έκανε ένα γκράφιτι
μίσους στην πλατεία μιας πόλης ή εάν ένας ιερός τόπος χρησιμοποιούνταν για
εμπορικούς σκοπούς. Οι περισσότερες κοινωνίες σήμερα θεωρούν την πώληση
βρεφών, ανθρώπινων οργάνων, σεξ, πολιτικών δικαιωμάτων και ψήφων ηθικά
αποτροπιαστική. Υπάρχει μια ισχυρή κοινωνική συμφωνία ότι αυτά τα πράγ-
ματα έχουν τόσο μεγάλη σημασία, που η ηθική ταυτότητα της κοινότητας μπο-
ρεί να διασυρθεί εάν πωληθούν νόμιμα. Η αναπαλλοτρίωση είναι μια κοινω-
νική απόφαση, την οποία το σύστημα δικαίου καθιστά νομική απαγόρευση. Ο
ρωμαϊκός νόμος ενέκρινε την άποψη ότι τα αρχαία μέρη, τα θέατρα, οι δρόμοι,
τα ποτάμια, οι αγωγοί νερού κ.λπ. δεν πρέπει να γίνονται αντικείμενα ιδιοποί-
ησης αλλά να αντιμετωπίζονται με τον ίδιο τρόπο με το ψωμί και το βούτυρο.

Αξίζει να αναλογιστούμε τις επιπτώσεις αυτής της ιδέας, η οποία εφαρμό-
ζεται στην εποχή μας. Τι θα συνέβαινε αν η κοινωνία έκρινε ορισμένα τεχνουρ-
γήματα ως αναπαλλοτρίωτα από όλες/ους; Τι θα συνέβαινε αν τα ιδιοκτησι-
ακά μας δικαιώματα δεν συνεπάγονταν απόλυτη κυριαρχία, περιλαμβάνοντας
το δικαίωμα πώλησης, αλλά αντιθέτως ήταν περιορισμένα; Τι θα συνέβαινε
αν αναγνωρίζαμε ότι η δύναμη των Κοινών εξαρτάται από το γεγονός ότι «τα
Κοινά ορίζουν μια κανονικότητα της αναπαλλοτρίωσης»,³⁶ όπως το θέτουν δύο
Γάλλοι ερευνητές του δικαίου, οι Dardot και Laval.

Αν αυτή ήταν η βασική νομική θέση σε κάποιους τομείς της ζωής, θα ήταν
ευκολότερη η αναίρεση των επιπτώσεων που συνδέονται με την απαξίωση τό-
σων πολλών πράγματα ως ανταλλάξιμη ιδιοκτησία. Όπως έχει επισημάνει
ο ιστορικός της οικονομίας Karl Polanyi, οι νεόκοποι καπιταλιστές του 18ου
και του 19ου αιώνα επανακαθόρισαν βίαια τη γη, το χρήμα και την εργασία
ως ανταλλάξιμα προϊόντα.³⁷ Ο Polanyi τα ονόμασε «πλασματικά εμπορεύμα-
τα» επειδή κανένα δεν έχει παραχθεί για πώληση. Η γη είναι δώρο της φύ-
σης. Η εργασία είναι η ίδια η ανθρώπινη ζωή. Το χρήμα είναι απλώς σύμβο-
λο της αγοραστικής δύναμης –ένα μέσο του εμπορίου– και όχι το αντικείμενο
του εμπορίου, το ίδιο το εμπόρευμα. Η μετατροπή της γης, της εργασίας και
του χρήματος σε ανταλλάξιμη περιουσία ήταν η προϋπόθεση για τη δημιουργία
μιας κοινωνίας της αγοράς.

Αξίζει, συνεπώς, να υπερθεματίσουμε: η κατοχή δεν είναι το πρόβλημα.
Η ανταλλαξιμότητα που ενεργοποιείται από τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα εί-

36. Pierre Dardot και Christian Laval, *Commun: Essai sur la révolution au XXIe siècle*, Éditions La Découverte, 2014, σ. 583.

37. Karl Polanyi, *The Great Transformation*, Beacon Press, 1944, σ. 132 και 252.

ναι. Τι θα συνέβαινε αν έπρεπε να επανακαθορίσουμε τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε τη γη, την εργασία και το χρήμα –και θα προσθέταμε και τη γνώση– όχι πια σαν εμπορεύματα που μπορούν να ανήκουν σε κάποια/ον; Τι θα συνέβαινε αν αρχίζαμε να τα αντιμετωπίζουμε ως κάτι το οποίο δεν πρέπει να ιδιοποιείται ή να απαλλοτριώνεται για εμπορική χρήση; Τι θα συνέβαινε αν ανακοινώναμε ότι ο ψηφιακός κώδικας και η γνώση, για παράδειγμα, δεν μπορούν να ιδιοποιηθούν για αποκλειστική ατομική χρήση, αλλά πρέπει να είναι διαθέσιμα σε πολλά άτομα, ξεχωριστά και μαζί, την ίδια στιγμή;

Η δημιουργία προστατευμένων σφαιρών αναπαλλοτρίωσης στη σύγχρονη ζωή μπορεί να φαίνεται ουτοπική. Στο τέλος, οι μοντέρνες κοινωνίες ειδωλοποιούν την ιδιοκτησία. Αλλά δεν είναι ούτε παρατραβηγμένη ούτε μη πρακτική η δημιουργία ζωνών αναπαλλοτρίωσης. Είναι γνωστή η απάντηση του Dr. Jonas Salk, συνδημιουργού του εμβολίου της πολιομυελίτιδας, όταν ρωτήθηκε το 1955 σε ποιον ανήκει η πατέντα του εμβολίου: «Λοιπόν, στους ανθρώπους θα έλεγα. Δεν υπάρχουν αποκλειστικά δικαιώματα. Μπορείς να αποδώσεις αποκλειστικά δικαιώματα στον ήλιο;»³⁸ Για τον Salk ήταν ηθικά αποτροπιαστικό το ενδεχόμενο ένα σωτήριο εμβόλιο να αποτελούσε πηγή ιδιωτικών κερδών και να γίνει οικονομικά απρόσιτο για ανθρώπους που το έχουν ανάγκη. Οπότε εμπιστεύτηκε το εμβόλιο στον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, ώστε να διασφαλιστεί ότι τα οφέλη θα ήταν ευρέως διαθέσιμα. Διαφορετικές ηθικές αξίες υπερίσχυσαν τις επόμενες δεκαετίες, φυσικά, αφού τα έθνη-κράτη επωφελούνται από τα δικαιώματα όλων των εξέχουσας σημασίας φαρμάκων, μαθηματικών αλγορίθμων, τρόπων οργάνωσης της παραγωγής και γνώσης, τα οποία θα έπρεπε να ήταν διαθέσιμα στην/ον καθεμιά/ένα. (Αντιθέτως, είδαμε τον εμπορικό ανταγωνισμό να αναπτύσσεται μεταξύ κρατών και κρατικών αρχών και εταιρειών το 2021, στην περίπτωση των εμβολίων για τον κορονοϊό.)

Στη Νέα Ζηλανδία, ένας κανόνας αναπαλλοτρίωσης χρησιμοποιείται για να προστατεύσει τον πληθυσμό της πέστροφας στη λίμνη Ταυρο. Οι κανονισμοί αλιείας όχι μόνο ορίζουν το πλαφόν ψαριών που μπορεί κανείς να πιάσει, αλλά και τι καθιστά «παράνομη την πώληση και την αγορά πέστροφας».³⁹ Έτσι, αν και η λίμνη Ταυρο είναι γεμάτη πέστροφες, δεν μπορείς να τις φας σε κάποιο τοπικό εστιατόριο, εκτός και αν τις φαρέψεις μόνος σου, όπως επιτρέπεται με τον «ημερήσιο σάκο ψαριών». Μπορείς να φέρεις τα ψάρια στο εστιατόριο και

38. CBS Television, συνέντευξη με τον Salk, *See It Now* (12 Απριλίου 1955), αναφέρεται από τον Jon Cohen, στο *Shots in the Dark: The Wayward Search for an AIDS Vaccine*, W.W. Norton, 2001.

39. govt.nz/parks-and-recreation/places-to-go/central-north-island/places/taupo-trout-fishery/licenses-access-rules-and-regulations/rules-and-regulations.

εκείνοι θα τα ετοιμάσουν για σένα – όπως και σε κάποια εστιατόρια στις ΗΠΑ που δεν έχουν άδεια πώλησης αλκοόλ και σου επιτρέπουν να φέρεις τα δικά σου μπουκάλια με ποτό.

Ανακαλύπτοντας εκ νέου τη δύναμη του *res nullius* (πράγμα ουδενός)

Όσοι θέλουν να εμφυσήσουν νέα πνοή στην ιδέα της αναπαλλοτρίωσης θα πρέπει να μελετήσουν καλά την ιστορία μιας σημαντικής έννοιας του ρωμαϊκού δικαίου, της *res nullius* (πράγμα ουδενός). Η σύγχρονη έρευνα έχει ξεχάσει εντελώς αυτήν την κατηγορία δικαίου και την άποψη που εκφράζει για τη διαμοιραζόμενη κουλτούρα. Πώς συνέβη αυτό; Θα ήταν δυνατό κάτι παρόμοιο με τη *res nullius* να χρησιμοποιηθεί σήμερα ως αποτελεσματικό νομικό στοιχείο σε μια υπεύθυνη διαχείριση;

Η *res nullius* έχει τις ρίζες της στις αρχές του βου αιώνα, όταν ο Ιουστινιανός διέταξε να γίνει η συστηματική σύνθεση όλων των υπαρχόντων αυτοκρατορικών νόμων, αντλώντας υλικό από τα πιο σημαντικά νομικά κείμενα. Το αποτέλεσμα ήταν ο Ιουστινιάνειος Κώδικας, ο οποίος εκδόθηκε μεταξύ 529 και 528 π.Χ. και επηρέασε το σύγχρονο δίκαιο. Ο Κώδικας διαιρεί σε ξεχωριστές κατηγορίες το τεράστιο απόθεμα των πραγμάτων που θα μπορούσαν να υπόκεινται σε ιδιοκτησιακό καθεστώς, με διαφορετικές προσβάσεις και δικαιώματα χρήσης για κάθε ιδιοκτησιακή κατηγορία (βλ. τον πίνακα παρακάτω). Σήμερα, παρότι υποθέτουμε ότι η ιδιοκτησία περιουσίας εμπίπτει σε δύο βασικές κατηγορίες, δημόσια και ιδιωτική, οι αρχαίοι Ρωμαίοι μάς υπενθυμίζουν ότι υπάρχουν περισσότερες. Διέθεταν μια νομική κατηγοριοποίηση των προσωπικών ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων – τα *res privatae*. Το κράτος δρούσε ως προστάτης και εγγυητής των *res publicae*, της γης, των αστικών κτισμάτων και υποδομών, και αναγνώριζε καθεστώςτα ιδιοκτησίας από κοινού, τα *res communis*, για τον αέρα και το νερό.⁴⁰ Ήταν επίσης γνωστό ότι ορισμένα πράγματα, γνωστά ως *res nullius* δεν μπορούν να ανήκουν σε κάποια/ον.

	Νόμιμος ιδιοκτήτης/διαχειριστής	Αντικείμενο ιδιοκτησίας ή διαχείρισης
<i>res publicae</i>	Το κράτος κατέχει και διαχειρίζεται εξ ονόματος των πολιτών	Εθνικά πάρκα, δημόσιοι κήποι, υποδομές

40. «Με τον νόμο της φύσης, αυτά τα πράγματα είναι Κοινά στην ανθρωπότητα – ο αέρας, το τρεχούμενο νερό, η θάλασσα και, επομένως, οι ακτές της θάλασσας».

res privatae	Ένα άτομο	Κατοικία, οικιακά υπάρχοντα
res communis	Μια κοινότητα/Μια ορισμένη ομάδα ανθρώπων	Μεγάλες εκτάσεις γης
res nullius	Καμία/Ένας	Ατμόσφαιρα, ωκεανοί, ψάρια και άλλη μη αιχμάλωτη άγρια ζωή, όπως και όλα όσα θεωρούνταν ιερά
Πίνακας βασισμένος στις Νεαρές του Ιουστινιανού		

Μια ερώτηση που θα έπρεπε να μας απασχολήσει είναι γιατί η ιδέα της μη ιδιοκτησίας έχει εξαφανιστεί εδώ και αιώνες. Είναι δύσκολο να εξηγηθεί με βεβαιότητα, και η ενασχόληση με λεπτομέρειες και διαφορετικές ερμηνείες είναι πέραν του αντικειμένου αυτού του βιβλίου. Αλλά από την ιστορία φαίνεται ότι οι νομικοί που συνέθεταν τον νέο Ιουστινιάνειο Κώδικα, επανερμήνευσαν τους πρωτότυπους λατινικούς όρους που χρησιμοποιούνταν από προηγούμενος νομικούς.

Μπορούμε να έχουμε μια εικόνα πώς αυτό συνέβη, ανατρέχοντας σε μια νομική πηγή, ένα κείμενο του Gaius, ενός ξακουστού Ρωμαίου δικαστή του 2ου αιώνα. Ο Gaius αναγνώριζε πέντε κατηγορίες ιδιοκτησίας –την ιερή (sacred), τη θρησκευτική (religious) και την άγια (holy) (ναι, τρεις διαφορετικούς τομείς!), όπως και τη δημόσια και την ιδιωτική–, τις οποίες ο Ιουστινιάνειος Κώδικας συνένωσε σε τέσσερις (βλ. τον παραπάνω πίνακα). Γιατί και πώς ακριβώς συνέβη αυτό είναι δύσκολο να ειπωθεί με βεβαιότητα, αλλά το σημαντικότερο για εμάς είναι ότι νέες νομικές κατηγορίες εφευρέθηκαν και οι παλιές επανερμηνεύτηκαν καθώς εκπονούνταν ο Ιουστινιάνειος Κώδικας και οι βασικές λογικές του υποθέσεις επανεφευρίσκονταν. Σε αυτήν τη διαδικασία προέκυψαν ορισμένες καθοριστικές μετατοπίσεις στην ιδέα της ανιδιοκτησίας, ιδιαίτερα στις διακρίσεις που το προηγούμενο ιδιοκτησιακό δίκαιο είχε θέσει μεταξύ των πραγμάτων που διέπονται από τον θεϊκό νόμο (*ius divinum*) και τον ανθρώπινα κατασκευασμένο νόμο (*ius humanum*).⁴¹ Ενώ το δεύτερο σώμα νόμων βασίζεται ξεκάθαρα στην κοινωνική συμφωνία, ο θεϊκός νόμος (γνωστός και ως ιερός νόμος) αναφέρεται σε όλους τους νόμους που πίστευαν ότι έχουν προέλθει από τη βούληση των θεών

41. Inst. 2, 2 ap. Digest. 1, 8, 1: “Summa itaque rerum divisio in duos articulos diducitur: nam aliae sunt divini iuris, aliae humani”. (Επομένως, η διάκριση των πραγμάτων συρρικνώνεται σε δύο άρθρα: ένα μέρος τους ανήκει στον θείο νόμο και ένα άλλο στο ανθρώπινο δίκαιο).

(ή σε άλλες κοινωνίες, του Θεού ή του Δημιουργού). Και ό,τι ήταν ιερό, μέρος του θεϊκού νόμου, δεν μπορούσε να ιδιοποιηθεί και να πωληθεί.

Κάποιες προ-Ιουστινιάνειες νομικές πηγές αναφέρονται στα πατρογονικά πράγματα, όπως τα αντικείμενα πολιτιστικής κληρονομιάς, τα οποία δεν μπορούν να πωληθούν. Αυτά ήταν αντίθετα από τα εξωπατρογονικά πράγματα, τα οποία μπορούσαν να γίνουν αντικείμενο εμπορίου. Το θέμα είναι ότι τα πράγματα που ανήκαν στην προγονική σφαίρα, ή στον θείο νόμο (αναλόγως το κείμενο που θα ανατρέξει κανείς), θεωρούνταν αναπαλλοτρίωτα εξ ορισμού και, επομένως, παράνομη η πώλησή τους.

Όταν οι νομικοί συνέθεσαν τον Ιουστινιάνειο Κώδικα από πολύ διαφορετικές πηγές, έπρεπε να αντιμετωπίσουν δύο βασικά σύνολα κατηγοριοποίησης που υπήρχαν εκ παραλλήλου – *ius divinum/ius humanum* σε κάποιες πηγές και *patrimonial/extrapatrimonial* σε άλλες. Αυτό προφανώς δημιούργησε πρόβλημα. Οι κατηγοριοποιήσεις δεν ήταν μόνο αλληλεπικαλυπτόμενες, ήταν και ασύμβατες. Εάν οι νομικοί ήθελαν να προτείνουν μία μόνο συνεκτική αναδιατύπωση του δικαίου, θα έπρεπε είτε να εγκαταλείψουν ένα βασικό σύνολο νομικών κατηγοριών είτε να δημιουργήσουν ένα νέο σύστημα κατηγοριοποίησης. Είναι σαν να θέλουν οι σχεδιαστές να συνδιαμορφώσουν τη σχεδιαστική λογική από ένα αρθρωτό σύνολο από κυβάρια –ας πούμε Lego– με έναν διαφορετικό τύπο παιχνιδιού, όπως τα Playmobil. Σε κάθε ξεχωριστό σύστημα, όλα ταιριάζουν άψογα, αλλά μαζί δεν μπορούν να λειτουργήσουν. Αυτό εν μέρει εξηγεί γιατί η ιδέα της μη ιδιοκτησίας περιήλθε σε λήθη: οι συντάκτες του νέου νομικού κώδικα δεν μπορούσαν να διατυπώσουν με συνεκτικό τρόπο την ιδέα της ιερότητας, η οποία ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιδέα της αναπαλλοτρίωσης. Έτσι αυτή έχασε το κύρος που είχε στο δίκαιο.

Η διαδικασία σύνθεσης του νέου Ιουστινιάνειου Κώδικα έλαβε άλλη τροπή. Οι αρχαίοι Ρωμαίοι είχαν τυλίξει με «διπλό κάλυμμα» προστασίας την ιδέα της αναπαλλοτρίωσης. Ο νομικός ιστορικός Yan Thomas το αποκαλεί «διπλός τρόπος του να είναι δημόσιο και ιερό», εννοώντας ότι η αναπαλλοτρίωση υποδεικνύει τον ιερό χαρακτήρα των δημόσιων πραγμάτων. Με άλλα λόγια, η ρωμαϊκή έννοια του «δημόσιου» αντικατόπτριζε τη λατρεία για την αιωνιότητα και το ιερό, την ίδια στιγμή που σηματοδοτούσε κάτι που μπορούσε να χρησιμοποιηθεί από καθεμιά/έναν και να ελέγχεται δημόσια επ' άριστον.

Ανά τους αιώνες, αυτή η τελευταία ιδέα του πατρογονικού έχει διατηρηθεί λεπτομερέστερα στο δίκαιο απ' ό,τι η ιδέα της «ιερότητας του δημόσιου». Στην πραγματικότητα δόθηκε νέα πνοή στην ιδέα του πατρογονικού το 1982 όταν επικυρώθηκε το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας (γνωστό και ως UNCLOS III). Διακήρυξε ότι οι υδάτινοι πόροι εκτός εθνικού δικαίου, όπως τα κοιτάσματα βυθού, θα αναγνωρίζονται ως Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας.

Παρ' όλα αυτά θα ήταν λάθος να υποθέσουμε πως ό,τι θεωρείται μέρος της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας, αντιμετωπίζεται ως αναπαλλοτρίωτο και προστατευόμενο. Τα έθνη-κράτη διατυπώνουν αντικρουόμενες αξιώσεις για τους πόρους της Κοινής Κληρονομιάς, και στην πράξη οι περισσότερες διαπραγματεύσεις κινούνται γύρω από το πώς πρέπει να γίνουν εκμεταλλεύσιμοι, από ποιους και πώς θα διαμοιραστούν τα κέρδη. Η αναπαλλοτρίωση και η διαφύλαξη της κληρονομιάς δεν έχουν εξέχουσα θέση στη συζήτηση.

Οι ωκεανοί ως Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας

Το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, UNCLOS III, στο άρθρο 136 επισημαίνει ότι οι υδάτινοι πόροι, πέραν της εθνικής κυριότητας, αποτελούν Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας. Αυτό σημαίνει ότι τα κοιτάσματα στον βυθό των ωκεανών, όπως οι μπάλες μαγγανίου, δεν μπορούν να διεκδικηθούν, να ιδιοποιηθούν ή να ανήκουν σε κράτος ή άτομο. Τέτοια δικαιώματα ανήκουν στην ανθρωπότητα, με τη Διεθνή Αρχή των Θαλάσσιων Βυθών να δρα ως αντιπρόσωπος (άρθρο 137). Παρά την φιλόδοξη αξίωση της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας ως νομικής ιδέας, ο πραγματικός της αντίκτυπος ήταν απογοητευτικός. Μια ματιά στη συμφωνία καθιστά σαφές ότι οι ωκεάνιοι «πόροι» είναι «ένα μικρό μόνο κομμάτι των διεθνών Κοινών», λέει η διεθνής νομικός επιστήμονας Prue Taylor, και ότι η «ελευθερία των διεθνών υδάτων», η νομική θεωρία η οποία επιτρέπει την ελευθερία διέλευσης στις θάλασσες εκτός εθνικής κυριότητας, δεν έχει αντικατασταθεί. Η ιδέα της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας δεν πυροδότησε ούτε κάποια επανάσταση στα ζητήματα του δικαίου, ούτε τη σθεναρή υποστήριξη των Ηνωμένων Εθνών.

Ακόμα και ο διπλωμάτης Arvid Pardo, η κινητήρια δύναμη πίσω από το Διεθνές Δίκαιο της Θάλασσας, δήλωσε περιπαικτικά ότι η εφαρμογή αυτής της θεωρίας έχει περιοριστεί στην προστασία κάποιων «μικρών βράχων στο πιο σκοτεινά βόθρο της πλάσης». Αυτή η δήλωση είναι εντελώς λανθασμένη γιατί και οι μικροί βράχοι στους βυθούς των ωκεανών αποτελούν αντικείμενο εκμετάλλευσης. Η ιδέα της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας ήταν τόσο επαναστατική, που οι ΗΠΑ αρνήθηκαν να εφαρμόσουν το UNCLOS III. Πρέπει, όμως, να συνδεθεί με την ιδέα της αναπαλλοτρίωσης και να δοθεί πλήρης νομική υποστήριξη αν πρόκειται όντως να προστατεύσει την κοινή μας κληρονομιά.

Το Συνέδριο Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO είναι μια συνθήκη η οποία πρωτίστως υποτίθεται ότι προστατεύει την πατρογονική κληρονομιά, η οποία περιλαμβάνει «εξαιρετικά φυσικά φαινόμενα ή περιοχές εξέχοντος φυσικού κάλλους και αισθητικής σημασίας», καθώς και «αριστουργήματα της αν-

θρώπινης διάνοιας». Σε αυτά περιλαμβάνονται το εθνικό πάρκο Σερενγκέτι, το ιστορικό κέντρο του Καΐρου και το Μάτσο Πίτσου στο Περού.⁴²

Αγαπητέ αναγνώστη, μπορεί να αναρωτιέσαι γιατί όλα αυτά τα θέματα ιστορίας δικαίου μάς αφορούν σήμερα. Πώς οι ρωμαϊκές νομικές κατηγορίες μάς βοηθούν να ξανασκεφτούμε την ιδιοκτησία; Πρώτα απ' όλα, μας επιτρέπουν να αναγνωρίσουμε και να κινηθούμε πέρα από τις νομικές αρχές που έχουν καταστρέψει τα Κοινά (όπως η ιδέα της ιδιοκτησίας ως «αποκλειστική και δεσποτική κυριαρχία»). Παρόμοια σημασία έχει το γεγονός ότι η ιστορία μάς βοηθάει να ανακτήσουμε ξεχασμένες νομικές κατηγορίες, όπως η κατοχή και η χρησιμότητα, γεγονός που νομιμοποιεί εκ των προτέρων τη χρήση έναντι της ιδιοκτησίας.⁴³ Αυτοί οι όροι μάς διευκολύνουν να ονοματίζουμε ηθικές και κοινωνικές ανησυχίες – κληρονομιά, αναπαλλοτρίωση, ιερότητα, *res nullius* – οι οποίες πρέπει να αποκτήσουν μεγαλύτερο νομικό κύρος. Η ιδέα της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας είχε απογοητευτική κατάληξη στο διεθνές δίκαιο. Παραμένει ακόμα μία από τις λίγες φορές που τη *res nullius* την επικαλούνται αντιπρόσωποι των εθνών-κρατών, ώστε να επικυρωθεί η συλλογική εποπτεία του κοινού πλούτου. Μια ενδιαφέρουσα ερώτηση είναι εάν η *res nullius* του Ιουστινιάνειου Κώδικα μπορεί να αποτελέσει νομικό εργαλείο για τη διακήρυξη ορισμένων αναπαλλοτρίωτων πραγμάτων και, επομένως, να ενισχύσει το Κοινωνείν.

Η ιδιοκτησία και η αντικειμενοποίηση των κοινωνικών σχέσεων

Η Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας ως νομική έννοια έχει περιθωριοποιηθεί, και η έννοια του δημόσιου φαίνεται να έχει χάσει τη σύνδεσή της με το ιερό. Φαίνεται σαν όλες οι νομικές κατηγορίες που εκφράζουν αναπαλλοτρίωση ή απαγορεύσεις ως απροϋπόθετη ιδιοποίηση να έχουν εγκαταλειφθεί. Υπάρχουν πολλοί λόγοι γι' αυτήν την αμέλεια, με σημαντικότερη την άνοδο των καπιταλιστικών αγορών και κουλτούρας. Οι δυτικές βιομηχανικές κοινωνίες, για να τονώσουν την οικονομική ανάπτυξη, απαλλοτριώνουν ό,τι περισσότερο μπορούν – το θεωρούν, μάλιστα, πρόοδο.

Υπάρχει άλλη μια συνήθεια που πρέπει να αντικρούσουμε: την τάση να αντιμετωπίζουμε τον επίσημο νόμο σαν αξιόπιστο χάρτη της κοινωνικής και

42. Βλ. την πλήρη λίστα με τα μνημεία Παγκόσμιας Φυσικής Κληρονομιάς της UNESCO στο en.wikipedia.org/wiki/World_Heritage_site.

43. *Usufruct* είναι ο όρος του αστικού δικαίου που περιγράφει το δικαίωμα του θερισμού της (ανανεώσιμης) ωφέλειας από έναν πόρο, όπως ένα φυτό ή ένα δάσος, για τόσο χρόνο, όσο ο υποκείμενος πόρος δεν ελαττώνεται.

οικολογικής πραγματικότητας, όταν στην πραγματικότητα αυτοί οι δύο κόσμοι είναι δυναμικοί και μετασχηματιζόμενοι. Στο απολαυστικό του βιβλίο *Slide Mountain: Or the Folly of Owning Nature*, ο Theodore Steinberg εξερευνά την πρόθεση του ιδιοκτησιακού δικαίου να ελέγξει τη φύση.⁴⁴ Μπορούν οι χωρικοί να έχουν έννομες αξιώσεις ενάντια σε μια εταιρεία που ισχυρίζεται ότι μπορεί να προκαλέσει βροχή και αποτυγχάνει; Πώς μπορούν να διεκδικηθούν ιδιοκτησιακά δικαιώματα σε μια έκταση δίπλα στην καμπή ενός ποταμού, η οποία διαρκώς διαβρώνεται; Παρόμοιες ερωτήσεις μπορούν να διατυπωθούν για το δίκαιο που θεωρεί ως αληθινές τις σταθερές κοινωνικές νόρμες και εφαρμόζει αυστηρά τους κανόνες της λογικής. Το θέμα είναι ότι οι άνθρωποι και οι κοινωνίες αλλάζουν. Οι αξίες και οι κανονικότητες μεταβάλλονται, όπως η κοινωνική υποστήριξη στα δικαιώματα των διεμφυλικών και στον γάμο των ομόφυλων ζευγαριών.

Η δυναμική χρήση του νόμου με στόχο την αντικειμενοποίηση των κοινωνικών σχέσεων φαίνεται να είναι ένα μοτίβο στην ιστορία του μοντέρνου δικαίου. Θα επιστήσουμε την προσοχή στους τρόπους με τους οποίους ο όρος *res nullius* έχει μετασχηματιστεί στο πέρασμα του χρόνου. Ο όρος *res nullius* χρησιμοποιείται γενικώς για μη κατεληγμένες εκτάσεις ή φυσικό πλούτο ο οποίος είναι ελεύθερος να ιδιοποιηθεί σύμφωνα με τον νόμο.⁴⁵ Ο όρος *res nullius* περιγράφει από τη νομική πλευρά τις βίαιες αρπαγές των «μη ιδιοκτητών» εκτάσεων κατά την αποικιοκρατία. Υπάρχει, όμως, μία ακόμα κατηγορία: *res nullius in bonis*. Αυτός ο όρος δίνει έμφαση στα στοιχεία που θα ήταν νομικά και ηθικά λάθος να ιδιοποιηθούν. Ο «θείκος νόμος» (*ius divinis*) προέβει σε παρόμοιες απαγορεύσεις όσον αφορά την απόκτηση ιερών πραγμάτων. Το *res nullius in bonis* υποδεικνύει ότι κάτι είναι αληθινά μη ιδιοποιήσιμο και, επομένως, αναπαλλοτρίωτο, τώρα και για πάντα. Αναρωτιόμαστε, λοιπόν, γιατί επέζησε μόνο η πρώτη εκδοχή του *res nullius* – εννοώντας «τα πράγματα τα οποία δεν έχουν ακόμα αποκτηθεί» και τα οποία, επομένως, μπορεί να αποκτηθούν;

Δεν είναι ξεκάθαρο γιατί και πώς η νομική εξήγηση του *res nullius in bonis* εξαφανίστηκε μέσα στους αιώνες. Ενδεχομένως σχετίζεται με πολιτισμικές επανερμηνείες του όρου *res*. Διαβάζοντας τις μελέτες ενός σπουδαίου ιστορικού του ρωμαϊκού δικαίου, του Yan Thomas, συνειδητοποιήσαμε ότι το *res* στις μέρες μας μεταφράζεται συνήθως ως «πράγμα». Πριν από τον Ιουστινιάνειο Κώδικα δεν ήταν αντιληπτό απλώς ως αντικείμενο ή πράγμα,⁴⁶ αλλά ως ζήτημα προς

44. Theodore Steinberg, *Slide Mountain: Or, the Folly of Owning Nature*, University of California Press, 1995.

45. ejil.org/pdfs/16/1/289.pdf.

46. Στα Γερμανικά *Sache/Gegenstand*, *Streitfall*.

αντιμετώπιση ή νομικό ζήτημα. Ο όρος *res* αναφέρεται σε ένα πράγμα στο πλαίσιο μιας νομικής διαδικασίας και, επομένως, αναφέρεται περισσότερο σ' ένα ζήτημα παρά απλώς σ' ένα αντικείμενο.⁴⁷ Μπορεί να φαίνεται ανεπαίσθητη η διαφορά, όμως δεν είναι. Αυτή η ακριβέστερη γνώση της σημασίας του *res* μάς υποχρεώνει να συνυπολογίσουμε τις ιδιαίτερες κοινωνικές και νομικές πραγματικότητες. Με άλλα λόγια, το *res* δεν ήταν απλώς ζήτημα «ιδιοκτησίας». Ας θυμηθούμε ότι μία από τις βασικές ποιοτικές διακρίσεις πριν από τον Ιουστινιάνειο Κώδικα ήταν μεταξύ πατρογονικών και/εναντίον εξωπατρογονικών. Εάν υποθέσουμε ότι το *res* θεωρούνταν πατρογονικό (κληρονομιά), δεν θα μπορούσε ποτέ να αντιμετωπίζεται ως ιδιοκτησία και να γίνεται ανταλλάξιμο. Θα παρέμενε χωρίς ιδιοκτήτη, μη προστατευόμενο, και οι νομικές διαδικασίες θα μπορούσαν να συζητήσουν για τα κατάλληλα δικαιώματα χρήσης. Αντιθέτως, κάτι που θεωρείται εξωπατρογονικό (εμπορικό) μπορεί να αποκτηθεί, να κυριευθεί και να έχει ιδιοκτήτη. Το *res* θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι πάντοτε αντιμετωπιζόταν ως «κάτι εντός πλαισίου». Δεν αναφερόταν σε ένα σταθερό, σημαντικό χαρακτηριστικό «του πράγματος», την ίδια την ιδιοκτησία. Αναφέρεται στα αμφισβητούμενα κομμάτια της ιδιοκτησίας, αλλά την ίδια στιγμή και στην ορθή κοινωνική και νομική κατάσταση. Αυτή δεν είναι επουσιώδης λεπτομέρεια. Μας βοηθά να δούμε ότι πολύ πριν το μοντέρνο δίκαιο αρχίσει να κατισχύει στο μυαλό μας, το δίκτυο των σχέσεων στο οποίο ένα ιδιαίτερο *res* ήταν ενσωματωμένο, αποτελούσε πρωταρχικό ζήτημα του δικαίου. Το *res* δεν καθίσταται αληθινό, θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί, αλλά αναφέρεται σε ένα νομικό ζήτημα.

Η κατανόηση του *res* ή οποιουδήποτε άλλου υποκειμένου στα ιδιοκτησιακά δικαιώματα με σχεσιακό τρόπο σημαίνει ότι δεν υπάρχει κάτι ως φυσικό χαρακτηριστικό των ίδιων των πραγμάτων το οποίο καθορίζει το ιδιοκτησιακό τους δικαίωμα. Αυτή η προσέγγιση είναι ακόμα της μόδας στις μέρες μας. Οι οικονομολόγοι δηλώνουν τακτικά ότι ορισμένες ομάδες από αυτά που αποκαλούν αγαθά είναι διαχειρίσιμα είτε ως δημόσια είτε ως ιδιωτική περιουσία.⁴⁸ Αυτή η νοοτροπία φαίνεται στα κλασικά οικονομικά γραφήματα που παρουσιάζουν τέσσερις τύπους αγαθών: ιδιωτικά, δημόσια, αγαθά ομάδων, Κοινά αγαθά – κα-

47. Yan Thomas, *La valeur des choses*, σ. 1449 και 1454. Ο όρος *res* εκφράζει καλύτερα το νόημα της ελληνικής λέξης πράγματα.

48. Ο όρος «πόρος - resource», όπως χρησιμοποιείται ευρέως σήμερα και στη βιβλιογραφία των Κοινών, συμπεριλαμβανομένων και των δικών μας (ΣτΜ. των συγγραφέων του συγκεκριμένου βιβλίου) συνεισφορών, αντικατοπτρίζει μια έμπρακτη-αληθινή κατανόηση του *res*, αν και οι δύο όροι ετυμολογικά διαφέρουν: οι «πόροι» όπως χρησιμοποιούνταν τον 17ο αιώνα υποδηλώνουν «μέσα που προμηθεύουν μια επιθυμία ή ανεπάρκεια» από το γαλλικό *resource*, «μια πηγή (a source), αναβλύζουσα (spring)» και στα λατινικά *resurgere*, «αυξάνομαι (rise)»."

τηγοριοποίηση που βασίζεται σε υποτιθέμενα εγγενή χαρακτηριστικά των ίδιων των αγαθών.⁴⁹

Το πλέγμα των τεσσάρων τύπων ιδιοκτησίας και τα συνδεδεμένα καθεστώτα διακυβέρνησης είναι, προφανώς, παραπλανητικά. Προτείνει υπόρρητα ότι αυτό που είναι κοινωνική επιλογή ενυπάρχει στα ίδια τα αγαθά. Με άλλα λόγια, το γράφημα αντικατοπτρίζει μια σοβαρή οντολογική σύγχυση, η οποία διδάσκεται σε φοιτητές οικονομικών σε όλον τον κόσμο. Η συμβατική οικονομική επιστήμη αποδίδει χαρακτηριστικά στους φυσικούς πόρους τα οποία στην πραγματικότητα είναι εντελώς ανοιχτά στην κοινωνική επιλογή και τη διακυβέρνηση. Δεν είναι ούτε απαραίτητο ούτε πιο αποδοτικό για έναν φάρο να αντιμετωπίζεται ως δημόσιο αγαθό, για παράδειγμα. Οι αστικές υποδομές μπορεί κάποιες φορές να μπορούν να διαχειριστούν επιτυχώς ως Κοινά αγαθά, όπως έχει φανεί στα συστήματα Wi-Fi (Guifi.net). Ο ψηφιακός κώδικας δεν είναι αναγκαίο να αντιμετωπίζεται ως ιδιωτικό αγαθό ή ακόμα και ως ομαδικό αγαθό· είναι αρκετά πρακτικό η διαχείρισή του να γίνει ως Κοινό. Και ούτω καθ' εξής. Η νεοκλασική μονολιθικότητα της οικονομικής θεωρίας έχει επιλέξει να αγνοήσει τις κοινωνικοπολιτικές επιλογές που επηρεάζουν τη δημιουργία ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων, προτιμώντας να αποδίδει τα δικαιώματα αυτά σε κάτι έμφυτο στον ίδιο τον πόρο.⁵⁰ Έχει επιθέσει το αντικειμενιστικό κοσμοείδωλο στο πεδίο των αγαθών, όπως και το νομικό επάγγελμα έχει μεταλλάξει ένα κοινωνικό ζήτημα, το *res*, σε αντικείμενο. Παρά τις προσπάθειες του μοντέρνου καπιταλισμού να αντικειμενοποιήσει τις κοινωνικές σχέσεις μέσα από την ιδιοκτησία, διαφορετικές εννοιολογήσεις της ιδιοκτησίας αντέχουν ακόμα, εκφράζοντας διαφορετικούς τρόπους ύπαρξης στον κόσμο. Καθεμία επιτρέπει ή βάζει περιορισμούς στον τρόπο που μπορούμε να ζούμε στον κόσμο.

***

49. Silke Helfrich, “Common Goods Don’t Simply Exist — They Are Created”, στο Bollier και Helfrich, *The Wealth of the Commons*, σ. 61-67 (wealthofthecommons.org/essay/common-goods-don%E2%80%99t-simply-exist-%E2%80%93-they-are-created).

50. Silke Helfrich, “Common Goods Don’t Simply Exist — They Are Created,” *ό.π.*, σ. 64. Saki Bailey, “The Architecture of Legal Institutions”, στο Mattei, Ugo και Haskell (επιμ.), *Research Handbook on Political Economy and Law*, Edward Elgar Publishing, 2015, σ. 481-495.

Όπως έχουμε δει μέχρι τώρα, το μοντέρνο ιδιοκτησιακό δίκαιο επιτελεί μεγάλη έκταση κοινωνική μηχανική, υπό τον μανδύα των «φυσικών, παγκόσμιων» αρχών. Νομιμοποιεί εκ των προτέρων ένα ξεχωριστό ρεπερτόριο καπιταλιστικών/φιλελεύθερων σχέσεων και αποκλείει, περιπλέκει ή και ποινικοποιεί άλλες σχέσεις, όπως το μοίρασμα. Το ιδιοκτησιακό δίκαιο κανονικοποιεί ένα κοσμοείδωλο το οποίο βλέπει την ανθρώπινη ελευθερία και εκπλήρωση να προέρχονται από την ατομική ιδιοκτησία και τις αγοραίες ανταλλαγές. Παρ' όλα αυτά είναι εφικτές πιο συμβιωτικές, οικο-υπεύθυνες μορφές δικαίου, ακόμα και η «σχετικοποιημένη ιδιοκτησία», όπως θα ανακαλύψουμε στο Κεφάλαιο 9.

8. ΣΧΕΤΙΚΟΠΟΙΩΝΤΑΣ ΤΗΝ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ

Όπως είδαμε στο Κεφάλαιο 7, η αντίληψή μας για την ιδιοκτησία και τις νομικές κατηγορίες σχετικά με την ιδιοκτησία επιδρούν στη διαμόρφωση του είδους των ανθρώπων που γινόμαστε. Επίσης, διαμορφώνουν τα είδη της κοινωνίας που επιτρέπουμε στον εαυτό μας να οικοδομεί. Ενθαρρυνόμαστε από νωρίς να εργαζόμαστε σκληρά, να γίνουμε ιδιοκτήτες, να γίνουμε πλούσιοι. Αυτό δεν είναι απαραίτητα κάτι που να έχει σημασία ή ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αλλά μάλλον πρόκειται κυρίως για εύλογη και λειτουργική προσέγγιση σ' έναν κόσμο που υμνεί την ανταγωνιστική, καταναλωτική και ατομιστική αντίληψη.

Οπωσδήποτε, ένα μεγάλο φάσμα μη καπιταλιστικών συμπεριφορών –το να μοιραζόμαστε, να συνεργαζόμαστε, να αναλαμβάνουμε από κοινού την ευθύνη, να εξασκούμε πρακτικές κοινωνικής αλληλεγγύης– δεν εξαφανίζεται. Αλλά ούτε αναπτύσσονται ελεύθερα με τους δικούς τους όρους. Τέτοιες συμπεριφορές συχνά αντιμετωπίζονται συχνά ως ιδεαλιστικές, αθώες και με κάποιον τρόπο μη ρεαλιστικές και γειωμένες. Στον βαθμό που δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι υπηρετούν τα συμφέροντα της ιδιοκτησίας, των αγορών και του κεφαλαίου (ακόμη και τα επιχειρηματικά συστήματα προϋποθέτουν συνεργασία), αφήνονται να ατροφήσουν στα περιθώρια της επίσημης οικονομίας. Δεν προκαλεί έκπληξη ότι η ιδέα των Κοινών έχει σχεδόν ξεχαστεί στο βασίλειο της καπιταλιστικής κυριαρχίας, όπου η Διακυβέρνηση, μέσω του χρήματος, είναι ο κανόνας.

Είναι πέρα από τις δυνατότητές μας να προτείνουμε έναν μετασχηματισμό στο δίκαιο της ιδιοκτησίας. Έχουμε μια ταπεινή φιλοδοξία – να δείξουμε τη βιωσιμότητα εναλλακτικών δρόμων που σχετικοποιούν την ιδιοκτησία. Χρησιμοποιούμε αυτόν τον όρο για να περιγράψουμε τα κοινωνικά-νομικά συστήματα που προωθούν συγκεκριμένα δικαιώματα χρήσης και κοινωνικές σχέσεις γύρω από την απόλυτη κατοχή ιδιοκτησίας. Όπως δείχνουν τα επόμενα πέντε συναρπαστικά παραδείγματα, είναι εφικτό να μπορέσουμε να διευκολύνουμε άλλους τρόπους κατοχής, χωρίς να υποπέσουμε στους κυριαρχικούς ή εξαρτημένους κοινωνικούς ρόλους, τους οποίους η ιδιοκτησία γενικά εμπεριέχει. Τα παραδείγματα εξηγούν κάποιους από τους ευφυείς τρόπους με τους οποίους οι κοινωνοί έχουν απο-εμπορευματοποιήσει την πρόσβαση και τα δικαιώματα χρήσης, τα οποία γίνονται εφελτήριο για να αναδειχθεί μεγάλο εύρος σχέσεων. Όπως θα δούμε, καθεστώςτα σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας κάνουν πιο εύκολη τη χρήση πραγμάτων που απαντούν σε πραγματικές ανάγκες, σε αντίθεση με τη μεγιστοποίηση των εσόδων από τις επενδύσεις ή την άσκηση εξουσίας σε άλλους.

Αποεμπορευματοποιώντας ένα σουπερμάρκετ

Η επίσκεψη στο Park Slope Food Coop στο Μπρούκλιν, στη Νέα Υόρκη, μας φέρνει σε επαφή με ένα σουπερμάρκετ που έχει μετασηματιστεί για να ζει, να αναπνέει και να λειτουργεί ως υποκατάστατο μιας μεγάλης κοινωνικής κοινότητας. Το Coop είναι μια πολυσύχναστη, καλά οργανωμένη και πλήρως στελεχωμένη επιχείρηση, όπως κάθε άλλο σουπερμάρκετ. Αλλά αυτό το μέρος, στην καρδιά της εμπορικής κουλτούρας της Νέας Υόρκης (Το Μανχάταν είναι δύο μίλια μακριά), έχει μια πολύ διαφορετική αίσθηση. Το Coop δεν είναι μια επιχείρηση που επιδιώκει να εξαπατήσει, να καλοπιιάσει, να κολακέψει τους πελάτες του για να αγοράσουν. Δεν υπάρχει σήμανση που να προωθεί προϊόντα, ούτε εντυπωσιακές διαφημίσεις που να είναι σχεδιασμένες για να εμπνεύσουν αυθόρμητες αγορές. Το Coop έχει έναν σχετικά απλό στόχο, επιδιέξει σχεδιασμένο: να επιτρέπει στους ανθρώπους να αποκτήσουν υψηλής ποιότητας τρόφιμα, «αγοράζοντας από τον εαυτό τους».

Χρειάζεται χρόνος για να συνειδητοποιήσουμε ότι κανένας από τους ταμίες που σκανάρουν τα τρόφιμα στα ταμεία δεν είναι υπάλληλος. Ο καθένας που εργάζεται εκεί είναι μέρος της Coop ο ίδιος/η ίδια, ακόμη κι ένας φίλος ή μία γειτόνισσα. Περισσότερα από 17.000 μέλη είναι υπεύθυνα για όλα, από το ξεφόρτωμα των φορτηγών και το γέμισμα των ραφιών μέχρι το σερβίρισμα των κρεάτων στο τμήμα ντελικατέσεν και το καθάρισμα – κι όλα χωρίς να πληρωμή. Φτάνοντας στο Coop, η οδηγός μας-μέλος, Paula Segal, μας πήγε στο γραφείο υποδοχής για να μας δώσουν μια κάρτα, έτσι ώστε να μπορέσουμε να μπούμε στο κατάστημα. (Για να αποφεύγουν τους άσχετους, μόνο μέλη μπορούν να μπουν στο κατάστημα.)

Το Park Slope Food Coop είναι ταυτόχρονα ένα κτίριο, ένας κοινωνικός θεσμός και μια υποδομή για τη διανομή. Επίσης λειτουργεί ως κέντρο κοινότητας, τόπος συνάντησης και χώρος που φιλοξενεί τη δημοκρατία στη λήψη αποφάσεων (χωρίς, ωστόσο, να ξεπερνά τους περιορισμούς της εκπροσώπησης ή του κανόνα της πλειοψηφίας). Από την ίδρυση του το 1973, το Coop έχει γίνει ένας αφοσιωμένος και ταυτόχρονα αγαπημένος θεσμός κοινότητας στο Μπρούκλιν, όχι μόνο γιατί τα τρόφιμά του είναι φθηνότερα από εκείνα των τυπικών σουπερμάρκετ. Είναι ένας ζωντανός θεσμός γιατί οι συνεταιριστές δεν κατέχουν απλά τον Coop, αλλά και γιατί αξιοποιούν την ιδιοκτησία τους άμεσα και έχουν δεσμευτεί για την επιτυχία της.

Αρκετό από το πνεύμα της ομότιμης διακυβέρνησης και της τροφοδότησης στο Park Slope Food Coop απορρέει από την οργάνωσή του ως εργατικού συνεταιρισμού, η οποία διαφέρει από εκείνες των συνεταιρισμών καταναλωτών ή παραγωγών (που συχνά συγχέονται με τα Κοινά). Κάθε μέλος οφείλει να

συνεισφέρει δύο ώρες και 45 λεπτά απλήρωτης εργασίας κάθε τέσσερις εβδομάδες.¹ Αυτό είναι το στοιχείο-κλειδί για την επιτυχία του Coop – μιας δεξαμενής 17.000 ανθρώπων οι οποίοι εμφανίζονται στις βάρδιές τους κάθε μήνα. Αυτή η ρύθμιση επιτρέπει στο Coop να διατηρεί στο ελάχιστο δυνατό κόστος τα λειτουργικά έξοδα του καταστήματος, τη μισθοδοσία και, συνεπώς, τα κόστη. Περίπου το 75% της εργασίας στο Coop πραγματοποιείται από τα μέλη του (οι υπόλοιποι, περίπου 60 άνθρωποι, είναι έμμισθα μέλη του προσωπικού). Αυτή η εργασία δεν αποδίδει στα μέλη οφέλη για τον χρόνο που δαπάνησαν (λ.χ., χαμηλότερες τιμές στις αγορές για την απλήρωτη εργασία τους), αλλά, κατά μέσον όρο, η εργασία που πραγματοποιήθηκε από τα μέλη μεταφράζεται σε όφελος της τάξης του 20-40% επί της λιανικής τιμής των προϊόντων. Μια οικογένεια που θα ξόδευε 500 δολάρια τον μήνα για τρόφιμα, κερδίζει 100 με 200 δολάρια.

Οι προγραμματισμένες βάρδιες εργασίας είναι μέρος μιας στρατηγικής για την απο-εμπορευματοποίηση της εργασίας στον Coop και την καλλιέργεια μιας ηθικής κοινότητας. Η επιχείρηση αυτή δεν είναι το άθροισμα αγοραίων συναλλαγών για προϊόντα, εργασίες κ.λπ. Το Coop δεν εξυπηρετεί απλά μέλη με χαμηλότερες τιμές. Όπως και στην Cecosesola στη Βενεζουέλα, της οποίας οι τιμές, που είναι χαμηλότερες των τιμών της αγοράς, εκφράζουν την κυριαρχία της αξίας της, το Coop καταφέρνει να παίρνει «κάποιον βαθμό ελέγχου από τις εταιρείες» στη λιανική αγορά τροφίμων.² Με ετήσια έσοδα που ξεπερνούν 49 εκατομμύρια δολάρια, το Park Slope Food Coop είναι ένας από τους μεγαλύτερους συνεταιρισμούς τροφίμων ή εργασίας στις ΗΠΑ.

Η στρατηγική αποεμπορευματοποίησης της εργασίας έχει σχεδιαστεί καλά. Πλάι στο γραφείο υποδοχής, υπάρχει ένας χώρος για τη φροντίδα των παιδιών, όπου τα παιδιά άλλων μελών απασχολούνται δημιουργικά, ενώ οι γονείς φωνάζουν, κάνουν δουλειές, ή όταν οι γονείς απασχολούνται στην προγραμματισμένη μηνιαία τους βάρδια. Τα περισσότερα μέλη κάνουν τις βάρδιές τους ως μέλη «συλλογικότητας»³ που συναντιούνται στο ίδιο μέρος την ίδια ώρα κάθε τέσσερις εβδομάδες για να κάνουν τη δουλειά και να φροντίσουν τις ανάγκες που υπάρχουν: συσκευάζουν μπαχαρικά και ελιές, κόβουν και πακετάρουν τυριά, απαντούν στα τηλέφωνα, βοηθούν τα μέλη, κάνουν διοικητικές εργασίες

1. Για λεπτομέρειες σχετικά με τις βάρδιες εργασίας δείτε το εγχειρίδιο μέλους του Coop στο [at food-coop.com/manual/](http://food-coop.com/manual/)

2. Park Slope Food Coop website at foodcoop.com.

3. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν την αγγλική λέξη “squad”, εννοώντας ότι οι συλλογικότητες εργάζονται τόσο αποτελεσματικά στις βάρδιες που αναλαμβάνουν, σχεδόν σαν «ομάδες κρούσης». (ΣτΜ)

στο γραφείο μελών, παραλαμβάνουν παραγγελίες, διατηρούν τα ράφια και τα φυγεία γεμάτα, ετοιμάζουν τιμολόγια, βάζουν τα τρόφιμα σε σακούλες, καθαρίζουν και πολλά άλλα. Οι επικεφαλής των ομάδων, επίσης μέλη, αναλαμβάνουν την ευθύνη να οργανώνουν την ομάδα.

Η δουλειά σε ομάδες βοηθάει τα μέλη να γνωρίσουν καλύτερα το ένα το άλλο σε τακτική βάση και να αναπτύξουν μία συγγένεια με την κοινότητα του Coop. Ο καθένας καταλήγει να έχει μια προσωπική δέσμευση στην αποστολή του Coop. Κανένα μέλος δεν δικαιούται να στείλει έναν αναπληρωτή/αναπληρώτρια ή να προσλάβει κάποιον/α, όπως, για παράδειγμα, έναν φροντιστή/φροντίστρια⁴ ή μία δασκάλα, για να κάνει τη δουλειά. Αυτή η απόφαση πάρθηκε από τα μέλη σε μια γενική συνέλευση, όπου τέτοιες σημαντικές αποφάσεις λαμβάνονται συνήθως. Ο σκοπός είναι να αποτρέπουν τα μέλη να ξεφεύγουν από τη βάρδια τους πληρώνοντας και να χάνουν τη σχέση τους με το Coop ως εργαζόμενα μέλη.⁵ Αν χάσεις μία βάρδια, δεν μπορείς να ψωνίσεις από εκεί αν δεν δουλέψεις δύο βάρδιες. Μέλη που δεν δουλεύουν ή δεν ψωνίζουν από το Coop για έναν χρόνο εξασφαλίζουν ένα είδος αμνηστίας και μπορούν να κάνουν μία νέα αρχή – αλλά το προνόμιο της αμνηστίας μπορεί να ενεργοποιηθεί μία μόνο φορά στη ζωή.

Μετά από μία επίσκεψη στο Coop, το ερώτημα που ανακύπτει είναι γιατί δεν υπάρχουν περισσότερα Coop; Γιατί αυτό το είδος συνεταιριστικού μοντέλου εργασίας δεν διαδίδεται σε όλον τον κόσμο με τον τρόπο που οι «κανονικοί» συνεταιρισμοί έχουν κάνει; Υπάρχουν αρκετοί λόγοι, αλλά μία είναι η απάντηση: οι περισσότεροι Coop αγνοούν τη δύναμη της απο-εμπορευματοποιημένης εργασίας ως ενδογενή ιδιότητα του δικού τους καθεστώτος δύναμης, ως μορφή που σχετικοποιεί την ιδιοκτησία. Ας εξηγηθούμε: οι άνθρωποι στο PSFC είναι μέλη-ιδιοκτήτες, το οποίο σημαίνει ότι οι δύο ρόλοι είναι αδιαχώριστα συνδεδεμένοι. Όποιος, όποια γίνεται μέλος του Coop δεν μπορεί να είναι απλά μέλος ή ιδιοκτήτρια. Πρέπει να υποδέχεται αυτούς τους δύο ρόλους ταυτόχρονα. Όπως το λέει το Εγχειρίδιο Μελών του Coop: «Η ιδιότητα του μέλους καθορίζεται από τη συμμετοχή ενός ανθρώπου στο σύστημα βαρδιών εργασίας, ενώ η ιδιοκτησία ορίζεται μέσα από την οικονομική συνδρομή. Αυτή η συνδρομή ονομάζεται επένδυση κυριότητας μέλους. Κοστίζει 25 δολάρια και καταβάλλεται εφάπαξ.

Η καινοτομία του Park Slope Food Coop είναι ότι ορίζει εκ νέου την κατοχή της ιδιοκτησίας ως σύνολο δικαιωμάτων που ενδογενώς είναι ταυτισμένα

4. Οι συγγραφείς χρησιμοποιούν τη λέξη nanny, την οποία επιλέγουμε να μεταφράσουμε ως φροντιστής, για να αποφύγουμε την έμφυλη ιδιότητα που αποδίδει στο συγκεκριμένο επάγγελμα η απόδοσή του στα ελληνικά. (ΣτΜ)

5. Εγχειρίδιο Μελών του Park Slope Food Coop, σ. 28.

με αποεμπορευματοποιημένη εργασία για κοινούς σκοπούς. Αυτή η έννοια είναι απλή αλλά και ένας πρωτότυπος τρόπος για περισυλλογή και καταμερισμό στο μη αναμενόμενο πλαίσιο ενός σουπερμάρκετ. Το κρίσιμο είναι ότι δεν μπορείς να μοιραστείς τα οφέλη – φτηνά, υψηλής ποιότητας, τοπικά διατροφικά προϊόντα, δωρεάν φροντίδα για τα παιδιά ενώ ψωνίζεις, υποστήριξη από την κοινότητα και αλληλεγγύη, και την ικανοποίηση ότι έχεις βοηθήσει στη συνδιαμόρφωση του περιβάλλοντος και στις συνθήκες ζωής. Αυτή η ρύθμιση είναι αποτελεσματική στο να μειώνει το κόστος και νομικά ιδιοφυής: χρησιμοποιεί συνεργατικούς νόμους για να ορίσει εκ νέου με ειδικούς όρους την ιδιοκτησία.

Η αποεμπορευματοποίηση της εργασίας, επίσης, αλλάζει τους όρους της θεσμικής ζωής, μέσω της δημιουργίας των συνθηκών για να αναπτύξουν κοινούς συναισθηματικούς δεσμούς και πνεύμα κοινότητας. Η κατοχή ιδιοκτησίας μετατρέπεται σε κοινό όχημα για παραγωγή νοήματος και οικοδόμηση της κουλτούρας των Κοινών. «Μελετήσαμε γιατί άλλα συνεργατικά εγχειρήματα απέτυχαν, και στις περισσότερες περιπτώσεις ο λόγος ήταν ότι ήταν εξαρτημένα από πολύ αφοσιωμένα μέλη», λέει ο Joe Holtz, συνιδρυτής του Coop.⁶ «Μία από τις θεωρίες μας ήταν να προσπαθήσουμε να μιμηθούμε αυτό που κάνουν στο λιανεμπόριο: να καθόμαστε στο μέρος μας και να περιμένουμε να έρθουν τα εμπορεύματα σε εμάς... αποφασίσαμε έτσι ότι αν ήταν να έχουμε μέλλον, θα λειτουργούσαμε σαν πραγματικό κατάστημα. Αυτή η απόφαση βοηθάει να επιλύουμε τα προβλήματα της ανιδιοτελούς υπερκόπωσης, τα υψηλά κόστη εργασίας και την αδύναμη κουλτούρα της κοινότητας».

Γιατί να σχετικοποιήσουμε την ιδιοκτησία

Τι εννοούμε όταν λέμε «να σχετικοποιήσουμε την ιδιοκτησία»; Πριν δώσουμε παραδείγματα, ας κάνουμε ένα διάλειμμα για ένα λεπτό για να επεξεργαστούμε τις ασφυκτικές και καταπιεστικές κοινωνικές συνέπειες των συμβατικών ρυθμίσεων για την ιδιοκτησία, για να δούμε πώς η σχετικοποίηση της ιδιοκτησίας μπορεί να μας βοηθήσει να ξεγλιστρήσουμε από τα δεσμά του δικαίου ιδιοκτησίας και να διερευνήσουμε νέες δυνατότητες.

Το δίκαιο ιδιοκτησίας, όπως το ξέρουμε, έχει δημιουργήσει μια κοινωνική τάξη που θυμίζει τον μαριονετοπαίκτη. Ο κάτοχος ιδιοκτησίας κρατάει τα σκοινιά που ελέγχουν τους ώμους, τα πόδια και το κεφάλι της μαριονέτας – λ.χ., τον μη ιδιοκτήτη. Ο κάτοχος ιδιοκτησίας μπορεί να κινήσει τις μαριονέ-

6. Marx Falkowitz, "Birth of the Kale", *Grub Street*, 19 Απριλίου 2018 (grub.street.com/2018/04/history-of-the-park-slope-food-coop.html).

νέτες με τον έναν ή τον άλλον τρόπο που πιστεύει ότι θα είναι επικερδής ή ελκυστικός σε αυτόν. Δεν υπάρχει αμφιβολία, λοιπόν, γιατί όλοι θέλουν να είναι μαριονοπαίχτες, παρά μαριονέτες! Χωριζόμαστε ανάμεσα σ' εκείνους που έχουν ή δεν έχουν, κατόχους ιδιοκτησίας που απολαμβάνουν μεγάλη συσσώρευση κεφαλαίου και εξουσίας, και διαθέτουν τα κίνητρα, τα μέσα και την ευκαιρία να κακοποιήσουν τους μη ιδιοκτήτες και τον φυσικό κόσμο. Όταν τα δικαιώματα ιδιοκτησίας συμμαχούν με τις αγορές, αποδυναμώνουν ριζικά τεράστια τμήματα του κόσμου, κοινωνικά και οικονομικά.

Το να σχετικοποιήσουμε την ιδιοκτησία, σημαίνει να ρυθμίσουμε την ενεργοποίηση τέτοιων δικαιωμάτων χρήσης με τρόπους που τροφοδοτούν τις σχέσεις μας με τους άλλους, με τον μη ανθρώπινο κόσμο, με τις προηγούμενες και τις μελλοντικές γενιές. Οι άνθρωποι υποχρεούνται και ενθαρρύνονται, μέσω σχεδίου, να αναλάβουν ευθύνη για αυτές τις σχέσεις και για το κοινό καλό. Τέτοιοι πολιτισμικοί κανόνες δεν μπορούν να ριζώσουν και να ανθίσουν στο σύστημα της συμβατικής ιδιοκτησίας, που είναι θεμελιωμένο σε μια οντολογία Απομονωμένων Εγώ, κυριαρχίας και αποκλεισμού. Με τη σχετικοποιημένη ιδιοκτησία, όμως, μπορούν.

Η λέξη σχέση προέρχεται ετυμολογικά από το *relatus* (μετοχή αορίστου του *referre*), το οποίο σημαίνει «φέρε πίσω» ή «στάσου πίσω». Το να σχετικοποιείς, συνεπώς, υπονοεί την ιδέα τού να φέρνεις κάτι πίσω – κάτι που μπορεί να υπήρχε πριν την πράξη ιδιοποίησης ή την αγοραία αλλοτρίωση. Ουσιαστικά σημαίνει να αναγνωρίζεις και να τιμάς ευρύ φάσμα σχέσεων που προϋπάρχουν του σύγχρονου δικαίου ιδιοκτησίας και των αγορών που το επιβάλλουν. Αντίθετα, πρέπει να σχεδιάσουμε συστήματα που μπορούν να ενδυναμώσουν ευρύτερο φάσμα ποικίλων μορφών σχέσεων, μέσω νέων τρόπων κατοχής.

Αυτό μας οδηγεί στην ιδέα των δυνατοτήτων χρήσης (*affordances*). Οι τρόποι με τους οποίους κατέχουμε, πρέπει να μπορούν να υποστηρίζουν ευρύτερο φάσμα σχέσεων, συμπεριφορών και κουλτούρας που είναι γενικά επιτρεπτές στο πλαίσιο τυπικών δικαιωμάτων ιδιοκτησίας και αγοραίας ανταλλαγής. Η ιδιοκτησία πρέπει να είναι σε θέση να υποστηρίξει την κοινωνική συνεργασία, την οικολογική διαχείριση και τη μη ανταποδοτική προσφορά δώρων. Μόλις οι μαριονοπαίχτες/ιδιοκτήτες μπορέσουν να απαλλαχθούν από τον ρόλο τους στη χειραγώγηση των μαριονετών/μη ιδιοκτητών, μια νέα πιο συνεργατική κοινωνική δυναμική μπορεί να αναδυθεί.

Τα καθεστώτα σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας μάς βοηθούν να ξεφύγουμε από την παγίδα της υποταγής στις επιθυμίες των άλλων. Αναγνωρίζουν την αλληλεξάρτηση, η οποία είναι πολύ διαφορετική από την υποταγή, που είναι συνυφασμένη με τα σύγχρονα δικαιώματα ιδιοκτησίας. Η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία δεν πρέπει να συγχέεται με τον εξαναγκαστικό κολεκτιβισμό. Αν

οι ρυθμίσεις ιδιοκτησίας τον 21ο αιώνα δημιουργούν την αίσθηση της επιβολής ή της παγίδας, τότε κάτι έχει πάει λάθος. Ο καθένας και η καθεμία στο Park Slope Food Coop επιλέγει να γίνει μέλος-ιδιοκτήτης/τρια και, κάνοντας αυτό, να αναλάβει συγκεκριμένα βάρη και υποχρεώσεις. Αυτό είναι σημαντικό, γιατί υπάρχει μεγάλη διαφορά ανάμεσα στην οικειοθελή προσχώρηση σε σχέσεις με άλλους και στο να είσαι προσδεμένος στους άλλους. Στην περίπτωση του Park Slope Food Coop, οι άνθρωποι μπορούν να γίνουν μέλη σε απολύτως εθελοντική βάση – οι νομικές ρυθμίσεις το εγγυώνται. Μάλιστα, ενεργοποιούνται εκ νέου μέσα από συγκεκριμένα καθεστώτα ιδιοκτησίας. Αυτό δύσκολα μπορεί να συγκριθεί με καταστάσεις όπου οι σχέσεις διαμορφώνονται από την αναγκαιότητα ή τον εξαναγκασμό από τις συνθήκες. Η Σχετικοποιημένη Ιδιοκτησία αντανακλά την προσπάθεια να ενισχύσουμε το φάσμα των ατομικών επιλογών και να εμπλουτίσουμε τον ανθρωπισμό μας – ενώ ελαχιστοποιούμε την ιεραρχική υποταγή (ή την κυριαρχία μας πάνω) στους άλλους και τα συναισθήματα της έλλειψης εμπιστοσύνης ή του φόβου.

Τα άτομα συνεχίζουν να απολαμβάνουν την ατομική χρήση δικαιωμάτων, όπως στο Κίνημα των Ακτημόνων Εργατών Γης στη Βραζιλία. Αλλά αυτές οι ατομικές δικαιοδοσίες επιστρέφουν πίσω και ενσωματώνονται στις πολύ συγκεκριμένες συνθήκες. Δεν πρόκειται για «εκτός συγκειμένου», αφηρημένα δικαιώματα, αποσυνδεδεμένα από υποχρεώσεις προς τους άλλους που έχουν παρόμοια δικαιώματα. Ούτε μπορούν τα άτομα να αποφύγουν τις συνυπεθυνότητες τους για όσα κατέχουν από κοινού, χρησιμοποιούνται από κοινού και συντηρούνται/λειτουργούν από κοινού. Κανείς θα μπορούσε να ονομάσει αυτή τη ρύθμιση ως προσέγγιση Φωλιασμένου Εγώ στη ιδιοκτησία.

Η μεγάλη αρετή της σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας είναι η ικανότητά της να διευρύνει όλα τα είδη των σταθερών σχέσεων, που διαφορετικά καταστέλλονται ή εμπορευματοποιούνται από τα συμβατικά καθεστώτα ιδιοκτησίας. Αντί να τοποθετεί στο κέντρο τη σχέση του ιδιοκτήτη/αντικειμένου (μαριονοπαίκτη/μαριονέτας), η οποία ενεργοποιεί ένα πλήθος κακών, η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία βοηθά οι άνθρωπινες, κοινωνικές και οικολογικές σχέσεις να ζουν και να αναπνέουν περισσότερο φυσικά. Οι άνθρωποι μπορούν να ξεφύγουν από την εργαλειακή και προσανατολισμένη στο κέρδος μηχανή, συχνά συναρτημένη με τα καθεστώτα δικαιωμάτων-ιδιοκτησίας.

Η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία βοηθά στην εναρμόνιση και ενδυνάμωση τουλάχιστον έξι σχέσεων που η ιδιωτική ιδιοκτησία αδυνατεί να πράξει. Με τον εαυτό μας (1), στο να μας βοηθήσει να δούμε πιο καθαρά το νόημα της ιδιοκτησίας στη ζωή μας, (2) με τους ομότιμους μας, στην καλλιέργεια αμοιβαία αποδεκτών δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Τουλάχιστον, τέσσερις επιπλέον κατηγορίες σχέσεων ενισχύονται – οι σχέσεις μας με (3) τις βιωμένες εμπειρίες

(αναμνήσεις, παραδόσεις, συναισθήματα), συνδεδεμένες με μέρη και ιδιοκτησία, που εμπνέουν τη φροντίδα όσων αγαπάμε, (4) με τις προηγούμενες γενιές, τιμάμε τις προηγούμενες γενιές και ταυτόχρονα σεβόμαστε τις μελλοντικές, (5) μεταξύ των Κοινών και άλλων κοινωνικών θεσμών, όπως το κράτος και οι αγορές, (6) με τα μυστήρια της ανθρώπινης κατάστασης.

Το να σχετικοποιούμε την ιδιοκτησία σημαίνει να σεβόμαστε, να προστατεύουμε και να βαθαίνουμε αυτές τις σχέσεις μέσα από τη χρήση της ιδιοκτητήτριας – κάτι το οποίο μπορούμε να πετύχουμε μόνο μέσα από το Κοινωνείν, το οποίο διαπραγματεύεται τη συναινετική πρόσβαση και τα δικαιώματα χρήσης.

Έξι σχέσεις-κλειδιά που καλλιεργεί η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία (ΣΙ)⁷

	Σχέση ενδιαφέροντος	Καθοδηγητικό ερώτημα	Συμβιωτικά εργαλεία
1	Σχέση με τον εαυτό	Ικανοποιούνται οι ανάγκες μου;	Αναστοχασμός για τη σημασία της ιδιοκτησίας στη ζωή ενός ανθρώπου
2	Σχέσεις μεταξύ ομάδων	Απολαμβάνουν οι ομότιμοι ισότιμα δικαιώματα στη λήψη αποφάσεων και διαπραγματεύονται αμοιβαία αποδεκτούς όρους χρήσης και ευθύνες (ακόμη κι αν διαφοροποιούνται μεταξύ των συμμετεχόντων και συμμετεχουσών);	Το σύστημα βαρδιών εργασίας του Park Slope Food Coop σε συνδυασμό με την έννοια της ιδιότητας μέλους-ιδιοκτήτη.
3	Σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων	Οι κανόνες και τα δικαιώματα που απορρέουν από τη ΣΙ σέβονται και καλλιεργούν αμοιβαία συναισθηματικές σχέσεις που οι άνθρωποι έχουν, για παράδειγμα, με πάρκα, έργα τέχνης, κοιμητήρια, τους τόπους λατρείας, τα σώματα υδάτων, τα βουνά και τα δάση;	Τα ταμπού, τα τελετουργικά και οι εορτασμοί, <i>res nullius in bonis</i> Κοινή κληρονομιά της ανθρωπότητας (πολιτιστική και φυσική)

7. Cf Karl Marx, *Χειρόγραφο του Παρισιού*, 1ο Χειρόγραφο Ν. 4, «Η αλλοτριωμένη εργασία», όπου ο Μαρξ αναφέρεται σε τέσσερις όψεις της αλλοτρίωσης (ή της αντικειμενικοποίησης) των εργατών ως αποτέλεσμα της αλλοτριωμένης εργασίας: από τα προϊόντα της ίδιας τους της εργασίας, από τις δικές τους φυσικές και διανοητικές ενέργειες (ως αυτο-αλλοτρίωση), από την ουσία της φύσης τους και από την πνευματική τους φύση, και από το ίδιο το σώμα τους (marxist.org/archive/marx/work/1844/manuscripts/labour.htm).

4	Σχέσεις μεταξύ παρελθουσών, παρούσών και μελλουσών γενεών	Τα δικαιώματα χρήσης αντανακλούν μία μακροπρόθεσμη προοπτική, και ιδιαίτερα την αρχή της διαγενεακής δικαιοσύνης;	Μηχανισμοί για εμπρόθετες πληρωμές Λωρεά - Ανατροφοδότηση στις παραδοσιακές πρακτικές
5	Διαθεσμικές σχέσεις μεταξύ των Κοινών και μεταξύ των Κοινών και του κράτους/αγοράς	Αναγνωρίζει το καθεστώς της ΣΙ μια ημιδιαπερατή μεμβράνη γύρω από τα Κοινά, η οποία εμποδίζει από το να τα εκμεταλλεύονται από εξωτερική σκοπιά; Μπορεί το καθεστώς ΣΙ να επιτρέψει στους κοινωνούς να απολαμβάνουν δικαιοδοσίες που δεν είναι διαθέσιμες μέσα από την αγοραία ανταλλαγή;	Άδειες που προστατεύουν το ανοιχτό περιεχόμενο και τα Κοινά, όπως η Γενική Δημόσια Άδεια ή η Ανοιχτή Βάση Πόρων
6	Σχέσεις μεταξύ μιας συγκεκριμένης ρύθμισης της ιδιοκτησίας και της επιδίωξης των ανθρώπων για απόλυτα νοήματα	Μπορεί η ρύθμιση ΣΙ να δημιουργήσει μια έννοια κοινότητας και να συνεισφέρει σε έναν ελεύθερο, δίκαιο και βιώσιμο κόσμο;	

Σε ένα σχέδιο σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας, ο δεσμός της οικειότητας καθιερώνεται από την ιδιοκτησία, μεταξύ του ιδιοκτήτη και του πράγματος που κατέχεται, σαν να ήταν μία σχέση υποκειμένου/αντικειμένου, η οποία συνεχίζει να υπάρχει. Αλλά αυτή η σχέση, ενώ είναι οπωσδήποτε σημαντική, δεν θεωρείται πλέον το νόημα της ιδιοκτησίας. Η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία αφορά την ανάκτηση του νομικού χώρου για εκατοντάδες μη αγοραίες σχέσεις, ώστε να μπορέσουν να ανθήσουν. Μέσα από ένα διαφορετικό κοινωνικό-νομικό πλαίσιο για την ιδιοκτησία, μπορούμε να αναβιώσουμε όλα τα είδη σχέσεων που η σύγχρονη, φιλελεύθερη κατανόηση της ιδιοκτησίας (επικράτηση, νομισματική αξία ανταλλαγής) έχει είτε εξαφανίσει είτε περιθωριοποιήσει.

Αξίζει να αναφέρουμε ότι δεν προτείνουμε ένα νέο σχέδιο που υπάρχει μόνο στο φάσμα των δικαιωμάτων της ιδιοκτησίας, τοποθετημένο μεταξύ ατομικής ιδιοκτησίας και συλλογικής ιδιοκτησίας. Ο στόχος δεν είναι να συνδράμουμε η ατομική και η συλλογική ιδιοκτησία να συνυπάρχουν σε μεγαλύτερη αρμονία, ως ξεχωριστές, ανεξάρτητες σφαίρες. Ο στόχος είναι να πούμε αντίο στο επιχείρημα ότι το ένα είναι ανώτερο του άλλου. Να ανοίξουμε το μυαλό μας σε νέα μορφώματα των δικαιωμάτων χρήσης και νέους τρόπους να κατέχουμε, οι

οποίοι ενισχύουν τόσο τα ατομικά και συλλογικά οφέλη την ίδια στιγμή. Πέρα από μια απλή ισορροπία που αντλεί οφέλη από τα ατομικά ενάντια στα συλλογικά δικαιώματα ιδιοκτησίας, ο στόχος είναι να ενσωματωθούν και τα δύο είδη έτσι ώστε να είναι πιο οργανικά εναρμονισμένα, περιορίζοντας τις δυνητικές συγκρούσεις. Ασφαλώς, όμως, συγκρούσεις θα προκύψουν. Οι εντάσεις δεν εξαφανίζονται μέσα από τη σχετικοποιημένη ιδιοκτησία. Γι' αυτόν τον λόγο αρκετά από τα παραδείγματα/πρότυπα που παρουσιάζονται στα Κεφάλαια 4, 5 και 6 είναι χρήσιμα.

Όταν συμβαίνει αυτό, ο πλούτος της φροντίδας αναδύεται. Οι σχέσεις που καλλιεργούνται μέσα από τις πεποιθήσεις, τις παραδόσεις και την αγάπη αλλάζουν τον τρόπο με τον οποίο προσλαμβάνουμε και βιώνουμε την ιδιοκτησία. Αποδίδουμε συγκεκριμένα νοήματα και σημασίες στα αντικείμενα που συγκεντρώνουν την προσοχή και την αγάπη μας. Αυτά μπορεί να είναι τοπία, ιερά αντικείμενα, ή κάτι που διαφορετικά αντιλαμβανόμαστε ως ιδιοκτησία. Τα χειροποίητα έργα φέρουν τα σημάδια μιας ιδιαίτερης, λεπτομερούς προσοχής που τα αγαθά της μαζικής παραγωγής δεν έχουν. Το Park Slope Food Coop αφήνει πολύ διαφορετική αίσθηση από εκείνη του σουπερμάρκετ, ειδικότερα γιατί ο καθένας που δουλεύει εκεί νοιάζεται για τον τόπο με τρόπο που υπερβαίνει τις σχέσεις που έχουν οι άνθρωποι ως καταναλωτές ή υπάλληλοι.

Συνοψίζοντας, η έννοια της σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας μάς θυμίζει γιατί οι σχέσεις ιδιοκτησίας δεν είναι απλά διμερείς σχέσεις μεταξύ του κατόχου και του αντικειμένου που κατέχεται. Περιέχουν πολλαπλές σχέσεις – οικονομικές, οικολογικές, διαγενεακές, ψυχικές και πνευματικές. Είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε τη θεμελιώδη αντίληψη ότι όλοι οι τρόποι να κατέχουμε και όλες οι κοινωνίες εξαρτώνται από τη Γη στην οποία ζούμε και από ένα μεγάλο εύρος σχέσεων. Αν ξαναφέρουμε στον νου τη ρήση του Thomas Berry: «το σύμπαν δεν είναι συλλογή αντικειμένων, αλλά κοινωνία υποκειμένων».⁸

Πλατφόρμα σχεδιασμένη για συνεργασία: Federated Wiki

Η πιο σημαντική επιλογή σχεδιασμού για τα Κοινά μπορεί να είναι να αναγνωρίσουμε τον εαυτό μας ως Φωλιασμένο Εγώ με τη λογική Ubuntu. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό στον σχεδιασμό της επόμενης γενιάς wiki λογισμικού, της πλατφόρμας Federated Wiki (Ομοσπονδιοποιημένα Wiki), η οποία βασίζεται στην τεχνολογία που η Wikipedia βοήθησε να διαδοθεί. Η πλατφόρμα

8. Thomas Berry, *Evening Thoughts: Reflecting On Earth as a Sacred Community*, Counterpoint, σ. 7.

μα Federated Wiki είναι ένα εντυπωσιακό πρόγραμμα Wiki, που επιτρέπει ατομικά έργα δημιουργικότητας να συνδυαστούν ανεμπόδιστα με συλλογικά διαθέσιμο περιεχόμενο, χωρίς την περίπλοκη διαχείριση και τις εκδοτικές διαμάχες ενός παραδοσιακού wiki.

Από την ίδρυσή της, το 2001, η Wikipedia έχει αποδειχτεί ένας αξιοθαύμαστα συνεκτικός και ευέλικτος τρόπος προσέγγισης, αξιόπιστης, επικαιροποιημένης γνώσης σε αμέτρητα θέματα, με αρκετό χώρο για διαφορετικές και πολύπλευρες απόψεις. Ωστόσο, καθώς ένα wiki είναι σχεδιασμένο για να αφήνει πολλαπλά άτομα-χρήστες να αλληλεπιδρούν με μία μόνο πλατφόρμα (host), η Wikipedia προϋποθέτει ένας διαχειριστής ή να συντονιστής να κάνει επιλογές για το τι πρέπει να δημοσιευτεί και τι όχι. Αυτό μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα οι επιμελητές να επιλέγουν ελάχιστα αμφισβητήσιμο περιεχόμενο, και στις διαφωνίες μεταξύ όσων συνεισφέρουν να ξεσπούν πόλεμοι. Σε ένα Federated Wiki, ωστόσο, κάθε ξεχωριστός χρήστης ή χρήστρια έχει το δικό του ή το δικό της site, στο οποίο ελεύθερα μπορεί να συνεισφέρει περιεχόμενο από αμέτρητους άλλους Fedewiki ιστότοπους. Αυτό σημαίνει ότι όλες οι φωνές μπορούν να ακουστούν. Οι συμμετέχοντες στα Federated Wiki μπορούν να αποφασίσουν να διασυνδέσουν τις σελίδες τους σε μια ουδέτερη, κοινοποιημένη, γειτονιά περιεχομένου, μέσα από την οποία η συναίνεση στις διαφορετικές οπτικές γίνεται ορατή.

Αυτή η αλλαγή από την τυπική μορφή wiki σε μια μορφή εγγραφής βασισμένης «σε ένα άτομο, ένα wiki, σε ένα Ομόσπονδο Περιβάλλον», μπορεί να ακούγεται σαν ένα βήμα πίσω από το ύφος της ανοιχτής συνεργασίας της Wikipedia.⁹ Αλλά στην πραγματικότητα το αποτέλεσμα είναι μάλλον το αντίθετο: δίνοντας ανοιχτές πλατφόρμες σε ατομικές φωνές, ενώ τις φέρνουμε μαζί σε μια κοινοποιημένη γειτονιά των wikis, αυτό έχει ως αποτέλεσμα πιο πλούσια και ισχυροποιημένα Κοινά. Χρησιμοποιήσαμε τα Federated Wiki κατά τη διάρκεια της έρευνας και της συγγραφής αυτού του βιβλίου.

Τί σημαίνει να έχουμε και να κατέχουμε κάτι σε έναν κόσμο Fedewiki; Ποια είναι η αίσθηση; Σε τι θυμίζει και σε τι διαφέρει από την πραγματική ιδιοκτησία; Φανταστείτε μία τεράστια ήπειρο με διαφορετικές κατοικίες.¹⁰ Κάποιες έχουν μόνο λίγα δωμάτια. Άλλες υπάρχουν μέσα σε ουρανοξύστες και παρέχουν χώρο για εκατοντάδες ενοικιαζόμενα σπίτια με πολλά δωμάτια. Κάποια είναι συγκεντρωμένα μαζί και συγκροτούν μια γειτονιά. Άλλα είναι μι-

9. Στη Wikipedia, όσοι/ες έχουν συνεισφέρει μπορούν να εντοπιστούν μόνο στο ιστορικό του άρθρου. Δεν μπορούν να εντοπιστούν στην κεντρική σελίδα της εισόδου στα wiki.

10. Αυτή η σύγκριση είναι εμπνευσμένη από τις σημειώσεις του Ward Cunningham στην ιδέα της ιδιοκτησίας, στο own.fed.wiki/view/welcome-visitors.

κρότερα και πιο απομονωμένα από άλλα διαμερίσματα και σπίτια. Αυτές οι κατοικίες είναι διάσπαρτες σε όλη την ήπειρο, αλλά υπάρχουν ασυνεχείς διάδρομοι, μονοπάτια και δρόμοι που μπορούν να τις διασυνδέουν.

Τα παραπάνω περιγράφουν σε αδρές γραμμές πώς μπορεί να είναι να έχεις ένα site σε ένα οικοσύστημα Fedwiki. Όλοι έχουν ένα διαμέρισμα ή ένα δικό τους σπίτι και όλοι μπορούν να συνδεθούν με όλους τους άλλους. Μπορεί να απολαμβάνω να έχω επισκέπτες στο σπίτι μου, αλλά όταν φεύγουν είναι πάλι ο προσωπικός μου χώρος, η προστατευμένη ζώνη της άνεσής μου. Σε αντίθεση με το δικό μου σπίτι, οι επισκέπτες του δικού μου κόσμου Fedwiki μπορούν να αποφασίσουν οι ίδιοι πότε και για πόσο διάστημα θέλουν να μείνουν. Καθώς ένα site δεν είναι φυσικός χώρος αλλά εικονικός τόπος, ο καθένας και η καθεμία μπορεί ελεύθερα να αποσυρθεί από το περιεχόμενο που έχω βάλει στα «δωμάτιά μου» και να το αντιγράψει στα δικά του (το λογισμικό διατηρεί ένα αρχείο της προέλευσης του υλικού και της αναγνώρισης αυτού/αυτής που έχει συνεισφέρει την πληροφορία). Όπως εξηγεί ο Ward Cunningham, που ανέπτυξε το υλικό, «εκτιμώ τους επισκέπτες γιατί κερδίζω από την παρουσία τους. Το κέρδος μου δεν είναι, όμως, δική τους απώλεια».

Εικόνα (screenshot) σελίδας Fedwiki

Χρειάζονται μόνο λίγα κλικ για να γίνει δικό σου ένα διαμέρισμα στο οικοσύστημα των Federated Wikis. Εισέρχεσαι και κάνεις εγγραφή με την ηλεκτρονική σου ταυτότητα, σαν να χρησιμοποιείς το κλειδί σε ένα διαμέρισμα που νοίκιασες. «Εισέρχεσαι σ' ένα site σαν να ξεκλειδώνεις την μπροστινή πόρτα του σπιτιού σου», εξηγεί ο Cunningham. «Η κατοχή αυτού του κλειδιού ισοδυναμεί με την εξουσία σε αυτό που περιέχεται στο διαμέρισμα». Αυτό σημαί-

νει ότι σε αυτά τα sites, μέσα στα δικά σου «δωμάτια», το λογισμικό είναι σχεδιασμένο για να επιτρέπει μόνο σ' εσένα να προσθέτεις κείμενο, εικόνες και βίντεο. Μόνο εσύ μπορείς να γράψεις, να διαγράψεις και να επιμεληθείς. Ωστόσο, άλλοι μπορούν εύκολα να αντλήσουν και να ενσωματώσουν διάφορα στοιχεία από το site, απλά μεταφέροντας και ρίχνοντας τις επιθυμητές σελίδες στα δικά τους wikis. Εσύ, με τη σειρά σου, μπορείς να αντλήσεις από τα δικά τους site ή από οποιαδήποτε άλλα!

Με άλλα λόγια, το λογισμικό Fedwiki δημιουργεί προστατευμένους ατομικούς χώρους για κατηγορίες περιεχομένων, ενώ επιτρέπει πολλαπλές παραλλαγές συνεργατικές διαχείρισης σε μαζική κλίμακα. Με αυτόν τον τρόπο ανοίγονται αμέτρητα μονοπάτια για διαφορετικά άτομα να οργανώσουν τη δική τους γνώση και να τη μοιραστούν εύκολα με τους άλλους, και, επιπλέον, καθιστούν εφικτό να αναδυθεί η γνώση από τα Κοινά, χωρίς την παρέμβαση επιμελητή. Οι άνθρωποι που χρησιμοποιούν τα Fedwikis είναι κηπουροί ή αγρότες. Μπορούν να καλλιεργήσουν όσα χωράφια και όσους κήπους θέλουν, και να πάρουν την σοδειά από το δικό τους Fedwiki, αλλά επίσης μπορούν να χρησιμοποιήσουν κάποιου άλλου τη συγκομιδή για να ενισχύσουν τα δικά τους χωράφια και τους δικούς τους κήπους. Αντί να πασχίζεις σε ένα καθεστώς ιδιωτικού, ανταγωνιστικού αποκλεισμού, το σύστημα ενθαρρύνει τα συνεργατικά κέρδη μέσω των Κοινών.

Είτε δουλεύεις στον δικό σου Fedwiki χώρο είτε γίνεσαι μέλος μιας γειτονιάς ιστότοπων, διατηρείς τον έλεγχο σε ό,τι συμβαίνει στον δικό σου ιστότοπο. Στο μεταξύ μοιράζεσαι μεταξύ των site, αντλώνοντας και ρίχνοντας περιεχόμενο ή προωθώντας σε νέα site. Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο τα Federated Wiki διαμορφώνουν έναν προστατευμένο χώρο ατομικού ελέγχου, ενώ καλλιεργούν τη γνώση των Κοινών μέσα από αυτο-διαχειριζόμενες διαδικασίες ομοσπονδίας.

Ας αναλογιστούμε πώς αυτό το σχέδιο τεχνολογίας μάς βοηθάει να πετύχουμε μια οντολογική μεταστροφή. Η πλατφόρμα Fedwiki διαπλέκει την υποτιθεμένη δυαδικότητα του ατομικού και συλλογικού. Από τον ίδιο τον σχεδιασμό της πλατφόρμας, αυτά τα δύο πεδία στον κόσμο του Fedwiki αλληλοδιαπλέκονται με έναν αμοιβαία ζωοδότη τρόπο. Το να έχω το δικό μου Fedwiki δεν έρχεται σε αντίφαση ή δεν επιδρά στη δική μου συμβολή στα Κοινά, μάλλον συμβαίνει το αντίθετο. Αυτή είναι η λογική Ubuntu σε λειτουργία και ένα ζωντανό παράδειγμα του Φωλιασμένου Εγώ. Η βασική θέση είναι ότι μια ιδέα γίνεται πιο ισχυρή όταν μοιράζεται, χωρίς τις παρεμβάσεις (ή τις παρεμβολές) των επιχειρηματικών αλγόριθμων (π.χ., του Facebook), επιμελητών (Wikipedia), των αξιολογητών πλήθους (Yelp) ή άλλων αντίστοιχων εξυπηρετητών. Τα Federated Wiki δημιουργούν ένα ψηφιακό περιβάλλον στο οποίο οποιοσδήποτε συνεισφέρει, εμπλουτίζει τους άλλους χωρίς να απαιτεί οποιοσδήποτε ή οποιαδήποτε να εγκαταλείπει τον έλεγχο από τον δικό του/

της ιστότοπο. Είναι σαν να λέμε: «Έλα στο σπίτι μου, η πόρτα είναι ανοιχτή. Χρησιμοποίησε ό,τι επιθυμείς και μην ανησυχείς, δεν πρόκειται να αναστατώσεις τον χώρο μου». Το λογισμικό των Federated Wiki αποτρέπει τους χρήστες και επισκέπτες από το να «μετατρέπουν» το περιεχόμενο, ενώ την ίδια στιγμή μπορούν να το «παίρνουν».

Αλλά το να «παίρνεις» το περιεχόμενο κάποιου άλλου έχει κάποιες δεσμεύσεις. «Επιμένουμε ότι οι λήπτες αναφέρουν το σπίτι μας ως πηγή», γράφει ο Cunningham. Προφανώς, αυτό δεν το εννοεί με την κυριολεκτική του έννοια. Δεν θα συζητήσεις ή θα επιχειρηματολογήσεις, ούτε θα στείλεις email, γράμματα ή απειλές για νομικές ενέργειες. Στο πλαίσιο του περιβάλλοντος των Federated wiki, το λογισμικό το κάνει αυτό για εσένα: αναφέρει και καταγράφει οποιαδήποτε μεταφορά ή προσθήκη από και πίσω στην πηγή, και το κάνει αυτό επικολλώντας μια χρωματιστή μικρή σημαία σε μία ειδική απόχρωση που συνδέεται με εσένα. «Ένα σπίτι», λέει ο Cunningham, «μας καθορίζει ενώ κάνουμε χώρο για άλλους».

Η αμοιβαία σχέση φροντίδας μεταξύ του προσωπικού Fedwiki ενός ατόμου και των Κοινών Fedwiki είναι η αξιοθαύμαστη έκφραση του τρόπου με τον οποίο η ιδιοκτησία επινοείται εκ νέου σε αυτόν τον κόσμο. Αν ένας χρήστης αποφασίσει να συνδεθεί με την ομοσπονδία, οι αξιώσεις για αποκλειστικό ιδιωτικό έλεγχο αναιρούνται και γίνονται αυτομάτως κοινοποιήσιμες. Βεβαίως, ο χρήστης/η χρήστρια μπορεί να επιλέξει να ανακτήσει τον απόλυτο έλεγχο στο δικό του/της Fedwiki, με το να μη συνδέεται διαδικτυακά στο δίκτυο Fedwiki. Το τελευταίο αναπαριστά μια δραματική εκ νέου επινόηση της ιδέας της ιδιοκτησίας του περιεχομένου. Αντί να ωθεί το άτομο να μοιράζεται, επιλέγοντας κατά περίπτωση (η στρατηγική που χρησιμοποιείται από τις άδειες των δημιουργικών Κοινών για παράδειγμα), η πλατφόρμα Fedwiki με τόλμη χρησιμοποιεί τον τεχνολογικό σχεδιασμό για να μετατρέψει την κοινοποίηση περιεχομένου σε κανόνα. Μόλις ένας χρήστης αποφασίσει να χρησιμοποιήσει το λογισμικό Fedwiki, οι αποκλίσεις απ' αυτόν τον κανόνα, όπως ο απόλυτος ιδιωτικός έλεγχος ή οι καθορισμένες συνθήκες αδειοδότησης, δεν αποτελούν επιλογή.

Όλο το περιεχόμενο που αναρτάται στα site Fedwiki αυτόματα αδειοδοτείται στο πλαίσιο Creative Commons Attribution-Share 4.0 μετά τη δημοσίευση – που σημαίνει ότι κάτι «γεννιέται κοινοποιήσιμο» τη στιγμή που κάποιος/κάποια το δημοσιεύει, το κάνει διαθέσιμο στα site της ομοσπονδίας. Η αρχιθετήρηση της «Επιθεώρησης» των Fedwiki εντοπίζει ποιος/α έχει αναρτήσει καθετί, ακόμη κι αν οι χρήστες και οι χρήστριες κάνουν μείξεις και αναπαραγωγές του περιεχομένου κάποιου άλλου/κάποιας άλλης¹¹.

11. Η αχιλλειος πτέρνα. Μια μεγάλη εταιρεία θα μπορούσε να «ρουφήξει» το πε-

Στον φυσικό κόσμο, το δίκαιο ιδιοκτησίας συχνά καθιερώνει διαφορετικά καθεστώτα ιδιοκτησίας για τα υπόγεια μέταλλα, το πετρέλαιο ή άλλα αέρια σε σχέση με τα υπέργεια δικαιώματα (συμβατική ιδιοκτησία γης). Είναι συνηθισμένο για την υποδομή να αντιμετωπίζεται υπό ένα νομικό καθεστώς, ενώ οι καρποί/τα προϊόντα που παράγονται μέσω κάποιας άλλης υποδομής να ρυθμίζονται στο πλαίσιο ενός άλλου. Τα δικαιώματα ιδιοκτησίας για ένα κτίριο μπορούν να διαχωριστούν από τα δικαιώματα γης, για παράδειγμα, και από την ιδιοκτησία περιεχομένου ιστότοπων που θεωρείται διακριτή από την ιδιοκτησία δικτύου Wi-Fi και τηλεφωνικών γραμμών μέσω των οποίων το περιεχόμενο ρέει. Ο τρόπος με τον οποίο τα επίπεδα των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας διασυνδέονται μπορεί να έχει κρίσιμες συνέπειες. Στις περισσότερες λατινοαμερικανικές χώρες, τα εθνικά συντάγματα διακηρύσσουν ότι τα υπόγεια μέταλλα ανήκουν *de jure* στο έθνος-κράτος.¹² Αυτή η νομική εξουσία επιτρέπει στις κυβερνήσεις να εκμεταλλευτούν τις πηγές μέσα από κρατικής ιδιοκτησίας επιχειρήσεις ή να χορηγήσουν εξορυκτικές άδειες σε ιδιωτικές οντότητες, συνήθως πολυεθνικές εταιρείες. Οπωσδήποτε, αυτή η ρύθμιση για την ιδιοκτησία δεν εμποδίζει την υπερεκμετάλλευση των μετάλλων ή εγγυάται υπεύθυνη διαχείριση της γης. Πράγματι, φαίνεται να προωθεί έναν ιδιαίτερα καταστροφικό, νεοαποικιακό σφετερισμό. Σε κάθε περίπτωση, η ιδέα της ρύθμισης των

ριεχόμενο από μια ομοσπονδία Fedwiki και να το χρησιμοποιήσει για τους δικούς της σκοπούς, και όχι να το μοιραστεί, ενώ όλα διατηρούνται πίσω από ένα πρόγραμμα προστασίας. Αλλά καθώς δημοσιεύεται στο διαδίκτυο και είναι διαθέσιμο σε μια ομοσπονδία Fedwiki ιστότοπων, κανείς δεν μπορεί να ασκήσει έλεγχο πνευματικών δικαιωμάτων σε ένα περιεχόμενο Fedwiki. Αν μια εταιρεία διατηρεί κάποιου άλλου το περιεχόμενο σε έναν ιστότοπο, πίσω από ένα τείχος προστασίας, το περιεχόμενο θα θεωρηθεί ιδιωτικό και θα αναδημοσιεύεται, και, συνεπώς, όχι παραβίαση νόμου πνευματικών δικαιωμάτων.

12. Το αστικό δίκαιο καθορίζει τα συστήματα ιδιοκτησίας στις περισσότερες λατινοαμερικανικές χώρες. Σχεδιάστηκε για να αντιμετωπίζει την αλληλεπικάλυψη των γραπτών (κωδικοποιημένων) και άγραφων προσεγγίσεων. Οι εξής πηγές δικαίου έπρεπε να ληφθούν υπόψη: το κανονικό δίκαιο, ιδιοκτησία που απορρέει από τον Θεό, το ισπανικό δίκαιο, ιδιοκτησία που απορρέει από τον βασιλιά, το αξιωματικό σύστημα, του οποίου τα δομικά όρια διαμορφώνουν τη διαχείριση της ιδιοκτησίας στα έθνη-κράτη, και το ιθαγενικό δίκαιο, η ιδιοκτησία στον αντίστοιχο μονάρχη. Βλ. Juan Gonzalez, “Civil Law treatment of the Subsurface in Latin America Countries”, in *The law of energy underground: Understanding new developments in the Subsurface Transmission and Storage*, Oxford University Press, 2014, σ.σ. 59-74. Jose Guadalupe, Zuniga Alegria, Juan Antonio Castillo Lopez, “Mineria y propiedad de suelo y de subsuelo en Mexico”, in *Alegatos*, num 87, Mexico, Μάιος/Αύγουστος 2014 (132.248,934/hevila/Alegatos/2014/no 87/7.pdf).

δικαιωμάτων επιφάνειας με έναν τρόπο και των δικαιωμάτων υπογείων με έναν άλλον, αποδεικνύει ότι κάθε ρύθμιση δικαιωμάτων ιδιοκτησίας δεν είναι ευλογοφανής ή «φυσική». Δεν υπάρχει λογικός ή πειστικός λόγος ώστε εκείνοι που εξαγάγουν πετρέλαιο ή άλλα μέταλλα να έχουν κατ' ανάγκη το δικαίωμα να τα κατέχουν. Αυτό το δικαίωμα είναι μια πολιτική κατασκευή που έχει επικυρωθεί από τον νόμο.

Ομοίως, σε μια στιγμή οι ιδιοκτήτες γης όχι μόνο κατείχαν τα δικαιώματα γης, αλλά επίσης τα δικαιώματα του αέρα που έφταναν μέχρι τον ουρανό, το οποίο νομικά σήμαινε ότι τα αεροπλάνα παραβίαζαν δικαιώματα ιδιοκτησίας.¹³ Η αρχή που εκπορεύεται από το ρωμαϊκό νομικό ρητό *as cuius est solum eius et usque ad coelum ad infernos* (όποιος κατέχει το έδαφος, είναι δικό του ολόκληρο μέχρι τον Παράδεισο και την Κόλαση¹⁴) επιβεβαιώνεται αιώνες αργότερα, διακηρύσσοντας ότι το δίκαιο ιδιοκτησίας εκτείνεται «σε ένα άοριστο εύρος, προς τα πάνω και προς τα κάτω».¹⁵ Κατά τη διάρκεια των αιώνων, αυτή η ιδέα έχει ριζικά μετασχηματιστεί, κυρίως προς την κατεύθυνση του να αυξήσει την ισχύ των κρατών και των επιχειρήσεων. Με άλλα λόγια, οι αλληλοσυνδέσεις μεταξύ νομικών καθεστώτων είναι δυνητικά μια ζώνη για πολιτικούς ανταγωνισμούς.

Αυτό είναι, περισσότερο ή λιγότερο, που η πλατφόρμα Federated Wiki έχει κατορθώσει να υπερβεί μέσω της οργανικής αλληλοσύνδεσης μεταξύ νομικών καθεστώτων, ενώ η λειτουργία της επαφίεται σε κατανεμημένες δομές. Έχει έξυπνα ταξινομήσει εκ νέου πεδία δικαιωμάτων ιδιοκτησίας. Πράγματι, τα έχει μεταγράψει έτσι ώστε να προωθεί το Κοινωνείν. «Διακρίνουμε την κατοχή και λειτουργία ενός διακομιστή/server,¹⁶ από την κατοχή και λειτουργία ενός site», εξηγεί ο Ward Cunningham, σημειώνοντας ότι το περιεχόμενο είναι διαχυμένο σε πολλούς web servers. Το ψηφιακό περιεχόμενο είναι κατανεμημένο ευρέως και, συνεπώς, είναι αρκετά πέρα από τον έλεγχο ενός μοναδικού ιδιοκτήτη-διακομιστή. Συμπληρωματικά, όπως αναφέρεται, η πλατφόρμα λογισμικού αναγνωρίζει προνόμια και ενδυναμώνει το μίσθιασμα περιεχομένου ως ενδογενή

13. Στις ΗΠΑ, τα απροσδιόριστα δικαιώματα στον αέρα, που βασίζονται στην ιδιοκτησία της γης, τυπικά απορρίφθηκαν από το Ανώτατο Δικαστήριο το 1946 στην υπόθεση *United States v. Causbi*, 328, U.S.256.

14. Όταν καταγράφηκε ο Ναπολεόντειος Κώδικας, το άρθρο 552 διακήρυττε ότι η ιδιοκτησία γης περιλαμβάνει ό,τι είναι πάνω και κάτω από αυτήν.

15. *Blackstone Commentaries*, Βιβλίο 2, Κεφάλαιο 2, σ. 18 (Avalon.law.yale.edu/18thCentury/Blackstone_bk2ch2.asp).

16. Εδώ δίδουμε έμφαση στον ατομικό έλεγχο του site κάποιου και στο συλλογικό δικαίωμα να κάνουμε χρήση και να το πάρουμε απ' αυτόν. Δεν συζητάμε για την ιδιοκτησία του διακομιστή σε κανένα σημείο.

ιδιότητα. Αυτό, μαζί με την απαιτούμενη χρήση των αδειών των Δημιουργικών Κοινών/Creative Commons, συμβάλλει στο να ωθείται το περιεχόμενο πέρα από το όριο της ιδιωτικής ιδιοκτησίας.¹⁷ Η πλατφόρμα Fedwiki δημιουργεί έναν χώρο δημιουργικότητας και κουλτούρας, στον οποίο το συνονθύλευμα του νόμου της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι αμφισβητούμενο. Η πλατφόρμα Fedwiki ενδυναμώνει τους χρήστες να προλαβαίνουν τις εξωτερικές νομικές προκλήσεις για έλεγχο και να αξιώνουν μεγαλύτερη κυριαρχία.

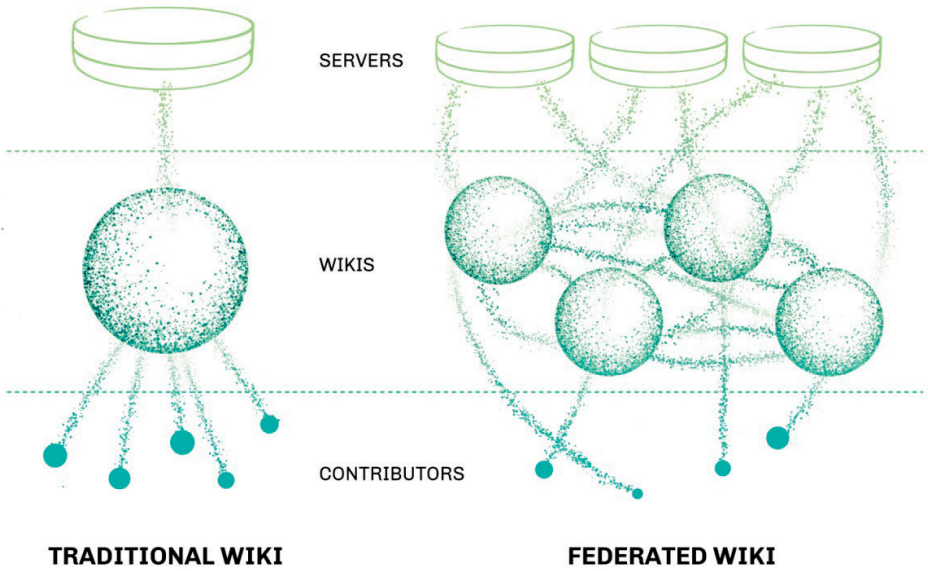
Τα Κοινά Fedwiki είναι ευάλωτα σ' ένα σημείο στον εξωτερικό έλεγχο, έχουν ένα μειονέκτημα που ακόμη δεν έχουν καταφέρει να ξεπεράσουν: πιστοποίηση της ψηφιακής ταυτότητας. Εξαιτίας της πολυπλοκότητας της εξεύρεσης μιας εναλλακτικής φιλικής στα Κοινά, ο Cunningham και οι συνάδελφοί του έχουν επαναπαυθεί στην ταυτότητα του συστήματος που έχει αναπτυχθεί από το Google και το Facebook, και λειτουργεί ως βάση για πολλά sites στο ίντερνετ. Αυτή η επιλογή είναι κατανοητή. Είναι τεχνολογικά σύνθετο και πολύ ακριβό να δημιουργείς ψηφιακά συστήματα που να μπορούν με αξιόπιστο τρόπο να πιστοποιούν ότι ένα αυτο-ταυτοποιούμενο άτομο είναι πραγματικά αυτό το άτομο και όχι κάποιος που προσποιείται ότι είναι αυτό το άτομο ή κάποιος που παρανομεί.

Σε κάθε περίπτωση, έχουμε δει πως το Fedwiki εκπροσωπεί μια νέα μορφή διαδικτυακής πλατφόρμας που προσπερνά τη δυναμική του διπόλου της κυριαρχίας/υποταγής της συμβατικής ιδιοκτησίας. Με άλλα λόγια, είναι μια πυξίδα/οδηγός που συγκρατεί μαθήματα και έμπνευση για μια καινοτομία βασισμένη στα Κοινά. Είναι πιθανό να διαχωρίσεις τις κατανεμημένες, βασισμένες στα Κοινά, εναλλακτικές από τις ιδιαίτερα συγκεντροποιημένες και κεφαλαιοποιημένες πλατφόρμες που καλλιεργούν την κοινωνική πόλωση, τη χειραγώγηση του χρήστη, την παραβίαση της ιδιωτικότητας και τη συγκεντρωμένη πολιτική εξουσία. Η υπόθεση ότι η ιδιωτική ιδιοκτησία (πνευματικά δικαιώματα, πατέντες) είναι ο μοναδικός τρόπος να οργανωθεί η ψηφιακή συμπεριφορά και να εισαχθεί η καινοτομία είναι λανθασμένη.

---

17. Ενώ οι άδειες των Δημιουργικών Κοινών μπορούν να επιτρέψουν ή να περιορίσουν συγκεκριμένους τύπους και συγκεκριμένες εκ νέου χρήσεις (εμπορική, παράγωγη επανάχρηση εφόσον αδειοδοτηθεί), οι ιδιοκτήτες πνευματικών δικαιωμάτων δεν μπορούν εύκολα να διαφοροποιηθούν μεταξύ των χρηστών όσον αφορά τη χορήγηση άδειας για επανάχρηση. Μια απόπειρα για να γίνει αυτό είναι η Peer Production License (PPL), ένα παράγωγο των CC (Creative Commons) αδειών, που επιτρέπει μόνο στους κοινωνούς, στους συνεταιρισμούς και στους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς να μοιράζονται και να χρησιμοποιούν εκ νέου το υλικό, αλλά όχι στις εμπορικές οντότητες που θέλουν να πετύχουν κέρδος μέσα από τα Κοινά χωρίς αμοιβαιότητα. Βλ. wiki.p2.foundation.net/Peer_Production_License.

Το να χρησιμοποιούμε τον νόμο για να ισοροπήσουμε τα ατομικά δικαιώματα με τις ανάγκες της κοινότητας και τα Κοινά αγαθά είναι δυνατό όχι μόνο στις ψηφιακές πλατφόρμες, αλλά και αντίστοιχα στο φυσικό μας περιβάλλον, όπως συμβαίνει στην περίπτωση του Συνδικάτου Mietshäuser στη Γερμανία.

Σε ένα συμβατικό wiki, πολλαπλοί εξατομικευμένοι χρήστες συνεισφέρουν σ' ένα μόνο wiki σε έναν μόνο server, όπως φαίνεται επάνω αριστερά στο σχήμα. Αλλά σ' ένα Federated Wiki, τα περιεχόμενα πολλαπλών ατομικών wikis, τα οποία φιλοξενούνται σε πολλαπλούς servers, μπορούν να συναρθρωθούν σε ένα wiki ενός μόνο ατόμου, όπως φαίνεται επάνω δεξιά.

Εξουδετερώνοντας το κεφάλαιο στην αγορά στέγης: Η ιστορία του Συνδικάτου Mietshäuser

Στις αγορές ακινήτων που κυριαρχούνται από το αδίστακτο τραπεζικό σύστημα, την κερδοσκοπία, τους ιδιοκτήτες γης και τις εταιρείες διαχείρισης διαμερισμάτων, ακούγεται απίθανο να οικοδομήσουμε επιτυχημένα Κοινά για τη στέγαση. Ωστόσο, αυτό είναι ακριβώς αυτό που το Συνδικάτο Mietshäuser έχει εισαγάγει στο Freiburg της Γερμανίας, μια πανέμορφη γραφική πόλη στη νοτιότερη άκρη του Μέλανα Δρυμού, πριν επεκταθεί σε ολόκληρη τη Γερμανία και

σε γειτονικές χώρες. Το Συνδικάτο Mietshäuser είναι μια ομοσπονδία Κοινών για τη στέγαση και λειτουργεί από το 1987. Το όνομά του, το οποίο μεταφράζεται επακριβώς ως «συνδικάτο κτιρίων με μισθωμένα διαμερίσματα», ανταποκρίνεται στη βασική του αποστολή: να βοηθήσει να αναπτυχθεί μια ομοσπονδία Κοινών για αγορά ακινήτων, ομότιμα-διαχειριζόμενη από τους κατοίκους. Οι άνθρωποι είναι ιδιοκτήτες των διαμερισμάτων τους, όμως την ίδια στιγμή πληρώνουν ατομικά ενοίκιο στον εαυτό τους και στην ομοσπονδία, για να διατηρήσουν σε λειτουργία το σύστημα.

Στις κοινωνίες που εικονικά όλη η αγορά ακινήτων θεωρείται ιδιωτική ιδιοκτησία και χρησιμοποιείται για επένδυση κεφαλαίου και κερδοσκοπία, τα επιτεύγματα του Συνδικάτου Mietshäuser είναι αξιοθαύμαστα. «Πράγματι, δεν θα έπρεπε να υπάρχουμε [σύμφωνα με την καθιερωμένη οικονομική επιστήμη]», λένε οι συνδικαλιστές,¹⁸ «γιατί η βασική μας προσέγγιση παραβιάζει τους κανόνες της αγοράς». Αυτό συμβαίνει γιατί αυτή η εμπειρία είναι τόσο ζωντανή: εκατοντάδες σχέδια του Συνδικάτου Mietshäuser ανθίζουν και οι άνθρωποι που ζουν σε αυτά τα χαίρονται, ενώ δεν φοβούνται ότι η αγορά θα τους αναγκάσει να πουλήσουν τα διαμερίσματά τους ή ότι το συνδικάτο θα πουλήσει τα κτίρια και θα τους κάνει έξωση (τα τελευταία τριάντα χρόνια, το Συνδικάτο Mietshäuser έχει αφαιρέσει περισσότερα από 130 κτίρια από την αγορά ακινήτων. Αυτό έχει καταστήσει την προσιτή, συλλογικής ιδιοκτησίας κατοικία διαθέσιμη σε περισσότερους από 2.900 ανθρώπους. Από το 2013 έως και το 2015, το συνδικάτο σχεδόν διπλασιάστηκε σε μέγεθος και έφτασε από τα πενήντα συμβεβλημένα στεγαστικά σχέδια στα ενενήντα πέντε. Μέχρι το τέλος του 2018, 136 σχέδια ήταν συνδεδεμένα με το Συνδικάτο Mietshäuser και άλλα 17 ενδιαφέρονταν να ενταχθούν σε αυτό.

Για τους νεοεισερχόμενους, το συνδικάτο στέγασης εμφανίζεται ως συνουθύλευμα πολύ διαφορετικών μισθωμένων στεγαστικών σχεδίων. Οι ιδιοκτησίες του είναι διάσπαρτες σε ολόκληρη τη Γερμανία, και τώρα στην Αυστρία και στις Κάτω Χώρες, και περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, στέγη για ηλικιωμένες γυναίκες, εμπορικά κτίρια, ένα μεγάλο κτίριο διαμερισμάτων για μόνους γονείς και ένα πρώην στρατιωτικό κατάλυμα, που τώρα στεγάζει περισσότερα από διακόσια άτομα. Όσο διαφορετικά κι αν είναι σε μορφή, τοποθεσία και μέγεθος, κάθε εγχείρημα αντιπροσωπεύει μια απόπειρα αποεμπορευματοποίησης της γης, των κτιρίων και των ξεχωριστών διαμερισμάτων που χρειάζονται οι άνθρωποι.

«Η ιδέα της οργάνωσης των κτιρίων και της αγοράς ακινήτων ως Κοινών δεν είναι νέα», γράφει ο Stefan Rost, οργανωτής του Σχεδίου του Freiburg,

18. syndikat.org.

αναφερόμενος στον ιστορικό ρόλο των μεγάλων εταιρειών και των οργανισμών κατοικίας.¹⁹ Αυτό που κάνει το συνδικάτο τόσο ξεχωριστό είναι η διακριτή κοινωνικο-νομική δομή του για την αποεμπορευματοποίηση της στέγασης και τη διατήρησή της εκτός αγορών επ' αόριστον. Αυτή η δομή επιτρέπει στους ενοικιαστές να μπορούν να ξεφεύγουν από τη συχνά εκμεταλλευτική, κερδοσκοπική αγορά στέγης και να αποκτήσουν όμορφα κτίρια με προσιτά «ενοίκια» και σταθερό μέλλον. (Οι μηνιαίες πληρωμές δεν είναι ακριβώς ενοίκια γιατί δεν αντανακλούν τις τιμές της αγοράς ή τις πιέσεις, αλλά τα αναγκαία κόστη συντήρησης των κτιρίων και τις συνδρομές στο ταμείο αλληλεγγύης.)

Αυτό δεν είναι εύκολο να επιτευχθεί για μεγάλες περιόδους, πόσο μάλλον για ολόκληρες γενιές. Καθώς αποπληρώνονται οι υποθήκες και οι τιμές στην αγορά ακινήτων, ακόμη και οι κάτοικοι συνεργατικών δομών συχνά δελεάζονται να ρευστοποιήσουν. Οι ιδεαλιστικές θυσίες που γίνονται από μια προηγούμενη γενιά που ξεκίνησε ένα στεγαστικό συνεργατικό εγχείρημα, για παράδειγμα, μπορεί να καταρρεύσουν όταν μία επόμενη γενιά κατοίκων αποφασίσει να κεφαλαιοποιήσει δεκαετίες κοινωνικής ισότητας για τον εαυτό της, και τα συμφέροντα της αγοράς να επικρατήσουν και πάλι. Αυτή η οικεία δυναμική θέτει έναν ακόμη γρίφο: πώς τα ομοτίμως διακυβερνωμένα Κοινά μπορούν να εμποδίσουν να αλλοτριώσουν τα διαρκή αγαθά από τα οποία ο καθένας και η καθεμία εξαρτώνται; «Κανείς δεν μπορεί να επιβλέπει τον εαυτό του», λέει το μέλος του Συνδικάτου, Jochen Schmidt, γιατί αυτό δεν μπορεί πάντα λειτουργήσει.²⁰ Οι κοινωνοί δεν μπορούν να αναζητούν (και δεν επιθυμούν να αναζητήσουν) εξωτερική επίβλεψη χωρίς να διακινδυνεύουν την κυριαρχία τους. Και σε ποιον θα άρεσε να παραδώσει την κυριαρχία του σε κάθε περίπτωση; Ο Stefan Rost περιέγραψε ως εξής αυτή την πρόκληση: «Οι κανόνες και οι μορφές πρέπει να βρεθούν, στο πλαίσιο του Συνδικάτου, να εξασφαλίσουν τη μακροβιότητα του εγχειρήματος και να εμποδίσουν την επαναϊδιωτικοποίησή του και την υπαγωγή του στην αγορά κεφαλαίου».²¹

Το Συνδικάτο Mietshäuser ανταποκρίθηκε σε αυτή την πρόκληση, επινοώντας έναν καινοτόμο μηχανισμό, ο οποίος αρχικά μοιάζει ακατανόητος.²² Ανα-

19. Stefan Rost, “Das Mietshäuser Syndikat”, στο Silke Helfrich και Heinrich Boll Stiftung, *Commons: für eine neue Politik jenseits von Markt und Staat*, 2012, σ. 285-287 (band1.dieweltder commons.de/essays/stefan-rost-das-mietshäuser-syndikat). Και στα αγγλικά: patternsofcommoning.org/uncategorized/taking-housing-into-our-own-hands.

20. Συνέντευξη με τον Jochen Schmidt, 15 Μαΐου 2018.

21. Rost, *ό.π.*, σ. 285.

22. Οι βασικές ιδέες αντλήθηκαν από το Mathias Neulig, “Rechtsformen für Alternative Betriebe”, στο *Kritische Justiz*, 1986, σ. 309-326, διαθέσιμο στο kj.nomos.de/

θέτει τους τίτλους ιδιοκτησίας για κάθε ακίνητο, όχι αποκλειστικά στον οργανισμό των ενοίκων, αλλά σε μία GmbH- (Gesellschaft mit Haftung-), που είναι το ισοδύναμο της Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης (Ltd. στο Ηνωμένο Βασίλειο και LLC στις ΗΠΑ). Η LLC έχει μόνο δύο ιδιοκτήτες: την Ένωση Ενοίκων για κάθε στεγαστικό συγκρότημα και το Συνδικάτο Mietshäuser. Ο σκοπός αυτής της ρύθμισης είναι να αποδώσει στο Συνδικάτο την αρμοδιότητα να δρα ως επιβλέπουσα αρχή. Σε αυτό το πλαίσιο του αποδίδονται πολύ περιορισμένα δικαιώματα ψήφου σε σχέση με θεμελιώδη ζητήματα, τα οποία αφορούν την ακίνητη ιδιοκτησία, όπως το δικαίωμα να πουλήσουν περιουσία ή να τη μετατρέψουν σε διαμερίσματα ή να κάνουν αλλαγές στους κανόνες διοίκησης της στεγαστικής ένωσης. Σε κάθε περίπτωση, η ένωση των ενοίκων διατηρεί πλήρη δικαιώματα αυτοπροσδιορισμού. Αυτή η δομή σημαίνει ότι όλες οι αλλαγές σχετικά με τη μορφή της ακίνητης περιουσίας απαιτούν συμφωνία τόσο από την πλευρά της Ένωσης των ενοίκων όσο και από την πλευρά του Συνδικάτου. Η κάθε πλευρά, συνεπώς, έχει δικαίωμα αρνησικυρίας. Το συνδικάτο μπορεί να λειτουργήσει ως ελεγκτική αρχή σε οποιαδήποτε ομάδα κατοίκων αποφασίσει να πουλήσει την περιουσία της. Και καμία ομάδα κατοίκων δεν μπορεί να αλλάξει το καθεστώς διαχείρισης της Εταιρείας Περιορισμένης Ευθύνης καθαυτής, γιατί δεν μπορεί να μετασχηματιστεί χωρίς ομοφωνία ή να ρευστοποιηθεί από ένα μέλος με δικαίωμα ψήφου το οποίο ενεργεί μόνο του. Χάρη σε αυτόν τον μηχανισμό που εξασφαλίζει αμοιβαίο δικαίωμα αρνησικυρίας, το συνδικάτο είναι σε θέση να επιτύχει αυτό που ονομάζει «εξουδετέρωση-αδρανοποίηση κεφαλαίου», έναν όρο που εισήγαγε ο Mathias Neuling.²³ Αυτός ο μηχανισμός μπορεί να αποτρέψει περιουσιακά στοιχεία που ανήκουν στα Κοινά από το να επιστρέψουν στην αγορά. Για τα 136 επιπλέον εγχειρήματα που συνδέονται με το Συνδικάτο Mietshäuser, επισημαίνουμε ότι το καθένα διαχειρίζεται τις δικές του οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις μέσα από μια ομότιμα διαχειριζόμενη οντότητα. Το καθένα είναι νομικά ανεξάρτητο και λειτουργεί ως τυπικός στεγαστικός συνεταιρισμός. Η συνέλευση μελών λαμβάνει δημοκρατικές αποφάσεις για πολιτικές και πρακτικές για την ενοικίαση και τη διαχείριση των κτιρίων, αναλαμβάνει τις ανακαινίσεις, τη χρηματοδότηση κ.λπ.

Η νομική μορφή συμβάλλει, επίσης, στην αντιμετώπιση άλλης μίας πρόκλησης: πώς να ομοσπονδιοποιηθούν τόσο πολλά διαφορετικά στεγαστικά Κοινά. Αν όλα τα στεγαστικά εγχειρήματα είναι ομότιμα διαχειριζόμενα και νομικά ανεξάρτητα (και έτσι πρέπει να παραμείνουν), αλλά όλα τα εγχειρήματα που συμμετέχουν μοιράζονται έναν ευρύτερο σκοπό (να αποεμπορευματοποι-

fileadmin/kj./doc/1986/19863Neuling_S_309.pdf.

23. Ό.π.

ήσουν την ακίνητη περιουσία), πώς μπορεί το τελευταίο να διασφαλιστεί όταν υπάρχουν διαφωνίες για δεκάδες σχέδια; Το Συνδικάτο Mietshäuser παρέχει ένα αποτελεσματικό όχημα για να διαπλέκονται μαζί διαφορετικοί τύποι στεγαστικών Κοινωνών. Αυτό ονομάζεται *nicht eingetragenen Verein* (νομικός όρος που αποδίδεται ελεύθερα ως *μη εγγεγραμμένος οργανισμός*). Η n.e.V νομικά κατέχει την Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης του Συνδικάτου. Αποτελείται από τρεις τύπους μελών: τα άτομα που ενδιαφέρονται για την αποεμπορευματοποίηση της γης και της στέγης, τις ομάδες που δεν συνδέονται με στεγαστικά εγχειρήματα και τους οργανισμούς κατοίκων για κάθε στεγαστικό εγχείρημα.

Μέσω της δημιουργικής χρήσης του νόμου με έναν ασυνήθιστο τρόπο, οι συνδικαλιστές έχουν καταφέρει να επαναπροσδιορίσουν την έννοια της ιδιοκτησίας στη στέγαση. Με τους συμβατικούς όρους της ιδιοκτησίας, οι κάτοικοι είναι «συλλογικοί ιδιοκτήτες» του κτιρίου, οι οποίοι επίσης ως κάτοικοι ξεχωριστών μονάδων πληρώνουν ενοίκιο. Ωστόσο, αυτοί οι όροι προϋποθέτουν την ύπαρξη στεγαστικής λειτουργίας και ενός μηχανισμού κοστολόγησης που δεν υπάρχει εδώ. Οι κάτοικοι ενός κτιρίου προσδιορίζουν πόσο θα πληρώσουν για να ζήσουν στις μονάδες τους με γνώμονα τις ανάγκες για τη συντήρηση και την ανακαίνιση των κτιρίων και για να υποστηρίξουν την ευρύτερη αποστολή του Συνδικάτου. Επιδιώκουν μία κυριαρχία κοστολόγησης παρόμοια με ό,τι έχουμε δει στην *Cecosesola*, τον συνεταιρισμό κοινωνικής αλληλεγγύης στη Βενεζουέλα.

Κατά τη διάρκεια μίας από τις συνεντεύξεις μας, ένας κάτοικος με περηφάνια εξήγησε τον χαρακτήρα αυτού του συγκεκριμένου τρόπου κατοχής: «Βεβαίως κατέχω το σπίτι μου και όλοι κατέχουμε τα δικά μας». ²⁴ Έτσι, με αυτό τον τρόπο κατοικία σημαίνει ότι αυτή η οικογένεια έχει αποτελεσματική ιδιοκτησία, μόνιμα δικαιώματα χρήσης (χωρίς το δικαίωμα της άμεσης εκποίησης), αλλά και όλοι στο συγκρότημα έχουν το δικαίωμα της συλλογικής ιδιοκτησίας. Δεν είναι υποταγμένοι στις τράπεζες ή σε άλλα εξωτερικά οικονομικά συμφέροντα. Ο κύκλος της συλλογικής ιδιοκτησίας είναι ακόμη μεγαλύτερος, εξαιτίας της αγοράς ακινήτων, σε όλα τα 136 στεγαστικά εγχειρήματα και επίσης ανήκει σε όλα τα μέλη του Συνδικάτου Mietshäuser. Τα επίπεδα των δικαιωμάτων χρήσης είναι τόσο διαπλεγμένα, όπου το «δικό μου» σημαίνει ταυτόχρονα «δικό μας» και το αντίστροφο. Είναι αξιοπρόσεκτο ότι όλη η δουλειά διαχείρισης στο Συνδικάτο επιτελείται από εθελοντές, εκτός από έναν αμειβόμενο συμβασιούχο, ο οποίος εργάζεται είκοσι ώρες την εβδομάδα και ασχολείται με τα λογιστικά, τη διαχείριση μελών και τις βασικές διοικητικές δουλειές.

Το Συνδικάτο έχει επιτύχει να σχετικοποιήσει μια μεγάλη ποσότητα ιδιοκτησίας. Για περισσότερα από τριάντα χρόνια, με καμία εξαίρεση, κανείς δεν

24. Jochen Schmidt Interview, May 15, 2018.

έχει μπορέσει να ρευστοποιήσει τους συλλογικούς πόρους που χρησιμοποιούνται από τα στεγαστικά Κοινά για ιδιωτικές εκταμιεύσεις.²⁵ Αυτό έχει οδηγήσει σε στάσεις απέναντι στην ιδιοκτησία, οι οποίες είναι περισσότερο προσανατολισμένες στη συνιδιοκτησία απ' ό,τι στην απόλυτη κυριότητα. Με τη μεταφορά της ακίνητης ιδιοκτησίας έξω από την αγορά και τον διαμοιρασμό της ευθύνης για τη διαχείρισή της, οι κάτοικοι έχουν αναπτύξει μια συμμαχία όχι μόνο για τα δικά τους στεγαστικά Κοινά, αλλά είναι επίσης αφοσιωμένοι σε άλλα στεγαστικά εγχειρήματα που συνδέονται με το συνδικάτο τους. Δεν είναι απλά μια ηθική ή μια κοινωνική θέση. Η υπεραξία από τα εισοδήματα του Συνδικάτου χρησιμοποιείται για τις εισφορές αλληλεγγύης προς εκείνα τα εγχειρήματα που χρειάζονται κεφάλαιο για να επενδύσουν στα δικά τους στεγαστικά Κοινά.²⁶ Τα υπάρχοντα εγχειρήματα συνεισφέρουν σε ένα κοινό ταμείο, το Ταμείο Αλληλεγγύης, το οποίο χρησιμοποιείται για την υποστήριξη της προώθησης νέων στεγαστικών εγχειρημάτων – μια καθαρή έκφραση του Pool, Cap & Divide Up, δηλαδή του τριπτύχου Περισυλλογή, Οριοθέτηση και Καταμερισμός. Οι οικονομικές συνεισφορές από παλαιότερα σε νεότερα εγχειρήματα βοηθούν την ομοσπονδία να μεγαλώσει. Σε μια συμβατική πολυκατοικία υπάρχουν υψηλά κεφαλαιακά κόστη για τους επενδυτές και υψηλά κέρδη στη συνέχεια όταν πουλάνε. Αντίθετα, τα στεγαστικά Κοινά συνεργατικά χρηματοδοτούν τα εγχειρήματά τους (συχνά συνδυασμένα με δάνεια από τις τράπεζες) και ο στόχος δεν είναι η επίτευξη κέρδους αλλά η διεύρυνση της διαθεσιμότητας μιας αποεμπορευματοποιημένης ομοτίμως διακυβερνώμενης στέγης. Η ηθική τού να καταβάλλονται εμπρόθεσμα οι εισφορές αλληλεγγύης υπογραμμίζει πως το διαΚοινωνείν είναι αναπόσπαστο κομμάτι του συστήματος.

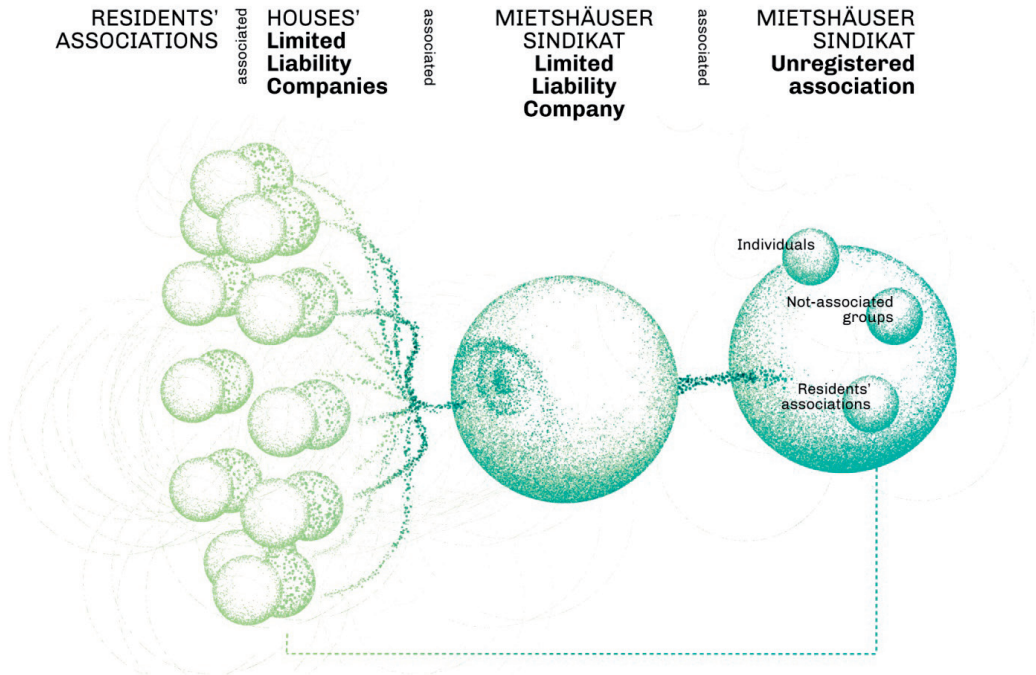
Τα τελευταία χρόνια, η επιτυχία του Συνδικάτου Mietshäuser και η ισχύς του έχουν ωθήσει κάποιους να προτείνουν ότι ενδεχομένως θα έπρεπε το συνδικάτο να ξεκινήσει τη δική του μίτωση, χρησιμοποιώντας τον βιολογικό όρο που περιγράφει ένα κύτταρο που χωρίζεται το ίδιο. «Όσο περισσότερο μεγαλώνουμε, τόσο περισσότερες είναι η πολυπλοκότητα και η εργασία που πρέπει να γίνουν από την επιβλέπουσα οργάνωση», λέει ο Jochen Schmidt. Για κάποιους αυτό μπορεί να καταδεικνύει την ανάγκη για οριοθέτηση του αριθμού των εγχειρημάτων που συνδέονται με το Συνδικάτο. Αλλά, είτε κάτι τέ-

---

25. Στη μοναδική περίπτωση κατά την οποία ένα κτίριο που συνδεόταν με το Συνδικάτο Mietshäuser επέστρεψε στην αγορά, ο λόγος δεν ήταν η ρευστοποίηση αλλά η μη επαρκής χρηματοδότηση για την ολοκλήρωση της κατασκευής. Για πολλούς λόγους, το στεγαστικό σχέδιο δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ.

26. Περισσότερες λεπτομέρειες για τις εισφορές αλληλεγγύης στο: syndikat.org/en/solidarity_transfer.

τοιο θα ήταν σώφρον είτε όχι, η οριοθέτηση θα είναι και η αναγνώριση ότι όσο συνεχίζουμε να αναπτύσσουμε στεγαστικά Κοινά θα χρειαζόμαστε πολλαπλές εκδοχές του Συνδικάτου Mietshäuser, όχι μόνο μία εξ αυτών. Τα μέλη του Συνδικάτου συζητούν για μια πιθανή τοπικοποίηση της ομοσπονδίας, η οποία ίσως αντανάκλα την αντίληψη ότι η ιδέα του Συνδικάτου Mietshäuser ίσως είναι καλύτερα να διαδίδεται μέσα από μια διαδικασία μίμησης και εν συνεχεία ομοσπονδιοποίησης.

Οργανωτική δομή του Συνδικάτου Mietshäuser.

Βλ. Mietshäuser Syndikat, 2017, *Das Mietshäuser Syndikat und die Hausprojekte, die Häuser denen, die drin wohnen*, σ. 9 (syndikat.org/wp-content/uploads/2017/02/broschuere_nr7.pdf)

Χακάρουμε την ιδιοκτησία για να συμβάλλουμε στην οικοδόμηση των Κοινών

Στις τρεις περιπτώσεις που έχουμε εξετάσει μέχρι τώρα, έχουμε διαπιστώσει ότι οι κοινωνοί έχουν χρησιμοποιήσει πρωτότυπα μέσα για να σχετικοποιήσουν την ιδιοκτησία. Στην περίπτωση του Park Slope Food Coop, οι κοινωνοί χρη-

σιμοποίησαν τις συνεργατικές νομοθεσίες για να ορίσουν την ιδιοκτησία μελών, όχι μόνο ως οικονομική κατάσταση, αλλά και ως δικαιοδοσία που μπορεί να διασφαλιστεί μόνο μέσα από άμισθες βάρδιες εργασίας ανά τέσσερις εβδομάδες. Η πλατφόρμα Federated Wiki δημιούργησε μια έξυπνη αρχιτεκτονική λογισμικού, η οποία καθιστά κανόνα τον διαμοιρασμό του περιεχομένου. Η δημιουργική νομική δομή του Συνδικάτου Mietshäuser και οι κοινωνικές νόρμες έχουν κάνει εφικτή την αποεμπορευματοποίηση στεγαστικών κτιρίων, αποτρέπουν την πώλησή τους και προωθούν το Κοινωνείν.

Καθένα από αυτά τα παραδείγματα έχει ως αποτέλεσμα την υπονόμευση, το χακάρισμα της ιδιοκτησίας. Αυτή η έννοια του χακαρισμάτος έχει τις καταβολές της στο Tech Model Railroad Club στο MIT, κατά τη δεκαετία του 1960. Αυτοί οι χομπίστες ανέκαθεν αναζητούσαν δημιουργικές τεχνολογικές λύσεις για τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν με τα μοντέλα-τρένα τους και γι' αυτό εισήγαγαν μια πρακτική που την ονόμασαν «χακάρισμα». Ο όρος αργότερα χρησιμοποιήθηκε από ερασιτέχνες προγραμματιστές υπολογιστών, οι οποίοι συναρμολογούσαν τους δικούς τους προσωπικούς υπολογιστές με κομμάτια κώδικα λογισμικού και hardware, τα οποία έψαχναν, αγόραζαν ή έφτιαχναν με κάποιον τρόπο. Στο εμβληματικό βιβλίο του, που κυκλοφόρησε το 1984, *Hackers: Heroes of the Computer Revolution*, ο δημοσιογράφος Steven Levy έγραψε: «Οι χάκερ πίστευαν ότι ουσιαστικά μαθήματα μπορούμε να πάρουμε για τα συστήματα, για όλον τον κόσμο, αποσυναρμολογώντας τα πράγματα, παρατηρώντας πώς λειτουργούν και χρησιμοποιώντας τη γνώση για να δημιουργήσουμε νέα και πιο ενδιαφέροντα πράγματα. Οι χάκερ πασχίζουν να λύσουν δύσκολα, σύνθετα προβλήματα. Ενδιαφέρονται επίσης πολύ για τους ομότιμους τους και για το κοινό καλό». Όπως το θέτει ο Eric Raymond στο λεξικό του για τους χάκερ, οι χάκερ πιστεύουν ότι έχουν «ηθικό καθήκον να μοιράζονται την εξειδίκευσή τους με το... να διευκολύνουν την πρόσβαση στην πληροφορία και στις υπολογιστικές πηγές όσο περισσότερο είναι δυνατό.²⁷ Οι χάκερ διαχωρίζουν τις πρακτικές τους από τις κακόβουλες, παράνομες δραστηριότητες των κράκερ».²⁸ Η ίδια πρακτική και η ηθική του χακαρισμάτος έχει διαδοθεί σε αρκετούς νομικούς κύκλους.

Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τους κοινωνούς, οι οποίοι συχνά θεωρούν αναγκαίο να επιχειρήσουν ένα χακάρισμα σε νομικές μορφές, είτε για να αποποινικοποιήσουν είτε για να προωθήσουν το Κοινωνείν. Το να πραγματοποιήσεις ένα «νομικό χακάρισμα» σημαίνει να χρησιμοποιήσεις και να συνδυά-

27. Eric Raymond, *The New Hacker's Dictionary*, 3η έκδοση, MIT Press, 1996.

28. Chad Perrin, "Hacker vs Cracker", *Tech Republic*, 17 Απριλίου 2009 (techrepublic.com/blog/it-security/hacker-vs-cracker).

σεις εκ νέου υπάρχοντα νομικά εργαλεία για να αλλάξεις τον στόχο για τον οποίο αρχικά αυτά είχαν σχεδιαστεί. Οι δικηγόροι και οι ακτιβιστές, οι οποίοι ονειρεύονται παρόμοια νομικά χακαρίσματα, έχουν παρόμοιες ηθικές φιλοδοξίες: να συνδυάσουν τις συμβατικές νομικές μορφές με πρωτότυπα νομικά τεχνάσματα που μπορούν να υποστηρίξουν το Κοινωνείν. Τα νομικά χακαρίσματα προσλαμβάνουν εκατοντάδες μορφές, κάποιες πιο τολμηρές από άλλες, αλλά γενικά απαιτούν θάρρος, δημιουργικότητα και νομική γνώση.

Δύο από τα πιο διάσημα χακαρίσματα είχαν μακροπρόθεσμες συνέπειες: τη Γενική Δημόσια Άδεια (General Public License/GPL) και τις άδειες των Creative Commons. Η GPL αναπτύχθηκε από τον θρυλικό χάκερ ελεύθερου λογισμικού, Richard Stallman, κατά τη δεκαετία του 1980, ως απάντηση στην ολοένα αυξανόμενη εμπορευματοποίηση του ιδιωτικού ελέγχου του λογισμικού. Καθώς το λογισμικό για τους προσωπικούς υπολογιστές έγινε ιδιοκτησιακό, οι κάτοχοι πνευματικών δικαιωμάτων, κυρίως επιχειρήσεις, μπορούν να αποτρέψουν τους προγραμματιστές από το να χρησιμοποιήσουν εκ νέου, να τροποποιήσουν και να μοιραστούν τον κώδικα. Αυτό ήταν πολύ αγχωτικό για τον Stallman, ο οποίος ευχόταν να μοιραστεί τον κώδικα και να συνεργαστεί για να τον βελτιώσει. Έτσι, ο Stallman, με τη βοήθεια δικηγόρων, όπως του Eben Moglen, επινόησε μία άδεια που βασίζεται στην ιδιοκτησία πνευματικών δικαιωμάτων ενός προγράμματος. Δίνει τη δυνατότητα στον καθένα να αντιγράψει, να μοιράζεται και να τροποποιεί τον κώδικα κάποιου άλλου ή άλλης, με οποιονδήποτε τρόπο θέλει, χωρίς να χρειάζεται άδεια ή πληρωμή. Η μοναδική προϋπόθεση είναι ότι κάθε παράγωγη εκδοχή πρέπει να είναι διαθέσιμη με τους ίδιους όρους. Η Γενική Δημόσια Άδεια (GPL) νομικά διευκόλυνε την άνοδο του ελεύθερου ανοιχτού λογισμικού και γέννησε αμέτρητα προγράμματα που έχουν μεταμορφώσει την πληροφορική, το Διαδίκτυο και το εμπόριο.²⁹ Όπως τα κτίρια του Συνδικάτου Mietshäuser δεν μπορούν να εκπέσουν πίσω στην αγορά, έτσι και ο GPL-προστατευμένος κώδικας δεν μπορεί να υφαρπαχθεί ιδιωτικά εκ νέου.

Οι άδειες των Creative Commons, εμπνεόμενες από την επιτυχία του GPL, είναι μία ακόμη σημαντική νομική καινοτομία που έχει διευκολύνει το Κοινωνείν. Οι CC άδειες, όπως ονομάζονται, αφήνουν τους ιδιοκτήτες πνευματικών δικαιωμάτων να δίνουν άδειες, με την προϋπόθεση τα έργα τους να μπορούν να διαμοιράζονται ελεύθερα, να αντιγράφονται και να τροποποιούνται – για τα οποία ο νόμος περί πνευματικών δικαιωμάτων δεν προβλέπει κάτι. Είναι ελεύ-

29. Το ελεύθερο ανοιχτό λογισμικό έχει εκτοπίσει το ιδιοκτησιακό λογισμικό, αποεμπορευματοποιώντας συγκεκριμένα τμήματα της αγοράς, ακόμη κι αν έχει χρησιμεύσει ως βάση για νέες μορφές λογισμικού και αγορές υπηρεσιών.

θερες, τυποποιημένες και διεθνώς διαθέσιμες άδειες, που κάθε κάτοχος πνευματικών δικαιωμάτων μπορεί να χρησιμοποιήσει για να σηματοδοτήσει ότι τα έργα του είναι διαθέσιμα και διαμοιραζόμενα. Όπως ο Stallman, ο πρωταρχικός δημιουργός των αδειών CC, ο καθηγητής δικαίου στο Harvard, Laurence Lessig, ήθελε να βρει έναν τρόπο να χρησιμοποιήσει τον νόμο περί πνευματικών δικαιωμάτων για να καταστήσει νόμιμο τον διαμοιρασμό και τον συνδυασμό έργων. Μετά από εκτενείς διαβουλεύσεις με άλλους νομικούς ακαδημαϊκούς και τον δημιουργικό κόσμο, η μη κερδοσκοπική ομάδα των Creative Commons εισήγαγε μια σειρά από άδειες που επιτρέπουν τα έργα να επαναχρησιμοποιηθούν κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες, αλλά και για μη εμπορικούς σκοπούς (Μη Εμπορική Άδεια/Non Commercial Licence); Ή για την περίπτωση που δεν γίνονται αλλαγές στο πρωτότυπο έργο (Άδεια άνευ Παραγώγων/Non Derivatives Licence); Και για τις περιπτώσεις που η παράγωγη δουλειά επίσης αδειοδοτείται από την ίδια άδεια (Share Alike Licence). Οι άδειες CC έχουν λειτουργήσει ως απαραίτητη νομική υποδομή για τον νόμιμο διαμοιρασμό σε ακαδημαϊκές δημοσιεύσεις, στην επιστημονική έρευνα, στη μουσική, στη φωτογραφία, στο βίντεο, στη συγγραφή και σε πολλά άλλα. Περισσότερες από 175 νομικές δικαιοδοσίες σε όλο τον κόσμο έχουν υιοθετήσει τις άδειες και περισσότερα από ένα εκατομμύριο ψηφιακά έγγραφα είναι διαθέσιμα στο πλαίσιο αδειών CC. Στο πλαίσιο αυτό δεν αποτελεί έκπληξη ότι πολλοί προγραμματιστές, με την ηθική χάκερ, συνεισφέρουν στις αρχιτεκτονικές των λογισμικών που προωθούν το Κοινωνείν. Μέχρι σήμερα, το νομικό χακάρισμα έχει αποτελέσει μία από τις λίγες αποτελεσματικές στρατηγικές που οι χάκερ ακολουθούν για να κανονικοποιήσουν τα Κοινά σε ένα σύστημα αγοράς/κράτους, το οποίο έχει πολύ διαφορετικούς στόχους. Η Wikipedia και τα δεκάδες επιστημονικά περιοδικά με ελεύθερη πρόσβαση δεν θα υπήρχαν αν δεν προστατεύονταν από τις άδειες των Creative Commons.

Στις αρχές του 2000, ο Lessig διατύπωσε την άποψη ότι «ο κώδικας είναι νόμος». Εννοούσε ότι το σχέδιο του κώδικα λογισμικού καθορίζει αυτό που οι χρήστες μπορούν να κάνουν στους υπολογιστές τους και ψηφιακά. Ο κώδικας γίνεται το θεμέλιο για νέες μορφές δημόδους νόμου. Αυτός είναι ο σκοπός που υπηρετεί ο σχεδιασμός της πλατφόρμας των Federated Wiki. Υπερβαίνει τις παραχωρήσεις που προσφέρει ο συμβατικός νόμος, μέσω της παροχής ενός πιο ευέλικτου και φιλικού προς την κοινότητα σχεδίου για τη συνδιαμόρφωση της γνώσης. Παρόμοια σχέδια λογισμικού αναπτύσσονται μέσα από την πλατφόρμα του συνεργατικού κινήματος, το οποίο οικοδομεί νέες διαδικτυακές εφαρμογές για το κινητό τηλέφωνο, που καθιστούν εφικτές συνεργατικές εναλλακτικές των Uber, Airbnb και δεκάδων άλλων προσανατολισμένων στο κέρδος και καθοδηγημένων από το κεφάλαιο πλατφορμών.

Συνεργατικές πλατφόρμες

Τα ψηφιακά δίκτυα έχουν την εντυπωσιακή ικανότητα να καθιστούν εφικτό τον διαμοιρασμό και τη συνεργασία. Δυστυχώς, οι εταιρείες πληροφορικής έχουν εξασφαλίσει και χρησιμοποιούν αυτές τις κοινωνικές ενέργειες για δικούς τους σκοπούς, δηλαδή για να επιτελούν τη συγκεκριμένη λειτουργία του καπιταλισμού μέσα από ισχυρές πλατφόρμες. Ονομάζουν το αποτέλεσμα «οικονομία διαμοιρασμού» και «gig οικονομία», αλλά στην πραγματικότητα πρόκειται για νέο είδος αγορών, σχεδιασμένο για μικρομισθώσεις, εργασία με το κομμάτι, εξόρυξη δεδομένων και καταναλωτισμό.

Οι πλατφόρμες TaskRabbit και Mechanical Turk έχουν εισαγάγει εκ νέου ένα κομμάτι εργασίας σε μαζική κλίμακα, δίνοντας λίγα χρήματα για εργασίες που οι υπολογιστές πλέον δεν κάνουν, όπως η τοποθέτηση ετικέτας σε εικόνες, η μεταγραφή και ο καθαρισμός δεδομένων. Άλλες πλατφόρμες μάς δελεάζουν να μετατρέψουμε τα αυτοκίνητά μας, τα διαμερίσματα και τον ιδιωτικό μας χρόνο σε αντικείμενα που είναι δυνατόν να μισθωθούν για να ενισχύσουμε το γλίσχρο εισόδημά μας. Όσο οι αλγόριθμοι συχνά κάνουν περικοπές σε μισθούς για «ανεξάρτητους συμβασιούχους», φθίνει η δυνατότητα για σταθερές δουλειές με ασφάλιση.

Για να αποτιμήσουμε αυτές τις τάσεις, οι συνεργατικές πλατφόρμες του κινήματος αναδύθηκαν το 2015 ως ένα πεδίο πειραματισμού. Ο σκοπός τους είναι να προσπαθήσουν να αναπτύξουν περισσότερα κοινωνικά επικοδομητικά site και ψηφιακές εφαρμογές. Αν οι άνθρωποι μπορούν να κατέχουν και να διαχειρίζονται τις δικές τους πλατφόρμες ως συνεργατικές, υποστηρίζει ο Trebor Scholz, ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους του κινήματος, θα είναι σε θέση να αποσπούν μεγαλύτερα και πιο μακρόπροθεσμα προνόμια και έλεγχο απέναντι στους καλά «καπιταλιστικοποιημένους» γίγαντες, όπως το Uber και το Airbnb. «Τι θα γινόταν αν κατείχαμε τη δική μας εκδοχή Facebook, Spotify ή Netflix;» γράφει ο Scholz. «Τι θα γινόταν αν οι φωτογράφοι του shutterstock.com μπορούσαν να κατέχουν την πλατφόρμα στην οποία πωλούνται οι φωτογραφίες τους;» Σειρά ενεργειών δρομολογείται για να το προσπαθήσουν. Η ιδέα είναι να βοηθήσουν τους παραγωγούς και τους χρήστες ιστότοπων διαμοιρασμού πληροφορίας και υλικών, να διανείμουν φωτογραφίες, μουσική, μέσω streaming, και άλλα έργα τέχνης.

Ένας άλλος τύπος συνεργατικής πλατφόρμας είναι η πλατφόρμα εφαρμογών (apps) που συναναπτύχθηκε από δημοτικές αρχές και τοπικούς χρήστες. Η Σεούλ στη Νότια Κορέα, για παράδειγμα, έχει αναπτύξει την

πλατφόρμα Munibnb για να διευκολύνει την ενοικίαση διαμερισμάτων με καλύτερους όρους από το Airbnb, με έσοδα που αξιοποιούνται για δημόσιες υπηρεσίες. Η εφαρμογή, επίσης, στοχεύει στο να αποτρέψει τη μετατροπή σταθερής ενοικιαζόμενης ιδιοκτησίας σε «γειτονιά φαντασμάτων», η οποία να χρησιμοποιείται μόνο από τουρίστες, πρόβλημα που ανακύπτει στο Άμστερνταμ, το Λονδίνο, τη Βαρκελώνη και αλλού.

Παρότι πρόκειται για αναδυόμενη στρατηγική, οι συνεργατικές πλατφόρμες μπορούν να αποτρέπουν μονοπώλια, εκμετάλλευση και επιτήρηση δεδομένων σε ψηφιακούς χώρους. Μπορούν, επίσης, να εκδημοκρατίσουν την ιδιοκτησία και να ασκήσουν έλεγχο σε πλατφόρμες και να διασφαλίσουν καλύτερες δυνατότητες αυτοκαθορισμού στις εργασιακές συνθήκες.

Οι παρεμβολές στον νόμο παραμένουν στο στάδιο του πειραματισμού, αλλά επιτυγχάνουν ανατροπές στους συμβατικούς κρατικούς νόμους. Οι Ιθαγενείς Quechua στο Περού ανέπτυξαν τον Χώρο Ιθαγενούς Βιοπολιτισμικής Κληρονομιάς για να προστατεύσουν τη γη με μεγάλη αρχαιολογική και πολιτισμική σημασία, και κυρίως τη βιοποικιλότητα της ντόπιας πατάτας. Στην Ινδία, η Ψηφιακή Βιβλιοθήκη Παραδοσιακής Γνώσης λειτουργεί ως τεράστιο αποθετήριο, το οποίο διατηρεί τεκμήρια της παραδοσιακής γνώσης, που μετά μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να μπλοκάρει αιτήσεις για κατοχύρωση ευρεσιτεχνίας που αποβλέπουν στο να εμπορευματοποιήσουν τη βιοϊατρική γνώση, τα φυτά και τις θεραπευτικές πρακτικές.³⁰ Το Ταμείο Κοινότητας για την Περιβαλλοντική Νομική Υπεράσπιση, μια ομάδα υπεράσπισης δικαιωμάτων στην Πενσυλβάνια των ΗΠΑ, έχει διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στην ανάπτυξη τοπικών επιτροπών και χαρτών για να διαμαρτυρηθεί ενάντια στις ανεπιθύμητες επιχειρηματικές επενδύσεις και στην οικολογική καταστροφή του fracking.³¹ Αυτές οι πρωτοβουλίες είναι δημιουργικές απόπειρες να χρησιμοποιηθεί η συμβατική νομοθεσία για την προστασία της κοινοτικής αυτονομίας σε ένα κρατικό σύστημα που κατά κανόνα την απαγορεύει ή την περιορίζει. Το Ταμείο Νομικής Υπεράσπισης έχει εργαστεί σκληρά για να αναπτύξει θεσμικά πρότυπα για κράτη και αρχές της τοπικής αυτοδιοίκησης, ώστε να δεσμευτούν να υιοθετήσουν την προστασία των δικαιωμάτων της φύσης από τις παραβατικές βιομηχανικές δράσεις. Στον βαθμό που η ιδιοκτησία είναι δομική για τον τρόπο που οι πόροι μπορούν να χρησιμοποιηθούν, μας ενδιαφέρουν οι νομικές ενστάσεις που μπορούν να τη σχετικοποιήσουν. Προσπαθούμε να συλλάβουμε εκ νέου

30. Tkdl.res.in/tdkl.

31. Cedfl.org.

την έννοια των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας στους σπόρους, γιατί είναι δύσκολο να φανταστούμε ένα φυσικό αντικείμενο, προσδεδεμένο στον ιστό της ζωής, το οποίο θεωρείται ιδιωτική ιδιοκτησία που παράγει κέρδη.

Σπόροι ανοικτής πηγής

Από αρχαιότατων χρόνων, η ανθρωπότητα αντιμετώπιζε τους σπόρους ως μυστηριώδεις, ιερές πηγές γονιμότητας και τροφής. Μέσα από το τίποτα, φαινομενικά, η ζωή γεννά τη ζωή. Από τη σύλληψη της ιδέας της γεωργίας, 10.000 χρόνια πριν, οι σπόροι έχουν ενταχθεί σε μια πολύπλοκη σχέση με ζωντανές, φυσικές δυνάμεις –χώμα, νερό, ζώα, οικοσύστημα– σαν ένας τρόπος για να αναπτυχθεί πληθώρα τροφών. Αυτό το δίκτυο ζωτικότητας τελεί υπό πολιορκία, καθώς μεγάλοι πολυεθνικοί όμιλοι προσπαθούν να ιδιοποιηθούν και να ελέγξουν όσο περισσότερο μπορούν τους σπόρους. Από τις αρχές του 1980, οι επιχειρήσεις πασχίζουν να αποκτήσουν εκτεταμένα πνευματικά δικαιώματα στους γενετικούς πόρους των φυτών, επινοώντας νέες δυνάμεις που ελέγχουν την καλλιέργεια και την παραγωγή. Με την κατοχύρωση της ιδιοκτησίας των σπόρων σε ολόένα και λιγότερα χέρια (περισσότερο από το 60% των σπόρων της αγοράς παγκοσμίως ελέγχεται από τέσσερις αγροχημικές εταιρείες/εταιρείες σπόρων)³² έχει μειωθεί η βιοποικιλότητα του βλαστοπλάσματος (ζωντανός ιστός από τον οποίο νέα φυτά μπορούν να αναπτυχθούν), κάνοντας τη γεωργία πιο εύαλπη στα παράσιτα, στις αρρώστιες και στην κλιματική αλλαγή. Οι μεγάλες βιομηχανίες είναι αποφασισμένες να ελέγξουν τις βασικές εισροές της τροφικής παραγωγής –σπόροι, λιπάσματα, Μεγάλα Δεδομένα (Big Data)– για να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντα της μεγάλης κλίμακας βιομηχανοποιημένης γεωργίας, της εμπορευματοποίησης και της μεγιστοποίησης των κερδών.³³ Αυτή η συνθήκη καταστρέφει την ανεξάρτητη παραγωγή, διαχείριση και βιοποικιλότητα των σπόρων.

Η συγκεντρωμένη ιδιοκτησία των σπόρων έχει αποδυναμώσει τους αγρότες. Εταιρείες όπως η Dupont και η Monsanto χρησιμοποιούν τη δύναμη του ολιγοπωλίου για να επιβάλλουν περιορισμούς χρήσης –ουσιαστικά, νομικούς

32. Ο Philip H. Howard (Michigan State University) επικεντρώνει το ενδιαφέρον του στους σπόρους. Βλ. philhoward.net/2018/12/31/global-seed-industry-changes-since-2013 και τον πίνακα “Seed Industry Structure, 1996–2018”.

33. Pat Mooney, “Blocking the Chain: Industrial Food Chain Concentration, Big Data Platforms, and Food Sovereignty Solutions”, ETC Group, Οκτώβριος 2018 (etcgroup.org/sites/www.etcgroup.org/files/files/block-pdf).

«φράχτες», όπως οι πατέντες φυτών, οι πατέντες ωφελιμότητας, οι Συμφωνίες Μεταφοράς Υλικών (Material Transfer Agreements – MTAs), οι άδειες και οι συμφωνίες χρήσης– που περιορίζουν αυτά που μπορούν να κάνουν οι αγρότες με τους σπόρους τους. Μια «περιορισμένη άδεια χρήσης», για παράδειγμα, φαίνεται να σημαίνει: όχι στη φύλαξη του σπόρου, όχι στην επαναφύτευση του σπόρου, όχι στην παραγωγή σπόρων, όχι στην έρευνα για τους σπόρους, αλλά μόνο μιας χρήσης άδεια, αποκλειστικά για καλλιέργεια. Οι άδειες μπορούν ακόμα να επιτρέπουν στις εταιρείες σπόρων να έχουν πρόσβαση στη γη των αγροτών και να φτιάχνουν διαδικτυακά αρχεία των σπόρων και της σποράς. Οι εταιρείες σπόρων δεν πωλούν τους σπόρους. Τους νοικιάζουν για μία μόνο χρήση! Το να είσαι ο νόμιμος ιδιοκτήτης των σπόρων βρίσκεται στο επίκεντρο αυτού του επιχειρηματικού μοντέλου. Στην κορυφή αυτών των περιορισμών, η βιομηχανία σπόρων νόμιμα αντιμετωπίζει με τον ίδιο τρόπο τον βιομηχανικό αγρότη στις ΗΠΑ που κατέχει γεωργικό εξοπλισμό 250 ίππων και έναν χωρικό στη Γουατεμάλα με τον γάιδαρό του. Όλοι πρέπει να χρησιμοποιούν τους σπόρους, σύμφωνα με τις συγκεκριμένες εταιρικές άδειες, όπως και οι χρήστες λογισμικού είναι περιορισμένοι από τις «τυλιγμένες με μεμβράνη» άδειες³⁴ της βιομηχανίας παραγωγής λογισμικού.

Η εκτεταμένη ιδιωτικοποίηση των σπόρων έχει ως αποτέλεσμα την αποτυχία της θεσμισμένης αγοράς. Η παγκόσμια αγορά σπόρων ανήκει σε ένα ολιγοπώλιο μεγάλων επιχειρήσεων, οι οποίες έχουν καταργήσει τον ανταγωνισμό, έχουν προωθήσει τη μονοκαλλιέργεια, έχουν αποτύχει να αναπτύξουν καινοτομίες που θα αντιμετωπίζουν την κλιματική αλλαγή, ενώ υπονομεύουν την τοπική οργανική γεωργία.³⁵ «Οι εταιρείες έχουν χρησιμοποιήσει IPRs [δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας] πάνω στο γενετικό υλικό, όχι μόνο για να συσσωρεύσουν μονοπωλιακές ενοικιάσεις, αλλά για να υπονομεύσουν την ανεξαρτησία των αγροτών και την ακεραιότητα και τις δυνατότητες της επιστήμης των φυτών», γράφει ο Jack Kloppenburg, κορυφαίος ακτιβιστής των σπόρων και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Wisconsin-Madison.

Η ιδιοποίηση των σπόρων συνιστά πρόκληση για τους αγρότες, αλλά στην πράξη και για καθεμιά/έναν, γιατί όλες/οι πρέπει να τραφούμε. Πώς μπορούμε να διαχειριστούμε τα φυσικά δώρα της ζωής που προσφέρουν οι σπόροι και να ξεπεράσουμε τη γενετική μηχανική που τους έχει καταστήσει άγονους ή μη

34. Οι άδειες “Shrinkwrap” και “click-through” είναι μονομερή συμβόλαια, στα οποία είναι νομικά αποδεκτό οι χρήστες να ανοίγουν τη μεμβράνη συσκευασίας ενός κουτιού λογισμικού ή να επιλέγουν την άδεια ιστοσελίδων για λογισμικό.

35. Johannes Kotschi και Klaus Rapf, “Liberating Seeds with an Open Source Seed License,” AGRECOL, (agrecol.de/files/OSS_Licence_AGRECOL_eng.pdf).

διαμοιραζόμενους κάτω από το δίκαιο περί πνευματικής ιδιοκτησίας, το δίκαιο των συμβάσεων, τους κανονισμούς και/ή τις αποφάσεις των δικαστηρίων; Πώς μπορούμε να αποκαταστήσουμε το έθιμο του διαμοιρασμού των σπόρων και τις λαϊκής κυριαρχίας πάνω στους σπόρους που έχουν ιδιοποιηθεί οι μεγάλες εταιρείες μέσα από τη δύναμη της αγοράς και τον νόμο;

Τα προηγούμενα τριάντα χρόνια, ένα κίνημα αποτελούμενο από γεωργούς, αγρονόμους, θεσμικά πρόσωπα, δικηγόρους και υποστηρικτές ενός βιώσιμου τροφικού συστήματος έχει αντιμετωπίσει αυτό το ζήτημα με πολλούς τρόπους. Οι περισσότεροι επιδιώκουν να απελευθερώσουν τους σπόρους από τους τεχνητούς περιορισμούς του ιδιοκτησιακού δικαίου. Αυτή η διαπάλη συχνά διαπλέκεται με διεκδικήσεις σχετικά με το καθεστώς γαιοκτησίας, τα δικαιώματα για το νερό, την ισότητα των φύλων και άλλες. Αυτά τα ζητήματα είναι σημαντικά, για παράδειγμα, για δύο οργανώσεις του Παγκόσμιου Νότου, τη La Via Campesina, ένα δίκτυο χωρικών-γεωργών και αυτόχθονων ομάδων, και τη Navdanya, μια ινδική ομάδα υπεράσπισης της ελευθερίας των σπόρων που έχει ιδρυθεί από τη Vandana Shiva.

Παρά τη διαφορά στο ύφος και τον τόνο, οι περισσότεροι από τους ποικίλους δρώντες υπέρ της ελευθερίας των σπόρων επιθυμούν να εγκαθιδρύσουν ένα προστατευμένο κοινό για τον διαμοιρασμό των σπόρων με τρόπο συμβατό με τις απαιτήσεις των ζωντανών οικοσυστημάτων. Ο Jack Kloppenburg σημειώνει ότι υπάρχει γενική συμφωνία για την αναγκαιότητα [της κατοχύρωσης] τεσσάρων παγκόσμιων δικαιωμάτων που αφορούν: την αποθήκευση και επαναφύτευση των σπόρων· το μοίρασμα των σπόρων· τη χρήση σπόρων για να δημιουργηθούν νέες ποικιλίες· και τη συμμετοχή στη διαμόρφωση των πολιτικών για τους σπόρους.³⁶ Οι μεγάλες εταιρείες σπόρων γενικώς αντιμάχονται αυτά τα δικαιώματα, επικαλούμενες εργαλεία που νομιμοποιούν εκ των προτέρων την ιδιωτική ιδιοκτησία του βιοπλούτου των σπόρων. Τα πολιτικά και νομικά εμπόδια στον διαμοιρασμό των σπόρων έχουν οδηγήσει πολλούς υποστηρικτές των σπόρων να αναζητήσουν μια επιλογή αυτοβοήθειας: την κατασκευή των δικών τους νομικά προστατευμένων Κοινών για τους σπόρους. Εμπνεόμενες/οι από την επιτυχία των αδειών τύπου GPL (Γενική Άδεια Δημόσιας Χρήσης) και του ελεύθερου και ανοικτού λογισμικού τα τελευταία τριάντα χρόνια, κορυφαίοι συμμετέχοντες στο κίνημα των σπόρων αποφάσισαν να ευθυγραμμιστούν πίσω από το σύνθημα «Σπόροι ανοικτής πηγής». Έχοντας δύο φιλικά αλλά ξεχωριστά τμήματα που βρίσκονται στην Ευρώπη και τις ΗΠΑ, αντίστοιχα, το

36. Jack Kloppenburg, “Re-purposing The Master’s Tools: The Open Source Seed Initiative and the Struggle for Seed Sovereignty,” *Journal of Peasant Studies*, 2014.

κίνημα των σπόρων ανοικτής πηγής έχει υιοθετήσει δύο γενικές προσεγγίσεις για την αποκατάσταση της κυριαρχίας των χρηστών στους σπόρους: νέοι τύποι αδειών παρόμοιες με τις GPL και καμπάνιες για τη δημιουργία ισχυρής κοινοτικής κουλτούρας στον διαμοιρασμό σπόρων. Αμφότερες οι προσεγγίσεις προσπαθούν να υποστηρίξουν την καλλιέργεια φυτών και τον διαμοιρασμό σπόρων ως προστατευμένων Κοινών.

Τη στιγμή που οι γεωργικοχημικές και βιοτεχνολογικές επιχειρήσεις Bayer και Monsanto συγχωνεύτηκαν, η OpenSourceSeeds (σπόροι ανοικτής πηγής), ένα μη κερδοσκοπικό εγχείρημα της AGRECOL e.V., της Ένωσης για την Αγροκαλλιέργεια και την Οικολογία,³⁷ που εδρεύει στη Γερμανία, διατύπωσε τη δική της νομική απάντηση: μια άδεια ανοικτής πηγής, η οποία απαγορεύει στους χρήστες να πατεντάρουν κάθε παράγωγο φυτό που μεγάλωσε από αδειοδοτημένους σπόρους.³⁸ Επίσης απαγορεύει τη χρήση ιδιοκτησιακής προστασίας για τις ποικιλίες φυτών που είναι αδειοδοτημένες με άδειες ανοικτής πηγής, και εφαρμόζει τα ίδια δικαιώματα και υποχρεώσεις σε κάθε μελλοντικό χρήστη των σπόρων. Η άδεια ανοικτής πηγής δεν αναγνωρίζει αποκλειστικά δικαιώματα, όπως κάνουν οι περισσότερες συμβατικές άδειες· απονέμει το δικαίωμα διαμοιρασμού του σπόρου και της ανάπτυξης ή βελτίωσής του, υπό τον όρο να εκπληρώνεται το καθήκον της διαθεσιμότητας για δημόσια χρήση. Κάθε επόμενος χρήστης πρέπει να αποδεχτεί τους ίδιους όρους. Η άδεια υπόρρητα εφαρμόζεται και στις γενετικές πληροφορίες που εμπεριέχονται στους σπόρους.

Η Πρωτοβουλία Σπόρων Ανοικτής Πηγής (Open Source Seed Initiative – OSSI)³⁹ τάχθηκε ενάντια στη χρήση συμβολαίων και επιβολής του νόμου, για πρακτικούς και αξιακούς λόγους. Η OSSI πίστευε ότι θα ήταν δύσκολο να εκδοθούν πυκνογραμμένες, περίπλοκες νόμιμες άδειες για κάθε πακέτο σπόρων, και ότι η νομική γλώσσα την οποία μπορεί να εκτιμούν τα δικαστήρια πιθανώς δεν θα ήταν κατανοητή από τους περισσότερους αγρότες. Επίσης, πολλοί άνθρωποι, είτε αυτόχθονες είτε κάτοικοι του Παγκόσμιου Νότου, ενίστανται στην ιδέα των συμβολαίων που ορίζουν τους σπόρους ως ιδιοκτησία. Προτιμούν να βασίζονται το μοίρασμα σε μια ομότιμης επιβολής κοινωνική ηθική. Τέλος, πολλοί αγρότες και καλλιεργητές φυτών είναι επιφυλακτικοί με τις άδειες, διότι, ενώ είναι πρόθυμοι να μοιραστούν σπόρους, θέλουν να διατηρήσουν το δι-

37. Ο πλήρης τίτλος είναι Ένωση για την Αγροκουλτούρα και την Οικολογία στην Αφρική (Association for Agriculture and Ecology in Africa, Asia, Latin America, and Eastern Europe).

38. opensourceseeds.org/en.

39. oseeds.org.

καίωμα να λαμβάνουν ανταμοιβή για όποιες καινοτομίες κάνουν οι ίδιοι στην καλλιέργεια των φυτών.⁴⁰

Εξαιτίας των διαφορετικών κινήτρων μεταξύ των καλλιεργητών, η OSSI αποφάσισε να προωθήσει έναν δημόδη νόμο για τους σπόρους υπό τη μορφή όρκου: «Έχετε την ελευθερία χρήσης των OSSI σπόρων με όποιον τρόπο θέλετε. Σε αντάλλαγμα, ορκίζεστε να μην περιορίσετε άλλες/ους από τη χρήση αυτών των σπόρων ή των παραγώγων τους μέσα από πατέντες ή άλλα μέσα, και να συμπεριλάβετε αυτόν τον όρκο σε κάθε μεταφορά αυτών των σπόρων ή των παραγώγων τους». Ο όρκος δεν έχει την ισχύ του κρατικού δικαίου και της επιβολής που αυτό συνεπάγεται, αλλά επικεντρώνεται στην ηθική και κοινωνική κανονικότητα των καλλιεργητών, με στόχο να διαμορφώσει συμπεριφορές και να θέσει ενώπιον των ευθυνών τους τους παραβάτες. Αντλώντας από τις ιδέες του GPL για το ελεύθερο λογισμικό, ο όρκος σημαίνει ότι οι χρήστες αντιμετωπίζουν τους σπόρους ως ανοικτούς και ελεύθερα διαθέσιμους σε όλες/ους, και δεν αξιώνουν ιδιωτικό έλεγχο πάνω τους. Με άλλα λόγια, είναι ένας όρκος που δεν περιορίζει την πρόσβαση ή τη χρήση. Το να αναθρέψουμε αυτό το ήθος είναι εξίσου σημαντικό με τις πολύπλοκες νομικές συμφωνίες, οι οποίες είτε μπορεί να γίνουν κατανοητές από τους αγρότες είτε όχι, και σε κάθε περίπτωση είναι συνήθως πρακτικά ανεφάρμοστες. Μπορεί ένας αγρότης χωρικός να ελπίζει ρεαλιστικά ότι μπορεί να υπερισχύσει δικαστικά σ' έναν αγώνα εναντίον της Bayer-Monsanto; Όπως είπε ο Kloppenburg στα μέσα του 2018: «Έχουμε 400 και πλέον ποικιλίες, 51 είδη, 38 καλλιεργητές, περισσότερες από 60 εταιρείες [που έχουμε υπογράψει τον όρκο]. Είμαστε εδώ, είμαστε πραγματικοί, το κάνουμε. Δεν πίστευα ότι αυτοί οι καλλιεργητές(δημόσιοι καλλιεργητές) προϋπήρχαν στις ΗΠΑ. Μαντέψτε: υπάρχουν. Είναι πραγματικοί. Είναι εκεί έξω και επιβιώνουν. Δεν τους δημιουργήσαμε. Χτίζουμε πάνω σε ένα προϋπάρχον δίκτυο. Αυτός είναι ο λόγος που η OSSI δουλεύει... επειδή δημιούργησε διασυνδέσεις με κάτι που υπήρχε ήδη».⁴¹ Το σχόλιο του Kloppenburg δείχνει ότι η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία συχνά υπάρχει ήδη και δεν χρειάζεται υποχρεωτικά να δημιουργηθεί εξ αρχής· πρέπει να προστατευτεί μέσα από το δίκαιο, την κοινωνική έγκριση ή τους κανόνες.

40. Maywa Montenegro de Wit, “Beating the Bounds: How does ‘Open Source’ Become a Seed Commons?”, *Journal of Peasant Studies*, 2017, σ. 15.

41. Jack Kloppenburg, “Enacting the New Commons: The Global Progress, Promise and Possibilities of Open Source Seed”, δημόσια παρουσίαση στο Εργαστήριο της Διεθνούς Ένωσης για τη Μελέτη των Κοινών (International Association for the Study of Commons), “Conceptualizing the New Commons: The Examples of Knowledge Commons & Seed and Variety Commons”, Oldenburg, 6-8 Ιουνίου 2018.

Πέρα από τις φιλοσοφικές και τακτικές διαφορές ανάμεσα στα δύο εγχειρήματα των σπόρων ανοικτής πηγής, αμφότερα μοιράζονται το ενδιαφέρον να αντιμετωπίσουν τους σπόρους ως Κοινά – δηλαδή, ως κάτι το οποίο δεν ανήκει αποκλειστικά σε κάποιον ατομικό ιδιοκτήτη, αλλά η αξία του διευρύνεται επειδή μπορεί να κυκλοφορεί ελεύθερα και να διαμοιράζεται. Το κίνημα των σπόρων ανοικτής πηγής επιδιώκει να καταστήσει τους σπόρους κάτι που έχει βαθιές, συμβιωτικές σχέσεις με άλλες πτυχές του οικοσυστήματος και της ανθρώπινης ζωής, όπως και των προηγούμενων και μελλοντικών γενεών. Το κίνημα επιθυμεί να αποκαταστήσει τη δυνατότητα των σπόρων να επιδρούν στα ζωντανά οικοσυστήματα, σώζοντάς τους από την αντιμετώπισή τους ως στέρφες, ελεγχόμενες μονάδες πνευματικής ιδιοκτησίας. Αυτή η επίγνωση είναι σημαντική, όχι μόνο ως ηθικός ισχυρισμός των κοινωνιών (που είναι υπεύθυνοι για τις βελτιώσεις της καλλιέργειας) και των δημόσιων θεσμών (οι οποίοι συχνά χρηματοδοτούν την αγροτική έρευνα). Είναι μια αναγκαιότητα για τα πλανητικά οικοσυστήματα και τη γεωργία, ιδιαίτερα τώρα που η κλιματική αλλαγή κορυφώνεται.

Το Κοινωνείν των μανιταριών: η φιλοσοφία του *Iriaiken*

Όταν μια κοινότητα ξεφύγει από τις συμβατικές ιδέες περί ιδιοκτησίας (ή δεν τις υιοθετήσει ποτέ εξ αρχής), αποκτά την ικανότητα να αναπτύσσει νέους τύπους σχέσεων μέσα στα Κοινά και πέρα από τα εγγύτερα όριά της. Η διαχείριση των σπόρων ως βιοπλούτου βαθιάει την αλληλεξάρτηση μεταξύ της ανθρώπινης και μη ανθρώπινης ζωής. Ένα συναρπαστικό παράδειγμα είναι το παραδοσιακό ιαπωνικό δικαίωμα διαμοιρασμού, το *iriai*. *Iriai* σημαίνει «εισέρχομαι συλλογικά». Το *iriai* είναι «το δικαίωμα να εισερχόμαστε συλλογικά». Το *iriai* συνήθως αναφέρεται στη συλλογική ιδιοκτησία μη καλλιεργήσιμων εκτάσεων, όπως βουνά, δάση, έλη, δασύλλια μπαμπού, κοίτες ποταμών και υπεράκτια αλιεία. Από το 1600 έως το 1868, οι χωρικοί στην Ιαπωνία επέτρεπαν στον καθένα να μαζεύει ξύλο, βρώσιμα φυτά, ιατρικά βότανα, μανιτάρια και άλλα, υπό την προϋπόθεση να ακολουθεί αυστηρούς ορόνια επιβεβλημένους κανονισμούς χρήσης.

Στην πράξη, το *iriai* είναι πολλές και διαφορετικές μορφές συλλογικής ιδιοκτησίας, ανάλογα με το συγκεκριμένο. Υπήρχε, για παράδειγμα, το *soyu* (από κοινού δικαιώματα) και το *goyu* (από κοινού ιδιοκτησία). Ο πιο κοινός τύπος του δεύτερου αποκαλούνταν *mura-mura-iriai*, που σημαίνει «συλλογική ιδιοκτησία μιας περιοχής από τους κατοίκους αρκετών γειτονικών χωριών». Αυτό προκαλεί έντονο ενδιαφέρον γιατί, σε αντίθεση με τα περισσότερα ευρωπαϊκά Κοινά που ασχολούνται με συγκεκριμένο οικισμό ανθρώπων και έκτα-

ση γης, τα δικαιώματα του *iriaiiken* εκτείνονταν σε αρκετά χωριά. Αντιμετωπιζόνταν ως αναπόσπαστα και δεν μπορούσαν να διαχωριστούν σε επιμέρους χωριά. Έτσι, τα δικαιώματα διαμοιρασμού δεν ασκούνταν από τους χωρικούς ενός χωριού αλλά από ομοσπονδία χωριών!

Την περίοδο της παλινόρθωσης των Meiji, στα τέλη του 19ου αιώνα, όταν υιοθετήθηκε ένας νέος νομικός κώδικας και θεσπίστηκαν νεωτερικές νομικές αξίες, το δικαίωμα των χωρικών στον διαμοιρασμό δεν εξαλείφθηκε, αλλά αναγνωρίστηκε ως κανόνας της παράδοσης. Έτσι, στο μοντέρνο ιαπωνικό δίκαιο το *iriaiiken* αναγνωρίζεται ακόμη. Ορίζεται κατά παρόμοιο τρόπο με την από κοινού ιδιοκτησία. Οι δύο εννοιολογήσεις του δικαίου, το μοντέρνο δίκαιο και το δίκαιο των Κοινών (δημόδης νόμος), συγκρούστηκαν κυρίως σε ζητήματα ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων. Όσο περισσότερο αναγνωριζόταν η πλήρης ιδιωτική ιδιοκτησία γης και οι αποκλειστικοί τίτλοι γης, τόσο πιο γρήγορα συρρικνώθηκαν τα ιδιοκτησιακά καθεστώτα με ύφος παρόμοιο με το *iriaiiken*. Αλλά ακόμα και σήμερα συνάπτονται συμφωνίες ιδιοκτησίας που βασίζονται στο *iriaiiken* στην Ιαπωνία. Ένα από τα πιο ενδιαφέροντα παραδείγματα μπορεί να ειπωθεί στις πρακτικές διαχείρισης τωνμανιταριών *matsutake* από αυτές/ους που τα συλλέγουν στα ιαπωνικά χωριά.

Τα *matsutake* είναι πολύ νόστιμα άγρια μανιτάρια, που φυτρώνουν σε δάση και δεν μπορούν να καλλιεργηθούν τεχνητά. Αυτό εξηγεί γιατί είναι πολύ ακριβά. Κάποιες ιαπωνικές ποικιλίες πωλούνται περισσότερο από 1.000 δολάρια το κιλό, με τα σπανιότερα να κοστίζουν περισσότερο από 2.000 δολάρια το κιλό. Η ετήσια συγκομιδή *matsutake* έφτασε στο απόγειό της τη δεκαετία του 1950 και έκτοτε συρρικνώνεται σταδιακά⁴² για δύο λόγους: λόγω της παρακμής του βιοτόπου τους (κυρίως από μία αρρώστια που επηρέαζε τα ιαπωνικά κόκκινα πεύκα, με τα οποία συνδέονται τα *matsutake*) και της παρακμής των παραδοσιακών πρακτικών συγκομιδής, όπως η συλλογική συγκομιδή, η εκκαθάριση της χαμηλής βλάστησης, η αραίωση των δασών και το μάζεμα των πεσμένων φύλλων για καύσιμο ή για λίπασμα, που παλαιότερα βελτίωναν τις συνθήκες ανάπτυξης των μανιταριών. Περιέργως, τα δάση που φιλοξενούν τα μανιτάρια *matsutake* τείνουν να είναι διακοπτόμενα, σηματοδομένα από μικρά δέντρα. Συχνά είναι γεμάτα ανθρώπους, όπως εξηγεί η ανθρωπολόγος Anna Lowenhaupt Tsing στο βιβλίο της, *The Mushroom at the End of the World*. Η παρουσία ανθρώπων στα δάση «τα διατηρεί ανοικτά και άρα φιλόξενα στα πεύκα: διατηρεί το μαυρόχρωμα

42. Hiroyuki Kurokochi κ.ά., “Local-Level Genetic Diversity and Structure of Matsutake Mushroom (*Tricholoma matsutake*) Populations in Nagano Prefecture, Japan, Revealed by 15 Microsatellite Markers”, *J. Fungi*, 3 Ιουνίου 2017 (2), σ. 23 (ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5715919).

λεπτό και τα εδάφη φτωχά, επιτρέποντας έτσι στο matsutake να κάνει τη δουλειά του εμπλουτισμού των δέντρων»,⁴³ σημειώνει η Anna Lowenhaupt Tsing.

Η διοικητική περιφέρεια του Κιότο στην Ιαπωνία είναι διάσημη για την παραγωγή matsutake. Σε αυτήν την περιοχή αναπτύχθηκε ένα μοναδικό παραδοσιακό σύστημα δημοπράτησης για τα matsutake κατά τον 17ο αιώνα, στο ιερό Kamigamo το 1665, σε πρώτη φάση, προτού υιοθετηθεί από σχεδόν όλα τα χωριά της περιφέρειας. Δύο αιώνες αργότερα, ως απάντηση στην ιδιωτικοποίηση και στον καταμερισμό των Κοινών δασών της περιόδου των Meiji, τα χωριά υιοθέτησαν ένα ολιστικό σύστημα κατάθεσης προσφορών στις δημοπρατήσεις, το οποίο επανερμήνευσε το πνεύμα του *iriaiiken* με σύγχρονο τρόπο.⁴⁴

Ο πυρήνας αυτού του ολιστικού συστήματος κατάθεσης προσφορών είναι δύσκολο να γίνει κατανοητός γιατί τα δικαιώματα συγκομιδής δεν αντιστοιχούν στην κατοχή ιδιοκτησίας. Όπως εξηγεί η ανθρωπολόγος Anna Lowenhaupt Tsing, «ακόμα κι αν σ' ένα χωριό ανήκει ένα matsutake-yame (ένα δάσος ή βουνό που ενδημεί το matsutake), θα πρέπει να υποβάλλει προσφορά για το δικαίωμα συγκομιδής των matsutake που φυτρώνουν σ' εκείνη την έκταση... και αυτοί που έχουν το αποκλειστικό δικαίωμα συγκομιδής και πώλησης των matsutake... αλλάζουν από χρόνο σε χρόνο μέσα από τη διαδικασία υποβολής προσφορών». ⁴⁵ Αυτό σημαίνει ότι ο/η ιδιοκτήτης/τρια μιας έκτασης δεν επιτρέπεται να μαζέψει ταμανιτάρια που φυτρώνουν σε αυτήν την έκταση. Ωστόσο, την ίδια στιγμή δεν είναι απολύτως απαγορευμένο στον ιδιοκτήτη να μαζεύει μανιτάρια, γιατί μπορεί να κερδίσει αυτό το δικαίωμα μέσα από την κατάθεση προσφοράς στην κοινότητα.

Πώς είναι αυτό εφικτό και τι σημαίνει; Η απάντηση βρίσκεται στη φιλοσοφία του *iriai* και πιο συγκεκριμένα στον τρόπο που οι χωρικοί αντιλαμβάνονται τη διασυνδεσιμότητα ολόκληρου του συστήματος. Βλέπουν διασυνδέσεις ανάμεσα στα πιο αόρατα ριζώματα των matsutake στο χώμα και στα μανιτάρια που αναπτύσσονται πάνω στη γη, και στη σχέση μεταξύ των χωρικών και των ιδιοκτητών των διαφορετικών εκτάσεων.

43. Anna Lowenhaupt Tsing, *The Mushroom at the End of the World: On the Possibility of Life in Capitalist Ruins*, Princeton University Press, 2015, σ. 270.

44. Saito και Gaku Mitsumata, "Reviving Lucrative Matsutake Mushroom Harvesting and Restoring the Commons in Contemporary Japan", δημοσίευση που παρουσιάστηκε στο "Governing Shared Resources: Connecting Local Experience to Global Challenges", το 12ο διετές συνέδριο της Διεθνούς Ένωσης για τη Μελέτη των Κοινών (Biennial Conference of the International Association for the Study of Commons), Cheltenham, Αγγλία, 14-18 Ιουλίου 2008 (dlc.dlib.indiana.edu/dlc/bitstream/handle/10535/1552/Saito_155501.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

45. Tsing, *Mushroom*, ό.π., σ. 3.

Μπορούμε να δούμε τον τρόπο με τον οποίο το σύστημα κατάθεσης προσφορών εκτυλίσσεται στο χωριό Oka της επαρχίας Κιότο, στο οποίο η φιλοσοφία του *iriai* ήταν πάντοτε πολύ ισχυρή. Το βασικό θέμα που αντιμετώπισαν οι κάτοικοι ήταν πώς να συγκεντρώσουν και να μοιράσουν τα μανιτάρια τα οποία είναι άνισα διασκορπισμένα σε ιδιόκτητες εκτάσεις. Τα μανιτάρια αντιμετωπίζονται ως διαμοιραζόμενος πλούτος επειδή αναπτύσσονται με φυσικό τρόπο, χωρίς την ενεργή προσπάθεια κάποιου για καλλιέργεια, και γιατί οι ρίζες τους είναι ένα τεράστιο υπόγειο σύστημα το οποίο απλώνεται σε ολόκληρο το χωριό, χωρίς να νοιάζεται για τα όρια των ιδιοκτησιών στην επιφάνεια. Οπότε το πρόβλημα είναι πώς θα κατανεμηθεί ο βιοπλούτος ο οποίος γίνεται αντιληπτός ως συλλογική ιδιοκτησία (στο υπέδαφος) και ατομική ιδιοκτησία (στην επιφάνεια) με δίκαιο και ισότιμο τρόπο.

Η λύση των κατοίκων του χωριού είναι η δημοπρασία. Αυτό το όνομα είναι κάπως εσφαλμένο γιατί το σύστημα κατάθεσης προσφορών δεν χρησιμοποιείται κυρίως για να βγουν χρήματα ώστε να καλλιεργηθούν τα μανιτάρια, όπως θα έκαναν για την επερχόμενη σοδειά τα μέλη μιας ΚΥΓΕΩ (CSA farm). Περαισσότερο, η δημοπρασία βοηθά να διασφαλιστεί ότι όλες/οι λαμβάνουν κάποιο όφελος από τα μανιτάρια, είτε άμεσα από τη συγκομιδή, είτε από την κατανομή του ποσοστού των μανιταριών που φυλάσσεται για συλλογική χρήση, είτε μέσα από το εισόδημα της κοινότητας.

Το πρώτο βήμα είναι να διαιρεθεί όλη η έκταση σε πέντε οικόπεδα, χωρίς να συνυπολογίζονται τα επίσημα ιδιοκτησιακά δικαιώματα κανενός. Έπειτα, όπως και σε άλλα χωριά, οι δημοπρασίες στην Oka απονέμουν δικαιώματα στα τρία από τα πέντε οικόπεδα. Τα δύο εναπομείναντα οικόπεδα μένουν για τις εβδομαδιαίες κυριακάτικες αποστολές των μελών των συνεταιρισμών που συγκροτήθηκαν για τη διαχείριση των matsutake. «Όλες/οι οι συμμετέχουσες/οντες ανεβαίνουν στο δάσος τον ίδιο χρόνο και συγκεντρώνουν matsutake. Το 2003, η υψηλότερη ημερήσια ποσότητα που συγκεντρώθηκε από κοινού ήταν είκοσι επτά κιλά (περίπου εξήντα δύο pounds). Έπειτα, τα matsutake της συγκομιδής συγκεντρώνονται και κατανέμονται σε όλες/ους τις/ους συμμετέχουσες/οντες σε ίσες ποσότητες, εκτός από όταν κρατούνται για κάποιο από κοινού γεύμα...»⁴⁶ Αυτό είναι ένα καλό παράδειγμα του περισυλλέγουμε, οριοθετούμε και καταμερίζουμε. Για να γίνει η διαδικασία δικαιότερη (και πιο περίπλοκη), τα δύο οικόπεδα που έχουν κρατηθεί για κοινοτική χρήση εναλλάσσονται κάθε χρόνο. Ένα οικόπεδο που δόθηκε σε προσφορά μέσω δημοπρασίας τον έναν χρόνο μπορεί να κρατηθεί για από κοινού συγκομιδή τον επόμενο χρόνο. Μόνο τα μέλη των συνεταιρισμών επιτρέπεται να συμμετέχουν στις συναντήσεις για τις δημοπρασίες και στην από κοινού συγκομιδή.

46. Ό.π., σ. 14.

Κάθε κάτοικος του χωριού μπορεί να συμμετέχει στη διαδικασία κατάθεσης προσφορών, μέσα από την οποία η κοινότητα αναθέτει τα δικαιώματα συγκομιδής στην καλύτερη προσφορά. Ο νικητής διατηρεί τα αποκλειστικά δικαιώματα έως τις 15 Νοεμβρίου, όταν ξεκινάει η περίοδος κυνηγιού. «Κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου... κανένας, ούτε καν ο ιδιοκτήτης, δεν μπορεί να περπατάει στα δάση του ακόμα και αν δεν είναι *matutake-yama* (δεν φέρουνμανιτάρια), χωρίς άδεια», επισημαίνουν οι Saito και Mitsumata. «Ακόμα και αν προσπαθήσουν να φτάσουν κοντά στις δασικές εκτάσεις χωρίς άδεια, μπορεί να θεωρηθούν ύποπτοι ότι κλέβουν *matsutake*».⁴⁷

Ο στόχος της δημοπρασίας είναι να μεταφερθούν τα μανιτάρια των ιδιωτικών εκτάσεων σε ένα κοινό απόθεμα, το οποίο μπορεί να επανακαταταξινομηθεί προς όφελος της κοινότητας. Στην ουσία είναι ένα σχήμα που ρευστοποιεί τα τρία πέμπτα της ετήσιας σοδειάς μανιταριών σε πωλήσεις μόνο στους κατοίκους του χωριού, και που επενδύει όλο το εισόδημα από τη δημοπρασία σε δραστηριότητες και εργαλεία που θα βελτιώσουν το περιβάλλον των *matsutake*. Η διαδικασία της κατάθεσης προσφορών, επομένως δεν είναι μια κανονική δημοπρασία. Επειδή οι χωρικοί συμφωνούν ότι τα μανιτάρια δεν ανήκουν σε κανέναν αποκλειστικά, η δημοπρασία αποτελεί έναν τρόπο αναδιανομής του προσδοκώμενου εισοδήματος από τις πωλήσεις των *matsutake* προς όφελος όλων των χωρικών. Η τμηματική ρευστοποίηση της ετήσιας σοδειάς διαρκεί μόνο για μία σεζόν και χρησιμοποιείται προς όφελος του χωριού και του οικοσυστήματος των μανιταριών μακροπρόθεσμα.

Το κοινοτικό εισόδημα από τη συγκομιδή των *matsutake* στην Oka κυμαίνεται από χρονιά σε χρονιά. Σύμφωνα με μελέτη του 2003, το χωριό συγκέντρωσε 329.000 γιεν ή περίπου 9.087 δολάρια.⁴⁸ Αυτό το εισόδημα δεν κατανέμεται στα μέλη,⁴⁹ αλλά χρησιμοποιείται για να πληρωθεί μέρος του κόστους μιας ομαδικής βόλτας/γιορτής κάθε χρόνο. Σε άλλες κοινότητες έχει χρησιμοποιηθεί για τη βελτίωση των υποδομών ή της εκπαίδευσης. Στην Oka, από το 1962, όλα τα μέλη ασχούν το αποκαλούμενο *deyaku*, κάποιες υποχρεωτικές μέρες εργασίας, ένα σύστημα παρόμοιο με το διάσημο *minga* στις χώρες των Άνδεων ή τη συντήρηση των αρδευτικών καναλιών στην *acequias* στο Νιου Μέξικο. Οι χωρικοί μπορούν να διαλέξουν τη μέρα που προτιμούν ανάμεσα σε

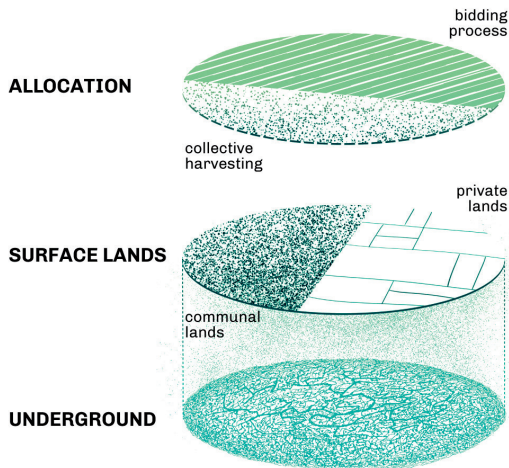
47. Saito και Mitsumata, *ό.π.*, σ. 5.

48. *Ό.π.*, σ. 14.

49. Τέτοια συστήματα δημοπρασιών υπάρχουν και στην Κίνα. Η ανθρωπολόγος Anna Lowenhaupt Tsing αναφέρει ότι στα βουνά της περιοχής Chuxiong, στην επαρχία Yunnan της Κίνας, όπου τα μανιτάρια *matsutake* είναι το πολυτιμότερο προϊόν του δάσους, «τα χρήματα που βγαίνουν από τις δημοπρασίες διανέμονται σε κάθε νοικοκυριό».

δύο μέρες αφιερωμένες στο *deyaku*. Αν ένα μέλος δεν συμμετέχει, του επιβάλλεται πρόστιμο 7.000 γιεν, κάτι που πολύ σπάνια επιβάλλει ο συνεταιρισμός σε κάποιον/ον. Οι από κοινού διαδικασίες συγκομιδής και το *deyaku* λειτουργούν ώστε να τελετουργείται η συνύπαρξη και να σφρηλατείται η αίσθηση της κοινότητας. Όταν το 2004 οι ερευνητές έλαβαν μέρος στις υποχρεωτικές μέρες εργασίας, «η δουλειά εκείνη τη μέρα ήταν εύκολη και η ατμόσφαιρα εξαιρετική – ειδικότερα, οι γυναίκες που συμμετείχαν απολάμβαναν να μιλούν μεταξύ τους, ενώ γινόταν διάλειμμα κάθε τριάντα λεπτά».⁵⁰

Η πυρηνική ιδέα αυτού του ολιστικού συστήματος δημοπρασίας, ότι ο ιδιοκτήτης ενός συγκεκριμένου οικοπέδου δεν έχει το δικαίωμα να συλλέγει τα *matsutake* που φυτρώνουν σε αυτήν την έκταση με όρους ιδιοκτησίας, είναι όμοια με το δίκαιο που ρυθμίζει το καθεστώς πολλών δασών στην Ευρώπη που έχουν ιδιώτες ιδιοκτήτες, οι οποίοι όμως δεν έχουν το δικαίωμα να αποφασίσουν μόνοι να κόψουν κάποιο δέντρο. Οι κάτοικοι του χωριού έχουν προφανώς έναν ιδιαίτερο τρόπο να αντιλαμβάνονται τι ανήκει σε ποιον – έναν πολυεπίπεδο πίνακα πρωτοκόλλων, κατά κάποιον τρόπο, για τη θεώρηση του κόσμου. Οι ιδιοκτήτες γης συναινούν γιατί είναι μια παραδοσιακή συμφωνία της κοινότητας· θεωρούν ότι είναι συσχεδιαστές και συμμετοχοί στη λήψη των αποφάσεων για αυτήν τη διαδικασία ως κομμάτι της κοινότητας. Η πρόσβαση που ρυθμίζεται από την κοινότητα δεν αντιμετωπίζεται ως απαγόρευση, αλλά ως ευαίσθητη συναινετική συμφωνία – προφανώς, μια πολιτισμική μετατόπιση από τη δυτική, ιδιοκτησιακή νοοτροπία. Σύμφωνα με τους ερευνητές, «σ' ένα υποσυνείδητο επίπεδο» η γη ανήκει σε όλο το χωριό.

50. Saito και Mitsumata, ό.π.

ΚΑΤΑΝΟΜΗ	Συλλογική συγκομιδή	Διαδικασία κατάθεσης προσφορών
ΕΠΙΦΑΝΕΙΑ ΓΗΣ	Κοινή γη	Ιδιωτική γη
ΥΠΕΔΑΦΟΣ		
<p>Η κοινή γη συνυπάρχει με ιδιωτικά δικαιώματα. Στη συγκομιδή των μανιταριών matsutake, οι χωρικοί της Oka θεωρούν το χώμα του υπεδάφους, στο οποίο τα μανιτάρια <i>fungi</i> αναπτύσσονται, ως γη κοινής κατοχής, η οποία δεν μπορεί να απαλλοτριωθεί ή να ιδιοποιηθεί. Στην επιφάνεια της γης, η ομότιμη διακυβέρνηση καθορίζει την πρόσβαση των ανθρώπων στα μανιτάρια.</p>		

Αυτή η κατανόηση αναδεικνύει μια ευρύτερη οπτική για την ιδιοκτησία – ότι «η ιδιωτική περιουσία σχεδόν πάντοτε προέρχεται από μη αναγνωρισμένα Κοινά», όπως σημειώνει η Tsing. «Το σημαντικό είναι [ότι] η ιδιωτικοποίηση δεν είναι ποτέ οριστική· χρειάζεται διαμοιραζόμενους χώρους ώστε να δημιουργεί αξία. Αυτό είναι το μυστικό της συνεχούς κλοπής της ιδιοκτησίας... Η έξαψη της ιδιωτικής ιδιοκτησίας είναι ο καρπός ενός κοινού του υπεδάφους».⁵¹

Θα αναρωτιέται κανείς γιατί αυτό το ήθος δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην εξαγωγή άνθρακα, αερίου και πετρελαίου από το υπεδάφος. Υπάρχει προφανώς διαφορά μεταξύ της αξίας αυτού που υπάρχει στο έδαφος, ανέγγιχτο και παλαιότερο από κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, και του κόστους της ανακάλυψης, της εξόρυξης, της άντλησης και της διύλισης – αυτό είναι το κόστος ώστε να καταστεί διαθέσιμο για χρήση στους ανθρώπους. Είναι μια ουσιώδης διαφορά. Αλλά ας σκεφτούμε πώς θα έμοιαζε η οικονομία μας αν η ολική αξία του πετρελαίου δεν μπορούσε να αποδοθεί ιδιωτικά σε εταιρείες ή σε έθνη-κράτη, απλώς και μόνο επειδή το αντλούν. Η μόνη οικονομική απολαβή θα αφορούσε την εργασία που επενδύθηκε για την εξαγωγή του πετρελαίου και τη διύλισή του. Το σκεπτικό ενός τέτοιου ιδιοκτησιακού σχήματος είναι απλό: το πετρέλαιο και τα πετρώματα έχουν σχηματιστεί εδώ και εκατομμύρια χρόνια χωρίς καμία ανθρώπινη συνεισφορά, οπότε γιατί οποιαδήποτε ιδιωτική ομάδα να έχει τη δυνατότητα κτήσης τους;⁵² Ακριβώς την ίδια λογική έχουν θέσει σε εφαρμογή οι κοινωνοί των matsutake της Oka – έναν δίκαιο, οικολογικά προσανατολισμένο τρόπο διαχείρισης του πλούτου που παράγεται μέσα από τον διαμοιραζόμενο πλούτο του υπεδάφους.⁵³

51. Tsing, *ό.π.*, σ. 271.

52. Γι' αυτό το θέμα, βλ. Ulrich Steinvorth, "Natürliche Eigentumsrechte, Gemeineigentum und geistiges Eigentum", *Deutsche Zeitschrift für Philosophie* 52, 2004 (5), σ. 717-738.

53. Saito και Mitsumata, *ό.π.*

Τα τελευταία χρόνια, το σύστημα *iriai* βάλλεται από παντού, ιδιαίτερα από τη νεότερη γενιά που δεν δουλεύει στα χωριά και από τους ιδιοκτήτες των δασών *matsutake-yama*, όπου φυτρώνουν τα μανιτάρια. Στα χωριά Kanegawachi και Takatsu, το κλασικό επιχείρημα του Locke ισχύει: «Κάθε ιδιοκτήτης γης έχει το δικαίωμα στους καρπούς της γης που του/της ανήκει από τη μία, και πρέπει να καταβάλει ένα σταθερό φόρο ακίνητης περιουσίας [ιδιοκτησίας] από την άλλη». Έχει υποστηριχθεί ότι αυτές οι παραδόσεις δεν εγγυώνται «αρκετά δικαιώματα στους ιδιοκτήτες των *matsutake-yama*» και έχουν δημιουργήσει «ένα αντικίνητρο στους ιδιοκτήτες γης για να εκτελούν τις αναγκαίες βελτιώσεις στο περιβάλλον, ώστε να αυξήσουν την παραγωγή *matsutake*». ⁵⁴

Αυτοί οι ισχυρισμοί είναι αβάσιμοι. Οι αποδείξεις δείχνουν προς την αντίθετη κατεύθυνση: οι σημαντικότερες βελτιώσεις στο περιβάλλον στην περιοχή του Κιότο έχουν χρηματοδοτηθεί από την Ένωση για την Προώθηση της Παραγωγής *Matsutake* του Kyoto (Association for Promotion of *Matsutake* Production of Kyoto), με τη βοήθεια κρατικών χορηγήσεων. Επτά χρόνια αργότερα, μια έρευνα για τις ενέργειες βελτίωσης κατέγραψε προσπάθειες «σε 405 σημεία, σε συνολικά 310 εκτάρια σε 15 περιφέρειες, και σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις τα σημεία ήταν κοινοτικά δάση». ⁵⁵ Αυτό βγάζει νόημα γιατί η βελτίωση του περιβάλλοντος απαιτεί συγκεκριμένες γνώσεις, συχνή δραστηριότητα και υπομονή. Οι περισσότεροι ατομικοί ιδιοκτήτες γης, σε αντίθεση, δεν συνεχίζουν τις ενέργειες βελτίωσης μετά από ένα ή δύο χρόνια. Όπως δείχνουν οι αποδείξεις, δεν υπάρχουν μόνο φιλοσοφικοί αλλά και αρκετά πρακτικοί λόγοι για να αντιμετωπίζονται τα *matsutake-yama* ως πλούτος που ανήκει και υπόκειται σε διαχείριση απ' όλο το χωριό.

Σύμφωνα με την έρευνα, η εξασθένιση του συστήματος χρήσης της γης *iriaiiken* έχει αρνητικές επιπτώσεις τόσο στην οικονομία του χωριού όσο και στην παραγωγή των *matsutake*. Τα χωριά που έχουν διαλέξει συστήματα διαφορετικά απ' αυτό της Oka, που επιτρέπουν στους ιδιοκτήτες να κάνουν συγκομιδή στις εκτάσεις γης της επιλογής τους, πληρώνοντας το 60% ή 70% του εισοδήματος από τις καταθέσεις προσφορών στη δημοπρασία, πρέπει να εισαγάγουν τώρα συνδρομές μελών ή άλλους φόρους ώστε να αυξήσουν τα έσοδα του χωριού και να διατηρήσουν τις υποδομές του. Το Kanegawachi είναι μια τέτοια περίπτωση. Από τότε που το ολιστικό σύστημα κατάθεσης προσφορών μετατράπηκε σε αποσπασματικό, το 1999, «το εισόδημα από τις καταθέσεις προσφορών εξασθένησε περισσότερο από 75% – από 250.000 γιεν στις αρχές

54. Tsing, *ό.π.*, σ. 16.

55. Tsing, *ό.π.*, σ. 8.

του 1990 σε 60.000 γιεν το 2004».⁵⁶ Την ίδια περίοδο, η βούληση των ιδιοκτητών *matsutake-yama* να εργαστούν ώστε να βελτιώσουν το περιβάλλον του *matsutake* εξασθενούσε και ένας φαύλος κύκλος ατομικής εκμετάλλευσης αναδύοταν. Αυτός έρχεται σε έντονη αντίθεση με τον ενάρετο κύκλο των κατοίκων του χωριού Oka που μοιράζονται τα *matsutake*.

Η ιστορία του χωριού Oka διδάσκει πολλά για το πώς η ιδιοκτησία, όταν αντιμετωπίζεται ως δικαίωμα απόλυτης κυριαρχίας σε ένα οριοθετημένο αντικείμενο, μπορεί να επανεπινοηθεί με κοινωνικά προσανατολισμένους αλλά και πρακτικούς τρόπους. Αλλά αυτό δεν εναπόκειται μόνο στην ενεργοποίηση ενός νόμου ή κανονισμού· απαιτείται πολιτισμικό ήθος το οποίο μπορεί να καλλιεργηθεί μέσα από την κοινωνική πρακτική και παρέμβαση. Πρέπει να υπάρχει δέσμευση στο αμοιβαίο οικοσύστημα και στις υποδομές στις οποίες βασίζεται η καθεμιά/ο καθένας, παρέχοντας ταυτόχρονα χώρο στον οποίο καλλιεργούνται οι κοινωνικές σχέσεις και οι ανθρώπινες/μη ανθρώπινες σχέσεις. Ας σημειώσουμε ότι αυτό δεν αποτρέπει τα ατομικά δικαιώματα χρήσης ή και το δικαίωμα πώλησης ενός ανανεώσιμου πόρου. Τα αναλώσιμα μανιτάρια, για παράδειγμα, μπορούν να αντιμετωπιστούν ως χρησιμησία (*usufruct*), το οποίο σημαίνει ότι παρέχεται δικαίωμα χρήσης κάποιου πράγματος που ανήκει σε κάποιον άλλον, υπό την προϋπόθεση ότι ο πόρος δεν φθίνει.

Κατά μια ευρύτερη έννοια, η ιστορία των *matsutake* δείχνει τις αρετές και την πρακτικότητα της σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας. Είναι επιβλητικό να χρησιμοποιηθεί η ιδιόκτητη περιουσία για να ενισχυθούν οι κοινωνικές και οικολογικές σχέσεις, αντί να διαρρηγνύονται από την ιδιοκτησία και τον καπιταλισμό. Όπως η ιστορία των κήπων *Nidiaci* μάς έδειξε πως ένα και μόνο οικόπεδο στην πόλη μπορεί να αντιμετωπιστεί και ως ιδιωτική και δημόσια ιδιοκτησία, με κάθε προσέγγιση να καταλήγει σε διαφορετικά αποτελέσματα, έτσι μπορούμε να δούμε και στην ιστορία των *matsutake* ότι η διαχείριση της γης ως Κοινά επιτρέπει να αναδυθούν ποιοτικώς διαφορετικά είδη αξιών. Αυτές οι αξίες είναι ταυτόχρονα προσωπικές, κοινωνικές, οικολογικές, αλλά και οικονομικές. Τα πράγματα μπορούν να ανήκουν σ' εμάς ως άτομα και ως μέλη μιας συλλογικότητας την ίδια στιγμή. Οι ιδιοκτησιακές συμφωνίες μπορούν να είναι σχεδιασμένες ώστε να σέβονται τη δική μας ελευθερία-στη-διασύνδεση όσον αφορά τη χρήση πραγμάτων, τη δίκαιη παροχή ευρύτερης πρόσβασης σε αυτά, και τις δονούμενες ζωντανές κοινότητες ως αποτελεσματικές μορφές ομότιμης διακυβέρνησης.

56. Tsing, ό.π., σ. 10.

Οικοδομούμε ισχυρότερα Κοινά μέσα από τη σχετικοποιημένη ιδιοκτησία

Η ιδέα της σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας είναι μάλλον ακατανόητη αν ειπωθεί υπό το πρίσμα των συμβατικών ιδιοκτησιακών σχέσεων. Οι άνθρωποι, εμβυθισμένοι στο κυρίαρχο κοσμοείδωλο, αρνούνται πεισματικά να παραδεχθούν ότι μπορεί να υπάρχουν άλλοι τρόποι βίωσης και αναπαράστασης του κόσμου. Προσπαθήσαμε να δείξουμε μέσα από πέντε ζωντανά παραδείγματα πως οι αντιλήψεις των ανθρώπων για την ιδιοκτησία μπορούν να ξεφύγουν από τις παραδοσιακές μορφές, οι οποίες συνεπάγονται σε σημαντικό βαθμό την αποκλειστικότητα και τον διαχωρισμό. Αντιθέτως, η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία διανοίγει χώρους που επιτρέπουν την ανάπτυξη σχέσεων πολλών διαφορετικών ειδών, οι οποίες δεν περιστρέφονται γύρω από την ιδιοκτησία ή τις αγοραίες συναλλαγές. Αυτές οι σχέσεις λαμβάνουν πολλές μορφές – με άλλους κοινωνούς, με τον μη ανθρώπινο κόσμο, με τις περασμένες και μέλλουσες γενιές, με τους εξωτερικούς θεσμούς και με το σύμπαν.

Αξίζει να τονίσουμε ότι οι πρακτικές σχετικοποίησης της ιδιοκτησίας μπορούν να αποτελέσουν υπόδειγμα προς μίμηση αλλά όχι προς αντιγραφή. Κάθε πραγμάτωσή τους είναι μοναδική. Δεν υπάρχει νομικό εργαλείο ή μοντέλο που να αποτελεί πανάκεια. Ο σχεδιασμός του νομικού καθεστώτος για τους σχετικοποιημένους τρόπους του έχειν στα Κοινά, είναι καλύτερο να κανοναρχείται από αυτήν την ερώτηση: Τι χρειαζόμαστε (η κάθε κοινότητα) για να προστατεύσουμε τα Κοινά μας ως Κοινά;

Ιδιοκτησία και νομική Ιστορία

Ιδιοκτησία και νομική Ιστορία
Ιδιωτική ιδιοκτησία, εταιρική ιδιοκτησία, δημόσια ιδιοκτησία,
σχετικοποιημένη ιδιοκτησία, προϊδιοκτησία

Αυτή η εικόνα αναπαριστά τους τρόπους, μέσω των οποίων το ιδιοκτησιακό δίκαιο παράγει συγκεκριμένους τύπους κοινωνικής τάξης. Ενδυναμώνει τους ιδιοκτήτες (τους κατόχους των τετραγώνων στην εικόνα) και περιθωριοποιεί και υποδουλώνει τους μη ιδιοκτήτες. Ο κύκλος –ένα βουδιστικό *ensō*, το οποίο συχνά χρησιμοποιείται για να συμβολίσει τον απόλυτο διαφωτισμό και το σύμπαν– περιβάλλει συγγενικά ιδιοκτησιακά καθεστώτα.

Η ατομική και η εταιρική ιδιοκτησία είναι δύο συγγενικοί τρόποι, μέσω των οποίων οι ιδιοκτήτες αξιώνουν την κυριαρχία τους πάνω στα πράγματα που άλλοι άνθρωποι χρειάζονται ή θέλουν. Το σύστημα αγοράς/κράτους ως πολίτευμα και νομικό σύστημα νομιμοποιεί εκ των προτέρων αυτές τις μορφές έναντι άλλων. Ακόμα και η συλλογική ιδιοκτησία ενεργοποιεί αυτή τη δυναμική, ενδεχομένως σε πιο ήπιες μορφές, γιατί και αυτή επιβραβεύει τους ιδιοκτήτες και αποκλείει τους μη ιδιοκτήτες.

Η προϊδιοκτησία –οι κοινωνικές σχέσεις πριν εγκαθιδρυθεί κάθε επίσημος ιδιοκτησιακός κανονισμός– μπορεί να δείχνει αβλαβής, αλλά δεν είναι βέβαιο ότι η παραγόμενη κοινωνική τάξη θα είναι συνεργατική, εξισωτική και δίκαιη. Ο Hobbes υποστήριξε ότι η «φυσική κατάσταση» που υποτίθεται ότι προηγείται της ανόδου των κρατών ήταν ένας βάρβαρος πόλεμος όλων εναντίον όλων· οι αναρχικοί και οι κοινοτιστές τείνουν να διατηρούν μια πιο αισιόδοξη θέση. Σε κάθε περίπτωση, υπάρχει το κενό μιας μεγαλύτερης πολιτικής εξουσίας. Επισημάναμε πώς η νομική θεωρία του *res nullius in bonis* χρησιμοποιήθηκε κάποτε για την προστασία της γης και του υπόλοιπου βιοπλούτου που καθεμιά/ένας και οι επόμενες γενιές χρειάζονται. Αλλά δεν είμαστε τόσο αδαείς ώστε να πιστεύουμε ότι αυτό θα ήταν αρκετό στη σημερινή εποχή – συνεπώς υπάρχει η ανάγκη για νομικές καινοτομίες που θα προασπίζουν τα Κοινά.

Η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία είναι μια προσπάθεια να στραφεί η διαχείριση των πόρων προς όφελος των κοινωνιών (ή οποιουδήποτε άλλου) μέσα από τις δομές της ομότιμης διακυβέρνησης την ώρα που σέβεται τα εγγενή όρια του βιοπλούτου. Ας σημειωθεί ότι η γραμμή γύρω από τα Κοινά δεν είναι το σκληρό όριο της ιδιοκτησίας και του διαχωρισμού· αντίθετα, είναι μια εστιγμένη γραμμή που συμβολίζει την ημιδιαπερατή μεμβράνη η οποία επιτρέπει την επιλεγμένη αλληλεπίδραση μέσα στον ευρύτερο κόσμο.

Κυκλώσαμε τα ποικίλα ιδιοκτησιακά καθεστώτα με ένα *ensō*, μια εικόνα σχεδιασμένη με το χέρι, την οποία οι Βουδιστές Zen χρησιμοποιούν για να συμβολίσουν «τον απόλυτο διαφωτισμό, τη δύναμη, την κομψότητα, το σύμπαν και το μ (το κενό)». (Wikipedia) Επιθυμούμε να χρησιμοποιήσουμε αυτό το σύμβολο για να προτείνουμε ότι στην πραγματικότητα συμμετέχουμε σε ένα μεγαλύτερο, ενοποιημένο, όλον στο οποίο όλα είναι

συνδεδεμένα. Ένας ζωντανός κόσμος (cosmos) περικυκλώνει όλα τα ιδιοκτησιακά καθεστώτα. Παρ' όλα αυτά, μόνο η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία αναγνωρίζει επίσημα αυτήν την πραγματικότητα.

Οι περιγραφές μας σε αυτό το κεφάλαιο για τους σχεσιακούς τρόπους του έχουν μπορεί να φαίνονται περίπλοκες και μπερδεμένες. Αυτό συμβαίνει εν μέρει επειδή η ίδια η ιδέα δεν μας είναι τόσο οικεία. Επιπλέον, το να περιγράψεις κάτι καινούργιο, μπορεί να είναι πολύ δυσκολότερο από το να το ζεις, όπως και το να περιγράψεις πώς να κάνεις ποδήλατο είναι πολύ δυσκολότερο από το να το κάνεις. Και δεν έχουμε ακόμα ένα καθιερωμένο σύνολο από νομικές μορφές για τη σχετικοποίηση της ιδιοκτησίας. Επομένως, επιθυμούμε να καταλήξουμε, παρέχοντας ορισμένους εννοιολογικούς ορισμούς, στην ιδέα της σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας, ώστε να μπορεί να αναγνωρίζεται ως ξεχωριστό είδος «πέρα από την ιδιοκτησία» που διοικείται από τα Κοινά.

Έχουμε δει ότι ούτε ένα παράδειγμα της σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας δεν είναι ακριβώς όπως κάποιο άλλο. Κάθε ένα αναπαριστά μια μοναδική διαστρωμάτωση και αλληλεπικάλυψη διαφορετικών μορφών ιδιοκτησίας, ευρηματικά διασυνδεδεμένων. Κάθε μία βασίζεται στο ήθος των Κοινών και γεννιέται μέσα από ζωντανές κοινωνικές πρακτικές. Καθοριστικός παράγοντας για τέτοιες ιδιοκτησιακές μορφές είναι να ανοίξει ένας προστατευμένος χώρος, ώστε να λάβει χώρα το Κοινωνείν. Πρέπει να βρεθεί ένας τρόπος να εξουδετερωθούν οι συνήθεις σχέσεις εξουσίας που σχετίζονται με την ιδιοκτησία, κυρίως με την ανισότητα μεταξύ των ιδιοκτητών και των μη ιδιοκτητών, και την κυριαρχία που συνδέεται με τη διακυβέρνηση-μέσα-από-το-χρήμα. Τα ιδιοκτησιακά δικαιώματα –τα οποία σήμερα συγγενεύουν με την καπιταλιστική και υπολογιστική ορθολογικότητα– δεν μπορεί να υπαγορεύουν τους όρους της κοινωνικής τάξης εκ των προτέρων. Στο καπιταλιστικό πλαίσιο των φιλελεύθερων δημοκρατιών, η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία μπορεί να δημιουργήσει ένα σύγχρονο *res nullius in bonis*, το οποίο μπορεί να καταστήσει τον διαμοιραζόμενο πλούτο –ένα κτίριο κατοικιών, μια πλατφόρμα λογισμικού, ένα σουπερμάρκετ, σπόρους, μύκητες του υπεδάφους– οιονεί αναπαλλοτρίωτο.

Επιτρέψτε μας να προσπαθήσουμε να περιγράψουμε ορισμένα βασικά μοτίβα της σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας και κατ' αυτόν τον τρόπο να κάνουμε ορισμένες γενικεύσεις σχετικά με το πώς μπορούμε να διασφαλίσουμε τις ειδικές δυνατότητες χρήσης που το καθιστούν εφικτό.

Να επανακαθορίσουμε τη γραμμή που διαχωρίζει τους ιδιοκτήτες από τους μη ιδιοκτήτες. Αντίθετα από τα σκληρά όρια ελέγχου, το όριο γύρω από τα

Κοινά αντιμετωπίζεται ως ημιδιαπερατή μεμβράνη. Αυτό διευκολύνει να συνυπολογίζονται και να ενσωματώνονται οι ανάγκες όλων.

Να αναμείξουμε τα ατομικά δικαιώματα χρήσης με τη συλλογική κατοχή ως βασική νόρμα. Οι υπέρμετρες αντιπαραθέσεις είναι ενδεικτικές των σχεδιαστικών προβλημάτων. Όταν τα ατομικά δικαιώματα χρήσης δημιουργούνται σε συνδυασμό με έναν συλλογικό τρόπο του έχειν (το οποίο είναι πάντοτε ένα συγκριτικό-σχεσιακό επίτευγμα), αναδύεται ένας ενάρετος κύκλος συνεργασίας και εμπιστοσύνης. Είναι επικτό να αντικαταστήσει την ηθική του φτωχού συγγενή που προκύπτει από τον ατομικό ανταγωνισμό που ο καπιταλισμός απαιτεί για όλους/ους. Για παράδειγμα, τα Federated Wiki αποφεύγουν τις ανώνυμες οξείες αντιπαραθέσεις (flame wars) που μαστίζουν τις περισσότερες συμβατικές wikis. Το Συνδικάτο Mietshäuser διευκολύνει τους ανθρώπους να ξεφύγουν από την κερδοσκοπία, την αύξηση των τιμών και την ανασφάλεια της αγοράς ακινήτων που βασιίζεται στην ατομική ή εταιρική ιδιοκτησία. Η μείξη των ατομικών δικαιωμάτων χρήσης με τη συλλογική κατοχή βοηθά να παραχθούν πιο σταθερά και δίκαια αποτελέσματα, τα οποία από μόνα τους είναι μια δυνατότητα που ελαχιστοποιεί τις συγκρούσεις.

Να αποφύγουμε τη διακυβέρνηση μέσω του χρήματος και τον έλεγχο από μετόχους με επενδυτικό ενδιαφέρον. Υπάρχει ένα βασικό ελάττωμα στη συμβατική ιδιοκτησία γιατί επιτρέπει σε όσους έχουν χρήματα να αναιρέσουν τη δυνατότητα των πολλών να διοικήσουν τον εαυτό τους και να προστατεύσουν τα συμφέροντά τους. Η διακυβέρνηση μέσω του χρήματος αποτελεί πρόβλημα ακόμα και για τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς και τις συνεταιριστικές επιχειρήσεις, γιατί τα εύπορα μέλη των συμβουλίων και οι πηγές χρηματοδότησης τείνουν να έχουν δυσανάλογη βαρύτητα λόγου ή ακόμα και να ασκούν βέτο κατά τη διοίκηση.

Να παρακάμψουμε τις συμβατικές κατηγορίες ιδιοκτησίας και την κοινωνική τάξη αγοράς/κράτους που συνεπάγονται. Αντί για ένα σύστημα που στρέφει την ιδιωτική ιδιοκτησία ενάντια στο συλλογικό συμφέρον, και τους ιδιοκτήτες ενάντια στους μη ιδιοκτήτες, η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία διανοίγει έναν νέο ασφαλή χώρο για το Κοινωνείν. Επίσης, προστατεύει τους ανθρώπους από το να τους γίνει έξωση ή να τους χωρίσουν από τον βιοπλούτο που τους περιβάλλει.

Να δώσουμε νομικά ερείσματα στην υπαρξιακή κατοχή και χρήση η οποία περισσότερο ικανοποιεί ανάγκες παρά ενισχύει την κυριαρχία. Αντί για παρα-

γωγική επιχείρηση που στρέφεται γύρω από τα περιουσιακά στοιχεία (ένα εργοστάσιο, ένα προϊόν, ένα εμπορικό σήμα) και τις επιλογές του ιδιοκτήτη(κτητών), οι κοινωνοί που βασίζονται στη σχετικοποιημένη ιδιοκτησία είναι ελεύθεροι να εκπονήσουν ένα σύστημα διακυβέρνησης φτιαγμένο από εκείνες/ους. Μπορούν να χτίσουν μια κουλτούρα αφοσιωμένη στη συλλογική διαχείριση, στην ομότιμη διακυβέρνηση, και σε μια προσεκτική διάδραση με τη μη ανθρώπινη σφαίρα. Η Park Slope Food Coop λειτουργεί σαν μη ιδιοκτησία, με την έννοια ότι κανένας δεν μπορεί ιδιωτικά να ιδιοποιηθεί την περιουσία του συνεταιρισμού ή να την πουλήσει. Το ίδιο ισχύει και για τους σπόρους ανοικτής πηγής: όλες/οι μπορούν να τους χρησιμοποιήσουν και κανένας δεν μπορεί να τους μετατρέψει σε χρήμα εις βάρος των άλλων. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό να σημειώσουμε ότι κάθε στιγμή η κοινωνική πρακτική και η κουλτούρα πρέπει να κρατούν το σύστημα ζωντανό. Τα επίσημα νομικά προνόμια και τα νομοθετήματα δεν είναι αρκετά.

Να αναγνωρίσουμε την αξία των ομότιμα διαπραγματευμένων δικαιωμάτων χρήσης. Οι προϋπάρχουσες επίσημες ιδιοκτησιακές συμφωνίες, όπως το εθιμικό δίκαιο ή η δημόδης πρακτική, μπορούν να εξελιχθούν σε καθεστώςα σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας. Αυτό είναι σημαντικό, γιατί η ηθική νομιμοποίηση και αποτελεσματικότητα πηγάζουν από το Κοινωνείν, όχι μόνο από το κρατικό δίκαιο. Η σχετικοποιημένη ιδιοκτησία μπορεί να λειτουργήσει σωστά γιατί αντλεί πάρα πολλά από μοτίβα του Κοινωνείν που περιγράφηκαν στο Κεφάλαιο 4 έως 6, όπως το *ας* περισυλλέξουμε και *ας* μοιραστούμε, *ας* περισυλλέξουμε, *ας* οριοθετήσουμε και *ας* καταμερίσουμε, *ας* εμπιστευτούμε την εναποθετημένη γνώση, την επιθυμία να μοιραστούμε τη γνώση με γενναιοδωρία, να δημιουργήσουμε τελετουργίες της συνύπαρξης και να εμβαθύνουμε την αμοιβαία επαφή με τη φύση. Όλα αυτά ενισχύουν την ασφάλεια και την ελευθερία του ατόμου. Το Κοινωνείν προηγείται και αυξάνει την πιθανότητα ύπαρξης της σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας. Είναι αχρείαστο να ειπωθεί, ότι εάν δεν συμβαίνει το Κοινωνείν, δεν μπορεί να υπάρξει σχετικοποιημένη ιδιοκτησία.

Να υφάνουμε την ιδιοκτησία στον ιστό της ζωής. Η ιδιοκτησία που είναι βαθιά ριζωμένη στα ζωντανά, διασυνδεδεμένα συστήματα έχει λιγότερη ανάγκη να συντηρηθεί μέσα από τις αγορές ή την κρατική στήριξη. Θυμάστε πώς το Συνδικάτο Mietshäuser αφήνει τα μέλη του να διατηρούν υψηλό βαθμό ελευθερίας και αυτονομίας; Όταν οι κοινωνοί μπορούν να προσδιορίσουν την πρόσβασή τους και τα δικαιώματα χρήσης στην τοπική κλίμακα, το σύστημα που θα προκύψει θα είναι κατανεμημένο, διαφοροποιημένο και σταθερό. Αυτό καθιστά ευκολότερη την αυτο-αναπαραγωγή, την αυτο-θεραπεία και την ανάπτυξη στις κατάλληλες κλίμακες. Αυτές οι δεξιότητες μειώνουν το ρίσκο μιας αποτυχίας

του συστήματος και την ανάγκη για εξωτερική επιτήρηση. Επίσης αποτρέπουν τη συγκέντρωση εξουσίας και τη μονολιθικότητα, και περιορίζουν την εξάρτηση από τον μηχανισμό αγοράς/κράτους – ένα μεγάλο βήμα στην κατεύθυνση της αναβάθμισης της ανθεκτικότητας.

Να κρατάμε τις διαμάχες για τα δικαιώματα χρήσης όσο το δυνατόν σε τοπικό επίπεδο. Αυτό ενεργοποιεί μια διαδικασία επίλυσης της διένεξης, η οποία έχει μικρότερο κόστος και είναι πιο προσβάσιμη στους καθημερινούς ανθρώπους. Τα επίσημα συστήματα κρατικού δικαίου αξιώνουν ευγενή παγκόσμια δικαιώματα για όλες/ους. Τα πραγματικά κόστη και η πολυπλοκότητα υπεράσπισης αυτών των δικαιωμάτων είναι συχνά τεράστια (ας φανταστούμε έναν χωρικό γεωργό να αντιμετωπίζει μια μεγάλη κοινοπραξία), γεγονός που καθιστά την κρατική νομοθεσία μια παρωδία δικαιοσύνης και ισότητας. Σε αντίθεση, η ομότιμη διακυβέρνηση στα Κοινά τείνει να παρέχει προσβάσιμα συστήματα αντιμετώπισης προβλημάτων.

Να αναγνωρίσουμε την ανάγκη για μελλοντικό διαχωρισμό και μίμηση για να αποφευχθούν τα «προβλήματα της μεγέθυνσης». Σε κάποιο σημείο της ανάπτυξης κάθε Κοινού, η πολυπλοκότητα γίνεται πολύ μεγάλη και η ομότιμη διακυβέρνηση τόσο αδύνατη, ώστε κάποιος μορφής διαχωρισμός ή διακλάδωση των δυνάμεων είναι απαραίτητος. Η Park Slope Food Coop λειτουργεί γιατί έχει βαθιές ρίζες στην κοινωνία του Μπρούκλιν. Είναι πολύ μεγάλη, αλλά δεν έχει την ανάγκη να γίνεται ολοένα και μεγαλύτερη, όπως ακριβώς και το Συνδικάτο Mietshäuser δεν χρειάζεται να προσθέτει όλο και περισσότερα συγκροτήματα κατοικίας. Στα Κοινά δεν υπάρχει ο εσωτερικός καταναγκασμός ή ο συστημικός μηχανισμός που απαιτεί διαρκή ανάπτυξη, όπως χρειάζεται να κάνουν οι επιχειρήσεις στην καπιταλιστική οικονομία. Το Park Slope Food Coop και το Συνδικάτο Mietshäuser θα καλωσόριζαν οποιονδήποτε για να μιμηθεί τις εμπειρίες τους. Στο Σύμπαν των Κοινών είναι πιο λογικό να διατηρηθούν τα ιδιοκτησιακά καθεστώτα σε μια διαχειρίσιμη κλίμακα, ώστε τα συστήματα να παραμένουν απλούστερα, πιο σπονδυλωτά και λειτουργικά, και με μικρότερες έμμεσες δαπάνες.

Να επανεισάγουμε την κατασκευή νοήματος στο μοντέρνο δίκαιο. Η επίδραση της σχετικοποιημένης ιδιοκτησίας εκτείνεται πέρα από το ιδιοκτησιακό δίκαιο· αντικατοπτρίζει τον ευρύτερο αντίκτυπο που το Κοινωνείν μπορεί να επιφέρει στο δίκαιο, συνολικότερα. Σαν ένας τρόπος επινόησης του κόσμου, το Κοινωνείν παρακινεί τους ανθρώπους να παίξουν έναν αυθεντικό, διαμορφωτικό ρόλο στη δημιουργία του δικαίου. Παρέχει έναν τρόπο αντιμετώπισης της

διάχυτης αποξένωσης στις μέρες μας. Αυτό είναι που διακυβεύεται στη συζήτηση για το Κοινωνείν και την ιδιοκτησία – και το δίκαιο εν συνόλω.

Ιστορικά, το δίκαιο ήταν ενσωματωμένο στην κοινότητα. Αυτό ενεργοποιούσε τις σχέσεις και τις νόρμες των ανθρώπων ως ολότητα, ώστε να βρουν έκφραση μέσα από το ίδιο το δίκαιο. Σε αναρίθμητες κοινότητες σε όλο τον κόσμο, ακόμα και σήμερα, οι κοινωνοί μπορούν να διαπιστώσουν αν τα βιοσκοτόπια έχουν βοσκηθεί υπερβολικά ή αν οι ψαρότοποι έχουν υπεραλιευθεί. Μπορούν να επινοήσουν τις δικές τους κατάλληλες λύσεις. Ενώ αυτό είναι συχνά μια δύσκολη διαδικασία, είναι αυτό που απαραίτητα οικοδομεί τους νευρώνες της κοινωνικής σύνδεσης και αποστολής. Συνδέει τους ανθρώπους με τα τοπία τους και τις προηγούμενες γενιές, και κατ' αυτόν τον τρόπο γίνεται όχημα κατασκευής νοήματος.

Παρ' όλα αυτά, με την επικράτηση του μοντέρνου κράτους και της γραφειοκρατίας, οι μορφές και οι διαδικασίες του δικαίου τείνουν να γίνονται αυτοσκοπός, αντικαθιστώντας το δίκαιο ως όχημα έκφρασης της αίσθησης της κοινωνίας σχετικά με τον σκοπό και την ταυτότητά της. Αυτό που μετράει περισσότερο σήμερα στο μοντέρνο δίκαιο είναι η αυτο-αναφορική λογική και διαδικασία, και όχι πραγματικά η καταλληλότητα των αποφάσεων. Εάν ο (ακριβοπληρωμένος) δικηγόρος σου κάνει ένα διαδικαστικό λάθος, ή αν κάποια απόκρυφη τεχνικότητα που επινοήθηκε μέσα από πολιτικούς συμβιβασμούς δεκαετίες νωρίτερα δεν ικανοποιείται, τότε έχασες! Το βασικό δεν είναι η «δικαιοσύνη», όπως ένας διάσημος καθηγητής πολιτικής δικονομίας είπε κάποτε σε έναν από εμάς, όταν ήταν πρωτοετής φοιτητής νομικής. Αυτό που απασχολεί «τη διοίκηση της δικαιοσύνης» είναι εάν υπάρχουν «επαρκείς αποδείξεις και διαδικαστική ακεραιότητα». Ή όπως το έθεσε πιο δηκτικά ο συγγραφέας Anatole France: «Το δίκαιο, και η μαγική του ισότητα, απαγορεύει εξίσου στον φτωχό και στον πλούσιο να κοιμούνται κάτω από γέφυρες, να ζητιανεύουν στους δρόμους και να κλέβουν ψωμί».⁵⁷

Το μοντέρνο δίκαιο είναι δραστικά αποσυνδεδεμένο από την κοινωνική πραγματικότητα και τους πραγματικούς ανθρώπους. Είναι ένα αφηρημένο σύστημα κανόνων, το οποίο αυτοπαρουσιάζεται ως ουδέτερη, απρόσωπη διαδικασία, «η δικαιοσύνη είναι τυφλή», διαδικασία στην οποία όσες/οι δραστηριοποιούνται, πασχίζουν γι' αυτόν τον στόχο, ερμηνεύοντας τον κόσμο μέσα από τις κατηγορίες του ίδιου του δικαίου. Ως δημιούργημα του κράτους και των προτεραιοτήτων του, το δίκαιο έχει χάσει την επαφή με τη ζωή των ανθρώπων, ιδίως τον εσωτερό εαυτό τους, ίσως επειδή διοικείται από δυσκίνητες και συχνά διεφθαρμένες διαδικασίες. Ακόμα κι αν οι επικρατούσες νομικές μορφές προσφέρουν περιορισμένες αρμοδιότητες στους ανθρώπους για να τις χρησιμοποιήσουν προς όφελός

57. Anatole France, *Le Lys Rouge* (The Red Lily), 1894, Κεφάλαιο 7.

τους (δίκαιο των συμβάσεων, επιχειρηματική διοίκηση, κ.λπ.), το δίκαιο δεν είναι στην πράξη στιβαρή πηγή κατασκευής νόηματος. Υπάρχει μια απλή εξήγηση γι' αυτό το γεγονός: λιγότεροι άνθρωποι μπορούν ρεαλιστικά να συμμετάσχουν ή να επηρεάσουν τον χαρακτήρα του δικαίου σήμερα. Εμφανίζεται σαν μια έκφραση του κρατικής εξουσίας με την οποία πρέπει όλες/οι να συμμορφωθούν.

Αυτό εξηγεί εν μέρει γιατί τόσο άνθρωποι νιώθουν αποξενωμένοι απέναντι στο σύγχρονο έθνος-κράτος και τη νομοθεσία. Αναμφίβολα, ο διαχωρισμός των νομικών μορφών από τις δραστηριότητες που φτιάχνουν νόημα έχει ξεπεράσει πολλές καταπιεστικές κοινοτικές προσταγές και έχει διευρύνει την ελευθερία, τουλάχιστον υπό μια στενή, ατομικιστική έννοια. Το μοντέρνο, φιλελεύθερο δίκαιο έχει διαλύσει πολλές αποπνικτικές, άδικες μορφές κυριαρχίας και ελέγχου – φεουδαρχικές, πατριαρχικές, αυταρχικές. Αλλά αυτή η ελευθερία συχνά συνεπάγεται την αποσύνδεση των ανθρώπων, πολλές φορές διά της βίας στο όνομα της ελευθερίας, από τις λέξεις που λάτρευαν. Αναρίθμητοι αυτόχθονες λαοί στην ιστορία έχουν εμπεδώσει ότι η ελευθερία που αντιμετωπίζεται ως ατομικότητα, απαλλαγμένη από τη συλλογική ταυτότητα, το τοπίο, τις παραδόσεις και την πολιτιστική κληρονομιά, είναι πράξη ριζικής υπεξαίρεσης. Σήμερα, ακόμα και ανάμεσα σ' εμάς τους σύγχρονους, το κρατικό δίκαιο συχνά φυλακίζει ανθρώπους μέσα από αφηρημένες επίσημες κατηγορίες οι οποίες δεν συνυπολογίζουν το πλήρες συγκείμενο των ζώων μας και των εσώτερων αναγκών μας. Το δίκαιο μπορεί να εγγυάται πολιτικές ελευθερίες στους άστεγους και τους ψυχικά νοσούντες να ζουν στους δρόμους χωρίς παρενόχληση και να δίνει εντολή για την παροχή στοιχειώδους στέγασης. Αλλά δεν μπορεί να παρέχει σχέσεις με νόημα, σκοπό και αξιοπρέπεια.

Στις μέρες μας, η σύνδεση του δικαίου με τις εσώτερες προσδοκίες και επιθυμίες των ανθρώπων για νόημα είναι στην καλύτερη περίπτωση ακανόνιστη. Στη χειρότερη, είναι εξαιρετικά αδιάφορη, σκανδαλωδώς εκτοπισμένη δυσαρέσκεια για την αδυναμία του δικαίου να απευθυνθεί στο νόημα και στην ταυτότητα. Αυτό δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη, αφού το δίκαιο υπηρετεί το πολίτευμα της αγοράς/κράτους και των προτεραιοτήτων του· αφού ελέγχεται από ένα απόμακρο επιτροπάτο δικηγόρων και νομοθετών· και αφού αξιώνει παγκόσμιες νομικές κατηγορίες οι οποίες δεν συνυπολογίζουν την πραγματικότητα και τις επιθυμίες που αλλάζουν.

Όταν το δίκαιο αποτυγχάνει να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στις ανάγκες και δεν μπορεί να τροποποιηθεί, ώστε να εκφράσει τις νέες συνθήκες και ιδέες περί δικαιοσύνης, χάνει τη νομιμοποίησή του. Η «φαντασιακή κοινότητα» που το έθνος-κράτος ισχυρίζεται ότι εκπροσωπεί και που το δίκαιο διαρκώς επιδιώκει να συγκροτεί, αρχίζει να καταρρέει.⁵⁸

58. Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread*

Τα δικαιώματα στο Κοινωνείν και στη σχετικοποιημένη ιδιοκτησία λειτουργούν ως αντίδοτο στη σύγχρονη τάση. Μπορούν να μας βοηθήσουν να φανταστούμε εκ νέου τη φύση του δικαίου ως όχημα δημιουργίας νοήματος. Αντί να εκχωρείται αυτό το καθήκον σε ένα απόμακρο εθνικό κράτος και στη νομοθετική εξουσία που δεν ανταποκρίνεται στους καθημερινούς ανθρώπους, το Κοινωνείν επανενσωματώνει τη δημοκρατία και τη δημιουργία του δικαίου στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων με ουσιώδεις τρόπους. Μπορεί να είναι το μέσο για να ανακτηθούν και να χτιστούν σχέσεις που διαφορετικά θα ήταν αδρανείς ή καταπιεσμένες στη σύγχρονη ζωή – σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, με τον μη ανθρώπινο κόσμο, με τους προγόνους και τις επόμενες γενιές. Μπορεί να βοηθήσει στην οικοδόμηση νέων συνδέσεων ανάμεσα στο σύγχρονο δίκαιο και σε παλαιότερες, δημώδεις νομικές μορφές. Οι προστάτες του κρατικού δικαίου μπορεί να μάθουν να αναγνωρίζουν τη δυναμική, εντόπια φύση του δημώδους νόμου – ας σκεφτούμε την ταχύτατη εξέλιξη των κοινωνικών νομών και τη μετάλλαξή τους στις διαδικτυακές κοινότητες και στα κοινωνικά δίκτυα. Και τα Κοινά μπορούν να αποπειραθούν να χακάρουν (να διεισδύσουν και να παραλλάξουν) το κρατικό δίκαιο και να διανοιήσουν νέους, προστατευμένους χώρους για να διερευνηθεί το Κοινωνείν. Θα μπορούσαν να εξανθρωπίσουν το απίστευτα απόμακρο και προσανατολισμένο στο κεφάλαιο δίκαιο του σύγχρονου έθνους-κράτους.

Αυτό μας φέρνει ενώπιον ενός διλήμματος: Πώς μπορούν να εξελιχθούν τα Κοινά με τη βοήθεια του αποξενωτικού μηχανισμού και του δικαίου του κράτους; Πώς μπορεί το Κοινωνείν να ευδοκιμήσει στο σύστημα κρατικής εξουσίας που συγγενεύει με το κεφάλαιο και τις αγορές, σύστημα που είναι αποφασισμένο να διεκδικήσει τους δικούς του τρόπους εξουσίας του κόσμου; Εξετάζουμε αυτά τα ερωτήματα στα Κεφάλαια 9 και 10.

9. Η ΚΡΑΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΚΟΙΝΑ

Έχουμε δει πως οι ευφείς κοινωνικές-νομικές φόρμες και τα αρχαία νομικά δόγματα έχουν τη δυνατότητα να «εξουδετερώνουν» τις συμβατικές αξιώσεις ιδιοκτησίας, και με αυτόν τον τρόπο περιορίζουν την εξουσία της σύγχρονης αγοράς/κράτους. Αλλά τι θα μπορούσε να επιτευχθεί αν η εξουσία του κράτους χρησιμοποιούνταν για την υποστήριξη της σχετικοποιημένης εξουσίας και των Κοινών; Πώς θα μπορούσαν τα κράτη να στηρίξουν μια διακυβέρνηση και τροφοδότηση βασισμένη στα Κοινά; Θα μπορούσαν οι κρατικοί νόμοι να θεμελιώσουν ένα πιο ισχυρό δόγμα αναπαλλοτρίωσης για τον κοινό πλούτο; Θα μπορούσαμε να αναπτύξουμε νομικά καθεστώτα, υποδομές και προγράμματα που να ενδυναμώνουν τις πρακτικές των Κοινών; Δεν υπάρχουν εύκολες απαντήσεις σε αυτές τις ερωτήσεις, όπως επίσης δεν φαίνεται να υπάρχει κανένας για την ώρα διαθέσιμος τρόπος σύνδεσης με την κρατική εξουσία. Το πώς θα βρεθούν αυτοί οι τρόποι, ωστόσο, είναι πρόκληση.

Οι περισσότεροι πολιτικοί, κυβερνώντες και νομοθέτες 195 κρατών συμφωνούν ότι η οικονομική ανάπτυξη είναι προτεραιότητα. Πιστεύουν ότι ο μοναδικός τρόπος για να ανταποκριθούν στις ανάγκες των ανθρώπων είναι μέσω της κεφαλαιακής συσσώρευσης – και, συνεπώς, είναι πάντοτε πρόθυμοι να επεκτείνουν τις αγορές, να κάνουν εξαγωγή περισσότερων φυσικών πόρων, να προωθήσουν περισσότερη κατανάλωση και να επινοήσουν νέες ανάγκες. Όλα αυτά διατηρούν την καπιταλιστική μηχανή σε λειτουργία και τη ροή των φορολογικών εσόδων σταθερή. Τα συστήματα αγοράς/κράτους προσπαθούν εύλογα στο να αντιμάχονται ή να αφομοιώνουν συστημικές απειλές όπως είναι τα Κοινά, περιθωριοποιώντας τις μέσω της συνήθους μυστικοποίησής τους («κοινωνικά υπεύθυνη επιχειρηματικότητα», «πράσινη οικονομία»), ή προσπαθώντας να μας κάνουν να τα αγνοήσουμε.

Αυτό καταδεικνύει ότι χρειάζεται να είμαστε ρεαλιστές αναφορικά με τη φύση της κρατικής εξουσίας και της συμμαχίας της με το κεφάλαιο και την αγορά. Στην καλύτερη περίπτωση, αυτοί που λαμβάνουν αποφάσεις, είναι τουλάχιστον αμφίθυμοι απέναντι στο αναπαλλοτρίωτο του κοινού πλούτου. Κατά κανόνα, επιδιώκουν να προωθήσουν την επένδυση και τη δραστηριότητα της αγοράς σε κάθε ευκαιρία. Όπως είδαμε στο Κεφάλαιο 7, η διεθνής κοινότητα υιοθέτησε το δόγμα της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας το 1979 σε μία Συμφωνία των Ηνωμένων Εθνών αναφορικά με τη Σελήνη και τα υπόλοιπα ουράνια σώματα και σε μία διεθνή συνθήκη του 1980 για την προστασία των ωκεανών.

Η ιδέα πίσω απ' αυτό ήταν ότι τα μεταλλεύματα στον βυθό, η Ανταρκτική, η ατμόσφαιρα και η Σελήνη πρέπει να αντιμετωπίζονται ως Κοινά αγαθά και τώρα και στο μέλλον. Αλλά ελάχιστα κράτη, και ακόμη λιγότερο οι Ηνωμένες Πολιτείες, έχουν δείξει την παραμικρή διάθεση να τηρήσουν και να εφαρμόσουν αυτές τις αρχές. Αυτό απορρέει από τον ισχυρισμό πως οτιδήποτε γίνεται αντιληπτό ως Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας δεν ανήκει σε κανέναν ξεχωριστό έθνος-κράτος ή σε οποιονδήποτε άλλον δρώντα.

Κανένα κράτος δεν μπορεί να αξιώσει εθνική κυριαρχία πάνω σε έναν φυσικό πόρο, ούτε να επιχειρήσει να τον χρησιμοποιήσει για στρατιωτικούς ή εμπορικούς σκοπούς.¹

Τα κράτη υποχρεούνται να μοιράζονται αυτά τα οφέλη. Πράγματι, η αρχή «πρόσβασης και μοιράσματος του οφέλους»² έχει γίνει η κοινή γραμμή επιχειρηματολογίας στις αντιπαραθέσεις αναφορικά με την Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας. Αυτή η ιδέα ακούγεται βοηθητική επί της αρχής και φαίνεται να εμποδίζει την ανάδυση της λογικής του πρώτου κατέχοντα. Για να το θέσουμε ωμά, η συζήτηση αναφορικά με την Κληρονομιά των Κοινών αφορά κυρίως οικονομικά συμφέροντα.

Η βάση αυτής της συζήτησης είναι η αντίληψη ότι αν εκμεταλλευτούμε τα λίγα μέρη στη Γη που δεν είναι πλήρως εμπορευματοποιημένα, όπως, για παράδειγμα, μέσω εξορύξεων στον βυθό της θάλασσας, τότε τα οφέλη μπορούν να κατανεμηθούν με δικαιότερο τρόπο. Και υπό αυτή την έννοια τα μόνα πράγματα που θεωρούνται ότι φέρνουν όφελος είναι αυτά τα πράγματα που οι άνθρωποι μπορούν να χρησιμοποιήσουν και να εκφράσουν με αριθμούς, ένα πλαίσιο που ευνοεί την εμπορική εκμετάλλευση. Μετά από δεκάδες αντιπαραθέσεις για το ζήτημα της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας, η ιδέα της αναπαλλοτρίωσης αυτού που είναι Κοινό έχει απαξιωθεί.

Αυτό ισχύει για το διάστημα, όπως επίσης για τον βυθό του ωκεανού. Σήμερα, όλα τα είδη των ιδιωτικά χρηματοδοτημένων σχεδίων εξερεύνησης απειλούν να παραβιάσουν τις αρχές της Σύμβασης του Απώτερου Διαστήματος (Outer Space), η οποία επικυρώθηκε το 1967. Το 2018, ο υπουργός Εμπορίου του Τραμπ, Wilbur Ross, πρότεινε «να μετατρέψουμε το φεγγάρι σε ένα είδος βενζινάδικου για το Διάστημα». Είπε ότι οι σκοτεινές επιφάνειες κρύβουν εκατοντάδες μέτρα συμπαγούς πάγου και ότι «το σχέδιο να είναι να πάρουμε από τον πάγο υδρογόνο και οξυγόνο και να τα χρησιμοποιήσουμε ως προωθητικά καύσιμα».³ Η διοίκηση Τραμπ διερεύνησε και τη βιωσιμότητα της μεγά-

1. unoosa.org/pdf/gares/ARES_34_68E.pdf.

2. Αναφέρεται στη Σύμβαση για τη βιολογική ποικιλομορφία.

3. Απομαγνητοφώνηση του CNBC: Ο υπουργός Εμπορίου, Wilbur Ross, μιλάει

λης κλίμακας οικονομικής ανάπτυξης του Διαστήματος, συμπεριλαμβανομένων των «ιδιωτών μεσιτών για την Σελήνη, οι οποίοι ζητούν de facto ιδιοκτησιακά δικαιώματα για Αμερικανούς στο Φεγγάρι έως το 2020, όπως επίσης το δικαίωμα να προβαίνουν σε εξορύξεις αστεροειδών, αναζητώντας πολύτιμα μέταλλα».⁴

Η απογοητευτική ιστορία των τελευταίων σαράντα χρόνων (το λιγότερο) αποκαλύπτει ότι οι μεγαλύτεσμες διακηρύξεις, όπως το δόγμα περί Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας, είναι περισσότερο συμβολικές, παρά πραγματικές. Υπάρχει μία πολύ απλή εξήγηση γι' αυτό: το σύστημα αγοράς/κράτους είναι προκατειλημμένο ενάντια στην προστασία του αμοιβαίου πλούτου ως Κοινού. Και συνήθως τείνει να αναμειγνύεται με την ιδιωτική επένδυση και τα έσοδα της αγοράς.⁵

Η ιδέα για ουράνια κέρδη επιτείνει την εμπορική εκμετάλλευση της Γης που σοβεί εδώ και αιώνες. Και ενεργοποιεί μία βασική λογική: οι σύγχρονες αγορές και τα κράτη συγκροτούν από κοινού οι πρώτες τα δεύτερα, ακόμη και όταν καθένα από αυτά διατηρεί σχετική αυτονομία. Οι δρώντες της αγοράς χρειάζονται πολιτική νομιμοποίηση και προβλέψιμες νομικές ρυθμίσεις τις οποίες παρέχει το κράτος, ενώ το κράτος, από την πλευρά του, χρειάζεται τα έσοδα από τους φόρους, τη γεωπολιτική επιρροή και τις δομές που απορρέουν από μία οικονομία αφοσιωμένη στη χωρίς φραγμούς ανάπτυξη. Στο πλαίσιο αυτών των περιορισμών, τόσο οι δρώντες της αγοράς όσο και αυτοί που λαμβάνουν πολιτικές αποφάσεις έχουν ένα χαλαρά ορισμένο πεδίο δικαιοδοσίας εντός του οποίου μπορεί να ασκηθεί επιλεκτική εξουσία.

Το σύστημα αγοράς/κράτους γεννά διλήμματα γι' αυτούς που λαμβάνουν πολιτικές αποφάσεις. Εν τέλει, δεν μπορούν να αποφύγουν την καχυποψία απέναντι σε οτιδήποτε μπορεί να εμποδίσει τους επενδυτές και τις εταιρείες να εμπορευματοποιήσουν τον πλούτο της Γης (και πέρα απ' αυτήν!). Δεν είναι περίεργο που οι κυβερνήσεις των ηγετικών εκβιομηχανισμένων κρατών έχουν αποτύχει να αναλάβουν δράση ενάντια στις εκπομπές άνθρακα κατά τη διάρκεια των τελευταίων τριάντα χρόνων, παρά τα ολοένα αυξανόμενα στοιχεία

με τον Joe Kernan στην εκπομπή "Squawk Box Today" του CNBC, 23 Φεβρουαρίου 2018 (cnbc.com/2018/02/22/cnbc-transcript-u-s-commerce-secretary-wilbur-ross-speaks-with-joe-kernen-on-cnbc-s-squawk-box-today.html).

4. Rich Hardy, "Trump, the Lunar Economy, and Who Owns the Moon", *New Atlas*, 13 Φεβρουαρίου 2017 (newatlas.com/who-owns-moon-trump-lunar-economy/47897).

5. Prue Taylor, "Common Heritage of Mankind Principle", στο Bosselmann, Klaus, Daniel Fogel and J. B. Ruhl (επιμ.), *Berkshire Encyclopedia of Sustainability: The Law and Politics of Sustainability*, Berkshire Publishing Group, 2010, σ. 64-69.

για κατάρρευση του κλίματος. Όταν έγινε μια προσπάθεια για να μείνει το πετρέλαιο στο έδαφος, όπως όταν η κυβέρνηση του Εκουαδόρ πρότεινε ένα σχέδιο δέσμευσης 20% των αποθεμάτων του, με οικονομική στήριξη από τον Νότο, η διεθνής κοινότητα το αγνόησε.⁶

Επομένως, στην προσπάθεια να θεσμοποιήσουμε τα Κοινά, δεν θα πρέπει να έχουμε αυταπάτες για τις «βελτιωτικές» προθέσεις της κρατικής εξουσίας. Με τον τρόπο που είναι συγκροτημένα τα κράτη σήμερα, είναι δύσκολο για τους θεματοφύλακες της κρατικής εξουσίας να υποστηρίξουν τα Κοινά. Η κρατική εξουσία είναι αφοσιωμένη σε μία στατική, ατομιστική κοσμοθεωρία, τουλάχιστον στις φιλελεύθερες δημοκρατίες που είναι σύμμαχοι του καπιταλισμού της αγοράς. Τα πολιτεύματα του φιλελεύθερου καπιταλισμού προστατεύουν τα ατομικά δικαιώματα και την οικονομική ελευθερία περισσότερο απ' οτιδήποτε άλλο – ίσως με μοναδική εξαίρεση την ιδέα της εξουσίας του κυρίαρχου κράτους.

Αν θέλουμε να πάρουμε στα σοβαρά την ιδέα των Κοινών, πρέπει να ξανασκεφτούμε εκ θεμελίων τις απόψεις μας για το πώς η κρατική εξουσία θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στρατηγικά για να προωθήσουμε καλύτερα τα συμφέροντα των κοινωνιών. Είναι περιττό να πούμε ότι πρόκειται για τρομακτικά δύσκολο στόχο, τον οποίο μόλις αρχίζουμε να προσεγγίζουμε σε αυτό το βιβλίο. Αλλά ένα πράγμα είναι σίγουρο: η κατεστημένη μορφή κρατικής εξουσίας ως συστήματος διοίκησης, το έθνος-κράτος, πρέπει οπωσδήποτε ν' αλλάξει.

«Το κράτος» και ο «λαός»;

Πριν προχωρήσουμε παρακάτω, πρέπει να διευκρινίσουμε τι εννοούμε όταν λέμε «κράτος». Πρώτα, το κράτος δεν είναι ένα υποκείμενο ή μια ενότητα όπως υπονοεί η διαδεδομένη χρήση του όρου. Η έννοια του κράτους είναι σχεσιακή. Όπως ακριβώς η έννοια του «Εγώ» δεν μπορεί να υπάρξει χωρίς το «Εσύ», και οι δύο συσχετίζονται, έτσι και το κράτος είναι σχεσιακή έννοια (όπως είναι τα Κοινά). Από αυτήν τη σκοπιά, το κράτος πρέπει να γίνει αντι-

6. Η εκουαδοριανή κυβέρνηση, το 2007, πρότεινε να παραιτηθεί από την αξίωση για τα μισά από τα αναμενόμενα έσοδα από το πετρέλαιο για κάθε 20% των καταθέσεων της σε πετρέλαιο, ή για κάθε 3,6 δισ., αν οι διεθνείς εταίροι τη βοηθούσαν να προχωρήσει στη διερεύνηση στρατηγικών ανάπτυξης για μη ορυκτά καύσιμα. Η πρόταση εισήχθη ως πρωτοπόρα πρωτοβουλία σε σχέση με την κλιματική αλλαγή μεταξύ «λιγότερο ανεπτυγμένων» εθνών. Juan Falconi Puig, "The World Failed Ecuador in its Yasuni Initiative", *The Guardian*, 19 Σεπτεμβρίου 2013 (theguardian.com/global-development/poverty-matters/2013/sep/19/world-failed-ecuador-yasuni-initiative).

ληπτό σε αντίθεση με όσα δεν είναι. «Το κράτος», εξηγεί ο θεωρητικός της πολιτικής φιλοσοφίας Bob Jessop, «συγκροτείται ως διαχωρισμός μεταξύ του εαυτού του και του ετέρου του».⁷ Αυτό σημαίνει ότι το κράτος υπάρχει μόνο διακρίνοντας τον εαυτό του από και σε σχέση με την αγορά, την κοινωνία των πολιτών, τη θρησκεία, την οικογένεια, ακόμη και αν κανένα κράτος δεν υπάρχει χωρίς αυτά τα κοινωνικά συστήματα. Αυτό συμβαίνει γιατί το κράτος συσχετίζεται με αυτά τα κοινωνικά συστήματα.

Έτσι, το κράτος γίνεται αντιληπτό ως η εξουσία που διαμορφώνει αυτές τις σχέσεις. Γι' αυτόν τον λόγο προτιμάμε να μιλάμε για κρατική εξουσία, ή, ακριβέστερα, για κρατικές εξουσίες, επειδή μας βοηθάει να δούμε γιατί το κράτος καθαυτό δεν υπάρχει πραγματικά. Δεν είναι μονολιθική μορφή, αλλά συνδυασμός σχέσεων εξουσίας που διαρκώς αναπαράγονται. Έτσι, το κράτος δεν δρα ποτέ ως τέτοιο. Μόνο συγκεκριμένες ομάδες με συγκεκριμένα συμφέροντα και θέσεις εξουσίας δρουν, βασισμένες στον νόμο, στην αστυνομία, στη γραφειοκρατία κ.λπ.

Και όμως, το κράτος είναι πραγματικό, υπό την έννοια ότι λειτουργεί ως σύνολο θεσμών (γραφειοκρατία, οργανωμένος στρατός, δικαστήρια) που επιδρούν άμεσα στη ζωή των ανθρώπων. Αυτοί οι θεσμοί έχουν τον δικό τους τρόπο να καλλιεργούν την εξατομίκευση – μέσω της χορήγησης πιστοποιήσεων (αδειών οδήγησης, άδειες εργασίας) και ορίζοντάς μας ως πολίτες, γεγονός από το οποίο απορρέουν ευθύνες και δικαιώματα. Να είσαι κοινωνός σημαίνει να αντιλαμβάνεται το άτομο τις υποχρεώσεις της/του και τα δικαιώματά της/του με πολύ διαφορετική έννοια. Η έννοια του κοινωνού είναι συνάμα τοπικά ριζωμένη, αλλά επίσης διαπολιτισμική, οικουμενική και υπεράνω κάθε κρατικής μορφής. Δεν είναι απλά μία ταυτότητα που μετεωρίζεται μεταξύ πολιτη και ατόμου. Το να είσαι κοινωνός σημαίνει να καταλαβαίνεις την κοινωνική πραγματικότητα με διαφορετικό τρόπο. Μπορούμε να δούμε ότι το Εγώ ως άτομο είναι πάντοτε συνδεδεμένο με τους άλλους και με μια προπολιτική έννοια. Το αναπάντητο ερώτημα είναι πώς να «τροποποιήσουμε» τις εξουσίες του κράτους, ώστε να αναγνωρίζουν και να υποστηρίζουν φιλικούς στα Κοινά τρόπους εξατομίκευσης – που σημαίνει να ενθαρρύνουν τον κοινωνό που υπάρχει μέσα σε όλους μας.

7. Ο Bob Jessop, όπως αναφέρεται από τον David Bollier, στο David Bollier, “State Power and Commoning: Transcending a Problematic Relationship”, Report σε εργαστήριο συνδιοργανωμένο από το Commons Strategies Group σε συνεργασία με το Ίδρυμα Heinrich Böll, 2016 (commonsstrategies.org/state-power-commoning-transcending-problematic-relationship). Βλ. επίσης, Bob Jessop, *State Power: A Strategic-Relational Approach*, Polity, 2008 και Jessop, *The State: Past, Present, Future* (Key Concepts), Polity, 2015.

Για να κατανοήσουμε την έννοια της κρατικής εξουσίας, πρέπει να αναγνωρίσουμε σε ποιον βαθμό ο όρος «έθνος-κράτος» είναι αποπροσανατολιστικός. Ο όρος «έθνος», στην αγγλική «nation», από το λατινικό *natio*, προέρχεται ετυμολογικά από το *nasci*, «αυτό που γεννιέται». Ο όρος *nation* σημαίνει «άνθρωποι, γένος, τύπος ανθρώπων» και αναφέρεται σε κοινότητα ανθρώπων με κοινή καταγωγή, που μοιράζονται κοινή γλώσσα και έθιμα. Σήμερα, ο όρος «έθνος» συχνά θεωρείται συνώνυμος με τον «λαό». Οι άνθρωποι ενός έθνους θεωρούνται εθνικά ομογενείς, συχνά για πολιτικούς λόγους, γεγονός που καθιστά τον όρο ιδιαίτερα φορτισμένο. Ο όρος «έθνος» αναδύθηκε στη Γαλλία τον 16ο αιώνα, όπου οι άνθρωποι τον χρησιμοποιούσαν για να αυτοπροσδιορίζονται ως λαός με πολιτική ενότητα. Άρχισε να χρησιμοποιείται στην υπόλοιπη Ευρώπη μετά τη Γαλλική Επανάσταση. Σήμερα, η έννοια «έθνος» είναι πολύ οικεία σ' εμάς. Είναι οικεία στον βαθμό που ξεχνάμε ότι οι πολίτες ενός κράτους δεν είναι αναγκαστικά λαός με την ανθρωπολογική έννοια.

Η σύγχυση μεταξύ λαού και κράτους είναι τόσο κοινή και βαθιά ριζωμένη στα μυαλά μας και στη γλώσσα μας, που οι διαφορές που περιγράφονται εδώ, μπορεί να μοιάζουν με διαφορετικές τρίχες από την ίδια τούφα. Αλλά σχεδόν κανένα χωροθετημένο έθνος-κράτος δεν βασιίζεται σε ένα μόνο κοινό παρελθόν ή σε έναν μόνο λαό (με την πρωταρχική σημασία του *nation*) – ούτε στο Ιράκ, ούτε στο Μεξικό, ούτε στην Ινδία, ούτε στη Βολιβία και ούτε σε άλλα σύγχρονα έθνη-κράτη. Όλα αποτελούνται από διαφορετικές εθνότητες, κοινωνικές παραδόσεις και κουλτούρες. Η Βολιβία είναι το μοναδικό κράτος που επίσημα αναγνωρίζει αυτή την ποικιλομορφία στο Σύνταγμα του 2009, όπου ορίζεται ως ενιαίο πολυεθνικό κράτος.

Τα κράτη και αρκετοί πολιτικοί παράγοντες συνηθίζουν να τροφοδοτούν μια τέτοια έννοια εθνικής ταυτότητας και πατριωτισμού. Δεν είναι ασυνήθιστο για τη σύγχρονη κρατική εξουσία να θεμελιώνεται σε αυτά και να υποστηρίζεται από αυτά. Μετά από χρόνια αντιπαράθεσης, το 2018 το Ισραήλ ανήγαγε τη συσχέτιση κρατικής εξουσίας και εθνικής ταυτότητας σε οιοσδήποτε συνταγματικό status.⁸ Στο κείμενο του νόμου που είναι γνωστό ως Νόμος του Έθνους-Κράτους, το Ισραήλ ορίζεται ως το «Έθνος-Κράτος του Εβραϊκού Λαού».⁹

Η μείξη έθνους και κράτους είναι ανεξάντλητη πηγή συγκρούσεων και πολιτικών τραυμάτων, γιατί αγνοεί τις βιωμένες πραγματικότητες της εθνικής

8. Αυτή η εθνική ταυτότητα, όπως η ισραηλινή κυβέρνηση επικαλείται τον Ιουδαϊσμό για να δικαιολογήσει την πολιτική της, υπάρχει για να ενδυναμώνει την κρατική εξουσία και την επιρροή των θρησκευτικών θεσμών και της Halakha (του σώματος των εβραϊκών νόμων που απορρέουν από τη γραπτή και προφορική Torah).

9. swp-berlin.org/en/publication/israels-nation-state-law.

ταυτότητας και του πολιτισμού. Εν τέλει, τροφοδοτεί ρατσιστικά, εθνικιστικά και φασιστικά κοινωνικά κινήματα, όπως αυτά που συναντάμε στη Βραζιλία. Όπως έλεγε η Hannah Arendt το 1963: «Η αδυναμία αυτής της μορφής κράτους να επιβιώσει στον σύγχρονο κόσμο έχει αποδειχτεί πολύ νωρίτερα, και όσο συντηρείται τόσο περισσότερο οι μοχθηρές και αδίστακτες τάσεις όχι μόνο του έθνους-κράτους αλλά και του εθνικισμού θα επικρατούν».¹⁰

Θα χρειαστεί να πασχίσουμε να διαχωρίσουμε το έθνος από το κράτος γιατί αυτή η αντίληψη έχει γίνει δεύτερη φύση για τους πολίτες, όπως επίσης και γ' αυτούς που ασκούν κρατική εξουσία, έτσι ώστε αυτή να προσδεθεί σε μία αντίληψη για την κοινή ταυτότητα ενός μόνο λαού. Τα Κοινά προσφέρουν διέξοδο από αυτή την παγίδα, μέσω της αναγνώρισης της πραγματικής ποικιλομορφίας της κοινωνικής, εθνικής, πολιτισμικής και θρησκευτικής ταυτότητας. Οι διαδικασίες διαμόρφωσης της ταυτότητας αναδύονται αυτοτελώς μέσα από τα Κοινά, χωρίς να επιτάσσουν την ενσωμάτωση σε μία μόνο πολιτική συγκρότηση, όπως η ιδιότητα του πολίτη στο έθνος-κράτος, εν προκειμένω. Υπ' αυτή την έννοια, τα Κοινά λειτουργούν ως πεδίο για τη συνδημιουργία υπερεθνικών, μετακρατικών ταυτοτήτων που μπορούν να υπερβούν τις χειραγωγήσεις του πατριωτισμού και του εθνικισμού.

Ίσοι απέναντι στον νόμο, άνισοι στην πραγματικότητα

Ακόμη κι αν στα σύγχρονα κράτη οι πολίτες είναι νομικά ισότιμοι, στην πράξη η άσκηση των πολιτικών ελευθεριών και των δικαιωμάτων συχνά εξαρτάται από τον πλούτο καθενός, την υπόληψη, τις πολιτικές διασυνδέσεις κ.λπ. Οι κοινωνικές διακρίσεις παίζουν, επίσης, σημαντικό ρόλο. Για παράδειγμα, η προκατάληψη μπορεί να είναι τόσο βαθιά ριζωμένη στη σκέψη μας, στη γλώσσα μας και στους θεσμούς. Σε αυτό το πλαίσιο, κανένα άτομο ξεχωριστά δεν κρίνεται υπεύθυνο για τις διακρίσεις. Δεν είναι «ευθύνη κανενός». Αλλά οι άνθρωποι από την Αφρική είναι εκείνοι που καθαρίζουν γραφεία τη νύχτα και οι γυναίκες (συχνά από την Ανατολική Ευρώπη) εκείνες που κάνουν χαμηλόμισθη εργασία φροντίδας ηλικιωμένων.

Η ισότητα απέναντι στον νόμο μπορεί να παρέχει έναν έξυπνο τρόπο για να αποδοθεί σε διαφορετικές ομάδες δρώντων διακριτική μεταχείριση. Με άλλα λόγια, η ισότητα απέναντι στον νόμο μπορεί να λειτουργήσει ως εξαιρετική με-

10. Hannah Arendt, "Nationalstaat und Demokratie," απομαγνητοφωνημένη ραδιοφωνική συνομιλία με τον πολιτικό επιστήμονα Eugen Kogon στην Κολονία, 6 Μαρτίου 1963 (hannaharendt.net/index.php/han/article/view/94/154).

ταμφέιση για να αποδώσει προνόμια σε συγκεκριμένους δρώντες με υπόγειους τρόπους. Οι πολιτικές και οι κανονισμοί μπορεί να εμφανίζονται ως ουδέτεροι, αλλά στην πραγματικότητα ευνοούν μια συγκεκριμένη κατηγορία μεγάλων επιχειρήσεων σε βάρος άλλων. Η οικονομία, η αυτοκινητοβιομηχανία, οι αγροτικοί τομείς είναι αρκετά ισχυροί για να αποτύχουν και άρρηκτα συνδεδεμένοι με το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν για να καταδικαστούν για τις αντικοινωνικές συμπεριφορές τους. Αυτό οδηγεί τους οικονομικά προνομιούχους να παραβιάζουν περισσότερο ή λιγότερο τους περιορισμούς του νόμου εις βάρος των μη οργανωμένων ατόμων και του κοινού καλού. Ή, όπως ένας ανώνυμος συγγραφέας έγραφε για τους επικυρωμένους από το Αγγλικό Κοινοβούλιο τίτλους γαιοκτησίας στην Αγγλία, τον 17ο αιώνα:

*Ο νόμος φυλακίζει τον άντρα ή τη γυναίκα
που κλέβει τη χήνα από το κοινό,
αλλά αφήνει τον χειρότερο ελεύθερο,
εκείνον που κλέβει το κοινό από τη χήνα.*

Στα δύο τελευταία κεφάλαια θέλουμε να φανταστούμε πώς το Κοινωνείν μπορεί να δράσει ως καταλύτης μιας οντομεταστροφής και δυναμικά να μετασχηματίσει την κρατική εξουσία και να προτείνει νέες νομικές μορφές και πολιτικές, τις οποίες οι κοινωνοί μπορεί να χρησιμοποιήσουν για να μετασχηματίσουν συγκεκριμένες κρατικές ενέργειες και με αυτό τον τρόπο να υποστηρίξουν το Κοινωνείν. Αν εφαρμόσουμε την κοσμοθεωρία που περιγράφεται στο Κεφάλαιο 2 στη δική μας αντίληψη για το πώς λειτουργεί η κρατική δύναμη, δεν μπορούμε να αναγνωρίσουμε ένα τέτοιο πράγμα, όπως το κράτος. Αυτός ο νέος προσανατολισμός μάς βοηθά να οραματιστούμε νέες ευκαιρίες και δυνατότητες για να αναμετρηθούμε με τους κρατικούς θεσμούς. Μας βοηθά να εστιάσουμε σε θεσμικούς σχεδιασμούς και γραφειοκρατικές διαδικασίες που αποδίδουν προνόμια σε συγκεκριμένες ομάδες εις βάρος των άλλων, παρά την τυπική ισότητα απέναντι στον νόμο.

Η σχεσιακή προσέγγιση της εξουσίας του κράτους μάς βοηθά να οραματιστούμε τρόπους για να αναπτύξουμε τα Κοινά. Όλοι μπορούμε να συνεισφέρουμε στη διαμόρφωση μιας περισσότερο επιδραστικής, μετασχηματιστικής ατζέντας, η οποία θα αναμορφώσει τις σχέσεις εξουσίας στους κρατικούς θεσμούς – μεταξύ αυτών και των κοινωνιών. Αν μπορούσαμε να εστιάσουμε σε διαφορετικούς παράγοντες και επίπεδα της κρατικής εξουσίας, και όχι στον μονόλιθο που αποκαλούμε «το κράτος», μπορούμε να φανταστούμε και άλλους τρόπους να εμπλέξουμε το Κοινό στην καθημερινή εργασία της διακυβέρνησης. Μπορούμε να πάρουμε μια γεύση απ' αυτές τις δυνατότητες στις ανοιχτές πλατ-

φόρμες που προσκαλούν τους πολίτες να συνδράμουν στα δημοτικά συμβούλια για τον αστικό σχεδιασμό, στους κυβερνητικούς ιστότοπους που ενθαρρύνουν τα άτομα να αξιολογήσουν τις δημόσιες υπηρεσίες, στα προγράμματα συμμετοχικού προϋπολογισμού, τα οποία δίνουν τη δυνατότητα στους πολίτες να συμβάλλουν στις αποφάσεις για τις δημόσιες δαπάνες, αλλά και στην κυβερνητική υποστήριξη των προγραμμάτων συστέγασης και των δικτύων εθελοντικής παροχής φροντίδας στους ηλικιωμένους. Μια γόνιμη συνεργασία μεταξύ των Κοινών και του κράτους μπορεί να αναδυθεί, καθώς οι κοινωνικοί μπορούν να παρέχουν υπηρεσίες που οι δημόσιες επιχειρήσεις ή άλλοι κυβερνητικοί οργανισμοί δεν μπορούν ή δεν θέλουν να παρέχουν.

Οι πάροχοι του διαδικτύου στη Βαρκελώνη, του Gulfi.net, τους οποίους παρουσιάσαμε στο Κεφάλαιο 1, έχουν αναπτύξει επικοινωνιακή σχέση με τη δημοτική αρχή γιατί τους παρέχει λύσεις σε θέματα υποδομής, σ' ένα πρόβλημα που οι πολιτικοί συχνά δυσκολεύονται να αντιμετωπίσουν: πώς να παρέχουν υψηλού επιπέδου συνδεσιμότητα στην περιφέρεια και σε άλλες απομακρυσμένες ή άλλες αραιοδομημένες περιοχές. Το Guifi.net ξεκίνησε «συνδέοντας μια φάρμα χοίρων με μία φάρμα αγελάδων» και μέσα σε λίγα χρόνια αυτό το δίκτυο, λειτουργώντας ως μορφή των Κοινών, εξυπηρετούσε δέκα χιλιάδες ανθρώπους.¹¹ «Τι θα συνέβαινε αν η κυβέρνηση εμπιστευόταν τη συμμετοχή των ανθρώπων στις εργασίες της διακυβέρνησης;» αναρωτιόταν ο Geoff Mulgan σε μία έκθεση του βρετανικού think tank Nesta, το 2012.¹² Ο εμπλουτισμός του διαλόγου μεταξύ πολιτών και κυβέρνησης σχετικά με την άσκηση της κρατικής εξουσίας θα μπορούσε να συμβάλλει στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης και της νομιμοποίησης των κρατών.

Είναι δίκαιο να αναρωτηθούμε πώς μπορεί να είναι στην πράξη μια στρατηγική σχεσιακή προσέγγιση στην κρατική εξουσία στις φιλελεύθερες δημοκρατίες. Θα μπορούσε να οδηγήσει σε μια κατάσταση στην οποία, όπως γράφει η βουλευτής των Εργατικών στο Ηνωμένο Βασίλειο, Tessa Jovels, οι παράγοντες του κράτους «θέτουν σε προτεραιότητα την απόδοση εξουσίας σε άτομα και κοινότητες, [...] επιτρέποντας στους κατοίκους της τοπικής κοινότητας να παρέχουν τις δικές τους υπηρεσίες, δίνοντας στις κοινότητες τη δυνατότη-

11. Ramon Roca, “Landline Networks and the Commons”, European Parliament Workshop on Community Networks and Telecom Regulation, 17 Οκτωβρίου, 2017 ([youtube.com/watch?v=9Cu88NnigBU](https://www.youtube.com/watch?v=9Cu88NnigBU)).

12. Geoff Mulgan, “Government With the People: The Outlines of a Relational State”, στο Graeme Cooke και Rick Muir (επιμ.), *The Relational State: How Recognising the Importance of Human Relationships Could Revolutionise the Role of the State*, Institute for Public Policy Research.

τα να αναγνωρίσουν τις προτεραιότητες για τις τοπικές δαπάνες, ή φέρνοντας σε επαφή μεταξύ τους, τους κατοίκους που έχουν διαφορετικές δεξιότητες και χρόνο να διαθέσουν». Αυτό είναι οπωσδήποτε εφικτό, αλλά μόνο «αν οι πολιτικοί είναι προετοιμασμένοι να εμπιστευτούν τη λήψη αποφάσεων στο προσωπικό και στους ντόπιους».¹³

Όλα έχουν να κάνουν με την εμπιστοσύνη! Οι εκπρόσωποι του κράτους επιδιώκουν να αποκτήσουν τον έλεγχο και να χρησιμοποιήσουν αριθμούς, καθιερωμένες μονάδες και γραφειοκρατικά συστήματα για να το επιτύχουν, ακόμη κι αν όλοι εμείς ζούμε σε συγκεκριμένα τοπία με μοναδικές ιστορίες, προσωπικότητες και δίκτυα κοινωνικών συναναστροφών.

Υπάρχει δομική αναντιστοιχία ανάμεσα στην κρατική εξουσία και τα υπάρχοντα συστήματα. Για να είναι αποτελεσματική και φερέγγυα, η κρατική εξουσία δεν μπορεί απλά να επιβάλλει γραφειοκρατικά μεγάλα σχέδια (master plans), πρέπει να μάθει πώς να καλλιεργεί τις σχέσεις μεταξύ των πραγματικών ανθρώπων που έχουν τις δικές τους δημιουργικές επιδιώξεις. Αυτό προϋποθέτει την υπέρβαση της ιδέας των ανθρωπίνων όντων ως μονάδων ανάγκης που πρέπει να φροντίζουν οι «πάροχοι υπηρεσιών» – μια ψυχολογία που έχει παραγάγει την απανθρωποποίηση, την αποδυναμωτική ιδρυματοποίηση, την οποία σχολίασε τόσο καυστικά ο Ivan Illich.¹⁴ Επικεντρωμένοι στη διαχείριση των υπηρεσιών οι εκπρόσωποι του κράτους και οι επαγγελματίες των υπηρεσιών τείνουν να αγνοούν ή να απορρίπτουν τα δημιουργικά ταλέντα των ανθρώπων, την επιθυμία τους για συνεισφορά, τις ικανότητές τους στο Κοινωνείν. Με άλλα λόγια, δεν αναγνωρίζουν τις πραγματικές επιδιώξεις των ανθρώπων. Οι περισσότεροι άνθρωποι έχουν εσωτερικεύσει την εικόνα των παθητικών καταναλωτών επαγγελματιών και κυβερνητικών υπηρεσιών, και δεν πιστεύουν ότι μπορεί να είναι συμμετοχοί στην ομότιμη διακυβέρνηση ή στην κρατική πολιτική.

Έτσι, η κεντρική πρόκληση που αντιμετωπίζουμε είναι να φανταστούμε εκ νέου τη δύναμη του κράτους με τρόπους που υποστηρίζουν τα Κοινά. Πρέπει να βρούμε τρόπους ώστε οι δυνάμεις του κράτους να παρέχουν χρόνο, χώρο, βοήθεια, νομική δικαιοδοσία και οργανωτικά συστήματα για τους ανθρώπους, έτσι ώστε να μπορούν να επινοούν λύσεις για τα δικά τους προβλήματα.¹⁵

13. Cooke and Muir, *The Relational State* (ippr.org/files/images/media/files/publication/2012/11/relational-state_Nov2012_9888.pdf?noredirect=1).

14. Βλ. Ivan Illich, *Medical Nemesis: The Expropriation of Health*, Pantheon, 1976· *Deschooling Society*, Harper & Row, 1971· και *Tools for Conviviality*, Harper & Row, 1973.

15. Marc Stears, “The Case for a State that Supports Relationships, not a Relational State”, στο Cooke και Muir, *The Relational State*, ό.π.

Σημειώσεις για την κρατική εξουσία

Αρκετοί άνθρωποι υποθέτουν ότι η ανθρωπότητα έχει προοδεύσει από το κυνήγι και την τροφосуλλογή στις νομαδικές φυλές και κάστες, και έπειτα σε μικρούς αγροτικούς οικισμούς και πρώιμα κράτη, μοναρχίες και φεουδαρχικές κοινωνίες, οι οποίες διαμόρφωσαν το αποκορύφωμα του πολιτισμού που τώρα απολαμβάνουμε, το έθνος-κράτος. Το αφήγημα αυτό είναι άσκηση αυτο-επιβράβευσης, η οποία τιμά τις οργανωμένες σε κράτος φιλελεύθερες δημοκρατίες ως την καλύτερη, πιο πολιτισμένη μορφή διακυβέρνησης στην ανθρώπινη ιστορία. Συνεπώς, οποιοσδήποτε ασκεί κριτική σε αυτή την αντίληψη ή επιθυμεί να αποφύγει τη διακυβέρνηση των κρατών με αυτόν τον τρόπο θεωρείται αδαής, πρωτόγονος και οπισθοδρομικός ή και προϊστορικός.

Αλλά τι γίνεται όταν το σύγχρονο κράτος συμμαχεί με το κεφαλαίο; Μήπως αυτό το συγκεντρωτικό, ιεραρχικό σύστημα εξουσίας έχει γίνει αρκετά εύθραυστο και αναποτελεσματικό για να διαχειριστεί την αυξανόμενη πολυπλοκότητα των τοπικών συνθηκών και της ανθρώπινης ετερογένειας, παρά τον βαθμό προσαρμογής του στις πραγματικότητες της δικτυωμένης κοινωνίας και των υβριδικών θεσμών διακυβέρνησης; Έχει αποξενωθεί από τον πέραν του ανθρώπινου κόσμο, τόσο ώστε να αγνοεί τις επιταγές του; Κάποιοι σημειώνουν ότι πολιτισμός δεν υπάρχει μόνο για να αντιμετωπίζει κανείς τις προκλήσεις της Κορύφωσης της Παραγωγής Πετρελαίου (Peak-Oil), της μείωσης της διαθεσιμότητας φτηνών ορυκτών καυσίμων αλλά και των συγκεντρωτικών ιεραρχικών δομών της διοίκησης. Ο Michel Bauwens γράφει ότι «η οριζοντιότητα [στις οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις] έχει αρχίσει να επισκιάζει την καθετότητα – γίνεται πιο ανταγωνιστική όταν κατανέμεται, αντί να είναι (απο)κεντρωμένη. Οι συνδυασμένες δυνάμεις της Κορύφωσης του Πετρελαίου και της Κορύφωσης της Ιεραρχίας πρόκειται να αλλάξουν δραματικά τον κόσμο στον οποίο ζούμε».¹⁶

Με δεδομένες τις ισχυρές πιέσεις που ασκούνται στις παραδοσιακές ιδιότητες της κρατικής εξουσίας, πιστεύουμε ότι είναι ώρα να σκεφτούμε τις νέες δυνατότητες που αντανακλά η εποικοδομητική, συνολική σχέση με το Κοινωνείν. Ο θεωρητικός που έχει πιθανότατα κάνει τα περισσότερα για να διατυπώσει μια συνεκτική θεωρία περί κράτους, από τη σκοπιά του κοινωνού, είναι ο ανθρωπολόγος του Yale, James C. Scott. Ο Scott υποστηρίζει ότι αμέτρητοι πληθυσμοί έχουν επιχειρήσει να αποφύγουν την κρατική εξουσία, εξαιτίας της επιθετικότητάς της, της φορολογίας, των αυταρχικών διαταγμάτων και της

16. Peer to Peer Foundation, “Commons Transition Primer” (commonstransition.org/archives/glossary/peak-hierarchy).

τάσης της να υποδουλώνει τους ανθρώπους. Επίσης, προσπαθούν να αποφύγουν να υποβληθούν σε εργασιακές συνθήκες ή συνθήκες ζωής που είναι επικίνδυνες για την υγεία, προκαλούν ασθένειες, ακόμη και πανδημίες.¹⁷ Καθώς ο Λεβιάθαν¹⁸ πασχίζει να εξασφαλίσει αρκετά δικαιώματα και ελευθερίες για τους πολίτες του, η ανάδυση του κράτους της αγοράς είναι τουλάχιστον το ίδιο σημαντική ως δύναμη για τον έλεγχο των ανθρώπων. Το Σινικό Τείχος χτίστηκε και για να συγκρατεί τους Κινέζους πολίτες μέσα, αλλά και για να κρατάει τους «βάρβαρους» εισβολείς έξω. Στην εποχή μας, κράτη όπως η Ινδία, η Κίνα και οι ΗΠΑ εφαρμόζουν παρεμβατικές ψηφιακές τεχνολογίες για να καταστήσουν εφικτές πανοπτικές, διαρκείς μορφές παρακολούθησης των πολιτών και των ξένων.¹⁹

Η κρατική εξουσία συχνά ρυθμίζει τη διακυβέρνηση της ζωής και στερεώνει την εξουσία της με συγκεντρωτικά, γραφειοκρατικά συστήματα, όπως ο Scott εξηγεί στο βιβλίο του *Seeing like a State*: «Το σύγχρονο κράτος, μέσα από τους αξιωματούχους του, επιχειρεί με κυμαινόμενη επιτυχία να δημιουργήσει ένα έδαφος και έναν πληθυσμό με αυτά τα τυποποιημένα χαρακτηριστικά, τα οποία θα είναι ευκολότερο να παρακολουθήσει, να αποτιμήσει, να αξιολογήσει και να διαχειριστεί. Ο ουτοπικός, διαρκής και διαρκώς συγκεχυμένος στόχος του σύγχρονου κράτους είναι να μειώσει τη χαοτική, διαταραγμένη και διαρκώς μετασχηματιζόμενη κοινωνική πραγματικότητα πέρα απ' αυτό, σε κάτι που να θυμίζει περισσότερο τη διαχειριστική σκοπιά απ' όπου την παρατηρεί».²⁰

Οι πολυάριθμες απόπειρες του κράτους να επιβάλλει οικουμενική τάξη έχουν ιδιαίτερη σημασία. Υπάρχουν κέρδη για μια κοινωνία όταν ένα κράτος εκδίδει τα δικά του χρήματα, ταυτοποιεί τον καθένα έτσι ώστε να συγκεντρώσει φόρους και να ελέγξει τα χωρικά σύνορα, καθιερώνει κριτήρια και μονάδες μέτρησης για να κάνει αξιοποιήσιμο ό,τι παράγει η γη. Ωστόσο, η εμμονή του κράτους με την τυποποίηση των μέσων ελέγχου και την ικανότητά του να απο-

17. James Scott, *Against the Grain: A Deep History of the Earliest States*, Yale University Press, 2017, ιδιαίτερα στις σ. 93-115, 150-182 και 232.

18. Ο *Leviathan* (1651) είναι ένα βιβλίο που γράφτηκε από τον Thomas Hobbes, κατά τη διάρκεια του αγγλικού εμφυλίου πολέμου. Ο Hobbes εισάγει τη θεωρία για τη δομή της κοινωνίας και τη νόμιμη κυβέρνηση, επιχειρηματολογώντας υπέρ ενός κοινωνικού συμβολαίου και της αρχής που απορρέουν από έναν απόλυτο κυρίαρχο. Ο *Leviathan* θεωρείται ένα από τα πιο επιδραστικά παραδείγματα στη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου.

19. Shoshana Zuboff, *The Age of Surveillance Capitalism: The Right for a Human Future at the New Frontier of Power*, Public Affairs.

20. James Scott, *Seeing Like a State: How Certain Schemes to Improve the Human Condition Have Failed*, Yale University Press, 1998, σ. 81-82.

σπά συναίνεση μπορεί να είναι εξίσου καταπιεστική. Η κρατική εξουσία συχνά στηρίζεται στο θετικό δίκαιο και στη δράση της αστυνομίας για να προωθήσει τις φιλικές προς το κράτος συμπεριφορές και νόρμες. Οι γραφειοκρατίες είναι χρήσιμες γι' αυτόν τον σκοπό γιατί κεντρικά διαχειρίζονται συστήματα που μπορούν να ξεπεράσουν αρκετές από τις φυσικές διαφορές μεταξύ των ανθρώπων. Στο πέρασμα του χρόνου, τα κράτη εκπαιδεύουν τους πολίτες να εσωτερικεύουν αξίες και στόχους, να συμβάλλουν σε μία ενοποιημένη καθεστηκυία τάξη σε σχέση με ό,τι αντιλαμβάνονται ως βαρβαρισμό του προ-κράτους. Έτσι, ενώ τα σύγχρονα φιλελεύθερα κράτη μπορούν να καταφέρνουν να διευρύνουν την οπτική της ελευθερίας των καθημερινών ανθρώπων, αυτό το κέρδος έχει κόστος: ειδικά προνόμια για την πολιτική αρχή του κράτους και για την αγοραία ισχύ του κεφαλαίου.

Το δράμα του νεότερου φιλελεύθερου έθνους-κράτους σχετίζεται με την ανικανότητα του να ελέγξει τα πάντα μέσα στα όρια των χωρικών του συνόρων. Δεν μπορεί να ελέγξει αμέτρητες εθνικές υποκοουλτούρες και την κοινωνική δραστηριότητα, ούτε τις διασυνοριακές ροές πληροφορίας, τους κώδικες λογισμικού, τα ναρκωτικά, τα σχεδόν ανεξάρτητα πιστωτικά συστήματα που οι καπιταλιστές και το οργανωμένο έγκλημα έχουν δημιουργήσει, αλλά και τη σταθερότητα των οικοσυστημάτων.

Το κράτος, που αυτοπαρουσιάζεται ως σταθερός, διαρκής θεσμός, ο οποίος με φερεγγυότητα εξασκεί δικαιοδοσία και εξουσία, δεν μπορεί να δραπετεύσει από την πραγματικότητα στην οποία βυθίζεται. Ένα κράτος αποτελείται από συνδυασμό γραφειοκρατιών, καθεμία από τις οποίες διευθύνεται από αξιωματούχους εμπλεκόμενους σε διαφορετικά πολιτικά και επαγγελματικά δίκτυα, και αφοσιωμένους σε διαφορετικές πολιτικές και τεχνικές ατζέντες. Ακόμη κι αν τα σύγχρονα κράτη επιδιώκουν να σταθεροποιήσουν τη ζωή, το καθένα το κάνει με διαφορετικό τρόπο. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι υπάρχουν παραλλαγές μεταξύ των κρατών. Υπάρχει η αριστερή εκδοχή, που επικεντρώνει στη δικαιοσύνη και στην υλική ισότητα, για παράδειγμα, και η δεξιά εκδοχή, που δίδει έμφαση στην οικονομική ελευθερία, στους όρους των νομικών συμβολαίων και σε άλλες εμπορικές ανησυχίες. Με άλλα λόγια, τα κοινωνικά αποτελέσματα μπορεί να ποικίλλουν από μία χώρα σε μία άλλη, αλλά οι αναγκαίες πολιτικές λειτουργίες παραμένουν περισσότερο ή λιγότερο ίδιες.

Αυτό σημαίνει ότι τα κράτη είναι ανίκανα να αναγνωρίσουν διαφορετικές μορφές αυτοπροσδιορισμού ή αντιπροσωπείες εξουσίας. Όπως ισχυρίζεται ο Marc Stears: «Τα κράτη λειτουργούν καλύτερα όταν ένα πρόβλημα επιδέχεται τεχνική, μηχανική λύση, η οποία μπορεί να εφαρμοστεί οπουδήποτε σ' έναν κοινό γεωγραφικό χώρο. Η χειρότερη κατάσταση γι' αυτά είναι όταν χρειάζεται να ανταποκριθούν με ευελιξία σε τοπικές ιδιαιτερότητες, όταν χρειάζεται

να δράσουν γρήγορα ή με λεπτομέρεια και, κυρίως, όταν πρέπει να αναμετρηθούν με προβλήματα που σχετίζονται με το πνεύμα του έθνους ή την ανθρωπινή καρδιά. Οτιδήποτε απαιτεί διαφοροποίηση, συγκυριακότητα και είναι απρόβλεπτο, δεν μπορεί να αποτελέσει δεξιοτέχνη του κράτους».²¹

Πράγματι, μπορεί κανείς να πει ότι τα κράτη έχουν εμπιστευτεί με τον μεθοδολογικό εθνικισμό είτε για να διαδώσουν τον «πολιτισμό και τη δημοκρατία» είτε για να επιδιώξουν την αποικιακή ή ιμπεριαλιστική κατάκτηση. Η φετιχοποίηση της κυριαρχίας του κράτους συσκοτίζει τους πολύμορφους αυτοκυβερνώμενους κόσμους στους οποίους ζούμε. Δεν μας εκπλήσσει ότι η δημιουργία κόσμων και η ομότιμη διακυβέρνηση στις οποίες, συνήθως, εμπλέκονται οι κοινωνοί είναι άορατες για την κρατική γραφειοκρατία. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο καλό είναι να βλέπουμε τον κόσμο από τη σκοπιά των Κοινών: φέρνει στο επίκεντρο πληθώρα λύσεων και διευρύνει τις δυνατότητές μας για δράση.

Μόλις επιλέξουμε να αντιμετωπίσουμε το κράτος, όχι ως μονόλιθο αλλά ως σύνολο διατεταγμένων δυνάμεων, οι οποίες ποικίλλουν και ενίοτε είναι παρωχημένες και ευάλωτες, μπορούμε να ξεκινήσουμε να φανταζόμαστε πώς θα μετασχηματίσουμε την εξουσία του κράτους σταδιακά αλλά και κάθε φορά που ανακύπτουν ευκαιρίες. Μπορούμε να δούμε πώς οι κοινωνικές πρακτικές και οι σχέσεις μπορούν να βοηθήσουν στον μετασχηματισμό της κρατικής εξουσίας, τουλάχιστον σε πειραματικό βαθμό. Καθώς οι τρόποι της διακυβέρνησης και της κρατικής αρχής ποικίλλουν, οι άνθρωποι που βρίσκονται σε πιο στενά πολιτικά πλαίσια βιώνουν την πολιτική ως πλέον προσβάσιμη, προσαρμόσιμη και λογοδοτούσα.

Αυτός είναι ένας λόγος για τον οποίο οι μικρότερες πόλεις τείνουν να παίζουν σημαντικό ρόλο στον μετασχηματισμό της κρατικής εξουσίας. Το μικρό μέγεθός τους προσφέρει ευκαιρίες για αλλαγή. Ο πολιτικός επιστήμονας Benjamin Barber θεωρεί τους δημάρχους κεντρικές μορφές των μελλοντικών μετασχηματισμών των κοινωνιών,²² ενώ ο θεωρητικός Murray Bookchin υποστήριξε ότι ο «ελευθεριακός δημοτισμός» προσφέρει τις ευκαιρίες για κοινωνική αλλαγή, μέσω των ενδυναμωτικών δημοκρατικών συνελεύσεων και των συνομοσπονδιών των ελεύθερων δήμων.²³ Δεν πρέπει να προκαλεί έκπληξη ότι

21. Marc Stears, "The Case for a State", σ. 39.

22. Βλ. Benjamin Barber, *If Mayors Ruled the World: Dysfunctional Nations, Rising Cities*, Yale University Press, 2014· και την ομιλία του Barber στο TEDx Global Talk το 2013 (smart-csos.org/images/Documents/Systemic-Activism-in-a-Polarised-World.pdf).

23. Murray Bookchin, "Libertarian Municipalism: An Overview", *Green Perspectives*, 24, Οκτώβριος 1991 (dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/bookchin/gp/perspectives24.html).

μία από τις πιο ισχυρές δυνάμεις για αλλαγή στην Ευρώπη είναι ένα κίνημα «νέου δημοτισμού», το οποίο προσπαθεί να αποκεντρώσει το κράτος και να οικοδομήσει εκ νέου την κρατική εξουσία από τα κάτω προς τα πάνω.²⁴

Για τη συμβατική αντίληψη της οικονομίας και της πολιτικής, η τοπική δράση συχνά θεωρείται πολύ μικρής κλίμακας ώστε να είναι σημαντική. Αλλά στον σημερινό κόσμο, όλα είναι στην πραγματικότητα SLOC,²⁵ δηλαδή μικρά και τοπικά, αλλά και ανοιχτά και συνδεδεμένα,²⁶ κάτι το οποίο σημαίνει ότι ακόμη και διακριτές, συγκεκριμένες δράσεις μπορούν να γίνουν καταλύτες σημαντικής αλλαγής. Η ασαφής διαμαρτυρία του κινήματος Occupy Wall Street στο πάρκο Zuccotti του Μανχάταν, το 2011, έσπειρε σπόρους διαμαρτυρίας σε όλον τον κόσμο και ανέδειξε τον άνισο καταμερισμό του πλούτου ως επείγον δημόσιο ζήτημα. Το Παγκόσμιο Συνέδριο των Δήμων για το Κλίμα και την Ενέργεια φέρνει στο προσκήνιο αξιόλογες πρωτοβουλίες για τους διαμορφωτές πολιτικής σε διεθνές επίπεδο.²⁷ Όταν οι ακτιβιστές του Σάο Πάολο παλεύουν για καθολική στέγαση, ως κάτι που συμβάλλει στη μείωση των εκπομπών άνθρακα, ή όταν οι ακτιβιστές της Βαρκελώνης μετατρέπουν τα διαμερίσματα Airbnb σε κοινωνικές κατοικίες, ο απόηχος των διεδικησέων τους φτάνει σε πολλές πόλεις σε όλο τον κόσμο, στις κρατικές νομοθεσίες και στα διεθνή φόρα. «Αυτό που αρκετοί άνθρωποι περιγράφουν ως τοπικισμό είναι στην πραγματικότητα το θεμέλιο για μετασχηματιστική αλλαγή», υποστηρίζει η ερευνητική συλλογικότητα Symbiosis.²⁸

Είναι λογικοφανές, όχι μόνο γιατί τα πολιτικά πεδία είναι μικρότερα και περισσότερο προσβάσιμα, αλλά γιατί ο τοπικισμός επιτρέπει τη δημιουργία νέων τύπων οριζόντιων, δικτυωμένων πολιτικών οργανώσεων που υπερβαίνουν τα πολιτικά κόμματα. Το βλέπουμε στην Ισπανία, για παράδειγμα, όπου το κίνημα 15-M επηρεάζει τη δημοτική αρχή. Έχει βοηθήσει στο να γίνει εύληπτη η ιδέα ότι «το προσωπικό είναι πολιτικό». Αυτή η ιδέα σημαίνει ότι η συγκεκριμένη εμπειρία του ατόμου, αντί των θεωρητικών και στρατηγικών

24. Kate Shea Baird, “A New International Municipalist Movement is on the Rise — From Small Victories to Global Alternatives,” *OpenDemocracy*, 7 Ιουνίου 2017 (opendemocracy.net/can-europe-make-it/kate-shea-baird/new-international-municipalist-movement-is-on-rise-from-small-vic).

25. SLOC: αρτικόλεξο για το σχήμα Small, Local, Open and Connected. (ΣτΜ)

26. Ο όρος επινοήθηκε από τον Ιταλό σχεδιαστή Ezio Manzini και αναλύεται στο wiki.p2pfoundation.net/Small,_Local,_Open_and_Connected_As_Way_of_the_Future.

27. Symbiosis Research Collective, “How Radical Municipalism Can Go Beyond the Local”, *The Ecologist*, 8 Ιουνίου 2018 (theecologist.org/2018/jun/08/how-radical-municipalism-can-go-beyond-local).

28. Ό.π.

επεξεργασιών, λαμβάνεται σοβαρά υπόψη ως σημείο αφετηρίας για την πολιτική. Είναι μια αντίληψη θεμελιακά διαφορετική από την αντίληψη της πολιτικής ως «τεχνικά ορθής» διαχείρισης των «αναγκαιοτήτων του παγκόσμιου καπιταλισμού», με τα λόγια του δημοσιογράφου και συγγραφέα Amador Fernández-Savater.²⁹

Όταν οι ακτιβιστές αποκτούν ριζοσπαστική δημοκρατική εμπειρία με απλά πράγματα, όπως «οι διαδικαστικές μορφές των συνελεύσεων 15-M, συνελεύσεις με άμεση δημοκρατία, με μεθοδολογίες οργάνωσης, ομάδες εργασίας, με ψηφοφορίες με ανάταση χειρός ή διαδικασίες λήψης αποφάσεων που θεμελιώνονται στη συναίνεση»,³⁰ είναι σε θέση να συμβάλλουν σε επίπεδο δήμων. Ο ριζοσπαστικός δημοτικός ακτιβισμός, όταν ομοσπονδοποιείται, μπορεί να συμβάλει στη χάραξη ασφαλών χώρων για το Κοινωνείν, ώστε να ανθήσει και να επεκταθεί.

Πέρα από τη μεταρρύθμιση ή την επανάσταση

Ο πρωταρχικός στόχος του Κοινωνείν δεν είναι να καταλάβει την εξουσία του κράτους με επανάσταση ή εκλογές. Είναι να αναπτύξει σταθερούς ανεξάρτητους χώρους με σχετική ελευθερία, ώστε να θεμελιώσουν τα δικά τους συστήματα ομότιμης διακυβέρνησης και τροφοδότησης. Η ιστορία έχει δείξει ότι ακόμη και όταν οι αριστεροί κερδίζουν την κρατική εξουσία με δημοκρατικά μέσα, αυτό έχει αβέβαια αποτελέσματα όσον αφορά την επίτευξη συστημικής αλλαγής. Το 2015, ο ΣΥΡΙΖΑ διαπίστωσε ότι η εκλογική νίκη που τον έφερε στην εξουσία δεν ήταν αρκετή. Το ελληνικό κεφάλαιο ήταν υποκείμενο στην εξουσία του διεθνούς κεφαλαίου και των γεωπολιτικών συμφερόντων άλλων κρατών. Η άνοδος του Ιθαγενούς πολιτικού της Βολιβίας, Έβο Μοράλες, πρόσφερε ένα παρόμοιο δίδαγμα: ακόμη και τα καλών προθέσεων εκλογικά κινήματα δυσκολεύονται να μεταγράψουν τις βαθιές επιταγές της κρατικής εξουσίας, καθώς το κράτος παραμένει προσδεμένο σε ένα διεθνές σύστημα καπιταλιστικής οικονομίας και εξόρυξης πόρων. Ο Pablo Solón Romero, ακτιβιστής από τη Βολιβία και πρώην πρέσβης του Πολυεθνικού Κράτους της Βολιβίας στα Ηνω-

29. walbei.wordpress.com/2015/06/15/was-bleibt-vier-jahre-nach-der-protestbewegung-15-m-in-spanien/

30. Nikolai Huke, "Politik der ersten Person. Chancen und Risiken am Beispiel der Bewegung 15-M in Spanien", στο *Sozial.Geschichte Online*, τχ. 21, 2017, σ. 226 (https://duepublico.uni-duisburg-essen.de/servlets/DerivateServlet/Derivate-44168/10_Huke_Politik.pdf).

μένα Έθνη (2009 -2011), διηγήθηκε μια ιστορία: «Δεκαπέντε χρόνια νωρίτερα [στις αρχές του 2000] είχαμε αρκετές εκδηλώσεις του Κοινωνείν στη Βολιβία – για δέντρα, νερό, δικαιοσύνη κοκ. Για να τα διατηρήσουμε όλα αυτά, όταν ο εχθρός μας ήταν το κράτος και ιδιωτικοποιούσε τα πάντα, αποφασίσαμε να καταλάβουμε το κράτος. Και το πετύχαμε! Και ήμαστε σε θέση να κάνουμε πράγματα. Τώρα έχουμε ένα πολυεθνικό κράτος. Αυτό είναι θετικό. Αλλά δέκα χρόνια αργότερα... είναι οι κοινότητές μας ισχυρότερες ή πιο αδύναμες; Είναι πιο αδύναμες! Δεν μπορούμε να κάνουμε όσα θέλουμε μέσω του κράτους. Το κράτος και οι δομές του έχουν τη δική τους λογική. Υπήρξαμε αφελείς. Δεν κατανοήσαμε ότι αυτές οι δομές θα μας άλλαζαν».³¹

Αυτό καταδεικνύει ότι ενώ η εκλογική πολιτική μπορεί να πετύχει σημαντικά πράγματα, έχει δομικούς περιορισμούς. Οι θεματοφύλακες της κρατικής εξουσίας πασχίζουν να συγκροτήσουν και να επεκτείνουν την κουλτούρα που τη συνέχει: έναν πατριωτικό και αστικό μύθο, υποδομές και θεσμούς, χρήματα και εμπόριο και επαγρύπνηση απέναντι σε δυνητικές προκλήσεις και ανατρεπτικές ενέργειες. Οι μεταρρυθμιστές είναι ικανοποιημένοι με το να πετυχαίνουν σταδιακούς μετασχηματισμούς μέσω του μηχανισμού της κρατικής εξουσίας. Οι επαναστάτες εμφανίζονται να επιδιώκουν το ακριβώς αντίθετο: να καταλύσουν την εξουσία του κράτους. Παρ' όλα αυτά, «η ουσία των επαναστατικών θεωριών είναι, δυστυχώς, αδύναμη», επισημαίνουν οι Γερμανοί πολιτικοί θεωρητικοί Sutterlütti και Meretz³². Οι επαναστάτες εστιάζουν στις παλιές δομές και θέλουν να τοποθετήσουν τον εαυτό τους μέσα σε αυτό το πλαίσιο, αλλά στη συνέχεια επιδιώκουν να τις ανατρέψουν ή να τις καταργήσουν. Συνήθως δεν έχουν πολλά να πουν για το πώς πρέπει να μοιάζει η νέα κατάσταση. Ούτε μιλάνε για τους εσωτερικούς μετασχηματισμούς που είναι απαραίτητοι για την καθιέρωση ενός νέου πολιτεύματος και μιας νέας κουλτούρας. Οι Sutterlütti και Meretz συμπεραίνουν ότι «η μεταρρύθμιση και η επανάσταση καταλήγουν να είναι παιδιά του παραδοσιακού Μαρξισμού: Μπορούν να φανταστούν πώς να κατακτήσουν την πολιτική εξουσία και να σχεδιάσουν εκ νέου το κράτος, αλλά όχι πώς να θέσουν τα θεμέλια για μια ελεύθερη κοινωνία».³³

31. David Bollier, “State Power and Commoning: Transcending a Problematic Relationship”, workshop report, Commons Strategies Group και Heinrich Böll Foundation, 2016 (commonsstrategies.org/state-power-commoning-transcending-problematic-relationship).

32. Simon Sutterlütti και Stefan Meretz, *Kapitalismus aufheben. Eine Einladung, über Utopie und Transformation neu nachzudenken*, Rosa-Luxemburg-Stiftung, VSA Verlag, 2018, σ. 76.

33. Sutterlütti και Meretz, σ. 80.

Πρέπει να προχωρήσουμε πέρα από το αφήγημα «Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση»! Ίσως προς κάτι που ο Γερμανός πολιτικός επιστήμονας Joachim Hirsch αποκαλεί ριζοσπαστικό ρεφορμισμό. Ο όρος αναφέρεται στον ρόλο των πολιτισμικών και κοινωνικών αλλαγών, η σημασία των οποίων δεν μπορεί να παραγνωριστεί. Πρώτα ήρθε η εξέγερση του 1968 και μετά ακολούθησαν οι αλλαγές στη νομοθεσία, όχι αντίστροφα. Αλλά η ιδέα του ριζοσπαστικού ρεφορμισμού παραμένει ρεφορμισμός γιατί με τα λόγια του Hirsch «δεν αποβλέπει στην κατάκτηση της εξουσίας μέσω της επανάστασης», και είναι ριζοσπαστικός γιατί ο στόχος του είναι «οι κοινωνικές σχέσεις που φέρνουν στο επίκεντρο τις κυρίαρχες σχέσεις καταπίεσης και κυριαρχίας».³⁴ Η ιδέα αυτή είναι ριζοσπαστική γιατί συμπεριλαμβάνει τον τρόπο με τον οποίο μπορούν οι άνθρωποι να αλλάξουν τον εαυτό τους. Έτσι, ο Hirsch υποστηρίζει ότι είναι δυνατό μόνο «αν οι άνθρωποι καταφέρουν να δημιουργήσουν μορφές πολιτικής-κοινωνικής αυτοοργάνωσης πέρα και ανεξάρτητα από τους υπάρχοντες κυβερνητικούς μηχανισμούς, το κράτος και τα πολιτικά κόμματα, και ενεργοποιώντας μία αντίληψη για την πολιτική που αναλαμβάνει τις πολιτικές όψεις του «ιδιωτικού»».³⁵

Αυτό οδηγεί στο σημερινό αδιέξοδο. Μπορούμε, άραγε, να φανταστούμε έναν μετασχηματισμό του κόσμου που να αποφεύγει τις «κακοτοπιές» της Μεταρρύθμισης και της Επανάστασης; Μπορούμε να οραματιστούμε έναν κόσμο που δεν θα είναι ουτοπικός, με την έννοια ότι δεν υπάρχει «πουθενά», αλλά είναι οικοδομημένος στις επιτυχημένες εμπειρίες που έχουν βιωθεί και έχουν οργανωθεί από πραγματικούς ανθρώπους; Αυτό είναι κάτι το οποίο προσπαθήσαμε να κάνουμε στα Κεφάλαια 4 έως 6 – να σκιαγραφήσουμε την πραγματική δυναμική της κοινωνικής ζωής, τη διακυβέρνηση και την ανατροφοδότηση στη νέα κατάσταση. Πρέπει να υπάρχουν πρακτικοί δρόμοι για να υλοποιήσουμε το όραμα και για να μη μείνει πίσω κανείς. Όπως έγραψε ο Murray Bookchin: «Ίσως η μεγαλύτερη αποτυχία των κινημάτων της κοινωνικής ανοικοδόμησης είναι η απουσία πολιτικής που μπορεί να οδηγήσει τους ανθρώπους πέρα από τα όρια που καθιερώθηκαν από το status quo».³⁶

Συνεπώς, στα ερωτήματά μας: Μπορεί το Κοινωνείν, όπως το περιγράψαμε, να ενεργοποιήσει δυναμικά μια περισσότερο ανθρώπινη κλιμακωτή τάξη, ανεξάρτητα από την κρατική εξουσία; Μπορεί το Κοινωνείν να καθιερώσει νέους

34. Joachim Hirsch, “Radikaler Reformismus”, στο Ulrich Brand, Bettina Lösch, Benjamin Opratko και Stefan Stimmel (επιμ.), *ABC der Alternativen 2.0*, VSA Verlag, 2012, σ. 182-183.

35. *Ο.π.*, σ. 182-183.

36. Murray Bookchin, “Libertarian Municipalism: An Overview”, εισαγωγικό σημείωμα.

τρόπους διακυβέρνησης και τροφοδότησης που να προωθούν την ελευθερία, τη δικαιοσύνη και μια οικο-υπεύθυνη στάση για όλους; Μπορεί αυτό να προκύψει με τρόπους που μπορούν να μας κάνουν να αισθανόμαστε ζωντανό και όχι μαριονέτες που ανταποκρινόμαστε στα προστάγματα ενός καταπιεστικού μηχανισμού;³⁷ Μπορεί το Κοινωνείν να μας βοηθήσει να κερδίσουμε πάλι την κυριαρχία; Η απάντηση είναι ναι. Ναι, είναι εφικτό! Αυτή είναι η δύναμη του Κοινωνείν. Είμαστε πεισμένοι ότι ξεκινάει όταν μαθαίνουμε πώς να «είναι» η επανάσταση εκτός από το πώς «γίνεται», που είναι γνωστό συχνά ως «οραματική πολιτική».³⁸ Αυτό σημαίνει, επίσης, να δοκιμάζουμε πράγματα. Να ζούμε με αυτά για λίγο. Να αναστοχαζόμαστε με αυτά. Να κάνουμε διορθώσεις και προσαρμογές. Η προσοχή δεν χρειάζεται να εξαντλείται στις κρατικές πολιτικές, ακόμη κι αν δεν γίνεται να αποφευχθούν. Η προσοχή πρέπει να επικεντρώνεται στην οικοδόμηση της νέας κοινωνικής κατάστασης.

Υπάρχει ένας απλός λόγος γι' αυτή την προσέγγιση: μια πραγματικά ελεύθερη και δίκαιη κοινωνία δεν μπορεί να γεννηθεί από μια πολιτικά ή κρατικά καθοδηγημένη διαδικασία, η οποία είναι βασισμένη και εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο «τα πράγματα σήμερα δουλεύουν». Αυτό δεν θα αλλάξει τα πολιτισμικά θεμέλια της κοινωνίας ή τον ενδογενή τρόπο σκέψης. Ο πραγματικός μετασχηματισμός πρέπει να εκκινεί από τις αρχές που σκιαγραφήσαμε στα πρώτα κεφάλαια αυτού βιβλίου. Πρέπει να αναπτύσσει το δικό του όραμα και να πραγματοποιείται μέσα από τις δικές του δομές. Πρέπει να θέτει σε κίνηση μία κοινωνική διαδικασία, η οποία μπορεί να συγκροτήσει μια εναλλακτική κατάσταση μέσα στον χρόνο και σε όλα τα επίπεδα (ατομικά, συλλογικά και κοινωνικά) για να εκπληρώσουμε ανεξάρτητα τις επιδιώξεις των ανθρώπων για μετασχηματισμό. Για να θυμηθούμε τις συμβουλές του J.K. Gibson-Graham: «Αν είναι να αλλάξουμε τον εαυτό μας, πρέπει να αλλάξουμε τον κόσμο μας, κι αν αυτή η σχέση είναι αμοιβαία, το εγχείρημα να γράψουμε ιστορία βρίσκεται πάντα εδώ, στα όρια των αισθαντικών, σκεπτόμενων, συναισθητικών, κινούμενων σωμάτων».³⁹ Η ενασχόληση με την κρατική εξουσία αποτελεί μεγάλη πρόκληση. Αλλά ίσως ο πιο ισχυρός, ο πιο διαρκής τρόπος να ανταποκριθούμε σε αυτή την πρόκληση είναι να οριοθετήσουμε εκ νέου τον

37. Fabian Scheidler, *Das Ende der Megamaschine. Geschichten einer scheiternden Zivilisation*, Promedia Verlag, 2015.

38. Ο όρος αναφέρεται σε μορφές οργάνωσης και κοινωνικές σχέσεις που αξιώνουν να αντανακλούν το όραμα για την πολιτική και κοινωνική κατάσταση που οι συλλογικότητες ή τα κινήματα επιδιώκουν να δημιουργήσουν. (ΣτΜ)

39. K. Gibson-Graham, *The End of Capitalism (As We Knew It): A Feminist Critique of Political Economy*, University of Minnesota Press, 1996/2006.

εαυτό μας και να οικοδομήσουμε τα «προστατευόμενα» Κοινά. Αυτή η προσέγγιση ανοίγει ένα μονοπάτι για να πάμε παραπέρα, παρά την κρατική εξουσία, γιατί μας μετασχηματίζει ως εξωτερικές πολιτικές και θεσμικές δομές. Αυτά τα δύο πρέπει να προχωρήσουν μαζί.

Η σημασία της κρατικής εξουσίας είναι αδιαμφισβήτητη, αλλά η φιλοδοξία κατάληψης της κρατικής εξουσίας είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα οδηγήσει σε παραπλάνηση. Το καπιταλιστικό κράτος είναι αφοσιωμένο στην εξουσία, στον ατομικισμό και στην κουλτούρα της εμπορευματοποίησης. Οι πολιτικοί ηγέτες που επιθυμούν να διερευνούν μετακαπιταλιστικές πιθανότητες βρίσκουν τον εαυτό τους παγιδευμένο σε ένα παγκόσμιο σύστημα κρατών, τα οποία είναι επίσης «κλειδωμένα» σε μια παγκόσμια αγορά. Αυτό συμβαίνει γιατί το ισχυρότερο επιχείρημα που κάθε πολιτικός έχει για μία πολιτική είναι ότι «θα δημιουργήσει δουλειές». Με άλλα λόγια, ο καθένας και η καθεμία πρέπει διαρκώς να δεσμεύεται εκ νέου στο κυρίαρχο οικονομικό μοντέλο και απλώς να αποδέχεται τις παράπλευρες απώλειες. Διάφορα κοινωνικά κινήματα έχουν προτείνει κι άλλους τρόπους ζωής, οι οποίοι είναι λιγότερο εξαρτημένοι από τον μηχανισμό της αγοράς/κράτους, αλλά αυτή η διαδρομή είναι συχνά μπλοκαρισμένη γιατί οι ηγέτες των κρατών σε συμμαχία με τον επιχειρηματικό τομέα μπορούν να αναχαιτίζουν από κοινού ενδεχόμενες απειλές για το σύστημα.

Η εξουσία του Κοινωνείν

Πού καταλήγουν όλα αυτά; Πώς μπορούν οι κοινωνοί να διευρύνουν το Σύμπαν των Κοινών, ενώ ζουν στο πλαίσιο ενός συστήματος αγοράς/κράτους, το οποίο είναι φτιαγμένο να τα αγνοεί και να τα πολεμάει; Κάθε απάντηση πρέπει να αντιμετωπίσει το εξής παράδοξο: η κρατική εξουσία είναι πολύ ισχυρή για να την αγνοήσουμε, ωστόσο οι συμβατικές απόπειρες μετασχηματισμού της είναι μάλλον προορισμένες να αποτύχουν. Με κάποιον τρόπο πρέπει να φανταστούμε εκ νέου και να αλλάξουμε τους όρους της πολιτικής, της διακυβέρνησης και του δικαίου. Μανιφέστα και διακηρύξεις δεν αρκούν. Μόνο η πραγματική κοινωνική πρακτική και η ζώσα κουλτούρα μπορούν να ανοίξουν τον δρόμο. Αν αυτό μπορεί να ακούγεται επιτηδευμένο σε κάποιους ανθρώπους, ας θυμηθούμε την άποψη της Hannah Arendt για την εξουσία ως «κάτι που αναβλύζει μεταξύ των ανθρώπων όταν δρουν από κοινού και εξαφανίζεται όταν απομακρύνονται», όπως έγραψε στην *Ανθρώπινη κατάσταση*.⁴⁰ Αν η εξουσία αναδύεται εκεί όπου

40. Hannah Arendt, *The Human Condition*, University of Chicago Press, 1958, σ. 200.

οι άνθρωποι βρίσκονται μαζί, είναι εφικτό να δημιουργηθεί. Δεν είναι ενδογενής στους κρατικούς θεσμούς καθαυτούς. Δεν είναι εξουσία σε κάτι ή σε κάποιον. Μπορεί να ενδυναμώσει τους ανθρώπους να πάρουν τη ζωή στα χέρια τους, αντί να τους κάνει ανήμπορους απέναντι στην παντοδυναμία αυτών που άρχουν, αν δημιουργείται μέσω ενδυναμωτικών δομών, διαλόγου και ανάληψης ευθύνης.

Από αυτήν τη σκοπιά, το Κοινωνείν είναι το όχημα για να δημιουργηθεί εξουσία. Ίσως, με τον καιρό, να μπορεί να γίνει και το μέσο για να αμφισβητηθούν το κράτος και η παντοδυναμία της αγοράς, μέσω της απόσπασης της πρώτης ύλης της και της στέρησης του παντοδύναμου μηχανισμού από αυτό που κυρίως τον τροφοδοτεί: εμάς. Η συμμετοχή παρέχει καύσιμη ύλη στο σύστημα αγοράς/κράτους. Βεβαίως υπάρχουν λόγοι γι' αυτό. Αν το δούμε εξατομικευμένα, είναι λειτουργικό, αν όχι και αναγκαίο, να παίζουμε με τους κανόνες του παιχνιδιού. Διαφορετικά θα χάσουμε εισόδημα, status, τις μορφές ασφάλειας στις οποίες έχουμε συνηθίσει και τις δουλειές μας. Αυτό συμβαίνει γιατί τόσες πολλές γνωστές στρατηγικές για την επιδίωξη μακροπρόθεσμων στρατηγικών κοινωνικού μετασχηματισμού είναι αδιέξοδες.

Η πιο αξιοσημείωτη ιδιότητα του Κοινωνείν είναι η ικανότητα να θέτει σε κίνηση τις ενέργειες των ανθρώπων, ώστε να σταματούν να τροφοδοτούν τις μηχανές της σύγχρονης αγοράς και του έθνους-κράτους. Αυτό γίνεται επειδή προσφέρει εναλλακτικούς τρόπους για την αντιμετώπιση των αναγκών και για την οικοδόμηση σχεδόν αυτόνομων μορφών εξουσίας. Το σύγχρονο κράτος διατηρεί μερικά τεράστια πλεονεκτήματα, τη συμμαχία με το κεφάλαιο, την αφοσίωση στην οικονομική ανάπτυξη και τον εδραιωμένο έλεγχο της εξουσίας. Αυτές οι ικανότητες φαινομενικά το θωρακίζουν από την ανάγκη να διαπραγματεύεται με τους πολίτες για μετασχηματιστικές αλλαγές. Αυτή είναι μια σκοτεινά ξεκαρδιστική ειρωνεία, καθώς σε καιρούς κλιματικής κατάρρευσης, ερημοποίησης κ.λπ., ακόμη και η κρατική εξουσία δεν μπορεί να αγνοήσει τα πλανητικά συστήματα που αναδεικνύονται σε πολιτικούς παράγοντες για το δικό τους συμφέρον, όπως έχει επισημάνει ο Bruno Latour.⁴¹ Το καθαρό σύνολο της ενέργειας και των πρώτων υλών αλλά και η διεκπεραιωτική ικανότητα που χρειάζεται για να διατηρηθεί η οικονομική ανάπτυξη φτάνει στα φυσικά του όρια, εξαντλώντας τους ανθρώπους και τον πλανήτη. Η ανάπτυξη υπονομεύει την κοινωνική χειραφέτηση και πρόοδο. Αυτό συμβαίνει ακόμη και πριν οι κυβερνήσεις μπορέσουν να κάνουν δικαιότερες κατανομές πλούτου, δυνατότητα που διαρκώς περιορίζεται, καθώς οι πλούσιοι χρησιμοποιούν τα χρήματά τους για να υπονομεύσουν τη φιλελεύθερη δημοκρατία.⁴²

41. Bruno Latour, *Down to Earth: Politics in the new Climate Regime*, Polity, 2018.

42. Ένας ενδιαφέρων απολογισμός αυτής της πολιτικής ιστορίας υπάρχει στο Nancy

Ενώ οι περισσότεροι κοινωνοί δεν φιλοδοξούν να κατακτήσουν την κρατική εξουσία ή να είναι ανταγωνιστικοί τις αγορές, οι δραστηριότητές τους έχουν μακροπρόθεσμες συνέπειες. Συμβάλλουν στην ανακατανομή της εξουσίας. Το Κοινωνείν δημιουργεί νέα οχήματα μη κρατικής εξουσίας, συνενώνοντας τους ανθρώπους για να συνεργαστούν. Μπορούμε να διακρίνουμε αυτήν την επίδραση στους τρόπους με τους οποίους το GNU/LINUX και άλλα προγράμματα ανοιχτού λογισμικού, άμεσα αλλά και έμμεσα, μετασχημάτισαν τις αγορές λογισμικού και μία μαζική βιομηχανία. Σήμερα θα ήταν αφελές να δημιουργήσουμε μία εγκυκλοπαίδεια με τον παραδοσιακό τρόπο, μέσα από ένα κάθετα επιλεγμένο σύνολο ειδικών που αναλαμβάνουν να δημιουργήσουν ένα ακριβό εμπόρευμα, όταν η οριζόντια εναλλακτική Wikipedia –με τις ευέλικτες, αποκεντρωμένες δομές, τις πολλαπλές γλώσσες, την ποικιλομορφία και την τοπικότητα– έχει τόσα πλεονεκτήματα. Μπορούμε να δούμε πόσο οι τοπικές οργανικές καλλιέργειες και τα συνεργατικά κινήματα για την τροφή, μέσω της οικοδόμησης ενός εναλλακτικού σύμπαντος γεωργίας, έχουν ωθήσει τη βιομηχανική γεωργία να αναπτύξει και την οργανική παραγωγή και να μειώσει την επεξεργασία στην παραγωγή τροφίμων. Όσο περισσότερα Κοινά για τη διατροφή αναδύονται ως «crowd-feed (πληθο-τροφή) για τον κόσμο»⁴³ και όσο περισσότερες ΚΥΓΕΩ φάρμες παρέχουν φρέσκο, τοπικό, φτηνό φαγητό, τόσο λιγότεροι άνθρωποι θα εξαρτώνται από τη βιομηχανοποιημένη γεωργία ή τις φιλανθρωπικές διανομές. Οι οριζόντιες δραστηριότητες των φεμινιστικών κινήματων σε όλον τον κόσμο έχουν, επίσης, αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο ασκείται η κρατική εξουσία σε όλων των ειδών τα αναπαραγωγικά, έμφυλα και εργασιακά ζητήματα, όπως έχει δείξει και το κίνημα #MeToo.

Παρόμοιες ιστορίες μάς πείθουν ότι τα κοινωνικά κινήματα μπορούν συχνά να είναι πιο μετασχηματιστικά, όταν αναπτύσσουν παράλληλες οικονομίες με δομική ανεξαρτησία από το συμβατικό σύστημα αγοράς/κράτους. Αυτό σημαίνει, επίσης, ότι τα Κοινά είναι πιθανότερο να επιβιώσουν και να κατακτήσουν την ανεξαρτησία τους όταν είναι λιγότερο προσδεδεμένα στη συμβατική οικονομία και στην εξουσία του κράτους και όταν βασίζονται σε εσωτερικά συστήματα (ομότιμη διακυβέρνηση, μοίρασμα της γνώσης, ομοσπονδιακού χαρακτή-

---

MacLean, *Democracy in Chains: A Deep History of the Radical Right's Stealth Plan for America*, Penguin, 2017.

43. Jose Luis Vivero Pol, "Transition Towards a Food Commons Regime: Re-commoning Food to Crowd-feed the World", Κεφάλαιο 9 στο Guido Ruivenkamp και Andy Hilton (επιμ.), *Perspectives on Commoning: Autonomist Principles and Practices*, Zed Books, 2017 ([researchgate.net/publication/316877384_Transition_towards_a_Food_Commons_Regime_Re-commoning_Food_to_Crowd-feed_the_World](https://www.researchgate.net/publication/316877384_Transition_towards_a_Food_Commons_Regime_Re-commoning_Food_to_Crowd-feed_the_World)).

ρα υποστήριξη από άλλους κοινωνούς) για την ανθεκτικότητά τους. Την ίδια στιγμή πρέπει να εμπλακούν και με την κρατική εξουσία μέσω των εκλογών και των παραδοσιακών μορφών διεκδίκησης, στον βαθμό που το πεδίο δράσης μπορεί να αλλάξει τις συνθήκες για τη διεύρυνση της πρακτικής των Κοινωνών (commonality). Έχει τόσο σημαντικές συνέπειες, που δεν μπορούμε να το αγνοήσουμε.

Οι κοινωνοί χρειάζονται έναν τρόπο σκέψης που να αντιμετωπίζει την κρατική εξουσία εστιάζοντας στην οικοδόμηση του νέου, έχοντας τις παραπάνω εννοιολογικές παρατηρήσεις κατά νου, ενώ ταυτόχρονα επιδιώκουν να εξουδετερώσουν το παλιό.

Να ανανεώσουμε την κρατική εξουσία για να υποστηρίξει το Κοινωνείν

Έχουμε περιγράψει τη γενική στάση απέναντι στο κράτος, αλλά δεν έχουμε απαντήσει σε σημαντικά ερωτήματα: Με ποιους τρόπους το κράτος μπορεί να μετασχηματιστεί ώστε να υποστηρίξει το Κοινωνείν; Ποια ανοίγματα στον νόμο και στις γραφειοκρατικές συμπεριφορές ή στην πολιτική ή τοπική δράση μπορούν να αξιοποιηθούν για να διασφαλίσουν σταθερούς προσανατολισμούς για το Κοινωνείν;

Προτεραιότητα είναι να πείσουμε τους θεσμούς να αποτραβηχτούν. Ας θυμηθούμε την Elinor Ostrom και τη σοφή έβδομη σχεδιαστική αρχή για τα επιτυχημένα Κοινά. Υποστήριζε ότι οι κρατικές αρχές πρέπει να αναγνωρίζουν το δικαίωμα των κοινωνών να κυβερνούν τον εαυτό τους.⁴⁴ Οι εξωτερικές κυβερνήσεις δεν πρέπει να αμφισβητούν το δικαίωμα των χρηστών των πόρων των Κοινών (ή όσων τους «οικειοποιούνται», με τα λόγια της Ostrom) για να εισαγάγουν τους δικούς τους κανόνες και τα καθεστώτα διακυβέρνησης. Αυτό είναι το σημείο αφετηρίας και η ελάχιστη προϋπόθεση. Μπορούμε να αξιώσουμε την αρχή μη παρέμβασης από το κράτος. Το κράτος πρέπει να βρει τρόπο ώστε οι κοινωνοί να μπορούν να εμπλακούν σε δραστηριότητες που παράγουν αξία, τις οποίες μόνο αυτοί μπορούν να επιλέξουν.

Στη δεδομένη κατάσταση, ωστόσο, τα Κοινά μπορεί να καταλήξουν στο συμπέρασμα ότι χρειάζονται νομική αναγνώριση για να ενισχυθούν και να ανθίσουν. Σε περιόδους όπου οι κρατικοί θεσμοί αντιμετωπίζουν την πράξη του μοιράσματος ως έγκλημα (π.χ., το να μοιράζεσαι σπόρους, συνεργασίες λογισμικού, πληροφορίες) το Κοινωνείν πρέπει, επιτέλους, να αποποινικοποιηθεί.

44. Ostrom, *Governing the Commons*, ό.π., σ. 90.

Αυτό είναι μέρος της καθιέρωσης των Κοινών και της αναγνώρισης ότι η ηθική και πολιτική νομιμοποίηση των Κοινών υπάρχει εκ των προτέρων και ανεξάρτητα από τα σύγχρονα κράτη.⁴⁵

Αναλογιστείτε πώς έχει χρησιμοποιηθεί η κρατική εξουσία για να βοηθήσει τους επενδυτές να συγκροτήσουν οργανισμούς και να μειώσει τη νομική τους ευθύνη γιατί, υποτίθεται, ότι τέτοιες οργανωτικές μορφές υπηρετούν το κοινό καλό. Οι μονάρχες και στη συνέχεια τα κοινοβούλια θεώρησαν ότι οι μεγάλοι επιχειρηματικοί οργανισμοί μπορεί να ενθαρρύνουν δραστηριότητες που το κράτος δεν μπορούσε ή δεν ήθελε να αναλάβει. Πρώιμες νομικές μορφές και ιδρύματα, όπως η Βρετανική Εταιρεία των Ανατολικών Ινδιών, που ανήκε σε τραπεζικούς επενδυτές, για παράδειγμα, και η οποία ανέπτυξε αποικιακά καθεστώτα εμπορίου, εξήγαγε φυσικούς πόρους, εκμεταλλεύτηκε τη φτηνή εργασία και οικοδόμησε σιδηροδρόμους και κανάλια. Γιατί, λοιπόν, η κρατική εξουσία να μην αναγνωρίσει την τεράστια αξία που παράγεται από τους κοινωνούς, μέσω της απόδοσης νομικής υπόστασης στους θεσμούς τους;

Μια τέτοια αναγνώριση δεν θα προκύψει εύκολα. Οι πολιτικοί ηγέτες και οι γραφειοκράτες, οι οποίοι υποκλίνονται στο κυρίαρχο οικονομικό αφήγημα, δυσκολεύονται να αναγνωρίσουν άλλες μορφές αξίας. Επιπλέον, κάποιοι κρατικοί θεσμοί είναι εξαρτημένοι από τα έσοδα της αγοράς. Για παράδειγμα, το Ευρωπαϊκό Γραφείο Ευρεσιτεχνίας, ένα διακρατικό κυβερνητικό σώμα, το οποίο κατοχυρώνει ευρεσιτεχνίες υπό την αιγίδα του Ευρωπαϊκού Γραφείου Ευρεσιτεχνίας, είναι σχεδιασμένο για να χρηματοδοτεί το μεγαλύτερο μέρος του ενός εκατομμύριου ευρώ προϋπολογισμού του, μέσω των εισφορών που συλλέγει από τους ευρεσιτέχνες αιτούντες. Στον βαθμό που όσες περισσότερες ευρεσιτεχνίες χρηματοδοτεί, τόσα περισσότερα χρήματα κερδίζει, το γραφείο Ευρεσιτεχνίας έχει περισσότερα κίνητρα να καταστήσει ιδιοκτησιακή την τεχνολογική γνώση. Ενώ είναι λογικό να χρεώνει τους κατόχους ευρεσιτεχνίας για τις υπηρεσίες που παρέχονται, και όχι, ας πούμε, τον φορολογούμενο, αυτός ο μηχανισμός είναι ακατάλληλος να υποστηρίξει έναν κόσμο στον οποίο μοιραζόμαστε γενναιόδωρα τη γνώση. Ένα τέτοιο κοινωνικό ιδανικό τείνει να αντιμετωπίζεται απωθητικά. Αντίστοιχα, έτσι αντιμετωπίζονται και οι προσδοκίες για κοινωνική αρμονία και διαγενεακή συνέχεια και προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Όσον αφορά τις δυνητικές συνεισφορές των αυτόχθονων κοινοτήτων και των νομαδικών φυλών σε οικολογικά ευαίσθητες επιλογές, αρ-

45. Ο James C. Scott εξετάζει τα υψηλά όρη των νοτιοανατολικών ασιατικών χωρών, γνωστά ως Zomia, ως την «τελευταία εναπομείνασα περιοχή του κόσμου, της οποίας οι άνθρωποι δεν έχουν ακόμη ενταχθεί πλήρως σε έθνη-κράτη» στο *The Art of Not Being Governed: An Anarchist History of Upland Southeast Asia*, Yale University Press, 2009, σ. ix.

κετοί σύγχρονοι μας εξακολουθούν να τις αντιμετωπίζουν ως πρωτόγονες, μη πολιτισμένες και απελπιστικά οπισθοδρομικές.⁴⁶

Έτσι παραμένουμε παγιδευμένοι σε ένα αφήγημα προόδου, το οποίο αναπαράγεται και νομιμοποιείται από τους κρατικούς θεσμούς. Μας λένε ότι η οικονομία πρέπει να αναπτυχθεί (για να επιτύχει στόχους που ορίζονται από επιχειρηματικούς οργανισμούς), έτσι ώστε να μπορούμε να γίνουμε ανταγωνιστικοί στην παγκόσμια αγορά. Οι παγκόσμιοι ηγέτες μάς ωθούν να μην καθυστερήσουμε. Η καθυστέρηση σε επίπεδο τεχνολογικής γνώσης θεωρείται από τις πολιτικές και επιχειρηματικές κοινότητες η χειρότερη μοίρα. Καινοτομίες, αυτοκίνητα χωρίς τιμόνι, συνθετική βιολογία, νανοτεχνολογία, προωθούνται συνεχώς μέσα από κανονιστικές διαδικασίες, ενώ μας έχει απομείνει λίγος χρόνος για να σκεφτούμε το συνολικό κοινωνικό κόστος και τα δυνητικά πλεονεκτήματα. Όλα αυτά δυσκολεύουν τους ανθρώπους να υιοθετήσουν μια μετατόπιση προς τα Κοινά. Επιπλέον, οι θεματοφύλακες της κρατικής εξουσίας εύλογα σκέφτονται: γιατί το κράτος να παραχωρήσει οποιαδήποτε δικαιοδοσία στη μη αγορά, σε αποκεντρωμένες δραστηριότητες ή να παρέχει χρηματοδότηση σε πράγματα που δεν έχουν καμία αξία στην αγορά; Αυτό από μόνο του θα εξόργιζε τις ελίτ και θα διατάρασσε τους εσωτερικούς πολιτικούς διακανονισμούς. Συμπληρωματικά, θα ωθούσε τους ανθρώπους μακριά από το κύκλωμα του συστήματος αγοράς/κράτους και θα ενεργοποιούσε τη διάθεση για αυτοπροσδιορισμό... και αυτό θα ήταν επικίνδυνο. Θα ενθάρρυνε μόνο τη μη ρυθμισμένη δραστηριότητα, τον ερασιτεχνικό πειραματισμό και ίσως τις απαιτήσεις για μεγαλύτερη αυτονομία. Οι θεματοφύλακες της κρατικής εξουσίας μπορεί εύλογα να φοβούνται ότι, αν οι άνθρωποι αρχίζουν να αποεμπορευματοποιούν την καθημερινή τους ζωή και να απελευθερώνονται από τις εξαρτήσεις των συστημάτων αγοράς/κράτους, αυτό θα μειώσει το ηθικό κύρος του κράτους, την πολιτική του δικαιοδοσία και τα έσοδα από φόρους.

Αν τα Κοινά πρόκειται να εξελιχθούν σε εναλλακτικό πλέγμα διακυβέρνησης και τροφοδότησης, θα πρέπει με κάποιον τρόπο να ξεπεράσουν τον βαθιά εδραιωμένο σκεπτικισμό των γραφειοκρατών, των πολιτικών και των κυβερνήσεων απέναντί τους. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν είναι εφικτές κάποιες άλλες λύσεις. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το κράτος δεν είναι μονολιθικός θεσμός. Όσοι λαμβάνουν αποφάσεις, παρά τον ζήλο που επιδεικνύουν για την υπεράσπιση της εξουσίας, μπορεί να αποφασίσουν να νομιμοποιήσουν ή να στηρίξουν το Κοινωνείν υπό τις κατάλληλες συνθήκες. Σε τοπικό επίπεδο αυτό σημαίνει: παραχώρηση γης για δημοτικούς κήπους και συστέγαση, διευκόλυνση της συγκρότησης κοινοτικών τραπεζών γης και συνεταιρισμών, ενθάρρυνση της το-

46. Scott, *Against the Grain*, σ. 219-256.

πικής γεωργίας και τον συστημάτων τροφής, χρήση ανοιχτού λογισμικού στη δημόσια διοίκηση, παροχή ελεύθερου κοινοτικού Wi-Fi παντού, χρήση ανοιχτών εκπαιδευτικών πόρων (Open Educational Resources - OER) στις σχολικές αίθουσες, παροχή χώρου και υποστήριξη για τις τράπεζες χρόνου, για τα καφέ επιδιόρθωσης (repair cafés), τους χώρους των χάκερ και πολλά άλλα.

Δεν είναι μία donkiχωτική πρόταση. Αυτοί που διαχειρίζονται την κρατική εξουσία έχουν επίγνωση της ανάγκης για δημόσια υποστήριξη και νομιμοποίηση. Αρκετοί πολιτικοί που προαισθάνονται την έκρηξη που έρχεται από τις δυναμικές κοινωνικές διαμαρτυρίες ενάντια στα μονοπώλια και στα διεθνή εμπορικά συμφέροντα, αναζητούν πειστικούς τρόπους για να διαφύγουν από το σιδερένιο κλουβί του νεοφιλελεύθερου καπιταλισμού. Κάποιοι/ες πολιτικοί ηγέτες είναι διατεθειμένοι να ομολογήσουν τις αποτυχίες του αφηγήματος της αγοράς/πρόόδου και να αναδείξουν το ζήτημα της κλιματικής κατάρρευσης, της ανισότητας, της φτώχειας και της πείνας. Αλλά, από την άλλη πλευρά, δεν τολμούν να συγκρουστούν με τα δόγματα της ελεύθερης αγοράς και της εθνικής ταυτότητας.

Αρκετοί αυταρχικοί πολιτικοί έχουν επενδύσει στις αποτυχίες του συστήματος αγοράς/κράτους για να προωθήσουν διάφορες μορφές εθνικισμού. Παρότι πρόκειται για σύνθετη και διαφοροποιημένη διαδικασία, αυτή η πολιτική τάση τροφοδοτείται από μια διαδικασία αναζήτησης νοήματος, σκοπού και ανήκειν, που το σύστημα αγοράς/κράτους είναι ανίκανο να εκπληρώσει. Η Αριστερά και το Κέντρο, στο μεταξύ, στρέφονται στα συμβατικά οχήματα αλλαγής: νέοι νόμοι, πολιτικές, προγράμματα και διαδικαστικές μεταρρυθμίσεις. Ενώ σε κάποιες περιπτώσεις είναι σημαντικές, αυτές οι προσεγγίσεις γενικά εφαρμόζονται σε απομακρυσμένα κρατικά κέντρα (δικαστήρια, νομοθετικά σώματα, διοικητικές επιτροπές) και αποτυγχάνουν να συνδεθούν με τους ανθρώπους σε πιο προσωπικό επίπεδο. Εν τέλει, αρκετοί φιλελεύθεροι και σοσιαλδημοκράτες παραμένουν προσκολλημένοι στο κυρίαρχο αφήγημα της ανάπτυξης και δείχνουν ελάχιστο ενδιαφέρον για την οριζόντια ενδυνάμωση και τον κοινωνικό μετασχηματισμό. Οι πολιτιστικές διαστάσεις των πρωτοβουλιών που βασίζονται στα Κοινά, όπως η αγρο-οικολογία, οι κοινοτικές αγροτικές επιχειρήσεις, οι συνεταιριστικές πλατφόρμες, η κοσμοτοπική παραγωγή, αγνοούνται ή αντιμετωπίζονται ως πολύ μικρά και όχι ως έχοντα τόσο μεγάλη επιρροή για να ληφθούν σοβαρά υπόψη. Οι επιχειρήσεις, από τη δική τους την πλευρά, τα αντιμετωπίζουν εν γένει ως απειλές για το μερίδιό τους στην αγορά και τα κέρδη τους.

Η κυρίαρχη πολιτική εκχωρεί την πολιτική του τοπικού και κάθετου σε ακροδεξιούς αντιδραστικούς. Εστιάζει στο απόμακρο κράτος, στη διαμεσολάβηση της εξουσίας και στις συνήθεις μορφές νόμου και πολιτικής, αλλά όχι στους

τρόπους με τους οποίους οι συνηθισμένοι άνθρωποι μπορούν να βρουν νόημα σε αυτό που κάνουν. Ο ανθρωπολόγος David Graeber έχει επισημάνει ότι το πρόβλημα της Αριστεράς είναι ότι δεν έχει διατυπώσει πειστική εναλλακτική πρόταση απέναντι στη γραφειοκρατία.⁴⁷ Γι' αυτό τον λόγο, η ενδυνάμωση των ανθρώπων ώστε να ανταποκριθούν στις ανάγκες τους πιο άμεσα, με τρόπους που συνδέονται περισσότερο με μια τοπική ταυτότητα (χωρίς να δημιουργούν φυλές των αυτοδικαίων και των πικρόχολων), απαιτεί προσοχή. Τα Κοινά μπορούν να ανταποκριθούν σε πολλές προκλήσεις με παραγωγικούς, δημοκρατικούς τρόπους, και αυτό είναι ισχυρός λόγος για να υιοθετήσουν οι πολιτικοί τα Κοινά. Η κρατική υποστήριξη για τα Κοινά θα μπορούσε να ανεβάσει μία πρόταση σε άλλο επίπεδο. Θα μπορούσε να μετατοπισθεί πέρα από τη γραφειοκρατική επίβλεψη προς την άμεση απόδοση δικαιοδοσιών σε κοινωνούς. Αλλά μία απλή αλλαγή στη νομική αρχή δεν είναι αρκετή. Κάθε κρατική στήριξη στο Κοινωνείν προϋποθέτει πολλές καινοφανείς μορφές διοικητικού συντονισμού, νομικής υποστήριξης, δομικής ανάπτυξης και δημόσιας εκπαίδευσης. Τέσσερις γενικοί τύποι υποστήριξης είναι απαραίτητοι.

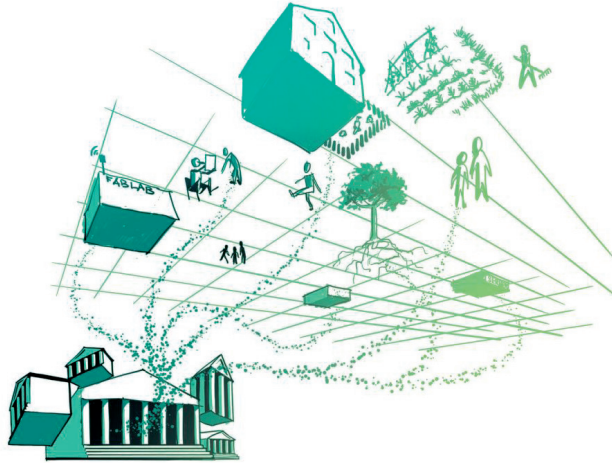
Ας λειτουργήσουμε ως καταλύτες

Ας φανταστούμε μία πόλη στην οποία τα σουπερμάρκετ λειτουργούν ως συνεταιρισμοί και δίνουν τη δυνατότητα στους κατοίκους να αγοράσουν υψηλότερης ποιότητας τοπική τροφή που έχει παραχθεί σε δίκαιες και οικολογικά υπεύθυνες συνθήκες. Την τοπική υπηρεσία ταξί και τα τουριστικά καταλύματα τα διαχειρίζονται συνεταιρισμοί, αφήνοντας τα οφέλη για διαμοιρασμό στα νοικοκυριά και την κοινότητα. Οι νοσηλευτικές υπηρεσίες διοικούνται από συλλογικότες οικιακής φροντίδας, ιδρύματα όπως το Buurtzorg (Κεφάλαιο 1). Το ηλεκτρικό ρεύμα παράγεται μέσω ηλιακών θερμοσυσσωρευτών τοποθετημένων σε στέγες και διανέμεται μέσω κατανεμημένου λογισμικού τεχνολογίας ροοστατών (ledger technology),⁴⁸ το οποίο μειώνει τους υψηλούς λογαριασμούς ρεύματος και επιτρέπει τη μείωση των δημόσιων επενδύσεων στα ορυκτά καύ-

47. David Graeber, *The Utopia of Rules: On Technology, Stupidity, and the Secret Joys of Bureaucracy*, Melville House, 2016.

48. Οι διανεμημένες τεχνολογίες ledger αποτελούνται από πολλές εκδοχές της αλυσίδας Ledger, την οποία έχει δημιουργήσει η Bitcoin, οι οποίες, όμως, αντιπροσωπεύουν στοιχεία πολιτικού και κοινωνικού ελέγχου στις διάφορες εφαρμογές, όπως, για παράδειγμα, τα ψηφιακά νομίσματα. Παραδείγματα περιλαμβάνουν τα Holochain, Ethereum και Fairchain (fair-coin.org/en/fairchains). Βλ. Κεφάλαιο 10.

σιμα και στην πυρηνική ενέργεια. Το κράτος σε όλα τα επίπεδα θα μπορούσε να παρέχει δομές, τεχνικές συμβουλές και χρηματοδότηση, η οποία να επιτρέπει σε όλους τους ανθρώπους να προωθούν τους δικούς τους δημιουργικούς χώρους, τις φάρμες ΚΥΓΕΩ, τους συνεταιρισμούς ενέργειας, τα Κοινά που μοιράζονται εργαλεία και τις ανταλλαγές στην τράπεζα χρόνου.⁴⁹

Αυτό το σενάριο μπορεί να μοιάζει ουτοπικό, αλλά υφίσταται επειδή το κράτος έχει τόσο βαθιές, συχνά άορατες δεσμεύσεις όσον αφορά την υπεράσπιση του συστήματος της αγοράς. Αντίθετα με τις ιδεολογικές διακηρύξεις του, το σύστημα της αγοράς εξαρτάται από εκατοντάδες κρατικές δαπάνες και παρεμβάσεις: επιδοτήσεις σε βιομηχανίες, ειδικές φοροαπαλλαγές, νομικά προνόμια, χρηματοδότηση της έρευνας, ρύθμιση που στηρίζει το καταπίστευμα του καταναλωτή, εμπορικές συμφωνίες που διευκολύνουν τις εξαγωγές, δηνυτική στρατιωτική υποστήριξη για εταιρικά περιουσιακά στοιχεία στο εξωτερικό και πολλά άλλα. Για να κινητοποιήσει τη δραστηριότητα της αγοράς και την ανάπτυξη, το κράτος συχνά χρησιμοποιεί την εξουσία του για να οικοδομήσει και να χρηματοδοτήσει οικονομικά συστήματα, και να καθιερώσει σώματα νόμου ώστε να ενισχύσει το εμπόριο.

Ωστόσο, τα προνόμια αυτού του μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης αφορούν πρωταρχικά μικρή τάξη επενδυτών και εταιρειών, όχι τους φορολογούμενους

49. Η πρακτική της τράπεζας χρόνου φαίνεται να υποκαθιστά τις αξίες της αγοράς και να είναι «μία σου και μία μου» αμοιβαία ανταλλαγή, αλλά στην πραγματικότητα οι άνθρωποι χρησιμοποιούν την τράπεζα χρόνου λιγότερο σαν μεταβατικό νόμισμα και περισσότερο σαν όχημα για παροχή βοήθειας σε γείτονες που βρίσκονται σε ανάγκη, και για την οικοδόμησή του εξασκούν ευγενικά την αμοιβαιότητα.

και τους καθημερινούς ανθρώπους, εκτός από κάποιες εξαιρετικές περιπτώσεις. Δεδομένου του τεράστιου κόστους και των ανισοτήτων, και των μειωμένων φορολογικών επιστροφών, οι βοηθοί της κρατικής εξουσίας ή, τουλάχιστον, οι πιο έξυπνοι απ' αυτούς θα μπορούσαν να δείξουν γνήσιο ενδιαφέρον στα Κοινά. Θα μπορούσαν να αναμοχλεύσουν τα πάθη και τις φαντασιώσεις αμέτρητων ανθρώπων, ενώ ταυτόχρονα ανταποκρίνονται στις ανάγκες τους με πιο δίκαιους, πιο αποτελεσματικούς και χαμηλότερου κόστους τρόπους. Γιατί δεν μπορεί η ικανότητα του κράτους στη δημιουργία υποδομών, ώστε να υποστηρίξει την οικονομία, και στη θέσπιση νόμων, οι οποίοι χρησιμοποιούνται για να στηρίξουν τις αγορές, να αξιοποιηθεί για να υποστηρίξει τα Κοινά; Μπορούμε να φανταστούμε τη χρήση κρατικών νόμων για την ενθάρρυνση της ελεύθερης και ανοιχτής αδειοδότησης, τη σχετικοποίηση των ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων γης, την αναγνώριση των συνθηκών που νομιμοποιούν τα Κοινά, τη συνεργατική οικονομία και τα προγράμματα τεχνικής βοήθειας. Με άλλα λόγια, οι κρατικοί θεσμοί θα μπορούσαν να συνεισφέρουν λειτουργώντας ως καταλύτες και διαδίδοντας τα Κοινά.

Αξιωματούχοι υπέρ των Κοινών;

Φανταστείτε τα Κοινά που προσπαθούν να διαπραγματευθούν με τις δημοτικές υπηρεσίες, να μπορούσαν μέσω μιας απλής διαδικασίας να προσεγγίσουν, διαδοχικά, πολλές δημόσιες υπηρεσίες! Όσοι ασχολούνται με την επικοινωνία θα πρέπει να είναι πολύ καλά ενημερωμένοι για να βοηθούν τους κοινωνούς να βρουν τον δρόμο τους μέσα από ένα σύνολο κανόνων και ρυθμίσεων που πρέπει να αντιμετωπίσουν. Χρειάζεται, επίσης, να έχουν τη δικαιοδοσία να δρουν ανεξάρτητα, λειτουργώντας ως οργανωτικός αρμός του γραφείου του/της δημάρχου και να έχουν τη δυνατότητα να εκχωρούν άδειες και χρηματοδότηση.

Το Άμστερνταμ έχει κάνει ένα σημαντικό βήμα σε αυτή την κατεύθυνση, με τα γραφεία περιφερειακών σχέσεων, γνωστά ως *gebiedsmakelaars*. Οι «τοπικοί διαμεσολαβητές» διατηρούν σχέσεις με τις ομάδες πολιτών και μοιράζονται γνώση και πληροφορία αναφορικά με τις δημόσιες υπηρεσίες και τους πολίτες. Ωστόσο στερούνται ανεξάρτητου status στο πλαίσιο της δημοτικής γραφειοκρατίας, όπως επίσης και την εξουσία και το προσωπικό που θα τους μετέτρεπε σε γραφείο πληροφοριών για τα Κοινά.

Η πρόκληση είναι τεράστια, γιατί αρκετά απ' αυτά είναι και ζήτημα κουλτούρας, προκειμένου να γίνει το Κοινωνείν πιο ορατό δημόσια και να αναπτυχθεί ένα ευρύτερο αφήγημα για τη συνεργασία και τον διαμοιρασμό. Οι κρατικά υποστηριζόμενοι θεσμοί μπορεί να λειτουργήσουν ως γραφεία πληροφόρησης

και διεκπεραίωσης για τεχνική, νομική και οικονομική καθοδήγηση σχετικά με την ομότιμη διακυβέρνηση και τη βασισμένη στα Κοινά τροφοδότηση σε διαφορετικά πλαίσια (γεωργία, κοινωνικές υπηρεσίες, ενέργεια, εναλλακτικά νομίσματα κλπ.). Ένα εθνικό γραφείο για τράπεζες χρόνου θα μπορούσε να επεκτείνει αυτό το κοινωνικό σύστημα, ώστε να ανταποκριθεί στις ανάγκες. Η κυβερνητική υποστήριξη μπορεί να προσφέρει πολύτιμη βοήθεια στην καθιέρωση της κοινοτικά υποστηριζόμενης γεωργίας, στη χρηματοδότηση υπηρεσιών της γειτονιάς, στην παροχή τεχνικής καθοδήγησης για την ίδρυση Fab Labs και στην ενίσχυση λιγότερο γνωστών καινοτομιών που βρίσκονται στο περιθώριο.

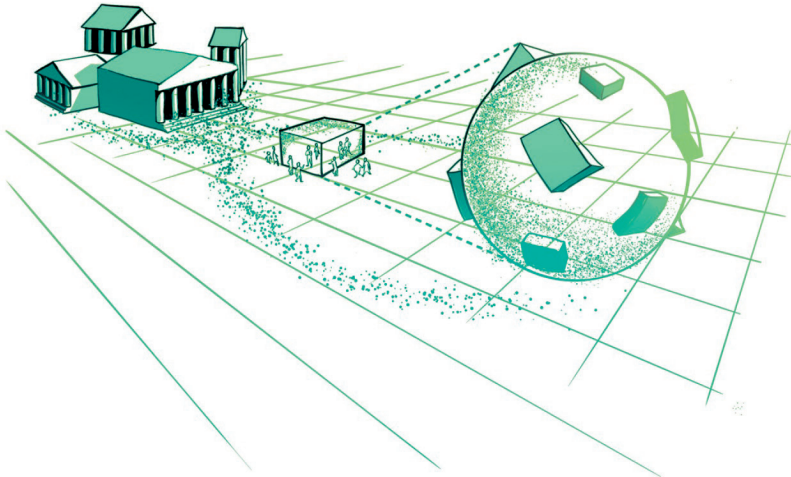
Ας καθιερώσουμε τα Κοινά στη μακροκλίμακα

Ένας λόγος για τον οποίο οι κρατικοί θεσμοί είναι τόσο απαραίτητοι για να συμβάλλουν στην επέκταση των Κοινών, είναι η κλίμακα και η συνεργασία που μπορούν να παρέχουν για τη διαχείριση πόρων. Δάση, κανάλια, βοσκοτόπια και υπόγεια μεταλλευτικά αποθέματα συχνά διαπερνούν τεράστια κομμάτια γης και ξεπερνούν τα πολιτικά όρια. Ο νομικός και διοικητικός συντονισμός σε μακροκλίμακα είναι, συνεπώς, απαραίτητος για να κατανοήσουμε πώς μπορούν να επιλυθούν οι πολλαπλές αξιώσεις σε γη ή πόρους και πώς μπορούν να οριστούν και να οριοθετηθούν τα διάφορα ξεχωριστά Κοινά. Ένα παράδειγμα είναι το ολλανδικό σχέδιο King of the Meadows.⁵⁰ Ορισμένοι ανησύχησαν για την εξαφάνιση του κάποτε ευρέως διαδεδομένου πτηνού λιμόζα με τη μαύρη ουρά, εξαιτίας των αγροτικών πρακτικών. Το εγχείρημα King of the Meadows συνενώνει πολίτες, αγρότες, μουσικούς, καλλιτέχνες, παραγωγούς γαλακτομικών προϊόντων και άλλους, με σκοπό την επανασύνδεση των ανθρώπων με τη γη και την προώθηση μιας «γεωργικής δραστηριότητας που να συμπεριλαμβάνει τη φύση», προκειμένου να ενισχύσουν και να αποκαταστήσουν τη θέση της λιμόζας και να ενισχύσουν τη σύνδεση μεταξύ βιολογικής και πολιτισμικής ποικιλίας. Η πρωτοβουλία έχει πλέον γίνει μια περιφερειακή, καλά δικτυωμένη συνεργασία.

Σε περιπτώσεις σαν κι αυτές, η κρατική εξουσία μπορεί να παίξει χρήσιμο ρόλο, παρέχοντας «μακροπλατφόρμες» για να διευκολύνει τη δράση, η οποία μπορεί να υπερβεί τις δυνατότητες επίλυσης των ατομικών Κοινών. Οι κρατικοί παράγοντες μπορούν να παίξουν τον ρόλο ειλικρινούς διαμεσολαβητή μεταξύ των προτάσεων επίλυσης κρίσεων και στις διασυνοριακές διαπραγματεύσεις. Οπωσδήποτε, η «πολιτική χημεία» για να υπηρετηθεί ένας

50. eu/about-kenning-fan-e-greide.

τέτοιος ρόλος αποτελεσματικά εξαρτάται από πολλούς συγκυριακούς παράγοντες. Πλην όμως ο ρόλος ενός κράτους είναι ευλογοφανής και δεν πρέπει να απορριφθεί. Η ηχηρή και αποδεδειγμένη δημόσια υποστήριξη μπορεί να πείσει ένα κράτος να αποπειραθεί νέες προσεγγίσεις.

Ας καθιερώσουμε τα Κοινά στη μακροκλίμακα.

Μετά από μακροχρόνια αντιπαράθεση για τη διαχείριση των Εθνικού Δρυμού Siuslaw στο Όρεγκον, κατά τη δεκαετία του 1990, η δασική υπηρεσία των ΗΠΑ αποφάσισε να εγκαταλείψει τις τυπικές γραφειοκρατικές διαδικασίες, οι οποίες καθοδηγούνταν από τις πολιτικές του Κογκρέσου και του λόμπι των εταιρειών. Αντίθετα, προσκάλεσε οποιονδήποτε ενδιαφερόταν για το δάσος, να παρακολουθήσει ανοιχτά στρογγυλά τραπέζια συζητήσεων με θέμα πώς η δασική πολιτική θα μπορούσε να συμφιλιώσει τα ανταγωνιστικά συμφέροντα των εταιρειών ξυλείας, από τη μία, και των οικολόγων, των ψαράδων, των τοπικών κοινότητων, των πεζοπόρων και άλλων, από την άλλη. Η υπηρεσία συγκρότησε ένα αντιπροσωπευτικό συμβούλιο, το οποίο βοήθησε έτσι ώστε οι διαφορετικές ομάδες να ξεπεράσουν την αμοιβαία έλλειψη εμπιστοσύνης και να καταλήξουν σε συναινετικές επιλύσεις διαφορών αρμοδιοτήτων [π.χ., σε σχέση με το ζήτημα του γόνου του σολομού που βρίσκεται στη μία πλευρά του υδροκρίτη (watershed)⁵¹ και εν συνεχεία αναγκάζεται να διανύσει εκατοντάδες μίλια μέχρι τον ωκεανό]. Η κρατική διαμεσολάβηση επίσης ενθάρρυνε τους ανθρώπους να εφαρμόσουν ευέλικτα,

51. Ο υδροκρίτης είναι η διαχωριστική τομή μεταξύ δύο ποταμών. (ΣτΜ)

μακροπρόθεσμα σχέδια τα οποία δεν θα είχαν με κανέναν τρόπο ανακūψει μέσα από τη γραφειοκρατία ή τις νομικές διαδικασίες.⁵²

Αξιοσημείωτος αριθμός καινοτόμων νομικών μορφών έχουν δημιουργηθεί τα τελευταία χρόνια για να προστατεύσουν τα Κοινά. Η κυβέρνηση της Νέας Ζηλανδίας έχει χορηγήσει νομική προστασία προσώπου στον ποταμό Whanganui, όπως ζητήθηκε από την κοινότητα των Maori, αναγνωρίζοντάς τον ως «ζωντανό και οργανικό σύνολο, από τα βουνά μέχρι τη θάλασσα, ενσωματώνοντας όλα τα φυσικά και μεταφυσικά στοιχεία».⁵³ Η νομική αυτή αναγνώριση σημαίνει ότι οι Whanganui (οι άνθρωποι), δηλαδή οι θεματοφύλακες του ποταμού, μπορούν να συνεχίσουν τις αρχαίες τους πρακτικές του Κοινωνείν στο πλαίσιο της νομοθεσίας του κράτους. Στο Περού, οι Quechua έχουν ιδρύσει την Περιοχή Βιοπολιτιστικής Κληρονομιάς των Ιθαγενών ή, αλλιώς, το Πάρκο Πατάτας, για να προστατεύσουν τη βιοποικιλότητα της πατάτας που διαχειρίζονται.⁵⁴ Με ένα νομικό εργαλείο, το οποίο μπορεί να αναγνωριστεί από τα περουβιανά δικαστήρια, οι Quechua έχουν τη διασφάλιση ότι μπορούν να ζήσουν σε μια συνθήκη οικείας και αμοιβαίας ζωής με τη γη, μεταξύ τους και με τον πνευματικό κόσμο. Ακόμη πιο σημαντικό είναι ότι αυτές οι νομικές αναγνωρίσεις βοηθούν τους Quechua να προστατεύσουν τα Κοινά ενάντια στις επαπειλούμενες ενέργειες βιοπειρατείας, όταν οι βιοτεχνολογικές εταιρείες επιδιώκουν να πατεντάρουν τη γενετική πληροφορία σπάνιων ποικιλιών πατάτας.

Παροχή υποδομών για το Κοινωνείν

Τα κράτη έχουν τη σπάνια ικανότητα να βοηθούν τις διάσπαρτες επιχειρήσεις να αναπτύσσονται ταχύτερα μέσω της οικοδόμησης υποδομών και της θέσπισης τεχνικών προϋποθέσεων που διευκολύνουν τη διαλειτουργικότητα και την

52. Για παράδειγμα, οι παλιές διαδρομές υλοτομίας καταργήθηκαν, η ξυλεία διατηρούνταν με πιο οικολογικά υπεύθυνους τρόπους, ενώ δινόταν μεγαλύτερη προσοχή στους πληθυσμούς των ψαριών στα ρυάκια. David Bollier, “New Film Documentary, ‘Seeing the Forest’”, 5 Μαΐου 2015 (bollier.org/blog/new-film-documentary-%E2%80%9Cseeing-forest%E2%80%9D).

53. David Bollier, “I Am the River, and the River is Me”, 29 Ιουνίου 2017 (bollier.org/blog/i-am-river-and-river-me).

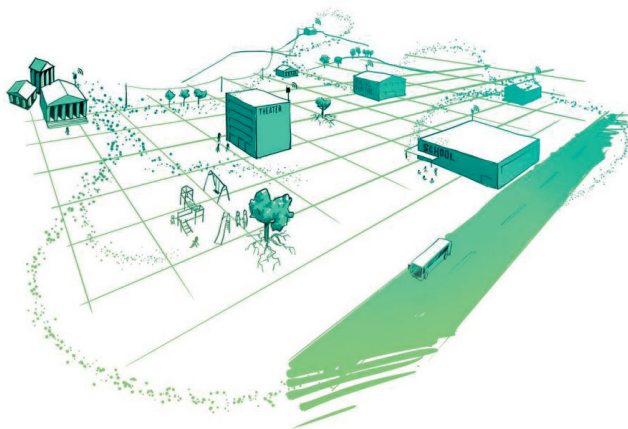
54. «The Te Awa Tupua Act», υπογράφηκε τον Αύγουστο του 2014 (nz/en/pb/bills-and-laws/bills-proposed-laws/document/00DBHOH_BILL68939_1/te-awa-tupua-whanganui-river-claims-settlement-bill). Βλ. επίσης, David Bollier, “The Potato Park of Peru”, στο *Patterns of Commoning*, 2015, σ. 103-107 (patternsofcommoning.org/the-potato-park-of-peru).

ασφάλεια. Οι υποδομές που σχεδιάζονται με γνώμονα τα Κοινά, ή, ακόμη καλύτερα, σχεδιάζονται για να λειτουργήσουν από τους ίδιους τους κοινωνούς, μπορούν να καταστήσουν ευκολότερη και φθηνότερη για τους ανθρώπους την κατασκευή των δικών τους αυτο-οργανωμένων συστημάτων. Το κλασικό παράδειγμα είναι η ανάπτυξη των τεχνικών πρωτοκόλλων της κυβέρνησης των ΗΠΑ, γνωστών ως TCP/IP, τα οποία καθιστούν εφικτή τη διασύνδεση μεταξύ των διαφορετικών υπολογιστικών δικτύων σε ένα μοναδικό, ενσωματωμένο Διαδίκτυο. Το κράτος θα μπορούσε να κάνει παρόμοια πράγματα σήμερα, μέσω της αναγνώρισης των ανοιχτών τεχνικών προδιαγραφών που περιορίζουν τον έλεγχο ιδιοκτησίας, διασφαλίζοντας πως οι μεγαλύτερες και ισχυρότερες επιχειρήσεις δεν χρησιμοποιούν τις ανοιχτές προδιαγραφές μόνο για να καταλάβουν τον χώρο της καινοτομίας. Χρειαζόμαστε ανοιχτά αλλά προστατευμένα Κοινά για να εξασφαλίσουμε τη διαλειτουργικότητα και την πρόσβαση χωρίς διακρίσεις (όπως η αρχή της ουδετερότητας της κάθε πλατφόρμας).

Οι ανοιχτές τεχνικές προδιαγραφές για κυβερνητικές αναθέσεις μπορούν να χορηγούνται για τη δημιουργία ανοιχτού και ελεύθερου λογισμικού για τις κυβερνητικές υπηρεσίες, και ιδιαίτερα για τα σχολεία. Αντί να είναι εξοικειωμένοι με το ιδιόκτητο λογισμικό, οι μαθητές θα αποφοιτούν από το σχολείο έχοντας αποκτήσει δεξιότητες στην εργασία με GNU/Linux και άλλα ανοιχτά λογισμικά. Τα σχολεία δεν θα υποβαθμίζονται με το να γίνονται σχεδόν «όμηροι» των τμημάτων μάρκετινγκ μεγάλων εταιρειών λογισμικού. Κάτι τέτοιο θα έχει εντυπωσιακά οφέλη για τη γενική εκπαίδευση, την ανώτατη εκπαίδευση, τους δημοτικούς θεσμούς και το δημόσιο εν γένει. Τα αναγνωρισμένα από το κράτος πρωτόκολλα για την επεξεργασία κειμένων, τις βάσεις δεδομένων και το λογισμικό για τα email και τα APIs (Applications Protocol Interfaces, τα οποία είναι τεχνικές συνδέσεις μεταξύ προγραμμάτων λογισμικών και λειτουργικών συστημάτων), μπορούν να προωθήσουν περισσότερη καινοτομία στο ανοιχτό λογισμικό, αποφεύγοντας τους «περιφραγμένους κήπους» που ανήκουν στην Google και στην Apple. Οι πόλεις μπορούν να αναπτύξουν πιο εύκολα πλατφόρμες συνεργασίας για τη στέγαση, για τις υπηρεσίες μεταφορών και τις υπηρεσίες πληροφορίας, που να ευνοούν τους κατοίκους μιας περιοχής και όχι τους επενδυτές της Silicon Valley. Τα ανοιχτά πρωτόκολλα σχεδιασμού δικτύων ενέργειας θα μπορούσαν να υποκαταστήσουν την επιτυχία του Διαδικτύου, χρησιμοποιώντας ανοιχτά πρότυπα για να ενθαρρύνουν την οριζόντια καινοτομία από μικρότερους, δημιουργικούς δρώντες, και να αποτρέψουν τις ιδιοκτησιακές «καταλήψεις» από μεγαλύτερες εταιρείες.

Στόχος της κρατικής υποστήριξης για υποδομές βασισμένες στα Κοινά είναι να εξουδετερώσουμε τις ιδιωτικές συγκεντρώσεις εξουσίας και να τη μεταφέρουμε στους κοινωνούς. Οι υποδομές που χρησιμοποιούνται από την κοινωνία

είναι απαραίτητο να είναι προσβάσιμες χωρίς διακρίσεις, έτσι ώστε καμία κατηγορία χρηστών να μην αποκλείεται από τη χρήση τους με αυθαίρετο τρόπο.⁵⁵ Αυτός είναι ένας λόγος για τον οποίο τα Εθνικά Ινστιτούτα Υγείας των ΗΠΑ επιβάλλουν πρωτόκολλα ελεύθερης πρόσβασης για τη χρηματοδοτούμενη από φορολογικά έσοδα έρευνα: αυτό διασφαλίζει ότι οι κρατικοί πόροι χρησιμοποιούνται με ανοιχτούς, ελέγξιμους τρόπους.⁵⁶ Η βασική καθοδηγητική αρχή είναι απλή: ό,τι έχει χρηματοδοτηθεί με δημόσιους πόρους, παραμένει στο δημόσιο.

Παροχή υποδομών για το Κοινωνείν.

Οι άμεσες δαπάνες σε υποδομές για την υποστήριξη του Κοινωνείν είναι πάντοτε μία ελκυστική επιλογή. Οι τοπικές κυβερνήσεις θα μπορούσαν να εγκαταστήσουν Wi-Fi στις δημόσιες πλατείες, όπως συμβαίνει σε πολλές πόλεις σε όλο τον κόσμο, όπως έχουν κάνει η Πόλη του Μεξικού και το Τελ Αβίβ. Άλλες παρέχουν ελεύθερο χώρο server για site, email και δεδομένα. Αυτό έχει κάνει η πόλη Linz στην Αυστρία, με την πρωτοβουλία για τα ανοιχτά Κοινά στο Linz (Open Commons Linz Initiative).⁵⁷ Επίσης, τα κράτη θα μπορού-

55. Για υποδομές που, δημιουργημένες και διαχειριζόμενες από κοινωνούς, η «ανοιχτότητα» είναι λιγότερο καθοριστική από τη δυνατότητα των κοινωνιών να προστατεύουν και να διατηρούν τις δομές τους (συστήματα Wi-Fi, συλλογή πληροφορίας, συστήματα ενέργειας), απέναντι σε επιχειρήσεις που προσπαθούν να τις σφετεριστούν και απέναντι σε βάνδαλους και άλλους ταραξίες.

56. US Department of Health and Human Services, National Institutes of Health Public Access Policy, στο nih.gov.

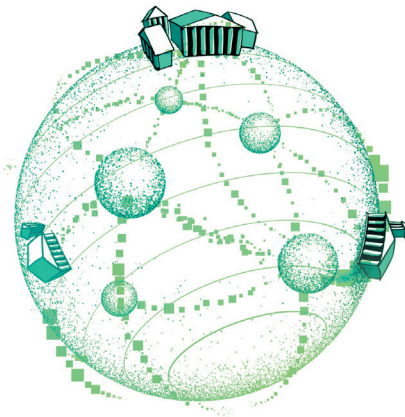
57. Open Commons Linz, στο opencommons.linz.at και citiofmediaarts.at/topic/open-commons_linz.

σαν να υποστηρίξουν πρωτοβουλίες για τα Κοινά, όπως το Freifunk, ένα δίκτυο Γερμανών κοινωνιών που έχει οικοδομήσει ένα ελεύθερο δίκτυο Wi-Fi, το οποίο αφορά περισσότερες από 400 τοπικές κοινότητες και έχει περισσότερα από 41.000 σημεία πρόσβασης.

Ας δημιουργήσουμε νέες μορφές οικονομίας για τα Κοινά

Οι κυβερνητικές υπηρεσίες θα μπορούσαν να παρέχουν την απαραίτητη υποστήριξη για όλες τις μορφές του Κοινωνείν, μέσω της καθιέρωσης συστημάτων οικονομίας φιλικών προς τα Κοινά. Ακόμη κι αν τα περισσότερα Κοινά είναι μη αγοραία συστήματα τροφοδότησης, είναι αλήθεια πως λειτουργούν μέσα σε έναν ευρύτερο κόσμο καπιταλιστικών αγορών. Συχνά χρειάζονται πίστωση για να οικοδομήσουν τις δικές τους εγκαταστάσεις και υποδομές, και για να πληρώσουν και να αγοράσουν αγαθά και υπηρεσίες. Αλλά, σε αντίθεση με τις επιχειρήσεις και τους μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς, τα Κοινά πασχίζουν να αποφύγουν τις μορφές χρέους που θα τα σπρώξουν στον κόσμο του ανταγωνισμού, της ανάπτυξης και της υποταγής στις τράπεζες. Προτιμούν να απορρίπτουν την οικονομική βοήθεια που συνδέεται με όρους πέρα από τον στόχο και την αποστολή των Κοινών, γιατί το χρέος σημαίνει απώλεια ελευθερίας. Οι κοινωνοί, επίσης, απορρίπτουν τους χρηματοδοτικούς τρόπους που θα επέτρεπαν σε ιδιώτες δρώντες να σφετεριστούν την αξία που έχει δημιουργηθεί (για παράδειγμα, μέσω της μερισματοποίησης, που δίνει τη δυνατότητα σε επενδυτές ή σε τράπεζες να αποσπούν κέρδη ή να έχουν αξιώσεις σε Κοινά αγαθά). Εδώ, επίσης, η ίδια λογική εφαρμόζεται σε δημόσιο πλαίσιο: ό,τι έχει δημιουργηθεί από τα Κοινά, μένει στα Κοινά.

Ας δημιουργήσουμε νέες μορφές οικονομίας για τα Κοινά.

Πρόκειται για πεδίο πειραματισμού και καινοτομίας. Κάποιες οικείες προοδευτικές πιστωτικές μορφές, όπως οι δημόσιες τράπεζες, οι συνεταιριστικές τράπεζες, η οικονομία για την ανάπτυξη της κοινότητας και οι κοινωνικές και ηθικές τράπεζες, συχνά υποστηρίζουν σημαντικές κοινωνικές επιχειρήσεις. Αλλά αυτά τα είδη οικονομίας οργανώνονται γύρω από τον στόχο να παρέχονται λιγότερο επιβαρυντικοί όροι για πίστωση (χαμηλότερα επιτόκια, ευκολότερη έγκριση κ.λπ.) για τις εταιρείες που έρχονται «αντιμέτωπες» με την αγορά. Δεν επιδιώκουν να υπερβούν το εξαναγκαστικό πεδίο των αγορών και του πιστωτικού συστήματος (ανταγωνισμός, κέρδος, ανάπτυξη), ούτε επιδιώκουν να στηρίξουν τα Κοινά ως Κοινά.

Γιατί να μην καθιερώσουμε μορφές πίστωσης που να επιτρέπουν στα Κοινά να λειτουργούν καλά με τους δικούς τους όρους και όχι ως ηθικοί μικροί παίκτες σε ένα μεγάλο σύστημα αγοράς; Πώς μπορεί να μοιάζουν; Τα διοικητικά εμπόδια για την πρόσβαση στην πίστωση θα πρέπει να κρατηθούν χαμηλά, ξεκινώντας από μια μη ανταγωνιστική προσέγγιση στη χορήγηση των πόρων. Η χορήγηση δημόσιων πόρων και ιδιωτικής πίστωσης δεν πρέπει να αφορά αποκλειστικά την έγκριση των οικονομικών. Πρέπει να είναι μία ανοιχτή συζήτηση για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης, σχεδιασμένη ως μια εκπαιδευτική διαδικασία για όλους τους εμπλεκόμενους, όχι ως ένα καταθλιπτικό τελετουργικό αιτούντων που βρίσκονται σε ανάγκη, εκλιπαρώντας μια «αυτοκρατορική» επιτροπή δανεισμού για έγκριση ή προσπαθώντας να επιτύχουν κενά στατιστικά και εξωπραγματικούς δείκτες «επιτυχίας».

Υπάρχουν ακόμη καλύτερες επιλογές: Οι κοινωνικοί μπορούν να είναι η πηγή της πίστωσης, να δανείζουν ο ένας την άλλη, ή τη συλλογικότητα, όπως συνήθιζαν να κάνουν οι παλαιότερες κοινωνίες με την αμοιβαία πίστωση τον 19ο αιώνα. Η παρακολούθηση της αποπληρωμής θα μπορούσε να τίθεται υπό τη διαχείριση των ίδιων των κοινωνιών, στο πλαίσιο των μικρο-πιστωτικών συστημάτων, αλλά χωρίς την ανάγκη να πληρώνουν τεράστια επιτόκια σε εξωτερικές πηγές κεφαλαίου. Βεβαίως, σε όλα αυτά τα σχέδια θα πρέπει να υπάρχουν αποτελεσματικά εσωτερικά εργαλεία για να παρακολουθούν και να διασφαλίζουν τη διαφάνεια.

Μοιάζουν πολλά υποσχόμενες τέτοιες μορφές αυτοχρηματοδότησης και σχεδίων εκ των προτέρων πληρωμών, ως ένας τρόπος να βοηθήσουν τους κοινωνούς να διασφαλίσουν τη μακροπρόθεσμη ανεξαρτησία τους από το σύστημα αγοράς/κράτους. Είδαμε πώς λειτουργεί αυτό στον τρόπο που το Συνδικάτο Mietshauser συγκεντρώνει πόρους από τις συνδρομές των μελών, οι οποίοι στη συνέχεια χρησιμοποιούνται για την αγορά συμπληρωματικής ενοικιαζόμενης στέγης. Η Πρωτοβουλία για Φάρμακα για τις Παραμελημένες Ασθένειες (Drugs for Neglected Diseases Initiative) είναι ένα άλλο παράδειγμα για το

πώς κυβερνήσεις δωρητών και διεθνείς οργανισμοί χρηματοδοτούν από κοινού τη βασική έρευνα και ανάπτυξη νέων φαρμάκων για την αντιμετώπιση αγνοημένων ασθενειών. (Περισσότερα γι' αυτή την πρωτοβουλία στο Κεφάλαιο 10.)

Τα Κοινά και η επικουρικότητα

Σημαντικός παράγων στην ανάπτυξη όλων αυτών των πρωτοβουλιών είναι η οργάνωση της πολιτικής υποστήριξης – και, συνεπώς, η διασφάλιση πως η κρατική εξουσία δεν υπερβαίνει ή υποκαθιστά τα Κοινά με τις παρεμβάσεις της. Ενώ κάποιες μορφές κρατικής παρέμβασης στα Κοινά είναι αναπόφευκτες, ειδικά σε ό,τι αφορά την αποποινοικοποίησή τους και την απόδοση νομικής σταθερότητας, η ενεργή κρατική ανάμειξη μπορεί να εισαγάγει συγκεχυμένα πολιτικά διλήμματα. Υπάρχει μια λεπτή γραμμή ανάμεσα στη διευκόλυνση και την παρεμβατικότητα.

Γι' αυτόν τον λόγο είναι σημαντικό ο ρόλος του κράτους να είναι ελάχιστος. Κάτι τέτοιο επιτρέπει στους κοινωνούς να έχουν τη μέγιστη διακριτικότητα και δικαιοδοσία στον καθορισμό των κανόνων και της διακυβέρνησής τους, σύμφωνα με την αρχή της επικουρικότητας (subsidiarity). Αυτή η αρχή αναφέρεται ευρέως στην παράδοση της Ostrom, στην Καθολική κοινωνική σκέψη, αλλά και στη Συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία παρέχει τη νομική βάση για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Στην πραγματικότητα, δυστυχώς, η επικουρικότητα διακηρύσσεται περισσότερο συχνά απ' ό,τι εφαρμόζεται. Αυτό συμβαίνει γιατί στις περισσότερες περιπτώσεις η διακυβέρνηση μέσω χρημάτων και η κάθετη διακυβέρνηση έχουν τη δυνατότητα να παραμερίσουν την τοπική ενδυνάμωση. Η αποκαρδιωτική ιστορία της επικουρικότητας ως μεγάλου ιδανικού, αλλά σπανίως επιτεύξιμης πραγματικότητας, μας οδηγεί να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει πραγματική επικουρικότητα χωρίς τα Κοινά! Αμφότερα στοχεύουν στον ίδιο στόχο, έχουν τις ίδιες οριοθετήσεις, συνυπάρχουν επειδή το Κοινωνείν, που είναι ενδογενώς κατανεμημένη μορφή διακυβέρνησης και τροφοδότησης, δεν μπορεί να είναι προσδεμένο σε εξωτερικές πηγές εξουσίας. Δεν μπορεί να ειπωθεί το ίδιο για τους παραδοσιακούς, ιεραρχικούς θεσμούς διακυβέρνησης (ομοσπονδιακούς, κοινοτικούς ή κρατικούς και τοπικούς).

Αν θέλουμε να πάρουμε στα σοβαρά την επικουρικότητα, τότε οι κοινωνοί πρέπει να έχουν τη νομική δικαιοδοσία και τον προστατευμένο χώρο για να αποδώσουν τους δικούς τους κανόνες, συνεπείς με τις γενικές αρχές της κρατικής πολιτικής. Αυτό, ουσιαστικά, προϋποθέτει ότι οι κοινωνοί πρώτα θα αυτο-οργανωθούν και έπειτα θα ομοσπονδοποιηθούν στο ενδιάμεσο επίπεδο (μεσο-επίπεδο, δηλαδή τους χώρους μεταξύ των ξεχωριστών Κοινών), για να

υποστηρίζουν ο ένας την άλλη στην οικοδόμηση των Κοινών, παρά την ισχυρή παρουσία και τη διαμεσολάβηση της κρατικής εξουσίας. Αυτός είναι ο τρόπος με τον οποίο μπορούν να γίνουν πολιτική δύναμη που να υπερασπίζεται την επικουρικότητα. Καθώς μια τέτοια ατζέντα θα θεωρηθεί αρχικά ως πολιτική, επειδή αμφισβητεί το status quo, ο στόχος θα είναι μακροπρόθεσμα να γίνουν οι δράσεις του Κοινωνείν σχεδόν απόλυτα κανονικές.

Τι γίνεται με τα θεμελιώδη δικαιώματα που εγγυάται το κράτος;

Για να μιλήσουμε για δικαιώματα, χρειάζεται να στρέψουμε το βλέμμα στην κρατική εξουσία ως απόλυτη εγγυήτρια αυτών των δικαιωμάτων. Ενώ η αναγνώριση των ανθρώπινων δικαιωμάτων, με τυπικές διαδικασίες, και η αναγνώριση διάφορων πολιτικών δικαιωμάτων αντιπροσωπεύουν τεράστια πρόοδο στην ανθρώπινη ιστορία, η πραγματική εφαρμογή αυτών των δικαιωμάτων και, συνεπώς, η βιωμένη τους πραγματικότητα παραμένει προβληματική υπόθεση.

Ένας λόγος για τον οποίο οι νομικοί έχουν επινοήσει μια δεύτερη γενιά ανθρώπινων δικαιωμάτων (πρόσβαση σε τροφή, στέγη, ανθρώπινη φροντίδα και εκπαίδευση)⁵⁸ και μετά μία τρίτη γενιά (το δικαίωμα σε ένα καθαρό περιβάλλον, η συμμετοχή στην πολιτισμική κληρονομιά και στη διαγενεακή ισότητα⁵⁹), είναι για ωθήσουν τα κράτη να ανταποκριθούν σε αυτά τα ιδανικά. Όσο αξιόθθαύμαστο κι αν είναι αυτό, θέτει το ερώτημα κατά πόσον οι κρατικές γραφειοκρατίες είναι ικανές να εκπληρώσουν αυτά τα δικαιώματα, όχι ως ζητήματα του νόμου σε μία δεδομένη υπόθεση, αλλά ως διευρυμένη κοινωνική πραγματικότητα. Δεν είναι ασυνήθιστο για τον νόμο να χρησιμοποιείται ως όχημα για φιλοδοξίες και συμβολισμούς, όπως οι Στόχοι για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών και η Συμφωνία του Παρισιού για το Κλίμα θέτουν συγκεκριμένους στόχους για επιδόσεις σε εθνικό επίπεδο. Ωστόσο, δεδομένης της περιορισμένης ικανότητας και του ενδιαφέροντος των κρατών για να μετασχηματιστούν τα ίδια, δεν μπορούμε να έχουμε υψηλές προσδοκίες για την

58. Αυτά τα δικαιώματα καλύπτονται από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Άρθρα 22-28) και τη Διεθνή Σύμβαση για Οικονομικά, Κοινωνικά και Πολιτισμικά Δικαιώματα, η οποία υιοθετήθηκε μαζί με τη Σύμβαση για τα Πολιτικά και Κοινωνικά Δικαιώματα ως μέρη του Διεθνούς Νομοσχεδίου για Ανθρώπινα Δικαιώματα το 1966.

59. Αυτή η δεύτερη γενιά, παρότι είναι δύσκολο να εφαρμοστεί, έχει μεγάλη εγγύτητα με τα Κοινά, καθώς περιλαμβάνει συλλογικά δικαιώματα, αυτοπροσδιορισμό και επικοινωνία.

αποτελεσματικότητα των διεθνών συμβάσεων ή των εθνικών νόμων. Τέτοιες νομικές πράξεις μπορεί να έχουν συμβολικό χαρακτήρα, η εφαρμογή τους να είναι προβληματική, και οι οργανωμένες βιομηχανίες και οι επενδυτές συχνά έχουν το δικαίωμα να ασκήσουν βέτο.

Οι κοινωνοί δεν μιλούν γενικά για δικαιώματα, γιατί τα δικαιώματα εξαρτώνται από κάποιον εξωτερικό θεσμό που τα εγγυάται. Υπονοούν και προϋποθέτουν μια αποξενωμένη πολιτική και κοινωνική τάξη, μία τάξη Απομονωμένων Εγώ που παρακαλούν έναν απόμακρο, ισχυρό Λεβιάθαν. Και συνεπώς, στη διασφάλιση της πρόσβασης στα βασικά μέσα της επικουρικότητας, τα περισσότερα Κοινά πετυχαίνουν πολλά περισσότερα με πειστικό τρόπο, σε σχέση με τους υψηλούς στόχους που υιοθετούνται από τα κράτη και χορηγούνται με νομικά έγγραφα.⁶⁰ Ενώ τα θεμελιώδη δικαιώματα δεν παρέχουν πραγματικά στον καθένα πρόσβαση στα μέσα της επικουρικότητας, τα περισσότερα Κοινά θεωρούν την επικουρικότητα βασική προτεραιότητα. Την ίδια στιγμή είναι προφανές ότι αρκετά παραδοσιακά Κοινά στην αγροτική Ινδία ή στην Ασία δεν υιοθετούν την αξία των ατομικών δικαιωμάτων, ούτε πασχίζουν για έμφυλη και εθνοτική συμπερίληψη, ούτε αναγνωρίζουν τη νομοθετική δικαιοδοσία του σύγχρονου φιλελεύθερου κράτους. Με άλλα λόγια, τα Κοινά και το σύγχρονο κράτος αντιπροσωπεύουν μια δισεπίλυτη διαμάχη κοσμοαντιλήψεων και συστημάτων διακυβέρνησης. Είναι πέρα από τις δυνατότητές μας να προδιαγράψουμε τη μεγάλη συμφιλίωση μεταξύ των διαφορετικών φιλοσοφικών προσεγγίσεων. Είναι αρκετό να πούμε, για την ώρα, ότι το κράτος έχει το πάνω χέρι, ίσως και μόνο χάρη στην καταναγκαστική του εξουσία.

Αλλά όπως πολλά κράτη ανακαλύπτουν, υπάρχουν λειτουργικά νομικά μέσα με τα οποία η κυριαρχία του κράτους μπορεί να αναμειχθεί με την κυριαρχία των Κοινών. Πράγματι, κάποια κράτη εξυπηρετούν (έστω σε κάποιον βαθμό) τα αιτήματα των αυτόχθονων λαών – των Μαορί, των Πρώτων Εθνών του Καναδά, των αυτόχθονων Αμερικανών. Άλλα κράτη αναγνωρίζουν την οικολογική και κοινωνική επιρροή της επικουρικότητας των παραδοσιακών Κοινών. Πολλές δυνατότητες υπάρχουν, απλά δεν έχουν ακόμη διερευνηθεί ενεργά.

Έχουμε τώρα μία πολύ πιο καθαρή αντίληψη της σχέσης μεταξύ της κρατικής εξουσίας και του Κοινωνείν. Αλλά έχουμε και μία πολύ καλύτερη κατανόηση των ευκαιριών που μπορεί να έχουν οι κρατικοί θεσμοί για να ενδυναμώσουν τα Κοινά. Οι ευκαιρίες αυτές μπορεί να ανακύπτουν απροσδόκητα μέσα από τις ιδιαιτερότητες των πολιτισμικών συγκυριών, όταν μια συγκεκρι-

60. Είναι ενδιαφέρον ότι αυτά τα έγγραφα ακολουθούν τη νομική παράδοση της Magna Carta, στην οποία η Χάρτα για τα Δάση εγγυόταν ότι το δικαίωμα χρήσης των κοινών ήταν αναγνωρισμένο.

μένη πρωτοβουλία ανακύπτει ξαφνικά, απελευθερώνοντας ενέργειες των ανθρώπων για αλλαγή.

Καθώς δεν μπορεί να υπάρχει καμία μεγάλη στρατηγική για να κερδηθεί η κρατική υποστήριξη για τα Κοινά, υπάρχουν κάποιοι αρκετά υποσχόμενοι τρόποι, σύμφωνα με τους οποίους οι κοινωνοί μπορούν να οικοδομήσουν τις ικανότητες και τη δύναμή τους και, μέσα από αυτήν τη διαδικασία, να αναδειχθούν σε σημαντικές δυνάμεις στην κυρίαρχη πολιτική οικονομία. Στο Κεφάλαιο 10 εξερευνούμε κάποιες από αυτές.

10. ΑΣ ΚΛΙΜΑΚΩΣΟΥΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΕΙΝ

Το Κοινωνείν είναι συνδεδεμένο με τροφοδότηση και διακυβέρνηση μικρής κλίμακας και οι σκεπτικιστές δεν μπορούν να φανταστούν με ποιον τρόπο θα μπορούσαν ενδεχομένως να λειτουργήσουν τα Κοινά σε μεγαλύτερη κλίμακα, πόσο μάλλον να λειτουργήσουν μετασχηματιστικά. Αφιερώνουμε το τελευταίο μας κεφάλαιο σε αυτό το θέμα.

Ο σκεπτικισμός που συναντάμε ξανά και ξανά έγκειται στην υπόθεση ότι τα Κοινά είναι «πολύ μικρά» για την αντιμετώπιση της κλιματικής κατάρρευσης και άλλων οικολογικών προβλημάτων, της κορύφωσης της χρήσης πετρελαίου, της φτώχειας, της ανισότητας κ.λπ. Τα μαζικά παγκόσμια προβλήματα απαιτούν μαζικές λύσεις, σύμφωνα με το σκεπτικό που περιμένει από το κράτος να προτείνει λύσεις. Σύμφωνα με αυτήν τη λογική, τα Κοινά έχουν πραγματικά πολύ λίγα να προσφέρουν.

Ωστόσο, αυτή η στάση αποτελεί μέρος του προβλήματος, διότι αγνοεί το γεγονός ότι μερικές φορές οι λύσεις αποτυγχάνουν επειδή τα θεμελιώδη μέρη τους είναι ελαττωματικά. Αλλά ένα κτίριο του οποίου τα θεμέλια είναι ακατάλληλα για το μέγεθός του, αναπόφευκτα θα διαλυθεί και θα καταρρεύσει. Μια κοινωνία που βασίζεται στην απεριόριστη ατομική ελευθερία δεν θα πρέπει να εκπλαγεί αν οι πολίτες υπερεκμεταλλεύουν τη Γη και καταστρέφουν τους απαραίτητους κοινωνικούς κανόνες. Η αλήθεια είναι ότι τα μεγάλα συστήματα δεν μπορούν να επιδιορθωθούν στην αντίστοιχα μεγάλη κλίμακα. Η επιδιόρθωσή τους μπορεί να απαιτεί την επανεξέταση και την εκ νέου επινόηση των μικρότερων συστατικών στοιχείων του συστήματος και τα υποσύνολά τους. Αυτή είναι η θεώρησή μας για την κοινωνική και πολιτική αλλαγή, ενώ αντιμετωπίζουμε τις παθογένειες της σύγχρονης αγοράς/κράτους.

Αναμφίβολα υπάρχουν πολλές αξιόλογες μεταρρυθμίσεις που θα μπορούσε να επιφέρει κάποιος που εργάζεται εντός του συστήματος σε αυτήν την κλίμακα. Πρόκειται, ουσιαστικά, για την προσέγγιση των Σοσιαλδημοκρατών και των Προοδευτικών. Επικεντρώνονται στη δημιουργία νέων θεσμών, όπως η κοινωνικά υπεύθυνη κοινωνία που παρουσιάζεται στο Κεφάλαιο 8, όπως συνεταιρισμοί ή εταιρείες κοινής ωφελείας (που λαμβάνουν υπόψη τα συμφέροντα των κεφαλαίουχων αλλά και εκείνα των εργαζόμενων, της τοπικής οικονομίας και του περιβάλλοντος), κοινοπραξίες γης και δημόσιες τράπεζες. Ή δημιουργούν νέα προγράμματα, όπως το καθολικό βασικό εισόδημα, οι περιβαλλοντικές ρυθμίσεις και σχέδια αναδιανομής του κοινωνικού πλούτου. Οι άνθρωποι αγωνίζονται για κοινωνική στέγαση, ανθεκτικά ασφαλιστικά ταμεία, δημόσιες

αστικές συγκοινωνίες, βασικό εισόδημα χωρίς προϋποθέσεις και πολλά άλλα. Κάποιες απ' αυτές τις μεταρρυθμίσεις μπορεί να συμβάλλουν ή όχι σ' έναν ευρύτερο μετασχηματισμό – αυτό εννοούμε κι εμείς. Θέλουμε, λοιπόν, να προτείνουμε πώς το Κοινωνείν μπορεί να επιφέρει μετασχηματιστικά αποτελέσματα με θετικούς και μακροχρόνιους τρόπους, προστατεύοντας τη δομική και πολιτιστική ακεραιότητά του, ακόμη και όταν επεκτείνει την εμβέλειά του.

Σε πάρα πολλές περιπτώσεις, οι επενδυτές και οι εταιρείες, μεταξύ άλλων δυνάμεων, έχουν εκμεταλλευτεί ή οικειοποιηθεί προοδευτικές πρωτοβουλίες, εμποδίζοντας τες να επιφέρουν συστημικές αλλαγές. Είδαμε, για παράδειγμα, πώς ο ιστότοπος Couchsurfing, μια οικονομία του δώρου, που προσφέρει κατάλυμα σε ταξιδιώτες, μετατράπηκε από ένα κοινό φιλοξενίας σε εμπορική ταξιδιωτική υπηρεσία. Η διοίκησή του κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ήταν απαραίτητοι περισσότεροι πόροι για τη συντήρηση του ιστότοπου και αποδέχτηκε το κερδοσκοπικό κεφάλαιο μαζί με την αλλαγή προτεραιοτήτων που το συνοδεύει. Παρομοίως έχουμε δει πως η Silicon Valley έχει αφομοιώσει και άλλους ιστότοπους που είχαν αρχικά συσταθεί για να ενθαρρύνουν τη συνεργασία και να μοιραστούν γνώσεις και τους έχει μετατρέψει σε προσοδοφόρες αγορές μικροενοικίασης. Οι εμπορικές πλατφόρμες ενοικίασης είναι διαθέσιμες σήμερα για πολλά πράγματα: διαμονή (Airbnb), μεταφορές (Uber) και πρακτορεία ενοικιαζόμενων εργαζόμενων προσωρινής απασχόλησης. Ολοένα και περισσότερο συνδέονται με τον αγγλικό όρο *sharing* (διαμοιρασμός/κοινή χρήση), αλλά ελάχιστα πράγματα (δια)μοιράζονται εδώ. Το ίδιο το κράτος, συνεργαζόμενο με ισχυρές βιομηχανίες, κάνει ακόμη πιο δύσκολη την ανάπτυξη συστημάτων φιλικών προς τα Κοινά. Αυτή είναι η εμπειρία από τη βιολογική γεωργία, το λογισμικό ανοιχτού κώδικα –ειδικά στις διοικήσεις μας και στα δημόσια ιδρύματα– και από εκείνους που υποστηρίζουν τη δημοσίευση επιστημονικών εργασιών ανοιχτής πρόσβασης. Η τελευταία θα έπρεπε να λειτουργεί από καιρό ως πρότυπο για τα πανεπιστήμιά μας – γιατί ό,τι χρηματοδοτήθηκε με δημόσιους πόρους θα έπρεπε να παραμένει δημόσιο.

Το μέλλον απαιτεί να γκρεμίσουμε αυτά τα πρότυπα αφομοίωσης και αντίστασης. Τα Κοινά χρειάζονται ελεύθερους χώρους και μέσα για να αναπτυχθούν, ατομικά και ομοσπονδιοποιημένα, σύμφωνα με τους δικούς τους όρους, και να είναι ικανά να αναπτυχθούν ακόμα και εντός της κυρίαρχης οικονομίας. Αυτό απαιτεί να έχουν στο εσωτερικό τους ισχυρή κουλτούρα και διακυβέρνηση που θα μπορούσαν να λειτουργήσουν ως επιθετικό ανοσοποιητικό σύστημα που να τα προστατεύει από τους εξωτερικούς εισβολείς (για να το πούμε μεταφορικά, ιούς, βακτήρια και παράσιτα). Φανταστείτε τι θα συνέβαινε αν τα Κοινά ενισχύονταν σε αυτό τον αγώνα από τα πλεονεκτήματα της κρατικής στήριξης – μέσω της χρηματοδότησης, της τεχνικής υποστήριξης και της στήρι-

ξης μέσω συγκεκριμένων πολιτικών. Φανταστείτε τα Κοινά να απολαμβάναν πλήρη νομική αναγνώριση και να είχαν οικονομικούς πόρους για να στηρίξουν το έργο τους. Και τι θα γινόταν αν χτίζαμε από την αρχή θεσμούς φιλικούς προς τα Κοινά.

Θεωρούμε πολύ ελπιδοφόρες τρεις διακριτές στρατηγικές για την επέκταση των Κοινών ως κοινωνική μορφή σε κοινωνίες που, κατά τ' άλλα, έχουν σχεδιαστεί για την αγορά/κράτος. Είναι σημαντικό: 1) Να αναπτύξουμε κοινοτικά καταστατικούς χάρτες ως εργαλεία για τη συγκρότηση του Κοινωνείν. 2) Να δημιουργήσουμε και να χρησιμοποιήσουμε κατανεμημένες τεχνολογίες λογιστικής που θα μπορούν να προσφέρουν αξιοσημείωτες νέες δυνατότητες συνεργασίας και συντονισμού σε ψηφιακά δίκτυα. 3) Να σχεδιάσουμε συνεργασίες των Κοινών και του δημοσίου (στα αγγλικά: Commons Public Partnerships, CPP) που θα μπορούν να αξιοποιήσουν την κρατική εξουσία για τα Κοινά. Το όραμά μας για τη δημιουργία του Σύμπαντος των Κοινών μέσω αυτών των μέσων είναι, αναπόφευκτα, θεωρησιακό. Πολλές προσεγγίσεις είναι ακόμη αρκετά νέες. Συνεπώς δεν υπάρχουν ακόμη επαρκείς καταγραφές ώστε να μπορέσουμε να εμβαθύνουμε και να μάθουμε απ' αυτές. Παρ' όλα αυτά πιστεύουμε ότι τα καταστατικοί χάρτες των Κοινών, οι κατανεμημένες τεχνολογίες λογιστικής και οι συμπράξεις Κοινών-Δημοσίου προσφέρουν μεγάλες δυνατότητες για την ευημερία των Κοινών, παρότι είναι βυθισμένα στην κυρίαρχη πολιτική κουλτούρα.

Καταστατικοί χάρτες του Κοινωνείν

Ένα από τα πιο ισχυρά εργαλεία για να φέρουμε την ποικιλομορφία σε έναν αμοιβαίο σκοπό και να συγκροτήσουμε μια κοινότητα των κοινωνιών είναι ένα καταστατικό του Κοινωνείν. Γνωστά και ως κοινωνικά καταστατικοί χάρτες και κοινοτικά καταστατικοί χάρτες, αυτά τα έγγραφα καθορίζουν τους ιδρυτικούς στόχους, τις πρακτικές και τις αρχές των συγκεκριμένων Κοινών. Κατά κάποιον τρόπο, το καταστατικό λειτουργεί ως συνταγματικό κείμενο. Διαμορφωμένο μετά από εκτεταμένες συζητήσεις, διαπραγματεύσεις και αναστοχασμό, διατυπώνει τις θεμελιώδεις δεσμεύσεις. Χρησιμεύει ως ακρογωνιαίος λίθος για μια ομάδα, καθώς συναντά νέες ευκαιρίες, επιλογές και αποτυχίες. Το καταστατικό αποτελεί, επίσης, φιλόδοξη θεσμική δήλωση, η οποία διακηρύσσει με ποιον τρόπο επιθυμούν οι κοινωνοί να κυβερνήσουν τον εαυτό τους και τι είδους κουλτούρα επιθυμούν να δημιουργήσουν.

Οι καταστατικοί χάρτες δεν πρέπει να απαρτίζονται από φανταχτερές δηλώσεις. Θα πρέπει να εκφράζουν με σαφήνεια την ταυτότητα και τις λειτουργ-

γικές πρακτικές μιας ομάδας. Η κοινότητα σχεδιασμού ανοιχτού κώδικα του WikiHouse, που είδαμε στο κεφάλαιο 1, διακηρύσσει στο σύντομο καταστατικό της ότι οι συμμετέχοντες/ουσες μοιράζονται τον σχεδιασμό παγκοσμίως και κατασκευάζουν τοπικά, ότι χρησιμοποιούν ανοιχτά πρότυπα και σπονδυλωτό σχεδιασμό και ότι λαμβάνουν υπόψη τον σχεδιασμό για ολόκληρο τον κύκλο ζωής του σπιτιού, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας για επισκευές.¹ Ο κόσμος της περμακουλτούρας έχει υιοθετήσει δώδεκα αρχές δεοντολογίας και σχεδιασμού, όπως την «παραγωγή χωρίς απόβλητα», τη «χρήση μικρών και αργών λύσεων» και τη «χρήση και εκτίμηση της ποικιλομορφίας».² Τα μέλη της γαλλικής οργάνωσης επιστασίας Terre de Liens (Γη των Δεσμών), η οποία αποκτά γη για να τη διατηρήσει για καλλιέργεια, δεσμεύεται να «την αποεμπορευματοποιεί επ' άοριστον», «να ενισχύει την ανάπτυξη της γεωργίας από τα κάτω» και «να προωθεί τη συνεργασία γύρω από την χρήση γης, αλλά και να περισυλλέγει εργαλεία, κεφάλαια και εμπειρίες».³

«Δεδομένης της μοναδικότητας των Κοινών», γράφει ο James Quilligan, «δεν υπάρχει πρότυπο για τους κοινωνικά καταστατικούς, αλλά κάποια ελάχιστη προϋπόθεση». Ο ίδιος υποστηρίζει ότι ένα κοινωνικό καταστατικό «πρέπει να περιλαμβάνει, τουλάχιστον, μια σύντομη περίληψη των παραδοσιακών ή αναδυόμενων αξιώσεων νομιμοποίησης, μια διακήρυξη των δικαιώματων και των υποχρεώσεων των χρηστών/τριών και των παραγωγών ως προς τα δικαιώματα συμμετοχής, έναν κώδικα δεοντολογίας, μια επεξεργασία Κοινών αξιών και προτύπων, μια δήλωση παροχών, μια υπόδειξη για αξιώσεις αποζημίωσης ή εκ νέου εδαφικοποίησης των ορίων και ένα πρακτικό πλαίσιο συνεργασίας». Εν συντομία, ένα καταστατικό θέτει το πρακτικό πλαίσιο της συνεργασίας. Φυσικά, όλα αυτά τα στοιχεία που αναφέρθηκαν μπορεί να ποικίλλουν (θα έπρεπε ένας κώδικας δεοντολογίας να είναι μία δήλωση αξιών ή συγκεκριμένων επιχειρησιακών motīβων;), αλλά σκοπός ενός καταστατικού είναι να βοηθήσει τους ομότιμους να ευθυγραμμιστούν στην αντιμετώπιση των επαναλαμβανόμενων προβλημάτων. Οι περισσότεροι καταστατικοί χάρτες αναφέρουν τη φύση της ομότιμης διακυβέρνησής τους ως μορφή δημοκρατικής συμμετοχής και λήψης αποφάσεων με διαφάνεια. Γίνεται συχνά προσπάθεια να διασφαλιστεί η αποκέντρωση της διοικητικής εξουσίας, η οποία βοηθά μια κοινότητα να αποκτήσει πρόσβαση και κυριαρχία στον κοινό πλούτο της.⁴

1. wikihouse.cc/about και medium.com/wikihouse-stories/wikihouse-design-principles-47a49aec936d.

2. permacultureprinciples.com/principles

3. terredeliens.org

4. kosmosjournal.org/article/people-sharing-resources-toward-a-new-multilateral

Μια ομάδα ανθρώπων, οι οποίοι καταπιάνονται με την ψηφιακή χαρτογράφηση δικτύων εναλλακτικής οικονομίας, ανέπτυξε τη Χάρτα για την Οικοδόμηση ενός Κοινού Δεδομένων. Αυτή προτείνει στο δίκτυο των συμμετεχόντων/ουσών να «αναστοχάζονται τη φιλοδοξία τους μαζί», «να διαχωρίζουν τα Κοινά και το εμπόριο», «να σχεδιάζουν για τη διαλειτουργικότητα» και «να καταγράφουν [την εξέλιξη των εργασιών] με διαφάνεια», μεταξύ άλλων.⁵ Είναι συζητήσιμο αν οι κατευθυντήριες αρχές για το ετήσιο φεστιβάλ Burning Man αποτελούν καταστατικό των Κοινών, αλλά οι δέκα αρχές του λειτουργούν με τον ίδιο σχεδόν τρόπο. Οι 60.000 συμμετέχοντες/ουσες που πηγαίνουν κάθε Νοέμβριο στην έρημο της Νεβάδα εκφράζουν το ήθος και την κουλτούρα τους, μέσω της δέσμευσής τους στις παρακάτω βασικές αξίες: «ριζοσπαστική συμπεριλήψη», προσφορές δώρων, αποεμπορευματοποίηση της κουλτούρας, ριζική αυτο-έκφραση και αμεσότητα εμπειρίας. Το καταστατικό δεν αποσαφηνίζει την ταυτότητα της κοινότητας που αναπηδά μαζικά, που είναι το Burning Man, αλλά καθοδηγεί όλο τον χρόνο το δίκτυο Burners στο Σαν Φρανσίσκο.

Οι κοινωνοί δεν επιδιώκουν να διασφαλίσουν την κρατική αναγνώριση για τους καταστατικούς χάρτες τους, συγκριτικά με τις κοινωφελείς οργανώσεις/μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς ή πολλούς συλλόγους που μοιάζουν από ηθική και πρακτική άποψη με τα Κοινά, αλλά διαφέρουν νομικά και οργανωτικά, επειδή, στην πραγματικότητα, τα περισσότερα κράτη δεν προσφέρουν νομικά εργαλεία για κάτι τέτοιο. Σε κάθε περίπτωση, οι κοινωνοί δεν επιθυμούν να επιβληθούν οι όροι ενός καταστατικού από τα δικαστήρια ή τις κυβερνητικές υπηρεσίες. Βασίζονται ο ένας στον άλλον. Το καταστατικό λειτουργεί ως κοινωνικό συμβόλαιο. Το κύρος και η εξουσία του απορρέει από τη ρητή δήλωση των μελών ότι υπάρχει αμοιβαία πρόθεση και συνεχής δέσμευση για την εκπλήρωση των όρων του καταστατικού. Η εξουσία του προέρχεται από το εύρος και την ποιότητα της στήριξης που το καταστατικό επιτάσσει για τις καθημερινές πρακτικές. Όταν πρακτικές και κοινωνικά αισθήματα αφοσίωσης φτάνουν σε επίπεδα έντασης, δημιουργούν αυτό που ο James Quilligan αποκαλεί «δικαιώματα των Κοινών», βάσει του φυσικού νόμου.

«Τα δικαιώματα των Κοινών διαφέρουν από τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα πολιτικά δικαιώματα, επειδή προκύπτουν, όχι μέσω της κρατικής νομοθεσίας, αλλά μέσω μιας εθιμικής ή αναδυόμενης ταύτισης με μια οικολογία, με μια περιοχή πολιτιστικών πόρων, με μια κοινωνική ανάγκη ή με μια μορφή συλλογικής εργασίας. [...] Οι κοινωνικά καταστατικοί χάρτες δημιουργούν

---

ism-of-the-global-commons/

5. blog.p2pfoundation.net/a-charter-for-how-to-build-effective-data-and-mapping-commons/2017/04/20

ένα εντελώς νέο συγκείμενο συλλογικής δράσης. Αντί να ζητούν ατομικά και ανθρώπινα δικαιώματα από το κράτος, οι άνθρωποι μπορούν να διεκδικήσουν μακροχρόνια εξουσία επί των πόρων, της διακυβέρνησης και της κοινωνικής αξίας ως αναφαίρετων δικαιωμάτων τους, απλά και μόνο επειδή γεννήθηκαν σε αυτόν τον πλανήτη – είτε σε κοινοτικό είτε σε παγκόσμιο επίπεδο».⁶

Τα δικαιώματα των Κοιμών μπορεί έμμεσα να αμφισβητήσουν την κρατική κυριαρχία και το «θείκό δικαίωμα του κεφαλαίου» (Marjorie Kelly), και ως εκ τούτου να θεωρηθούν πολιτικά αμφισβητήσιμα. Όταν οι άνθρωποι προσφέρονται να αναλάβουν την ευθύνη για ένα κομμάτι γης, για ένα ποτάμι ή αστικούς χώρους, ενοχλούν τις κρατικές αρχές και τις εταιρείες. Έτσι, παρόλο που το καταστατικό αποτελεί σημαντικό εργαλείο για τη συνειδητή αυτο-οργάνωση, μπορεί να αποδειχθεί εξίσου χρήσιμο για να τραβήξει την προσοχή των μη ανταποκρινόμενων κυβερνητικών φορέων και να τους αναγκάσει να κάνουν έναν πιο σοβαρό πολιτικό διάλογο.

Σε αυτό το πνεύμα, οι κοινωνοί ενστερνίζονται τους καταστατικούς χάρτες ως τρόπο αντιμετώπισης προβλημάτων που η αγορά/κράτος αγνοεί, όπως επισημαίνει η Σκωτσέζα ακτιβίστρια Isabel Carlisle. Ορισμένα κινήματα –κυρίως κάποιες δράσεις κατά των μεταλλευτικών εξορύξεων και της εξορύξης φυσικού αερίου– αξιοποιούν τους καταστατικούς χάρτες για πολιτική δράση. Πρόκειται για το δίκτυο Community Chartering Network της Carlisle στο Ηνωμένο Βασίλειο, το Lock the Gate στην Αυστραλία, το Κοινοτικό Νομοσχέδιο για τα Δικαιώματα (Community Bill of Rights) στις ΗΠΑ, το παγκόσμιο δίκτυο αγροτών La Via Campesina και το Κίνημα Μετάβασης. Τα κινήματα που βασίζονται σε καταστατικούς χάρτες προσπαθούν, συνήθως, να προωθήσουν ένα θετικό, μακροπρόθεσμο όραμα. Η Carlisle γράφει: «Αυτό που λείπει από τις κοινότητες είναι ο τρόπος σύγκλισης γύρω από ένα [...] όραμα βασισμένο σε δικαιώματα, το οποίο περιγράφει τι υποστηρίζουν οι κοινότητές τους αναφορικά με τη βιώσιμη γεωργία και τα ενεργειακά συστήματα, με τις βιώσιμες οικονομίες, με την προστασία του περιβάλλοντος και τη βελτίωση της υγείας, της ασφάλειας και της ευημερίας της κοινότητας. Οι άνθρωποι που βρίσκονται στο πεδίο μπορούν να κατανοούν τι είναι επωφελές για τις τοπικές οικονομίες και οικολογίες τους».⁷

Το 2013, όταν οι εταιρείες εμφανίστηκαν στο Falkirk και τις γύρω πόλεις στη Σκωτία για να εξάγουν μεθάνιο από κοιτάσματα άνθρακα (μια διαδικασία παρόμοια με την υδραυλική ρωγμάτωση, fracking), οι κάτοικοι της περιοχής συγκεντρώθηκαν για να συντάξουν το πρώτο κοινοτικό καταστατικό.

6. globalcommonstrust.org/?page_id=20

7. Isabel Carlisle, “Community Charters”, *Stir* 9, Άνοιξη 2015, σ. 21-23.

Το έγγραφο αναφέρει: «Ανακηρύσσουμε ως πολιτιστική μας κληρονομιά το άθροισμα των τοπικών υλικών και άυλων περιουσιακών στοιχείων που έχουμε συλλογικά συμφωνήσει ότι είναι θεμελιώδη για την υγεία και την ευημερία των σημερινών και των μελλοντικών μας γενεών». ⁸ Οι άνθρωποι αναφέρονται στο καθαρό περιβάλλον, στη διατροφική ασφάλεια και σε αυτό που αποκαλούν «υγιή οικονομία» ως βασικές προτεραιότητες για την κοινότητά τους. Το καταστατικό του Falkirk βοήθησε να πειστεί η κυβέρνηση της Σκωτίας να απαγορεύσει τη γεώτρηση μη συμβατικού φυσικού αερίου. Άλλα μέρη στη Βρετανία – η Γλασκώβη, το Εδιμβούργο, το Ντάρλινγκτον στην κομητεία Ντέβον, το Σεντ Άιβς στην Κορνούαλη – έχουν επίσης συντάξει καταστατικούς χάρτες για να κάνουν έναν γνήσιο κοινοτικό διάλογο, να κινητοποιήσουν τους πολίτες και να παρουσιάσουν ένα όραμα για την τοπική αυτοδιάθεση.

Δεν είναι, άραγε, οι δημοτικές διοικήσεις οι πιο κατάλληλες για να συντάξουν κοινοτικά καταστατικοί χάρτες; Σε τελική ανάλυση, αυτός δεν είναι ο ρόλος της κυβέρνησης; Θεωρητικά ναι, αλλά, όπως επισημαίνεται στο Κεφάλαιο 9, η κρατική εξουσία δεσμεύεται από τις συμβατικές μορφές των οικονομικών και πολιτικών συμφερόντων της, και επιπλέον πέφτει σε αντιφάσεις λόγω των γραφειοκρατικών διαδικασιών λήψης αποφάσεων. Από την άλλη, οι δημοτικές αρχές, που είναι μικρότερες και πιο κοντά στους πολίτες τους, για παράδειγμα, από τις περιφερειακές ή εθνικές κυβερνήσεις, είναι επίσης επιρρεπείς στις πρακτικές της κεντρικής διοίκησης και των πολιτικά καθοδηγούμενων συμπεριφορών. Οι κοινοτικοί καταστατικοί χάρτες εισάγουν μιαν ανεξάρτητη κοινωνική ενέργεια «από τον δρόμο», που μπορεί να προωθήσει την κατανομημένη λήψη αποφάσεων. Οι πρωτοβουλίες μπορούν να αναληφθούν με τους δικούς τους όρους, με προκαθορισμένη εμπλοκή και ηγεσία από τη λαϊκή βάση – δηλαδή ως Κοινά.

Υπάρχουν μερικά ενδιαφέροντα πειράματα όπου χρησιμοποιούνται οι καταστατικοί χάρτες για να ενδυναμώσουν τη δημοτική διακυβέρνηση. Αφού βοήθησε στην εκλογή ενός ακτιβιστή δημάρχου τον Μάιο του 2015, η οργάνωση Barcelona en Comú (Βαρκελώνη από Κοινού), μέσω σειράς εγγράφων, διατύπωσε ένα νέο όραμα για τη δημοτική πολιτική, τη διακυβέρνηση και την ηθική. Παρότι δεν πρόκειται για καταστατικό, τα τέσσερα έγγραφα – κώδικας δεοντολογίας, «σχέδιο σοκ» (για τη διασφάλιση βασικών κοινωνικών δικαιωμάτων), διοικητικό πρόγραμμα και διαδικασία συμμετοχής των πολιτών – ⁹

8. Falkirk Community Charter (faug.org.uk/campaign/community-charter).

9. For more about Barcelona en Comú, see wiki.p2pfoundation.net/Barcelona_en_Com%C3%BA. For Code of Ethics: <https://barcelona.cat/sites/default/files/pdf/codi-etic-eng.pdf>. Shock Plan: https://barcelonaencomu.cat/sites/default/files/pla-xoc_

σκιαγραφούν τολμηρές φιλοδοξίες για «να ασκήσουμε την πολιτική διαφορετικά». Συνέταξαν τα έγγραφα για να έχουν παρόμοιο αντίκτυπο με τα κοινοτικά καταστατικοί χάρτες: για να διανοίξουν έναν νέο χώρο για τη «συμπαραγωγή της πολιτικής» απ' όσους συμμετέχουν – σε αυτή την περίπτωση, μεταξύ της διοίκησης της πόλης και των κατοίκων.

Διάφορα κυβερνητικά σώματα έχουν αναπτύξει «κοινωνικούς χάρτες». Η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Ένωση Περιφερειακής Συνεργασίας της Νότιας Ασίας και ο ASEAN έχουν αναπτύξει κοινωνικούς χάρτες για λογαριασμό των πολιτών τους. Αλλά αυτές οι προσεγγίσεις είναι συνήθως προβληματικές, όπως λέει ο James Quilligan, διότι οι εθνικοί ή οι περιφερειακοί χάρτες «δημιουργούνται, συνήθως, από μεμονωμένες κυβερνητικές ομάδες, σε συνεννόηση με ομάδες συμφερόντων. Οι κοινωνικοί χάρτες που δημιουργούνται από κράτη συχνά αποδυναμώνουν εκείνους που χρησιμοποιούν και διαχειρίζονται τοπικά Κοινά. Οι χάρτες που συντάσσονται από τα κράτη θέτουν την εξουσία στα χέρια της κυβέρνησης και λειτουργούν περισσότερο ως μηχανισμός παραπόνων ή διαδικασία ποιοτικού ελέγχου, παρά ως μέσο σεβασμού των δικαιωμάτων των ανθρώπων στα Κοινά τους».¹⁰ Οι καταστατικοί χάρτες που δημιουργούνται από το κράτος υποδηλώνουν ότι το δικαστικό σώμα είναι ο τόπος για την επίλυση των διαφορών που αφορούν τα Κοινά, και έτσι οι κρατικοί δικαστές και οι νομικοί εμπειρογνώμονες έχουν τυπικά μεγαλύτερη δικαιοδοσία από τους κοινωνούς.

Η κατανεμημένη τεχνολογία λογιστικής ως αφετηρία για το Κοινωνείν

Χομπίστες και εφευρέτες πρωτοπορούν στην ανάπτυξη νέων τεχνολογιών πληροφοριών. Μόλις, όμως, φανεί η αξία των προϊόντων τους, επεμβαίνουν οι μεγάλες κεφαλαιουχικές εταιρείες και αναλαμβάνουν τον έλεγχο των συστημάτων για να τα μετατρέψουν σε κερδοφόρες αγορές. Ο καθηγητής δικαίου Tim Wu το ονόμασε «Ο Κύκλος».¹¹ Σχεδόν όλα τα συστήματα με τεχνολογία πληροφοριών, σύμφωνα με τον Wu, ξεκίνησαν ιδεαλιστικά, ήταν ανοιχτά στην αρχή και στη συνέχεια έγιναν κλειστά συστήματα, τα οποία εν μέρει ελέγχονταν από ολιγοπωλιακές δομές. Κάπως έτσι εξελίσσονται τα πράγματα, όταν δεν υπάρχει διαχωρισμός Κοινών και εμπορίου. Οι οραματιστές προσπαθούν να

eng.pdf

10. Ό.π.

11. Tim Wu, *The Master Switch: The Rise and Fall of Information Empires*, Knopf, 2010.

επιτύχουν την κοινωνική χειραφέτηση μέσω μιας νέας τεχνολογίας –ραδιόφωνο, τηλεόραση, καλωδιακή τηλεόραση, διαδίκτυο, λογισμικό ανοιχτού κώδικα, μπλογκόσφαιρα, Wi-Fi, wikis-, αλλά κάθε φορά οι καπιταλιστές καταφέρνουν να τιθασεύσουν την τεχνολογία για να εξυπηρετήσουν τα συμφέροντά τους. Η τεχνολογία ανανεώνεται διαρκώς, έτσι ώστε οι επιχειρήσεις να μπορούν όχι μόνο να προσελκύουν ένα κοινό, αλλά και να το διατηρούν, να το μετατρέπουν σε χρήμα μέσω των διαφημίσεων ή της άντλησης δεδομένων, και να εξασφαλίζουν τη ροή του κέρδους. Σύμφωνα με το πόρισμα του Wu, οι μεγάλες επιχειρήσεις διατηρούν το δικαίωμα στην «αποκλειστική χρήση του γενικού διακόπτη».¹² Στην εποχή μας αυτό σημαίνει ότι μερικές εταιρείες-Λεβιάθαν – Google, Facebook, YouTube, Twitter, Amazon- χρησιμοποιούν τις εμπορικές πλατφόρμες τους για να χειραγωγήσουν τις ειδήσεις που βλέπουμε, να φιλοξενήσουν τη διάδοση ψεμάτων και παραπληροφόρησης, να μας τροφοδοτήσουν με περισσότερες διαφημίσεις.

Χωρίς να το καταλάβουμε, βρισκόμαστε σε μια άλλη στροφή του κύκλου. Έχουμε να κάνουμε με ένα πανίσχυρο λογισμικό δικτύωσης, το Blockchain (αλυσίδα συστοιχιών). Ενώ το Blockchain και το Bitcoin συνδέονται και ίσως συγχέονται στο μυαλό μας, το Blockchain είναι μόνο μία εκδοχή της τεχνολογίας κατανεμημένης λογιστικής (distributed ledger technology). Τα κατανεμημένα λογιστικά ψηφιακά εργαλεία είναι σημαντικά για τα Κοινά, επειδή παρέχουν ισχυρή αρχιτεκτονική λογισμικού για την υποστήριξη του Κοινωνείν σε ανοιχτά δίκτυα, ξεπερνώντας κατά πολύ τους τρόπους συνεργασίας και ασφάλειας που είναι σήμερα δυνατοί στο Διαδίκτυο. Οι κατανεμημένες τεχνολογίες λογιστικών εργαλείων θα μπορούσαν να είναι τα μέσα που θα διευκολύνουν την κοινωνική χειραφέτηση.

Τεχνολογία κατανεμημένου καθολικού

Η τεχνολογία κατανεμημένου καθολικού (DLT) περιγράφει ψηφιακά, κατανεμημένα «βιβλία ταμείου», με τη βοήθεια των οποίων μπορούν να καταγραφούν και να «καταχωριστούν» ποικίλες συναλλαγές σε μεγάλη κλίμακα. Γι' αυτό είναι «κατανεμημένη» αυτή η τεχνολογία, επειδή μπορούν να διατηρηθούν από όλους/ες τους/τις εμπλεκόμενους/ες πάρα πολλά παρόμοια αντίγραφα ενός «λογιστικού καθολικού». Εντελώς διαφορετικά απ' ό,τι συμβαίνει με την κλασική διαχείριση: σε αυτήν την περίπτωση ελέγχεται ένα βιβλίο ταμείου για μία μόνο φορά.

12. Television critic Fred Friendly, cited by Wu, *Master Switch*.

Το λογισμικό φροντίζει κατά κανόνα ώστε κάθε νέα συναλλαγή που προστίθεται να καταγράφεται σε όλα τα αντίγραφα του καθολικού – σαν να περνούσαν αμέσως όλες οι εγγραφές από το κυρίως βιβλίο σε όλα τα υπάρχοντα βιβλία ταμείου ενός κρατικού φορέα. Αυτό απαιτεί πολλή εργασία και ενέργεια. Βέβαια με αυτόν τον τρόπο σηματοδοτείται από όλους/ες τους εμπλεκόμενους/ες το συμβόλαιο για το κάθε φορά επικαιροποιημένο καθεστώς του καθολικού. Υπάρχουν δημόσιες και ιδιωτικές τεχνολογίες καταναμημένου καθολικού. Στις δημόσιες μπορούν να συμμετέχουν όλοι στο διαδίκτυο και να βλέπουν τα δεδομένα, ενώ στις ιδιωτικές, όχι.

Ως πρώτη εκδοχή της τεχνολογίας καταναμημένου καθολικού, το Blockchain χαιρετίστηκε ως σημαντική ανακάλυψη, επειδή έχει δείξει τη δυνατότητα υλοποίησης ασφαλών ομότιμων –από κόμβο σε κόμβο– επικοινωνιών στο διαδίκτυο. Κεντρικές, εξωτερικές αρχές επίβλεψης είναι περιττές. Αυτό το επικό επίτευγμα επέτρεψε την εφεύρεση ενός ασφαλούς, πλήρως ψηφιακού νομίσματος, το οποίο μπορεί να ανταλλάσσεται σε ευάλωτα ανοιχτά δίκτυα, χωρίς την υποστήριξη ενός κράτους ή μιας τράπεζας. Αναφερόμαστε στο Bitcoin, που σημαίνει «ψηφιακό νόμισμα». Στην τεχνική ορολογία, το Bitcoin θεωρείται «αυτο-κυρίαρχο» επειδή επαληθεύει αυτόνομα την ακεραιότητα οποιουδήποτε μεμονωμένου Bitcoin που χρησιμοποιείται σε μια συναλλαγή. Όταν κάποιος χρησιμοποιεί ένα Bitcoin για να πραγματοποιήσει μια αγορά, το συγκεκριμένο Bitcoin που χρησιμοποιείται καταγράφεται σε μία μόνο ψηφιακή λογιστική καταγραφή καθολικού (Blockchain), που υπάρχει ταυτόχρονα σε χιλιάδες κόμβους. Αυτή η ομότιμη μεθοδολογία είναι αποτελεσματική επειδή, ενώ είναι πιθανό ένας πλαστογράφος ή κλέφτης να επιτεθεί στον υπολογιστή μιας τράπεζας, είναι απίθανο να επιτεθεί και να αλλάξει το ίδιο «βιβλιάριο» σε χιλιάδες υπολογιστές. Το ίδιο ομότιμο δίκτυο μετατρέπεται σε ισχυρό σύστημα ελέγχου ταυτοποίησης για οποιαδήποτε συναλλαγή με Bitcoin. Ούτε τράπεζα. Ούτε αρχή εποπτείας. Αντίθετα, κάθε εμπλεκόμενος/η γίνεται κατά κάποιον τρόπο ο ίδιος/α και τράπεζα και πελάτης της τράπεζας.

Μία απόδειξη της ισχύος του Blockchain είναι ότι έως τα τέλη του 2018, δέκα χρόνια μετά την εισαγωγή του Bitcoin, η συνολική αξία του ήταν πάνω από 65 δισεκατομμύρια δολάρια – και όμως κανείς δεν είχε καταφέρει να χακάρει τον κωδικό Bitcoin. (Υπήρξε χακάρισμα εμπορικών μεσιτών που ανταλλάσσουν Bitcoin με δολάρια, ευρώ και άλλα νομίσματα, αλλά το ίδιο το Bitcoin δεν έχει πλαστογραφηθεί.) Το Bitcoin είναι ένα νόμισμα όπως όλα τα άλλα. Παραδόξως, ενώ το Bitcoin είναι απολύτως ασφαλές ως αποθηκευμένη αξία, η φήμη του πηγάζει από την αξία του ως αντικειμένου κερδοσκοπίας. Η τιμή ενός Bitcoin έχει αυξηθεί έντονα με την πάροδο των ετών, με τους επενδυτές να κερδίζουν ή να χάνουν τεράστια χρηματικά ποσά σε σύντομα χρονικά

διαστήματα. Φυσικά, αυτό αποθάρρυνε τους περισσότερους ανθρώπους να χρησιμοποιούν το Bitcoin ως μέσο αγοράς ή δημιουργίας πραγμάτων αξίας, πόσο μάλλον να χτίσουν μια νέα κοινότητα αμοιβαίου σκοπού. Εννοείται πως αυτό δεν έχει καμία απολύτως σχέση με τα Κοινά.

Η επιτυχία του Bitcoin, από τη δεκαετία του 2010, ενέπνευσε πολλούς ανθρώπους να προσαρμόσουν τα ψηφιακά συστήματα λογιστικού καθολικού για κάθε πιθανό σκοπό, κυρίως με εμπορικά κίνητρα. Ορισμένες επιχειρήσεις πουλούν τα ψηφιακά τους «τεκμήρια» (tokens). Υιοθετούν ονόματα όπως Ether, Stellar, Nano, Monero ή Faircoin και τίθενται σε κυκλοφορία μέσω της διαδικασίας ICO, ή Initial Coin Offering (Αρχική Προσφορά Κερμάτων), για τη χρηματοδότηση νέων επιχειρήσεων και προϊόντων. Άλλες προσπαθούν να αναπτύξουν νομικές συμβάσεις που μπορούν να εφαρμοστούν αυτόματα σε ψηφιακά δίκτυα –«έξυπνες συμβάσεις»– για να γίνουν οι συναλλαγές στην αγορά πιο εύλικτες και αποτελεσματικές από εκείνες που χρησιμοποιούν συμβατικά χρήματα.¹³ Η ουσία των λογιστικών συστημάτων είναι η χρήση ομότιμων δικτύων για την επαλήθευση της αυθεντικότητας ενός μοναδικού ψηφιακού αντικειμένου. Τα μέλη της κοινότητας μπορούν στη συνέχεια να βασιστούν σε αυτό το αντικείμενο ως δείγμα αξίας (χρήματα), δείκτη προσωπικής φήμης, αναγνωρισμένη νομική συμφωνία μεταξύ των μερών ή μιας ομάδας ή ως εργαλείο ψηφοφορίας και άλλων διαδικασιών λήψης αποφάσεων.

Κατά κανόνα αυτά τα προγράμματα τεχνολογίας καταναμημένου λογιστικού καθολικού επιδιώκουν να κερδίσουν έδαφος με επιχειρήματα που προσβλέπουν σε «περισσότερη αποτελεσματικότητα» και «μεγαλύτερη ανεξαρτησία από την κρατική γραφειοκρατία».

Και αυτός είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας. Γιατί, όμως, η τεχνολογία καταναμημένου λογιστικού καθολικού είναι σημαντική για το Κοινωνείν; Επειδή δυναμικά παρέχει στους κοινωνούς τον τρόπο να πάρουν τον έλεγχο του «γενικού διακόπτη» των ψηφιακών τεχνολογιών από το κεφάλαιο και, αντιθέτως, να ενδυναμώσουν και να προστατεύσουν τη συλλογική δράση. Η τεχνολογία καταναμημένου καθολικού δημιουργεί νέες δυνατότητες χρήσης που μπορούν, με τον κατάλληλο σχεδιασμό, να διευκολύνουν σημαντικά το Κοινωνείν στην ψηφιακή εποχή! Η τεχνολογία καταναμημένου λογιστικού καθολικού μπορεί να διευκολύνει τη δημιουργία κοινοτικών νομισμάτων που επιτρέπουν στους ανθρώπους να συντονίζουν τους όρους συνεργασίας τους σε κλίμακα, χωρίς την απειλή περιφράξεων. Η τεχνολογία δεν αυτοματοποιεί ή υποκαθιστά

---

13. Primavera de Filippi, “Blockchain Technology Toward a Decentralized Governance of Digital Platforms?”, στο Anna Grear και David Bollier, *The Great Awakening*, Punctum Books, 2020.

την ανάγκη μιας ομάδας να δημιουργήσει Κοινά, αλλά βοηθά τους ανθρώπους να συνεργάζονται με πιο δημιουργικούς, ευέλικτους τρόπους απ' ό,τι είναι δυνατόν, βάσει του συμβατικού νόμου περί ιδιοκτησίας, των χρηματικών συστημάτων και των αντίστοιχων οργανωτικών δομών (μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί, καταπιστεύματα, συνεταιρισμοί). Αντί να λαμβάνει αποφάσεις μέσω άκαμπτων ιεραρχιών με κεντρική κατεύθυνση και να βασίζεται σε δικαιώματα ιδιοκτησίας που αποδίδονται σε λίγα άτομα, μια ομότιμη (P2P) πλατφόρμα μπορεί να διευκολύνει τους ανθρώπους να συνεργαστούν και να εξελίξουν το κοινωνικό σύστημα. Μια ομότιμη πλατφόρμα δεν εμφανίζει ιεραρχίες. Χάρη στον υψηλό βαθμό αυτοματοποίησης, διευκολύνει τις μορφές δημοκρατικής συνεργασίας, οι οποίες απαιτούν κατά κανόνα χρόνο, δαπανούν πολλή ενέργεια και, κατά συνέπεια, θεωρούνται συχνά μη πρακτικές.

Παρόλο που η καπιταλιστική κερδοσκοπία έχει προσελκύσει το ενδιαφέρον για το Bitcoin, η πιο ενδιαφέρουσα ιστορία είναι ο ρόλος που θα διαδραματίσει στο μέλλον η τεχνολογία κατανεμημένου λογιστικού καθολικού ως προς τη διευκόλυνση της προσανατολισμένης στο δημόσιο συμφέρον, της αυτοκαθοριζόμενης ρύθμισης και του συντονισμού σε μεγάλη κλίμακα.

Μία από τις πιο φιλόδοξες, δυναμικά μετασχηματιστικές συνθέσεις από υπολογιστικές πλατφόρμες και θεσμούς χτίζεται γύρω από ένα νέο σύνολο πρωτοκόλλων δικτύωσης και ονομάζεται Holochain. Το Holochain –όπως θα έλεγαν οι κομπιουτεράκηδες– είναι κλιμακούμενο, επικεντρωμένο στους χρήστες και κατανεμημένο.²² Οι τεχνικές λεπτομέρειες μπορούν γρήγορα να κουράσουν τους μη ειδικούς, οπότε δεν θα τις υπεραναλύσουμε, αλλά έχουν σημασία επειδή επηρεάζουν τις μελλοντικές δυνατότητες και την ικανότητα κλιμάκωσης της πλατφόρμας. Σε αντίθεση με το Bitcoin και το Ethereum (τις δύο πιο σημαντικές τεχνολογίες ψηφιακού κατανεμημένου λογιστικού καθολικού), το Holochain είναι πολύ περισσότερο αποδοτικό ενεργειακά αλλά και ευέλικτο στην πιστοποίηση ψηφιακών αντικειμένων στο διαδίκτυο.

Ενώ το Blockchain είναι «βαρύ», επειδή βασίζεται σε ένα μόνο «λογιστικό κατάστιχο/καθολικό», κάτι που απαιτεί τη «συνεργασία» αμέτρητων υπολογιστών στο διαδίκτυο,²³ το Holochain είναι μια απλούστερη, πιο ελαφριά προσέγγιση, που επιτρέπει σε κάθε χρήστη/τρια να έχει το δικό του/της ασφαλές «λογιστικό κατάστιχο/καθολικό» και κατανεμημένο σύστημα αποθήκευσης των προσωπικών τους δεδομένων και των ψηφιακών τους ταυτοτήτων, καθώς δεν είναι πάντοτε απαραίτητο να πιστοποιούν όλοι/ες όλα, όπως συμβαίνει κατά βάση με το κλασικό Blockchain. Η ομότιμη (P2P) αρχιτεκτονική του θυμίζει την πλατφόρμα Federated Wiki, που περιγράφεται στο Κεφάλαιο 8. Αμφότερα βασίζονται σε μια σχεσιακή οντολογία, αλλά το Holochain έχει πολύ μεγαλύτερη ευελιξία. Όπως και με το Bitcoin, κανείς από όσους χρησιμοποι-

ούν το Holochain δεν χρειάζεται να βασίζεται σε μια κεντρική πηγή πιστοποίησης δεδομένων και ψηφιακής ταυτότητας, όπως το Facebook ή το Google.

Αυτό σημαίνει ότι το Holochain χρησιμοποιεί τα Hashchains. Εδώ μπορεί κάθε χρήστης και χρήστρια να κατέχει ένα δικό του Hashchain. Αυτή η προσέγγιση με επίκεντρο τον χρήστη καθιστά ιδιαίτερο το Holochain και δικαιολογεί το σλόγκαν «think outside the blocks». Σε κάθε μεμονωμένο Hashchain καταγράφονται οι μεμονωμένες συναλλαγές του κάθε χρήστη/τριας. Οι χρήστες/τριες παραμένουν ομότιμοι/ες. Υπάρχει διαφορά από το κλασικό Blockchain, όπου κάποιοι «κόμβοι» είναι πιο ισχυροί από άλλους και προκύπτει ένα είδος ιεραρχίας.

Ό,τι διατηρεί ένας χρήστης/τρια στο Holochain φέρει την υπογραφή (όπως συμβαίνει συνήθως και στο Blockchain) ενός ατομικού, ιδιωτικού κλειδιού. Αυτό σημαίνει ότι οι χρήστες/τριες είναι πολύ λιγότερο ευάλωτοι/ες στην κλοπή ταυτότητας, επειδή τα δεδομένα τους είναι διασκορπισμένα (ή «κομματιασμένα», στη γλώσσα της τεχνολογίας) σε πολλούς διασκορπιστές σε ένα δίκτυο και όχι ενοποιημένα σε μία κεντρική βάση δεδομένων. Ένα τέτοιο κεντρικό σύστημα αποθήκευσης δεδομένων είναι δελεαστικό για δυνητικές επιθέσεις από χάκκερ και χειραγώγηση, που είναι λογικό, αφού κάτι τέτοιο δεν υπάρχει.

Η κατανεμημένη αρχιτεκτονική δεδομένων σε δίκτυα Holochain εμποδίζει τους τεχνολογικούς γίγαντες και άλλους, όπως η Cambridge Analytica, να ελέγχουν (και να υποκλέπτουν) τα δεδομένα μας.

Εξίσου σημαντικό είναι ότι η αρχιτεκτονική πρωτοκόλλων Holochain στοχεύει στην παροχή του πλαισίου για τη δημιουργία μιας νέας γενιάς κατανεμημένων εφαρμογών και υπηρεσιών που σέβονται την ιδιωτική ζωή. Είναι ένα ελαφρύτερο, πιο ευέλικτο σύνολο πρωτοκόλλων λογισμικού από το Blockchain. Αποτρέποντας εξ ορισμού κάθε εταιρεία από το να κατέχει τα δεδομένα σας, τα πρωτόκολλα Holochain έχουν σχεδιαστεί για να επιτρέπουν την εμφάνιση και συνύπαρξη πολλών τύπων παρόχων υπηρεσιών στην ίδια οικονομία. Η ύπαρξη μιας υποδομής ανοιχτού κώδικα με τις εξατομικευμένες προσαρμογές του Holochain είναι κρίσιμη. Στο διαδίκτυο, ένα ενιαίο σύνολο κλειστών πρωτοκόλλων οδηγεί, συνήθως, σε μια αγορά του τύπου ο νικητής τα παίρνει όλα σε κάθε τομέα από μια χούφτα μεγάλων εταιρειών, όπως η Amazon, η Uber και η Airbnb. Αντίθετα, τα πρωτόκολλα Holochain αποτελούν μέρος μιας ανοιχτής αρχιτεκτονικής δεδομένων και έτσι μπορούν να προσαρμοστούν για συγκεκριμένους σκοπούς από διαφορετικούς παίχτες.

Αλλά σε αντίθεση με το Blockchain, η αρχιτεκτονική πρωτοκόλλων Holochain διανέμεται επίσης με τεχνικούς όρους, έτσι ώστε να είναι ευκολότερο (ως προς τα δεδομένα) να αναπτυχθούν πρωτόκολλα για μεμονωμένες χρήσεις και υπηρεσίες. Το Blockchain θεωρείται έκδοση της τεχνολογίας κατανε-

μημένου λογιστικού καθολικού, αλλά από τεχνικής απόψεως, η κατανεμημένη υπολογιστική δύναμη συμβάλλει σε μια μεγάλη αλυσίδα (chain). Η κατανεμημένη υπολογιστική δύναμη δημιουργεί μια δέσμη! Αυτό έχει να κάνει με τη δημιουργία των μπλοκ δεδομένων. Τα μεμονωμένα μπλοκ έχουν «αντληθεί» (τεχνική ορολογία: εξορυχθεί), με την έννοια ότι οι συμμετέχοντες υπολογιστές προσπαθούν να λύσουν μια μαθηματική ή κρυπτογραφική εργασία. Στο μεταξύ καταγράφουν όλα τα δεδομένα συναλλαγών. Όποιος λύσει πρώτος το πρόβλημα, μπορεί να δημοσιεύσει το μπλοκ. Σε χιλιοστά του δευτερολέπτου, όλοι οι συμμετέχοντες υπολογιστές ελέγχουν εάν τα καταγεγραμμένα δεδομένα συναλλαγών ταιριάζουν και έτσι «επικυρώνουν» το δημοσιευμένο μπλοκ. Και προκύπτει το επόμενο καθήκον. Η διαδικασία ξεκινά εκ νέου. Δημιουργείται το ένα μπλοκ μετά το άλλο και κολλάει στο προηγούμενο μπλοκ – όπως με την κόλλα UHU. Λες και κολλάνε η μία πάνω στην άλλη οι σελίδες διαφορετικών βιβλίων ταμείου στο κύριο λογιστικό κατάστιχο (φυσικά, έτσι ώστε τα δεδομένα να παραμένουν ευανάγνωστα). Με αυτόν τον τρόπο το όλο πράγμα καθίσταται ασφαλέστερο. Το κάθε μπλοκ. Το κάθε επίπεδο. Επειδή όλοι οι εμπλεκόμενοι υπολογιστές –τουλάχιστον αυτοί σε «κατάσταση εξόρυξης»– εμπλέκονται πάντα και βεβαιώνουν κάθε φορά τα πάντα. Όπως συμβαίνει σε μια γενική συνέλευση, όπου όλοι/ες πρέπει να είναι παρόντες/ούσες και να συμφωνούν. Τα πρωτόκολλα Holochain, από την άλλη, βασίζονται σε μια ανοιχτή αρχιτεκτονική δεδομένων. Δεν χρειάζεται να συμμετέχουν όλοι σε όλα και να τα επιβεβαιώνουν. Εάν, σε συγκεκριμένο πλαίσιο, αρκεί να δειχουμε εμπιστοσύνη στο ότι μόνο λίγοι υπολογιστές βεβαιώνουν μικρότερες συναλλαγές, το Holochain μπορεί να προσαρμοστεί σε συγκεκριμένες επιθυμίες χρήσης. Έτσι δεν υπάρχει μόνο μία δέσμη, αλλά όσες δέσμες απαιτούν οι διαφορετικές εργασίες.

Hash – Hashchain – Blockchain – Holochain

Για την κρυπτογράφηση δεδομένων οι προγραμματιστές δημιουργούν συχνά ένα **Hash** (to hash, φιλοκόβω = to chop, κόβω, τεμαχίζω, φιλοκόβω), το οποίο αποτελεί την τιμή («hash-value») που δημιουργείται κατά την εισροή μεγάλων ποσοτήτων δεδομένων σε ένα υπολογιστικό σύστημα και την αποστολή τους μέσω της «συνάρτησης κατακερματισμού» (hash function), που καθιστά την εκροή ψηφιακά αναγνώσιμη και συνοπτική. Τα δεδομένα σε διαφορετικές μορφές, όπως τα πλήρη ονόματα, κόβονται σε κάποιο βαθμό και «σιγοβράζουν», δηλαδή μειώνονται σε μια μικρή τιμή ενιαίου τύπου. Το απο-

τέλεσμα είναι ένα είδος ψηφιακού δακτυλικού αποτυπώματος, μια σχεδόν σαφής ένδειξη που καθιστά ένα ψηφιακό αντικείμενο αναγνωρίσιμο. Μια καλή συνάρτηση κατακερματισμού διασφαλίζει ότι δύο διαφορετικές εισροές παράγουν αξιόπιστα δύο διαφορετικές τιμές εξόδου και ότι καμία έξοδος δεν μπορεί με αντιστροφή να παράγει την αρχική εισροή δεδομένων.

Το **Hashchain** (αλυσίδα κατακερματισμού) περιγράφει μια διαδοχική υπολογιστική διαδικασία που εφαρμόζει μια κρυπτογραφική συνάρτηση κατακερματισμού στα δεδομένα ξανά και ξανά, δημιουργώντας εφάπαξ κλειδιά κρυπτογραφημένων δεδομένων και επιτρέποντάς τους να επικυρωθούν γρήγορα. Μετά από κάποια περάσματα, δημιουργείται ένα είδος «ψηφιακού δακτυλικού αποτυπώματος» για μια συγκεκριμένη εισροή.

Το **Blockchain** (αλυσίδα συστοιχιών/αλυσίδα μπλοκ) είναι μια υπολογιστική διαδικασία που κρυπτογραφεί δεδομένα, δημιουργώντας μια σειρά από «μπλοκ» που περιέχουν κρυπτογραφικούς κατακερματισμούς των προηγούμενων μπλοκ, με χρονική σήμανση σε όλες τις συναλλαγές μεταξύ των μερών. Μια μεγάλη δέσμη μπλοκ αποτελεί ένα αρχείο όλων των προηγούμενων συναλλαγών και παρέχει έναν πολύ ασφαλή τρόπο για την επαλήθευση της ταυτότητας ενός ψηφιακού αντικειμένου (όπως ενός bitcoin). Η κατανεμημένη υπολογιστική δύναμη δημιουργεί ένα μεγάλο «λογιστικό κατάστιχο». Το κλασικό Blockchain είναι ένα μεγάλο δίκτυο, μια μεγάλη μπάμπουσκα, που περιλαμβάνει τα πάντα. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η τεχνολογία Blockchain είναι δημοφιλής ως τρόπος ανάπτυξης νομισμάτων που μπορούν να ανταλλάσσονται με ασφάλεια σε ανοιχτά δίκτυα.

Το **Holochain** είναι ένα σύνολο υπολογιστικών πρωτοκόλλων που βασίζονται στο διαδίκτυο και επιτρέπει στους χρήστες να δημιουργούν τις δικές τους εξατομικευμένες, κατανεμημένες εγγραφές για να παρακολουθούν την αξία. Επειδή δεν υπάρχει ενιαίο λογιστικό καθολικό (όπως στα Blockchains), το Holochain επιτρέπει μια πιο πλούσια ποικιλία συστημάτων για την αναπαράσταση της αξίας. Υπ' αυτή την έννοια, το Holochain είναι ένα εργαλείο που βασίζεται σε μια διαφοροποιημένη σχεσιακή οντολογία (κάθε χρήστης μπορεί να εκφράσει την αξία με διαφορετικούς, συγκεκριμένους τρόπους όταν αλληλεπιδρά με άλλα άτομα). Η κατανεμημένη υπολογιστική δύναμη δημιουργεί πολλά «λογιστικά κατάστιχα», τα οποία μπορούν να επικοινωνούν μεταξύ τους, ενώ το Blockchain ως εργαλείο αντικατοπτρίζει μια μη διαφοροποιημένη οντολογία (κάθε χρήστης πρέπει να αποδεχτεί το ισχύον πρότυπο του συστήματος). (Βλ. Κεφάλαιο 2.)

Όπως συμβαίνει και με τις υπόλοιπες τεχνολογίες κατανεμημένου λογιστικού καθολικού, το Holochain μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τη δημιουργία χρηματικών και μη χρηματικών νομισμάτων που πραγματώνουν νέα μοτίβα

συνεργασίας για κοινωνικούς οργανισμούς. Αντί να προωθεί τις αξιολογήσεις της αγοράς μέσω της διατίμησης και του εισοδήματος, για παράδειγμα, το Holochain θα μπορούσε να καταστήσει ορατές τη φήμη, τις ειδικές δεξιότητες, τα επίπεδα απόδοσης ή άλλες ροές αξίας μέσα σε μια κοινότητα, γιατί κατ' αρχήν οι ίδιοι οι συμμετέχοντες καθορίζουν τις συνθήκες υπό τις οποίες ορισμένες πτυχές, ροές ενέργειας και τιμές γίνονται ορατές. Αυτό θα έδινε στους κοινωνούς τη δυνατότητα να δημιουργήσουν και να μοιραστούν παραγωγική αξία με τους δικούς τους όρους, συμπεριλαμβανομένων μοντέλων που σχετικοποιούν την ιδιοκτησία και περιορίζουν τη συσσώρευση κεφαλαίου. Ο Arthur Brock, ένας από τους συνιδρυτές του MetaCurrency Project, το οποίο ανέπτυξε το Holochain, εξηγεί ότι ο πραγματικός σκοπός ενός νομίσματος πρέπει να είναι να κάνει τη ροή της αξίας ορατή, «current-see» αντί «currency» (αγγλ. νόμισμα). Τα κρατικά νομίσματα, όπως δολάρια, ευρώ και γιεν, δεν μας αφήνουν να δούμε τις ροές αξίας που πραγματικά έχουν σημασία – όπως οι οικολογικές ροές, οι κοινωνικές σχέσεις σε οικονομίες του δώρου, οι συνεισφορές των ανθρώπων στα Κοινά. Το όραμα είναι τα νομίσματα που βασίζονται σε Holochain να χρησιμοποιούνται από τις κοινότητες με τέτοιο τρόπο ώστε να γίνουν ορατές οι πράξεις που γίνονται προς χάριν της κοινότητας, προσθέτουν κύρος και δημιουργούν αμοιβαία πιστωτικά συστήματα (π.χ. με όρους ισότητας και όχι από τράπεζα σε πελάτη), χωρίς να καθιερώνουν νέες μορφές κερδοσκοπικού εμπορίου. Αυτό θα μπορούσε να αντισταθμίσει τη συνηθισμένη συσσώρευση κεφαλαίου στην καπιταλιστική οικονομία και τη διακυβέρνηση μέσω χρήματος, να θέσει κοινοτικούς περιορισμούς στην ιδιωτική συσσώρευση και να προωθήσει τη δικαιοσύνη στις οικονομικές συναλλαγές. Τα νομίσματα που βασίζονται σε Holochain είναι, επομένως, καλύτερα εξοπλισμένα για την εφαρμογή συστημάτων φιλικών προς τα Κοινά, επειδή βασίζονται σε μια αρχή αμοιβαίας κυριαρχίας, δηλαδή στον μοιρασμένο έλεγχο τόσο από τα άτομα όσο και από τις κοινότητες στις οποίες ανήκουν. Αυτό σημαίνει ότι η ιδέα του Φωλιασμένου Εγώ, η λογική Ubuntu και η συνειδητοποίηση της αμοιβαίας αλληλεξάρτησης και της αμοιβαίας λογοδοσίας είναι ενσωματωμένα στο σύστημα.

Για περισσότερα από δέκα χρόνια, ο Brock και η ομάδα ανάπτυξης του Holochain οικοδομούν τα ανοιχτά πρωτόκολλα Holochain ως υποδομή στην οποία μπορούσε να οικοδομηθεί μια εναλλακτική, αυτόνομη κοινωνική οικονομία και αντίστοιχα νομίσματα – η οποία, φυσικά, είναι ένα εντυπωσιακό, περίπλοκο και αβέβαιο εγχείρημα. Έστω κι έτσι, οι οραματιστές του Holochain έχουν πείσει έναν εντυπωσιακό αριθμό προγραμματιστών και επενδυτών τεχνολογίας ότι το Holochain δεν προορίζεται απλώς στην ανάπτυξη νέων εφαρμογών. Στο προσκήνιο βρίσκονται οι δυνατότητες κοινωνικού μετασχηματισμού και όχι τα νέα επιχειρηματικά μοντέλα. Όσοι/ες συμμετέχουν, γίνονται

μέρος ενός κοινωνικο-τεχνικού περιβάλλοντος μέσα στο οποίο διαφορετικοί χρήστες χρησιμοποιούν τα ίδια πρωτόκολλα λογισμικού για επικοινωνία, προκειμένου να αλληλεπιδράσουν μεταξύ τους. Είναι σαν να μπορούσαν τα παιχνίδια Duplo να παραμείνουν Duplo, τα Lego, Lego, τα Playmobil, Playmobil – και όμως όλα τα στοιχεία θα μπορούσαν να συνδεθούν μεταξύ τους.

Όταν κυκλοφόρησε στις αρχές του 2019 ο κώδικας Holochain, αποδείχθηκε ότι είναι εφικτή μια προσέγγιση με επίκεντρο τον χρήστη/τρια για τον έλεγχο δεδομένων και ταυτοτήτων. Αυτό επιτρέπει στα άτομα να διαχειρίζονται άμεσα την ασφάλεια και την αυθεντικότητα των δεδομένων τους χωρίς τη διαμεσολάβηση τρίτων. Οι προγραμματιστές του Holochain σκοπεύουν να δώσουν τη δυνατότητα στους χρήστες των εφαρμογών να δημιουργούν τα δικά τους πρωτόκολλα, χωρίς να βασίζονται σε ένα μόνο πρωτόκολλο που να ελέγχεται κεντρικά από μια εταιρεία τεχνολογίας. Με αυτόν τον τρόπο, οι ομότιμες κοινότητες μπορούν να ελέγχουν τις δικές τους εφαρμογές και δεδομένα, χωρίς να είναι αναγκασμένες να βασίζονται σε εταιρικούς γίγαντες, όπως η Google, η Apple ή το Facebook, όπως συνέβη με το συνεργατικό ιστότοπο wiki.

Η εταιρεία Holo είναι σημαντικό εργαλείο για την εισαγωγή του συστήματος Holochain. Το Holo είναι ένας καταναμημένος συνεταιρισμός ψηφιακής εξυπηρέτησης (hosting) που θα επιβλέπει την πρώτη μεγάλης κλίμακας χρήση του συστήματος. Στόχος του Holo είναι να επιτρέψει σε όποιον διαθέτει υπολογιστή να «ενοικιάσει» την αχρησιμοποίητη χωρητικότητα του υπολογιστή του, χρησιμοποιώντας λογισμικό που βασίζεται σε Holochain και σε αντάλλαγμα να λάβει το (νόμισμα) Holo Fuel. Το Holo Fuel, με τη σειρά του, θα επιτρέπει σε άλλους ανθρώπους να κάνουν συναλλαγές στο Διαδίκτυο, και έτσι θα δώσει το έναυσμα για μια νέα παράλληλη οικονομία υπηρεσιών που θα βασίζονται αποκλειστικά στο συγκεκριμένο νόμισμα. (Οι χρήστες μπορούν, επίσης, να αγοράσουν ειδικά Holo Ports που θα διευκολύνουν την εκμίσθωση υπολογιστικής ικανότητας εξυπηρέτησης σε χρήστες – με άλλα λόγια, μια συσκευή που έχει σχεδιαστεί για να κερδίζει Holo Fuel για ένα άτομο.)

Σε αντίθεση με πολλά άλλα νομίσματα, το Holo Fuel υποστηρίζεται από ένα παραγωγικό περιουσιακό στοιχείο: την υπολογιστική ισχύ ψηφιακής εξυπηρέτησης των συμμετεχόντων υπολογιστών. Η απόκτηση ενός Holo Fuel συνδέεται άμεσα με τη δέσμευση προς την κοινότητα, έτσι ώστε να λειτουργεί ως «απόδειξη υπηρεσίας» – μια επιβεβαίωση ότι κάποιος συνεισέφερε μια συγκεκριμένη μονάδα υπολογιστικής ισχύος στο δίκτυο. Στην ουσία, το Holo Fuel είναι ένα σύστημα αμοιβαίας πίστωσης,¹⁴ στο οποίο οι οφειλέτες και οι πιστωτές είναι τα ίδια άτομα, αν και μέσα σ' ένα πολυμερές σύστημα. Γι' αυτόν

14. wikipedia.org/wiki/Mutual_credit.

τον λόγο υπάρχει λιγότερος κίνδυνος να μετατραπεί το Holo Fuel σε αντικείμενο κερδοσκοπίας όπως το Bitcoin, αν και το Holo Fuel μπορεί κατ' αρχήν να ανταλλαχθεί με συμβατικά νομίσματα. Ένα νόμισμα αμοιβαίας πίστωσης που υποστηρίζεται από ένα πραγματικό περιουσιακό στοιχείο (την υπολογιστική δύναμη που συνεισφέρει στην κοινότητα) είναι πιθανότερο να έχει σταθερή αξία μακροπρόθεσμα και ως εκ τούτου χρησιμοποιείται ως μέσο ανταλλαγής και αποθήκευσης αξίας.

Η ομάδα της Holochain ελπίζει ότι θα δημιουργηθούν παρόμοια νομίσματα αμοιβαίας πίστωσης, βασισμένα στις παραγωγικές δυνατότητες για παραγωγή τροφής (όπως τα αγροκτήματα KYTEO), για μεταφορά (κοινή χρήση αυτοκινήτου με συναδέλφους), για παραγωγή ηλιακής ενέργειας (SolarCommons²⁷ ή Klimaschutz+) ή για υπηρεσίες φροντίδας ηλικιωμένων. Καθώς όλο και περισσότερα προγράμματα και εταιρείες Κοινών χρησιμοποιούν το Holo Fuel και διασφαλίζουν την αξία του μέσω πραγματικών περιουσιακών στοιχείων και υπηρεσιών, μια οικονομία βασισμένη στα Κοινά θα αναδυθεί. Ο όμιλος Holochain αναπτύσσει ειδικά μία Commons Engine (μηχανή των Κοινών), για να υποστηρίξει αυτήν τη διαδικασία, συνεισφέροντας στην άνοδο μιας κουλτούρας των Κοινών απ' όπου μπορούν να αναδυθούν εύρωστες οικονομίες. Στόχος είναι να βοηθήσει κοινότητες και οργανισμούς να αναπτύξουν εφαρμογές που βασίζονται σε Holochain (τις hApps), για τον σχεδιασμό νομισμάτων, για την έναρξη προγραμμάτων ανοιχτού κώδικα και κρυπτοοικονομίας και για να προωθήσουν τους κοινωνικούς κανόνες του Κοινωνείν. Η Commons Engine δίνει έμφαση σε πρότζεκτ που αφορούν τους τομείς του νερού, της ενέργειας, των τροφίμων, της γης, της γνώσης και της οικοδόμησης της κοινότητας.

Σε αυτήν τη διαδικασία οραματίζονται πως το Holochain θα χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή αποκεντρωμένων εφαρμογών για διάφορους τύπους συνεργασίας, «τη διακυβέρνηση, τη συνεργασία, τα οργανωτικά εργαλεία, τα κοινωνικά δίκτυα, τα κοινωνικά μέσα ενημέρωσης, τη διαχείριση εμπορικών σχέσεων, τις συνεταιριστικές πλατφόρμες, τον διαμοιρασμό εφαρμογών οικονομίας, την παροχή αλυσιδωτών λύσεων, τη διαχείριση των πόρων της κοινότητας, όπως και για τα κρυπτονομίσματα αμοιβαίας πίστωσης δίχως τεκμήριο και τα συστήματα κύρους».¹⁵ Όλα τα στοιχεία αυτής της εναλλακτικής οικονομίας θα βασίζονται σε αμοιβαία νομίσματα και θα λειτουργούν συνεργατικά, ενώ θα παραμένουν ανεξάρτητα από συμβατικές τράπεζες και επενδυτές. Ακόμη και αυτή η σύντομη περιήγηση στο όραμα του σύμπαντος του Holochain αποδεικνύει ότι ένα τέτοιο σύστημα τεχνολογίας κατανεμημένου

15. Trent Lapinski, "WTF is Holochain: The Revolution Will Be Distributed", *Hackernoon*, 4 Απριλίου (hackernoon.com/wtf-is-holochain-35f9dd8e5908).

λογιστικού καθολικού θα είχε πολύ πιο ευέλικτες εφαρμογές σε σύγκριση με το Blockchain, το Bitcoin ή το Ethereum.

Για τον Eric Harris-Braun, μηχανικό διευθυντή του Holochain, ο απώτερος σκοπός του Holo Fuel και άλλων νομισμάτων, με βάση το Holochain, είναι να βοηθήσουν τους ανθρώπους να «δουν πραγματικά και να αναπαραστήσουν όλους τους διαφορετικούς τύπους αξίας μέσα σε ένα πλαίσιο αναφοράς των Κοινών και να αποκτήσουν σταθερή γλώσσα για να αναπτύξουν αυτές τις αξίες σε μεγάλη κλίμακα». Με άλλα λόγια, τα πρωτόκολλα Holochain θα λειτουργούσαν ως η γραμματική του συστήματος, ή ως μια γλώσσα για την κατασκευή εφαρμογών. Με τις εφαρμογές θα μπορούσαμε, επίσης, να «δούμε» (current-sees) και να κατονομάσουμε τις ροές αξίας εντός της κοινότητας, που κρύβονται κάτω από την καπιταλιστική οικονομία της αγοράς – την κοινωνική δέσμευση, τις δημιουργικές συνεισφορές όλων των ειδών, τις ολοκληρωμένες εργασίες, το κύρος, τις δραστηριότητες που αφορούν τη φροντίδα και το συναίσθημα της κοινότητας. Για τον Harris-Braun, το Holo Fuel δεν θα είναι απλώς μια υποκατάστατη μορφή χρήματος, που θα βάλει ένα τέλος στον καπιταλισμό, αλλά το μέσο που θα διαδώσει «μια διαφορετική γραμματική αξιών». Ακριβώς όπως οι διαφορετικές γραμματικές δομές στην ανθρώπινη γλώσσα μάς βοηθούν να εκφράσουμε διαφορετικές ιδέες και πραγματικότητες, η γραμματική Holochain είναι ένα εργαλείο που θα απεικονίζει ροές ενέργειας και αξίας που οι τιμές της αγοράς είναι ανίκανες να αναπαραστήσουν. Η χρηματική αξία χάνει έτσι την κυριαρχία της. Αντί να είναι η κυρίαρχη μορφή αξίας η ανταλλαγή στην αγορά, οραματίζονται ότι οι εφαρμογές που βασίζονται στο Holochain θα δώσουν τη δυνατότητα σε άλλες μορφές αξίας να εκφραστούν και να κυκλοφορήσουν εντός των δικτυωμένων κοινοτήτων – με άλλα λόγια, όχι μόνον οι αξίες της αγοράς που εκφράζονται από τις τιμές. Αντί να θεωρούμε το απομονωμένο άτομο ως τη μόνη πηγή αυτενέργειας και αξίας, το Holochain εκτελεί την οντομεταστροφή και ενστερνίζεται το Φωλιασμένο Εγώ. Ο Harris-Braun το έθεσε ως εξής:

«Το μοντέλο μας βασίζεται σε “αμοιβαία κυριαρχία”, όπου η αμοιβαιότητα υφίσταται ανάμεσα στο άτομο και στη συλλογικότητα. Κανένα από τα δύο δεν εκτοπίζεται από το άλλο. Ο δρων μπορεί να πει ό,τι θέλει, αλλά η κοινότητα, χρησιμοποιώντας τη “γραμματική” του Holochain, θα ελέγξει ποιες πληροφορίες έχουν σταλεί ή θα δει εάν η “κίνηση” συμμορφώνεται με τους κανόνες του παιχνιδιού. Υπάρχουν, λοιπόν, όλοι αυτοί οι σύνδεσμοι από το ατομικό στο συλλογικό, και από το συλλογικό στο ατομικό, προκειμένου να διασφαλιστεί η κοινωνική συνοχή της ομάδας. Στον πραγματικό κόσμο στον οποίο ζούμε, όλα είναι στην ουσία “επικεντρωμένα στον δρώντα”, υπό την έννοια ότι η πραγματικότητα διαμορφώνεται πάντοτε από τη δική μας προοπτική. Αυτό

που κάνουμε εδώ είναι να δημιουργήσουμε μια αμοιβαία πραγματικότητα, βασισμένη σε μια αμοιβαία γραμματική με την οποία ερμηνεύουμε την πραγματικότητα – και έπειτα ελέγχουμε ο ένας/η μία τον άλλον/την άλλη και λογοδοτούμε σύμφωνα με αυτήν τη γραμματική. Γι' αυτό τον λόγο σχεδιάστηκε το Holochain».

Αναγνωρίζοντας την αμοιβαία κυριαρχία των δρώντων εντός ενός συστήματος, το Holochain ελπίζει να ενεργοποιήσει ένα μοντέλο «ζωντανών συστημάτων πλούτου» που είναι αφοσιωμένο στην «ακεραιότητα των ροών»: «Ως κοινωνία κατανοούμε τα αντικείμενα και τον χειρισμό τους, αλλά δεν είμαστε το ίδιο καλοί με τις ροές», λέει ο Arthur Brock, ιδρυτής του προγράμματος MetaCurrency.¹⁶ Το Holochain χρησιμοποιεί διάφορα «μοτίβα, αρχές και πρωτόκολλα για το πώς χρησιμοποιούμε νομίσματα (σκεφτείτε τα ως current-sees) για να μοιραστούμε, να μετρήσουμε και να ενδυναμώσουμε όλα τα είδη ροών». Οι βασικές ιδέες αυτού του οράματος είναι «κατανεμημένες, δίκαιες και αναγεννητικές». Όπως είπε ο Harris-Braun: «Δεν με ενδιαφέρει καθόλου η χρηματοποίηση της αξίας! Επιδιώκω να χτίσω έναν μετα-νομισματικό κόσμο. Αυτό που με ενδιαφέρει, κυρίως, είναι πώς μπορούμε να τυποήσουμε ενσωματωμένα συστήματα που μας επιτρέπουν να “δούμε την αξία”. Αυτό δεν είναι το ίδιο με την χρηματοποίηση».¹⁷

Ο στόχος είναι να χρησιμοποιηθούν εναλλακτικά current-sees για την αποφυγή των παθολογιών του εξορυκτισμού, της ιδιωτικής συσσώρευσης κεφαλαίου και της διατάραξης των οικοσυστημάτων.

Αυτή η δέσμευση να δούμε την αξία με νέους τρόπους αντικατοπτρίζεται, επίσης, στη «στρατηγική αυτο-κεφαλαιοποίησης» του Holo. Η εταιρεία χρηματοδοτήθηκε αρχικά μέσω της γνωστής Initial Community Offering (Αρχική Κοινωνική Προσφορά). Οι επενδυτές και επενδύτριες έλαβαν Holo Fuel ως αντάλλαγμα για δολάρια, με τις αποδόσεις των επενδύσεών τους να πραγματοποιούνται αποκλειστικά σε HoloFuel. Η ιδέα πίσω απ' αυτό είναι η αξία των αποδόσεων της επένδυσης να αυξάνεται αναλογικά με την αξία του δικτύου εξυπηρετητών ιστού Holo και του ευρύτερου οικοσυστήματος Holo. «Όλα έχουν να κάνουν με την ανάπτυξη του μοτίβου της αυτοαναπαραγωγής της παραγωγικής ικανότητας στα Κοινά», εξηγεί ο Harris-Braun. Αυτό σημαίνει ότι η κοινότητα επενδύει στη δική της υποδομή και οικονομία και επανακυκλοφορεί την αξία που δημιουργεί. Είναι ένα μεθυστικό όραμα, η ιδέα της αυτο-κεφαλαιοποίησης και της ανάπτυξης των Κοινά σε κλίμακα, χωρίς τις εκμεταλλευτικές προσταγές του συμβατικού συστήματος αγοράς-κράτους! Ωστόσο

16. metacurrency.org/about.

17. Συνέντευξη με τον Eric Harris-Braun, 30 Οκτωβρίου 2018.

υπάρχουν πειστικές ενδείξεις (ο λειτουργικός κώδικας, οι υψηλές, εκτεταμένες αρχικές επενδύσεις, το ενδιαφέρον πολλών προγραμματιστών για το Holochain και οι πιθανοί συμμετέχοντες στην οικονομία Holo Fuel, όπως οι φάρμες ΚΥΓΕΩ και οι συνεταιρισμοί) που δηλώνουν ότι αυτό το όραμα μπορεί να αναπτυχθεί χωρίς να υποχωρήσει στις συνήθειες καπιταλιστικές πιέσεις.

Φυσικά, στο τέλος, τα προβλήματα θα μπορούσαν να επηρεάσουν την πρόοδο του Holochain. Μπορεί να εκτυλιχθεί όπως ελπίζουν οι τεχνολογικοί του σπόνσορες, μπορεί και όχι. Αυτό εν μέρει οφείλεται στο ότι η τεχνολογία Holochain μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τους διαρκώς εξελισσόμενους στόχους του εταιρικού καπιταλισμού και τη δίψα του για ακόμη περισσότερο ιδιωτικό κέρδος και έλεγχο, όπως λέει η Fernananda Ibarra, συνδιευθύντρια της Commons Engine.¹⁸ Η εφεύρεση του τυπογραφείου επέτρεψε την ευρεία εξάπλωση της Βίβλου και της ποιοτικής λογοτεχνίας, αλλά και τη δημιουργία των σκανδαλοθηρικών εφημερίδων και της πορνογραφίας. Αυτό που έχει, ωστόσο, σημασία για την τεχνολογία κατανεμημένου λογιστικού καθολικού, είναι οι καινούργιες και διαφορετικές δυνατότητες χρήσης που επιτρέπει. Το ποιος θα είναι ο πρώτος και ο πιο αποτελεσματικός στον χειρισμό αυτών των δυνατοτήτων παραμένει ανοιχτό ερώτημα.

Αλλά ένα πράγμα είναι σίγουρο: ο κόσμος κινείται προς την τεχνολογία κατανεμημένου λογιστικού καθολικού, επειδή πιθανόν επιλύει τα προβλήματα που προκαλούν τα κεντρικά εταιρικά συστήματα δεδομένων: την έλλειψη ελευθερίας των χρηστών/τριών, τις παραβιάσεις δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, τους κινδύνους ασφαλείας και τον μαρασμό της δημιουργικότητας, επειδή οι άνθρωποι δεν έχουν ατομική ή συλλογική αυτενέργεια. Επομένως, είναι επιτακτική ανάγκη να ασχοληθούν οι κοινωνοί με την ανάπτυξη αυτής της τεχνολογικής αρχιτεκτονικής για να διευκολύνουν τους δικούς τους στόχους –τη δημιουργία προστατευόμενων Κοινών–, περιορίζοντας την ικανότητα του κεφαλαίου να περιθωριοποιεί το Κοινωνείν σε αυτά τα συστήματα, όπως τόσο επιτυχημένα έκανε το κεφάλαιο στη διοίκηση λογισμικού ανοιχτού κώδικα, στο διαδίκτυο και στην κοινωνική δικτύωση για την εξυπηρέτηση εταιρικών σκοπών.

Το Holochain προσπαθεί να εξασφαλιστεί σημαντικό προβάδισμα για τους κοινωνούς – ακόμη και αν αυτή η τεχνολογία χρησιμοποιηθεί και για λιγότερο ευγενείς σκοπούς. Σε κάθε περίπτωση, η γοητεία της τεχνολογίας κατανεμημένου λογιστικού καθολικού έγκειται στη δημιουργία νέων και ανθεκτικών δυνατοτήτων για το Κοινωνείν – ανεξάρτητα αν πρόκειται για το Holochain ή για κάτι άλλο που είναι ακόμα υπό κατασκευή.

---

18. Συνέντευξη με τη Fernanda Ibarra, 30 Νοεμβρίου 2018.

Οι συμπράξεις Κοινών-Δημοσίου

Λαμβάνοντας υπόψη τους στενούς δεσμούς μεταξύ του κράτους και του επιχειρηματικού τομέα, δεν πρέπει να μας προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι οι Συμπράξεις Δημοσίου-Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ) είναι της μόδας. Συνήθως πρόκειται για –συχνά καλοπροαίρετες– προσπάθειες αντιμετώπισης επιτακτικών κοινωνικών προβλημάτων, μέσω συνεργασίας που βασίζεται σε συμβάσεις ανάμεσα σε ιδιωτικές επιχειρήσεις και στον δημόσιο τομέα. Οι ΣΔΙΤ είναι τα μέσα για να επεκταθούν υποδομές παροχής νερού, οδοποιία ή κατασκευή γεφυρών), να ανεγερθούν κτίρια (σχολεία ή νοσοκομεία), να λειτουργήσουν δημόσιες εγκαταστάσεις (κολυμβητήρια, φυλακές, αθλητικές εγκαταστάσεις και χώροι στάθμευσης) και να ανατεθούν σε τρίτους σημαντικά έργα, όπως η διαχείριση απορριμμάτων. Συνήθως πρόκειται για βασικές δραστηριότητες των υπηρεσιών κοινής ωφέλειας. Οι ΣΔΙΤ μπορούν να λάβουν πολλές νομικές μορφές, όπως είναι, για παράδειγμα, οι «διαχειριζόμενες υπηρεσίες», για τις οποίες ιδρύεται εταιρεία ειδικού σκοπού. Μια ιδιωτική εταιρεία σχεδιάζει, ιδρύει, χρηματοδοτεί και διαχειρίζεται ένα έργο υποδομής, μέσω αυτής της εταιρείας, με δική της ευθύνη. Αυτό ισοδυναμεί με ιδιωτικοποίηση. Ή το μοντέλο ιδιοκτησίας, στο οποίο το εν λόγω ακίνητο –είτε δρόμος, πισίνα ή κτίριο δημόσιας χρήσης– ανήκει στον ιδιωτικό εταίρο και ο δημόσιος τομέας πληρώνει κανονικό τέλος για τη χρήση του, το οποίο καθορίζεται κατά την υπογραφή της σύμβασης. Οι συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού τομέα εξακολουθούν να θεωρούνται αμοιβαία επωφελή (win-win) σενάρια που καλύπτουν κοινωνικές ανάγκες, ενισχύουν την οικονομία και μειώνουν τις κρατικές δαπάνες μονομιάς. Τα τυπικά επιχειρήματα; Ευέλικτοι κανόνες εργασίας, αποτελεσματικότητα στην παροχή της απαιτούμενης υπηρεσίας και χαμηλότερο κόστος για τον δημόσιο τομέα. Ωστόσο αυτά δεν ισχύουν χωρίς συνέπειες στην πράξη, επειδή οι ΣΔΙΤ βασίζονται σε θεμελιωδώς ασυμβίβαστους στόχους – αφενός στο δημόσιο συμφέρον που πρέπει να διασφαλίσει το κράτος και αφετέρου στη μεγιστοποίηση του κέρδους του ιδιωτικού εταίρου. Το τηλεοπτικό ντοκιμαντέρ στο κανάλι NDR *Το ρημαγμένο κράτος* (2013) τεκμηρίωσε λεπτομερώς ορισμένα χαρακτηριστικά μειονεκτήματα των έργων ΣΔΙΤ, όπως το απόρρητο των συμβάσεων, την έλλειψη κοινοβουλευτικού ελέγχου, την προδιάθεση για διαφθορά και την αμφισβητήσιμη οικονομική βιωσιμότητα. Στην πραγματικότητα, ορισμένες συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού τομέα λειτουργούν λιγότερο ως εταιρικές σχέσεις και περισσότερο ως μεταμφιεσμένα επιχειρηματικά δωρεές.

Στην πραγματικότητα, μια ΣΔΙΤ μπορεί να επιτρέψει σε μια εταιρεία να αποκτήσει μετοχικό κεφάλαιο δημόσιων υποδομών, όπως δρόμους, γέφυρες και δημόσιες εγκαταστάσεις, για μεγάλο χρονικό διάστημα –δεκαπέντε, τρι-

άντα, ακόμη και ενενήντα εννέα χρόνια- και στη συνέχεια να τις διαχειριστεί ως περιουσιακό στοιχείο ιδιωτικής αγοράς. Στο Σικάγο, για παράδειγμα, η δημοτική αρχή της πόλης πούλησε τη λειτουργία των χιλιάδων μετρητών στάθμευσης σε μια ιδιωτική εταιρεία, με αποτέλεσμα υψηλότερα τέλη στάθμευσης, χειρότερη εξυπηρέτηση και δημόσια οργή. Μέσω των ΣΔΙΤ, οι ιδιωτικές εταιρείες μπορούν να αναλάβουν και να λειτουργήσουν δημόσιες υποδομές για μεγάλο χρονικό διάστημα - 15, 30 ή ακόμα και 99 χρόνια. Η δημοτική αρχή αποκομίζει μία μεγάλη εφάπαξ πληρωμή, η οποία κάνει τους πολιτικούς να φαίνονται καλοί γιατί περιορίζουν τις κρατικές δαπάνες και αποφεύγουν τη δημιουργία δημόσιου χρέους. Ωστόσο, το κρυφό, μακροπρόθεσμο κόστος μπορεί να μετατρέψει τις ΣΔΙΤ σε κακή συμφωνία για τον δημόσιο τομέα.¹⁹

Η Φιλαρμονική του Αμβούργου αποτελεί χτυπητό παράδειγμα. Στα δέκα χρόνια κατασκευής της, το κόστος ολοκλήρωσης δεκαπλασιάστηκε. Οι εταιρείες συνήθως αυξάνουν τις τιμές ή χρεώνουν γι' αυτό που προηγουμένως χρηματοδοτούνταν πιο αποτελεσματικά μέσω της φορολογίας. Κάνουν περικοπές στη δημόσια ασφάλεια και την ποιότητα και μειώνουν την επίβλεψη και τη συντήρηση. Το κράτος και ο επιχειρηματικός τομέας προσποιούνται ότι οι ΣΔΙΤ είναι μια υγιής συμφωνία που ωφελεί τον καθένα και λύνει το πρόβλημα της έλλειψης δημόσιων πόρων. Στην πραγματικότητα, οι περισσότερες ΣΔΙΤ ισοδυναμούν με εμπορευματοποίηση του δημοσίου που απομυζά περισσότερα χρήματα από τους πολίτες, παραδίδει τα περιουσιακά στοιχεία των φορολογουμένων στις επιχειρήσεις και θέτει στο περιθώριο τη δημόσια ευθύνη και τον δημόσιο έλεγχο. Θα πρέπει, ασφαλώς, να αναζητήσουμε άλλες μορφές συνεργασίας που θα υπερβαίνουν την αγορά/κράτος, πέρα από τις ΣΔΙΤ.

Ωστόσο, οι ΣΔΙΤ δεν είναι ο μόνος εφικτός τρόπος για την κατασκευή υποδομών και τη διαχείριση έργων. Αλλά προτού εξετάσουμε εναλλακτικές λύσεις και περιγράψουμε ένα διαφορετικό όραμα, πρέπει να τεθούν ορισμένα ερωτήματα: Πρώτ' απ' όλα, ποιος χρειάζεται ποιες υπηρεσίες και υποδομές; Και για ποιο σκοπό; Χρειαζόμαστε νέες υποδομές για να ενισχύσουμε την οικονομική ανάπτυξη και τις πυκνές μεταφορές του διεθνούς εμπορίου, του οποίου τα κέρδη καρπώνεται η τάξη των επενδυτών; Είναι οι συμπράξεις ένας τρόπος να μεγιστοποιηθούν τα κέρδη των εταιρειών και να μειωθεί το ρίσκο τους χωρίς ανταγωνισμό; Η αξιολόγηση κάθε σύμπραξης θα έπρεπε να θέτει το ερώτημα: Τι χρειαζόμαστε πραγματικά; Τι διασφαλίζει την ποιότητα των υπηρεσιών και την ποιότητα

19. Βλ. inthepublicinterest.org και weownit.org.uk/privatisation-fails. Βλ. επίσης, "Understanding and Evaluating Infrastructure Public-Private Partnerships", στο inthepublicinterest.org/guide-understanding-and-evaluating-infrastructure-public-private-partnerships-p3s.

της ζωής, χωρίς την παραχώρηση του ελέγχου στους επενδυτές και τις ασταθείς παγκόσμιες αγορές; Θα μπορούσαμε να κατασκευάσουμε υποδομές φιλικές προς τα Κοινά, που ξεφεύγουν από τις παγίδες της οικονομικής ανάπτυξης, του ελεύθερου διεθνούς κεφαλαίου και της συγκεντρωτικής διοίκησης.

Η απάντηση είναι ναι! Είναι δυνατό να ικανοποιηθούν οι βασικές ανάγκες μέσω ενός αστερισμού τοπικών, κατανεμημένων συμπράξεων Κοινών-δημοσίου. Ας σκεφτούμε τον τρόπο οργάνωσης της πυρόσβεσης στη Γερμανία, όπου το 97% των πυροσβεστών είναι εθελοντές και όχι επαγγελματίες. Σχεδόν ένα εκατομμύριο άνθρωποι –δάσκαλοι, αγρότες, καταστηματάρχες, τεχνίτες, οδηγοί (κυρίως άνδρες)– είναι έτοιμοι να συνδράμουν όποτε χρειαστεί, μαζί με τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητάς τους, στην καταπολέμηση των πυρκαγιών. Σε όλη τη Γερμανία υπάρχουν μόνο 107 επαγγελματικά πυροσβεστικά σώματα – αποκλειστικά σε μεσαίες και μεγάλες πόλεις. Σε όλα τα άλλα μέρη της Γερμανίας όπως και στην Αυστρία και την Πολωνία, τα σώματα εθελοντών είναι ο κανόνας. Ακόμη και στο προπύργιο της παγκόσμιας κουλτούρας της αγοράς, στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, το 67% των 1,1 εκατομμυρίων πυροσβεστών της χώρας, δηλαδή περίπου 815.000 άτομα, είναι εθελοντές.

Η πυρόσβεση είναι, βέβαια, μέρος των καθηκόντων του κράτους για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας. Αλλά, αντίθετα απ' ό,τι συμβαίνει σε άλλους τομείς, το γερμανικό κράτος δεν προσλαμβάνει κρατικούς υπαλλήλους, ούτε συνάπτει συμβάσεις με ιδιωτικές εταιρείες για την πυρόσβεση. Έχει οργανωμένα συστήματα στρατολόγησης των πολιτών. Από αυτή την άποψη, ο όρος «εθελοντικό» είναι λίγο παραπλανητικός, επειδή τα εθελοντικά πυροσβεστικά σώματα δεν συγκροτούνται εντελώς εθελοντικά. Είναι ομοσπονδιακή υποχρέωση των κοινοτήτων να τα οργανώσουν. Εάν αυτό δεν πετύχει σε εθελοντική βάση, οι δήμοι μπορούν να επιστρατεύσουν ορισμένους πολίτες σε υποχρεωτική βάση, όπως είναι η υποχρεωτική θητεία των ενόρκων στα δικαστήρια των ΗΠΑ.

Το σύστημα βασίζεται στην ιδέα ότι θα δοθεί υποστήριξη στους ανθρώπους για να πάρουν την υπόθεση στα χέρια τους. Η κρατική αρχή αναμειγνύεται δημιουργικά με τα κίνητρα των ομοτίμων, των peers και την αυτο-οργάνωσή τους. Κάθε κοινότητα ή δήμος είναι υποχρεωμένος να «συγκροτήσει, να εξοπλίσει και να συντηρήσει μια αποτελεσματική πυροσβεστική υπηρεσία, που θα ανταποκρίνεται στις τοπικές ανάγκες με δικά της έξοδα», αναφέρει ο Νόμος του Μαρτίου 2010 για την Πυροσβεστική Υπηρεσία στο κρατίδιο της Βάδης-Βυρτεμβέργης. Οι στολές, ο προσωπικός εξοπλισμός και η εκπαίδευση παρέχονται από το κράτος, ακριβώς όπως ο πυροσβεστικός εξοπλισμός και οι εγκαταστάσεις πυρόσβεσης, τα μέσα κατάσβεσης της φωτιάς και τα οχήματα, καθώς και η απαραίτητη υποδομή επικοινωνίας. Το κράτος παρέχει επίσης ασφαλιστική κάλυψη. Η πραγματι-

κή δουλειά, ωστόσο, πραγματοποιείται από τα ίδια τα μέλη της κοινότητας που διαχειρίζονται μόνα τους την πυροσβεστική υπηρεσία.

Θα μπορούσαμε να το χαρακτηρίσουμε αυτό «σύμπραξη Κοινών-Δημοσίου». Το κράτος δημιουργεί ένα νομικό και διοικητικό πλαίσιο για να δώσει υπόσταση σε ένα τεράστιο σώμα εθελοντών πυροσβεστών. Εκτός από την παροχή των απαραίτητων πόρων, το κράτος βοηθά τον εθελοντισμό, καθώς διασφαλίζει, επίσης, ότι οι πυροσβέστες δεν είναι αναγκασμένοι να υποστούν μείωση εισοδήματος λόγω της τέλεσης των καθηκόντων τους στην πυροσβεστική. Μόλις συγκεντρωθούν, τα πυροσβεστικά τμήματα αυτο-οργανώνονται για να «μάθουν τη δουλειά», να αποκτήσουν τις απαραίτητες γνώσεις πρώτων βοηθειών, να καταναείμουν τα εργασιακά καθήκοντα μεταξύ τους και να ολοκληρώσουν τις αποστολές τους σαν αποτελεσματική ομάδα έκτακτης βοήθειας.

Αυτό δεν αποτελεί σύμπραξη Κοινών-Δημοσίου, αλλά πρόκειται για περιορισμένη ανάθεση κρατικής εξουσίας και ευθύνης στους πολίτες, την οποία δεν μπορούν να αποποιηθούν. Αυτό το είδος εθελοντισμού στα πυροσβεστικά σώματα θυμίζει τα Κοινά. Ακριβώς όπως η μη αμειβόμενη εργασία ή ο εθελοντισμός έχουν πολλά κοινά με το Κοινωνείν, αλλά είναι και κάτι διαφορετικό. Ενώ αμφότερα αφορούν άτομα που επιλέγουν να συμμετέχουν, ο εθελοντισμός διεξάγεται συχνά στο πλαίσιο ενός οργανισμού και περιορίζεται στον συγκεκριμένο τομέα ευθύνης του. Συνήθως συμβαίνει «μετά τη δουλειά» και συχνά έχει φιλανθρωπικό χαρακτήρα. Ενώ οι κοινωνοί επιλέγουν να κάνουν κάτι δικό τους, γίνονται δημιουργικοί και παραγωγικοί σε αυτό, για να δημιουργήσουν εναλλακτικές λύσεις εκτός αγοράς, και έτσι καθορίζουν την ίδια τη διαδικασία με τους δικούς τους όρους.

Εάν σας εμπνέει η εθελοντική πυροσβεστική υπηρεσία, μπορείτε να φανταστείτε τις πιθανότητες αντιμετώπισης των προβλημάτων αν η υποστήριξη του κράτους και η ανάθεση δικαιοδοσίας ήταν ευρύτερες και με λιγότερες προϋποθέσεις. Αν, επιπρόσθετα, αφήναμε τους κοινωνούς πράγματι να ξεκινήσουν, να διαχειριστούν και να καθοδηγήσουν το έργο, τότε θα έχουμε σύμπραξη Κοινών-Δημοσίου.

Ακούγεται ουτοπικό; Το ίδιο θα λέγαμε και πριν από 150 χρόνια για τη σύγχρονη οργάνωση της πυροσβεστικής. Όταν ιδρύθηκε η γερμανική πυροσβεστική υπηρεσία το 1851 στο Βερολίνο, αποτελούνταν από επαγγελματίες. Τη δεκαετία του 1920, μόλις 70 χρόνια αργότερα, είχε ριζώσει για τα καλά η παράδοση των εθελοντικών σωμάτων. Έναν αιώνα αργότερα, περισσότερα από 24.000 εθελοντικά πυροσβεστικά σώματα εξασφαλίζουν πυροπροστασία για σχεδόν ολόκληρη τη χώρα. Το 2017 –και αυτό είναι ιδιαίτερα αξιοσημείωτο– υπήρχαν μόνο τέσσερις περιπτώσεις σε ολόκληρη τη Γερμανία όπου δεν βρέθηκαν αρκετοί εθελοντές. Τότε, η περιφερειακή διοίκηση διατάσσει τη δημιουρ-

για των «υποχρεωτικών πυροσβεστικών υπηρεσιών».

Η σύγχρονη νοοτροπία θεωρεί το «καθήκον» και τον «εθελοντισμό» ως αντίθετα. Αυτό όμως παύει να υφίσταται μόλις μια φροντίδα συνδεθεί με εγγενηή κίνητρα ή υπαρξιακές ερωτήσεις. Όπως σε αυτήν την περίπτωση: Το κράτος απαιτεί την ύπαρξη πυροσβεστικής υπηρεσίας από τις τοπικές κοινότητες, αλλά ταυτόχρονα οι τοπικές κοινότητες έχουν μεγάλο βαθμό αυτονομίας και αυτοοργάνωσης. Οι περισσότεροι δεν αισθάνονται πιεσμένοι να συμμετάσχουν στην πυροσβεστική υπηρεσία. Συμμετέχουν εθελοντικά. Όταν οι άνθρωποι βιώνουν την ελευθερία-στη-σύνδεση, το δίλημμα «ελεύθερη επιλογή» ή «καθήκον» είναι το ακατάλληλο πλαίσιο για την περίπτωση. Οι υπεύθυνοι γονείς, επίσης, δεν σκέφτονται να «επιλέξουν» να φροντίσουν τα παιδιά τους ή όχι. Είναι και ευχαρίστηση και καθήκον. Παρομοίως, πολλά ικανά μέλη της κοινότητας δεν αντιλαμβάνονται την «εθελοντική εργασία» ως υποχρέωση. Είναι αυτό που πρέπει να γίνει. Οι συμμετέχοντες/ουσες συχνά νιώθουν περήφανοι/ες γιατί κάνουν κάτι σημαντικό για την ευημερία της κοινότητας, και η δημόσια αναγνώριση είναι πάντα ευπρόσδεκτη. Οι άνθρωποι απολαμβάνουν να συμμετέχουν στα πυροσβεστικά σώματα, με τον ίδιο τρόπο που οι κοινωνοί απολαμβάνουν την αίσθηση του ανήκειν που προέρχεται από το Κοινωνείν. Οι πυροσβέστες, για παράδειγμα, τελετουργούν τη συνύπαρξη, γιορτάζουν μαζί και επιδεικνύουν τον εξοπλισμό τους σε μέρες όπου ανοίγουν τον πυροσβεστικό σταθμό για τα μέλη της κοινότητας. Τα εθελοντικά πυροσβεστικά σώματα είναι μια κοινοτική παράδοση στη Γερμανία, όπου 250.000 νέοι/ες ανήκουν σε πυροσβεστικά σώματα νεολαίας που βοηθούν τα πυροσβεστικά τμήματα και αποτελούν τη δεξαμενή για νέους εθελοντές.

Αυτή ακριβώς η πολυλειτουργικότητα προκύπτει από τον αυτο-οργανωμένο χαρακτήρα της, που κάνει την εθελοντική πυρόσβεση αποτελεσματική και ευχάριστη. Οι προσεγγίσεις που βασίζονται στην αγορά δεν μπορούν να παρέχουν τέτοια δέσμευση και τέτοια ικανοποίηση. Ένα άλλο πλεονέκτημα είναι ότι οι δραστηριότητες του ατόμου δεν ορίζονται επίσημα από άκαμπτες, εκτελεστές περιγραφές εργασιών. Τα καθήκοντα είναι πιο ευέλικτα και προσαρμοσμένα στις περιστάσεις. Ενώ οι ειδικοί (π.χ. στις επαγγελματικές πυροσβεστικές υπηρεσίες) διαθέτουν δεξιότητες και εμπειρία που οι εθελοντές δύσκολα μπορούν να αποκτήσουν, η πρόσληψη επαγγελματιών πυροσβεστών σε ολόκληρη τη χώρα θα ήταν αδιανόητη. Θα έπρεπε να δαπανηθούν ετησίως 24 δισεκατομμύρια ευρώ για έξοδα προσωπικού, εάν όλοι πληρώνονταν με τον αρχικό μισθό ενός στρατιώτη στον γερμανικό στρατό. Ακόμη και με χαμηλότερους μισθούς ένα επαγγελματικό πυροσβεστικό σώμα θα ήταν πολύ δαπανηρό, επειδή οι πυροσβέστες πλήρους απασχόλησης περνούν πολύ χρόνο περιμένοντας τις πυρκαγιές να ξεσπάσουν. Πληρώνονται για την ετοιμότητά τους, ενώ τα ειδικά

προσόντα τους είναι αναλογικά πιο εξειδικευμένα (και συνεπώς πιο ακριβά) σε σχέση με τις βασικές εργασίες συντήρησης και ελέγχου.

Αυτό που μας ενδιαφέρει εδώ είναι οι δυνατότητες των συμπράξεων Κοινών-Δημοσίου ως μια εναλλακτική λύση στις συμπράξεις ιδιωτικού-Δημοσίου. Μια συνεργασία Κοινών-Δημοσίου δεν σημαίνει να διατάζουμε τους ανθρώπους να κάνουν το χ ή το ψ. Πρόκειται για τη δημιουργία συνθηκών, ώστε οι άνθρωποι να θέλουν να συνεισφέρουν την προσωπική τους ενέργεια και τα ταλέντα τους. Αυτό είναι κρίσιμο για την ενεργοποίηση των Κοινών σε μεγάλη κλίμακα. Οι κυβερνήσεις μπορούν να το επιτύχουν συντονίζοντας τις συλλογικές ανάγκες, το κοινό καλό και τα ιδιωτικά συμφέροντα για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις της πραγματικότητας. Το σημαντικό δεν είναι να προσφέρουμε τα «σωστά κίνητρα» ή ακόμα και τους μισθούς. Το σημαντικό είναι να αποδοθεί στους ανθρώπους πραγματική εξουσία, έτσι ώστε να μπορούν να διαχειρίζονται μόνοι τις υποθέσεις τους. Και επίσης, να τους υποστηρίξουν με τη σωστή υποδομή, τον κατάλληλο εξοπλισμό και με κονδύλια. Οι άνθρωποι είναι πρόθυμοι να συμμετέχουν ως εθελοντές πυροσβέστες επειδή τους δίνεται η ελευθερία να αυτο-οργανωθούν και τους παρέχονται τα κατάλληλα εργαλεία για να αντιμετωπίσουν μια σημαντική κοινοτική πρόκληση.

Μια πιο συμβατική πολιτική προσέγγιση θα ήταν να θεωρήσουμε τις δημόσιες υπηρεσίες ως παρεχόμενα προϊόντα σε έναν κυβερνητικό προϋπολογισμό και τους παρόχους υπηρεσιών ως υπαλλήλους. Με τέτοια νοοτροπία είναι λάθος. Είναι ανίκανη να αναγνωρίσει ότι μια εθελοντική πυροσβεστική υπηρεσία είναι σε θέση να κινητοποιήσει ενέργεια και ταλέντα, ακριβώς επειδή εδώ δεν υπάρχει επίσημη σχέση εργοδότη-εργαζόμενου. Το να στηριχθούμε στη δύναμη της αυτο-οργάνωσης για την καταπολέμηση των πυρκαγιών δεν εξυπηρετεί μόνο μια δημόσια ανάγκη, αλλά παράγει ταυτόχρονα ένα είδος κοινωνικού συνδετικού ιστού μεταξύ των ανθρώπων. Οι πυροσβέστες, οι συγγενείς, οι φίλοι, τα διασωθέντα θύματα πυρκαγιών και τα μέλη της κοινότητας έρχονται κοντά μέσω της διαδικασίας. Φυσικά, η ύπαρξη των εθελοντών πυροσβεστών είναι συνδεδεμένη με σοβαρές δυσκολίες. Πρέπει να είναι έτοιμοι να αναλάβουν δράση οποιαδήποτε στιγμή της ημέρας ή της νύχτας, να απομακρύνουν τα πεσμένα δέντρα από τους δρόμους μετά από μια καταιγίδα ή να αντιμετωπίσουν ιατρικά επεισόδια περιστατικά. Αλλά αυτές οι θυσίες είναι προφανώς ανεκτές και αντισταθμίζονται από την κοινή δράση σε μια δουλειά που είναι απαραίτητη. Είναι ακόμη πηγή υπερηφάνειας όταν τα μέσα ενημέρωσης και οι συμπολίτες εκφράζουν την ευγνωμοσύνη τους.

Για να είμαστε σαφείς, δεν πρόκειται εξ ολοκλήρου για Κοινωνείν. Το κράτος παραμένει ο ανώτερος εταίρος που οργανώνει τη συμμετοχή και παρέχει τα εφόδια. Ούτε, όμως, πρόκειται για κλασική περίπτωση «συμμετοχής πολι-

τών» σε μια διαδικασία που ελέγχουν οι αρχές. Οι κρατικοί φορείς δεν ζητούν από κανέναν να συμμετάσχει στις δικές τους διαδικασίες για να νομιμοποιήσει τα αποτελέσματά τους. Αντίθετα, το κράτος εκχωρεί εξουσία και σημαντικούς πόρους, με ελάχιστους όρους, για να δώσει τη δυνατότητα στους πολίτες να καταπολεμήσουν τις φωτιές και να αυτο-οργανωθούν, ως κοινωνοί.

Η επιτυχία των εθελοντικών πυροσβεστικών τμημάτων είναι σαφής ένδειξη των μεγάλων δυνατοτήτων των συμπράξεων Κοινών-Δημοσίου που καθοδηγούνται από τις ανάγκες των ανθρώπων και όχι από τα εταιρικά συμφέροντα.

Οι συμπράξεις Κοινών-Δημοσίου (ΣΚΔ) είναι μια συμφωνία μακροπρόθεσμης συνεργασίας μεταξύ των κοινωνιών και των κρατικών θεσμών επί συγκεκριμένου ζητήματος. Στόχος είναι να δημιουργήσουν σταθερές και ασφαλείς συνθήκες, ώστε οι άνθρωποι να μπορούν να συνεργάζονται, να παρέχουν υπηρεσίες μεταξύ τους, αλλά και στο ευρύτερο κοινό, μέσω του Κοινωνείν. Οι συμπράξεις Κοινών-Δημοσίου πρέπει να δημιουργούν τις υποδομές, τους χώρους και τις συνθήκες για να προκύψει η αυτο-οργάνωση. Με ήπια υποστήριξη οι άνθρωποι μπορούν να ενδυναμωθούν ώστε να λάβουν τις δικές τους αποφάσεις και να προσαρμόσουν τις λύσεις στις δικές τους ανάγκες και περιστάσεις. Το Guifi.net –το τοπικό περιφερειακό δίκτυο WiFi που βασίζεται στα Κοινά– δεν χρειάζεται και δεν θέλει να εξυπηρετήσει τα συμφέροντα των εξωτερικών επενδυτών ή να μεγιστοποιήσει τις αποδόσεις του σε βάρος των χρηστών. Ως μορφή των Κοινών μπορεί να παραμείνει εστιασμένη στη μακροπρόθεσμη σταθερότητα και την καλή εξυπηρέτηση, αντί να χαθεί στο χρηματοοικονομικό παιχνίδι (συγχωνεύσεις και εξαγορές, δημιουργικά χρηματοοικονομικά μέσα, κ.λπ.) που προτιμούν οι επενδυτές. Για τους λόγους αυτούς, οι συμπράξεις Κοινών-Δημοσίου θα έπρεπε να είναι ιδιαίτερα ελκυστικές σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο: οι κοινωνοί είναι πολύ πιο πιθανό να «αντέξουν και να ανταποκριθούν με επιτυχία» σε σχέση με τους άστατους επενδυτές, των οποίων η πίστη επικεντρώνεται επιφανειακά στις υψηλότερες επενδυτικές αποδόσεις και όχι στην περιφερειακή ευημερία.

Με άλλα λόγια, οι ΣΚΔ απέχουν από τη προσέγγιση των ΣΔΙΤ, οι οποίες τείνουν να διοχετεύουν χρήματα, κονδύλια και νομικά προνόμια σε εταιρείες και αγορές. Μπορούν να σχεδιαστούν, αντιθέτως, για να καλλιεργηθούν δημιουργικές συνεργασίες του κράτους με τους κοινωνούς στην παροχή ουσιαστικών υπηρεσιών και στην ανέγερση ανοιχτών υποδομών χωρίς διακρίσεις. Οι συμπράξεις Κοινών-Δημοσίου είναι λιγότερο δαπανηρές σε σχέση με τις ΣΔΙΤ, επειδή δεν κινητοποιούνται από το κέρδος και, συνεπώς, μπορεί να έχουν πολύ πιο ευέλικτη θεσμική λογική και κατανομημένη κοινωνική συμμετοχή. Οι ΣΚΔ μπορούν, επίσης, να αναλάβουν το τεράστιο κόστος και τις περιπλοκές της διοίκησης ενός συγκεντρωτικού συστήματος, καθώς τα Κοινά μπορούν να αξιοποιούν ακόμη τις συνεισφορές και τη δημιουργικότητα από τα κάτω, με τον τρόπο του ανοιχτού

κώδικα. Υπάρχουν πολλές αυτο-οργανωμένες ομότιμες κοινότητες που ικανοποιούν επιτακτικές ανάγκες για ένα κλάσμα του κόστους του συμβατικού γραφειοκρατικού συστήματος «παροχής υπηρεσιών», και το κάνουν με περισσή προσοχή. Τι θα συνέβαινε, για παράδειγμα, αν οι κρατικοί φορείς υποστήριζαν με βασικές υποδομές το κοινοτικό ασφαλιστικό σύστημα Artabana, οι περιφερειακές ομάδες του οποίου μαζεύουν χρηματικά αποθέματα για να ασφαλίσουν οι ίδιοι την κοινωνική και υγειονομική ευημερία των άλλων; Τι θα συνέβαινε αν υπήρχε ελάχιστη στήριξη υποδομής για ομότιμα δίκτυα όπως το Vipassana, το έργο του οποίου εξυπηρετεί την αυτοθεραπεία χιλιάδων ανθρώπων με εξαιρετικά αποτελεσματικό τρόπο – και είναι βασισμένο στην ελεύθερη συνεισφορά αποεμπορευματοποιημένης εργασίας; Η απάντηση είναι προφανής. Αυτό δεν θα μείωνε μόνο το κόστος της υγειονομικής περίθαλψης, αλλά την ίδια στιγμή θα συνδημιουργούσε κοινότητες και την αίσθηση του συνανήκειν.

Επομένως, μια βασική πρόκληση για οποιαδήποτε σύμπραξη Κοινών-Δημοσίου είναι να πειστεί το κράτος να αναγνωρίσει ως νόμιμους εταίρους μια ομάδα κοινωνών. Οι κρατικές γραφειοκρατίες συνηθίζουν να ασχολούνται με συμβατικές νομικές οντότητες-εταιρείες, μη κυβερνητικές οργανώσεις, πανεπιστήμια, που έχουν προέδρους και ιεραρχικές μορφές διακυβέρνησης. Ένα δίκτυο κοινωνών, από την άλλη πλευρά, μπορεί να θεωρηθεί ασταθές και πολύ χαλαρά οργανωμένο ώστε να είναι αξιόπιστος εταίρος. Αλλά, όπως είδαμε στην περίπτωση της οργάνωσης της κατ' οίκον περίθαλψης του Buurtzorg, που παρέχει ομότιμα οργανωμένη φροντίδα σε επίπεδο γειτονιάς, δεν λειτουργεί ιεραρχικά. Οι δομές της είναι μικρές και λιτές. Και στις διαδικασίες συντονισμού, το ιστολόγιο/μπλογκ του ιδρυτή Jos de Blok παίζει σημαντικό ρόλο ως σημείο έμπνευσης για την αυτο-οργάνωση, όχι ως όργανο ελέγχου. Είναι, επομένως, εφικτό να συνάψουν οι κυβερνήσεις δεσμευτικές συμφωνίες με αυτο-οργανωμένες ομάδες κοινωνών. Μια άλλη καινοτόμα ΣΚΔ είναι αποτέλεσμα του «Κανονισμού της Μπολόνια για τη φροντίδα και την αναγέννηση των αστικών Κοινών», που καθιέρωσε ένα σύστημα όπου οι αρχές παρέχουν νομική, οικονομική και τεχνική υποστήριξη για συγκεκριμένα προγράμματα που αναλαμβάνουν οι κοινωνοί. Αυτό το καινοτόμο νομικό εργαλείο αναπτύχθηκε περαιτέρω από τα πρωτόκολλα Co-City, μια μεθοδολογία που αναπτύχθηκε από το ιταλικό think tank LabGov για την καθοδήγηση κυβερνητικών πρωτοβουλιών. Τα πρωτόκολλα βασίζονται σε «επιτόπιες μελέτες που σχεδίασε, ανέλυσε και αξιολόγησε το LabGov σε διάφορες ιταλικές πόλεις και συγκρίθηκε με περισσότερες από 200 μελέτες περιπτώσεων και ερευνητικά έργα σε περισσότερες από 100 πόλεις από διαφορετικά γεωπολιτικά πλαίσια».²⁰ Περι-

20. Βλ. labgov.city/co-city-protocol.

λαμβάνουν πέντε αρχές σχεδιασμού: συλλογική διακυβέρνηση, υποστηρικτικό κράτος, οικονομίες της περισυλλογής, προώθηση των πειραματισμών και τεχνολογική δικαιοσύνη.

Γαλαζοπράσινες οργανώσεις

Ο μελετητής της οργανωτικής ανάπτυξης Frédéric Laloux υποστήριξε ότι κάθε νέο στάδιο της ανθρώπινης συνειδητότητας συνοδεύεται από επαναστατικές καινοτομίες στην ικανότητα συνεργασίας μας, που αντικατοπτρίζεται σε νέες οργανωτικές μορφές. Καθώς οι ανθρώπινες κοινότητες μετατοπίζονται από την τροφοσυλλογή στη γεωργία και στη βιομηχανοποίηση, για παράδειγμα –και καθώς οι φυλές γίνονται βασιλεία και έθνη-κράτη–, διαφορετικές κοσμοθεωρίες οδηγούν σε καινοτόμα, απρόβλεπτα οργανωτικά παραδείγματα. Στο βιβλίο του *Reinventing Organizations* ο Laloux εξετάζει το στάδιο της ανθρώπινης συνειδητότητας που αναδύεται τώρα –και μαζί του ένα νέο είδος οργάνωσης– και βασίζεται στην αναζήτηση της ολότητας και της «αυτο-διαχείρισης για εξελικτικούς σκοπούς».²¹ Αυτό σημαίνει ότι, αντίθετα από τις στατικές, ιεραρχικές μορφές του παρελθόντος, οι οργανωτικές μορφές του μέλλοντος θα λειτουργούν ως ζώσες οντότητες που θα καθοδηγούνται από κατανεμημένη ηγεσία και από «το εσωτερικό αίσθημα δικαίου και σκοπού ως πρωταρχικό κίνητρο και κριτήριο». Με βάση τον χρωματικό πίνακα ταξινόμησης των σταδίων της συνειδητότητας στις οργανωτικές μορφές κατά το πέρασμα του χρόνου, ο Laloux αποκαλεί το αναδυόμενο στάδιο των οργανώσεων γαλαζοπράσινο (πετρώλ ή γαλαζοπράσινο, παρόμοιο με το κυανό).

Υπάρχουν εντυπωσιακές ομοιότητες ανάμεσα στις γαλαζοπράσινες οργανώσεις και τα Κοινά. Η περιγραφή του Laloux σχετικά με τα χαρακτηριστικά των γαλαζοπράσινων οργανώσεων αντιστοιχεί στην ομότιμη διακυβέρνηση των Κοινών:

- αυτο-οργανωμένες ομάδες,
- σχεδόν καμία ανάθεση καθηκόντων σε μεμονωμένα άτομα,
- συντονισμός και ad-hoc συναντήσεις όταν χρειάζεται,
- ριζικά απλοποιημένη διαχείριση έργων,
- ελάχιστα σχέδια και ελάχιστοι προϋπολογισμοί,
- εναλλασσόμενοι ή «ρευστοί» και διαφοροποιημένοι ρόλοι,
- η λήψη αποφάσεων είναι εντελώς αποκεντρωμένη (σταθερές γνωμοδοτικές διαδικασίες),

21. Frederic Laloux, *Reinventing Organizations: Creating Organizations Inspired by the Next Stage of Human \ Consciousness*, Nelson Parker, 2016.

- διαφανής ανταλλαγή πληροφοριών σε πραγματικό χρόνο, συμπεριλαμβανομένων οικονομικών ζητημάτων,
- ο καθένας μπορεί να φέρει οποιοδήποτε χρηματικό ποσό, υπό την προϋπόθεση ότι η διακυβέρνηση και η γνωμοδοτική διαδικασία παραμένουν ανεπηρέαστες,
- επίσημες διαδικασίες επίλυσης συγκρούσεων σε πολλαπλά στάδια,
- εστίαση στην απόδοση της ομάδας και ομότιμη ανατροφοδότηση/feedback για κάθε άτομο,
- αυτοπροσδιορισμένοι μισθοί με ομότιμη βαθμονόμηση,
- δεν υπάρχουν μπόνους,
- δίκαιη κατανομή κερδών.

Σύμφωνα με τον Frédéric Laloux, *Reinventing Organizations: Ένας οδηγός για τον σχεδιασμό σημαντικών μορφών συνεργασίας*, Vahlen: Μόναχο, 2015.

Στις οργανώσεις που ενσωματώνουν τις γαλαζοπράσινες αρχές συγκαταλέγονται η οργάνωση κατ' οίκον περίθαλψης του Buurtzorg, τα αθλητικά είδη Patagonia, τα μέσα ενημέρωσης Sounds True και τα νοσοκομεία ψυχικής υγείας Heiligenfeld στη Γερμανία.

Τέτοια παραδείγματα γαλαζοπράσινων οργανώσεων βρίσκονται στο επίκεντρο των συμπράξεις Κοινών-Δημοσίου. Το μόνο πραγματικό πρόβλημα φαίνεται να είναι ότι οι ΣΚΔ δεν αποτελούν συνηθισμένο πρότυπο με γνωστά πρωτόκολλα. Εάν οι κρατικοί φορείς μπορούσαν να αφήσουν ελεύθερη τη φαντασία τους, θα αναγνώριζαν ότι η εσωτερική διακυβέρνηση και η κοινωνική ζωή των Κοινών δεν είναι κάτι επικίνδυνο, αλλά είναι πιθανή πηγή δημιουργικής ενέργειας από τα κάτω. Για να ενημερωθεί καλύτερα για τα Κοινά, η Γάνδη ανέθεσε το 2017 την εκπόνηση ενδεδειγμένου μελέτης των δεκάδων πρότζεκτ που βασίζονται στα Κοινά εντός των ορίων της. Ήθελε να μάθει πώς θα μπορούσαν να στηριχθούν οι εργασίες μιας εκκλησίας που τη διαχειρίζεται μια γειτονιά, ενός συνεταιρισμού ανανεώσιμης ενέργειας και ενός προσωρινού εργαστηρίου αστικών Κοινών που φιλοξενεί πολλά και διαφορετικά πρότζεκτ της κοινότητας.²²

Κατά την ανάπτυξη μιας σύμπραξης Κοινών-Δημοσίου, δεν αρκεί το κράτος να εξουσιοδοτήσει ρητά τα Κοινά. Οι κρατικές γραφειοκρατίες θα πρέπει να ενδιαφέρονται πραγματικά για τη δύναμη του Κοινωνείν. Ακριβώς όπως έκανε η κυβέρνηση της Ινδίας για να ενισχύσει τις κοινότητες των χωριών, θεσπί-

22. Michel Bauwens και Yurek Onzia, “Commons Transitie Plan voor de stad Gent” (στα ολλανδικά), Commons Transition, Ιούνιος 2017 (cdn8-blog.p2pfoundation.net/wp-content/uploads/Commons-transitieplan.pdf).

ζοντας το 2006 νόμο για τα δικαιώματα των δασών. Ο νόμος αποκατέστησε ρητά την αυτονομία των κατοίκων σχετικά με τη διαχείριση των κοινοτικών δασών τους με παραδοσιακό τρόπο, με αποκεντρωμένη και δημοκρατική συμμετοχή.²³ Παρότι μια τέτοια αλλαγή πολιτικής είναι περίπλοκη, βελτιώνει, ωστόσο, τις συνθήκες διαβίωσης και την περιφερειακή επισιτιστική κυριαρχία και συμβάλλει στην οικολογική διαχείριση. Δυστυχώς, η εδραιωμένη γραφειοκρατία αντιστάθηκε στην εφαρμογή του νόμου και δεν υποστήριξε τις τοπικές κοινότητες.

Παρόλο που οι συμπράξεις Κοινών-Δημοσίου φαίνονται ιδιαίτερα κατάλληλες σε δημοτικό/τοπικό επίπεδο, δεν περιορίζονται σε καμία περίπτωση σε μικρής κλίμακας ή τοπικά εγχειρήματα. Μπορούν να εφαρμοστούν σε παγκόσμια κλίμακα σε καταστάσεις στις οποίες οι κρατικοί φορείς συνεργάζονται με ομοσπονδίες Κοινών ή συντονιστικά όργανα. Ένα καλό παράδειγμα αποτελεί η Πρωτοβουλία Φαρμάκων για Παραμελημένες Ασθένειες (DNDi). Η DNDi είναι μη κερδοσκοπικός οργανισμός που συνεργάζεται με διάφορες χώρες, ερευνητικά ιδρύματα και δωρητές για να ξεπεράσει το ξεχαρβαλωμένο σύστημα ανάπτυξης φαρμάκων.²⁴ Από τεχνική άποψη, είναι σύμπραξη Κοινών-δημόσιου-ιδιωτικού τομέα (CPPP) επειδή συνεργάζεται στενά με πληθώρα φορέων: μη κυβερνητικές οργανώσεις, ασθενείς, κυβερνητικά ιδρύματα και ιδιωτικές ερευνητικές επιχειρήσεις, φαρμακευτικές εταιρείες. Η σύμπραξη λειτουργεί επειδή ενσωματώνει την πολυμορφία σε έναν αμοιβαίο σκοπό και εγγυάται τη συμμετοχή όλων σε όλα τα στάδια της διαδικασίας έρευνας και ανάπτυξης (E&A). Αυτός ο «αμοιβαίος σκοπός» έγκειται στην απαγόρευση των εμπορικών συμφερόντων από τον έλεγχο της έρευνας και τη διαδικασία παραγωγής φαρμάκων, και στην ευθυγράμμιση των ερευνητικών προτεραιοτήτων με τις ανθρώπινες ανάγκες.

Αυτό είναι ζωτικής σημασίας για τη θεραπεία ασθενειών που πλήττουν τους φτωχούς. Πολλές από αυτές είναι τροπικές ασθένειες, εμφανίζονται κυρίως στον Παγκόσμιο Νότο και πλήττουν άτομα με χαμηλή αγοραστική δύναμη στις χώρες αυτές. Οι μεγάλες πολυεθνικές φαρμακοβιομηχανίες θεωρούν την πιθανή «ζήτηση των καταναλωτών» πολύ αδύναμη για να δικαιολογήσουν σημαντικές επενδύσεις στην έρευνα για την αντιμετώπιση ασθενειών όπως η ασθένεια του ύπνου, το μυκητίωμα (μια παραμορφωτική ασθένεια που οδηγεί σε παραμορφώσεις και ακρωτηριασμούς), η λειψμανίαση (μια παρασιτική ασθένεια

23. Soma K P και Richa Audichya, “Our Way of Knowing: Women Protect Common Forest Rights in Rajasthan”, *Patterns of Commoning*, σ. 77-82 (patternsofcommoning.org/our-ways-of-knowing-women-protect-common-forest-rights-in-rajasthan).

24. DNDi website: dndi.org.

των τροπικών), η ελονοσία (μια μολυσματική ασθένεια που μεταδίδεται από τα κουνούπια) και οι περιπτώσεις παιδιών μολυσμένων με AIDS/ HIV.

Ωστόσο, η εστίαση της έρευνας και ανάπτυξης στην ανθρώπινη ανάγκη, δεν βοηθά μόνο να αντιμετωπίσουμε ασθένειες στον Νότο. Η έρευνα με τον τρόπο της DNDi για τον καρκίνο, τον διαβήτη και τις καρδιακές ασθένειες μπορεί να μας βοηθήσει να υπερβούμε την τάση της Μεγάλης Φαρμακοβιομηχανίας (Big Pharma) να κάνει έρευνες σε ασήμαντες ποικιλίες υπαρκτών φαρμάκων, αντί για μια πιο τολμηρή, πιο σημαντική ιατρικά βασική έρευνα.

Η DNDi τονίζει ότι από το 2000 έως το 2011 εγκρίθηκαν 850 νέα θεραπευτικά σκευάσματα παγκοσμίως, αλλά μόνο το 4% αφορούσε παραμελημένες ασθένειες και μόνο το 1% ήταν «νέες χημικές οντότητες» (NCE) που προσφέρουν νέες θεραπευτικές δυνατότητες.

Ως εκ τούτου, η DNDi έχει, κατά κύριο λόγο, αφιερωθεί στην έρευνα για φάρμακα σε τομείς που η φαρμακοβιομηχανία παραμελεί. Πρόσφατα προστέθηκε και η χρήση αντικαρκινικών φαρμάκων, καθώς και τα δύο φαινόμενα, «η παραμελημένη έρευνα από τη μία και η υπερβολική έρευνα από την άλλη», «είναι το αποτέλεσμα μιας πολιτικής φαρμάκου προσανατολισμένης στην αγορά», λέει η ειδικός στην πολιτική υγείας, Spring Gombe-Götz. Το αποτέλεσμα είναι, συνήθως, υπερκοστολογημένα φάρμακα που ούτε οι άνθρωποι μπορούν να αγοράσουν ή που επιβαρύνουν τους προϋπολογισμούς του συστήματος υγείας.²⁵ Η DNDi έχει στόχο να ξεπεράσει αυτά τα προβλήματα, επιχορηγώντας την έρευνα και την ανάπτυξη φαρμάκων που η βιομηχανία φαρμάκων έχει αρνηθεί να πραγματοποιήσει.

Η οργάνωση έχει την έδρα της στη Γενεύη και διαθέτει εννέα γραφεία σε όλο τον κόσμο, για παράδειγμα στην Κένυα, τη Μαλαισία και την Ιαπωνία. Σφυρηλατεί συμπράξεις με κυβερνητικούς φορείς, οργανισμούς υγείας και φαρμακευτικές εταιρείες («προσεκτικά επιλεγμένες»), με στόχο να εντοπίζουν και χρηματοδοτούν τρόπους για την προώθηση της ιατρικής έρευνας – συμπεριλαμβανομένων των κλινικών δοκιμών που είναι απαραίτητες για την έγκριση νέων φαρμάκων. Το 2015, η DNDi παρείχε έξι νέες μεθόδους θεραπείας και συγκέντρωσε 350 εκατομμύρια ευρώ. Έως το 2023 ελπίζει να αναπτύξει δεκαέξι έως δεκαοκτώ θεραπείες με συνολικό προϋπολογισμό 650 εκατομμύρια ευρώ.²⁶ Αυτού του είδους η έρευνα και ανάπτυξη, με περισσότερους από 160 εταίρους παγκοσμίως, σημαίνει ότι μια μητέρα θετική στον HIV στη Νότια Αφρική, καθώς και μια νεαρή γυναίκα που πάσχει από τη νόσο Τσάγκας στη Βολιβία, ή ένας άνδρας με ελονοσία σε μια τροπική χώρα, μπορούν να λάβουν

25. dndi.org/diseases-projects.

26. dndi.org/about-dndi/business-model.

προσιτή οικονομικά θεραπεία. Η DNDi μπορεί να σώσει μια ζωή για ένα δολάριο, όπως αναφέρει ο τίτλος μιας ταινίας σχετικά με την DNDi,²⁷ επειδή καμία εταιρεία ή ερευνητικό ίδρυμα δεν μπορεί να ιδιοποιηθεί κανένα φάρμακο που ανέπτυξε η DNDi. Αντίθετα, η πρωτοβουλία, η οποία εκτιμά ιδιαίτερα τη διαφάνεια σε ολόκληρη τη διαδικασία έρευνας και παραγωγής, έχει αναπτύξει μορφές κοινωνικής αδειοδότησης. Αυτό σημαίνει ότι τα φάρμακα παράγονται με ελάχιστο κόστος σε τοποθεσίες που μαστίζονται από τις ασθένειες, γεγονός που καθιστά ευκολότερη την πρόσβαση περισσότερων ανθρώπων σε αυτά την ώρα της ανάγκης. Μια δευτερογενής επίπτωση είναι ότι μειώνονται τα κίνητρα για την πλαστογράφηση φαρμάκων. Όλα αυτά δεν απαιτούν ούτε σπάταλες επιδοτήσεις ούτε χρηματικά «κίνητρα», έτσι ώστε οι εταιρείες να παράγουν ό,τι πραγματικά χρειάζεται.

Φάρμακα για όλους: το παράδειγμα ASAQ

ASAQ: Συνιστώμενος από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας συνδυασμός (συνδυασμός σταθερής δόσης, FDC) των φαρμάκων αρτεσουνάτη και αμοδιακίνη, που απλοποιεί τη θεραπεία της ελονοσίας. Δύο δραστικά συστατικά σε ένα χάπι. Είναι η πρώτη μορφή θεραπείας που αναπτύχθηκε από την DNDi σε συνεργασία με τη φαρμακευτική εταιρεία Sanofi σε τέσσερις ισόποσες δόσεις.

- 2002: Λανσάρεται, μεταξύ άλλων, από τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα.
- 2003-04: Φαρμακολογική και κλινική ανάπτυξη από ακαδημαϊκές ομάδες στην Ευρώπη, την Αφρική και την Ασία, από εταιρείες βιοτεχνολογίας στην Ευρώπη, από τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα, μεταξύ άλλων, από μελέτη έγκρισης στην Μπουρκίνα Φάσο για τον έλεγχο της αποτελεσματικότητας και της ανεκτικότητας στα παιδιά,
- 2007: Πρώτη έγκριση στο Μαρόκο, παραγωγή στο Μαρόκο, αργότερα και στην Τανζανία (μεταφορά τεχνολογίας). Το ASAQ πρέπει να διατίθεται σε όλες τις χώρες όπου τα ποσοστά αντίστασης στην αμοδιακίνη είναι χαμηλά.
- Από το 2007: Συλλογή υψηλής ποιότητας δεδομένων σχετικά με την αποτελεσματικότητα και την ασφάλεια του ASAQ, στο πλαίσιο του σχεδίου διαχείρισης κινδύνου του ΠΟΥ, μετά την έγκριση, συμπεριλαμβανομένων των τόπων μελέτης στη Λιβερία (1.300 ασθενείς γυναίκες και άνδρες).

27. “\$1 for 1 Life,” ντοκυμαντέρ του Frédéric Laffont ([youtube.com/watch?time_continue=565&v=aSU4y-DFwt8](https://www.youtube.com/watch?time_continue=565&v=aSU4y-DFwt8)).

- 2010: Το ASAQ λαμβάνει έγκριση από τον ΠΟΥ, με τη μεγαλύτερη διάρκεια ζωής σε σχέση με όλους τους προκαταρκτικούς συνδυασμούς φαρμάκων βασισμένων στην αρτεμισίνη, ή αλλιώς ACTs, κατά της ελονοσίας (3 χρόνια).

Κόστος για την ανάπτυξη και υλοποίηση: 12 εκατομμύρια ευρώ.

Θεραπείες τα πρώτα 4 χρόνια: >250 εκατομμύρια, έως το 2018 θα χορηγήθηκαν περισσότερες από 500 εκατομμύρια θεραπείες σε περισσότερες από 30 αφρικανικές χώρες.

Στον δημόσιο τομέα θα κοστίζει λιγότερο από ένα δολάριο για τους εφήβους και ενήλικες και λιγότερο από μισό δολάριο για τα παιδιά κάτω των πέντε ετών ανά θεραπεία.

- Το ASAQ πωλείται σε τιμή κόστους.
- Το ASAQ δεν επιτρέπεται να κατοχυρώσει δίπλωμα ευρεσιτεχνίας

Πηγή: DNDi: Καινοτόμος προσέγγιση στην έρευνα και ανάπτυξη για παραμελημένους/ ξεχασμένους ασθενείς. Δέκα χρόνια DNDi – Εμπειρίες και διδάγματα, Ιανουάριος 2014, σελ. 8, και: <https://www.dndi.org/achievements/asaq/>

Επομένως, αυτές οι συμπράξεις μπορούν να επωμιστούν τους κινδύνους, να αντιμετωπίσουν τις πολύπλοκες διαδικασίες έρευνας και ανάπτυξης, και να αναπτύξουν υποδομές από κοινού, μειώνοντας σημαντικά το συνολικό κόστος. Διευκολύνει, επίσης, την επίλυση προβλημάτων και την ικανοποίηση αναγκών που, συνήθως, αγνοούν οι εταιρείες. Για παράδειγμα, ύστερα από παραίνεση του ΠΟΥ, και σε συνεργασία με διάφορους εταίρους, η DNDi ανέπτυξε ένα φτηνό φάρμακο ορισμένης δοσολογίας που απλοποιεί τη θεραπεία της ελονοσίας. Συνεργάστηκε με τη φαρμακοβιομηχανία Sanofi για να αναμείξει δύο ενεργά συστατικά, την αρτεσουνάτη και την αμοδιακίνη σε ένα χάπι, γνωστό ως ASAQ. Έπειτα, σε συνεργασία με τους Γιατρούς Χωρίς Σύνορα και άλλους, η DNDi συντόνισε τη φαρμακολογική και κλινική ανάπτυξη του ASAQ σε Ευρώπη, Αφρική και Ασία, και δοκίμασε την αποτελεσματικότητά και την καταλληλότητά του για παιδιά. Μέχρι το 2010, ο ΠΟΥ είχε εγκρίνει το ASAQ, επιτρέποντας την παραγωγή και διακίνησή του. Το κόστος ανάπτυξης και εφαρμογής έφτασε τα 12 εκατομμύρια ευρώ. Τα κόστη διανομής ήταν εξαιρετικά μειωμένα επειδή δεν υπάρχει πατέντα στο ASAQ. Μία θεραπευτική δοσολογία μπορεί να αγοραστεί σε τιμή κόστους, λιγότερο από ένα δολάριο για έναν ενήλικα και λιγότερο από 50 σεντ για ένα παιδί. Στα πρώτα τέσσερα έτη διάθεσής του, 500 εκατομμύρια θεραπείες είχαν χορηγηθεί σε περισσότερους

από 250 εκατομμύρια ανθρώπους σε 30 χώρες της Αφρικής.²⁸

Τα δικαιώματα ιδιοκτησίας είναι το κλειδί σε αυτή την υπόθεση. Η επιτυχία της DNDi βασίζεται αφενός στο γεγονός ότι εξασφαλίζει δεν υπάρχουν τέλη εκμετάλλευσης φαρμάκων και αφετέρου υπάρχει η δυνατότητα έκδοσης αδειών για συγκεκριμένες περιοχές όπου η ασθένεια είναι ευρέως διαδεδομένη. Τα παγκόσμια δικαιώματα έρευνας και παραγωγής είναι, επίσης, εγγυημένα. Αυτό μειώνει το κόστος της μεταφοράς τεχνολογίας και της παραγωγής. Αντί να βασίζονται μόνο σ' ένα εργοστάσιο, μπορεί να υπάρχουν αρκετά σημεία παραγωγής, κάτι που καθιστά τα φάρμακα προσβάσιμα σε περιοχές που τα χρειάζονται, χωρίς να μπορεί να αποκομίσει ο κάτοχος δικαιωμάτων κάποιο κέρδος. Όλοι οι εταίροι δεσμεύονται να διαθέσουν το τελικό προϊόν σε τιμή κόστους, συν ένα ελάχιστο περιθώριο, σε όλες τις ενδημικές χώρες, ανεξάρτητα από το επίπεδο εισοδήματος. Αυτή η διαδικασία χαρακτηρίζει την κοσμο-τοπική παραγωγή.

Η απόκτηση των πλεονεκτημάτων των συμπράξεων Κοινών-Δημοσίου ή δημόσιου-ιδιωτικού τομέα απαιτεί την δομική επανεξέταση της πολιτικής διαδικασίας και της διοικητικής νοοτροπίας. Απαιτεί πρώτα κατανόηση των αξιών και της δυναμικής του Κοινωνείν, και μια εκτίμηση της δυνατότητας της ομοσπονδιοποίησης ποικίλων συνεργαζόμενων εταιρών. Στην πραγματική ζωή, οι ανάγκες των ανθρώπων είναι τοπικές και συγκεκριμένες. Όταν ένα εθνικό σύστημα επιδιώκει να επιβάλει ενιαίους και καθιερωμένους μηχανισμούς απόδοσης σε κάθε τοπικότητα, θα είναι αναπόφευκτα δυσκίνητο, αναποτελεσματικό και άκαμπτο. Οι ΣΚΔ, από την άλλη πλευρά, μπορούν να παράξουν ό,τι είναι πραγματικά αναγκαίο για την ικανοποίηση στοιχειωδών αναγκών, με πιο ανθρώπινο, τοπικό και κατανοητό τρόπο, με σεβασμό στη δημιουργικότητα των Κοινών – πέρα από τις συνήθεις θεσμικές ή πολιτικές επιταγές. Μια ΣΚΔ μπορεί να αναπτυχθεί οργανικά, να βασιστεί σε κατανοητές υποδομές που προσφέρουν ευρύ φάσμα πολλαπλών χρήσεων. Η προσαρμογή είναι πιο εύκολη επειδή η παραγωγή και η συναρμολόγηση περιστρέφονται γύρω από σπονδυλωτά στοιχεία. Ο ορθός ρόλος του κράτους, λοιπόν, στη στήριξη των ΣΚΔ είναι να βοηθήσει στη διασύνδεση πιθανών εταιρών και στην ομοσπονδιοποίηση των ΣΚΔ, επιταχύνοντας την αλληλομόρφωση και τη διατοπική συνεργασία.

Όλα αυτά θέτουν, προφανώς, νέες προκλήσεις στους κρατικούς θεσμούς. Οι γραφειοκρατίες είναι συνηθισμένες να ελέγχουν την κοινωνική δραστηριότητα «από τα πάνω» και όχι να υποκύπτουν σε αυτήν. Παρότι είναι δύσκολο να αναγνωρίσουν οι κρατικοί θεσμοί την αξία του Κοινωνείν, αυτή η αναγνώριση

28. DNDi website, “Artesunate + amodiaquine (ASAQ) to treat malaria”, στο <https://www.dndi.org/achievements/asaq> (τελευταία ενημέρωση: Ιανουάριος 2019).

θα ήταν επωφελής: τα κρατικά όργανα θα κέρδιζαν την εμπιστοσύνη του πληθυσμού. Θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν προβλήματα μέσω του ολιγοχρήματου Κοινωνείν. Και θα μπορούσαν να κινητοποιήσουν δημιουργικές ενέργειες, τη δέσμευση των πολιτών και τη χρήση της εναποθετημένης και ενσωματωμένης γνώσης που ειδάλλως θα παρέμενε εν υπνώσει.

Το Κοινωνείν σε μεγάλη κλίμακα

Το να κλιμακώσουμε τις πρακτικές του Κοινωνείν σημαίνει να διαβούμε ένα νέο σύνορο. Υπάρχουν πολλά παραδείγματα Κοινών, αλλά δεν υπάρχει κάποιο υπόδειγμα για την ανάπτυξή τους σε ευρεία κλίμακα. Ούτε και μπορεί να υπάρξει, επειδή τα Κοινά πρέπει να είναι οργανικά συνδεδεμένα με το συγκείμενό τους. Η ψήφιση καλύτερων νόμων και η εφαρμογή νέων κανονισμών μπορεί να είναι σημαντικά στοιχεία, αλλά και πάλι δεν επαρκούν για να «κλιμακώσουμε το Κοινωνείν». Οι πολιτικές λύσεις έχουν πολύ περιορισμένο αντίκτυπο εάν δεν εμπλέκουν τους πραγματικούς ανθρώπους και εάν δεν υποστηρίζουν τα εγγενή κίνητρα και τις αυτοκαθορισμένες ενέργειές τους. Με λίγα λόγια, η πολιτική δεν μπορεί να διαχωριστεί από το Κοινωνείν.

Αυτό που είναι πιο αναγκαίο, είναι να ξανασκεφτούμε τον σχεδιασμό και της δομής της ίδιας της λήψης πολιτικών αποφάσεων και τις προκείμενες της κυριαρχίας της πλειοψηφίας. Όπως είναι σήμερα δομημένη η κομματική πολιτική, αποτελεί ένα ανταγωνιστικό πεδίο για να κερδηθεί το 51% των ψήφων ως προϋπόθεση για την εξουσία. Αυτό σημαίνει ότι η πλειοψηφία μπορεί σε μεγάλο βαθμό να αγνοήσει ή να ελαχιστοποιήσει τις ανησυχίες της μειοψηφίας έως τις επόμενες εκλογές, απομακρύνοντας ουσιαστικά την μειοψηφία από το 49%. Το Κοινωνείν είναι μια προσπάθεια διεκδίκησης ενός διαφορετικού ήθους για την πολιτική, όπου η ιδεολογική στάση και τα πολιτικά παιχνίδια εξουσίας αντικαθίστανται από διάλογο και διαπραγματεύσεις για πρακτικές λύσεις. Πιο συγκεκριμένα, οι κοινωνικοί ζητούν να αναπτύξουν θεσμικές μορφές που μπορούν να εκτιμήσουν και να υποστηρίξουν τις πρακτικές του Κοινωνείν – μια μεταστροφή που με τον καιρό θα μπορούσε να δημιουργήσει ένα νέο πλαίσιο πολιτικής. Ο στόχος θα πρέπει να είναι να επαναπροσανατολίσουμε την πολιτική δραστηριότητα, ώστε να καλλιεργηθούν νέοι τύποι θεσμών και το δια-Κοινωνείν. Οι οργανικές δομές που ενσωματώνουν το μικρό, το μεσαίο και το μακροεπίπεδο (αντί να συγκρούονται μεταξύ τους) μπορούν να οικοδομηθούν, με βάση τις ιδέες που περιγράφονται στο Μέρος Ι. Αυτή η σκέψη εκφράζεται στην εικόνα μας για τον οντοσπόρο, που προσπαθεί να δείξει πώς η κατανόηση του όντος καθ'αυτού επηρεάζει τον τρόπο που φανταζόμαστε και δομού-

με τον κόσμο. Αυτή η κατανόηση βρίσκεται στον πυρήνα της συζήτησης. Από έναν πυρήνα ήθους και ευαισθησίας διακλαδώνεται μια ηθική των Κοινών με απρόβλεπτο, προσαρμοστικό τρόπο προς όλες τις κατευθύνσεις. Η ζώσα διαδικασία του Κοινωνείν φέρνει τη λειτουργική και ηθική λογική της σε κάθε επίπεδο που αγγίζει.

Μετά από εντατική έρευνα σε αυτόν τον τομέα, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν πολύ λίγα που δεν μπορούμε να φανταστούμε εκ νέου, να επανασχεδιάσουμε και να ξαναχτίσουμε με την οπτική των Κοινών. Πολλά από τα Κοινά που συναντήσαμε σε αυτό το βιβλίο, αρχικά μας προκάλεσαν τεράστια έκπληξη! Κοινά για τη νοσηλευτική φροντίδα σε κλίμακα γειτονιάς; Το Buurtzorg. Για την περιφερειακή προμήθεια φρέσκων τροφίμων; Η Cecosesola, το SoLaWis, το Park Slope Food Coop. Για τη στέγαση; Το Συνδικάτο Mietshäuser. Για τη διαγενεακή προστασία των καλλιεργήσιμων εκτάσεων; Η οργάνωση Terre de Liens (Γη των Δεσμών). Για την κατασκευή νέων κατοικιών; Το WikiHouse, το Vivihouse. Για μηχανήματα; Η Open Source Ecology (Οικολογία Ανοιχτού Κώδικα) και το Atelier Paysan. Για διδακτικό υλικό; Το Open Educational Resources (Ανοιχτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι). Για χρηματοδότηση; Το Goteo. Μια εναλλακτική βασισμένη στα Κοινά για το Blockchain; Το Holochain. Και ούτω καθεξής.

Πώς έχουν πραγματοποιηθεί όλα αυτά τα Κοινά; Από ανθρώπους που πήραν στα σοβαρά την ιδέα ότι οι συνεργατικά εγχειρήματά τους πρέπει να είναι ελεύθερα, δίκαια και ζωντανά. Αντί να είναι προσκολλημένοι ιδεολογικά ή σε προσχέδια του τι υποτίθεται ότι πρέπει να γίνει, φάνηκαν αρκετά γενναίοι για να αντιμετωπίσουν την περίπλοκη πραγματικότητα μιας κατάστασης και να λάβουν υπόψη τις απόψεις όλων των εμπλεκόμενων. Αντί να εμπιστευτούν τυφλά την κεντρική εξουσία και τις ιεραρχικές μορφές οργάνωσης, ή να γοητευτούν από παραπλανητικές έννοιες «ορθολογικότητας» και αποτελεσματικότητας, οι κοινωνοί κατάφεραν να διαπιστώσουν ότι όλοι μπορούν να συμβάλουν στην επίλυση προβλημάτων που θα αντέξει μέσα στον χρόνο. Κατάφεραν να δημιουργήσουν μια κουλτούρα Κοινωνείν. Τα λόγια και οι προθέσεις δεν επαρκούν.

Προσπαθήσαμε να διυλίσουμε τις πυρηνικές διαστάσεις του Κοινωνείν στην τριάδα κοινωνική ζωή, ομότιμη διακυβέρνηση, τροφοδότηση από τα Κοινά – το σύμπαν των μοτίβων μέσω των οποίων χτίζεται και αποκτά ζωή η κουλτούρα των Κοινών, ακόμη και σε μεγάλη κλίμακα. Ενώ ο νόμος, τα τεχνολογικά πρωτόκολλα, οι υποδομές και άλλες δομές μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην καθοδήγηση των ενεργειών του Κοινωνείν, τελικά είναι η φαντασία μας και η πρακτική του Κοινωνείν που κινούν τα πάντα. Γι' αυτό είναι δύσκολο, αν σκέφτεσαι σαν κοινωνός, να ταυτιστείς ολόψυχα με ένα πολιτικό

κόμμα, ειδικά σε ένα πλαίσιο στο οποίο η πολιτική νοείται ως ανταγωνισμός. Σε αυτό το είδος πολιτικής, τα κόμματα είναι πολύ δεσμευμένα στις δικές τους προγραμματικές και ιδεολογικές αρχές (τις οποίες εγκαταλείπουν επιλεκτικά!) ώστε να αγκαλιάσουν τα Κοινά. Στον σύγχρονο κόσμο, οι πολιτικοί και τα κόμματα είναι προσανατολισμένα περισσότερο στην εξουσία και στα συμφέροντα της τάξης τους, παρά σε όσους από εμάς αμφισβητούν την ικανότητα της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας για μετασχηματιστική αλλαγή.

Μετά την ανάγνωση αυτού του τόμου, ίσως να θεωρείτε ακόμα ότι το Κοινωνείν δεν πρόκειται να ικανοποιήσει τις μεγάλες μας προσδοκίες για αλλαγή. Ίσως εξακολουθείτε να πιστεύετε ότι τα Κοινά είναι πολύ μικρά, πολύ ασαφή, πολύ ανορθόδοξα και πολύ περιθωριακά για να κάνουν τη διαφορά. Ή να νομίζετε ότι έχουν απαιτήσεις από εμάς ή ότι χρειάζεται πολύς χρόνος για να φέρουν αποτελέσματα. Αλλά η ανατρεπτική δύναμη των Κοινών, δηλαδή η επιθυμία για έναν ελεύθερο, δίκαιο και ζωντανό κόσμο, δεν αποτελεί ουτοπικό όνειρο. Η δύναμη των Κοινών είναι πραγματική. Τα επιτεύγματά της είναι σημαντικά. Απλώς, το πολιτικό κατεστημένο και η γενική κουλτούρα έχουν διαφορετικές προτεραιότητες, καθώς μένουν προσκολλημένα στις καταρρέουσες φαντασιώσεις τους. Προκειμένου να κάνουμε το άλμα στο σύμπαν των Κοινών, πρέπει να μάθουμε να βλέπουμε αλλιώς τον κόσμο και να περιγράψουμε την πραγματικότητα με νέους όρους. Έτσι μπορεί να ξεκινήσει το Κοινωνείν και να αρχίσουμε να οικοδομούμε μια κουλτούρα Ubuntu. Αυτό το ταξίδι μπροστά σημαίνει ότι ίσως χρειαστεί να εγκαταλείψουμε τις οικείες πολιτικές στέγες μας. Ταυτόχρονα, όμως, σημαίνει να ενταχθούμε σε ένα κίνημα για την οικοδόμηση ενός νέου κόσμου και μιας κοσμοθεωρίας που μπορεί να διαρκέσουν αιώνες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Παράρτημα Α

Σημειώσεις σχετικά με τη μεθοδολογία για τον προσδιορισμό μοτίβων του Κοινωνείν

Κάνουμε την έρευνα μας για τα Κοινά εδώ και χρόνια, εκτός των ορίων της ακαδημαϊκής κοινότητας, οπότε σε αυτήν την ενότητα θα σχιαγραφήσουμε τον τρόπο με τον οποίο αναπτύξαμε το πλαίσió μας – την τριάδα του Κοινών.¹ Θα θυμάστε ότι ο σκοπός μας δεν είναι να ορίσουμε Κοινά. Αυτό δεν θα ταίριαζε στο θέμα ή στο σκεπτικό της έρευνας. Επειδή τα Κοινά είναι ζωντανά συστήματα, δεν μπορούν απλά να καθοριστούν. Ο σκοπός μας, λοιπόν, ήταν να περιγράψουμε τη δυναμική των Κοινών ως ένα συγκεκριμένο είδος συμπεριφοράς και έναν τρόπο ικανοποίησης των αναγκών και διαμόρφωσης του περιβάλλοντος και της κοινωνίας μας. Το κάναμε εντοπίζοντας τα επαναλαμβανόμενα βασικά χαρακτηριστικά που χαρακτηρίζουν τις συμπεριφορές σε διαφορετικά Κοινά. Με άλλα λόγια, θέσαμε το ερώτημα αν υπάρχουν λογικές δράσης που χαρακτηρίζουν το Κοινωνείν.

Το σημείο εκκίνησής μας ήταν η ιδέα πως η τάξη του κόσμου αντικατοπτρίζεται στα μοτίβα, μια φιλοσοφική και εμπειρική έννοια που εισήγαγε ο μαθηματικός, αρχιτέκτονας και φιλόσοφος Christopher Alexander στη θεωρία και μεθοδολογία του για τα μοτίβα. Αυτές οι ιδέες περιγράφονται λεπτομερώς στο τετράτομο έργο του *The Nature of Order*.²

Εφαρμόσαμε την προσέγγιση των μοτίβων στα Κοινά το 2015 στην ανθολογία μας *Μοτίβα του Κοινωνείν*.³ Τα μοτίβα αναγνωρίζονται, δεν εφευρίσκονται. Η αναγνώρισή τους θέλει να κάνει ορατό αυτό που είναι υπόρρητο. Αυτή είναι μια σημαντική επίγνωση της έρευνας των μοτίβων. Η εξόρυξη μοτίβων απαιτεί υπομονετική παρακολούθηση, πρακτική εξάσκηση και έναν συνδυασμό διαφόρων βημάτων. Μεθοδολογικά, όταν προσπαθούμε να κατανοήσουμε ζωντανές διαδικασίες, δεν πρέπει να διαχωρίζουμε τη λογική από το συναίσθημα

---

1. Βλ. Silke Helfrich, *Lebensform Commons: Eine musterbasierte und ontologisch begründete Bestimmung*, thesis for masters degree, Cusanus University, institute for Economy, 2018.

2. Christopher Alexander, *The Nature of Order, Books 1–4, The Phenomenon of Life*, Routledge, 2001-2005.

3. Βλ. Helmut Leitner, “Working with Patterns—An Introduction”, στο David Bollier και Silke Helfrich, *Patterns of Commoning*, Levellers Press, 2015, σ. 15-25 (patternsofcommoning.org/working-with-patterns-an-introduction).

ή τις γνωστικές ενοράσεις που βασίζονται σε συγκεκριμένα βιώματα.⁴ Η αναγνώριση μοτίβων αποφεύγει τέτοια προβλήματα, αξιολογώντας ολιστικά τα φαινόμενα. Αναγνωρίζει ότι οι καθαρές αφαιρέσεις δεν ανταποκρίνονται στην πολυπλοκότητα της ζωής. Η αναγνώριση μοτίβων είναι πολύ χρήσιμη, επίσης, επειδή είναι σε θέση να εκμεταλλεύεται πλήρως την υπόρρητη γνώση των λαϊκών ανθρώπων, που οι «ειδικοί» συχνά αντιμετωπίζουν συγκαταβατικά ή αγνοούν εντελώς.⁵ Κατά την ανάπτυξη των μοτίβων του Κοινωνείν, ως εκ τούτου, μπορούμε να εμπιστευθούμε την εναποθετημένη γνώση.

Το μοτίβο απαιτεί να δώσουμε έμφαση στις συνδέσεις, σε αυτό που τα πράγματα μοιράζονται από κοινού, στις διαφορές. Κατά τη διαδικασία αυτή, ένα φαινόμενο ή ένα πρόβλημα δεν αντιμετωπίζεται ως οριοθετημένο ή απομονωμένο. Αντ' αυτού, αποκτά νόημα μόνο όταν το βλέπουμε με τα συμφραζόμενά του. Κατά συνέπεια, ένα μοτίβο εφαρμόζεται μόνο σε ένα δεδομένο συγκείμενο ή σε παρόμοιες περιστάσεις. Δεν υπάρχει μοτίβο χωρίς συγκείμενο. Σε μοτίβα κοινωνικών φαινομένων, ο σκοπός είναι να προσδιορίσουμε ποιες συμπεριφορές (ή, με πιο αφηρημένους όρους, «λογικές δράσης») μπορούν να οδηγήσουν σε επιτυχημένες αλληλεπιδράσεις και να ενισχύσουν τις σχέσεις. Δεδομένου ότι οι σχέσεις είναι πολλαπλών κατευθύνσεων, δηλαδή μπορούν να έχουν θετικές επιδράσεις σε μια διάσταση μιας κατάστασης και αρνητικές σε μian άλλη, η τυπική καταγραφή των μοτίβων απαιτεί τον προσδιορισμό των μοτίβων που σχετίζονται. Αυτό καθιστά τους δεσμούς μεταξύ των μοτίβων σαφέστερους, αλλά αποφασίσαμε να μη χρησιμοποιήσουμε την τυπική καταγραφή σε αυτό το βιβλίο. Μπορούμε μόνο να υποδηλώσουμε αυτές τις διατυπώσεις. Σε κάθε περίπτωση, οι αναγνώστες μπορούν εύκολα να φανταστούν πώς συνδέονται τα διάφορα μεμονωμένα μοτίβα με άλλα. Σε όλες τις συνδέσεις τους διαμορφώνουν μια γλώσσα μοτίβων που δεν έχει τυποποιηθεί ακόμη.

Στο επιστημολογικό επίπεδο, η προσέγγιση που βασίζεται σε μια γλώσσα μοτίβων διασφαλίζει ότι το πνεύμα και το σώμα παραμένουν συνδεδεμένα ως εργαλεία γνώσης. Κατά τη διαδικασία της κατασκευής του ονόματος ενός μοτίβου, καθώς αντιλαμβανόμαστε τις έννοιες, σκόπιμα και μέσω της γλώσσας –καθώς αντιλαμβανόμαστε αυτό που είναι ασαφές, και δεν έχει ακόμη ταυτοποιηθεί με λέξεις–, ταυτόχρονα βιώνουμε στιγμές συντονισμού στο σώμα μας.

Βιώνουμε τον συντονισμό όταν μια ειδική ενέργεια αναδύεται και αντανακλαστικά κουνάμε τα κεφάλια μας, καθώς αναγνωρίζουμε την αντιστοιχία μεταξύ βιώματος, αίσθησης και αντίληψης. Όταν αρκετοί ερωτηθέντες, συμμετέχοντες στο εργαστήριο, αναγνώστες και άλλα άτομα βιώσουν τον ίδιο συ-

4. Βλ. Κεφάλαιο 2.

5. Michael Polanyi, *The Tacit Dimension*, University of Chicago Press, 1966/2009.

ντονισμό όταν μαθαίνουν για ένα μοτίβο, και οι αντιδράσεις τους ευθυγραμμίζονται, ας πούμε, μεταξύ τους, είμαστε σίγουροι ότι έχουμε διαμορφώσει ένα υψηλής ποιότητας μοτίβο. Και πάλι, το προκύπτον μοτίβο είναι καταρχήν ανοιχτό και προσαρμόσιμο, απλώς και μόνο επειδή τα ζωντανά συστήματα διαρκώς αλλάζουν και εξελίσσονται. Κανένα μοτίβο δεν είναι μια «αιώνια αλήθεια».

Πέρα από τη γενική μεθοδολογία της εξόρυξης μοτίβων, θα πρέπει να αναφερθούμε στις μεθόδους που χρησιμοποιήσαμε για την κατασκευή της τριάδας των Κοινών. Μπορούμε, επίσης, να τις παρουσιάσουμε πολύ σύντομα. Μεταξύ Ιουνίου 2014 και Δεκεμβρίου 2017, πραγματοποιήσαμε εννέα εργαστήρια εξόρυξης μοτίβων με συμμετέχοντες από είκοσι έως εβδομήντα ετών, που προέρχονταν από διαφορετικά περιβάλλοντα και κουλτούρες.

Τα ίδια τα εργαστήρια δομήθηκαν έτσι ώστε να εισαγάγουν τους συμμετέχοντες στη λογική της προσέγγισης των μοτίβων, προσκαλώντας τους να αναρωτηθούν για κάθε μοτίβο:

- Ποιο είναι το συγκεκριμένο;
- Τι ακριβώς, σε αυτό το συγκεκριμένο, είναι η ουσία ενός επαναλαμβανόμενου προβλήματος;
- Ποιες λύσεις υπάρχουν γι' αυτό το πρόβλημα;
- Ποια είναι η κοινή ουσία των αποτελεσματικών λύσεων;
- Πώς μπορεί αυτή η κοινή ουσία να διατυπωθεί σε λέξεις για να σχηματίσει ένα όνομα μοτίβου;

Ένα κατάλληλο όνομα μοτίβου (υπό την έννοια ότι προσφέρει μιαν ακριβή περιγραφή ενός μοτίβου κοινωνικών πρακτικών) είναι σύντομο και εύληπτο. Δεν καθορίζεται από σημεία στίξης, μπορεί να χρησιμοποιεί εύληπτες συντομογραφίες (όπως, για παράδειγμα, το DIY) και νεολογισμούς, βασίζεται σ' ένα ρήμα για να τονίσει τη διαδικασία (ή την πρακτική) και αποφεύγει τις τετριμμένες ασάφειες. Ένα καλό όνομα μοτίβου είναι επίσης ευπροσάρμοστο, που σημαίνει ότι μπορεί να αλλάξει αργότερα. Έτσι, οι εξαιρέσεις αυτών των κανόνων κατονομασίας είναι συνηθισμένες.

Εκτός από τα εργαστήρια, πραγματοποιήθηκαν δώδεκα ημιδομημένες συνεντεύξεις με ένα έως τέσσερα άτομα κάθε φορά. Οι περισσότεροι από αυτούς ήταν απόφοιτοι πανεπιστημίου που δραστηριοποιούνται σε εγχειρήματα των Κοινών για μεγάλο χρονικό διάστημα, περίπου για πενήντα χρόνια. Δύο συνεντεύξεις ήταν ιδιαίτερα εκτεταμένες. Όπως και στα εργαστήρια, ο σκοπός ήταν να ανακαλυφθεί σε ποιο βαθμό διάφορες πρακτικές συνυπάρχουν σε διαφορετικά μοτίβα, όταν χρησιμοποιούνται για την αντιμετώπιση παρόμοιων προβλη-

μάτων και εάν μπορούμε να διακρίνουμε Κοινά μοτίβα συμπεριφοράς σε απο-τελεσματικές λύσεις. Η οργάνωση και ο χαρακτήρας των συνεντεύξεων και τα είδη των ερωτήσεων που τέθηκαν περιγράφονται λεπτομερώς στη μεταπτυχιακή εργασία της Silke Helfrich. Οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να πουν τι συνέβη πραγματικά στα Κοινά έργα και όχι τι σκέφτονταν. Σε τελική ανάλυση, ο σκοπός ήταν να προσδιοριστούν και να τεκμηριωθούν οι περιγραφές των δράσεων, όχι να συγκεντρωθούν απόψεις. Οι συνεντεύξεις δομήθηκαν εκ των προτέρων, σύμφωνα με τους τρεις τομείς της εξόρυξης μοτίβων: την κοινωνική ζωή, την ομότιμη διακυβέρνηση και την τροφοδοσία (Κεφάλαια 4-6). Οι ερωτήσεις επικεντρώθηκαν σε τυπικά προβλήματα από αυτές τις περιοχές και βελτιωνόταν κάθε φορά. Όταν ξεκινήσαμε να εξετάζουμε τα μοτίβα που είχαμε εντοπίσει, ζητούσαμε επίσης από τους ερωτηθέντες να μας πουν εάν τα μοτίβα τους φαίνονταν σωστά (τεστ συντονισμού).

Ερωτήσεις της συνέντευξης

Δεδομένου ότι ο σκοπός ήταν να ερευνήσουμε με τη συμπεριφορά, όχι τη θεωρητική στάση, ήταν σημαντικό να αποφύγουμε ερωτήσεις του τύπου ναι ή όχι, καθώς και τις ερωτήσεις που θα οδηγούσαν τους ερωτηθέντες στον εξορθολογισμό της συμπεριφοράς τους. Τα περισσότερα από τα εν λόγω ερωτήματα αφορούσαν το πώς συνέβησαν τα πράγματα. Σκοπός των ερωτήσεων ήταν να προσδιορίσουν την περιοχή ενός προβλήματος, να είναι όσο το δυνατόν πιο συγκεκριμένες και να μην οδηγούν εκ των προτέρων σε συγκεκριμένες απαντήσεις. Οι ερωτήσεις αφορούσαν προβλήματα που προκύπτουν συχνά στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις στο πλαίσιο των Κοινών. Οι ερωτήσεις σχετικά με την ομότιμη διακυβέρνηση προήλθαν από τις οκτώ αρχές σχεδιασμού που ανέπτυξε η Elinor Ostrom, καθώς και από τις δικές μας παρατηρήσεις. Όταν αναπτύξαμε τις ερωτήσεις σχετικά με την τροφοδοσία των Κοινών, η αφετηρία μας ήταν τα βασικά στοιχεία που απαιτούνται για οποιαδήποτε δημιουργική/παραγωγική διαδικασία (π.χ. φυσικοί πόροι, γνώσεις, πληροφορίες, ανθρώπινες δραστηριότητες, εργασία κ.λπ.).

Ερωτήσεις σχετικά με τις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις

- Πώς καταφέρνετε να βρείτε έναν αμοιβαίο σκοπό; Ποιος είναι ο ρόλος των αξιών;
- Πώς αποκτάτε τις απαραίτητες συνεισφορές;
- Πώς διαμορφώνετε τη σχέση μεταξύ δωρεάς και απόκτησης;

- Πώς διατηρείτε την ποιότητα στις κοινωνικές σχέσεις; Υπάρχουν συγκεκριμένες ασχολίες, πρακτικές και συμβάσεις;
- Σε τι είδους γνώσεις βασίζεστε;
- Πώς βιώνετε τη σχέση σας με τη φύση;
- Πώς αντιμετωπίζετε τις συγκρούσεις;
- Με τι είδους μηχανισμούς διατηρείτε τους κανόνες και τις δομές σταθερές και ευπροσάρμοστες;

Ερωτήσεις σχετικά με τη διακυβέρνηση

- Πώς διαπραγματεύεστε την ένταση μεταξύ της πίεσης για εμπορική εκμετάλλευση των πόρων από τη μία πλευρά και του Κοινωνείν από την άλλη;
- Πώς προστατεύετε τα Κοινά από τη χρηματική χειραγώγηση;
- Πώς συνδυάζετε σκοπούς και αξίες;
- Βάζετε όρια; Πόσο διαπερατά είναι;
- Πώς λαμβάνονται οι αποφάσεις σας;
- Πώς χειρίζεστε τις πληροφορίες, τις γνώσεις, τον κώδικα και τον σχεδιασμό;
- Πώς διαρθρώνονται οι οργανωτικές σας δομές; Παρέχουν προστασία από την κατάχρηση εξουσίας;
- Πώς διαχειρίζεστε την περιουσία σας;
- Πώς εξασφαλίζετε ότι οι δράσεις σας είναι διαφανείς;
- Ποιες μορφές χρηματοδότησης χρησιμοποιείτε; Εκφράζουν το Κοινωνείν; Οι ροές των χρημάτων ενισχύουν τα Κοινά;
- Πώς διασφαλίζετε την τήρηση των κανόνων;
- Πώς αντιμετωπίζετε τις παραβιάσεις των κανόνων;

Ερωτήσεις σχετικά με την παραγωγή Κοινών

- Ποιος αναλαμβάνει το ρίσκο της παραγωγής;
- Υπάρχει διαχωρισμός μεταξύ παραγωγών και χρηστών; Πώς ορίζονται και εκπληρώνονται οι ρόλοι;
- Πώς κατανέμεται το διαθέσιμο απόθεμα;
  - Όταν αναφερόμαστε σε πράγματα που αυξάνονται με τη χρήση τους (π.χ. γνώση, λογισμικό);
  - Όταν αναφερόμαστε σε πράγματα που εξαντλούνται με τη χρήση τους (π.χ. γη, φαγητό, χρήματα);
- Πώς κατανέμεται το διαθέσιμο απόθεμα;
  - Σε ένα κοινωνικό πλαίσιο που είναι, συνήθως, διαπροσωπικό και στο οποίο είναι εύκολη η επισκόπηση της κατάστασης;

- Σε ένα ανώνυμο, διαπροσωπικό πλαίσιο, στο οποίο είναι δύσκολη η επισκόπηση της κατάστασης;
- Ποιος καθορίζει την τιμή και σε ποια βάση για τις συναλλαγές του τύπου της αγοράς;
- Πώς αντιλαμβάνεστε την εργασία σας; Πώς αναθέτετε εργασίες και πώς αξιολογείτε και εκτιμάτε τις διάφορες δραστηριότητες;
- Ποιος επωφελείται από τα εργαλεία και τα όργανά σας; Τι σκοπούς εξυπηρετούν;
- Ποιες υπαρκτές υποδομές χρησιμοποιείτε και γιατί; Εξυπηρετούν τους σκοπούς σας;
- Πώς δημιουργείτε νέα υλικά και άυλα πράγματα;

Αντλήσαμε από αυτές τις συνεντεύξεις την προϋπάρχουσα γνώση μας στη βιβλιογραφία για τα Κοινά και στα εργαστήρια, πριν αρχίσουμε να «πλάθουμε ρήματα», για να βρούμε τα κατάλληλα ονόματα των μοτίβων. Μετά από αυτό ξεκίνησε η διαδικασία ανατροφοδότησης. Παρόλο που αυτή η διαδικασία διέφερε κάπως για το κάθε μοτίβο που αναπτύξαμε, υπήρξαν τουλάχιστον έξι συστηματικοί γύροι για κάθε μοτίβο. Συμβουλευτήκαμε άτομα με διαφορετικά προσόντα, από μελετητές της αιφόρου ανάπτυξης μέχρι μελετητές των μοτίβων, και από μία εκπαιδευτικό που είναι η κινητήρια δύναμη πίσω από μια κοινότητα Κοινών, μέχρι τους συμμετέχοντες στο έκτο γερμανικό Commons Summer School. Συζητήσαμε οι δυο μας ξανά και ξανά τα μοτίβα μεταξύ μας. Σε κάθε γύρο νέες ιδέες προτάθηκαν για απαραίτητες διορθώσεις, αλλαγές, προσθήκες και διαγραφές, οδηγώντας σε μεγάλο αριθμό προσαρμογών. Πιστεύουμε ότι αυτές οι επαλήψεις και ο συνδυασμός των μεθόδων απέδωσαν καρπούς.

Παραθέτουμε ένα τυπικό παράδειγμα αυτής της διαδικασίας. Θέλουμε να καταστήσουμε σαφές πώς συνδυάσαμε τις μεθόδους που διέφεραν ανά περίπτωση, ανάλογα με τον αριθμό και τον τύπο των κρίσιμων αποφάσεων. Για να αναπαραστήσουμε τη διαδικασία της εργασίας μας, επιλέξαμε το μοτίβο να φέρουμε την ποικιλομορφία σε έναν αμοιβαίο σκοπό, που ανήκει στον τομέα της ομότιμης διακυβέρνησης. Δεν είναι μόνο ενδεικτικό των πολλών επεξεργασιών που πέρασε κάθε μοτίβο, αλλά επίσης τονίζει πως η σημασία των Κοινωνών αξιών, τις οποίες πολλοί υποθέτουν ότι μοιράζονται ήδη οι κοινωνοί πριν το Κοινωνείν, είναι σχετική. Όταν αρχίσαμε να εξετάζουμε αυτό το θέμα, μας ενδιέφερε η σημασία που έχουν οι κοινοί στόχοι και οι κοινές αξίες για τα επιτυχημένα Κοινά στην πραγματικότητα, σε αντίθεση με την υπόθεση ότι διαφορετικοί άνθρωποι καταλήγουν να μοιράζονται μια κοινή αντίληψη με τον καιρό (η οποία θέτει το επιπλέον ερώτημα πώς επιτυγχάνεται αυτό).

Σύντομη περιγραφή των βημάτων

Αυτή η περιγραφή αναπαριστά την ερευνητική διαδικασία που ακολουθήσαμε για να καθορίσουμε το όνομα ενός μοτίβου στα γερμανικά. Ήταν παρόμοια, αλλά όχι η ίδια με τις εκδόσεις σε άλλες γλώσσες. Ως εκ τούτου θα βρείτε τα γερμανικά ονόματα μοτίβων σε πολλές αποδόσεις μαζί με τις αντίστοιχες μεταφράσεις τους. Το σημείο εκκίνησης για τη διαδικασία, ωστόσο, ήταν το ίδιο. Εμείς ως συγγραφείς συμπεραίναμε ότι το μοτίβο θα ήταν:

GEMEINSAMEN ZWECK & GEMEINSAME WERTE ERKLÄREN |
ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΑΜΟΙΒΑΙΟΥ ΣΚΟΠΟΥ & ΑΞΙΩΝ

και μετά συνεχίσαμε σε γύρους δοκιμών, διόρθωσης και προσαρμογής.

1. Περιγράψαμε το πρόβλημα: Προσδιορισμός του ρόλου των αμοιβαίων σκοπών και αξιών.
2. Δημιουργήσαμε ένα όνομα μοτίβου (πρώτη απόδοση, σε αυτήν την περίπτωση αφαιρετικά). Ο στόχος είναι το όνομα να δηλώνει ότι οι κοινοί σκοποί και οι αξίες πρέπει να είναι σαφείς όταν οι άνθρωποι κοινοποιούν: ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΑΜΟΙΒΑΙΟΥ ΣΚΟΠΟΥ & ΑΞΙΩΝ
3. Ενσωματώσαμε το όνομα του μοτίβου στα συμφραζόμενα. Αιτιολογήσαμε την επιλογή μας, χρησιμοποιώντας παραδείγματα για να τονίσετε την πρακτική του σημασία. Ετοιμάσαμε μια γραπτή περιγραφή και τη στείλαμε σε ειδικούς (αναγνώστες). Εντοπίσαμε τα αρνητικά σχόλια των συμμετεχόντων στη διαδικασία και αναζητήσαμε τη συναίνεση σχετικά με το όνομα του μοτίβου.
4. Πραγματοποιήσαμε μια ημιδομημένη τηλεφωνική συνέντευξη με τον κοινωνικό επιστήμονα και επαγγελματία, George E., στις 4 Δεκεμβρίου 2017. Όταν υπάρχει διχογνωμία όσον αφορά την εμπειρία του ερωτώμενου, δεν μπορούμε να θεωρήσουμε ως δεδομένους τους κοινούς σκοπούς και αξίες. Επίσης, όσον αφορά την από κοινού εργασία, δεν είναι καθοριστικό να υπάρχουν τέτοιοι σκοποί. Είναι ένα κοινωνικό γεγονός ότι κάθε μορφή των Κοινωνιών έχει να αντιμετωπίσει ποικιλία προσεγγίσεων και αξιών. Οι άνθρωποι μπορεί να μοιράζονται κίνητρα και λόγους για να συνεργαστούν, αλλά δεν μπορούμε να υποθέτουμε ότι μοιράζονται μακροπρόθεσμους αμοιβαίους σκοπούς και αξίες. Όπως το έθεσε ο ερωτώμενος: Μπορούμε να αναλάβουμε συγκεκριμένους βραχυπρόθεσμους στόχους ή σκοπούς. Για παράδειγμα, τη συλλογή υπογραφών για μια αναφορά [...] πριν από τη δεύτερη εβδομάδα του Φεβρουαρίου. Όμως αυτοί οι «στόχοι» ή «σκοποί» δεν είναι αυτοσκοποί. Έχουμε κίνητρα, δυνάμεις που μας ωθούν σε μια συγκεκριμένη κατεύθυνση όπου μπορούμε να εκφράσουμε αυτά τα «κίνητρα» ως αιτίες. Αντί να

ρωτάς «Για ποιο σκοπό;» ρωτάμε «Γιατί;»»

5. Οι συγγραφείς αναστοχάζονται από κοινού για να καταλήξουν στο όνομα του μοτίβου (δεύτερη απόδοση):

VIELFALT FÜR COMMONS- ZWECKE AUFGREIFEN

ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΤΕ ΤΗΝ ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑ ΣΕ ΕΝΑΝ ΑΜΟΙΒΑΙΟ ΣΚΟΠΟ

6. Συζητήσαμε με έναν ειδικό για τη διατύπωση (μια τρίτη απόδοση του ονόματος του μοτίβου).

VIELFALT ZU COMMONS-ZWECKEN NUTZEN

ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΟΥΜΕ ΤΗΝ ΠΟΛΥΜΟΡΦΙΑ ΓΙΑ ΑΜΟΙΒΑΙΟ ΣΚΟΠΟ

7. Συζητήσαμε με έναν άλλο εμπειρογνώμονα (15 Ιουνίου 2018) και συντονιστήκαμε.

Ανακύπτει μια διχογνωμία. Αυτή η απόδοση του ονόματος του μοτίβου «δεν ακούγεται σωστή» ή δεν φτάνει στον πυρήνα αυτού που πρέπει να εκφράσει (μια τέταρτη απόδοση του ονόματος του μοτίβου).

VIELFALT ZUM GEMEINSAMEN VERWEBEN

ΣΥΝΥΦΑΙΝΟΥΜΕ ΤΗ ΔΙΑΦΟΡΕΤΙΚΟΤΗΤΑ ΓΙΑ ΝΑ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΟΥΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΟ

8. Επισκόπηση όλων των ονομάτων του μοτίβου από έναν ειδικό / κοινωνικό επιστήμονα (26 Μαρτίου 2018)

Υπήρξαν σχόλια για άλλα μοτίβα, αλλά όχι γι' αυτό. Ωστόσο, το βήμα 7 έδειξε ότι απαιτείται ένας άλλος γύρος επανεξέτασης.

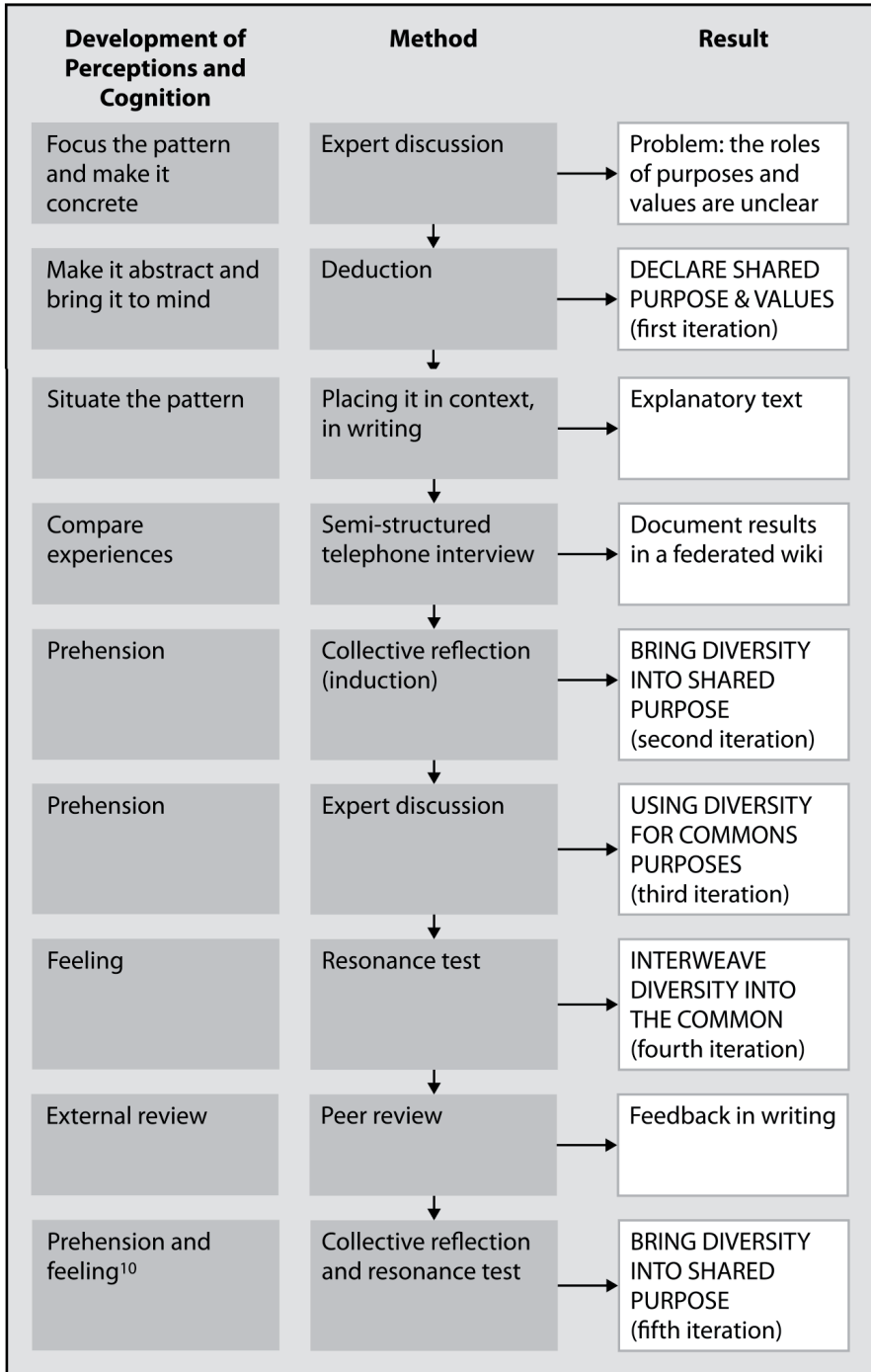
9. Συλλογικός αναστοχασμός από τους συμμετέχοντες στο θερινό σχολείο, στα τέλη Ιουνίου 2018, σχετικά με τον συντονισμό της ομαδικής συζήτησης με τους ασκούμενους και τους θεωρητικούς. Ενίσχυση των επαγωγικών στοιχείων (πέμπτη απόδοση του ονόματος του μοτίβου).

SICH VIELFALT GEMEINSAM AUSRICHTEN

ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΤΕ ΤΗΝ ΠΟΙΚΙΛΟΜΟΡΦΙΑ ΣΕ ΕΝΑΝ ΑΜΟΙΒΑΙΟ ΣΚΟΠΟ

Αυτή η πέμπτη απόδοση του ονόματος του μοτίβου αντιστοιχεί στις γνώσεις και τις εμπειρίες που παρουσιάζονται στα διάφορα βήματα και τους βρόχους ανατροφοδότησης και θεωρείται ορθή. Το όνομα του μοτίβου δημοσιεύεται (βλ. Κεφάλαιο 5).

Οι διαδικασίες για τον προσδιορισμό των μοτίβων ήταν παρόμοιες σε όλες τις περιπτώσεις. Τα βήματα και οι διαδικασίες για την απόκτηση της διαίσθησης εμφανίζονται για άλλη μια φορά στο ακόλουθο διάγραμμα. Ας εξετάσουμε τη διαδικασία για το μοτίβο Ενσωματώστε την Ποικιλομορφία σε Αμοιβαίο Σκοπό:

Επικύρωση και διαδικασία εξαγωγής του μοτίβου

Όταν οι άνθρωποι εντοπίζουν μοτίβα μέσω αυτής της διαδικασίας, συνήθως αξιολογούν την ακρίβεια και την εγχυρότητα του ονόματος του μοτίβου υποκειμενικά, δεδομένου ότι «μερικά μοιάζουν πιο αληθινά, πιο βαθιά, πιο βέβαια από άλλα», σύμφωνα με τον Christopher Alexander και τους συναδέλφους του.⁶ Προσπάθησαν να ταυτοποιήσουν τα «πιο αληθινά» μοτίβα, σημειώνοντας δύο, ένα ή κάθεναν αστερίσκο σε κάθε μοτίβο, υποδεικνύοντας μια κατάταξη με κλίμακα πιθανότητας για τον προσδιορισμό του κατά πόσον μια λύση κατονομάζει κάποια «αληθινή σταθερά». Χρησιμοποιώντας αυτήν τη διαδικασία, πραγματοποιήσαμε μια αξιολόγηση των ονομάτων των μοτίβων που καταγράφονται στα Κεφάλαια 4-6. Θα βρείτε το αποτέλεσμα στον επόμενο πίνακα. Στην περίπτωση ενός ονόματος μοτίβου χωρίς αστερίσκο (βλ. πρώτη στήλη), πιστεύουμε ότι βρήκαμε κάτι που, όπως το έθεσε ο Alexander, «συνοψίζει μια ιδιότητα κοινή για όλους τους πιθανούς τρόπους επίλυσης του δεδομένου προβλήματος». Αυτό σημαίνει ότι είναι, ουσιαστικά, αδύνατο να λυθεί το συγκεκριμένο πρόβλημα χωρίς να «διαμορφώσουμε το περιβάλλον με ένα τρόπο» ή με κάποιον άλλον, σύμφωνα με το αντίστοιχο μοτίβο.

Στην περίπτωση μοτίβων με έναν μόνο αστερίσκο, υποθέτουμε, όπως και ο Alexander, «ότι έχουμε σημειώσει κάποια πρόοδο στην αναγνώριση μιας τέτοιας σταθεράς: αλλά ότι με προσεκτική δουλειά σίγουρα μπορεί να βελτιωθεί η λύση» (*ibid.*, xiv). Τα μοτίβα με δύο αστερίσκους σημαίνουν ότι συνιστάται περαιτέρω εξέταση για να βελτιωθεί το μοτίβο. Η δεύτερη στήλη δείχνει τις πιο σημαντικές διαδικασίες για την εξαγωγή των μοτίβων, καθώς και τις αφηρημένες έννοιες από τις οποίες παρήχθησαν τα μοτίβα (στις περιπτώσεις όπου η αφαίρεση ήταν η κύρια μεθοδολογία).

---

6. Christopher Alexander, Sara Ishikawa, Murray Silverstein, Max Jacobson, Ingrid Fiksfahl-King και Shlomo Angel, *A Pattern Towns, Buildings, Construction*, Oxford University Press, 1977, σ. xiv.

Social interaction	Procedure for deriving patterns (in the order of their predominance)
Cultivate Shared Purpose & Values	Inductive and deductive
Contribute Freely	Inductive
Practice Gentle Reciprocity	Inductive and deductive (from the concept of reciprocity)
Ritualize Togetherness	Inductive
Trust Situated Knowledge	Deductive (from the concept of situated knowledge) and inductive
Deepen Communion with Nature**	Deductive (from the basic understanding of the relationships between humans and nature) and inductive
Preserve Relationships in Addressing Conflicts*	Inductive
Reflect on Your Peer Governance*	Inductive

Peer Governance	
Keep Commons & Commerce Distinct	Inductive
Bring Diversity into Shared Purpose	Inductive and deductive (from the participant's assumptions about "human nature")
Create Semi-Permeable Membranes*	Deductive (from Elinor Ostrom's first design principle) and inductive
Assure Consent in Decision Making*	Inductive and deductive (from Ostrom's third design principle)
Share Knowledge Generously	Inductive
Rely on Heterarchy*	Deductive (from governance theory, critique of hierarchy) and inductive
Relationalize Property	Inductive
Honor Transparency in a Sphere of Trust	Inductive
Finance Commons Provisioning*	Deductive and inductive
Peer Monitor & Use Graduated Sanctions	Inductive and deductive (from Ostrom's fourth and fifth design principles)

Creating Commons	
Share the Risks of Provisioning	Inductive
Make & Use Together	Inductive
Pool & Share	Inductive
Pool, Cap & Divide Up	Inductive
Pool, Cap & Mutualize	Inductive
Trade With Price Sovereignty*	Inductive
Honor Care & Decommodify Work*	Deductive (from the concept of care, critique of wage labor) and inductive
Use Convivial Tools*	Deductive (from the concept of conviviality ¹² and convivial tools following Ivan Illich and Andrea Vetter, ¹³) and inductive
Rely on Distributed Structures	Inductive
Produce Cosmo-locally* ¹⁴	Inductive and deductive (from the concept of cosmo-local production)
Creatively Adapt & Renew	Inductive

Η ερευνητική διαδικασία

Τέλος, ένα διάγραμμα ροής δείχνει τις αποφάσεις που έπρεπε να ληφθούν κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας. Αρχίζει με τον εντοπισμό ενός επαναλαμβανόμενου προβλήματος στο πλαίσιο των Κοινών και τελειώνει με μια αξιολόγηση όπως περιγράφεται παραπάνω. Αυτό το διάγραμμα ροής προετοιμάστηκε, για άλλη μια φορά, για το παράδειγμα ενσωματώστε την πολυμορφία σε αμοιβαίο σκοπό, αλλά η ίδια προσέγγιση ισχύει για όλα τα μοτίβα.

Κάθε βήμα τεκμηριώθηκε άμεσα και με διάφορους τρόπους: πλήρης τεκμηρίωση των συζητήσεων εργαστηρίου, μεμονωμένη τεκμηρίωση των αποτελεσμάτων του εργαστηρίου, συμπεριλαμβανομένης της τυπολογίας των μοτίβων, τεκμηρίωση των συνεντεύξεων (σε φάκελο με τους συγγραφείς) και σημειώσεις από εργαστήρια, συζητήσεις με εμπειρογνώμονες, και συντακτικές συζητήσεις.

Από την κατανόηση της ύπαρξης στις μεθόδους

Όπως μπορούμε να δούμε από αυτές τις εξηγήσεις, ολόκληρη η διαδικασία της εξόρυξης μοτίβων έχει μια θεωρητική βάση που ενσωματώνει και αντικατοπτρίζει μια σχεσιακή και διαδικαστική οντολογία. Η μεθοδολογία, συνεπώς, λαμβάνει υπόψη τη σχέση ενός φαινομένου με το συγκείμενό του και τη συγκεκριμένη του ύπαρξη σε πραγματικούς βιόκοσμους. Η μεθοδολογία είναι, επίσης, ανοιχτή και προσαρμόσιμη, επιτρέποντας τον ατομικό και συλλογικό αυτο-αναστοχασμό σχετικά με την ακρίβεια και την περαιτέρω αναθεώρησή του.

Οντοεπιστημολογία: διαφορετικές σχεσιακές διαδικασίες, εξελικτική επιστημολογία της ζωής, γενεσιουργές διαδικασίες

Θεωρίες: Κοινά / θεωρία μοτίβων

Μεθοδολογία: εξόρυξη μοτίβων / μεθοδολογικός ολισμός

Μέθοδοι: εργαστήρια μοτίβων, ημιδομημένες συνεντεύξεις, κριτική από ομοτίμους, «δοκιμή συντονισμού», συνομιλίες με ειδικούς, συλλογική σκέψη

Αποτελέσματα: μοτίβα του Κοινωνείν

Αυτή η μεθοδολογία υποδηλώνει ότι τα μοτίβα δεν είναι σαν τουβλάκα Lego που ταιριάζουν μόνο με προκαθορισμένους τρόπους. Οι τρόποι του συνδυασμού των μεμονωμένων στοιχείων σε αποτελεσματικές λύσεις δεν είναι προκαθορισμένοι. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο δημιουργικοί συνδυασμοί ιδεών μπορούν να επιφέρουν νέα αποτελέσματα που δεν ήταν μέρος των επιμέρους λύσεων.

Εργασία με τα μοτίβα

Η διαδικασία της διαμόρφωσης μοτίβων επιτρέπει σε κάποιον να διακρίνει την τάξη στην ποικιλομορφία των διεργασιών του Κοινωνείν, προσδιορίζοντας έτσι τις βασικές δυναμικές του Κοινωνείν. Παρέχει, επίσης, ένα λεξιλόγιο και μια μεθοδολογία των Κοινών, επιτρέποντας στους κοινωνούς να δημιουργήσουν αυτή την τάξη. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η σύνδεση των μοτίβων και των Κοινών είναι τόσο γόνιμη για τους ερευνητές και άλλους στην προώθηση της θεωρίας και της πρακτικής. Όσοι ασχολούνται πρακτικά μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα μοτίβα για:

- Να βρουν ένα λεξιλόγιο και ένα φιλοσοφικό σκεπτικό για τις συνεργασίες στις οποίες εμπλέκονται τόσο καιρό.

- Να δομούν διαδικασίες αυτο-αναστοχασμού και να προσδιορίζουν τα δυνά-
τά και αδύνατα σημεία τους.
- Να υιοθετήσουν επικοινωνιακές ιδέες και να τις χρησιμοποιήσουν για να
λύσουν δικά τους προβλήματα. Με άλλα λόγια, να εφαρμόσουν μοτίβα σε
μια μορφή προσαρμοσμένη στο δικό τους πλαίσιο.
- Να αναπτύξουν συγκεκριμένα μοτίβα προσαρμοσμένα στο δικό τους πλαι-
σιο.

Οι ερευνητές μπορούν, επίσης, να χρησιμοποιήσουν μοτίβα για:

- Να τα αναθεωρήσουν και στη συνέχεια να τα αναπτύξουν περαιτέρω, προ-
κειμένου να συμβάλουν στην προσέγγιση του Κοινωνείν.
- Να σχεδιάσουν συνεντεύξεις και ερευνητικές ερωτήσεις για έρευνες στον
τομέα.
- Να εφαρμόσουν όλα τα γενικά μοτίβα μαζί ως πεδίο έρευνας.

Αυτή η διαδικασία μπορεί να επιτρέψει στους ερευνητές να εντοπίσουν και να
αναλύσουν κοινωνικές, θεσμικές και οικονομικές διαδικασίες σε συγκεκριμένο
πλαίσιο από την άποψη των Κοινών, παρόμοια με τον τρόπο με τον οποίο οι
αρχές σχεδιασμού της Elinor Ostrom έχουν χρησιμοποιηθεί για τη σύγκριση
θεσμικών κανόνων.

Silke Helfrich
Neudenu, 4 Φεβρουαρίου 2019

Παράρτημα Β

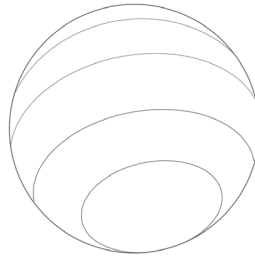
Οπτική γραμματική για τις απεικονίσεις των μοτίβων

Οπτική γραμματική

- Κάθε εικόνα περιέχει δύο επίπεδα πληροφοριών.
- Το πρώτο επίπεδο είναι η σφαίρα γύρω από την οποία κινούνται οι κουκκίδες και τα τετράγωνα που αντιπροσωπεύουν το πλαίσιο της κοινότητας.
- Το δυναμικό επίπεδο περιέχει τις τελείες και τα τετράγωνα που τυλίγονται ή κινούνται μέσω της σφαίρας, αντιπροσωπεύοντας το υποκείμενο/δρώντα και το κατηγορούμενο/δράση.

Επίπεδο 1: Σφαίρα

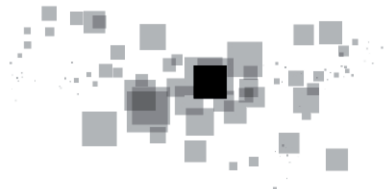
Η δράση λαμβάνει χώρα εντός, μεταξύ και περίπου ενός ή περισσότερων ημιδιαφανών σφαιρών.

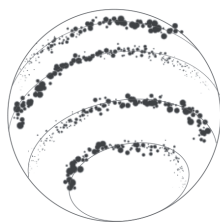
Η σφαίρα μας είναι τα Κοινά, τα οποία σχηματοποιούνται και αναπαριστώνται από μία δυναμική υφή κουκκίδων και τετραγώνων: μια ποικιλομορφία πραγματικοτήτων, κοινωνικοί που συμμετέχουν σε αλληλοεξαρτώμενες σχέσεις με τον κόσμο έξω από τα Κοινά.

Κοινά

- «Είναι ΠΕΡΙΠΛΟΚΕΣ, ΕΥΠΡΟΣΑΡΜΟΣΤΕΣ, ΖΩΝΤΑΝΕΣ ΔΙΕΡΓΑΣΙΕΣ που παράγουν πλούτο και ικανοποιούν τις ανάγκες ανθρώπων.»
- Αντιθέτως, το καπιταλιστικό σύστημα (ή τα στοιχεία του) αντιπροσωπεύεται από τετράγωνα χωρίς απόχρωση, κλίση ή υφή.

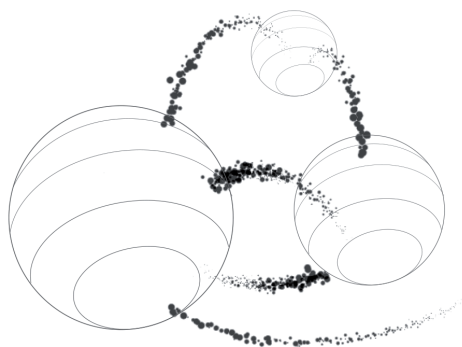

Κοινωνείν

Εντός

- Άτομα που επινοούν και θεσπίζουν ειδικά για την κατάσταση συστήματα ομότιμης διακυβέρνησης και τροφοδοσίας
- Μέσα σε μια συγκεκριμένη μορφή των Κοινών
- Τοπικό

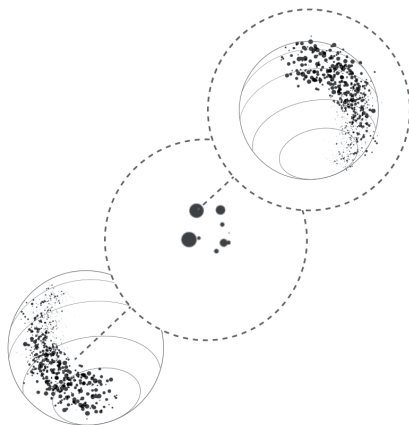

Εκτός

- Άνθρωποι, πράγματα ή ιδέες που αλληλεπιδρούν με το εξωτερικό (π.χ., το σύστημα της αγοράς)
- Μεταξύ διαφόρων Κοινών
- Παγκόσμιο / δίκτυο / ομοσπονδία

Η σφαίρα και η κουκκίδα είναι αφηρημένες αναπαραστάσεις του ατόμου και των Κοινών. Και οι δύο είναι δυναμικές (μη στατικές) και αντιπροσωπεύονται ως κυκλικές. Και τα δύο συνυπάρχουν σε (σχεσιακή) μοναδικότητα και πολυμορφία.

*«Υπάρχω επειδή υπάρχουμε και, δεδομένου ότι υπάρχουμε, υπάρχω.»
Το άτομο είναι μέρος ενός «εμείς» και στην πραγματικότητα πολλών «εμείς». Αμφότερα είναι βαθιά συνυφασμένα.*

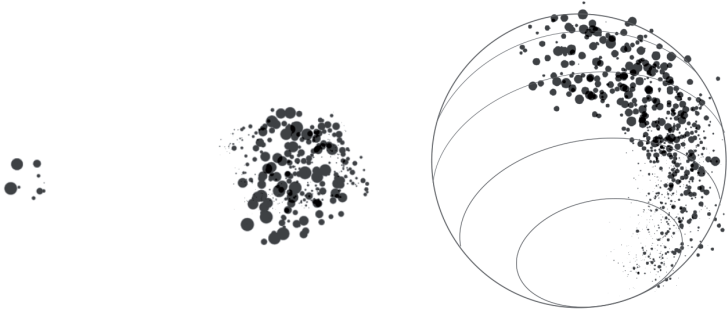
Επίπεδο 2: Κουκκίδες και τετράγωνα, ροές και περιοχές

Κοινωνοί

«Μια ταυτότητα και ένας κοινωνικός ρόλος που αποκτούν οι άνθρωποι καθώς ασκούν το ΚΟΙΝΟΠΟΙΕΙΝ».

Αμοιβαία επαφή

«Η διαδικασία μέσω της οποίας οι κοινωνοί συμμετέχουν σε σχέσεις αλληλεξάρτησης με τον μη ανθρώπινο κόσμο».

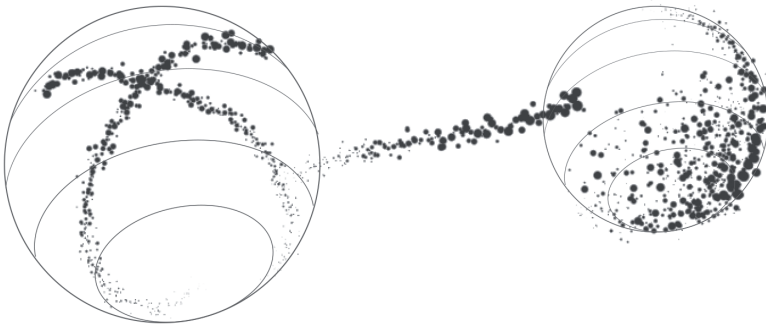

Individuals

Communities

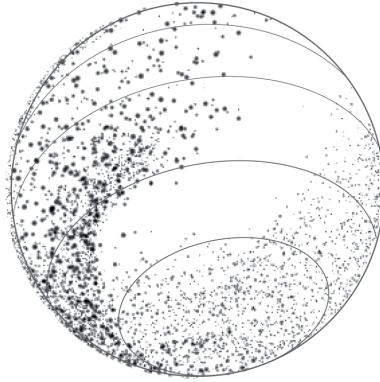
Commoners

Οι κουκκίδες και τα τετράγωνα ενώνονται ως ροές και περιοχές, υποδηλώνοντας χώρους εντός και εκτός των σφαιρών.

Οι ροές των κουκκίδων και των τετραγώνων αντιπροσωπεύουν συνδέσεις, σχέσεις, κατευθύνσεις, συγκεκριμένες ενέργειες και κενά. Οι ροές διαχέονται σε ευρύτερες περιοχές.

Οι περιοχές των κουκκίδων και των τετραγώνων τυλίγονται ή κινούνται μέσω της σφαίρας, δημιουργώντας δυναμικά σχήματα.

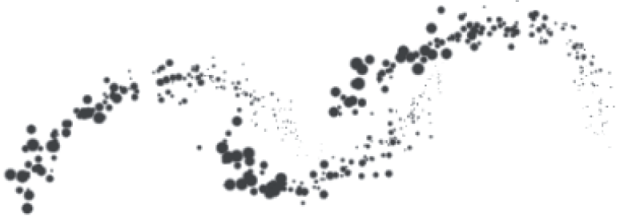
Μέγεθος = διαφορετικές πραγματικότητες

Το μέγεθος των στοιχείων εκφράζει διαφορετικές πραγματικότητες. Οι κουκκίδες και τα τετράγωνα, οι ροές και οι περιοχές συμπεριφέρονται με διαφορετικούς τρόπους.

Πυκνότητα = ισχύς

Η πυκνότητα επιτυγχάνεται αυξάνοντας τον όγκο των στοιχείων, αλληλεπικαλύπτοντας και μειώνοντας την απόσταση μεταξύ τους.

Κίνηση / μετατόπιση = ζωντάνια

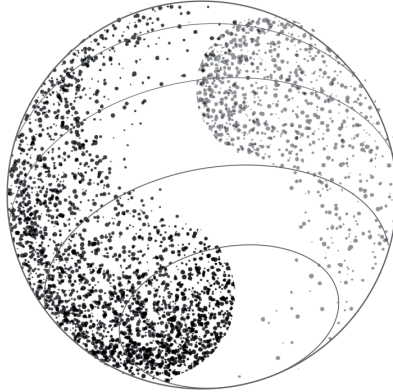
«Κομήτες» = κατεύθυνση. Η κατεύθυνση επιτυγχάνεται μέσω των ροών των κουκκίδων, μειώνοντας σταδιακά το μέγεθός τους. Η «κεφαλή» του «κομήτη» σχηματίζεται από μεγαλύτερες κουκκίδες με μεγαλύτερη πυκνότητα.

Οργανικοί σχηματισμοί έναντι των προσχεδιασμένων = Ελεύθερες δραστηριότητες / σχέσεις εναντίον των επιβεβλημένων

Όλα αυτά τα στοιχεία απεικονίζουν γραφικά σχεσιακές δυναμικές.

«Δεδομένου ότι ο καθένας εξελίσσεται συνεχώς και επηρεάζεται από πολλά πράγματα, ο κόσμος δεν έχει έναν μοναδικό ορισμό ή μία αναπαράσταση... Είναι ένα πλήθος, μια ποικιλία ζωντανών, δυναμικών κοινωνικών οργανισμών που συνδέονται με την κοινή μας ανθρωπότητα και την αλληλεξάρτησή μας από τις άλλες μορφές ζωής και τη Γη.»

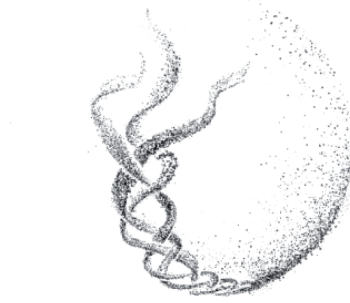
Τύποι σχεσιακής δυναμικής που εκφράζονται από τα μοτίβα και τη γραφική τους αναπαράσταση.

Οι συγκλίνουσες δυναμικές εκφράζονται μέσω σπειροειδών σχημάτων.

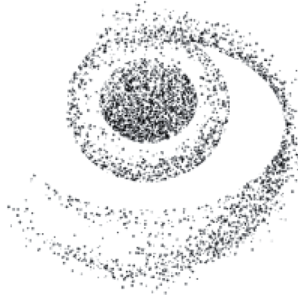
Οι δυναμικές ανάλυσης / ανάκλασης εκφράζονται μέσω ομόκεντρων κύκλων / οφθαλμικών σχημάτων.

Οι δυναμικές της από κοινού κατασκευής και της τροφοδοσίας εκφράζονται μέσω περιπλεγμένων σχημάτων.

Οι δυναμικές του μοιράσματος / της κατανομής εκφράζονται με σχήματα κυμάτων.

Οι δυναμικές που σχετίζονται με την αγάπη (εμπιστοσύνη, φροντίδα...) εκφράζονται μέσω κοίλων σχημάτων (ως αναφορά στο φύλλιασμα / την ανατροφή).

Mercè M. Tarrés, from an initial graphic proposal suggested by Frederica Di Pietri and Chiara Rovescala

Barcelona, Spain January 2019

All images © Mercè M. Tarrés, 2019, licensed under a Peer Production License (https://wiki.p2pfoundation.net/Peer_Production_License).

Παράρτημα Γ

Κοινά και εργαλεία του Κοινωνείν που αναφέρονται στο βιβλίο

Acequias (Μεξικό, Νοτιοδυτικές ΗΠΑ). Συστήματα άρδευσης νερού με βάση Κοινά στο Μεξικό, το Νέο Μεξικό και το Κολοράντο.

Artabana (Ελβετία, Γερμανία, Αυστρία). Ομοσπονδία έργων ασφάλισης υγείας, με βάση την κοινότητα που είναι ένα είδος σύμπραξης Κοινών-Δημοσίου.

Atelier Paysan (Γαλλία, παγκοσμίως). Γαλλική ομάδα μηχανικών, αγροτών και άλλων που κατασκευάζουν εύχρηστα συμβιωτικά εργαλεία και μηχανήματα ανοιχτού κώδικα για μικρής κλίμακας γεωργία.

Bangla Pesa (Κένυα). Νόμισμα που ανήκει στη γειτονιά, μέρος του πιστωτικού συστήματος Sarafu.

Bisses du Valais (Ελβετία). Δίκτυο καναλιών στις Ελβετικές Άλπεις, που υπάρχει για αιώνες και λειτουργεί ως μορφή των Κοινών, το οποίο φέρνει νερό από τα βουνά στα χωράφια των αγροτών.

Buurtzorg (Ολλανδία και παγκοσμίως). Ομότιμος οργανισμός που παρέχει νοσηλευτική φροντίδα σε κλίμακα γειτονιάς.

Cecosesola (Βενεζουέλα). Μια ομοσπονδία «παντών των Κοινών» από περίπου τριάντα αστικούς και αγροτικούς συνεταιρισμούς στην πολιτεία Lara, που παρέχει υπηρεσίες τροφής, φροντίδας, μεταφοράς και κοινοτικής ταφής σε εκατοντάδες χιλιάδες ανθρώπους.

Καταστατικοί χάρτες του Κοινωνείν. Έγγραφα που δημιουργήθηκαν από ανθρώπους για συγκροτήσουν Κοινά, καθορίζοντας βασικούς στόχους, πρακτικές και αρχές που θα καθοδηγήσουν την ομάδα.

CoBudget (Διαδίκτυο). Συνεργατική πλατφόρμα, με την οποία τα μέλη μιας ομάδας μπορούν να συντάσσουν κοινό προϋπολογισμό και να κατανέμουν κεφάλαια μεταξύ των προτάσεων που υποβάλλονται.

Συμπράξεις Κοινού-Δημοσίου. Συμφωνίες που ξεκίνησαν από τους κοινωνούς σε συνεργασία με κρατικούς φορείς για να συνεργαστούν για συγκεκριμένα προβλήματα.

Κοινοτικά νομίσματα (παγκοσμίως). Τα Bangla Pesa και Lida Pesa, δύο νομίσματα γειτονιάς στην Κένυα, είναι μεταξύ των 6.000 εναλλακτικών νομισμάτων παγκοσμίως.

Community Land Trust (ΗΠΑ, Καναδάς). Οργανωτική μορφή που επιτρέπει σε μια κοινοπραξία να αποκτήσει γη και να τη βγάλει από τους μηχανισμούς της αγοράς, μειώνοντας έτσι το κόστος στέγασης και μικρών επιχειρήσεων.

Γεωργία Υποστηριζόμενη από την Κοινότητα (CSA) (παγκοσμίως). Μια μορφή συλλογικής γεωργίας, στην οποία οι οικογένειες μοιράζονται το ρίσκο πα-

ραγωγής με τους αγρότες, αγοράζοντας μερίδια της συγκομιδής στην αρχή της καλλιεργητικής περιόδου. Βλ. επίσης *Solidarische Landwirtschaft* και *Teikei*.

Βιομηχανία Υποστηριζόμενη από την Κοινότητα. Επέκταση του μοντέλου CSA, που στοχεύει στην ενίσχυση της περιφερειακής οικονομίας, αντικαθιστώντας τα εισαγόμενα αγαθά με αυτά που παράγονται από τοπικές επιχειρήσεις που παρέχουν αξιόλογους μισθούς και εφαρμόζουν βιώσιμες διαδικασίες παραγωγής.

Κοσμοτοπικά έργα παραγωγής (παγκοσμίως). Συνεργατικές προσπάθειες βασισμένες στη φιλοσοφία του ανοιχτού κώδικα, που μοιράζονται σχέδια και γνώσεις παγκοσμίως και παράγουν τοπικά (*Open Desk*, *Open Building Institute*, *Open SPIM*, *Wikispeed*).

Άδειες Creative Commons (παγκοσμίως). Σειρά από άδειες χωρίς κόστος, που μπορούν να χρησιμοποιούν οι κάτοχοι πνευματικών δικαιωμάτων για να καθιστούν τις δημιουργικές εργασίες τους και τις πληροφορίες νόμιμα διαθέσιμες για αντιγραφή, κοινή χρήση και επαναχρησιμοποίηση χωρίς κόστος.

Crowdfunding. Δημοφιλής μορφή συνεργατικής χρηματοδότησης εγχειρημάτων των Κοινών, όπως το *Goteo*.

Data Commons για έναν ελεύθερο, δίκαιο και βιώσιμο κόσμο. Κοινός καταστατικός χάρτης για προγραμματιστές, με σκοπό τη δημιουργία Κοινών βάσεων δεδομένων χαρτογράφησης.

Πρωτοβουλία για τη δημιουργία φαρμάκων για παραμελημένες ασθένειες (DNDi) (παγκοσμίως). Συνεργατική επιχείρηση με βάση τις ανάγκες της έρευνας και της ανάπτυξης, που διασυνδέεται με κυβερνήσεις, ερευνητικά ιδρύματα και κοινότητες που έχουν πληγεί από ασθένειες.

EnCommuns (Γαλλία). Δίκτυο προγραμματιστών βάσεων δεδομένων, βασισμένο στα Κοινά.

Enspiral (Νέα Ζηλανδία και παγκοσμίως). Δικτυωμένη συντεχνία κοινωνικών εγχειρημάτων και ακτιβιστών, που έχει δημιουργήσει πλατφόρμες ανοιχτού κώδικα, όπως τη *Ioomio* και το *CoBudget*, και πειραματίζεται με νέες μορφές ομότιμης διακυβέρνησης.

Fab Labs (παγκοσμίως). Ανοιχτά εργαστήρια στα οποία επιστήμονες, μηχανικοί, ψηφιακοί καλλιτέχνες και ερασιτέχνες χρησιμοποιούν πληροφοριακά εργαλεία για να πειραματιστούν και να παράγουν πρωτότυπες διαδικασίες και μηχανές.

Ομοσπονδιακό Wiki (Διαδίκτυο). Δίκτυο δημιουργών των οποίων το περιεχόμενο σε προσωπικά wiki μπορεί να κοινοποιηθεί εύκολα και νόμιμα με άλλους ομοσπονδιοποιημένους χρήστες wiki, αποφεύγοντας τα προβλήματα συντήρησης των συγκεντρωτικών wiki.

Ελεύθερο / Libre Λογισμικό και Λογισμικό Ανοιχτού Κώδικα (FLOSS).

Λογισμικό που μπορεί να κοινοποιηθεί ελεύθερα, να αντιγραφεί και να τροποποιηθεί μέσω αδειών χρήσης όπως η GPL. Το «Ελεύθερο / Libre» δεν αναφέρεται στην τιμή αλλά σε μια φιλοσοφική δέσμευση υπέρ της ελευθερίας. Ο «ανοιχτός κώδικας» εστιάζει σε πρακτικά οφέλη.

Freifunk (Γερμανία). Δίκτυο σημείων ελεύθερης παροχής Wi-Fi σε περισσότερες από 400 κοινότητες.

Άδεια γενικού κοινού (GPL). Τυπική άδεια που μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι κάτοχοι πνευματικών δικαιωμάτων προγραμμάτων λογισμικού για να εξουσιοδοτήσουν την κοινή χρήση, την αντιγραφή και την τροποποίηση των προγραμμάτων τους.

GNU / Linus (Διαδίκτυο). Λειτουργικό σύστημα υπολογιστών που αναπτύχθηκε από ένα Κοινό προγραμματιστών που σχετίζονται με τη μετατροπή του Unix από τον Linus Torvalds και τα GNU προγράμματα λογισμικού του πρωτοπόρου Richard Stallman.

Goteo (Ισπανία, Ευρώπη και Λατινική Αμερική). Πλατφόρμα crowdfunding, αφιερωμένη στα Κοινά, που έχει συγκεντρώσει περισσότερα από 7,3 εκατομμύρια ευρώ για περισσότερα από 900 έργα του Κοινωνείν (2018).

Guerrilla Media Collective (παγκοσμίως). Κοινωνικά προσανατολισμένη ομάδα μεταφραστών, σχεδιαστών και εργαζομένων στα μέσα ενημέρωσης.

guifi.net (Καταλονία). Υποδομή Wi-Fi που βασίζεται στα Κοινά και παρέχει πρόσβαση στο Διαδίκτυο σε δεκάδες χιλιάδες άτομα.

Hackerspaces (παγκοσμίως). Φυσικοί χώροι στους οποίους οι χάκερ συναντιούνται, αλληλομορφώνονται και συνεργάζονται σε διάφορα έργα.

Haenyeo (Νότια Κορέα). Κοινότητα γυναικών δυτών που συνδυάζουν τις καταδυτικές δεξιότητες, τις πνευματικές παραδόσεις και την αφοσίωση στην κοινότητα για τη συγκομιδή οστρακοειδών από το νησί Jeju.

Helsinki Timebank (Φινλανδία). Τράπεζα χρόνου που επιτρέπει σε περισσότερα από 3.000 μέλη να ανταλλάσσουν δεξιότητες και υπηρεσίες.

Iriaiiken (Ιαπωνία). Παραδοσιακή φιλοσοφία (*iriai*) και πρακτική του Κοινωνείν στην Ιαπωνία, που αναφέρεται στη συλλογική ιδιοκτησία μη καλλιεργήσιμων περιοχών, όπως τα βουνά, τα δάση, έλη και οι παράκτιοι ψαρότοποι.

King of the Meadows (Ολλανδία και παρακείμενες χώρες). Ολλανδικό πρότζεκτ των Κοινών για τη διαχείριση της βιοποικιλότητας, που συνδέεται με την πολιτιστική κληρονομιά.

Lake District (Σκωτία / HB). Κοινό βοσκοτόπι για τα πρόβατα, που βασίζεται σε ψηλά λιβάδια που μοιράζονται πολλοί αγρότες.

Lida Pesa (Κένυα). Νόμισμα που ανήκει στη γειτονιά, μέρος του πιστωτικού συστήματος Sarafu.

Loomio (Διαδίκτυο). Πλατφόρμα λογισμικού που σχεδιάστηκε από την κοι-

νότητα Enspiral για να διευκολύνει τη διαδικτυακή συζήτηση και τη λήψη αποφάσεων.

Mietshäuser Syndikat (Γερμανία και Αυστρία). Ομοσπονδία περίπου 140 ενοικιαζόμενων κτιρίων κατοικιών, που έχουν αφαιρεθεί από την αγορά ακινήτων, καθένα από τα οποία είναι διαρκώς προσβάσιμο και διοικούμενο από ομοτίμους.

Minga (χώρες των Άνδεων). Καλά οργανωμένες κινητοποιήσεις φίλων και γειτόνων για την αντιμετώπιση Κοινών προκλήσεων, όπως η συγκομιδή τροφίμων ή η επιδιόρθωση δρόμων.

Movimento Sem Terra (MST) (Βραζιλία). Κίνημα για την αναδιανομή της γης σε αγρότες για μικρής κλίμακας γεωργία, το οποίο έχει δημιουργήσει οικισμούς για εκατοντάδες χιλιάδες οικογένειες.

NextCloud (Διαδίκτυο). Παγκόσμια ανοιχτή κοινότητα προγραμματιστών για την ανάπτυξη κοινόχρηστων αρχείων λογισμικού παροχής.

Κοινοτικός κήπος Nidiaci (Ιταλία). Κηφός και παιδική χαρά στο κέντρο της Φλωρεντίας, που τα διαχειρίζεται η γειτονιά.

Oberallmeindkorporationen (Ελβετία). Ανεξάρτητοι συνεταιρισμοί που εξουσιοδοτούνται από τον ελβετικό νόμο για περισσότερα από 1.100 χρόνια να διοικούν τις κοινόχρηστες γαίες, παρόμοιοι με αυτούς στο Iriaiken της Ιαπωνίας.

Obstea (Ρουμανία). Παραδοσιακά δάση που διαχειρίζεται η κοινότητα.

Open Commons Linz (Αυστρία). Έργο που παρέχει κόμβους δωρεάν Wi-Fi, ένα «δημοτικό cloud» διαθέσιμο σε όλους τους πολίτες, ανοιχτά δεδομένα που παράγονται από κυβερνητικές υπηρεσίες, μεταξύ άλλων ψηφιακών παροχών.

Open Educational Resources (OER). Βιβλία, δοκίμια, εκπαιδευτικά προγράμματα, σχέδια μαθημάτων, σύνολα δεδομένων και άλλα υλικά που μπορούν να χρησιμοποιηθούν και να τροποποιηθούν ελεύθερα, από κοινού.

Open Prosthetics Project (ΗΠΑ). Δίκτυο χρηστών, σχεδιαστών και χρηματοδοτών, το οποίο διαθέτει, ελεύθερα, προσθετικά σε όλους.

Open Source Ecology (ΗΠΑ, παγκοσμίως). Παγκόσμια κοινότητα αγροτών που σχεδιάζει και κατασκευάζει μη ιδιόκτητο, σπονδυλωτό και τοπικά παραγόμενο αγροτικό εξοπλισμό, χρησιμοποιώντας αρχές ανοιχτού κώδικα.

Open Source Seed Initiative (ΗΠΑ, παγκοσμίως). Κοινότητα αγροτών και κτηνοτρόφων που μοιράζονται σπόρους και βελτιώσεις της παραγωγής ως εναλλακτικές λύσεις στους ιδιόκτητους σπόρους.

Open Source Seed License (Γερμανία, Ελβετία, διεθνής). Άδεια που παρέχει στους χρήστες σπόρου το δικαίωμα να μοιράζονται βελτιώσεις της παραγωγής, εάν διατίθενται για δημόσια χρήση, με την προϋπόθεση οι χρήστες να κάνουν το ίδιο.

OpenSPIM. Συνεργασία ανοιχτού κώδικα ανάμεσα σε επιστήμονες και μη-

χανικούς για την κατασκευή οργάνων Selective Plane Illumination Microscopy (SPIM), μια εξειδικευμένη τεχνολογία που χρησιμοποιείται στη βιολογική έρευνα.

Park Slope Food Coop (Μπρούκλιν, Νέα Υόρκη). Συνεργατική τροφίμων που ξεκίνησε το 1973 και βασίζεται σε απλήρωτη, αποεμπορευματοποιημένη εργασία ως έναν τρόπο για να περισυλλέξει και να μοιραστεί τα οφέλη ενός σουπερμάρκετ, με περισσότερα από 17.000 μέλη.

Άδεια Ομοτίμης Παραγωγής. Άδεια που παρέχει δωρεάν χρήση υλικού σε οποιονδήποτε ανήκει στα Κοινά, εκτός από τους εμπορικούς χρήστες που πρέπει να πληρώσουν.

Permaculture (παγκοσμίως). Ολοκληρωμένο σύνολο αρχών σχεδιασμού για γεωργικές πρακτικές που αντικατοπτρίζουν την ολιστική δυναμική των οικοσυστημάτων.

Potato Park (Περού). Κοινωνικο-νομικό σύστημα διαχείρισης της βιοποικιλότητας της πατάτας στα εδάφη βόρεια του Κούσκο, το οποίο εποπτεύεται από τους αυτόχθονες Κέτσουα.

Public Library of Science (Διαδίκτυο). Σειρά επιστημονικών περιοδικών υψηλής ποιότητας, αξιολογημένων από ομοτίμους, ανοιχτής πρόσβασης για διάφορα θέματα, καθένα εκ των οποίων είναι ελεύθερα προσβάσιμο με άδεια Creative Commons, δωρεάν.

Πιστωτικό σύστημα Sarafu (Κένυα). Δίκτυο νομισμάτων γειτονιάς στην Κένυα. Βλ. επίσης Bangla Pesa, Lida Pesa.

Κοινωνιοκρατία. Σύστημα ομοτίμης διακυβέρνησης, που επιδιώκει να εξασφαλίσει τη μέγιστη συμμετοχή και διαφάνεια στη συζήτηση και λήψη αποφάσεων, κυρίως ζητώντας τη συγκατάθεση, όχι τη συναίνεση, για τις ομαδικές αποφάσεις.

Sozialistische Selbsthilfe Mühlheim (SSM) (Γερμανία). Αυτο-οργανωμένο πρότζεκτ απασχόλησης και κατοικίας, αφιερωμένο στην αξιοπρεπή ζωή για όλους, συμπεριλαμβανομένων των ανειδίκευτων και των ψυχικά ασθενών.

Subak (Μπαλί). Αποτελεσματικό σύστημα άρδευσης για καλλιέργειες ρυζιού, που συγχρονίζει τις κοινωνικές και θρησκευτικές πρακτικές με τους χρόνους φύτευσης και συγκομιδής.

Teikei (Ιαπωνία). Το σύστημα της κοινοτικής γεωργίας στην Ιαπωνία.

Terre de Liens (Γαλλία). Οργανισμός που αγοράζει αρόσιμη γη για να τη βγάλει από την αγορά, να την κρατήσει άθικτη και να τη διαθέσει στους αγρότες.

Traditional Knowledge Digital Library (Ινδία, Διαδίκτυο). Βάση δεδομένων, που συγκεντρώθηκε για να τεκμηριώσει τις παραδοσιακές φαρμακευτικές γνώσεις και να αντιπαρατεθεί στα διεθνή διπλώματα ευρεσιτεχνίας.

Transition Town Movemet (παγκοσμίως). Κίνημα πραγματιστικά σκεπτόμενων ανθρώπων, που επιδιώκουν να χτίσουν πιο ανθεκτικά τοπικά συστήματα τροφοδοσίας, εν αναμονή των προβλημάτων που θα φέρει η ένταση των εξορύξεων πετρελαίου και η κλιματική κρίση.

Unitierra ή Universidad de la Tierra en Oaxaca (Μεξικό). Αποϊδρυματοποιημένο πανεπιστήμιο που δημιουργήθηκε από κοινωνούς για τα Κοινά.

Water management commons (Ζιμπάμπουε). Συνεταιριστικό σύστημα ύδρευσης στην Nkayi της δυτικής Ζιμπάμπουε.

Wikihouse (Ηνωμένο Βασίλειο, παγκοσμίως). Κοινότητα αρχιτεκτόνων, σχεδιαστών και άλλων που μοιράζονται σχέδια για σπίτια και τα μέσα για την κατασκευή τους, με τη συνδρομή έντεκα παραρτημάτων σε όλο τον κόσμο.

Βικιπαίδεια (Διαδίκτυο). Η συνεργατική διαδικτυακή εγκυκλοπαίδεια που έχει περίπου 72.000 ενεργούς συνεργάτες, που εργάζονται για να συντάξουν περισσότερα από 48 εκατομμύρια λήμματα σε 302 γλώσσες.

Wikispeed (Διαδίκτυο, κατανεμημένες τοποθεσίες). Παγκόσμια κοινότητα μηχανικών που σχεδιάζει οχήματα ανοιχτού κώδικα, όπως αγωνιστικά αυτοκίνητα, ταξί και οχήματα παράδοσης αλληλογραφίας.

Zanjas (Φιλιππίνες). Σύστημα άρδευσης, βασισμένο στα Κοινά, που χρησιμοποιεί κοινωνικά μέσα για να εξασφαλίσει τη δίκαιη κατανομή του νερού και τον σεβασμό των κοινοτικών κανόνων.

Μπορείτε να βρείτε και άλλες μορφές Κοινών στο www.patternsofcommoning.org.

Παράρτημα Δ

Οι οκτώ αρχές σχεδιασμού της Elinor Ostrom για επιτυχημένα Κοινά

Η αείμνηστη καθηγήτρια Elinor Ostrom προσδιόρισε οκτώ βασικές αρχές σχεδιασμού για τα επιτυχημένα Κοινά, τις οποίες εξέθεσε στο βιβλίο της, *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action* (1990).

1. Σαφώς καθορισμένα όρια

Τα άτομα ή τα νοικοκυριά που έχουν δικαίωμα να αποσύρουν μονάδες πόρων από το κοινό απόθεμα πόρων [common-pool (CPR)] πρέπει να καθοριστούν με σαφήνεια, όπως και τα όρια του ίδιου του CPR.

2. Συνάφεια μεταξύ των κανόνων ιδιοποίησης και τροφοδοσίας και των τοπικών συνθηκών

Οι κανόνες ιδιοποίησης που περιορίζουν τον χρόνο, τον τόπο, την τεχνολογία ή/και την ποσότητα των μονάδων πόρων σχετίζονται με τις τοπικές συνθήκες και με κανόνες τροφοδοσίας που απαιτούν εργασία, υλικό ή/και χρήμα.

3. Ρυθμίσεις συλλογικής επιλογής

Τα περισσότερα άτομα που επηρεάζονται από τους κανόνες λειτουργίας μπορούν να συμμετάσχουν στην τροποποίηση των κανόνων λειτουργίας.

4. Παρακολούθηση

Οι ελεγκτές, οι οποίοι ελέγχουν ενεργά τις συνθήκες CPR και τη συμπεριφορά των ιδιοποιήσεων, λογοδοτούν στους χρήστες ή είναι οι χρήστες.

5. Διαβαθμισμένες κυρώσεις

Στους χρήστες που παραβιάζουν τους επιχειρησιακούς κανόνες είναι πιθανό να αποδοθούν κλιμακωτές κυρώσεις (ανάλογα με τη σοβαρότητα και το πλαίσιο της παράβασης) από άλλους χρήστες, από αξιωματούχους υπόλογους σε αυτούς τους χρήστες ή και τα δύο.

6. Μηχανισμοί επίλυσης συγκρούσεων

Οι χρήστες και οι αξιωματούχοι τους έχουν άμεση και ταχεία πρόσβαση σε τοπικές αίθουσες με χαμηλό κόστος για την επίλυση συγκρούσεων μεταξύ των χρηστών ή μεταξύ των χρηστών και των αξιωματούχων.

7. Ελάχιστη αναγνώριση των δικαιωμάτων οργάνωσης

Τα δικαιώματα των χρηστών να επινοούν τα δικά τους όργανα δεν αμφισβητούνται από εξωτερικές κυβερνητικές αρχές.

Για CPR που αποτελούν μέρη μεγαλύτερων συστημάτων:

8. Φωλιασμένα εγχειρήματα

Η ιδιοποίηση, η τροφοδοσία, η παρακολούθηση, η επιβολή κανόνων, η επίλυση συγκρούσεων και οι δραστηριότητες διακυβέρνησης οργανώνονται σε πολλαπλά επίπεδα φωλιασμένων/εγκιβωτισμένων εγχειρημάτων.

Παράρτημα Ε

Παραδείγματα εγχειρημάτων Κοινών από την ελληνική εμπειρία

Εργαστήριο για τα Αστικά Κοινά

Laboratory for the Urban Commons (LUC)

Το Εργαστήριο για τα Αστικά Κοινά (LUC) δημιουργήθηκε το 2018 στην Αθήνα από μια ομάδα ανθρώπων διαφορετικών αφετηριών και ενασχολήσεων, με στόχο τη δημιουργία έργων που εξετάζουν τις δυνατότητες του Κοινωνείν, της κοινής δράσης και χρήσης των πόρων για την παραγωγή έρευνας, καλλιτεχνικών πρακτικών, αστικών παρεμβάσεων και εκπαίδευσης.

Τα εργαλεία και οι γνώσεις δόμησης ενός διάφανου συστήματος συντονισμού και διαχείρισης του Κοινού προέκυψε έπειτα από έρευνα ανάλογων εγχειρημάτων, καθώς και από συζητήσεις των κοινωνιών τόσο μεταξύ τους όσο και με εκπροσώπους άλλων αντίστοιχων συλλογικοτήτων, στοχεύοντας στη δημιουργία ενός δυναμικού και ανθεκτικού συστήματος αυτο-οργάνωσης ομοτίμων.

Το δίκτυο σχέσεων του LUC δεν περιορίζεται μόνο μεταξύ των τακτικών κοινωνιών του, αλλά μετασχηματίζεται ανάλογα με τις ευρύτερες συνεργασίες που προκύπτουν, καθώς η συμμετοχή στις δράσεις του είναι ανοιχτή σε οποιονδήποτε έχει διάθεση για συνδημιουργία. Για τον λόγο αυτό, ο τρόπος λειτουργίας και λήψης αποφάσεων είναι εξαρχής προσδιορισμένος και νομικά κατοχυρωμένος σε επίπεδο καταστατικού, με τρόπο που να επιτρέπει τις απρόσκοπτες προσαυξήσεις έκτακτων ή τακτικών μελών-κοινωνιών. Λειτουργώντας ως *ημιπερατή μεμβράνη* και όχι ως κλειστό σύστημα, το LUC αποτελεί έναν κοινωνικό οργανισμό με ανοιχτές ροές ενέργειας, καθώς τα όρια του συστήματος πόρων και η ένταξη των μελών του Κοινού δεν είναι αυστηρά οριοθετημένα εκ των προτέρων, ούτε αποκλείουν οποιαδήποτε συνεργασία ή έργο προτού διερευνηθούν από τα μέλη του μέσα από ζωντανές διαδικασίες.

Τα κριτήρια για κάθε νέα συνεργασία δεν αναφέρονται στο βιογραφικό, την αποκτηθείσα εμπειρία ή την εκπαίδευση των επικείμενων κοινωνιών, ομοίως η εκάστοτε ανταμοιβή δεν αντανακλά την προϋπηρεσία, τις γνώσεις, το φύλο ή την ηλικία των συμμετεχόντων. Το κύριο ζητούμενο, που βρίσκεται και στον πυρήνα της ύπαρξης των Κοινών, είναι η διάθεση για συνδημιουργία, αλληλεπίδραση ομοτίμων και δημιουργία αυθεντικών, ζωντανών σχέσεων σε μία εν εξελίξει διαδικασία διαλόγου, συντονισμού και αυτο-οργάνωσης.

Οι πόροι, τόσο υλικοί όσο και πνευματικοί, διαμοιράζονται αναλόγως με τα αιτήματα των κοινωνιών για τις ανάγκες του εκάστοτε έργου που προκύπτουν κατόπιν συζητήσεων των μελών, καθώς και των εκάστοτε εξωτερικών συνεργατών. Για τη λήψη των αποφάσεων δεν είναι απαραίτητη η πλήρης απαρτία, γεγονός που διευκολύνει την ευελιξία των δράσεων και τη λειτουργικότητα του Κοινού. Στο επίκεντρο βρίσκεται κυρίως η αλληλεπίδραση και η συνέπεια των κοινωνιών κατά τη διαδικασία παραγωγής του έργου, καθώς και οι σχέσεις που δημιουργούνται, παρά το έργο αυτό καθαυτό.

NeoCosmos – Care as Saboteur / <https://www.neocosmos.gr>

Η ιστοσελίδα του Εργαστηρίου για τα Αστικά Κοινά δημιουργήθηκε με αφετηρία την ιδέα ότι η φροντίδα αποτελεί εργαλείο που μπορεί να φέρει την ανατροπή. Ο τίτλος της ιστοσελίδας “Care as Saboteur”, αν και σε πρώτη ανάγνωση φαντάζει οξύμωρος, είναι εντούτοις δηλωτικός του είδους της φροντίδας (Care) όπως αυτή νοηματοδοτείται από το LUC. Η φροντίδα δεν χρησιμοποιείται από το Κοινό ως στάση ήπιας αντίδρασης με περιορισμένο αντίκτυπο, αλλά ως χειρονομία που μπορεί να ανατρέψει τις κυρίαρχες δομές και να διερευνήσει από την αρχή δυνατότητες οργάνωσης και ύπαρξης υπό το πρίσμα του Κοινωνείν.

Projects

Στην ιστοσελίδα neocosmos-Care as Saboteur το Κοινό έχει δημιουργήσει, εκτός των άλλων, δύο πολύ χρήσιμα εργαλεία που ανταποκρίνονται απόλυτα στην αρχή του Γενναιόδωρου Διαμοιρασμού της Γνώσης της Ostrom.

Το *Online Libraries* αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα ελεύθερου διαμοιρασμού γνώσης και εξαιρετικά χρήσιμο εργαλείο πρόσβασης σε δικτυακές βιβλιοθήκες, που παρότι, και εξαιτίας του ότι είναι, ανοιχτές, δύσκολα εντοπίζονται από τις κοινές μηχανές αναζήτησης ή απαιτούν κλειδιά και κωδικούς πρόσβασης. Συγκεκριμένα, παρέχεται πρόσβαση σε ανοιχτές διαδικτυακές βιβλιοθήκες, όπως η AAARG, το Sci-Hub, το Library Genesis κ.ά., με γνώμονα την ιδέα ότι πληροφορίες και οι γνώσεις μπορούν να ρέουν ευρέως, δημιουργώντας κατ’ αυτόν τον τρόπο κοινωνικά κυκλώματα επικοινωνίας και συντονισμού, που σταδιακά ορίζουν ένα νέο τρόπο μελέτης και σχέψης.

Το *Glossary* αποτελεί απόπειρα μετάφρασης όρων που εμφανίζονται στην ξένη βιβλιογραφία μελέτης των Κοινών και περιλαμβάνει νέες λέξεις-προτά-

σεις και ήδη χρησιμοποιούμενες/ισχύουσες λέξεις που φέρουν νέες νοηματοδοτήσεις, καθώς η κατανόησή μας για τα Κοινά επεκτείνεται. Πρόκειται για διαδικασία που βρίσκεται σε εξέλιξη και που θα συνεχίζει να εμπλουτίζεται όσο η βιβλιογραφία για τον χώρο των Κοινών πληθαίνει.

Δήμητρα Τσώλη

Το δίκτυο Babels

Είκοσι χρόνια έχουν περάσει από το πρώτο Παγκόσμιο Κοινωνικό Φόρουμ (ΠΚΦ) στο Πόρτο Αλέγκρε, το 2001, την παγκόσμια συνάντηση των κινημάτων, μια διαδικασία των από κάτω με εκατοντάδες οργανωμένες συζητήσεις από πλήθος ανθρώπων, δίκτυα και μη κερδοσκοπικές οργανώσεις που ανταλλάσσουν ιδέες και εμπειρίες και προσπαθούν να θέσουν σε εφαρμογή τις ιδέες των Φόρουμ. Ακόμη κι αν σήμερα η ευφορία σε σχέση με την αρχική εκείνη δυναμική έχει υποχωρήσει αρκετά ή και δεν υφίσταται, τα Φόρουμ ωστόσο έδωσαν ώθηση και άλλαξαν τον τρόπο οργάνωσης των κινημάτων, τις μορφές οργάνωσης και αγώνα, το είδος των κινητοποιήσεων και προσέφεραν εναλλακτική διέξοδο στο κίνημα κατά της παγκοσμιοποίησης. Σκοπός της πολιτικής διαδικασίας των Φόρουμ, σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη Αρχών του Παγκόσμιου Κοινωνικού Φόρουμ, είναι να πραγματοποιηθούν συναντήσεις μεταξύ ομάδων και κινημάτων της κοινωνίας των πολιτών, τα οποία αντιτίθενται στον νεοφιλελευθερισμό και την επικυριαρχία στον κόσμο του κεφαλαίου και οποιασδήποτε μορφής ιμπεριαλισμού, και τα οποία δεσμεύονται να οικοδομήσουν μια παγκόσμια κοινωνία προσανατολισμένη προς τις γόνιμες σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων και μεταξύ της ανθρωπότητας και της Γης.

Για όσες και όσους συμμετείχαμε ενεργά σε αυτή την πολιτική και κοινωνική διαδικασία αλλά και στον συντονισμό και τη διοργάνωση του σημαντικότερου ραντεβού των κινημάτων (εργατικό, αντιρατσιστικό, οικολογικό, φεμινιστικό κ.λπ.), αποτέλεσε μια εμπειρία Κοινωνείν άνευ προηγουμένου. Μέσα από τη μεγάλη εθελοντική προσπάθεια διεκπεραίωσης της διοργάνωσης του 4ου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Φόρουμ της Αθήνας, μοιραστήκαμε την κοινωνική αφοσίωση και την εθελοντική προσφορά, προκειμένου να πετύχουμε κοινούς στόχους, να καλύψουμε κοινές ανάγκες από τα κάτω προς τα πάνω και να βιώσουμε μέσα από την αυτοοργανωμένη κοινωνική πρακτική το σύνθημα «Ένας άλλος κόσμος είναι εφικτός», με συμπεριληπτικές διαδικασίες χωρίς αποκλεισμούς.

Δύο χρόνια περίπου πριν από το μεγάλο ραντεβού των ευρωπαϊκών κινημάτων στην Αθήνα το 2006, ως μεταπτυχιακή φοιτήτρια μετάφρασης ήρθα σε

επαφή με το δίκτυο Babels, το δίκτυο εθελοντών μεταφραστών και διερμηνέων που αριθμεί περισσότερα από 8.000 μέλη, το οποίο καλύπτει τις μεταφραστικές ανάγκες πολλών φόρουμ ανά τον κόσμο από το 2002 που δημιουργήθηκε – στο πλαίσιο του πρώτου Ευρωπαϊκού Φόρουμ στη Φλωρεντία. Στην πραγματικότητα αποτελεί εναλλακτικό τρόπο και πολύ πιο οικονομικό σε σχέση με την οργάνωση ταυτόχρονων μεταφράσεων, σε συνεργασία με άλλα δίκτυα, οργανώσεις και εθελοντές που προσφέρουν εναλλακτική τεχνική υποστήριξη, ελεύθερο λογισμικό, αλληλεγγύη, φιλοξενία, όπως, για παράδειγμα, το ALIS, το εναλλακτικό σύστημα διερμηνείας και υποδομών. Το ALIS, δημιούργημα μιας ομάδας τεχνικών-ακτιβιστών, κατασκεύασε μια νέα πατέντα υποστήριξης του συστήματος διερμηνείας, για να καταγράψει ψηφιακά τα σεμινάρια σε ελεύθερο λογισμικό (Linux). Το ALIS δεν χρησιμοποίησε τα συνηθισμένα πατενταρισμένα και πανάκριβα συστήματα διερμηνείας, αλλά ένα πολύ απλό σύστημα από ραδιοπομπούς και ραδιοφωνάκια.

Εκτός του να προσφέρει μεταφραστικές υπηρεσίες και υπηρεσίες διερμηνείας στις διαδικασίες των Φόρουμ, το δίκτυο Babels φιλοδοξεί να παίξει ρόλο στον διάλογο για την παγκοσμιοποίηση, ως γλωσσικό και πολιτισμικό πρόγραμμα και ως εργαλείο επιρροής επί των μηχανισμών γλωσσικής και πολιτισμικής ηγεμονίας, αλλά και συναποφασίζει με τους διοργανωτές για το ποιες γλώσσες θα επιλεγούν για τα σεμινάρια, ώστε να βοηθήσει να επιτευχθεί διεύρυνση άρα και συμμετοχή. Ο εναλλακτικός χαρακτήρας του δικτύου έγκειται στο ότι όλη η δουλειά γίνεται από εθελόντριες και εθελοντές, επαγγελματίες ή μη, οπότε συνεισφέρει σε μια αντιεμπορευματική λογική, αλλά κυρίως έγκειται στην αρχή της γλωσσικής ποικιλίας, χάρη στην οποία καθεμιά και καθένας μπορεί να εκφράζεται στη μητρική της/του γλώσσα, εύκολα και αυτόματα, είτε πρόκειται για μια από τις επικρατούσες αποικιακές γλώσσες, όπως τα αγγλικά, τα γαλλικά ή τα ισπανικά, είτε για μια μειοψηφική γλώσσα, όπως οι γλώσσες των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, τα κούρδικα, διάφορες διάλεκτοι χωρών της Αφρικής κ.λπ. Σύμφωνα με τις αρχές του Φόρουμ, καμία γλώσσα δεν είναι πιο σημαντική από τις υπόλοιπες.

Το πολιτικό στίγμα και ο πολιτικός ρόλος του δικτύου είναι σαφή. Στην Αθήνα είχαμε καταφέρει να καλύψουμε 20 γλώσσες με 5-6 καμπίνες σε κάθε σεμινάριο, από τις οποίες τις περισσότερες από Ανατολική Ευρώπη, όπως επίσης και αραβικά, τούρκικα και κούρδικα, ενώ είχαμε έρθει και σε επαφή με την αλβανική και πακιστανική κοινότητα της Αθήνας, ώστε να προσελκύσουμε και κόσμο μεταναστευτικής καταγωγής που ζούσε και εργαζόταν εδώ. Συνολικά είχαν προσφέρει εθελοντικά τις υπηρεσίες τους 500 άτομα από το εξωτερικό ή από επαρχία και 100 από Αθήνα, με μόνα έξοδα για την Οργανωτική Επιτροπή τη μεταφορά τους (αεροπορικά εισιτήρια, λεωφορεία, τρένα), τη δια-

μονή τους, η οποία καλύφθηκε σε μεγάλο βαθμό από φιλοξενίες, και τη διατροφή τους. Το Φόρουμ χρηματοδοτείται πρωτίστως από συνδικάτα και δήμους της χώρας, στην οποία κάθε φορά διοργανώνεται.

Έχει ενδιαφέρον ότι οι εθελόντριες και οι εθελοντές του δικτύου Babels δεν ήταν κατ' ανάγκη επαγγελματίες, όπως δεν ήταν κατ' ανάγκη και ακτιβιστές. Τα κίνητρα ή φιλοδοξίες που μοιράζονται οι συμμετέχουσες και οι συμμετέχοντες είναι αφενός ο κοινωνικός ρόλος της μετάφρασης και αφετέρου το χτίσιμο μιας κοινότητας με αμοιβαίο σκοπό και αξίες. Χρήσιμο εργαλείο αποτελεί το καταστατικό του δικτύου Babels. Η δυνατότητα αυτών των ανθρώπων να συνδεθούν με άλλες ομάδες, άλλα δίκτυα και τοπικά κινήματα, έκανε τη συμμετοχή τους ιδιαίτερα ελκυστική, γεγονός που επιτάχυνε το πνεύμα συνεργασίας και αλληλεγγύης μεταξύ μας. Η επικοινωνία, η σύμπραξη, η συνεργασία, η γενναιοδωρία που γεννά η εθελοντική ένταξη, η πρωτοβουλία, η δημιουργική προσαρμογή και ευελιξία, η αμοιβαία δέσμευση γεννούν αισθήματα και δυνατούς δεσμούς φιλίας, συντροφικότητας και αλληλεγγύης. Πολλοί μεταφραστές και διερμηνείς που ήρθαν σε επαφή με το κίνημα αποφάσισαν να γίνουν ακτιβιστές. Τέτοια είναι και η δική μου περίπτωση.

Στο δίκτυο Babels, όπως και στο ALIS, αλλά και συνολικά στην πολιτική διαδικασία του Φόρουμ, η πολιτική διεξάγεται με οριζόντια δράση μέσα σε δίκτυα με κατανεμημένες δομές. Σαφώς και υπάρχουν διαφορές, σαφώς και μέσα σε αυτές τις δομές αναπαράγονται όσα κουβαλάει η καθεμιά και ο καθένας μας ξεχωριστά, η ανταγωνιστικότητα δεν απουσιάζει. Η κοινωνική ζωή του Κοινωνείν, όμως, περιλαμβάνει πρωτίστως μια κουλτούρα συνύπαρξης με αμοιβαίο σκοπό και αξίες, με ελεύθερη συνεισφορά, με κοινωνική ανταλλαγή και ανταπόδοση ανάμεσα σε διασυνδεδεμένους ομότιμους, και οι όποιες διαφορές πλουτίζουν, η πολυφωνία ενσωματώνεται στον αμοιβαίο σκοπό.

Το δίκτυο Babels εξαρτάται από την κοινωνική διαδικασία των Κοινωνικών Φόρουμ, και το όραμά του είναι, επίσης, το όραμα ενός κόσμου με δικαιοσύνη, ελευθερία και χωρίς αποκλεισμούς, γλωσσικούς και άλλους.

Πιο συγκεκριμένα, για να μπορέσει το δίκτυο Babels να διεκπεραιώσει, να ολοκληρώσει, να φέρει εις πέρας τα καθήκοντα της μεγάλης αυτής εθελοντικής διοργάνωσης, χρησιμοποιεί εύχρηστα εργαλεία συμβίωσης. Όλες οι εθελόντριες και όλοι οι εθελοντές εγγράφονται σε μία πλατφόρμα-βάση δεδομένων, όπου καταγράφουν τους γλωσσικούς τους συνδυασμούς, το επίπεδο χρήσης των γλωσσών που μιλάνε, τη χώρα διαμονής τους... Έτσι διευκολύνεται η συνεργασία μεταξύ των συντονιστικών ομάδων, ως προς τη διαδικασία επιλογής των εθελοντριών και εθελοντών κάθε φορά που χρειάζεται να καλύψουν μεταφραστικές υπηρεσίες σε κάποιο Φόρουμ. Οι ανάγκες, βέβαια, δεν περιορίζονται μόνο στη διάρκεια διεξαγωγής του Φόρουμ. Συνήθως είναι ζήτημα πολ-

λών μηνών προεργασίας και προετοιμασίας. Σε αυτή την περίοδο υπερισχύει ο διαμοιρασμός της γνώσης με γενναιοδωρία. Για παράδειγμα, ο διαμοιρασμός κοινόχρηστων εγγράφων, που μπορεί να περιλαμβάνουν λεξικά και ορολογία χρήσιμη για τη διερμηνεία στα σεμινάρια του Φόρουμ. Αρχεία excel με θεματικές ενότητες και ορολογία για κάθε θεματική, η οποία επικαιροποιείται συνεχώς και μεταφράζεται σε όσο το δυνατόν περισσότερες γλώσσες. Στο συγκεκριμένο δίκτυο, καθώς αποτελείται από χιλιάδες μέλη απ' όλον τον κόσμο, υπάρχει και ποικιλομορφία όσων συνεισφέρουν στη γνώση και την τεχνογνωσία. Οι απαιτήσεις είναι πολλές. Οι εθελόντριες και οι εθελοντές επιλέγονται, και μετά τη διαδικασία επιλογής καλούνται να κλείσουν τα εισιτήριά τους, για τα οποία θα αποζημιωθούν όταν φτάσουν. Εντωμεταξύ, μια ομάδα αναλαμβάνει την εύρεση κατάλληλου χώρου διαμονής για όλους τους εθελοντές για το διάστημα που θα εργάζονται εθελοντικά. Συνήθως, για λόγους εξοικονόμησης χρημάτων, επιλέγεται η φιλοξενία. Για κάποια περίοδο προσφέρονται και σεμινάρια διερμηνείας από εθελοντές-επαγγελματίες διερμηνείς σε άτομα που ενώ μιλάνε καλά μια δεύτερη γλώσσα, δεν έχουν ξανακάνει διερμηνεία και εκπαιδεύονται ταχύρρυθμα ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της διερμηνείας. Αυτό είναι εξαιρετικά σημαντικό αν πρόκειται, για παράδειγμα, για μια αφρικάνικη διάλεκτο, για την οποία δεν υπάρχουν επαγγελματίες διερμηνείς ως εθελοντές και πρέπει να εκπαιδευτούν οι ντόπιοι εθελοντές στη διερμηνεία. Καθ' όλη τη διάρκεια της προετοιμασίας γίνονται online συναντήσεις και ανταλλαγή email μέσω ομαδικών συζητήσεων για τον συντονισμό και την επίλυση των όποιων δυσκολιών ή προβλημάτων προκύψουν, και φυσικά όταν πια όλοι αυτοί οι εθελοντές και οι συντονιστές κάθε καμπίνας (κάθε γλώσσας) φτάσουν στο Φόρουμ, τότε γίνεται γενική συνέλευση διά ζώσης. Το δίκτυο Babels συνδέεται πάντα με την Οργανωτική Επιτροπή του Φόρουμ και επιδιώκει τον μέγιστο σεβασμό και διαφάνεια, με στόχο το χτίσιμο μιας σφαιρικής εμπιστοσύνης μεταξύ του δικτύου και των τοπικών κόμβων συνεργασίας.

Ένα πολύ ζωντανό παράδειγμα, που διαμοιράζεται τη γνώση και την τεχνογνωσία γενναιοδωρα. Εκτός από τη γλωσσική επεξεργασία των λεξικών και τη μετάφραση της ορολογίας που διαμοιράζεται, ο ίδιος ο τεχνικός εξοπλισμός για τη διερμηνεία, το σύστημα ALIS –που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στο Κοινωνικό Φόρουμ της Αθήνας– κατασκευάστηκε με τη λογική να παραμείνει στην ιδιοκτησία του κινήματος και μεταφέρθηκε σε άλλες χώρες για να καλύψει τις ανάγκες της εκάστοτε διοργάνωσης. Ένα εργαλείο, μια τεχνογνωσία, που καθένας μπορεί να χρησιμοποιήσει και να βελτιώσει.

Λίνα Φιλοπούλου

